

MontEdit

Odakle su došli preci Crnogoraca

Откуда пришли предки черногорцев

Woher die Vorfahren der Montenegriner
gekommen sind

Where Did the Ancestors of The
Montenegrins Come From

Da dove sono venuti i antenati dei
Montenegrini

D' ou sont arrivés les ancêtres des
Monténégrins

Onomastička istraživanja – Ономастические
исследования – Onomastische Forschungen –
Onomastical researches – Ricerche onomastiche –
Les recherches onomastiques

MontEdit

Biblioteka
**Crnogorci – njihovo porijeklo
i sudbina**
Knj. 1

Direktor projekta
Milan Rotković

Drugo, istovjetno izdanje,
sa Komentarima na kraju

Recenzenti prvog izdanja
Prof. dr Dragoje Živković
Prof. dr Vojislav Nikčević

Prvo izdanje objavila je Matice crnogorska (1995)

Na koricama je revers srebrnog novca potonjega slovenskoga
kneza u Berlinu Jakše, 1150. godine. Vidi str. 6.

Akademik dr
Radoslav Rotković

**ODAKLE SU
DOŠLI PRECI
CRNOGORACA**

Onomastička
istraživanja

MontEdit

Podgorica, 2000.

CIP – Каталогизација у публикацији
Централна народна библиотека Републике Црне Горе
“Ђурђе Црнојевић”, Цетиње

323.1(497.16)

РОТКОВИЋ Радослав

Odakle su došli preci Crnogoraca : onomastička
istraživanja / Radoslav Rotković. – [2. istovjetno izd.]. –
Podgorica : MontEdit, 2000 (Cetinje : Cicero). – 366 str. :
ilustr.; 24 cm. – (Biblioteka Crnogorci – njihovo porijeklo
i sudbina ; knj. 1)

Tiraž 1500. – Komentari uz prvo izdanje: str. 317-359. –
Bilješka o piscu: str. 365. – Bibliografija: str. 283-315. –
Резюме: Откуда пришли предки Черногорцев.

П.к.: а) Црногорци – Поријекло
б) Ономастика – Црна Гора

*"Po mome mnjenju Crna Gora je
jedno čudo u istoriji."*

Viljem Gledston
(1877)

Potonji slovenski knez u Berlinu Jakša iz Kopanika kova o je 1150. godine srebrni novac u više apoena.

Na snimku gore (avers) Jakša drži zastavu koja je podijeljena na dva dijela. Kvadrat pri koplju ima neke nejasne oznake, dok je lijevi kvadrat vjerovatno dvobojan, sa prugama. To je najstariji prikaz jedne slovenske zastave! Na donjem snimku (revers) vidi se u desnoj ruci mač a u lijevoj palmína grančica! A iza glave su mu dvije šestokrake zvijezde.

I ULAZAK U LAVIRINT

Kako je počelo - Toponimi su kao kamenje na rijeci koje omogućuje da se sa obale neznanja pređe na obalu saznanja - Teze Zaborovskog - Iliri i Prasloveni - Keltski i 'keltski' onimski sloj - Georgijev i podaci Prokopija

1. Kako je počelo

Prije neku deceniju jedan naučnik amater iz Beograda napisao je rad o porijeklu Crnogoraca i poslao ga, doduše tek na nagovor prijatelja, za objavljivanje u crnogorskim Istorijskim zapisima. Iako bi takav rad morao da izazove prirodnu radoznalost, pa bi bilo prirodno i da je objavljen, bez obzira na sve moguće i vjerovatne manjkavosti, ne samo da nije štampan već je vođena i istraga ko je sve vidio taj rukopis, da ne bi nekoga inspirisao da se sam time pozabavi. Smatran je spornim već sam naslov. Zar Crnogorci, ako ih uopšte ima, nijesu neki novi, politički narod? Bilo je zabranjeno svako 'kopanje' po daljoj prošlosti a Istorijski institut se smišljeno bavio samo novijom istorijom, od 1860. godine naovamo.

Da se nauka ipak kreće, potvrdio je dr Relja Novaković koji je u knjizi *Odakle su Srbi došli na Balkansko poluostrvo*, objavio dio toponima i hidronima u Polabljju koji su njegovom nekadašnjem saradniku i poslužili za navedeni rad o porijeklu Crnogoraca.

Ovđe, naravno, moramo istaći da *prije doseljenja na Balkan nije bilo formiranih slovenskijeh naroda, kao što nije postojala ni već formira-*

na buduća južnoslovenska zajednica, jer je Balkan naseljen sa različitim pravaca slovenske pradomovine. Zato je i evidentna ovakava dijalekatska i jezička razuđenost na Balkanu. Doduše, bilo je naučnika koji su vjerovali da je negde na severu ipak postojala gotova južnoslovenska jezička zajednica koja je, preseljavanjem, maltene 'prenesena' na jug (Jagić, 1898; R. Bošković, 1936; N.van Vijk, 1956; A. Belić, 1958; I. Popović, 1960; F. Slawsky, 1962; P. Ivić, 1981), dok je skeptičan prema takvoj zajednici bio F. Ramovs (1936) ali konačnu riječ o tome ipak ima savremenija nauka, emotivno nezainteresovanijih ruskijeh slavista O.N. Trubačeva (1974) i L. Bernsteina (1977). Evo šta kaže L. Bernstein:

"Istorija praslovenskijeh jezika bila je mnogo dugotrajnija nego što je istorija posebnijeh slovenskijeh jezika. U toku nekoliko milenija taj jezik je bio jedinstven. Njegove dijalekatske razlike počinju da se pojavljuju u posljednjem mileniju njegova postojanja (kraj dohrišćanske i prvi milenij naše ere). Upravo time se objašnjava ta neobična bliskost slovenskijeh jezika... Drukčije se, primjera radi, razvijao pribaltički jezik koji se vrlo rano razdvojio na dvije grupe dijalekata. Iz jedne od tih grupa 'izišli' su litvanski i letonski a iz druge grupe već iščezli pruski i jetvaški. Veoma rano došlo je do raspada germanskog prajezika na posebne samostalne dijalekte."

Dalje kaže: "Stepen razlika među dijalektima slovenskijeh jezika raznovrstan je. U nizu slučajeva dijalekti jednog jezika mogu se razlikovati jače nego samostalni slovenski jezici. Na primjer, morfološka struktura štokavskog i čakavskog dijalekta srpsko-hrvatskog jezika ima dublje razlike nego morfologija ruskog i beloruskog!*

Za nas su još zanimljivije ove konstatacije:

"Najveću dijalekatsku diferenciranost pokazivala je južnoslovenska grupa. Još u praslovenskoj epohi postojali su zasebni dijalekti. Južnoslovenski prajezik nikada nije postojao. Čak, neke dijalekatske razlike unutar srpskohrvatskog jezika (a posebno najstarije podvojenosti između čakavskog i štokavskog dijalekta) firmirane su još u predbalkanskom periodu na teritoriji Panonije (to jest, do VII v.)" (Slavjanske jazyki, Moskva, uvod)

---

* U citatima nije moguće izbjeći zastarjele termine. Inače, prvi broj u zagradi označava godinu kada je pomenuti autor objavio citirani rad, a drugi broj označava stranicu toga rada .

iz svega ovoga izlazi jasan zaključak, da se samo krajnje uslovno mogu pominjati kao narodi Srbi, Hrvati, Slovenci ili Crnogorci, prije nego su na Balkanu formirali svoje države, kao činjenice i dokaza svoje međuplemenske kohezije. Ali, sve se razvije iz nekog jezgra, pa se iz maloga Lacija, koji je nekada bio sitan prema Etruriji, razvilo Veliko Rimsko Carstvo, i razvijalo se do Baltika i Engleske, koja je po Brutu nazvana Britanijom, da bi tako, preširoko razapeto i propalo, kao krava koja se prejela deteline. Na isti način raspala se i Austro-Ugarska, koja je u granicama svoje države ugnjetavala nekoliko naroda. Ali sve se takve tvorevine jednom ipak vrate u svoje prirodno korito, kao rijeke poslije poplave. Postoji, dakle, jezgro i prirodni ambijent, prava mjera prostiranja, Lebensraum jednog etnosa. Tako će se pokazati da je i tzv. Dukljanska država, u stvari Kraljevina Zeta Vojislavljevića XI/XII. vijeka znala da okupira i Rašku i Bosnu i sav prostor do Cetine, ali se poslije ipak vratila, skrasila u okvire današnjeg prostora. Očekujemo da nam toponimi objasne i ovu pojavu. Radna hipoteza je ova: *Naši preci iz određenog podneblja gušće su naselili ovaj kraj u kome su sačuvali državu, a slabije okolni prostor koji im je, s vremenom, izmakao ispod kontrole.*

Vratimo se sada mapi koju je objavio R. Novaković. On je nije komentarisao, ali je u legendi jasno rekao da je to 'dio toponima i hidronima u Polabliju' a da su u zgradama 'nazivi u današnjoj Crnoj Gori i bližoj okolini'. Pošto je u knjizi analizirao literaturu i izvore o porijeklu Srba, prirodno je da nije više pažnje mogao da posveti Crnogorcima. Mi smo mu ipak zahvalni, jer je podstakao naša istraživanja.

2. Toponimi - svjedoci migracije

Kada su Holandanci kupili od američkih Indijanaca zemljište na kome je danas Nju-Jork, nazvali su svoje tu podignuto naselje Novim Amsterdamom, a prva građevina koju su podigli bila je - *vjetrenjača*, uspomena na stari kraj. Kasnije su nadvladali Britanci, pa je prema Yorku nastao New York. Da bi se odvojili od urođenika, podigli su zid između sebe i njih, i tako je nastao *Wall Steet* - Vol Strit, *Ulica zida*.

Svi narodi svijeta, u svim epohama, nosili su prilikom seoba ne samo najnužniju pokretnu imovinu i decu već i nazive svojih rijeka, potoka, jezera i naselja, i ta imena prenosila na nova staništa. Jedan od

Део топонима и хидронима у Пољављу (У загради су називи у данашњој Црној Гори и ближој околнини)

najzanimljivijih primjera preslikavanja starog boravišta u novome imamo u Ukrajini, da je, se obom iz Vojvodine, nastala Novoserbija, u stvari prenesena Vojvodina. Tamo su, naime, nastala naselja: *Pančevo, Kanjiža, Senta* (Mađari pišu Zenta!), *Slankamen, Bečej* (Bečeja), *Kovin, Varaždin* (svako na osnovu doseljavanja neke skupine iz Slavonije), *Sentomaš, Mošorin, Sombor, Vršac, Zemun* (Zimun). Godine 1820. zabilježen je novi toponim: *Bosna* (ranije Taničev) kao i *Bosnaja* (ranije Zavodska-ja), što znači da su sa Srbima stigli i neki Bosanci. Za ovima došli su i Makedonci i osnovali, što drugo do - *Makedonovku* (ranije Andrejevka). U berezovski kraj Odese doselili su se i Crnogorci koji su svoje selo nazvali - *Cetinjka*. Pošto su im se pridruživali sunarodnici iz drugih krajeva, *Cetinjka* je postala - *Černogorka*, u ukrajinskom izgovoru Černogorka, a u dijalektu stanovnika u stvari - Čornogorka, što je dokaz uzajamnog uticaja službenog ruskog, domaćeg ukrajinskog i crnogorskog jezika. Godine 1815. ovo je naselje imalo 22 porodice sa 50 članova. Sve ove zanimljivosti saopštli su Karpenko i Smoljskaja u *Onomastica jugoslavica* 1975: 67-79.

Isti način postupanja bilježi i J. Cvijić u knjizi *Balkansko poluostrvo*.

"Vrlo je interesantan ovaj slučaj", piše on. "U Boki ima selo Klinaci, a isto tako blizu Valjeva. *Lj. Pavlović je utvrdio da je jedan deo valjevskih Klinaca postao naseljavanjem nekih porodica iz bokeljskih Klinaca. I u bokeljskim Klincima i u ovom delu valjevskih Klinaca potpuno su ista imena za krajeve, sela, brda i rečice*", završava Cvijić.

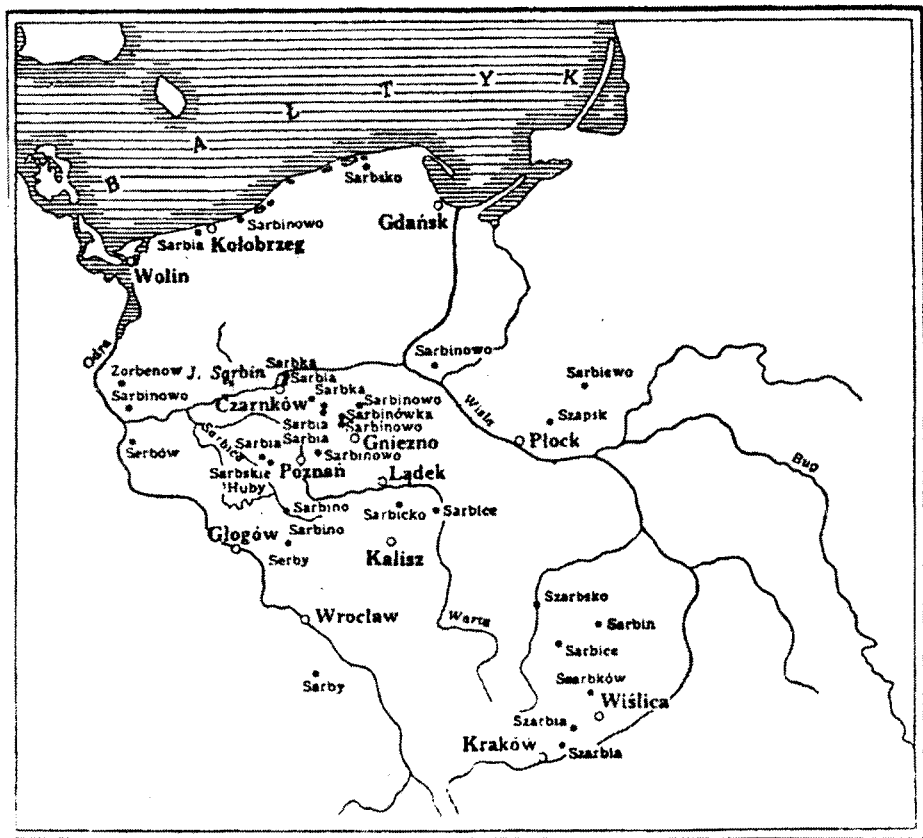
Toponimi su kao kamenje na rijeci koje omogućava da se sa obale neznanja pređe na obalu saznanja!

Toponimi su kao zrna žita koja se prosipaju za sobom, da se zna odakle se došlo. Idući natrag, po njima se može stići do - pradomovine!

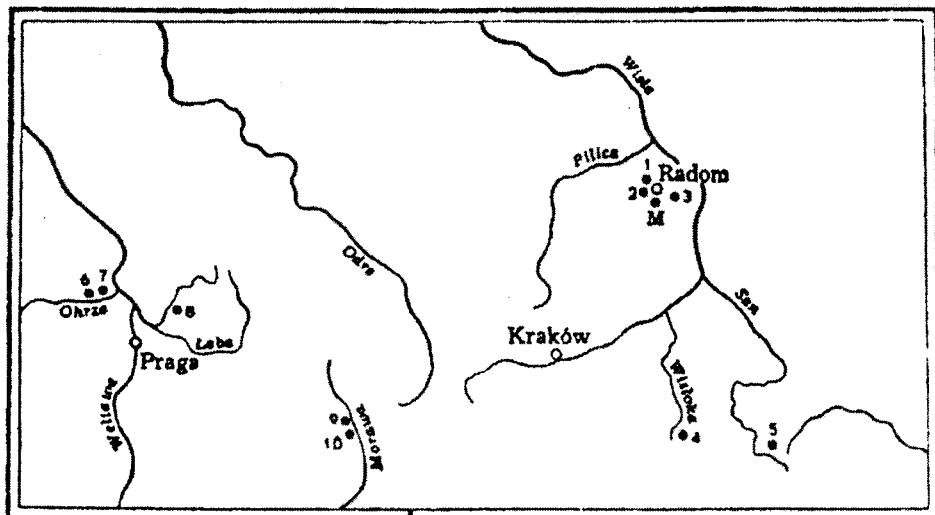
2.1. Toponim kao etnička oznaka

Već smo zapazili da se *toponim koristi kao etnička oznaka* i da do toga dolazi u inojezičkim ili polietničkim sredinama, kao *način razlikovanja*.

Godine 1717. iselila se grupa Crnogoraca u blizinu Imotskog, pa su svome naselju prvo dali ime *Crnogorci* a zatim - *Njeguš*. Tako su i *Arbanasi* dali svoje ime naseobini kod Zadra, uprkos pokušaju vlasti da

Srpski toponimi u Poljskoj (gore), po Levickom (1956) i hrvatski (dolje), po Lovmianskom (1964)

nametnu svoj naziv *Borgo Erizzo*.

U Crnoj Gori ima selo *Arbanasi*, između Šin Đona i Jankovića, u stvari blizu Careva laza. Pominje se u Milutinovoj povelji 1296. godine, kao selo u oblasti Crna Gora. Uprkos pokušajima da se ospori širi značaj ovog pomena Crne Gore, ostala je činjenica da niđe u blizini toga sela nema toponima, zapravo oronima Crna Gora.

Toponime s etničkim priznakom daju sami starošedioci, kad u njihovoj sredini bane neka druga etnička grupa. To najbolje pokazuju toponimi tipa *Sarb* - u Poljskoj. Sarbinovo je, nema sumnje, imanje *Sarbinovo*, kako su ga nazivali susjedi Poljaci.

Ali, selo Srpska u Zeti nije nastalo doseljavanjem Srba već je to ime dobilo u tursko doba po crkvi koja je, kao pravoslavna, nazvana *srpskom*. Eto zašto Andrija Jovičević konstatuje: "Lajkovići, Mitrovići, Srpska i Rake zvali su se do skoro opštim imenom Grlje." (1926: 431).

Arheolozi prigovaraju onmastičarima da toponimi nemaju hronologije, a ovi arheolozi da se brojni sitni nalazi, na osnovu kojih se donose krupni zaključci (*kopče, naušnice, alati* i sl.) lako prenose pa se ne zna đe su nastali. I jedni i drugi su djelimično u pravu. Iz sitnih podataka ne mogu se izvoditi krupni zaključci.

Toponimi, kao dokumenti i pokazatelji kretanja stranovništva imaju, takođe, svoje istorijske slojeve, jer odražavaju stanje jezika. *Onimi*, kao najstariji onomastički sloj, otkrivaju i nastarija etnička grupisanja u određenom mjestu i vremenu. Zato su za nas veoma zanimljivi balkanski slovenski onimi.

3. Antropološke teze Zaborovskog

Poljak Zaborovski predavao je antropologiju na Sorboni. Njegov rad *Origine des Slaves* (1904) ukazuje na slovenske tragove u Bretanji, na istovjetnost nošnji i običaja u Bretanji i podno Karpata, a posebno se bavi tragovima spaljivanja lješeva, kao praslovenskog običaja, na Balkanu. Spaljivanje (*inceneraciju*) primjećuje i u Sv. Luciji kod Tolmina, prije najezde Kelta i njihove *la-tene* kulture. Āe god naidemo na inceneraciju, naidemo i na Venete=Praslovene, piše Zaborovski (n.d., 682). I M. Serđi (*Sergi, Aarii et Italici*, 1898: 134) smatra inceneraciju kao proto-slovensku kulturu sahranjivanja. U Glasincu (III) nađen je u velikom broju baltiċki *jantar a perle* od plavog stakla iz Bosne stigle su

obratnim putem do Baltika. Između ševera i juga, piše Zaborovski, postoji krvna veza ('des relations de sang').

U Vači kod Ljubljane, od 200 grobova, ima samo 10 inhumacija. (*Revue anthropol.* 1898: 330). Otkako su u IV v. st. ere ovde došli Kelti, zapažamo dvije vrste sahranjivanja. Za grofa Vindišgreca (Windischgraetz) starošedioci koji su ovde zatečeni bili su zemljoradnici Sloveni, dok su Kelti bili od plemena Tauriska. Kelti su ove Slovene eksploatisali, ali su oni ostali vezani za zemlju, u sličnom podložničkom stanju i kasnije, kad su naišli Avari. Grof Vindišgrec je, takođe, primijetio *da situle (posude) identične onoj slavnoj iz Vača, postoje sačuvane među Slovenima u Kranjskoj. Groblje Jezerine kod Bihaća ima grobove iz halštata i la-Tena, napuštene tek u vrijeme romanizacije. Tamo je nabrojeno 328 inhumacija i 225 inceneracija. U 135 grobova sa urnama nije bilo nikakvih predmeta koji bi olakšali datiranje. U toku trajanja latenske kultrne broj inhumacija opao je prvo na 80% a zatim na 40%, da bi u vrijeme rimske najezde spao na 7%. Treba li većeg dokaza, piše Zaborovski (: 695) da se slovenski etnički sloj očuvao? U ovim grobovima nalazimo 1281 komad baltičkog jantara i 1491 perlu od plavog stakla. Što se tiče lobanja, sačuvano ih je malo. Tri su mezokefalne a 5 brahikefalne.*

Na ševeru, između Visle i Odre, de nije bilo ni Kelta, nije bilo ni inhumacije!

Rezultati arheoloških radova na Glasincu, naravno, bili su Zaborovskom samo djelimično poznati, na osnovu ispitivanja 1895. i 1896. godine. Tada se smatralo da u svemu na Glasincu ima 20.000 grobova. No ta procjena važi i danas a od 1880. godine istraženo je svega hiljadu (Stipčević: 220). Način sahranjivanja na Glasincu najpotpunije analizira studija B. Čovića (1963: 41-62). No da čujemo Zaborovskog. Od 267 tumula otkrivenijeh 1895. i 1896. godine bilo je 133 groblja sa inhumacijom, 26 sa inceneracijom a 34 groba bila su mješovita. Nađeno je u ovim grobovima: 1689 komada od bronzе, 240 od gvožđa, 88 od kamena i 1883 jantarska bisera. Ovi se grobovi datiraju od 1100. do 500. g. stare ere. Jantar koje je ovde nađen svjedoči o tijesnim vezama sa Baltikom.

Grobovi sa spaljivanjem mrtvacа u Glasincu bili su stariji od analognijeh grobova na Visli. Prema tome Pogodin nije pogodno da je kraj oko Visle bio središte odakle se širio ovaj način pokapanja. Naglasimo još i to: da su ševernojadranski Veneti njegovali istu kulturu spaljivanja

mrtvacu i da je od njih ka jugu taj način zašao u i teritoriju Etruraca (Rasena). A sa ovijem slovenskim grobovima ušli su i u Italiju i slovenski natpisi na njima.

Zaborovski, dalje, analizira etruski i rimski uticaj koji se na sjeveru zapaža prije naše ere, to jest prije širenja Velikog Rimskog Carstva na sjever. To upućuje na pravac kretanja koji je kasnije Rim mogao samo da podstiče.

Običaj spaljivanja mrtvih, koji su njegovali Sloveni, svuda sem u perifernijem plemenskim oblastima, u kojima su sasvim razumljivi tuđi uticaji, traje i dalje, čak i u vrijeme gotske provale na istok, u Ukrajini, pa i za vrijeme Velikog Rimskog Carstva, samo što se pored incineracije javljaju tuđe inhumacije.

Još 1892. godine Niederle (Niederle, 1900: 74) je tvrdio da su svi grobovi sa urnama u Bohemiji (Českoj) pripadali istom narodu koji je tu živio od kraja bronzanog doba do epohe hrišćanstva. (Zaborovski: 700) Nije teško naći vezu između Slovena i ovih njihovih predaka, 'Slaves Wendes'.

U Istri, primjera radi, keltska najezda je prekinula sahranjivanje u Sv. Luciji, ali je nastavljena u obližnjoj Idriji i to je bila opet - *incineracija!*

I među Japodima, kojima su Kelti nametali svoje običaje, u Ribićima kod Bihaca, o kojima se Zaborovski informiše preko *Wiss. Mitteilungen aus Bosnien*. VII, 1900, bilo je na 316. grobova svega 6 sa inhumacijom, to jest 1,5%! A u urnama, osim baltičkog jantara, bilo je i perli od stakla. Ovo dokumentuje odnose između Baltika, Visle, Odre, Lužice, Bohemije, Panonije i krajeve na kojima su se pojavljivali Veneti (Veneti). Time se sa velikom sigurnošću može utvrditi prepoznatljivo srodstvo, filijacija između Venda sa Jadranskog mora i naroda istog imena koji se ugnijezdio sjeverno do Dunava! (Zaborovski. 703).

"Narodno ime Veneti može se zamijeniti jedino terminom 'nosioci kulture žarnih polja' (G.Devoto, 1962: 194)

4. Iliri i Prasloveni

Obratimo sada pažnju na jedan antroponim. Stipčević (1974: 234-235) piše o teškoćama koje prouzrokuje nepostojanje bilo kakvog teksta na ilirskom jeziku i o prisilnoj orijentaciji na zaključivanje o tom

jeziku na osnovu analize etnonima, toponima i antroponima.

Veselia Felicetas

Natpis je otkriven u dolini sela Škripa na Braču i posvećen je (kao i još jedan) Liberu, jednom od najranijih staroitalskih i starorimskih božanstava. Puni natpis glasi: "*Veselia Felicetas Libero M(agno) Patri Torcle(n)si ex voto*" (CIL III 3093-10100). Natpisom su se bavili: M. Budimir (1934). R. Katičić (1961: 271-279), M. Zaninović (1984: 248). Dok je Katičić skeptičan prema mogućem slovenskom karakteru imena *Veselia* i prevodu tog imena *Felicetas*, videli smo da Stipčević ne spori da je *Veselia* slovenska riječ a I. Mužić (1989: 27) iz ovoga izvlači pretenziozan zaključak: da natpis "upućuje na mogućnost da se *na teritoriju Dalmacije u rimsko doba govorilo istim jezikom kojim se govori i danas*"! To je, zapravo, vraćanje Orbinu (1601) i njegovoj tezi da su Iliri govorili slovenski. Odbacujući takvu mogućnost kao nemoguću, mi ipak ne možemo zatvoriti oči pred imenom te žene koje je dato dvojezično. Da je bila Slovenka, robinja, ne bi joj padalo na um da kleše takav natpis niti da ga posvećuje Liberu. Inače, kako objašnjava Zaninović, *torcular* ili *torculum* je naziv prese za tiještenje groždja a *torcularium* je naziv čitavog sustava turnjačice. Dakle, ako se u Dalmaciji u rimsko doba nije govorilo slovenski, ipak su pojedine ličnosti mogle da budu Sloveni a u unutrašnjosti su mogle da žive i slovenske etničke skupine, poput Veneta. Uostalom, zar nije zagonetno ime 'ilirskog' plemena:

Oseriates

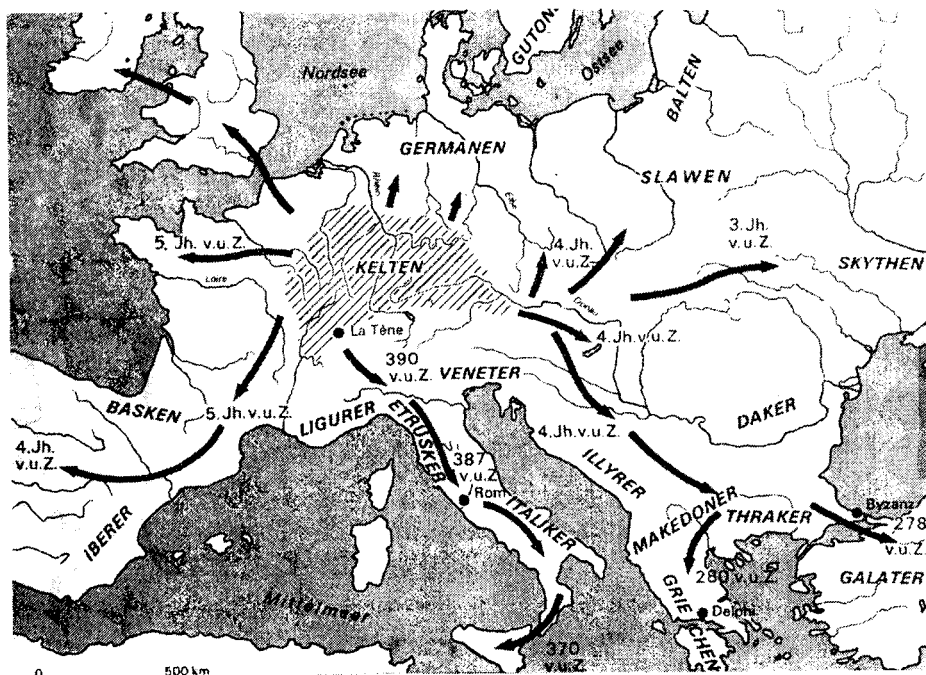
Navodeći ovo ime A. Mayer (1957: 251) bilježi sa strane osnovu *ozer-*! Dakle = jezero, rus. *ozero*. Trubačov (1974: 64-65) je zbunjem komparacijom imena slovenskog plemena u Grčkoj Εζερίται i Ozerijata u ilirskoj Panoniji, što bi, zamjenom sufiksa *-it-*: *-en-*, dalo Ezereni, selo blizu Prespanskog jezera. Iz teksta nije jasno što Trubačov misli o ovim Ozerijatima = Ezerenima, Jezeritima = Jezerićima sem što o njima raspravlja u okviru 'dialektnoj pestrote', šarenila koje je uobičajeno o kontaktnoj zoni i prostorima novog naseljavanja, đe se tokom vremena, postepeno, dešava da prevlada jedan dijalekat. Panonski Oserijati su zaista na periferiji ilirskog područja pa se pitamo: zar baš moraju da budu Iliri? Takođe, ne vidimo u ilirskoj toponimiji i antroponimiji osnove po kojoj bi se moglo povjerovati da postoji baza *ozer-*! Njihova lokacija upućuje na podvodno područje ušća Une u Savu, Lonja, V. Struga...

5. Keltski i "keltski" onimski sloj

Najezda Kelta na Balkan u IV/III st. ere, njihov pohod na Makedoniju i grčku, "Pirova pobjeda" epirskog kralja u Italiji, poraz Kelta na Termopilima 279. godine, povratak razbijene keltske vojske u Panoniju, de su dugo čuvali "svoju duhovnu i materijalnu kulturu i svoj identitet" (Stipčević 1974:51) – sve su to poznate činjenice koje, međutim, ne prati dodatno istraživanje: da li je taj boravak Kelta u nas ostavio i keltsku onomastiku?

Još je, zapravo, važnije ovo pitanje: da li je sa Keltima prodirala na Balkan i kakva skupina Praslovena?

"Politika" u rubrici *Da li znate* (18. I 1983) piše o povratku Kelta sa Balkana prema Britanskim ostrvima i nazivima balkanskih rijeka i planina na tim ostrvima: *Liüg, Varar, Drem, Murav, Cethen, Boyan, Lab, Malena, Sochan, Tamesis, Buna, Mur...* Pošto keltsko-slovenska prožimanja nijesu izučavana, i ono što je slovensko pripisuje se Keltima, i drugima pa se autor pita: nijesu li to nazivi

Kretanje Kelta sredinom I milenija stare ere (Herrmann, 1988,13)

naših rijeka: *Ljiga, Vardara, Drima, Morave, Cetine, Bune, Bojane...* Dalje se tvrdi da su keltskog porijekla nazivi još nekijeh naših rijeka: *Sore, Kokre, Sutle, Sane, Une, Korane, Dobre, Drave, Like, Lima, Morače* itd.

Prema ovome bi se reklo da su Kelti bili na Balkanu mnogo duže nego što su bili. A ingoriše se mogućnost da su slovenski hidronimi prodrli na ostrva po istoj logici kao i keltski na Balkan!

Na savremenoj mapi Velike Britanije naći ćemo severno od Belfasta - *Carnlough*, a na obali kod Dandija (Dundee), i to baš kao ušće - *Carnoustie!* (Grote Auto Atlas, Köln, 1984, 26 A3, 27 C1)

Ako ostavimo po strani nejasne i sasvim sigurno neslovenske nazive, moramo osporiti one koji ili sigurno nijesu keltski ili nijesu sigurno keltski.

Dobra

Bezljaj (1956: 137), saglasno Fasmeru, izvodi iz adj. *dobro*. Rijeka koja obiluje vodom. Može da bude i izvor koji ne presušuje (Dobra voda kod Bara i sl.).

Morača

Bezljaj izvodi od ie. *mor* = voda (1961: 32). Udolph (1979), među 76 hidronimskih osnova, nalazi: *močar*, odakle je metatezom nastalo *-morač(a)*. *V* u močvara je sekundarno. Polj. *moczar*, češ. *moče*.

Koritnik

Ako su *korita* svesl. i prasl. naziv, koji je prešao u alb. u obliku *karrute*, a zatim *korite* (Skok II: 156; III: 660), onda je i Kortinik slovenski toponim.

Rudina

O *rudini* raspravlja opširno Klepikova (1978: 102-119), polazeći od značenja: lug sa travom koja je izgorjela na suncu. Poziva se na SEZb LVIII: 31. Napominje da u Crnoj Gori, pod *rudinom*, podrazumijevaju: pašnjak s niskom travom, posijan kamenjem. U Akademijinom Rječniku *ruda* je i brežuljkasto zemljište, što sve odgovara Bilećkim i Oputnim Rudinama.

Kom

Kom je naziv brojnih vrhova. Obično se smatra nejasnim (ESSJ 10: 179). Lat. *coma* = kosa, lišće, trava, vuna, dlaka; *comanus* = kosmat. Postoje i stari gradovi: *Comana Pontica, Comana Chryse* (Kapodokija). Rum. *coma* = planinski hrbat, oniži planinski lanac figurativno: oniži, zdepast čovjek. Zato se Trubačev pita: da li je uopšte *kom* u kru-

gu prasl. starina? Nesigurnost etimologije ne mora da ide u korist Kelta.

Dakle, sem Koma ostali navedeni toponimi sigurno su slovenski.

Ovde se otvara još jedno pitanje i to veoma zanimljivo, grad

Bylazora

'veoma povoljno smešten za upade iz Dardanije u Makedoniju' kako piše Polibije, pisac II. v. stare ere (200-120)! (Istoria, V, 97). Koliko god je čudno da se jedan, po svemu očigledan slavizam javlja tako rano, na severu Makedonije, toliko je ohrabrujuće da to ime ponavlja Livije (umro 17. g. nase ere) u *Ab Urbe condita*, knj. XLIV, 26,8. G. Sotirov (Sotiroff, 1969: 8-9) primjećuje da isti grad pominje i Dubrovčanin Lukarević (Luccari, *Copioso ristretto*, 1605, III: 103), ali s pozivom na Plinija! Sotirov zaključuje da ime grada znaci 'Biela Zora, means White Dawn'. Iako u Epiru imamo Venete=Praslovene, nedostaje hrabrosti da se ovaj ojkonom proglasi slovenskim pa je to učinio Sotirov tek kad se povukao u Kanadu!

6. Ostali mogući praslavizmi na Balkanu

Pathissus = Potisje

Među mnogo diskutovanim hidronimima koji bi mogli sadržati slovenski prefiks *Po-* nalazi se Potisje. Ovaj su hidronim pojedini autori zapisali ovako: *Pathissus* (Plinius), *Pathisos* (Strabon), *Parthiscus* (Am. Márcellinus), *Tigas* (Priscus), *Tysia* (Iordanes, Geograph. Ravennas), *Tissos* (Simocatta, Theophanes). Prvi pregled literature o tome u nas dao je F. Barišić u komentaru Priska u prvoj knjizi Vizantijskih izvora (Beograd 1955: 14), izvodeći ovaj zaključak: "Stoga mislimo da najubedljivije tumačenje skraćivanja *Pathissus* daje M. Budimir, *Pathissus - Tisa*, Glasnik Istor. dr. N. Sad 2 (1929) 1-15, prema kome je početni slog *Pa* - mogao otpasti samo u slovenskoj sredini koja je, saglasno duhu svoga jezika, *Po-/Pa-* shvatila kao suvišnu prepoziciju pomocu koje se inače prave nazivi za doline reke. Prema tome, Priskovo *Tigas* odn. *Tisas* govori za pristustvo Slovena u Atilinoj Vojvodini", a to je 448. g. naše ere. Isto pitanje opširno raspravlja L. Gindin (1983: 18-22). On kaže da pisana istorija Slovena, tj. istorija strictu sensu, počinje pomenom Slovena na Balkanu u god. 527. u Tajnoj istoriji (*Historia arcana* XVIII, 20) Prokopija Kesarijskog. On kaže da su svi pokušaji da se pojava Slovena pomjeri do I-II st. naše ere, i to na primjerima topon-

imije, ostali bezuspješni, sa izuzetkom naziva Tise i Tamiša.

Primjećuje da Prisk, uporedo sa pogrešnim *Tigas* ima i *Tifisas*, sa *-as* koji nije svojstven grčkom, jer je rijeka (*potamos*) muškog roda pa se očekuje sufiks *-os*, a to može da bude samo uticaj stranog jezika, u skladu sa Jordanovim oblikom *Tisia*, koji je skoro identičan sa slovenskim Tisa. A to nije lingvistička rekonstrukcija već konkretno lingvo-filološko svjedočanstvo o boravku Slovena u bazenu Tise i Tamiša, đe se oni okupljaju pred pohod na Dunav-krajnji jugo-zapad stare Dakije, ne kasnije od sredine V st. n. ere.

Strava i medos

Ove se lekseme nalaze u Priska (*medos*) i Jordana (*strava*). Detaljno ih je analizirao Gindin, uzimajući u obzir sve do sada iznesene sudove. Momsen je u uzornom izdanju Jordana iznio mišljenje da je riječ *strava* uzeta iz gotskog dok je Niderle zastupao slovensko porijeklo te riječi. Da riječ spada u stari slovenski fond, pokazuje polj. *strawa* = jelo, hrana, slvc. *strava*, *strova* = oljušteno zrno koje se kuva za kašu, slovinsko *strava* = jelo, hrana, ukr. *strava* = hranjenje, hrana, blr. *strava* - 'svako kuhano jelo' itd. Riječ je o daći. Na sahrani se jelo i pilo. Ovđe je Jordan koristio Priska ('*ut Priscuc istoricus refert*') pa je od nje ga preveo i ovaj odlomak ('*stravam*') *quam appellant ipsi*') u kojemu je riječ *strava* označena kao tuđa. Da je u Panoniji tada (448) bilo Slovena, dokazuje činjenica da oni 527. već masovno i uporno napadaju na Vizantiju, a to je svega 74 godine poslije Atiline smrti, veli Gindin. Što se tiče *meda*, Barišić (1955: 15) kaže da je riječ, po svoj prilici o grčkoj transkripciji (*medos*) slov. *med'*. Gindin je istog mišljenja. Indoevropska osnova *medhu-*, stind. *madhu-*, avest. *medu-* ('jagodnoe vino'), stv-njem. *metu*, lit. *medis* = svuda napitak od meda. Da je oblik *medos* gotskog porijekla bio bi zapisan ko *midos* (-got. *midus*). Takođe, mora se odbaciti i neosnovanost Majerove identifikacije *medosa* kao ilirske riječi (1957, I:224)! Kelti su tada živjeli u utvrđenijem gradovima čija imena sadrže kao drugi član *-dunon/-dunum* (*Singi-dunum*, grad Singa = Beograd) dok su Sloveni bili zemljoradnici, živjeli u drvenim selima i spravljali ovaj napitak.

Pažnju zaslužuje i treća riječ, *kamos* = napitak od ječma, što je Niderle, po stopama Hiljferdinga, dovodio u vezu s *kominom*, koja se dobija cijedenjem groždja, ali Gindin upozorava da to nema analogija u drugim slovenskim jezicima.

7. Od Praslovena do Slovena na Balkanu

Od starijih slojeva slovenske toponimije dolazimo do novijih, onih slovenskih toponima u Prokopija koji svjedoče da je slovenskijeh naselja bilo u Dardaniji bar početkom VI vijeka. Prokopije, naime, piše o njima 530-550. godine a za podizanje utvrđenja, njihovo rušenje i obnovu potrebno je bar nekoliko decenija, mada u pojedinačnim slučajevima taj proces može da bude kraći.

Ovde imamo u vidu ono što piše Prokopije u *De edificiis*, IV, 4, u *Viz. izvorima*, I, 1955: 59: 65. Georgijev je u jednom zamahu od ovih toponima označio kao 32 moguće slovenska a 21 kao slovenska.

Provjeravajući ove etimologije Georgieva, u svjetlu slovenskijeh tragova u Grčkoj (Fasmer, 1941), Gindin je došao do zaključka da se pet navedenijeh toponima može sa sigurnošću smatrati slovenskijem, a da se sva ova utvrđenja nalaze na desnoj obali Dunava okolo Naissosa (Niša). Gindin prihvata kao slovenske ovih pet toponima: *Vračišta*, mjesto *vrača* = vidara ili gdje se vrači = liječi; *Gribo*, od *grib* = 'velika mreža, kojom se po blatu Skadarskome hvata riba' (Vuk), ili *grib*, rus. = pečurka; *Deurias* = debar, d'br'=uvala; *Derbičoama* (Dervičoama) = Derevljane i *Čerčenica* = Čerešnica (*čerešnja* = trešnja).

"U podršku osnovanosti mišljenja o nekoj kompaktnoj slovenskoj enklavi na omeđenom prostoru" piše Gindin, "mogu se, osim izločenog Priskovog svjedočanstva navesti i drugi argumeni, s osloncem na isti fragment. To je, očigledno, bila oblast Atilinih vazala, na dan-dva hoda od Niša, **đe je on odlazio radi lova, prevozeći se preko Dunava i na 70 stadija (=14 km) od mjesta prevoza...** Na taj način, u smislu veoma oprezne hipoteze, **uzimamo sebi pravo da smjelo iskažemo misao o slovenskom karakteru područja koja omeđuju Prokopijevi toponimi...** Budući zemljoradnici, Sloveni su u vrijeme Maksiminovog poslanstva (448. g.) već zauzimali desnu obalu Istra (Dunava), blizu Niša (Naissa), koje im je više odgovarala radi poljodjelstva nego zemljište na drugoj strani rijeke koje je, osim toga, bilo zauzeto od strane taljigaša... Umjesno je dodati da je tek 457. Marcijan, nasljednik Teodosija II, uspio da proćera Hune iz Ilirika". U prilog ovog tumačenja idu i istraživanja P. Ivića (1958: 199), S. B. Bernštejna (1963: 81), J. Zajmova (1967: 100-101) i recenzija O. N. Trubačova (1978: 57), dok se metodološke zamjerke I. Duridanova na istraživanja J. Zajmova odnose na odsustvo hronologije

u građi koju je koristio Zajmov (1980: 43-44). Zajmov je na istom mjestu uspješno pobijao neke prigovore (45-48). Po njemu, Sloveni su došli u Bugarsku i sa severo-zapadne strane, upravo preko područja o kome je ovde bilo riječi.

Lav Gindin je isto strog i skeptičan i, poput Čebeja, nosi fenjer i po danu. Zato on nije uzeo u obzir čitav niz drugih toponima koje su mnogi autori smatrali slovenskim Na primjer, *Berzanu* je Niderle dovedio u vezu sa makedonskim *Berzitima* (*Verzitima*), kao i sa slovenskim imenom *Berzana* iz 1018. godine (Rački, *Documenta* I: 33). *Bercinu*, *Bersinu* nalazimo i u prvoj knjizi *Kotorskih spomenika* 13. IV 1335. Miloje Bersina je držao svinje ('porcio, quod hamemus aput Milloye Bersina').

Toponimi i antroponimi do osnove *mil-* su veoma česti. U antroponimiji veoma su stari oblici: *Milibrat*, *Mildrug*, *Bratomil*, *Vojmil*, *Milbraje*, *Miogost*, *Milegostus*, *Milochna*, *Milten*, *Millorat* (sve iz prve knjige *Kotorskih spomenika*). Šlimpert (Schlimpert 1980 :243) navodi u Polabljju zabilježena imena *Milogosta*, kralja *Veleta* (Ljutića), po Ajnhardu, uz god. 823. i *Miloduha*, *Miliduha* kao slovenskog vođu ('*dux Sclavorum*') uz događaj iz 806. godine. A u Prokopijevom spisku imamo kastel *Milareka* koji, prema Barišiću, zvuci slovenskije od mnogih drugih (1955: 63), ali on odbija svaku pomisao da bi na vizantijskoj teritoriji, prije VI st. bilo naseljenijih slovenskih grupa! Pritom ignoriše vlastiti zaključak u vezi sa kastelom *Sarmates* koji je dobio ime 'po Sarmatima koje je Konstantin 334 primio na rimsko zemljište' (isto: 62)! Sarmati su, dakle, mogli da dođu na isti prostor čitavih stotinu godina ranije!

Nijesmo, dakle, ubijeđeni da je Gindin uzeo od Georgieva sve ono što se može uzeti. Navešćemo nekoliko novih mogućnosti:

Bisdina, stsl. *bezd'na* = Bezdan

Kalis, od *kal'* = Kališe u Sloveniji, Kališta u Makedoniji, Kalište u Srbiji i Makedoniji, Kalisz u Poljskoj!

Gombes, stsl. *gomby*, Gubeš u Bugarskoj Gimbas u Rumuniji, Gobelje, Gobnik u Sloveniji, Gobovce (Kranj), možda i Gobelovina (Konjic).

Zeapouries - *Žabourje*, od augm. *žubura* = žaba

Ylasianai = Jelšane, Slovenija

Sousiana = *Soušane = Sušanj Mesarički (Hrvatska), Šušanj (Crna Gora)

Aldanes = *Ald'jane*, prije metateza = *ladjani* = *Ladari*, *Lađana* (Pljevlja)

Viros = **Vir'*, *Vir* u *Crmnici*

Listi = *listi*, *list'je* = šuma, *Lištica* (Hercegovina)

Babas = *Baba* (čest oronim)

Vyrsia = *V'rš'je* (-ja), *Vrsi* (Zadar), *Vrse* (Gornji Vakuf)

Triskiana = **Tr'stena* = *Trščina* (Slovenija)!

Millareka, Georgijev pretpostavlja mogućnost *Mialareka*, od *mjel* = *plćak* = *Mijele* u *Crmnici*, ali i *Mala rijeka* ispod *Vjaternika* (Podgorica)

Timena, *Timiana* = *timena* = *močvara* (mn.), *Timjanik* (Negotino, Makedonija)

Time smo broj slovenskih toponima dopunili sa još 14 primjeraka. Moramo napomenuti da je Georgijev navodio samo paralele u Bugarskoj, iako je u *Imeniku mesta u Jugoslaviji*, Beograd, 1973, koji smo mi koristili, mogao naći bolje paralele od onih koje je navodio. I staroslovenski jezik za njega je starobugarski, ali na to smo već navikli, i iz ruske slavistike.

Slovenski toponimi u Prokopija skreću pažnju na staru Dardaniju (Niš i šira okolina), ali to ne znači da na drugijem krajevima Balkana, posebno južno od Save, nije bilo ranijih slovenskih infiltracija. Na tom prostoru, u močvarnom predjelu Lonjskog polja, već smo akcentovali pleme *Oseriates*. Latinski pisci su nabrajali ilirska plemena, čije je nazive bilo lako prenijeti. Uostalom romanski uticaj je presudan i u albanskom i u rumunskom jeziku. Zato Sotirov (1969) primjećuje ovu zabačenu Plinijevu opasku o Iliriku, da je imena tamnošnjijih plemena teško izgovoriti (*Naturalis historia* III, XXI, 139).

Zar je teško bilo napisati latinski bilo koje ime latinskog ili keltskog plemena? *Ardiaei*, *Daunii*, *Penestae*, *Branovici*, *Aremorici*, *Venelli*, *Celtae*...- sve je to iz romanske abecede. Tračkijskih plemena ima, zapisanih, oko devedeset. Dakle, ni Iliri, ni Kelti, ni Tračani nijesu zadavali teskoće. A ako nešto nije moglo da se napiše latinski, znači da je sadržalo glasove i grafeme kojih u latinskom nema! Ali - kako latinski, grčki, keltski da se napiše: *Dreždani*, oni koji žive u *drezgi* = šumi? Kako da se napiše: *Žaćani*, oko *Žateca* u Češkoj?

Uostalom, još se *Crnoricac* *Hrabar* žalio:

"Kako se može dobro napisati grčkim slovima: *Bog* ili *život*...ili

crkov, ili čajanije, ili širota, ili jad..."

"Od samog početka, a naročito nakon objavljivanja fundamentalnog rada P. J. Šafarika, svi pokušaji da se proces prodiranja Slovena na Balkan premjesti u dublju prošlost do I-II vijeka naše ere, i da se tim obuhvati i lijeva obala gornjeg i donjeg toka Dunava, zasnivali su se na činjenicama toponimije", kaže Lav Gindin (1983: 18). To je i prirodno, jer druge građe, sem arheološke, i nema. Arheolozi će reći: njihovi nalazi ne potvrđuju tako rano prisustvo Slovena na Balkanu! Nema, dakle, dovoljno fibula, uzengija, keramičkih sudova koji bi potvrđivali prisustvo ove ili one arheološke kulture? Naravno, to je važno ali: zar živi ljudi, koji su na svom jeziku nazivali svoja naselja - ne znače ništa? Zar nijesu oni i nosioci arheološke kulture?

II UVOD U IZUČAVANJE SEOBA

Suživot plemena različitog jezika - Ničija zemlja i zaštita šuma - Neprimjetna mirnodopska naseljavanja - Autohtoni minimiziraju značaj seoba ali ne objašnjavaju ko je promijenio hiljade toponima - U srednjem vijeku nije bilo ni savremenih Srba, ni savremenih Rusa, ni savremenih Crnogoraca, ali da već tada nije postojalo jezgro iz kojeg su se kasnije razvili, ne bi ih bilo ni danas!

1. *Miksoetnija - nekada normalno stanje*

Još se Pseudo-Cezarije pitao: "I kako to da u jednom te istom kraju vidimo da žive Indi ljudožderi i Brahmani koji se uzdržavaju od svega živoga i svakog uživanja?"

Kako Tacit opisuje pojedina germanska plemena, reklo bi se da među njima ima više razlika nego između Germana kao cjeline i nekog drugog naroda. Čak kaže da 'Kotini govore galskim a Osi panonskim jezikom!' Oko ovog 'panonskog jezika' nastala je opširna literatura, ali mi samo podvlačimo razlike. Engels je pokazao kako plemena nastoje da izbjegnu sukobe. "Svako je pleme imalo, osim mjesta svog stvarnog naselja, još u znatnu oblast za lov i ribolov. Preko granica te oblasti pružao se prostran neutralni predio, koje je dopirao do teritorije najbližeg plemena... To je kod Nijemaca granična šuma, pustinja koju Cezarovi Svevi stvaraju oko svoje oblasti, *Isarnholt* (na danskom *jarnved*, *limes Danicus*) između Danaca i Nijemaca, *Sachsenwald* i *branibor* (na

slovenskom = zaštitna šuma), po kome je Brandenburg dobio svoje ime, između Nijemaca i Slovena. Oblast koja je na taj način nesigurnim granicama izdvojena, bila je zajednička zemlja plemena i od njega samog branjena od zahvatanja drugih plemena. nesigurnost granica postajala je u praksi štetna većinom tek kada se stanovništvo znatno opovećalo” (1976:87).

Da je kohabitacija, suživot različitih etničkih grupa (miksoetnija) i istovremeni žagor njihovijeh različitijeh jezika (miksoglotija) stara pojava i evropska stvarnost, pokazuju ova tri crteža iz hajdelberškog rukopisa Sachsenspiegel-a, kako ih donosi Hermanov zbornik Die Slaven in Deutschland (1970:234). Prva scena je na sudu. Franak, Saks i Židov pojavljuju se pred grofom. Sloven (lijevo) stoji po strani, a to bi htio da učini i Saks, srednji lijevo u grupi. Na drugome crtežu dva građanina, koji ne znaju slovenski jezik, raspravljaju pred grofom uz pomoć slovenskog tumača. Na trećem: suđenje pred kraljem. Franak, 2 Slovena i Saks (sa kratkim mačem) raspravljaju o jednom strancu na njemačkom jeziku, a on se brani uz pomoć tumača.

Prokopije kazuje da je Justinijan 'živio nastojeći da dobročinstvo uskladi sa veličinom potrebe', pa je počinio velika djela radi zaštite Vizantije, u čijem su susjedstvu obitavala hunska i gotska plemena a naspram njih turska i skitska 'pa toliko Slovena i koliko drugih, a pisci najstarije istorije nazivali su upravo ta plemena ili taljigaškim ili skitničarskim Sarmatima, iako se događa da tu živi poneko drugo divlje pleme, bilo kao pastirsko bilo kao sedilačko"! (Viz. izvori, I: 54)

I Rim je davno regulisao naseljavanje 'varvara' koji su mu bili potrebni. O tome je analitički pisao J. Kovačević (1978: 9-31). U vrijeme mira zaključvan je *foedus*, kao ugovor koji sankcioniše stanje povjerenja mira (*pax*) prijateljstva (*amicitia*) i druženja i saveza (*societas*). 'Varvari' su davali porodice kao taoce, da bi učvrstili povjerenje. Nova klauzula u ugovorima bila je *receptio*, dozvola naseljavanja na teritoriji Carstva. Početkom V vijeka ova je klauzula definisana terminom *ad inhabitandum*. Ideja da se 'varvari' upotrijebe kao koloni u rimskijem provincijama javila se u vrijeme Marka Aurelija. Zahvaljujući Zosimu (druga polovina V. v.) znamo da je car Klaudije uključio u svoju armiju mnoge zarobljene Gote, i oni su naselili iste one krajeve koje su sami opljačkali. Prema Probusovom biografu vršeno je veliko prebacivanje 'varvara' iz jednog kraja Carstva u drugi, pa je tada (276-282) kolonizovana Britanija i Dakija, đe je 100.000 Bastarna, Gepida, Vandala i Franaka bilo namješteno, ali su Franci uspjeli da se vrate čak na Rajnu. Da se 'varvari' ipak ne bi previše odomaćili, imperatori Valentinijan i Valens izdali su edikt 370. godine o zabrani braka između starošeditelaca i 'varvara'. Zabranjeno im je i građenje brodova, ali Vandali, koji su šćeli u Afriku, a bez brodova nijesu mogli da preplove Sredozemlje, našli su saradnike u Rimljanima.

Od svijeh razlika najviše su podvlačene one religiozne. Sa crkvom su počeli idejni sukobi koji su ranije bili nepoznati. Sukob nikejaca i arijanaca doveo je prvo do progona pet hiljada popova arijevacu u pustinju (482) a kontramjera uslijedila je već 483/4. protiv nikejaca.

A da 'varvari' nijesu uvijek varvari, pokazuje niko drugi do strašni Totila, kojim i Dukljanin počinje svoje Kraljevstvo Slovena. Prema Prokopiju, koji je njegov savremenik, Totila je nakon osvajanja Napulja kažnjavao svoje vojnike zbog pljačke, da ne bi kod lokalnog stanovništva stvarao nezadovoljstvo! A kada je (546) umarširao u Rim, pustio je seljake da mirno obrađuju svoja imanja. *Ni đavo nije crn...*

1.1. Tipovi suodnosa

Iz raspoložive građe može da se izvuče nekoliko zaključaka o uslovima i načinima zajedničkog života različitijeh etničkih grupa:

a) Ako je jedna skupina skitalačka a druga šedilačka, nailazak taljigaša izaziva pljačke i ubistva, jer lutalice moraju od nečega da žive, a laka dobit ih i vuče naprijed.

b) Ako su obje skupine šedilačke, onda nastoje da izbjegnu sukobe, stvarajući ničiju zemlju između sebe, bilo da podižu zaštitnu šumu (brani-bor) ili da spaljuju travu da se stoka ne miješa (izarnica-Išarnica, najstariji pomen Šaranaca iznad Tare!). Vjerovatno je to bila ničija zemlja između Drobnjaka i Kriča, koji su proćerani na desnu obalu.

c) Treći tip suodnosa je najamnički. U *Istoriji srpskog naroda* (I, 1981: 469) nalazimo ovaj karakterističan odlomak:

"Milutin je, pored Tatara, imao i Kumane i italijanske najamnike, njegov sin je držao i Špance u svojoj službi, a Dušan, kasnije, i jedan nemački najamnički odred".

Ovakvih najamnika imao je i Hanibal. U Polibija (III, 33) pominje se raznolikost i brojnost njegove vojske, prema zapisu na bronzanoj pločici koji je ostavio sam Hanibal. Tu su bili Libijci, Feničani, Lergeti (koji se u komentaru pominju kao nepoznati), Numidani (iz četiri plemena), Liguri i Baleari. Nije se, dakle, ništa mijenjalo u rasponu od hiljadu i više godina. Papa je, uostalom, kao stražare angažovao Švajcarce a Rusi i danas zovu portira - *švajcerom*, jer su nekada, kod ruske aristokratije, oni vršili tu službu. A Bugari zahvaljuju na francuskom jeziku (*merci*), iako im Francuzi nijesu sušedi.

d) Četvrti tip suodnosa je saveznički. Pred zajedničke poslove sklapa se ugovor, kao između Bugara Ševerjana (da im čuvaju severnu granicu), Longobarda i Slovena (koji su za njih opsijedali gradove na Apeninском poluostrvu), Slovena i Avara (koji zajedno napadaju Solun i Carigrad) i sl. I zetski kralj Bodin sklapao je ugovor sa Normanima.

1.2. Primjer kohabitacije

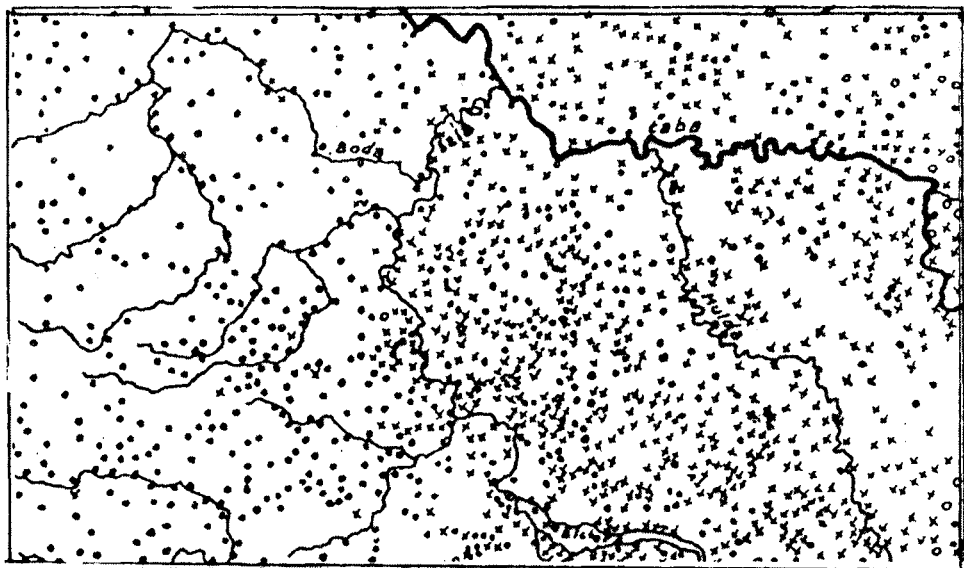
Da dva naroda ili dvije vjerske sekte istog naroda mogu da žive u miru, dokazuju nalazi kod Čelareva (Bačka Palanka). Prastari stanovnici toga kraja nestali su bez ikakvog traga prije više od dvanaest vjekova,

ostavivši na opekama runsko pismo. Taj, još uvijek bezimni srednjevjekovni grad, koji je zauzimao veliki prostor, a sudeći po groblju od 16 hektara imao do 100.000 stanovnika, još nije otkopan, piše M. Marković u "Politici ekspres" (26. VII 1988,9).

"Nema tragova paljenja i razaranja", rekao je arheolog Bunardžić. "Nema ubijenih u ratnim sukobima, niti ima novih doseljenika. Ta velika masa sveta, koja je živela u vrlo uredenom gradu, podigla se i otišla. Kuda, ne znamo. Odmah za njima stigli su pljačkaši koji su se dali u potragu za dragocenostima. Otvarali su grobove i odnosili sve što je po njihovom mišljenju vredelo. Kada smo počeli da iskopavamo nekropolu, naišli smo na ispreturane kosti i ostavljene baklje koje su pljačkaši unosili u grobove da bolje vide. Kad je taj talas provalnika prošao, sve je potonulo u zaborav."

Po Bunardžiću, tu su živjela dva naroda sa različitom religijom ili jedan narod podijeljen u dvije vjerske grupe, sa različitim pogledima na zagrobni život. Jedni su sahranjivali pokojnike po principima šamanizma (sa prilozima za nastavljanje života na onom svijetu), drugi su to činili bez ikakvih dodataka. Ali to nije bio razlog ni za sukob ni za odvajanje: *zakopavani su jedni kraj drugih uz izuzetnu pažnju i poštovanje!*

Kohabitacija na germanskom području. Krst prikazuje slovensko a tačka germansko naselje. Slownik, V:24.

Na jednom mjestu, ne znajući da tu leži pripadnik suprotne vjeroispovijesti, pokušali su da iskopaju grob. Kad su pak to primijetili, odustali su od namjere i pomjerali se za nekoliko desetina santimetara!

Do kakvih su neprolaznih istina došli ti bezimni ljudi, pristigli odnekud sa prostora između Kine i Irana, svakako u velikom broju, i pali ovde na bogate obale Dunava, tek treba da se otkrije. Oni su morali da napišu nešto o sebi, da zabilježe neko svoje ime, da izraze svoje misli. Zapisi leže pod zemljom i čekaju istraživače, ako budložeri ciglane ne budu brži, završava P. Mirković.

2. 'Neprimjetna mirnodopska naseljavanja'

Raspravljajući o procesu slovenske kolonizacije istočnog Balkana, F. Barišić (1969: 11) konstatuje da je naseljavanje balkanskijeh provincija Slovenima razultiralo 'iz čitavog niza vremenski odvojenih međusobno različitih imigracionih akcija' i to je 'naučno teško objašnjiv istorijski događaj.' Pita se: kada, odakle, kojim pravcima nastupaju slovenski talasi?, da li su, đe i koliko Sloveni ostajali na vizantijskoj teritoriji poslije brojnih pljačkaških pohoda?, što se zbivalo sa zatečenim naseljima i stanovništvom?, da li i koliki značaj u tome imaju *'neprimjetna mirnodopska useljavanja manjih slovenskih zajednica'*?, koje akcije Sloveni izvode samostalno a koje sa Avarima?, koliko se slovenskih plemena doselilo? koliko je među njima bilo Avara i drugih turskih plemena?, da li su na Balkan doseljeni Sloveni bili po porijeklu, jeziku i kulturi homogeni?, da li su Sloveni koji naseljavaju teritoriju današnje Slovenije, Istre i ševernog Primorja pripadali istoj grupi kao i oni koje zapošedaju istočni Balkan? Na kraju se pita: kada se zapravo završilo naseljavanje? A nas zanima i kada je započelo.

Na istom simpozijumu o pred-slovenskijem etničkim elementima na Balkanu o etnogenezi Južnih Slovena, držanom u Mostaru oktobra 1968, izložio je B. Grafenauer (1969: 125) ove misli o etničkijem cjelinama:

"Mi u ono vrijeme ne možemo da govorimo o etničkim cjelinama koje pokrivaju čitavu teritoriju i o oštrim granicama, nego možemo da govorimo samo o jezgrima koje postepeno i tek nakon dugih stoljeća izrastaju u oblike koji su bliži našim shvatanjima. Upravo u tom smislu i u tom pravcu je uperena moja studija o etničkoj strukturi Južnih Slov-

ena u srednjem vijeku. *Ovdje imamo u to doba vrlo široke pojaseve koji ne pripadaju ni Srbima, ni Hrvatima, ni Slovencima...* Ja kažem samo to: treba imati u diskusiji o tim pitanjima pred očima stvari kao što su stajale onda, a ne prebacivati cjeline ili polucjeline iz današnjeg života u daleku prošlost".

Na žalost, u pomenutom radu o etničkoj strukturi Južnih Slovena (Jič, Beograd, 1988, br. 1-2, 17-24) ni on se nije držao svojih uputstava.

Naše istraživanje nije u kontradikciji sa Grafenauerovim savjetom jer mi tražimo upravo jezgra koja postepeno 'izrastaju u oblike koji su bliži našim shvatanjima'.

3. Postepenost prodiranja

Beda Prepodobni (Baeda Venerabilis, 672/735) veoma je jednostavno objasnio postepenost prodiranja Angla i Saksa u Britaniju.

"Na poziv kralja Marcijana ljeta 449. od utjelovljenja Gospoda, doplovili su u Bitaniju, na tri duga broda, ratnici plemena Angla i Saksa. Iskricali su se na istočni dio ostrva i dobili od kralja stalna mjesta za življenje, pod uslovom da se bore za njegovu državu; u stvari to su bili budući zavojevači ostrva! Iz jedne bitke s protivnicima (Britima), koji su se pojavili sa severa, Saksi su izašli kao pobjednici. Odmah je vijest o njihovoj slavi stigla i do njihove domovine, a zajedno s njom i priče o slabosti Brita i plodnosti ostrva! Tako se u njihovoj postojbini brzo prikupila golema flota s mnogobrojnim posadama koje su se ujedinile i obrazovale nepobjedivu vojsku. Pridošlice su zauzele mjesta koja su im Briti predložili kao poklon i ostali su među njima pod uslovima da vrše vojnu službu, za mir i blagostanje nove domovine, a protiv svih neprijatelja. Usljed toga Briti su im dali i jedan tvrdo ustanovljeni zakon.

Doseljenici su pripadali najjačijem njemačkim plemenima: Saksi, Anglima i Jutima... Njihove prve vođe bili su, izgleda, dva brata: Hengist i Hors; posljednji je pao u jednoj bici sa Britima. Jedan spomenik u Istočnom Kentu i danas nosi njegovo ime.

Kako su spomenuta plemena nezadrživo navaljivala na ostrvo u sve gušćim hordama, masa pridošlica je stalno bivala sve veća i veća. Tako su i oni starošedioci koji su ih pozvali da dođu bili obuzeti strahom. Novajlije su, neočekivano, sklopili i savez sa Piktima koje su (inače) progonili s oružjem, pa su se okrenuli protiv domaćijeh dobročinitelja.

Razlog za poništenje ugovora našli su u nedovoljnom sljedovanju žita. Ako im se sljedovanje ne poveća, bez oklijevanja će raskinuti savez i opustošiti cijelo ostrvo. Prijetnju su slijedila zla djela. Nikakva javna ni vjerska zgrada nije ostala. Svuđe su sveštenici bili poklani na oltarima. Poznati i nišči bez razlike su padali kao žrtve od mača i ognja, tako da nije imao ko da sahranjuje mrtve, koji su stradali s poruganijem. Mnogo onih koji su pretekli bilo je dostojno oplakivanja. Napadani su u planinama i ubijani masovno. Mnogi su, progonjeni glađu, napuštali svoja skloništa, i predali se neprijatelju samo da spasu goli život. Za hljeb nasušni pali su u vječno ropstvo. Drugi su, u bolu, okretali leđa domovini i bježali preko mora. A treći, koji su ostali (nijesu se predali), vodili su bijedan život u samoći, po planinama i gorama, čak ni tamo nijesu se ošjećali sigurnima". (*Historia ecclesiastica gentis Anglorum*, knj. I, gl.15. Prijevod naš.)

4. 'Plod razvoja na tome tlu'

U polemici s Matejom Borom koji je, zajedno sa I. Tomažićem i Jožkom Šavlijem objavio knjige: *Unsere Vorfahren die Venter*, Beč 1988. i *Veneti naši davni prednizi*, 1989, B. Grafenauer je iznio niz principijelnijih stavova koji imaju trajnu vrijednost. On, naime, kaže da nas historija uči neprestanome miješanju koje je bilo povezano sa seobama (nastanak Enleza s postepenim preslojavanjem predindoevropskih, Kelta, Rimljana, Angla i Saksa, skandinavskih Vikinga i Normana, s čime se može uporediti i etnogeneza Francuza, Španaca itd.).

Nemamo razloga da mislimo, veli Grafenauer, da je bilo nešto, bilo drukčije: upravo, ta miješanja su, također, bitna komponenta nastajanja jezičkih i etničkih razlika i među Slovencima. Po ovom stanovištu su i Slovenci, isto tako malo kao i Englezi, preseljeni u novu domovinu, nego su upravo tu nastali, budući da ih prije ništa nije bilo.

Nije ih, dakle, bilo kao gotovog naroda koje se jednostavno preseli, kao kontejner. "Izrasli su", veli Grafenauer, "miješanjem različitih starijih slovenskih i različitih slovenskih sastavnih djelova i različitih doseljenika koji su došli za nama. Upravo zbog toga smo na tlu na kome smo se uobličili (formirali) u stvari autohtoni - ne kao prvi stanovnici već kao plod razvoja na tome tlu, na koje se nijesmo naselili kao Slovenci" (*Književni listi*, 3. X 1985. Sva podvlačenja Grafenauerova.

Za ovaj materijal ljubazno zahvaljujem Mateju Boru).

Čini nam sem, međutim, da se ovi stavovi podrazumijevaju i kad nijesu eksplicitno kazani. *U staro vrijeme doseljavanja, nije bilo današnjijih Hrvata, današnjijeh Srba, današnjijeh Slovenaca, današnjijeh Crnogoraca, ali da tada nije bilo nekog jezgra iz kojega su se razvili, ne bi ih bilo ni danas!* Osim toga, opšti principi moraju da podnesu brojne varijante. U sredinama koje su bile prometne u svim pravcima, kao polivalentni koridor, a Slovenija je takva sredina, bilo je više uticaja. Dolina Neretve i Morave, odnosno Vardara, takođe. Ali postoje slabije prometne, zatvorenije sredine koje bolje čuvaju staroslovenske arhaizme, i Crna Gora, i pored puteva istok-zapad i sever-jug. A u toj, relativno zatvorenoj sredini nalazimo, recimo, Mrko(je)viće kao još zatvoreniju lokaciju, i, do danas očuvane, neke iščezle lekseme i oblike. *Zec* je tamo još uvijek *zajeac*, kamen je *kami*, stočni izmet, gnjoj je - *lajno*, soba je - *klet*, gladan je - *lačean* (kao u Sloveniji), krtica je m roda - *krt*, žetelac je - *žnjaj* i sl. (L. Vujović, 1969: 8). Dakle, svuđe je različit stepen uticaja substrata (starinaca) i adstrata (sušeda).

Od značaja je i hronologija uticaja. *Moguće je da se čitava jedna populacija iseli* (naravno, na nekom manjem prostoru, kao što je, na primjer, selo) *a da se zadrži sve ono što je bilo karakteristično u običajima pa i govoru onijeh kojih tu više nema*. Ako u takvu cjelinu (recimo selo) postepeno prodiru došljaci i prilagođavaju se, onda oni poprimaju sve karakteristike starošedilaca i prenose ih na nove došljake. U studiji Lj. Ćirić - Bogetić o komunicama u Crnoj Gori (1966, 110) nalazimo ovaj važan podatak: "U Drobnojaku se dešavalo da je neki doseljenik živeo trideset i više godina u jednom selu, a da ipak nije uspevao da stekne komunsko pravo, jer je za sticanje komunskog prava bila nužna pripadnost određenom plemenu, odnosno bratstvu". Zato je neprihvatljivo shvatanje da su došljaci mogli lako da se nametnu starincima, sem ako su bili toliko jaki da istrijebe starince ili ih naćeraju na seobu. S vremenom starijeh starošedilaca nestane i novi doseljenici nastavaljaju život na njihov način. Upravo takva je sredina i Crna Gora. Nije *bilo masovnih doseljavanja* u kratkim vremenskim razmacima pa je tako, i pored stalne cirkulacije ljudstva, sačuvan zetski dijalekat (Kulišić 1980: 11,91). Kulišić je previše pažnje posvetio uzorilokalnom braku (domazetstvu), ali upravo nakon polemika o pejorativnom značenju domazeta u Crnoj Gori pojavila se studija Jovana Vukmanovića o Konavlima, koja

je dokazala da je u svakom konavoskom selu bio veliki procenat domazeta! (Vukmanović, Konavli, Beograd, 1980). Mi, naravno, ne usmjeravamo našu pažnju samo na taj oblik doseljavanja već na činjenicu da je Crna Gora, kao sušedna Hercegovina, zemlja - iseljavanja a ne doseljavanja. Zato u Crnoj Gori, primjera radi, nema ekavskih oaza, a u Srbiji, duboko u ekavskoj teritoriji, ima ijekavskih oaza koje su stvorili doseljenici iz Crne Gore i šire 'iz Dinarida'.

5. Autohtonisti minimiziraju značaj seoba

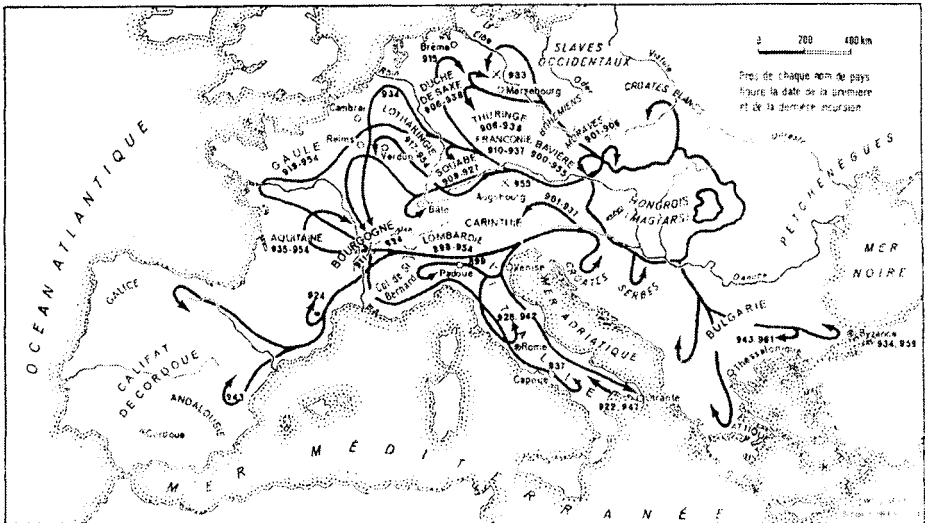
Autohtonisti se oslanjaju na arheološke tragove pa ističu da u vrijeme kada bi, prema izvorima, trebalo da dođe do velike Seobe Slovena, nema nikakvog šoka u arheološkim ostacima koje bi morala da izazove takva najezda. Korist od ovakvog argumentisanja ipak postoji. Ukazuje se na značaj uticaja adstrata (sušedi) i supstrata (starinci). Onogurski i kutrigurski Bugari nijesu nestali već i danas žive u antropološkom tipu Bugara na Balkanu. A to što su oni, kao ratnici, dobijali bitke sa drugim ratnicima a izgubili bitke sa ženama, silovanim i uzimanim između Slovenki, koje su rađale decu i učile ih svome a ne njihovom jeziku, to je objašnjenje utapanja jednog etnosa u drugi i naglašavanje značaja termina *maternji jezik*. Lutali su, žarili i palili i usput sijali decu koja nijesu s njima znala da pričaju. I danas se lingvisti prepiru kojih sedam-osam riječi može da se prepozna u bugarskom jeziku kao ostatak iz tatarske epohe. Da li su to: *biser, bubreg, pašenog, hagan, belčug, beleg, san, sosen, črtog*, kako je mislio Šišmanov (1900) ili tome treba dodati: *tojagu, čipag* (vrstu haljine bez rukava) i *Bolgarina*, kako je to smatrao St. Mladenov (1921). Eto što je ostalo od silnih Bugara koji su pokorili sedam slovenskih plemena.

Romanizovani Iliri, Tračani, Mižani, Dačani nijesu samo u Albancima i Rumunima već i u Južnim Slovenima, njihovoj toponimiji i venama, oblicima lobanje, građevinama, običajima... Ustanovljene su brojne podudarnosti ilirskih i slovenskih građevina, nošnje, frizure u Butmiru i Jablanici. Iz jedne krajnosti (apstrahovanja starinaca, kao da nijesu postojali) prešlo se, međutim, u drugu krajnost, koju je najjasnije izrazio Đuro Sabo (1919) tvrdeći:

"Južni se Slaveni nijesu uopoće doselili, nego su tu postojali i razvijali se od pradavnih vremena, a tek je ime Slaveni postao općenitije u ono

doba, kad se tobože njihov dolazak objavio...”(Mužić, *Podrijetlo Hrvata*,1989,9).

Kako je došlo do promjene imena? Ni Sabo ni Mužić ne kažu!

Evo kuda su Sabori mađari lutali po Evropi (Barta – Berend, Histoire de la Hongrie, 1974)

Da je nekakve seobe ipak bilo, i po Sabu, evo dokaza:

”Za Tračane piše Herodot da su najveći narod na svijetu, pa je i njega nestalo pred slovenskijem pridošlicama (otkud sad oni? – p.n.), koji jamačno ni onda nisu mogli dolaziti mahom u golemim masama. Ili zar je sve te narode slovenstvo asimiliralo? To što nije ni Rimu ni Bizantu uspjelo, to je dakle uspjelo po nauci divljim Slavenima, koji su se kao sluge, što li, Avara, doklatili ovamo. To je sve tako apsurdno, tako nemoguće! Narodi su se razvijali, imena su se gubila (zašto –p.n.), dok je narod ostao, pa drugo ime prihvatio (zašto? – p.n.)...”

Ni Rimljani ni Grci nijesu se ovamo doseljavali, pa zato nijesu mogli ni da nestanu.

Treba naći pravu mjeru u procjeni različitijeh sastojaka određenoga etnosa. Duridanov je ustanovio da je 80% rumunskih toponima slovenskog porijekla. *Bukurešt* se zvao *Dambovici* (stsl. *damb* = *dub*). Do 1860. služili su se ćirilicom. To su posljedice njihovog slovenskog okruženja i etničkoga miješanja na prostoru koji je

služio i za tranzit iz Ukrajine na Balkan. Uz to, moramo uzeti u obzir fakat da mnoge istovjetne pojave nastaju na velikoj udaljenosti, bez međusobne veze. Jednostavno, predstavljaju autohtoni pronalazak. Na primjer, urođenici duž rijeke Amazona rone i skrivaju se pod vodom, sišuci kroz trsku koja viri iznad vode neprimijećena među ostalim šibljem. A upravo ovakvo "sisanje trske" opisuje Pseudo Mavrikije (VII v., u *Strategiconu*, XII) kao karakteristiku Slovena. Na osnovu toga je nastala mađarska uzrečica: "Nijesam ja od onih koji sisaju trsku", to znači da nije Sloven. Naravno, da bi se otkrila ova vještina, nije bilo potrebno putovati do Amazona ili iz Amazona u Panoniju.

Ispitujući paleobalakanski etnos u zaleđu Dalmacije, Mužić je došao do ovog zaključka: *od kasnog željeznog doba pa sve do provala Tura-ka postoji jasan kontinuitet arheološke kulture, a izvjestan prekid navedenog kontinuiteta zapaža se samo od IX stoljeća, pod uticajem crkve!*

Tačna je konstatacija 'da su u hrvatskom imenu (bolje reći etnosu - p.n.) apsorbirane prošlost svih autohtonaca, a osobito Dalmata, Japoda, Liburna, Ardijejaca i Desitijata te dijela Histra i Panona' (str. 172), ali to niko nije ni mogao dovesti u pitanje. Prećerana je, međutim tvrdnja jednog arheologa 'da je nakon invazije Slavena i Avara u zemlji ostalo najmanje 85% starog stanovništva, a da slavenska komponenta neće biti veća od 10 do 12%! Jer to onda ne objašnjava zašto je većina, i to tako velika, primila novo narodno ime, da se niđe nije ispoljila kao manjina, enklava, u titulama vladara, kao što se posebni etnosi izražavaju u tituli cara Dušana: "Car svim Srbima i Grcima i stranama bugarskim, i svemu Zapadu, Pomorju, Frugiji takođe i Arbanasima..." Od sveg toga nema ništa već se u izvorima pominje "Chroatorum dux" ili "Kralj Hrvata" a posebno se javljaju samo naslijeđeni geografski termini: Dalmacija i Panonija, Istra. Ko je moga prisiliti četiri petine pučanstva da se odrekne svoga japodskog, liburnskog, ardijejskog ili ukupnog ilirskog ili keltskog imena?

Istina je, doduše, da se pisani izvori i arheologija ne slažu, ali to ne znači da se treba ušančiti s jedne ili druge strane barikade. Treba tražiti objašnjenje. Razlika je, prvenstveno, u tome što su *slovenski doseljenici prvog talasa* (V-VI vijek) *došli iz ravničarskih krajeva, bogatih šumom i da su zidali drvene nastambe koje su istrulile a svoje pokojnike spaljivali i sahranjivali pepeo, uglavnom plitko pa su ti naši najstariji grobovi preorani*. To, razumije se, nije nepoznato, ali se zaboravlja. (J. Kovačević,

Istorija Crne Gore I. 1967, 304).

"Slavenski grobovi sa ostacima spaljenih pokojnika zakopani su vrlo plitko i zbog toga sasvim destruirani prilikom obrade zemlje", piše Jon Nestor. "I to je jedan od važnih razloga dosadašnjem slabom poznavanju najstarije slavenske materijalne kulture". (*Predslavenski etnički elementi na Balkanu u etnogenezi Južnih Slovena*, Sarajevo, 1969, 148).

Ako su podzemni tragovi prve slovenske kolonizacije Balkana oskudni, obilni su nadezemni tragovi. *Masovna slovenizacija zatečenijeh predslovenskih toponima ne može se objasniti drukčije nego najezdom Slovena*. Stariji nazivi su se lakše očuvali u hidronimiji i oronimiji dok su doseljenici davali nova imena naseljima, služeci se najčešće onijem nazivima koje su napustili kad su krenuli u avanturu seobe. A starije naziva koje su zatekli, ako nijesu izmjenili, prilagodili su svome jezičkom ošecanju.

Nazivi vodotokova su veoma otporni. Pa ipak, pored plaslovenskih imena Tare i Lima, imamo slovenske nazive *Pive*, *Morače* i *Zete*, a to je nepobitan dokaz gustine naseljenosti Slovena, iz koje izvire snaga promjena u toponimiji. *Piva* (kao i pivo) duguje svoje ime glagolu *piti*, kao i slovenačka Pivka, bugarska Pijavica, poljska Piwna, u slivu Poljske (!) Sane kao i Piwnica, Piwowina, pritoka Varte, u čemu se slažu Bezljaj, J. Rieger, Duridanov, Fasmer, Vujičić (n. djelo, 38) i drugi. Morača je u vezi sa osnovom *mor*=voda (Bezljaj, *Slovenska vodna imena*, II, 1961, 32), dok mi smatramo da je to metatezom izmijenjena *močvara* >> *morača*. *V* u *moč(v)ara* je sekundarno, što pokazuje polj. *moczar*, češ. *močal*, dok je rus. *boloto*, *luž*a. Etimologija hidronima *Zeta* je složena i nedokučiva, zato što ne znamo kako je glasio izvorni naziv. *Zeta* se, naime, bilježi kao *Zenta* u Kekavmena, uz događaje oko 1042. godine, ali i kao: *Genta*, *Centa*, *Centa* = Čenta, *Xenta* = Ženta, *Senta*... U Vojvodini imamo i *Sentu* i *Čentu*. Teškoća da se proдре u tačan izvor ove rijeke leži u činjenici da su naši preci došli u kraj koje ne raspolaže slovenskom raznolikošću glasova. Ni na grčkom ni na latinskom nije bilo moguće napisati ni *ž* ni *č* pa su oblici: *Ženta* i *Čenta* samim tim isključeni iz njihove transkripcije. Činjenica je da i oblik *Zenta*, prvi zabilježeni, ima slovenski nazal koji je iščezao kao i ostali nazali (*ronka* - ruka, *zomb* - zub, *čendo* - čedo). Obrađujući Kekavmenovu vijest o *Zenti* Ferluga piše: "*Zeta je domaći izraz za Duklju i utoliko je Kekavmenova vijest dragocenija*". (Viz. izvori III, 1966, 212). Doista, da je toponim

predslovenski, bio bi zabilježen ranije. U svakom slučaju ističemo da imamo toponim *Sjenožeta* blizu Andrijevice, pa će biti u pravu V. F. Nikčević koji je pošao od lit. *ginti, genti* >> *ženti*, češ. *žati* (R. Bošković 1968: 82), kojim putem je nastao češki etnički naziv Žačani, dok je u nas moglo od *žeti* da nastane izvorno Žečani > Žetjani > Zečani. Da pogrešno čitanje može da uđe u narod, svjedoče Rusi. Dolazeći u dodir s grčkom pismenošću, oni su pogrešno pročitali *thetu* kao ćiriličko f, što se lako moglo desiti jer *theta* ima okrugao oblik sa talasastom crticom u sredini (Θ), pa je tako *Teofil* za njih postao *Feofil, Matej - Mafej, Teofan - Feofan, Teofilakt - Feofilakt!* I tako to stoji već hiljadu godina. Drugi je primjer Lika. Samo je slijepi Budimir vidio da Lika u Porfirogeneta stoji kao *Litza*, a to je *Lica, Lice* - zemljište okrenuto suncu (toponim na Durmitoru, u Pivi, u Dobroti. v. Registar), isto što i čelo brda, brda čelo, Brčelo. Ali čim je *Litza* napisana latinski *Lica*, čitala se kao Lika! Mi smo došli u kraj đe nema slova Ž, pa je tako *Ženta* postala *Zenta*, a onda je nestao nazal i *Zenta* se pretopila u *Zetu!* (V. Nikčević, 1985: 131-153). Da je u nas dokumentovan i oblik *Ženta*, vidimo iz savremenog oblika *Senožeta*. Na granici prema Trstu imamo selo *Senoseče*, što povezuje - *seče* i - *žeta!* U jednom dokumentu iz 14. I 1920. (prijedlog Lojda Džordža i Klemansoa o granici), navodi se oblik *Senožeče*.

Tako korijenita promjena u nazivima rijeka i jezera u Crnoj Gori posljedica je masovnog doseljavanja novog etničkog elementa. Time, naravno, nijesu izbrisani svi tragovi ranijeg etničkog supstrata.

6. Da li su Ijemenski Sloveni došli sa Skadarskog jezera?

U posljednje vrijeme sve su češći glasovi da Sloveni nijesu doseljivali na Balkan već da su sa Balkana išli na sever. Glavni zastupnici ove teze su arheolog Joachim Herrmann u Berlinu i filolog Heinrich Kunstmann u Minhenu. Herman je priredio značajan zbornik *Die Slawen in Deutschland*, 1970, a poglavlja o starim Slovenima pisao je i u nekim drugim publikacijama: *Die Welt der Slawen, Kulturen im Norden* i sl. Kunstman vodi slavističku katedru u Minhenu i svoje radove objavljuje u polugodišnjaku *Die Welt der Slawen*. U br. 25 (1980) dokazuje da Samo nije ime već da to znači 'samyj velikij knjaz'i sl. U br. 26 (1981) da su Obodriti (Abodriten u nekim izvorima) - *apatridi*, ljudi bez domovine, odseljeni iz Grčke na sever. U br. 28 (1983) dokazuje da su Glomači, germanski nazvani Daleminci istočno od Lajpciga - Dalmatinci! U br. 29 (1984) razvio je dokumentaciju o dolasku Poljaka sa Bal-

kana, a sve se svodi na to da su Dukljanin i Toma Arhidjakon pogrešno, to jest skraćeno napisali naziv Apolonija u Albaniji u obliku - *Polonia!* U br. 30 (1986) pita se: odakle su došli Iljmenski Sloveni (kod Novgoroda) i navodi niz toponima oko Iljmena i na Bakanu, na osnovu čega zaključuje da su Sloveni s juga išli u snijeg i led ševera! Zatim je i ime Rusije izveo iz *Ragusa > Rausa > Rusa!*? (1986)...

Za nas su zanimljiva dva Kunstmanova rada: *Wie die Slovène an den Ilmensee kamen* (1985: 387 - 401) i *Der Dukla-Name und sein Weg von Montenegro uber die Karpaten nach Nordwestrusland* (1989: 70-88).

Kunstman citira ovaj tekst iz Nestorove hronike:

"Slaveni se naseliše oko jezera Ilmerja. Prozvaše se svojijem imenom, podigoše grad i narekoše ga Novgorod".

Takođe, daje vijest vezanu za god. 862:

"A prvi naseljenici u Novgorodu - Slovjeni."

Dakle, Novgorod je osnovan 862. godine, a podigli su ga Sloveni iz istoimenog plemena, naseljeni oko Iljenskog jezera.

Navodeći toponime okolo jezera, Kunstman dokazuje da su ih Sloveni donijeli sa Balkana, a ovo su ispitivani toponimi: *Iljmen, Lovat, Konduja, Polist, Šelon. Msta i Oskuja.*

Oblik *Ilmer* tumači se uz pomoć finskog *ilma* = vazduh, vjetar vrijeme i *jarvi* = jezero, (Popov, Prinz). Kunstman polazi od jedne široko zastupljene staroevropske osnove, grč. *limen* = luka, *limne* = jezero, blato, lat. *limus* = mulj, čemu odgovara tal. hidronim *Limana*, franc. *Limon*, lit. *Limania*, a Kunstman posebno ukazuje na crnogorsku rijeku *Lim*. Po nama, svi ovi hidronimi nastali su nezavisno, upravo iz te raširene, staroevropske osnove, dok je finska baza u *Ilma-jarvi* očigledna.

Za *Lovat*, prema polj. *Lowacin* i rus. *Lovatin* Kunstman nalazi osnovu u *ilovat(aja) rijeka*, rijeka koja ima mnogo mulja. Poznata je *Ilovica* u Boki i drugdje. Kunstman se time ne zadovoljava već ukazuje na latinski naziv Skadarskog jezera iz ilirskog doba: *Labeatis palus* u *Labeatis terra* (Livije). Na tom prostoru živjeli su ilirski Labeati. Kunstman pretpostavlja zamjenu *a >> o* i betacizam *b >> v*. Takođe, i stari naziv *Blato* u Dukljanina (*'Miroslavus... navigansque super Baltam'*) dovedi u vezu sa hidronimon Volota.

Nešto više sreće Kunstman je imao u povezivanju toponima *Konduja* sa balkanskim *Candavia* u Ravenata, *Candabia* na Peutingerovoj

to je danas Kuks (Quksi) u Albaniji. Mogao je Kunstman da poveže i Ptolemejev *Turuntas* na Baltiku i *Turuntaš* u Hercegovini, ali tome nema ključa za odgovor: šta je starije i da li je to uopšte dokaz seobe?

Polist Kunstman izvodi iz balkanskog *Palaeste* (Epirus Nova), dok je Fasmer tumačio da je izvor u *polyj*, *polovodje*, *polaj*— *voda*, njem. *Hohwasser* + visoki vodostaj. Pita se: otkuda ono - *ist* u *Polist*?

Šelonj dovodi Kunstman u vezu sa Solunom (Saloniki). Postoji, naime, i bliži oblik *Šalonj*. Prelaz *a* u *o* imamo u *Salona* >> *Solin*, *Saloniki* >> *Solun*.

Msta, *Mstino* i *Staraja Msta* odgovaraju, po Fasmeru, finskom hidronimu: *Mustajoki*, estonskom *Must(a)jogi*, što je Mikola označio nesigurnim. Na fin. bi *musta* bilo = crn(a). Kunstman misli da je osnova balkanska - *Nestos*, staro ime dalmatinske Cetine, odakle je i savremeno *Mesta* u starom tračkom prostoru, *Mestus* u latinskom izvoru.

Oskuja je pritoka Volhova, ali postoji i toponim *Oskuj*, ili *Oskus*, ševerno od Čudskog jezera, a ne treba zaboraviti ni jezero *Oskus*. Ovo su isključivo ševernoruski nazivi. Fasmer je tumačio *Oskuja* uz pomoć rus. *uškuj* = mali čamac, kao u fin. *wisko*, ali Kunstman veli da je srodnije i izvornije tračko i keltsko *uscu-*, irsko *usce*, *uisce* = voda. Otuda trački hidronim *Oskica*, *Oescus*, pritoka Dunava, danas Iskar, i u delti ove rijeke grad *Oiskos*. Ka tome ide i starije ime Hadrianopolisa - *Uscudama*, njem. *Wasserburg* = grad na vodi, tvrđava na obali.

Na ovaj način, smatra Kunstman, dokazuje se 'ilirski komponenta': *Labeatis* >> *Lovat*, *Balta* >> *Volota*, *Palaeste* >> *Polist*, *Konduja* << *Candavia*, uz tračke tragove: *Msta* << *Mesta* << *Nestos* i *Oskuja* << *Oskica*.

Ova seoba sa Balkana na šever Rusije odvijala se, po autoru, *varjaškim putem* kojim je tekla trgovina između Varjaga i Grčke. Glavni rejoni iseljavanja su, po njemu, Dalmacija, Prevalis i Epir. Neki od ovih sudova su više, neki manje ubjedljivi, ali cjelina dokazuje preveliku tendenciju Kunstmana da sve elemente uklopi u unaprijed sastavljen zaključak.

Radi se o toponimima koji su stariji od seobe Slovena, dakle, i one u VI-VII vijeku, a da i ne govorimo o 862. godini, kada je po Nestoru, formiran Novgorod. On, doduše, tvrdi sa su Sloveni sa juga donijeli, donekle sebi prilagođene tuđe toponime, ali evo kako to izgleda na

primjeru Rusije:

Ragusa >> romansko *Rausa* >> slovensko *Rusa*

Ragusius >> roman. *Rausium* >> slov. *Rusi* >> *Rus*

Ragusa je staro ime Dubrovnika, ali i jednog grada na Siciliji. Izvodi se od *laus* = stijena, odakle je i oblik *Lausium* u Dukljanina, da kasnije, odlaganjem glasa *l* bude nazvan *Ragusium*'. Slično priča Porfirogenet, pa se pomišlja da je Dukljanin znao za neki prepis njegova **Spisa o narodima**, gl. 29. "Grad Raguzi se ne zove Raguzi na romejskom jeziku, već pošto se nalazi na strmoj litici, a litica se kaže romejski lau, behu nazvani po tome Lausani...Prema opštoj navici, koja često kvari imena zamenom slova, promeni se naziv i oni se nazvaše Raguzani (*Raousaioi*). (Viz. izvori, II: 20). Objašnjenje je skoro identično. A tolika sličnost ne bi se mogla desiti da su obojica koristili usmeno predanje. No, što se tiče imena Rusije, postoji mnogo jednostavnije mišljenje, još od Nestora. Sintagma *Ruskaja zemlja* doslovan je prevod varjaškog *Ros-landa* u Švedskoj.

Drugi Kunstmanov rad odnosi se na ime Duklje i put toga imena iz Crne Gore do poljske Dukle i Dukielskog prelaza... i severne Rusije.

Etimologija Duklje svodila se na ove varijante: ie. *dhoukl = skrovit, taman (Mayer), ie. *kleu = teći, plaviti (R. Šalabalić) i iz toga izvedeno *du+kleu* = dva toka, dvije rijeke (R. Radunović), što odgovara činjenici da se kod Duklje sastaju Morača i Zeta. (Naše je mišljenje da su se i Zeta i Morača prije dolaska Slovena zvale jednim imenom Duklja, *Du+kleu* = dva toka. Analogije za to imamo u Savi koja se formira od Save Bohinjke i Save Dolinke, a znamo i za blizak primjer dviju Morava). S. Rospond je išao drugim pravcem. Po njemu, osnova je ie. *dheu*, *dhou* = lagano teći. Odatle: moravsko - *duča* = močvara, tresetište; stčeš. *dučeje* = vodopad, češ. *dučej* = kanal. Pored odgovarajuće Dukle, imamo i *Dokawu* u Šljonsku, jezero *Duk*, češ. *Doksy*, *Dokšany*. Treba dodati u Polabljju rijeku *Došu* i pleme *Došani*, kao i *Dodoše* na Skadarskom jezeru (moguće: *do + Doše?*). Činjenica da te rijeke nema, ne znači da je nije bilo. Porast vodostaja Skadarskog jezera, koji se pominje od sredine prošlog vijeka, nije prvi, jer i u ispravi Ivana Crnojevića imamo podatak o promjeni toka Limske rijeke. Nadošla voda prelila je mnoga korita.

J. Udolf u disertaciji o slovenskim vodnim imenima (1979) nalazi nepoznati slovenski apelativ - *dukelj*, *duklja* = sud za mlijeko naprav-

ljen od crnog blata. Dakle, opet se vraćamo Majerovom *dhoukl* = taman, crn, odakle je i njem. *dunkel*.

Kunstman smatra da su Prasloveni, seleći se kroz Panoniju na šever, donijeli ime Duklje u Dukielski prolaz (polj. Dukielska przelecz)! On pominje i 12 toponima iz osnove *Duk* - u slivu Njemena, najviše oko Vilne. Na primjer: *Duki, Dukuli, Duksy, Dukšty*... Žučkevič (1974) tumači ove toponime iz lit. *dukineti* = bijesniti, dok Kunstman insistira na ilirsko-epirskom *daksa* = more. Prelaz a >> o kao u *Catarum* >> *Kotor*.

Trubačev je 1968. i 1982. razrađivao tezu o pradomovini Slovena u Panoniji, inspirisan učestalim pomenima Dunava (*Dunaja*) u ruskim narodnim pjesmama. Smatra da to nije objašnjivo, ako bi Dunav bio tako daleko od njihovih predaka koliko je od njih danas. Takođe, smatrao je da pradomovina Slovena nije zatvoreni prostor, tako da je do interjezičkih uticaja dolazilo i na teritoriji pradomovine. To je njegova teorija (ideja) 'nezamknutosti slavjanskoj prarodiny'. Pradomovina je, po Trubačevu, bila između Pribaltika i Ilira, a klin među njima udarila je najezda Kelta. Pitanje je, međutim, da li su Iliri ikada bili tako daleko na ševeru, mada im se dugo vremena pripisivala Lužička kultura žarnih polja. A Kunstman podseća da se Dunav pominje i u baltičkom fokloru, ali da su i Balti sa Balkana došli na šever! Proturječi sebi da su ka Baltiku išli Prasloveni, ovo prenošenje dukljanskog imena stavlja u VIII-IX vijek, jer mu to treba zbog onog podatka o Novogorodu i 862. godini! Nestor pominje Panoniju kao pradomovinu iz koje se razišao slovenski narod. *Velikopoljska hronika (Chronica Polaniae Maioris)* samo ponavlja Nestora:

"Scribitur enim in vetustissimis codicibus quod Panonia sit mater et origo omnium Slauonicarum nationum". ("Naime, u najstarijem rukopisima stoji da je Panonija majka i istočnik svih slovenskijeh naroda").

Dublje ka jugu ide samo Dalimilova hronika u stihu. Ona 'pravlast Slovanu' vidi u dodiru sa Grcima i Rimljanima. Eponimnog junaka Čeha dovodi iz Hrvatske, što odgovara tradiciji zabilježenoj u Krapini, po kojoj su na šever poslali Čeh, Leh (Poljak) i Meh (Rus).

Najbliže istini će biti pretpostavka da je najezda Avara sa istoka 568. godine izazvala pomijeranje slovenske mase iz Panonije ka jugu i ševeru, odnosno severozapadu. Avari - azijski stočari tek su se navikavali na šjedilačko-poljoprivrednu djelatnost i nijesu uopšte imali većih gustih

naselja primitivno-gradskog tipa. Njihova država (kaganat) od 568. do 626. usmjerava se na neuspjelo osvajanje Konstantinopolja a od 626. okreće se ka Franciina, do 811. kada ih pokorava Karolinško carstvo. (J. Kovačević, *Avarski kaganat*, Beograd, 1977: 11). Ove su činjenice rado iskoristili njemački filolozi i arheolozi, naročito Herman, kako bi tvrdili da Slovena nije bilo na Labi prije VI vijeka. U zborniku *Die Slawen in Deutschland* Herman kaže:

"Entstehung von Siedlungsgefilden und Siedlungsgebieten während der Einwanderungszeit von Ende des 6. Jh. bis zum Ende des 7. Jh. und allmählicher Ausbau in altslawischer Zeit". (N.d.: 14)

Dakle, vrijeme naseljavanja Slovena počinje tek od kraja VI vijeka, što je sinhronizovano sa pojavom Avara. Po nama, to je bio *drugi talas zapadne slovenske kolonizacije*, a to ćemo pokušati da dokažemo u narednom poglavlju.

Kunstmanovo insistiranje na pravcu jug>>sever suprostavlja se utvrđenim pravcima kretanja u Evropi, a to su: sever>>jug i istok>>zapad. Odstupanja od toga pravila su samo: odlazak Herula iz Panonije ka Tuli (Danska) i ova druga slovenska kolonizacija sa severozapada, kada je i dio.Srba i Hrvata otišao ka Saksoniji i Tiringiji, a drugi dio na Balkan.

· Na severu nije bilo ni rudnika zlata za 'gold rush' kao u Americi, ni toplih mora, koja je i Petar Veliki tražio na jugu, ni zemljišta slobodnih za obradu tokom cijele godine. Sve to, i još mnogo svakojakih trezora, imao je magični jug, kome i danas hrle severni narodi.

7. Još o pravcima kretanja: tri mogućnosti

U polemiku sa Kunstmanom i Hermanom mi nijesmo krenuli praznih ruku. Prethodno smo sačinili registar sa 860 podudarnih toponima u polapsko-pomorskom i zetsko-pomorskom prostoru, kraće rečeno u Polablju i Crnoj Gori. Naravno, u ovaj broj nijesu uračunata ponavljanja istog toponima, a da toga ima, dokazuje veliki broj ojkonima iz osnove *Hot-* (60), *grab-* (65), *jasen-* (18), *kal-* (31), *javor-* (13), *kamen-* (28), *jezer-* (26), a to je tipično južnoslovenski i zapadnoslovenski oblik, jer je rus. *ozero*, polj. *jezioro*; dalje, iz osnove *klen-* (12), *kras-* (14), odakle je i antroponim *Kraso*; *lug-* (10), *med-* (19), *plot-* (16), *Polje* (7), *Polica* (15), *Prešeka* (5), *rogoz-* (14), *roztok* (7), *Rybnica* (7), *slav-*

(32), *štit-* (5), *tur-* (41), *varna*, prije metateze koja daje savremeni oblik *vrana* (41), *Vir* (3), *Virica* (4), *volk-* (vuk) (19), prefiks *za-* (25) itd. Riječ je, dakle, o hiljadama istijeh toponima, a Kunstman uvijek operiše sa svega nekoliko primjera! Hermanu je dovoljno da na ševerozapadu vidi Travnjane, na Balkanu Travnjane, i da tvrdi da su Travnjani iz današnje Hercegovine selili ka Danskoj! Imajući, dakle, dovoljno argumenata u rukama da nekakva veza mora da postoji između polapsko-pomorskog i zetsko-pomorskog etničkog areala, morali smo raspraviti sve tri mogućnosti:

1) da su slovenska plemena iz rimskog Prevalisa selila ka Polablju, kako to hoće Kunstman;

2) ili da su iz Polablja migrirala ka Prevalisu ili

3) da su iz nekog zajedničkog jezgra ova plemena jednim dijelom pošla ka jugu a drugim dijelom ka ševerozapadu, kao što se to desilo u vrijeme najezde Avara.

Prvo smo ispitali ovu treću hipotezu. Pregledali smo ruske, poljske, ukrajinske, češke i slovačke toponamastičke studije i tražili to zajedničko jezgro od oko osam stotina istovjetnijeh toponima koji se mogu identifikovati u Crnoj Gori i Polablju. Lako je zapaziti da nijedno istočnoslovensko pleme ne nalazi svoju paralelu u Crnoj Gori. Osim toga istok se mora isključiti i zbog leksema kao što su: *jezero*, rus. *ozero*, polj. *jezioro*; *laz* kojega nema ni na Balkanu istočno od Vardara; *kokot*, sa 6 naselja Kokoti, čega, takođe, nema na istoku (đe nalazimo oblike: *petao*, *petuh*, *pe'l*).

Najviše podudarnih toponima, osim u Polablju, nalazimo u Poljskoj, koja je zanimljiva i kako ijekavsko područje. Jer ekavskojekavska izoglosa nije neka novija pojava.

U Poljskoj, rekosmo, susrijećemo 'odnekud poznate' toponime kao: *Rogovo*, *Moracz*, *Stargard*, *Trzebin*, *Cieklin*, *Lazy*, *Lukowo*, *Kawcze*, *Rumia*, *Zabiele*, *Siennica*, *Roztoka*, *Rybnik*, *Gozd*, *Maczugi*, ali to je sve razbacano. Niti ima dovoljno takvih paralela, niti su na određenim prostorima slično raspoređene, a sve to imamo o Polablju.

Ne našavci zajedničko jezgro hiljada toponima u Polablju i Crnoj Gori, mi smo morali da se oslonimo na ova dva roja, i jedino je ostalo pitanje pravca kretanja: *šever* > > *jug* ili *jug* > > *šever*?

Analizirajući Kunstmanove teze, našli smo u njima previše proizvoljnosti. I njemu i Hermanu istovjetan je cilj: da dokazu da su Sloveni

što kasnije došli na Labu! Ali te teze već su ranije demantovali drugi njemački naučnici, koji su izučavali etnogenezu Germana i njihovu pradomovinu.

Ostala je, dakle, kao važeća hipoteza ona o seobi sa ševera na jug. A na tom području živjeli su Sloveni poznati u istorijsko vrijeme kao Veleti = Ljutići (takođe i Vilci) i Obodriti (Abodriti, Bodriči).

No prije toga treba raščistiti moguće zabune oko Lužičkih Srba, budući da bi se oni našli na pravcu nastupanja ovijeh Slovena, kada krenu na jug. A to bi značilo da su u isto vrijeme došli na Balkan Veleti = Ljutići, Obodriti i Lužički Srbi! Da li se to, zaista, desilo?

III LUŽIČKI SRBI

Lužički Srbi nijesu mogli doći na Balkan u VII vijeku, zato što ih nije bilo prije XV vijeka. U vrijeme seobe Srbi, Lužičani, Daleminci (Glomači) i Milčani bili su zasebne grupe plemena. Povlačenje Srba pred Germanima dovelo ih je u Lužicu, pa je tek oko XV vijeka došlo do spajanja i plemena i njihovih imena. Oni sebe zovu Serbjo i Lužičenjo i jezički su, od svih Slovena, najviše udaljeni od balkanskijeh Srba (P. Ivić).

1. Srbi i Lužičani su nekada bili udaljeni

U staro vrijeme nije postojao geo-etnički pojam Lužički Srbi. Geograf Bavarski (između 866-890. godine), kako se zove anonimno uputsvo trgovcima koji odlaze u susjedne zemlje, još uvijek bilježi Srbe odvojeno od Glomača, koje su Germani nazvali Talamincima, Dalemincima, a Milčani su s druge strane Labe, na ševeru, među Vetnicima i Moričanima, a na jugu od njih su još uvijek Veletski Obolonci, koje Nijemci zovu Haveller, a Rusi - Gavoljani, po sadašnjem zvanju rijeke Havel - Gavolja, stari naziv Obola, Hobola. Dakle, za Srbe i Glomače samo veli da su sušedi, a Glomači su između Srba i Lužičana.

Ajnhard u *Vita Caroli Magni* (789. godine), dakle, sto godina ranije, veli da su Srbi Sloveni koji naseljavaju polja između Zale (Saale) i Labe (Elbe):

"Sorabi Sclavi, qui campos inter Albim et Salam interiacenes incolunt".

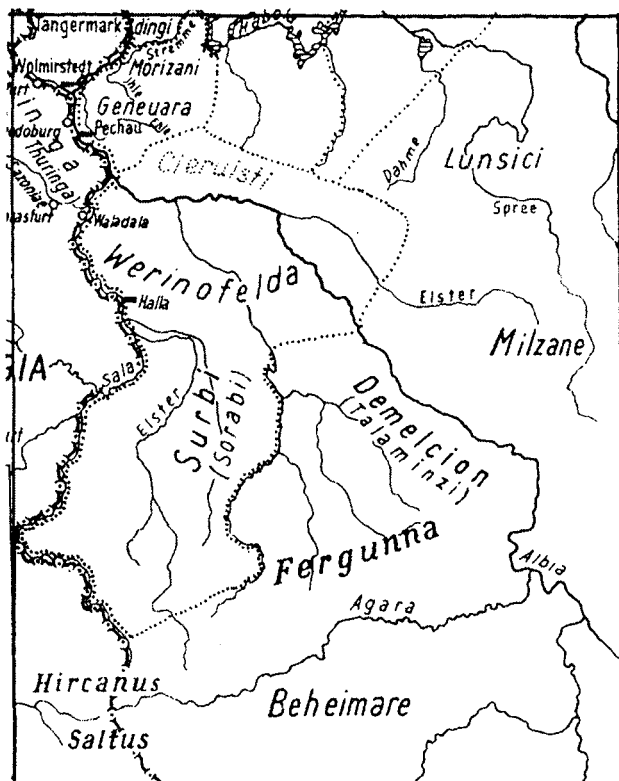
Nije, dakle, bilo promjene. I tada su Srbi bili južno od labe, dok su Lužičani bili uvijek iznad Labe, između labe i Odre, koja je granica prema Poljacima.

U jednom engleskom opisu srednje Evrope iz IX vijeka, objavljenom u Monumenta Poloniae historica (I,1960,13), a to je orozijeva verzija opisa kralja Alfreda, jasno stoji:

”Severozapadno od Moravljana su Daleminci, a istočno od Daleminaca (Glomača –p.n.) su Horigiti,Horithi (= Hrvati); severno od daleminaca su Surpe (Srbi), a na zapadu su Sysile (Suselci). Severno od Hrvata je zemlja djevica – Mazovija.”

Evo i staroengleskoga teksta:

”Be northanaestan Maroara sindon Dalamntsans; be eastan Dalamentsans sindon Horigiti. Be northan Dalamentsans sindon Surpe; be westan him Sysile. Be northan Horithi is Maegtha land...”

Ovako je Maks Bethé rasporedio slovenska plemena u IX vijeku. Vidi se da su udaljeni Srbi (Surbi, Sorabi) i Lužičani (Lunsici), Milčani (Milzane) i Glomači (Demelcion – Talaminzi), dakle ne: Dalmatinci!

Dakle, Daleminci (Glomači) nijesu dio srpskog plemenskog saveza već njihovi samostalni sušedi! Iz toga moramo, takođe, zaključiti, da su izvan srpskog plemenskog saveza i Lužičani (Lunsici) koji su još severnoistočnije, preko rijeke Labe, prema Odri.

Lovmianjski (Poczatki Polski II, Warszawa 1964, 68) izričito kaže da u cijelom srednjem vijeku nema svjedočanstva da bi pojam Srba u širem značenju postojao iznad Labe i obuhvatio Lužicu. ("Nic nie swiadczy, aby we wczesnym sredniowieczu istniało nad Laba pojecie Serbow w szerszym znaczeniu, obejmujeczm Lużyce".)

Lubor Niderle (Život Starých Slovanu, III, Praha, 1921, 113) je ovo obajšnjavao time što se prvobitna srpska teritorija razvila na obalama rijeke Mulde, đe je Lipsk-Leipzig, a zatim se pomijerala ka istoku, na područje Glomača, a zatim prešla na zemlju Lužičana i Milčana, koji su, po Šafariku, selili sa ševera prema jugu.

Za Nijemce, Lužički Srbi su sada *Sorben*, *Wenden*. Oni sebe zovu *Serbjo*, Lužičane - *Lužičenjo*, Glomače - *Glomačenjo*, a Milčane - *Milčenjo*.

2. Dva lužička jezika

Lužica se danas dijeli na južnu (koja se zove i gornja, jer je na bregovima) i ševernu (donja, jer je u ravnici)! Ševerna Lužica je pod uticajem poljskog, a južna - češkog jezika. To je, pored ostalog, uticalo da se dva dijalekta razviju u zasebne jezike. Evo nekoliko fonetskih razlika donjoluzičkog (dluž.) i gornjoluzičkog (gluž.) jezika:

Dluž. g u gluž. je h (*gora/hora, noga/noha*)

Gluž.č u dluž. je c (*čas/cas, čolo/colo = čelo*)

Gluž. *kr, pr, tr* postaje dluž. *kš, pš, tš* (*prawy/pšavi = desni, kradnyč/kšanduš = krasti, trawa/tšava = trava*).

Gluž. (*j*)a u dluž. je je (*mjase/mjeso, plata/pjeta, hladač/gljedaš = gledati*)

Gluž. je postaje dluž. ja (*mjeza/mjaza = međa*)

Iz morfologije treba naglasiti da se razlikuje vokativ (gluž. *nano* u dluž. je *nan = oče!*). Nominativ plurala gluž., na pr. *stari možojo*, u dluž. je *stare muže = stari ljudi*.

Navešćemo i primjere leksičkih razlika. Prvi oblik je gluž., drugi dluž., a treći naš:

swoboda-lichota = sloboda
chježa - wjaža = kuća, trijem
twarjenje - chrom = zgrada
zbožo - gluka = sreća (njem. Glück)
ćesla - twarc = tesar (od tesla)
zahrada - gumno = vrt, ograda
swaćina - pojedank = užina
lutować - žariš = štedeti
prajić - graniš = reć!

(Svi primjeri uzeti su iz zbornika *Die Sorben*, Bautzen 1979, 148)

Zaista su, od svih Slovena, Lužički Srbi najudaljiniji od balkanskijeh Srba.

Danas se nastoji povući granica između lužičkosrpskog jezičkog areala i onog veletsko = ljutičkog između Magdeburga (starog Devina) i Baltika, pa se polazi od *nazala*, koji su se zadržali u Polabliju, kao u Poljskoj i denazalizacije u Lužici, kao na Balkanu. Na primjer, u *Beiträge zum slawischen onomastischen Atlas*, zbornik, Leipzig 1970. 109-122. Da tako utvrđena granica nije sigurna, pokazuje, prvo, činjenica da se u polapsko-pomorskom arealu nalaze stariji primjeri bez *nazala*, tamo će je kasnije došao nazal, pod uticajem poljskog jezika! U poljskom jeziku, naime, i do danas su sačuvani nazali. Od staroslovenskog *ronka*, imamo u polj. *ręka* (čitaj: *renka*), slovenačko *roka*, makednosko *raka*, a češko, rusko i "srpskohrvatsko" - *ruka*. U polapsko-pomorskom arealu, od zavijutka Labe do Baltika, nalazimo, na primjer: 939. godine "quidam Slavus, dictus *Tugumir*, dominus Heveldorum" (Helmold, *Chronica Slauorum*, 21), a u Pomorju poljskom 1224. godine - *Tangomir*. S druge strane, upravo među Srbima nalazimo 826. jednog od prvaka koji se zove *Tunglo* ("*Tunglo*, unus de Soraborum primoribus", Einhard, *Annales*, Hannover 1845, 215). Uzmimo i grad Potsdam, duboko u veletskom prostoru, daleko od srpskog centra na Muldi (Lipsk). I ovaj grad, koji je dobio ime po stupovima, sojenicama, prvo se bilježi bez *nazala*: *Poztupimi* (993. g.) a kasnije: *Postapim* = *Postompim*! (S. Raspond u navedenom zborniku *Beitrage*, 1970: 31). Prema tome, srpsko-polapski prostor ne može jezički da se dijeli na osnovu uticaja poljskog jezika! Drugo, rijeke su u prošlosti (i danas) često predstavljale granicu među narodima i državama. Uzmimo Dunav (između Bugarske i Rumunije), Dravu (između Hrvatske i Mađarske), Odru (između Poljske i sadašnje

Njemačke), Rajnu (između Gala i Germana). Tako je i rijeka Laba bila prirodna granica između polapsko-pomorskog prostora na sjeveru i srpskog na jugu. Ono što se dešavalo na tome prostoru od XV vijeka naovamo, ne može da bude mjerilo stanja u V-X vijeku! Treće, mnogo sigurnije, od novijih fonetskih razlika, stoje starije plemenske granice! Da bi prešli na sjever od Labe, neki su autori ponašili njemački grad *Zerbst* u - *Srbište*! Taj grad je doista nekada bio slovenski, ali je u najstarijijim izvorima zabilježen kao - *Ciervisti, provincia* (948. g.), zatim *civitas Cherwist* (1259. g.). Taj toponim nije usamljen. Na sjeveru, na samoj obali Baltika (Wismar) imamo: *Ceruytze* (1337. g.), kasnije *Cerwytzow* (1365). Zatim imamo južno od Labe, blizu ušća Zale u Labu: *Czerwitz* (1494), pa opet na sjeveru, u sredini veletskog areala: *Zerwelin, Servelyn* (1340), što sve Trautman (R. Trautmann, *Die Elb-und Ostseeslavischen Ortsnamen, Teil II, Berlin 1949, 58-59*) izvodi iz osnove: crv-, njem. *Made, Wurm*, staropoljski *czryv*, novopolj. *czerv*, sjevernoluž. *čerwišćo*, njem. *Medennest* = gnijezdo crva. Sve je ovo u vezi sa pčelarstvom, po čemu je i mjesec jun u Poljskoj dobio naziv *Czerwiec*! Imamo kod Rovinja naselje *Čevari*, kod Velike Kladuše - *Crvarevac*, dvije *Crvice* u Bosni, jednu u Srbiji, *Crvljevine* kod Berana i *Crvulevo* kod Štipa. Nije to, dakle, neki usamljeni topoformans. Ne treba miješati *crve* i *Srbe*.

3. Lužička onomastika

Lužica je onomastički obrađena u knjigama Mešganga i Ajhlera (J. Meschang, *Die Ortsnamen der Oberlausitz, Budišin - Bautzen 1973*; E. Eichler, *Die Ortsnamen die Niederlausitz, 1975*). Dovoljno je pogledati registar toponima i uvjeriti se da su veoma male korespondencije sa balkanskom onomastičkom situacijom. Sve se svodi na niz opštesloveneskkih podudarnosti. Nema podudarnih imena gradova a nema ni sličnih plemenskih naziva. Između Zale i Labe Šafarik (*Slowanske starožitnosti, 1837, 648-666*) navodi ova plemena: *Kolediče (Coledici)*, nazvane tako po paganskom božanstvu *Koledy, Lupoglavce*, nazvane po rijeci *Lupi, Neletiče, Nižiče, Nudiče* (postoje i ruski *Nudyči*), *Škudiče, Suselce, Susle* (čije imenske tragove nalazimo u Rusiji i Karantaniji), *Žarovane, Žirmunte* (u Litvi - *Žirmuny, Žirmunty*, od imena *Žirmunt*), *Žitiče (Citici, Cititze)*... Ova nam plemenska imena ne kazuju

ništa o nekoj vezi sa Balkanom. Ali čim se pređe na sever od Labe, nalazimo: *Moračane, Pješivce, Cuce, Bjelice, Riječane, Trebješane, Lješane...*

4. Najnovija istraživanja o razilaženju Srba

H. Schuster-Šewc je u Zborniku Matice srpske za filologiju i lingvistiku XXVII-XXVIII, 1984-85, 907-913. objavio rad o istoriji i geografiji etničkog imena *Sorb/Serbj/Sarb/Srb(in)* u kome iznosi mišljenje da Srbi sa Mulde nijesu došli na Balkan i da varijacije u imenu: *Serb/Sarb* i *Surb/Sorb* "imaju svoje porijeklo već u slovenskoj pradomovini". "Tačna lokalizacija ovog kasnopraslovenskog kompleksa (ujedinjenje srodnih gensa u okviru gentilnog poretka) jeste sporna. Najverovatnije se to tiče jednog područja čija bi lokalizacija bila u današnjoj južnoj Poljskoj (reka San, gornja Visla) i u severozapadnoj Ukrajini (takozvani Beli Srbi) odakle je u VI vijeku počela postepena ekspanzija ove kasno praslovenske plemenske grupe sa zajedničkim plemenskim nazivom... prema severozapadu (kroz Moravska vrata) odnosno prema jugozapadu (uz obilazak Karpata). Pri tome se severozapadni migracioni talas prvobitno sastojao očigledno iz nosilaca oba imenska oblika, a jugozapadni samo iz nosilaca *Serbo* varijante (kasnije južnoslovenski *Srb*).

Svaka legenda izražava neku suštinu. Ovo što je Šuster-Ševc ispričao, podudara se sa onijem što kaže Porfirogenet sredinom X vijeka: da su se Srbi podijelili i da je jedan od braće u dogovoru sa vizantijskim carem Iraklijem, oko 626. godine, poveo svoje sljedbenike na jug, dok je drugi ostao tamo, sa dijelom naroda, da bi, pod pritiskom Avara krenuo ka novom centru na rijeci Muldi (Lipsk=Leipzig). Taj stari centar je, po Porfirogenetu, bio blizu stare mađarske granice a ne daleko na severu, đe ga je tražio Relja Novaković (*Odakle su Srbi došli na Balkansko poluostrvo, Beograd, 1977.*).

Kad ovako rezonujemo, imamo u vidu ukupnu građu a ne samo ono što je već ovđe izneseno. Pitanje seobe slovenskijeh plemena ne može da se procjenjuje samo na osnovu stanja u jednom kraju već se mora sinhronizovati stanje na objema krajnjim tačkama, odakle se seli i đe se doseljava. Bilo bi, naime najlogičnije pretpostaviti da su severozapadni Sloveni (Obodriti, Veleti = Ljutici), krećući ka Balkanu, pokrenuli i onu slovensku masu između Zale i Labe, đe je formiran starosrpski

centar na Muldi, koja teče po sredini, između ovijeh rijeka. Ali, kad bi stvari stajale tako kako je logično, našli bismo na Balkanu drukčije stanje. Srbi bi odmah izašli na Jadran i ne bi pravili centar u teško pristupačnom Rasu. I ne bi, u ispravama svojijeh vladara, odvajali srpsku zemlju u Raškoj od pomorske zemlje između Cetine i Drača! Sveti Sava je *episkup srpske zemlje i pomorske*, a Nemanja je od *pomorske zemlje priobreo Zetu s gradovima*, kako svjedoči njegov sin! Iz ovih veoma važnijeh činjenica, i da nije *onomastičkih podudarnosti, morali bismo izvesti zaključak da su Obodriti i Veleti = Ljutići krenuli ka Muldi, poćerani Avarima*. Potvrdu za to imamo i u seobi Slovena sa Burgundima u Galiju, početkom V vijeka, i u prisustvu Veleta = Ljutića kod Ahena (Achen) i u Holandiji oko početka nove ere, jer je *Wiltaburch* naziv za *Utrecht* stariji od rimskog *Trajectus*-a! Tamo je otac austrijske istoriografije našao i provinciju "Veletaborum", a na Atlantiku je, prije veoma starog imena holandskog Flerdingena, na istom mjestu postojao Slavenburch, što su sve nazivi koje su davali slovenskijem gradovima njihovi sućedi Saksonci, sa kojima su zajedno prelazili u Britaniju. Sloveni u starim francuskim epskim pjesmama nijesu mogli da budu izmišljeni! Kretanje Burgunda ka Galiji, Vandala ka Španiji i Africi, Gota ka Ukrajini i Balkanu, Langobarda u Lombardiju, pokretali su tu staru slovensku etničku masu od IV vijeka ka jugu. Pošto se uvijek iseljava samo jedan dio populacije, oni koji ostaju ćuvaju svoja ustaljena imena mjesta, potoka, jezera, a oni koji odu nose ta ista imena i prenose na nova staništa.

Rasprava o tome da li su Teleminci, Daleminci u stvari Dalmatinci izvan je nauke, jer slovenski naziv toga plemena je Glomaći, iz ćega je izašlo i iskvareno i skraćeno Lommatsch. Tome nam je svjedok Titmar Merzeburški (umro 1018. g.). U svojoj istoriji carstva (*Chronicon*, Belin 1935) kaže da oni, teutonski tu provinciju nazivaju Daleminci a Sloveni je zovu Glomaći ("provinciam, quae nos teutonice Daleminci vocamus, Sclavi autem Glomaci appellant"). Po njemu, pleme je dobilo ime po svetom izvoru Glomuzi. Moguće je, naravno, pretpostaviti premetanje: Glomaći >> Glamoćani, ali za potvrdu ove veze trebalo bi izući i upotrebiti toponimiju dviju sredina. O ovome vidi ćlanak J. Nelepe u poljskom *Slowniku*, I, III, rad Lj, Crepajac *Glamoć-Delminium-Dalmatia, Onomasitca jugoslavica* 5, 1975, 65-66. i tamo navedenu literaturu.

IV VELETI = LJUTIĆI OBODRITI

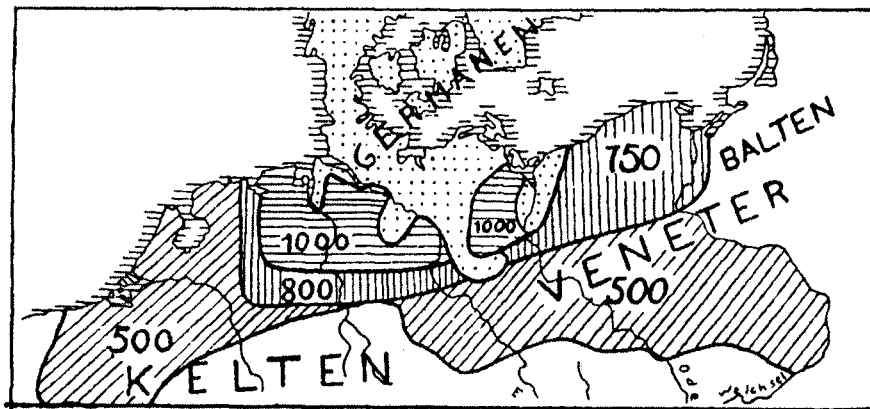
Veleti, zvani i Ljutići, zbog svoje okutnosti prema Germanima, bili su, po Šafariku (1837) "najmnogoljudniji i najborbeniji narod Polablja" - Zajedno s njima na Balkan su krenuli još zapadniji Obodriti - Ali prije toga Veleti su kretali i prema Atlantiku i dali najstarije ime Utrehtu-Napodručju ovijeh plemenskih saveza našli smo oko 860 'crnogorskih' toponima!

1. Najstariji izvori o Veletima = Ljutićima

Prvi koji pominje Veleta (Ueltai) bio je Ptolemej, sredinom II v. naše ere koji je u Geografskom uvodu (za crtanje karata) napisao 'da Sloveni odnosno Vendi sede uz čitav Venedski zaliv' na Baltiku (Uenedikos kolpos). Ovaj Venedski zaliv skromni slavisti su identifikovali kao zaliv Gdanjska. Pored ovog zaliva su, po Ptolemeju, Veleti.

Da je *Venedikos kolpos* samo zaliv Gdanjska, kako je mislio Maretić (Slaveni u davnini, 1889, 166), bila bi nejasna formulacija "čitav zaliv". To je mali prostror da bi mogao da podnese širinu pojma "čitav"! Ili, zašto bi Adam Bremenski, nazivao Baltik Skitskim morem, ako je Baltik sa svih strana, sem sa istočne, uokviren Germanima? Zašto se pojam 'njemačko more" veže isključivo za Atlantik, onaj njegov dio između Holandije i Danske? *Zašto ni jedan naziv Baltika nema njemačku etimologiju?* Zašto, nasuprot tome mogućem njemačkom nazivu, koji bi bio logičan kad bi bilo tačno da su Germani svuda oko njega, sem na

istoku, stoji donjonjemački naziv Baltika - *Wildamor*, tj. *Wilten- Meer*, Veletsko more, što je Maš (Mach, 1774) pogrešno nazvao Velikim morem? U sholiji uz Adama Bremenskog (*Gesta*, II, 21), kada je riječ o Stargardu (Aldinburgu) kao glavnom gradu slovenskog plemena Vagra, kaže se da je ta "civitas... sita iuxta mare, quod *Balticum vel Barbaricum dicuntur*"! Dakle, ovaj sholijast, svakako i sam Nijemac, naziva Baltik - Varvarskim morem! Ne smatra ga svojim nego tuđim.

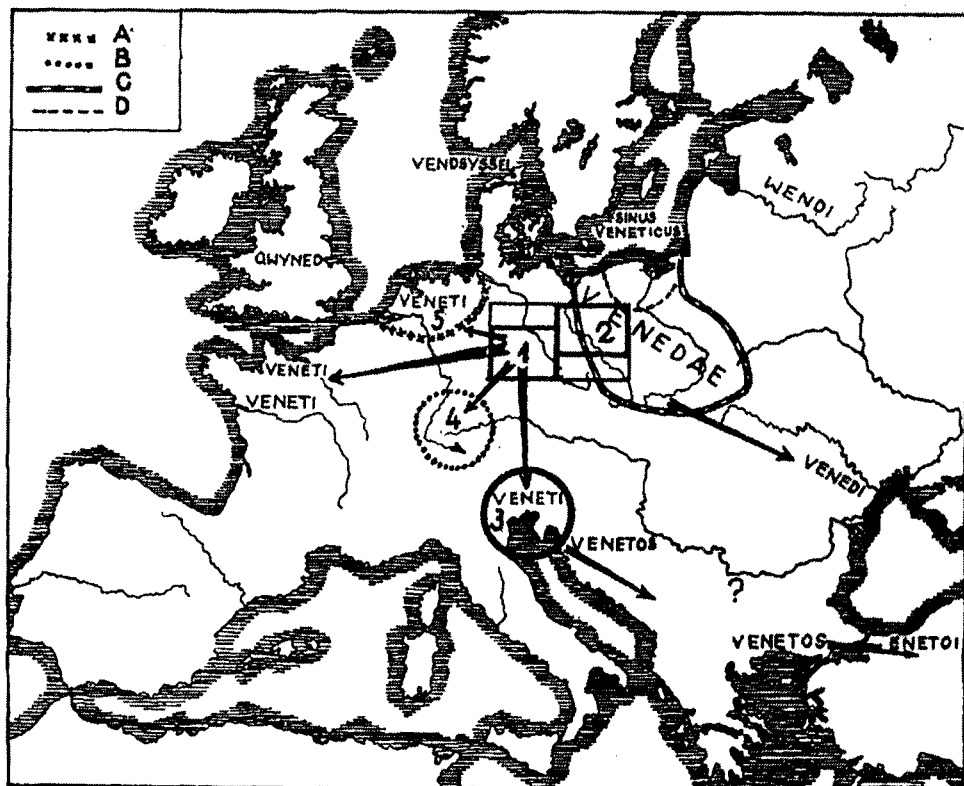

Svarc jasno odvaja Germane, Venete i Kelte

2. Veneti, Venedi, Wenden, Vinidi, (V)indi

Jasno je da južna obala Baltika nije mogla da bude prazna. Nju su naseljavali praslovenski Veneti, pa zato Nijemci odavno sve Slovene s kojijema su u kontaktu nazivaju Vendima (Wenden) a Slavija, lijevo od srednje Labe, danas je *Wendland*. Od imena *Wend* nastao je i pridjev *windisch* = slovenski, pa se i na Trubarevom Katihizisu (1550) naglašava da je dat 'in der Windischen Sprach'.

Među brojnim zaslužnim istraživačima slovenskog svijeta, o kojima u nas nije bilo poznato ništa, R. Novaković je (1977) pronašao i Rajnholda Palmana (Pallmann, *Die Geschichte der Volkerwanderung*, I, II, 1863, 1864) koji je, na osnovu tada poznatih izvora obradio seobe naroda do Alarihove smrti (410). Palman je prodiranje Slovena na Zapad vezao za 170. godinu i uslovio je kretanjem Gota. Palman, doduše, kaže da kretanja Gota, niko nije dovodio u vezu sa Slovenima, ali on

Pradomovina Veneta (Venda) i pravci njihovog širenja, u poljskom Słowniku, VII:375. Obr G. Labuda. I ovdje se vidi pravac kretanja od sjevera ka jugu. Veneti su, po većini istraživača - Prasloveni. A na njihovoj teritoriji veoma rano javljaju se i Ptolemejevi Veleti.

misli da su baš Sloveni bili uzrok krupnijih etničkih pomijaranja u to vrijeme. Ovakvo mišljenje zasniva na uvjerenju da Praslovene treba tražiti u Vendima (Venetima) i Spalima, mada ih rimski pisci rađe pripisuju Sarmatima. U vrijeme kretanja Herula iz Panonije ka Baltiku, Palman tvrdi da su 512. godine Sloveni već bili u Brandenburškoj Marki. No Palman nikako ne misli da su oni tek tada došli u te krajeve već su se, između Odre i Labe, nalazili još neke oko dvjestote godine naše ere. Sloveni su, tako, pokrenuli seobu naroda, tj. prvo veće kretanje etničkih masa u Srednjoj Evropi. Na žalost, veli Palman, pošto sjeverni narodi nijesu bili pred očima Rimljana, ova je seoba u izvještajima samo naznačena".

Palman se poziva na iskopine, pri čemu upoređuje sahranjivanje trupova (*inhumaciju*) u Zapadnoj Njemačkoj, grobnice sa spaljenim

mrtvacima (*inceneraciju*) u ševrnoj Njemačkoj. Iz ovoga zaključuje da su Sloveni prodrli ka zapadu još dok je među njima trajao obred spaljivanja mrtvaca! Za utvrđenja u okruzima *Juteborg, Luckau, Schwidnitz* smatra da su podignuta protiv Slovena!

Pokretanje burgudsko-vandalske grupe ka Rajni 278. godine bilo je uslovljeno pokretima Slovena. Gotsko-slovenski talasi skoro sto godina (od 215. do 290.) vršili su pritisak na granice Rimskog Carstva, ali bez uspjeha; ono će podleći tek pod udarom Huna, dvije stotine godina kasnije. (R. Novaković, *Odakle su Srbi došli na Balkansko poluostrvo*, 1977, 240-241).

U svom kartografskom prikazu načina sahranjivanja Slovena u 'Germaniji' J. Herman je 'sakrio' ove Palmanove grobove sa urnama i prebacio ih u VI-VII vijek (!), ostavljajući, nejasno, kod Brandenburga dvije oznake za 'staroslovenske grobove sa urnama' (Altslaw. Brandhugelgraber'), bez datiranja!

Bohuslav Balbin je tvrdio da su Sloveni već 440. godine imali državu u Germaniji, pa se pita: nijesu li oni došli u te krajeve prije germanskih naroda? (Novaković, 369-370).

Mađar Otrokoči (Otrokocsi, 1692) smatrao je da su Vinidi (Venedi) potomci starijih Budina o kojima je pisao Herodot. Ove Budine, na području današnje Ukrajine, i inače smatraju Praslovenima. Novaković nije išao dalje od ove Otrokočijeve napomene, iako je, ne mnogo daleko od obale Baltika mogao da primijeti slovenski grad Bodin, kome odgovara i prezime zetskog kralja Konstantina Bodina.

Tadeuš Levicki (Lewicki) u prvom tomu arapskijeh izvora o Slovenima (*Zrodla arabskie do dziejow Slowianszczyzny*, 1956, 22-23) donosi slijedeću konstataciju:

IV

بلاد غرمانيا^ه وهي ارض الصقالبة وسطها عند طول

لوم والعرض نبة

"Teritorija Germanije - to je isto što i zemlja Slovena".

Hermanova i Kunstmanova domišljanja imaju za cilj da prikažu što kasnijom slovensku kolonizaciju Zapada, mimo očekivane njemačke dokumentarne preciznosti.

3. Odakle su došli Veleti

Odakle su došli Veleti na ušće Visle? Na to nije moguće odgovoriti, jer su tamo već u II v. naše ere. Odatle su, po Šafariku, krenuli prema Labi. Njihova prvobitna istočna lokacija u skladu je sa njemačkim nazivom za Baltik kao Istočnom moru, istovremeno nazvanom Veletsko more (Wildamor, Wilten-Meer). U poljskom *Slowniku starożytności slowianskich*, koji najčešće navodimo skraćeno *Slownik*, o Veletima (polj. *Wieleci*), odnosno Ljutićima (polj. *Lucicy, Lutycy*) pisali su G. Labuda i Ewa Rzetelska - Geleszko. Konstatuju istovjetnost Ptolemejevih *Oueletai* i Veleta, koji se možda od slovenskog oblika *Veletovi*, nazivaju i *Veletabi* (god. 789), pa otuda i 'provincia Veletaborum' u Holandiji, po Ebendorferu. Veleti = Ljutići imaju i treći naziv - Wiltzi, Wiltzi, Wiltze (789), Wilci (880-809), a to je franački način imenovanja ('francica autem Wiltzi vocatur' veli Ajnhard).

Prema Šafariku (575-578) toponimi iz osnove *Velet*-česti su u listinama ruskih kneževa i careva. U Ugljičkom polju *Veletovo*, selo (1462, 1504), ali se *Veletovo* smjenjuje sa nazivom *Volotovo*. U rukopisu zvanom *Alfavit Aleksjejeva*, objašnjeni su stari termini iz XVI stoljeća pa za *volot* stoji = ispolin, div, velikan. Popov i Čujkov u svojim knjigama (1768, 1786) objašnjavaju da su voloti strašila (aveti), to jest ono što su i *giganti*. Bilježi se *Volotovo* u tverskoj i petrogradskoj oblasti. Šafarik zaključuje da je oblik *Velet* stariji od *Volot*. Na to upućuje: stsl. *Veles*, prema novorus. *Volos*; stsl. *lebeda*, rus. *loboda*; stsl. *pepel*, slovač. *popol*, češ. *popel*; stsl. *bebr*, rus. *bobr*; *Velinjane* - *Volinjane*.

Takođe, *Veletovo* pod Ugljičem 1462, *Veletovo* u Tveru, *Veletih* u Volinu, *Veletja* u Minsku, čemu slijedi novije *Volotovo*. I na kraju, ovu tezu potvrđuju i njemački izvori, koji znaju samo za *Veletabi*, *Veletavi* (*Veletovi*, kao *jastrebovi*, *sokolovi*, *carevi*, *kraljevi*). Grčka *beta* i ovđe pravi razlike: *Bethenici* >><< *Vetnici*, *Varnavi* >><< *Varnabi* (isto, 581-582).

Ovome treba dodati i *Vele(s)tovo* u Crnoj Gori! Kod Danilovgrada je i selo Veleta, ali treba voditi računa i o ličnom imenu Veleta (*Vele*<<*Velislav*, *Velimir*).

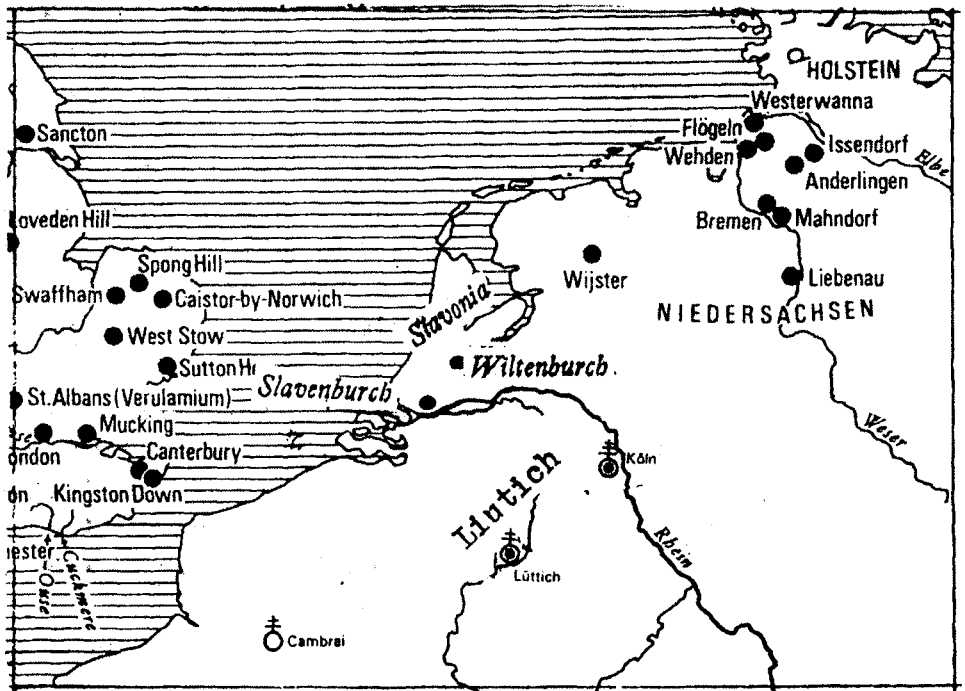
Veleti nijesu dali samo ime *Viltaburhu* u Holandiji već i *Veltšajru* u Britaniji (*Vilsaeten*, *Vilts sloula* - *Wiltunghire*).

Sa *Veletima* povezuje se rusko pleme *Vjatići*. Oni koje nalaze istu

semantiku ovih naziva moraju ipak da konstatuju da su nazivi nastali na različitim dijalekatskim podlogama.

Drugi adekvatan naziv: *Ljutići* dokumenovan je daleko na zapadu, u Galiji.

Sa Veletima = Ljutićima treba pratiti i plemenski naziv *Sloveni* (*Slovjene* u Nestora). Pored Iljmenskih Sklovena, koji su poznati, i koje Kunstman dovodi sa Skadarskog jezera, imamo i *Slovene* u Hronici Utrehta, zajedno sa Veletima. Nije za odbaciti ni napomena Vilinhova da uz jezero Iljmen u Rusiji imamo i rijeku *Ilmenau* lijevo od Labe (*Baltijskije slavjane i Rus'*, *Slavia Occidentalis* 22 (1962: 252-253). Neće, dakle, biti tačno ono što se piše o prvom, najstarijem pomenu etnika *Slovjene*. Uostalom, da je taj naziv novijeg postanja, kako bi se raširio na sve Slovene? A da je rimsko-grčkog porijekla: *Sclavi*, *Sklavenoi*, kako bi se afirmisao kao plemensko ime baš na krajnjem ševeru, a da ga, kao plemenskog imena, nema niđe na jugu?

Slavonija, Slavenburh (Slovenjgradec) i Ljutići na krajnjem zapadu

4. Sastav veletskog plemena saveza

O sastavu veletskog plemenskog saveza postoje dvije teze. Po prvoj, Veleti = Ljutići činili su sjeverni dio onog slovenskog areala između Labe i Baltika, dakle, bili su ograničeni na *Pomorje* zapadno od Odre, njem. *Pommern*, Pomeranija. (Sam prefiks *po-* dokazuje slovensko porijeklo naziva, jer takvog prefiksa nema ni u latinskom ni u germanskim jezicima. Prevodilac dvotomne studije Fransisa Konta *Sloveni*, G. Petrović konstatuje isto na str. 35. *Po* je praslovenski prijedlog i čest je u toponomastici i nazivima oblasti). Ova se teza oslanja na kazivanje Adama Bremenskog koji ograničava Velete (Ljutiće) na četiri plemena. Tako nije mislio Šafarik (1837), a tako nijesu mislili ni Jastrebov, T. Maretić pa ni G. Labuda u *Slowniku*. Jer ako bi *Brena* (Brandenburg) bila izvan veletskog plemenskog saveza, onda bi bilo nejasno kako *Annales Hildesheimenses*, uz godinu 991. bilježe: "Brennaburg... urbs Litoriorum". Prema tome prostor Veleta = Ljutića obuhvata čitavu teritoriju od zavoja Labe kod *Devina* (Magdeburg) do Baltika. Naravno ovo su geografske koordinate iz istorijskog perioda. Mi ne znamo tačan raspored ovih plemena u V-IX vijeku.

Činjenica da su ovi Sloveni, doseljavajući se na Balkan, donijeli sa sobom i geo-etnički pojam *Pomorje*, svjedoči da je prvobitna baza ovih Veleta = Ljutića tamo gdje ih je locirao Ptolemej u II vijeku, uz obalu Baltika. Tamo se i lijevo i desno od Odre, afirmisao naziv *Pomorje*, iako Poljaci svoj dio Pomorja nazivaju zapadnim (*Pomorze zachodnie*).

Granice ovog plemenskog saveza, prema poznatijem izvorima, su, po Maretiću, ove: "*Ljutići ili Veleti* živjeli su uz obalu istočnog mora od rječice Recknitz (koja teče u Meklenburg - Šverinu) pa do Odre; sjevernu im je granicu činilo dakako istočno more (Baltik - p.n.) a južnu crtu - krivulja povučena od grada Magdeburga kroz južni dio Brandenburga do rijeke Odre" (*Slaveni u davnini*, 161). Bili su, po Šafariku, 'najlidnatejši a najbojovnejši narod v Zalabsku' (*Starožitnosti*, 533).

5. Odlazak Veleta i Slovena ka Atlantiku

Nije lako povjerovati u ono što piše *Cronica de Trajecto* iz XV vijeka o prisustvu Veleta = Ljutića na obali Atlantika i još jednog slovenskog plemena koje nosi upravo to zajedničko ime, kao i Iljmenski

Sloveni. Ali odmah moramo da se zapitamo: ko bi to, kada i zbog čega izmišljao neke Slovene na zapadu, ako, usto, nije Sloven već, najverovatnije, katolički analista u Utrehtu, dakle, mjestu koje opisuje?! Nalazeći se u sedištu biskupije, autor je, svakako, koristio stare manastirske zapise, a njegov glavni podatak o Viltaburchu, gradu Veleta, kako su ga nazvali njihovi sušedi i saborci u pohodima Saksi, potvrđuju brojni drugi dokumenti.

Hroniku je objavio Mateus 1698. u petom tomu *Veteris aevi Analecta seu Vetera monumenta*. Mi koristimo izdanje iz 1738.

5.1. 'Cronica de Trajecto et ejus episcopatu'

*"Ovde počinje Hronika Trajekta
i njegovog episkopata i postanka
Frizije i kako je i kada naseljena*

Frizija je veoma velika i mnoge su pokrajine u njoj. Ima više episkopata, vojvodstava i knežina... S ove strane rijeke koja teče mimo Hamburha a zove se Elve (Elba = Laba) sve je sama Frizija, odnosno Donja Saksonija. A isti ovi Frižani, odnosno Saksonci bijahu narod veoma neprosvijećen pa i zemlja njihova bijaše zapuštena i neobrađena, sasvim divlja, i tek nedavno je mnoštvom naroda sasvim savladana i naseljena. Holandija je donedavno bila sva šumovita i prvo su je osvojili primitivni ljudi koji su došli iz Anglije, koja se tada nazivala Albionom, a zatim Britanijom, odnosno Anglijom.

Rodom iz Troje, Brutus je, dolazeć iz Grčke pustošio ovu zemlju i istrebljivao narod i njegove velikaše i od ostataka toga proganjanog puka bila je Holandija prvobitno zapošednuta i naseljena... Ovi su ljudi bili Sloveni ('Slavi essent') i to je bilo prije inkarnacije Hrista hiljadu, odnosno devetsto godina, kada je Samuil bio sudija u Judeji a David kralj. Isti je (slovenski) puk sklapao brakove sa Donjosaksoncima, tj. Frižanima i tako se namnožio. I podijelio se tako da su neki otišli u druge predjele koji se sada nazivaju južnom Holandijom, neki u kraj južne Gelrije, i taj narod naziva se - Vilti (Veleti) ('qui populus tunc vocatus est de Vilten').

Nakon toga, u doba Julija Cezara, 58. godine prije inkarnacije Hrista, pokrenut od strane Senata, Cezar potčini sve ove donje pokrajine Rimskom Carstvu pa tako dođe do istih Slovena i Vilta (Veleta),

pokori ih i primi pod svoje okrilje, ubivši njihovog velikaša, silnika zvanog Braban.

Potom Klaudije, oko ljeta gospodnjeg četrdesetog pođe na Britaniju koja je odbila plaćanje danka pa je na povratku ratovao protiv Slovena i Vilta i opustošio ih. Isti imperator dodijelio im je velike šume koje se sada nazivaju Holandijom i Flandrijom, kraj koji je donedavno bio nazivan šumom bez milosti (nevidbogom).

Potom, ljeta gospodnjeg šezdesetpetog, u vrijeme Nerona koji je na četiri kraja spalio Rim (gorio je devet dana)¹ i kao veoma okrutan tiranin mnoga zla počinio, ubijao apostole i prvi progonio hrišćane (pa i svoga učitelja Seneku), pobjegla su iz Rima dvojica (među ostalijema) od kojih je jedan bio Granius a drugi Antonije. Granius je bio senator, a Antonije tribun Rima.

Granius je pošao u Ardene i tamo otkrio sumporne vode u šumi i sagradio dvorac koji se danas zove Aquisgrani. Antonije na sličan način napušta Rim sa svim svojijem što je mogao da povede i ponese. Zaputio se u Germaniju i došao u Donju Saksoniju, tj. Friziju, u krajeve (današnje) Holandije ('in finibus, quod modo est Hollandia') i podigao dvorac blizu Rajne i okružio ga utvrđenjem, nazvavši ga Antonia, prema imenu svome. A to učini oko godine šezdeset pete. I uživao je to imanje mnogo godina, sve dok ga Sloveni i Vilti nijesu opustošili ('usque dum isti Slavi et Wilti Anthoniam vastaverunt'). I stajala je tu Antonia 121 godinu.

Nadalje, nakon ljeta gospodnjeg sto osamdeset i šestog, udružili su se Vilti ('tunc congregati sun Wilti'), tj. oni iz severne Holandije i Sloveni, dobro naoružani ('potenti manu') pa su opsijedali Antoniju i opljačkali je i pobili mnoge (ljude), i očerali s pošeda, da bi na istom mjestu sagradili veoma krepko utvrđenje nazvano Wiltenburh² i uselili su unutra. Bio je to nemiran i ratoboran narod. ("Construxerunt ibidem

---

1. Svi Gornji podaci su tačni. Tiberije Druz je zaista pokorio Britaniju Neron je vladao 54 - 68. godine a požar koji mu je pripisan bio je 64. godine

2. *Wiltenburch* je ucrtan na sve stare mape Holandije, ali pored Utrehta. Vjerovatno, Utrecht nije sagrađen na istom mjestu već na rijeci, malo severnije i Rimljani su ga zvali *Trajectus*, po skeli koja je služila za prelaz preko rijeke. Ime Wiltenburch svakako su dali Saksonci, obilježavajući ga tako kao grad Vilta = Veleta. Inače, sama pozicija grada najbolje se vidi na velikoj mapi Holandije iz 1639. u kataloškoj sali Univerzitetske biblioteke u Amsterdamu.

aliud valde firmum castellum, et vocatum est Wiltenburch, et habitaverunt ibi. Et erat populus inquietus et bella nutriens").

Potom, ljeta gospodnjeg tristotog, u vrijeme Valentinijana ³, učinjen je mir među svima ovijem narodima ('nationes'), tj. Frižanima, Viltima i Saksoncima. Navalili su na gornju Rajnu i brojnom flotom u Almaengen i mnogo štete tamo počinili a takođe i u Galiji, i mnogo ljudi su pobili.

Kad je to čuo Valentinijan, okupio je vojsku i požurio da se suprotstavi tako složnim neprijateljima. Naime, skupiviši svo brodovlje, doplovio je Rajnom u Donju Saksoniju i razrušio utvrđeni Viltenburh, sasvim ukrotio Frižane i sve ove pljačkaše, pa se vratio ovjenčan slavom ljeta gospodnjeg trista osamdeset sedmog. I zbog velike studeni koja tamo vlada ta je zemlja dobila od Rimljana ime Frizija. Ova je zemlja 300 godina bila naseljena nevjernicima. A ljeta gospodnjeg četiristo šesnaestog oni iz Donje Saksonije, okupljeni pod kraljem Enigistom i njegovim bratom Horsom, prešli su sa Slovenima u Britaniju ('cum Slavis profecti sunt in Britanniam').⁴

Nakon toga počеше Frižani, Saksonci i Vilti stvarati kapetanije i Vilti postaviše za vođu jednoga kapetana imenom Lemen pa tako obnoviše Viltaburh (Wiltanburch). Imao je sina imenom Dibo (Dibbaut)⁵, koji je kasnije postao kralj Frižana. Oženio se od plemenitog roda i imao više dece. Od njega potiče Rikardo (Richardus) kojega su Sloveni izabrali za kralja ('quem Slavi in Regem elegerunt'). Prozvan je Eselor (Eseloor) jer je obožavao zlato. Bio je krupan u stasu. I on je imao ženu velikaškog roda. Rezidencija mu je bila u Holandiji, blizu

---

3. Bila su tri cara - Valentinijana. Pisac anonimne hronike svakako misli na Valentinijana I, na početku i na Valentinijana II (375 - 392) koji je 387. izveo opisanu operaciju.

4. Horsa i Hengista pominje i Beda Venerabilis u *Istoriji anglikanske crkve* (I,15) i događaj stavlja u 449. godinu. Hors je, inače, ime slovenskog božanstva, i lično ime, iranskog porijekla, kao, uostalom, i bog (*bhaga*). Beda ne pominje Slovene, ali mjesto njih imenuje *Hune* kojih tu nije moglo biti!

5. Ne treba da nas smućuju strana imena. Prvu slovensku državu formirao je Samo, franački trgovac (Kunstmann, doduše, misli da to nije ime već dio titule 'samij velikij knjaz'); Slovene je u napad na Solun vodio Hacon, možda Tračanin; Ruse su okupili Rjurikovići a kao prvi albanski vođa pominje se 'neki Tihomir' 1072, koji, svakako, nije bio Albanac. Na strana imena uticale su i velikaške ženidbe pa je jedno dijete nosilo ime oca a drugo majke strankinje, kao u zetskog kralja Mihaila Vojislavljevića koji je imao sinove: *Dobroslava, Petrislava, Nićifora i Teodora*.

Vorburha (Voorburch), đe je sagradio veliki dvorac. Imao je sina koji ga je naslijedio na prijestolu, a zvao se Valk (Valk, Falk? - p.n.). Isti je Valk podigao veliki dvorac i u južnoj šumi, nazvan Valkenburch. Njegovi temelji se i danas vide na obali mora ('cujus fundamentum adhuc apparet in littore maris').

Oko ljeta gospodnjeg šesto dvadeset petog vladao je u Francuskoj Lotar (Lotharius) i bio dobar hišćanin.⁶ Isti je izveo oružanu akciju u Friziji i izgonio Frižane. I drugi put došao je Lotar s velikom silom da progoni i mnoge poubija, sijekući njihove glave svojom sabljom. Tako su ovi Sloveni, tj. Holandani i Vilti pretrpjeli mnogo zla. ("Quod videntes Slavi, vel Hollandini, et Wilti, dextras petierunt et acceperunt"). A oni koji su preživjeli (izbjegli Lotarevu desnicu - p.n.) sačuvali su uspomenu na ovan nečuvena zvjerstva.

Oko godine 641. bio je u Francuskoj kralj Dagobertus...⁷ I ovaj Dagobertus savlada sve Frižane, Slovene i Viltu. Sruši Viltburh i zapovijedi da se sagradi nova tvrđava na velikom prostranstvu u krugu iznad Rajne i nazva je Trajektum. A Viltburh je postojao na tome mjesu od početka do danas, pet stotina godina". (Et stetit Wiltenburch ab initio usque huc quingentis annis)⁸.

Priča se, dalje, kako je sv. Vilibordus došao u Viltburh, koji se sada naziva Trajektom ('ad ultimum venit ad Wiltenburch, hoc est Traiectum'). U Friziji je tada bio kralj Radbodus, kojega **Hronika Francije** tituliše kao kneza (sic!). Ovaj je Radbodus bio paganski vođa i imao svetilište na obali mora!"

Da li je ovđe riječ o Radgostu i Arkoni na Rujanu?

"Sv. Vilibordusmu je porušio sve idole ali je uspio da pokrsti svega tri njegova čovjeka. Videći da ne može da pokrsti sav puk, vratio se u

---

6. Priča o Lotaru dokazuje da autor nema nikakve posebne tendencije. Zato i daje dva suprotna podatka: da je Lotar bio *dobro hiršćanin* (a to je, svakako, pisalo u nekom izvoru koji je koristio) i da je u Holandiji *počinio nečuvena zvjerstva*.

7. Dagobertus bio je posljednji franački kralj (628-639) iz dinastije Merovinga. U savezu s Langobardima napao je 630. Samovu slovensku državu. Termin 'oko godine 641.' spašava autora od greške.

8. Beda Venerabilis (V,12) govori o tome kako je Pipin iz Heristala dao sv. Vilibordu da u Viltburgu osnuje episkopalnu katedru:

"Donavit autem ei Pippin locum cathedrae episcopalis in castello suo illustri, quod antiquo gentim illarum uerbo Uiltburg, id est

Oppidum Uiltorum, lingua autem Gallica Traiectum uocatur". Time se potvrđuje suština onoga što sadrži **Cronica de Traiecto**.

drugi dio Holandije i podigao crkvu pored starog *Slavenburha* koji se sada naziva *Vlaerdingen* (*dedicavit ecclesiam apud antiquam Slavenburch, quae nunc Vlaerdingen est*)!"

CRONICA DE TRAJECTO

ET EJUS EPISCOPATU. 307

fecit. Quod videntes *Slavi*, vel *Hollandini*, & *Wilti*, dextras petierunt & acceperunt. Quas tamen dextras non servaverunt memores Regis nimiae crudelitatis.

Circa annum DC. & XLI. fuit in Francia Rex *Dagobertus* primus, & fuit filius *Lotbarii*. Iste *Dagobertus* perdomuit omnes *Frisones* & *Slaves* & *Wiltos*. (1) Iste iterum destruxit *Wiltenburch*, & fecit construi castellum cum magno ambitu in gyro super *Rhenum*, & vocavit *Trajectum*, & stetit *Wiltenburch* ab initio usque huc quingentis annis. Iste *Dagobertus* fecit fieri infra ambitum istius *Trajecti* primam Ecclesiam in honore Sancti *Thomae* Apostoli, & ordinavit ibi Presbyteros, qui converterent *Frisones*, quod tamen frustra fuit, & ista Ecclesia fuit facta anno Domini DC. & XLII. Et ille durus populus noluit converti tamen, sed destruxerunt istam Ecclesiam.

Hronika Trajekta (Utrehta) sadrži podatak da je prije naziva Utreht, koji su mu dali Kelti, grad imao latinsko ime Trajectus a još ranije zvao se Wiltenburch, grad slovenskog plemena Veleti, kome su to ime dali Saksi, njihovi sušedi i saveznici u pohodu na zapad. Takođe, u tekstu stoji da je Wiltenburch (Wiltenburg) postojao na tome mjestu 500 godina (et stetit Wiltenburch ab initio usque huc quingentis annis). Keltsku promjenu imena u Utreht potvrđuje Beda Venerabilis (umro 735. g.). U fusnoti se navodi dokument iz 1169. u kome se pominje još jedan slovenski lokalitet: Lepica (Lopica)!

Ista Hronika na drugom mjestu navodi da se današnji Vlaerdingen, na samoj obali Atlantika, ranije zvao Slavenburch, što bi se prevelo kao Slovenjgrad(ec).

Ovaj *Vilibrordus* je *Bedin* savremenik. *Beda* je umro 735. godine, a *Vilibrordus* je, po *Hronici Trajekta*, godine 690. postao prezbiter a godine 696. bio je episkop u *Trajektu (Utrehtu)*. I tada je bilo spomena o *starom Slavenburhu*.

Činjenica da i *Viltaburh (Viltenburh)* i *Slavenburh* imaju nazive koje su dali drugi a ne sami Sloveni samo je dokaz miksoetnije. Kroz *Hroniku* se stalno pominju *Saksonci*, *Frižani*, *Sloveni* i *Vilti*, to jest dvije grupe Slovena, za koje je objašnjeno kako su se razdvojili. Što se

Sloveni katkada izjednačavaju sa Holandanima, samo je privid, jer je riječ o stanovnicima Holandije a ne o Holandanima kao narodu. Holandija, Nizozemska, samo je geografska oznaka kriptodepresije. Mnogo kasnije formirao se holandski narod.

A ako u Galiji, kako to onomastički dokazuje i A. Doza (1937: 127), imamo naselja koja nose tragove Alana, ucrtanih i u Hermanovu mapu u Deutsche Geschichte in 10 Kapiteln: 19. i Sarmata (Sarmatis, Sarmazes) koji su bili uvijek istočno od Slovena, zašto se tamo na dalekom zapadu ne bi našli i Veneti i Veleti koji su bili bliži Atlantiku? I imali slobodan morski put! Kornelije Nepot saopštava da je 58. godine stare ere u ruke rimskog prokonzula u Galiji Kvinta Metela Celera palo nekoliko mornara iz 'indijskog mora', to jest 'Inda' čiji se brod razbio o obalu Batavije (Holandije). Plinije je smatrao da su ovi tajanstveni 'Indi' (inače nesporno identifikovani kao Vinidi, Venedi, Veneti) bili trgovci pa su plovili na jedrima radi trgovine. (P. Mela, III, 5, 45: Plinije II, 7 O: K. Zakrzhevski 1938: 206; B. Bielinski 1948: 138; K. Tymienecki 1957: 29-30; L. Niderle 1956: 38-39; G. Labuda 1948: 79; 1961: 96-109; sve navedeno u V. B. Vilibahova 1965: 167).

Bilo bi, zaista, čudno pomisljati da je ovo bila njihova jedina, dakle prva i posljednja trgovačka ekspedicija na atlantske obale Batavije i, zašto ne, - Bretanje. A jantarski put vodio je ka dolini Pada, đe je prenesena i kultura žarnih polja, koja je prodrla čak i u specifični, monumentalni etruski pogrebni ritual.

6. Da li su Veleti = Ljutići i Obodriti selili na Balkan?

Nećemo se baviti borbom Veleta = Ljutića i Obodrita sa germanским osvajačima, jer to su događaji iz IX-XII vijeka, obrađeni u Maretićevoj knjizi *Slaveni u davnini*, 1889. Otpor Veleta = Ljutića, koje Germani nazivaju i Vilcima, trajao je do 1170. godine, kada su sve slovenske teritorije na zapadu pale pod njemačku vlast, sem ostrva Rujana (Crvena zemlja), koje je ostalo pod upravom Danaca.

Baveći se Obodritima i drugim Slovenima koji su, u prvoj kolonizaciji Balkana *preplavili čitavo poluostrvo*, kako to tvrdi V. Dvorniković u *Karakterologiji Jugoslovena* (1990, 285), R. Novaković konstatuje:

"Ako je tačno da ni bugarska ni srpska država nisu uspele da slovenski svet u središnjem delu Balkanskog poluostrva izmene do te mere da

izgubi svoje etničko obeležje, onda je jasno da on to svoje obeležje, kao i ostali Sloveni u susedstvu, nosi još od predbalkanskih postojbina i vredelo bi ga, iz više razloga temeljno istražiti. Pre svega u vezi sa pisanjem bilo bugarske, bilo srpske istorije".

Na drugom mjestu se pita:

"Zar je moguće da pored mase Obodrita i Srba niko od Ljutića nije krenuo na jug? To je malo verovatno. Zato što smo pukim slučajem od Ajnharda saznali da su nedaleko od Braničevaca u IX veku živeli i Obodriti (Abodriti) ne mora da znači, ako Vilce (Ljutiće) na Balkanu niko ne spominje (?), da ih nije ni bilo. Ako bi se moglo dokazati da Predenecenti nisu Braničevci i da su Abodriti živeli u susedstvu Timočana, samo zapadnije i severno od Dunava, mogli bismo pretpostaviti da su se negde južnije od Abodrita naselili Vilci (Ljutići), neposredni susedi Polapskih Srba, ali su *oni geografski mogli biti udaljeniji od zbiljanja u Panoniji*, te se 819. nisu ni pojavili sa svojim zahtevima". (Gde se nalazila Srbija od VIII do XII veka, Beograd 1981, 19, 37).

Mi smatramo da smo uspjeli da dokažemo ovu pretpostavku. Veleći = Ljutići, zvani i Vilci, nalazili su se na obali Jadrana i zato nijesu imali uticaja na događaje u koje je bio upleten Ljudevit Posavski, a to što Ajnhard veli da se Ljudevit, nakon poraza, sklonio kod Srba koji obitavaju u velikom dijelu Dalmacije, to takođe ne može da bude zagonetka, jer je pojam Dalmacije obuhvatao zemljište od Jadrana skoro do Save i Šar-planine. A na tom širokom prostoru nalazila se i Raška! Ako su Timočani i Braničevci sa Đerdapa mogli da se uključe u borbe oko Siska, zašto Ljudevit ne bi odatle mogao da pobjegne u Ras?

6.1. Čedadsko jevanđelje

Ima jedno staro jevanđelje na latinskom jeziku, u Čedadu (Cividale kod Udina) za koje se vjeruje da ga je pisao samo apostol Marko u I v. nove ere, a od 1409. godine je u Čedadu, pa otuda i njegovo službeno ime. Takođe se vjeruje da je to jevanđelje u IX v. bilo u nekom manastiru, koji su pošećivali istaknuti vladari i narodni prvaci, pa su pred tom velikom svetinjom izražavali svoja pobožna osjećanja (Đ. Sp. Radojičić, **Književna zbiljanja i stvaranja kod Srba**, 1967, 24-27). Neki su slali i emisare s nalogom da se i njihova imena nađu u tome svetome rukopisu. V. Novak je paleografskom analizom ustanovio da je to dio

Četverojevanđelja s kraja VI ili početka VII v. Među imenima na prvim 9 listova su: *Braslav*, knez Panonske Hrvatske (852-889) i njegova porodica, hrvatski knez *Trpimir* (oko 845-864) sa sinom Petrom, hrvatski knez *Branimir* (879-892) i njegova žena Maruša ('Mariosa cometissa'). Pri kraju spiska, iza *Maruše* je: *Peruui(sclao)*, koji može da bude srpski knez Prvoslav, u Porfirogeneta *Pribesthlavos*, ali to može da bude i slovenački knez Pribislav (*Privizlauga*) iz vremena oko 800. godine. Bez titule je dodat *Sedeslav*. V. Ćorović je primijetio:

"I ime severnih Ljutića sretamo kod jednog potpisnika iz južnoslovenskih oblasti u Cividalskom jevanđelju".

Pristalice shvatanja da su Obodriti doselili na Balkan uzimaju kao potporu toponim Bodrog, na granici Mađarske i Slovačke. Ne radi se, međutim, o osnovi *bodri-* koja leži u temelju svakog pomena Obodrita. Zato je Ajnhardov pomen Istočnih Obodrita (Osterabtrezi) glavni dokaz njihovog prisustva na srednjem Dunavu. Novaković s pravom, uzgred, pominje da je to slučajno svjedočanstvo. Da nema tih nekoliko redaka, ne bismo uopšte imali izvorno svjedočanstvo o Obodritima u Bačkoj.

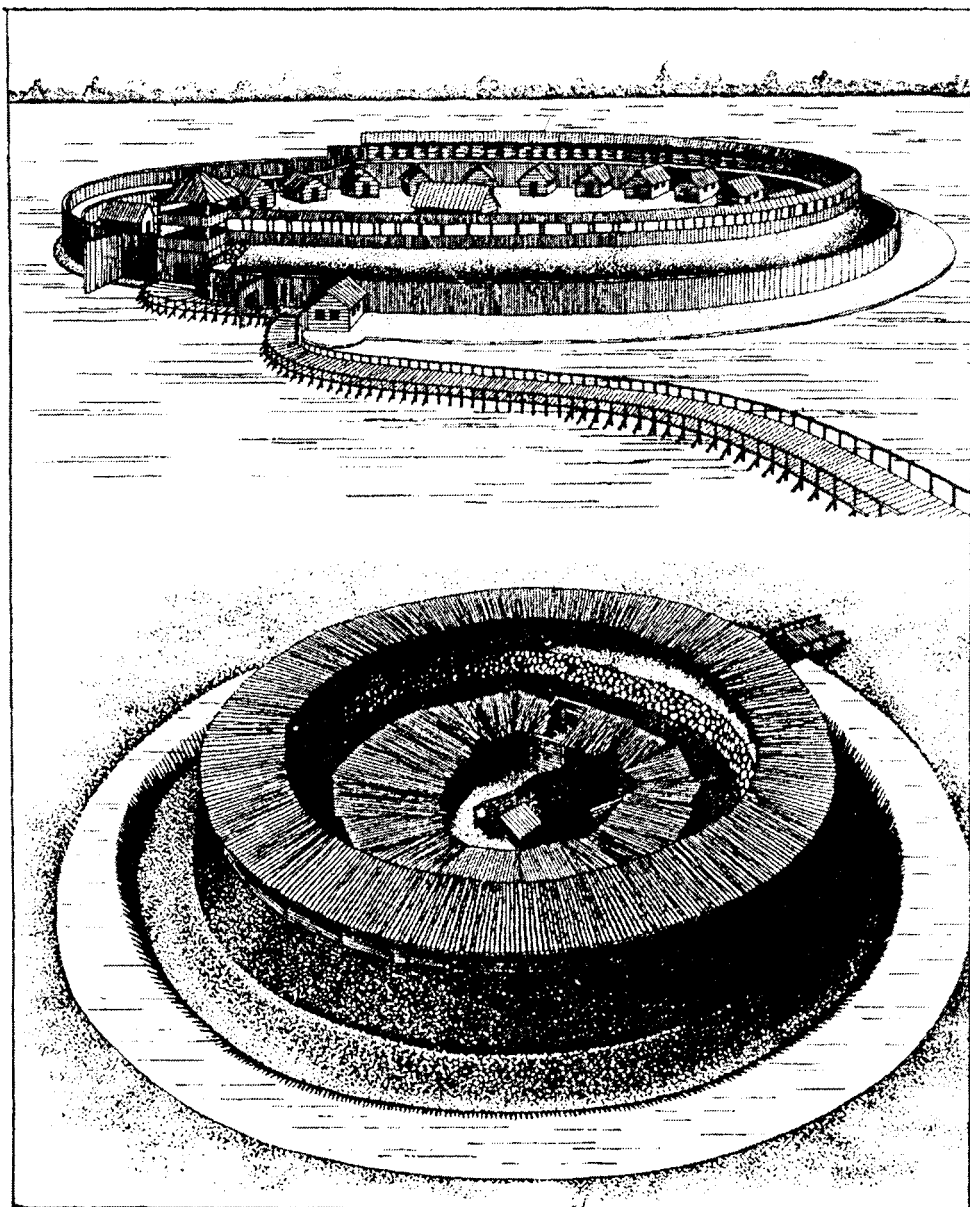
6.2. Ajnhard o Veletima na Balkanu

Citirajući Novakovića, mi smo maloprije stavili upitnik uz njegovu konstataciju da Velete (Vilce) niko ne pominje na Balkanu, zato što je on sam citirao takav pomen, i to ponovo iz Ajnharda. Riječ je o saboru u Frankfurtu 822. godine na kome je franački car okupio predstavnike *istočnih Slovena*:

"In quo conventu (car je saslušao predstavnike - p.b.) *omnium orientalium Sclavorum*, id est Abodritorum, Soraborum, Wiltzorum, Behemiorum, Marvanorum, Praedenecentorum et in Panonia residentium Avarum..." ("U tom manastiru - saslušao je predstavnike - *svih istočnih Slovena*, to jest Obodrita, Srba, Vilca (Veleta = Ljutića), Čeha, Moravljana, Predenecenata i u Panoniji zaostalih Avara").

Ovi Predenecenti su zadavali mnogo brige istraživačima i nikakvo definitivno rješenje u vezi s njihovim imenom nije nađeno.

Vidljivo je, dakle, da se ovđe Veleti = Ljutići, franački nazvani i Vilci, tretiraju kao istočni Sloveni, a takvi nijesu mogli da budu na svojim starim staništima uz Baltik već jedino na Balkanu!

Naši preci u Plablju i Pomorju imali su razvijenu arhitekturu, kao što pokazuju ove rekonstrukcije koje donosi Herman (1980), ali - sve je građeno od drveta. Trebalo je nekoliko stotina godina da se Sloveni na Balkanu naviknu na kamen, grub, težak i hladan. Pošto su ovakvi biseri arhitekture istrulili, nestali su značajni arheološki dokazi u o seobama. Ali - ostali su toponimi!

V
POLAPSKO-POMORSKE I ZETSKO-POMORSKE
ONOMASTIČKE PARALELE

"Potrebno je utvrditi podudarnu raspodjelu više onomastičkih objekata, i to tolikoga broja da vjerojatnost slučajne podudarnosti bude što manja".

Radoslav Katičić (1964:13)

1. Teže do svoga no do tuđega

Neobična je okolnost da nam je lakše sakupiti građu o polapsko-pomoškim onimima nego o zetsko-pomorskim. Ne samo da je čitav niz autora, počevši od Trautmana (Trautmann), do Ajhlera (Eichler), Fišera (Fischer), Vitkovskog (Witkowski), Mešganga (Meschgang), Heslera (Hessler), Šlimperta (Schlimpert), pretresao istočno-njemačku slovensku onomastiku koja se podudara sa područjem Srba, Lužičana, Milčana, Veleta (Ljutića) i Obodrita koji su tamo živjeli prije germanizacije, već su i sušedni slovenski narodi, prvensteno Česi i Poljaci, takođe zavrivali preko Odre i Nise i komentarisali i dopunjavali radove njemačkih onomastičara. A mi?

Po naslovu mnogo bi se očekivalo od Škrivanićevog **Imenika geografskih naziva srednjovekovne Zete** (1959) i azbučnog pregleda starih toponima u **Dukljansko-zetkim poveljama B. Šekularca** (1987).

Škrivanić je preuzeo obavezu da iz raspoloživih dokumenata izvuče imenik geografskih naziva srednjovekovne Zete. A što je učinio? Od 46 imena koja Šekularac navodi samo sa početnim slovima A i B, Škrivanić je našao 6!

Dok je Šekularac iz te vrste izvora izvadio sve što se našlo (nijesu ni povelje u potpunosti sačuvane), dotle je Škrivanić pravio nerazumljive omaške. Nema čak ni *Duklje*, iako ima Dioklitijsko more (Skadarsko jezero)! Pod *Zeta* nema ni pomena da je taj toponim prvi sačuvao Kekavmen, a ne poziva se ni na Dukljanina kao najstariji domaći izvori! Nema *Drepe* u kojoj je bila prva pravoslavna eparhija u Zeti, na što je, iz *Žitija sv. Save*, skrenuo pažnju još Rovinskij (Černogorija, I, 371, 372, 433). Nema Ilovice po kojoj se zove Ilovička krmčija zetskog episkopa Neofita 1262! Nema vizantijskih podataka. Istina je da Porfirogenet ne pominje mnogo naselja u Duklji, ali on naglašava da su oni koje navodi veliki gradovi: *Gradac*, *Novigrad* i *Lontodokla* (*Longto Dokla*, Lug po kome je nazvana Luška župa). Doduše, notirano je pet toponima Gradac ali ni jedan s pozivom na Porfirogeneta. Nema *Sraga* koji se navodi u Dukljanina. Ima *Neretve* a nema *Rame* (koju takođe navodi Dukljanin). Nema *Žrnovice* koja nije miktrotoponim već župa, a pominje je Dukljanin. Nema čitavog onoga roja toponima u Dukljanina: *Yabsco*, *Luca*, *Vellica Gora*, *Imota*, *Vecenike*. Nema *Dubrave* pojedinačno, a ima je u citatu uz *Dabar*. Nema župe *Debreca*. Nema župe *Kezca*, nema *Gorice* i *Obolona*, sve iz Dukljanina!

U ovakovoj situaciji mi nemamo mogućnosti da, sa dokumentacijom na stolu, upoređujemo kojih toponima sve ima u Polabljju a kojih u staroj Zeti, prema pisanim izvorima, već se moramo služiti i onim izvorima koje Škrivanić nije koristio. Na primjer, kad je već riječ o imeniku geografskih naziva srednjovjekovne Zete, i ako taj imenik obuhvata Neretvu, Prizren, Bijelo Polje, Plav, Ljubinje, Popovo, zar nije bilo logično da se unese i Porfirogenetov *Zetljivi* u Travuniji, neđe u granicama užeg dijela stare Zete, tako da su ga tražili čak u Stolivu i Žlijebima (iznad Herceg-Novog). Taj toponim može da bude u vezi i sa imenom Zete o kojoj je riječ. Takođe, uz to ide i onaj Jirečekov arhivski podatak jer se radi o osobi koja nosi slično prezime (*Zentivalja*) kao i misteriozni grad o kome ni arholozi nijesu našli traga. (Viz. izvori, II 63; Istorija Srba, 1923, III 102).

Drukčije stoji stvar sa polapsko-pomorskim prostorom. Poslije niza autora koji su u ranijim epohama izučavali slovenska naselja zapadno od Odre, njemački slavista R. Trautman (Trautmann) je 1939. pokušao da objavi mnogo potpuniju studiju o tim toponimima. Građu je našao u velikom broju tomova monumentalne edicije *Monumenta Germaniae*

historica u red. Perca (Pertz), koja je započeta 1876. godine. Gebels, naravno, nije dozvolio da Trautmanova studija izađe pa je on sve svoje glavne radove objavio poslije rata. Iz starijeg vremena je njegov, još uvijek upotrebljavani **Baltisch-slavisches Wörterbuch** (Gottingen, 1923)... Nas ovđe posebno zanimaju ova njegova djela:

I: + stranica **Die Elb-und Ostseeslavischen Ortsnamen, Teil I**

II: + stranica **Die Elb-und Ostseeslavischen Ortsnamen, Teil II**

MH: + stranica **Die slavischen Ortsnamen Mecklenburgs und Holsteins. Zwite verbesserte Auflage.** Berlin, 1950.

Sa strane smo pokazali kako ćemo ih citirati. Drugi, za nas veoma važan autor jeste Čehinja Hana Skalova koja je 1965. objavila knjigu:

Topograficka mapa uzemi Obodricu a Veletu - Luticu ve světle místnich a pomístnich jmen.

Ona je konstultovala ne samo Trautmana već i sve ostale autore koji su se poslije 1950. godine bavili ovom problematikom i građom. Sastavila je registar svih slovenskih toponima na tome prostoru a na kraju dodala 32 mape u koje je unijela sve te nazive, tako da smo, osim spiska, koji nam je ponudio već Trautman, dobili i lokacije tih naziva! Mape, na žalost, ne možemo da koristimo direktnim preštampavanjem zato što su nazivi unošeni rukom i toliko ih je da bi bilo kakvo umanjjenje tih mapa u knjizi učinilo sve te nazive nečitljivim. Zato smo morali prići kopiranju tih mapa tako da smo smanjivali broj naziva na njima, da mape budu jasne i kad se umanje. Recenzenti ovog rada bili su akademik Jan Eizner i prof. A. Dostal i V. Šmilauer, autor priručnika onomastike. Dakle, njen rad je ipak djelo kolektiva autora koji su u ovom domenu afirmisani. Sa Trautmanom kao Nijemcem i Hanom Skalovom koju su kontorlisali najbolji poznavaoци ove problematike u Češkoj, znali smo da možemo da budemo sigurni, svjesni činjenice da pred nama ne stoji nikakva panslavistička građa već naučna analiza objavljene onomastičke građe.

2. Uvod u čitanje Registra

Na prvom mjestu su polapsko-pomorski toponimi iz Trautmana, kojega citiramo na već označeni način i to (I: stranica toga djela), (II: stranica toga djela) (MH: plus stranica toga djela) dok Hanu Skalovu navodimo sa: H. Skalova, dodajući ponekad ime autora na kojega se

ona oslanja. Na drugom mjestu, odvojen crticom (-) stoji naš toponim. U oba slučaja, i na jednoj i na drugoj strani, navodimo datume, ako ih ima, i oblike u kojima se taj naziv javlja u izvorima. Pošto su i tamo i ovamo bili latinski notari, mnogi su nazivi iskvareni na isti način.

2.1. Problem identifikacije izvornog oblika

Da se ne bi mislilo da smo mi prepravljali nazive fiksirane u njemačkim izvorima, prilagođavajući ih tako da što više liče na naše toponime, mi smo već u početku odlučili da se *klonimo bilo kakve naše identifikacije! Dakle, đe god stoji iskvareni slovenski naziv, i njegov izvorni oblik, to su sve identifikacije koje je izvršio njemački slavista Trautman!* Rjeđe je imala potrebe za tim Hana Skalova.

2.2. Bliža uputstva za čitanje

Polapsko-pomorski oblici nose odlike njemačkog i latinskog načina pisanja. Zato pojedinim grafemama treba dati tačnu glasovnu vrijednost. Takođe, upoređenje dvojezičnih naziva prikazuje određeni sistem u prevođenju. No, mi smo, u prvom dijelu registra, izbjegli miješane nazive, pa smo o tome nešto rekli tek u dodatku (*Bielefeld = Bijelo Polje*). Zanimljivo je, međutim, da Šafarik (583) navodi Garz kao njem. oblik prema slov. *Gradec, Gorz = Gorica, Kreuz = Kruševica, Dreetz = Dragovica*. Razlike su, često, veoma velike. A sada ćemo obratiti pažnju na glasovne vrijednosti pojedinih grafema u njemačkim izvorima:

ch = h

z = s u Ziethen - Sitnica

z = c u Zuze

x = š u Doxani

tz = c

ie = dugo i, zato Briest postaje s vremenom Brist a Lice je Lietze

d i t, k i g su nesigurne glasovne vrijednosti (Bud dessow - Butessov, Golas - Kolas)

gn = nj u Cetignewe

q = k (Cerquiz)

s = z u See (=more)

cz = č (Czapel = Čapljina)

ts = č (*Tsachere* = Čakor)
zei = čaj (*Zeinicke* = Čajniče) i sl.

Iz praktičnijih razloga jat pišemo kao (i) je a mjesto poluglasa stavljamo apostrof.

2.3. Objašnjenje latinskih citata

Trautman često citira odlomke izvornog dokumenta na latinskom jeziku. Mi smo preuzimali te citate pa ih ovđe objašnjavamo. *Silva* = šuma; *mons* = brdo; *rivulus* = potocić; *terra* = zemljište; *stagnum* = močvara, blato; *palus pinea* = blato sa borovima; *civitas* = grad; *villa* = selo; *aqua* = voda; *insula* = ostrvo; *molendinum* = mlin; *provincia* = pokrajina.

2.4. Objašnjenje njemačkih citata

Da bismo podvukli da se rekonstrukcija izvornog slovenskog oblika sadrži u Trautmanovom djelu, dali smo pod malim navodnicima njegove komentare: 'aus altem' = iz starijega (izvornog slovenskog oblika); na primjer: Grinidz, 'aus altem Gredica'. Nadamo se da slični umeci neće biti nerazumljivi, pogotovo što će se ponavljati.

3. Kotorski spomenici i etnografske studije

Za naše podatke najviše smo koristili dvije knjige **Kotorskih spomenika** (*Monumenta Catharensia*) koje je priredio Majer (Mayer). Objavljene su u Zagrebu 1951 (I) i 1981, (II). Bilježimo ih sa: MC plus broj dokumenta! Ostala upućivanja odnose se na obimnu etnografsku literaturu, uz navođenje godine objavljenog rada i stranice djela. Tu su najčešće pominjani: Erdeljanović sa radovima *Stara Crna Gora* (1926), *Kuči* (1907), *Bratonožići* (1909), *Piperi* (1911), S. Nakićenović (*Boka*, 1913), A. Jovićević sa radovima: *Skadarsko jezero* (1909), *Riječka nahija* (1911), *Plavsko-gusinjska oblast*, *Polimlje*, *Velika i Šekular* (1921), *Crnogorsko primorje i Krajina* (1922), *Malesija* (1923), *Zeta i Lješko polje* (1926), O. Blagojević, *Piva* (1971), O. Đurić - Kozić, *Šuma*, *Površ i Zupci u Hercegovini* (1903), P. A. Rovinski, *Černogorija* (1888, 1897), M. Barjaktarović, *Rovca* (1984), M. Bolica, *Opis Skadarskog sandžakata*

(1879), J. Dedijer, Bilećke Rudine (1903) i Hercegovina (1909), M. S. Filipović, Lj. Mićević, Popovo Polje (1959), V. Knežević, Šaranci (1961), B. Lalević, I. Protić, Vasojevići (1905, 1907), A. Luburić, Drobnjaci (1930), M. V. Lutovac, Bihor i Korita (1967), Ibarski Kolašin (1967), A. Pejatović, Polimlje i Potarje (1980), P. S. Radusinović, Naselja Crne Gore (1985), P. Šobajić, Bjelopavlići i Pješivci (1923), Korjenici (1984), S. Tomić, Drobnjak (1902), Banjani (1949), Piva (1949), i dr. Ovome treba dodati dragocjeni rad lingvista. A. Džogović, M. Pešikan, D. Petrović, J. Subotić, D. Čupić, D. Vujičić, M. Stanić, C. Stanić, M. Pižurica, J. Hadžimejlić, M. Grković, P. Ivić, V. P. Nikčević, M. Pavlović, Z. Pavlović, A. Peco, R. Radunović, A. Tomić i drugi, obrađivali su onomastički određena područja ili određene tipove leksema i time širili krug obrađenih toponima i olakšali razne etimologije.

Bili smo prinuđeni da često navodimo i naš zbornik dokumenata **Sazdanje Cetinja (1984)**.

Razumije se, u čitavom ovom radu oslanjali smo se na veliki broj evropskih slavista. U ovom korpusu od 860 toponima ima dosta opšestlovenskijeh i o njima su pisali drugi. Zato smo morali da prelistamo slavističku periodiku. Mnoga važna pitanja obrađena su u nekom članku koji nikada neće ući u knjigu.

Naš je cilj bio da obuhvatimo sve, po nama značajnije paralele, posebno one koje su po nečemu karakteristične ili, čak, unikatne, da bismo zadovoljili logičan zahtjev koji je postavio prof. Katičić, a koji smo citirali na početku ovog poglavlja.

4. Registar polapsko-pomorskih i zetsko-pomorskih onomastičkih paralela

1. *Baba*, voda (*aqua*) 1299, brdo (*mons*) *Babe* 1232-1320, livada (*pratium*) *Babe* 1460 (I:18; II:106) - *Baba*, oko 1315. g. kod Plava (Skrivanić; 39). Oronim *baba* (rjeđe hidronim) zahvalan je za metaforičke veze. M. Pižurica (1976 : 120) navodi iz Rovaca: *Babino sicalo* (izvor), *Babina guzica* (malo udubljenje u stijeni koje vlaži voda), *Babin zub* (vrh), *Babljača* (grupica kuća) pa nastavlja: "*Baba* se u toponomastici smatra tragom stare slovenske mitologije i upućuje na: *Djed*. V. Polak (1979 : 25-32) smatra za većinu ononima sa osnovom *bab-* da su supstratnog porijekla (na pr. ilirsko Bova, danas *Žijovo* kod Splita), a njihovo

dovođenje u vezu sa slov. *baba* da je proizvod pučke etimologije. Kada se distanciramo od pučke etimologije (zar se time nijesu bavili baš klasični pisci?), ne zaboravimo da je riječ o nazivima koje je davao baš - puk. Nije slučajno da pl. *Baba* kod Gacka ima vrh *Đed*. U defteru Skadarskog sandžakata 1485. navodi se: *Lezibaba* (Puljaha 1972: 191). O *Dajbabama* u Zeti Budimir (1956, passim). Ipak u pravu je i V. Mi-hajlović (1986: 191) kada kaže da je apelativ *baba* polisemičan i da nije lako uvijek zaključiti kada je u pitanju *baba* (*vetula*) a kada nešto drugo. Riječ je po Skoku (I : 82) pastara. Ide u baltosl. zajednicu, kako poka-
zuje lit. *boba*, lot. *baba*. U ESSJ, I, 1974: 105-108.

2. Babegast 1321 (I:11 II:106) - Gozbaba, Plav, oko 1315. g. Oron-imi se razlikuju po zamjeni mjesta sastavnih djelova: *gost* i *baba*.

3. Babemost 1305 (II: 106) - Babin most na Cetinju. Cetinje je dobilo ime po rijeci Cetinji koja je već u XV vijeku bila presušila toliko da su je nazivali potokom. Zato je i most preko nje star a samim tim i njegovo ime.

4. Babic 1260, Babiz 1267 (Petrus Babiz) (II: 106) - Babić(i). Nespecifičan toponim i ojkonom, iz osnove *bab-*. Za pivske Babiće Tomić bilježi predanje da su tako nazvani po nekoj babi koj ih je othranila šestoricu (1949: 502). Blagojević 1971: 68.

5. Babica, 'aqua Babyz', 'villa Babiz, Babiz Bach (potok) 1292, po Trautmanu Babica, prema polj. 'lacus Babica' (II: 106) - Babica, 'neko brdo, u Arbnešu, Krajina (Jovićević 1922: 71).

6. Babidol s.d. u Lauenburgu (II: 106), kašupski oblik Babi dol (Lorentz 1933: 4) - Babindol, Budva, r. mjesto pjesnika Zanočića.

7. Babin, Babyn 1180, Babina 1248 (II: 106)- Babina u Polimlju 1485 (Puljaha 1972: 196). Erdeljanović, samo na ograničenom prostoru tzv. Stare Crne Gore (1926: 767) navodi: Babin zub, Babin vrh, Babin kuk, Babina glava, Babina dolina, Babina pećina, Babino ždrijelo...

8. Babov (MH: 11) - Babov-ić.

9. Babulica u H. Skalove (Perwolf, Kozierowski) - Babulićani, dio Raičevića u Njegušima (Erdeljanović 1926: 375). Vuk u Novim Zagonetkama (373) tretira *bubuljicu* kao *baburicu*, demin. od *babura*, tako da je značenje patronima metaforično.

10. Bachori 1136 (I: 106) - Bahori, Gacko. *Bahoriti* = bajati (Skok 1: 92). Rus. *bahor* = *prjamaja kiška*, i odatle = debeljuca. Bachora, češ. debela šljiva. Prenosno = hvališavac, naduvenko. ESSJ, 1, 1974: 136.

11. **Bagnevići** u H. Skalove (Schall), Banewitz 1288 (Schlimpert 1978: 10-11) - **Banjevići**. Banjovići, katun u Kućima 1497 (Rotković: 120). Moguće su nekolike osnove. Dok se patronim Banjović lako izvodi od hipokor. Banjo, za Banjević teže zaključiti čime se nastavlja osnova *ban-*.

12. **Baitz** 1313 (I: 147 MH: 34) - **Baiza**, 'meždu Baicami' 1489. u povelji Crnojevića. Bajice, Cetinje. Demin. od Bajo a ne od *bajati* kako misli Trautman.

13. **Bakovići** u H. Skalove (J. Bilek) - **Bakovići**, Kolašin. Odatle i u Prnjavoru, Plav (Jovićević 1921: 462, 480). Osnova nejasna : a) bak = mali zub u deće; b) bak = bik u Hrvatskoj (Vuk)?

Grubac Bak u Grblju 1431 (I. Stjepčević 1930: 116). Bakovići u Dobroti (A. Tomić 1977: 140).

14. **Bal** 1327, Balow 1341 (I: 135), od imena Bal (u Češkoj : Sloboda 1964: 180, u polapsko-lužičkom prostoru Schlimpert 1978, ima : P. Bale 1335, N. Bal 1327, H. Bale 1381). Obično se izvodi od: Baltazar. Arhaičnost imena i rasprostranjenost daleko od roma-nskog uticaja upućuje i na prasl. *bal'*, *bal'ji* = vidar, ljekar, *bal'stvo*=ljekarija, liječenje (R. M. Cejtin 1977: 79, 145, 156; S. Nikolić 1976: 78). Tome odgovara i starorusko *balša* = vidar, čime se odgoneta i etimologija dinastičkog patronima Balšić. Takođe: etimologija Balovića u Bratonožićima (Baljević je, možda, albanski uticaj) - "Balcha, nutrix Andrusii" 1332; 'Brattoe, filius Balsee' Kotor 1334 (MC II: 23, 617). Baljev Ubao u Kosijerima (Jovićević 1911: 430); Baljeve Rupe u Riječkoj nahiji, Baljikov Do u Miljevićima; Bale, zemlja u Bajicama; Baljci u Bilećkim Rudinama (Erdeljanović 1926: reg. 768). Balj, planina, Andrijevića, Baljin Kuk u Piperima.

15. **Balize** 1322, Trautman tretira kao **Balici** (I: 10, 135)- u Balići (Cetinje, Paštovići, odatle u Kostanjici) i sl. **Balić** 1485. u defteru Skadarskog sandžakata (Puljaha: 188).

16. **Balotici**, Bulitz 1161/1234 (I: 154) - **Balotići**, Rožaje.

17. **Balin**, Ballin 1322 (I: 135 MH: 23) - **Balin** krš, Pješivci (D. Petrović 1972: 67). Vitkovski (Witkowski 1973: 640) vezuje za *bal* = Artz = vidar.

18. **Bandemersdorp** (1339 I: 55) - Budimirovo selo. Polapski primjer je konzervirao nazal. - **Budimir** u Hrvatskoj kronici koja sadrži prvi dio Dukljaninovog Kraljevstva Slovena, dok u lat. verziji stoji Sfetopelek

(Mijušković: 1967: 187). **Budimir**, zemlja koja se daje na desetinu Jurju Cerneli 1327. godine (MC I: 396).

19. **Bandici** (MH: 24) **Bandich**, prezime u XVI v. u okrugu Berlina (Jachnov 1970: 192) - **Bandići** u Komanima, istisli Mugoše s Mugošine livade (Erdeljanović 1911: 437).

20. **Bandow** 1274 (I: 59, 120 MH: 10, 108) - **Bandovića most?** Već pomenuto. *Band* - može da bude nazalno, umjesto novijeg *bud*- **Bandov** bi bio **Budov**.

21. **Banici** u H. Skalove - **Banići**, Perast; **Banićevina**, zemlje u **Denovićima** (Nakićenović: 534, 479). Odatle i prezime **Banićević**.

22. **Banow** s.d., stolj. **Banovic** 1204 (I: 72) - '**Banouich Milloye de Ledenic**' 1334 (MC II: 194).

23. **Banska** u H. Skalove - **Banjska Glava** u **Piperima** (Erdeljanović: 440).

24. **Barda**, zemlja i grad u: '**Slaui nostri in vico iuxta civitatem Bart**', **Bard** 1191, **Bardi** 1276 (II: 7) - **Barda** u **Boki**, u mletačkim spisima ('**Alexa Danzulov da Barda**' 1590; '**Marco Dapcev da Barda**' 1594, u **Nakićenovića**: 389); **Berda** u: **Culina Berda**, **Ostra Berda** 1331, 1332 (MC I: 840, 881). U falsifikovanoj povelji Prvovenčanog (tekst iz XV v.)- **Brda**. Takođe, **Brda** u srednjeistočnoj Crnoj Gori: '**Crna Gora i sedmoro Brda**', što ima i mitološku vrijednost: sedam bregova **Konstantinopolja**, rimski **Septimontium**, sedam bregova '**trećega Rima**' - **Moskve**, **Septem maris**, **Septem aquae** (Toporov 1976: 144-145). *Brdo*, **Skok** 1: 204-205.

25. **Bardica**, rijeka u H. Skalove (Kozierowski) - **Brdica** kod **Skadra** (Selišćev 1931: 215, 289; Jovićević 1922: 110).

26. **Barkla**, ime od *brklja*, *der Sturmfaehl*, *palus obliquus* u **Vuka**, miješalica za kašu ili cicvaru (Trautmann I: 139) - **Brk(lj)a-čić**, knez **njeguški**, stari **kneževski rod** (Erdeljanović 1926: 266).

27. **Barkovo** u H. Skalove (Kuhnel) - **Radonja Barković** u **Grblju** 1431 (I. **Stjepčević** 1930: 117).

28. **Barnewitz** 1333 (I: 52) - **Branovići**, pleme u **Zeti** 1455. godine, u ugovoru **Stefanice Crnojevića** s **Venecijom**. '**Brano, filius Branoy**' 1336 (MC II: 341). *Barn-* >> *bran-*, što dokazuje starinu **polapskog oblika**.

29. **Barnislaw** 1243 (I: 46) - **Branislav**, sin **kralja Radoslava** u **Dukljanina** 1149. god.

30. **Barsitze** 1376 (I: 72 MH: 24) - **Barzići** u **Bratonožićima**, 'staro

bratstvo' (Erdeljanović 1909-475); Barzin-do.

31. **Bašovići**, Basseuitze, Bassevissae 1316, 1364, 1370, Bassow 1469 (I: 109, 180 MH: 12, 25) - **Bašovići** (Žabljak, Danilovgrad). Baše, Kotor 1337 (MC II: 386). Bašin, Bašina dolina, Bašin brijeg, Bašinac, sve u Piperima, Erdeljanović (1911: 345). izvodi od Ba(I)šin! Isto bi se moglo reći i za Bašinu vodu na Durmitoru.

32. **Batin**, Batov, Batovici, Battin, Batevitze (I: 72) - **Bate**, zemlje u Prijardima, Grbalj (Nakićenović: 570); Bati, pašnjaci u Zabrdū, Luštica (Nakićenović: 3577); Bata Cucka; Bata u Cetinjskom polju; Bata = Bate u Kućištima u Čekličima: Bate u Očinićima... Erdeljanović (1926: 243) nagađa da bi to ime označavalo zbornu mjesto, raskršće.

33. **Bazdov** 1321 (II: 44)- **Bazdovača**, 'rupčina i u nju voda' u Nikšićkom polju (D. Petrović 1966: 125). Od *bazditi*, *zaudarati*.

34. **Bealagora** 1402 (II: 107) - **Bijela Gora** (Orjen, Ulcinj).

35. **Bijelitz** 1270, 'altes Bjelice' (I: 178 II: 31 MH: 25) - **Bielize** 1430. kod Cetinja, Bjelice.

36. **Begany** u H. Skalove (J. Bilek) - **Beganović** u Bihoru (Jovičević 191: 486). Dakle, ne mora da bude turcizam.

37. **Bijelina**, 'terra Belly'n' 1294, 'stagnum Bellin' 1248 (II: 31), češ. Bielina, polj. Bielina - **Bjeljine**, zemlje u Mojdežu (Nakićenović: 450).

38. **Benčići** 1228 (MH: 26)- **Benko**, Jelenin muž ('Ego Ielena, uxor condam Benchi' Kotor 1337; MC II: 1456); 'supra terram Bene Stanimiri' 1326 (MCI: 154). Benovići u Grblju (Nakićenović).

39. **Bercowe**, 'villa et stagnum' 1335, 'altes B'rkov' po Trautmanu (I:72 MH:26) - **Berkova** 1485. u Skadarskom sandžakatu. Možda je izvor fitonim *berk-*, *Sorbus torminialis* iz roda oskoruša. Berkovo brdo iznad Komarnice, ili apel. *brk*, hipokor. *Brko*. U H. Skalove indetifikovano kao: Brkov(o).

40. **Berislawe** 1263, **Berizla** 1233 (MH:26) - **Berislav+ci** 1455. u Zeti, u ugovoru s Venecijom.

41. **Berlog**, **B'rlog** (G. Schlimpert 1971: 446; Fischer 1972: 436) - **Brlog** u Vojkovićima (Erdeljanović 1926: 518); Brloške lazine; Brljaga, voda u Piperima. Brložina, greda (!) (Petrović u Nikšićkom polju 1966: 142). Polj. *barlog*, strus. *berloga*, blisko vjerovatnom izvornom *Beerloh* = medvjeda loga. V. Slawski 1, 1974: 430-431.

42. **Bernow** 1296, **Bernowe** 1296 (I: 72) - **Brnov+ić**, **Brново...**

43. **Berst** (Papierkowski), **Briest**, odatle **Brist** (1288), jer *ie* u njem.

daje dugo *i* (II: 42, 104 MH:32) - Brijest, čest fitonim.

Erdeljanović (1926) navodi pet takvih naziva.

44. Besseuitze 1323, + Beševici po Trautmanu (I: 109)-Beševići, Podgorica, Bešići (Bexichi) 1455. u ugovoru s Venecijom na Vranjini.

45. Bichore 1256 (I: 104, 106 MH: 10, 21, 27) - Bihor, 'loco vocato Bichor' 1450 (Škrivanić: 43). Trautman izvodi od imena Bihor, prema polj.Bychorz, Bychorka.

46. Bigere, Bigera 937, 1220 (I: 106) - Bigor, oko 1296, Podgorica (Šekularac 1987: 78). *Bigar, bigor = siga, sedra* (Skok I: 147).

47. Bielek, Bilek, Bileća (Kozierowski) - Bilek, na starim mapama, Bileća. Zagonetan toponim za koji je Daničić naveo samo to da je stvoren od osnove *bijel*. Više je vjerovatnoće da je u osnovi lično ime, odnosno patronim *Bilek* koje Šlimpert nalazi u Polabliju u dok. iz 1298. godine. Dakle: *Bilek+ja*.

48. Bisdede 1229, 'castrum Bisder' 1197 (MH: 27), po Trautmanu identično sa **Bezdede** - **Bezdede** u Hercegovini, doseljenici sa Cetinja (Erdeljanović 1926: 255).

49. Bistove 1282 (MH: 27) - Bistov rasadnik loza u Kotoru 1331 (MC I: 648).

50. Bystritz 1312, Bystra 1310 (II: 35) - **Bistrica**, oko 1253, Prošćenje (Šekularac 1988: 74). Bistrica, Bijelo Polje, 1234/43 (Škrivanić: 43). Čest hidronim.

51. Bitcove 1214 (I: 160) - **Bit**, 'meždu Bitom i meždu Crnicom' 1296 (Šekularac 1987: 78). Bitina, Bitinsko polje, Durmitor. 'Stane Biti' u Kotoru 1337 (MC II: 1454). Bitko je ime koje se dovodi u vezu sa pčelarstvom. Vele+bit, Škaljari (J. Subotić 1976) upućuje na bit- stijena.

52. **Bijela** 1291 (II: 31) - **Bijela** (Herceg-Novci, Komani, Drobnjak...). Vjerovatno - nekada je to bio prvi dio dvočlanog toponima, na pr.: *Bijela vas (ves)*.

53. **Bjelane**, Bellan 1330/52, **Bjelan** 1360 (II: 104) - **Bellan** u Kotoru 1332 (MC I: 966); 'Bogoye Bilanouch da Catharo' 1332 (MC II: 130); 'Belan Scarcouich' 1334 (MC II: 846).

54. **Blato** (A. Muka), **Bloto** (Kühnel), **Blota**, Smyne bloto 1342, 'pagus Smigene bloto' 1333, Premezukeblutu 1269, 'palus pinea, quae dicitur Sosnovebloto' (II: 19, 60) - **Blato**, Skadarsko blato; **Blato** u Grblju; **Blato** u Budvanskom polju (Nakićenović: 544, 581). U slovenskom izvorniku Dukljanina svakako je pisalo **Blato**, **Balta** u kotorskim spisima

1331 (Grbalj) (MC I: 657), kao i u latinskoj verziji Dukljaninovog teksta. A tamo će neki misle da je Dukljanin spomenuo Skadarsko blato kao Palus Labeatis ('usque ad Lupiam, et Lab: quam Rassam vocavit'), svakako je mislio na Lab i Lipljan kao na istočne granice Raške. Zato R. Novaković veli: "Ne može biti da je D. toliko pogrešio pa Rašku proširio do Skadarskog jezera kad iz podataka sastavljača DAI (Porfirogeneta - p.n.) znamo da je sav prostor oko S.j. zahvatala Duklja a da se od nje prema planinskim stranama nalazio deo Srbije" (1981: 103-104). O nazivima *blâtâ* u slovenskim jezicima: Kurkina 1967: 129-144.

55. **Blažovići** 1326 (I: 72) - **Blažo**, u Vrtovima, Dobrota 1330 (MC I: 628); Blažo, kovač ('Blasius, ferrius'). Hipokoristik od- Blagoje, prasl. *bolg'* = blag.

56. **Blisaekenthorp** 1230, Blisekendorf 1335 (MH: 28), blizakovo selo (st.njem. *torp*, n. njem. *Dorf* = selo) - **Blizikuće**, Paštrovići (Blizakove kuće po Ljubiši, koji navodi i ime Blizak-Životopis 1878). **Bliz** (I: 161) - **Blizurad**, voda u Njegušima; Blizuradska Prodo u Čekličima (Erdeljanović 1926: 373, 513).

57. **Blizno** (Kuhnel) - **Blizna**, Cuce; seoce u Čekličima (Erdeljanović 1911: 267).

58. **Blogotin**, Bluggentin 1314 (I: 150), **Blagotino** (selo, dobro). Blago-ta, kao Vuko-ta, Krko-ta, Pile-ta, Šako-ta. U polapsko-baltičkom prostoru ovakve sufiksalne tvorbe su česte (v. Tjehotina >> Čehotina, br. 649). U Trautmana smo našli oko 90 imena sa dočetkom - *ta*. Šlimpert ih ima manje, jer nije uzimao antroponime sadržane u toponimima! Pižurica je, samo u Rovicima, iz toponima izveo imena: *Beleta*, *Bogut(a)*, *Vukota*, *Valeta*, *Mileta*, *Mrčeta*, *Perut(a)*, *Turuta*, sva sadržana u defteru 1477. godine (1976: 108-119).

59. **Blušnica**, rijeka u H. Skalove (Kozierowski). R. Novaković je povezuje sa - **Bljuštorni do** na Durmitoru. V. i Dedijer 1903: 758. Naziv bi se mogao izvesti iz fitonima: *bljuštur* = štavalj, *Rumex crispus*. Vjerovatno otud i Bljuštura, planina u Bratonožićima.

60. **Bobyce** 1304, Bobice 1332 (I: 72 MH: 28) - **Bobike** u Ržanom Dolu (Erdeljanović 1926: 771). Nesigurna je baza: *bob* - *Visia faba*, demin. *bobica*, ili: *bobica*, *bobika*, opšti naziv za sitnozrnasti plod.

61. **Bobov** 1185 (I: 72) - **Bobov**. Dolac u Crmnici (Erdeljanović 1926: 183). Baza: *bob*.

62. **Bodin** 1230, Buddyn 1403, Bodin 1452, 'aus altem Bodin neben

Bodevitz' (I: 89) - Bodin, dukljanski kralj (1081-1108). U Piperima: Bodin, sin Đinaša 1485 (S. Gashi 1982: 202; Rotković: 122). Rečnik SAN bilježi i ime i prezime Bodin, ali ne na osnovu ovijeh podataka već na temelji Šematizma, Pakrac 1898/III, 7. U Dukljanina Bodin je ime, uz Konstantin kad se kralj zacario. Mislimo da je Bodin prezime onom županu Bodinu pred kojim su se 1278. nagodili Andrija Poborić i Bogdan Medveđac (Solovjev 1926: 63).

63. Bogemyl 1476 (I: 50) - Bogmilovići, Pješivci.

64. Boghetiz 1313 (I: 147 MH: 34) - Bogetići između Danilovgrada i Nikšića. Bogetića voda u Grblju (Nakićenović: 565). Bogeta (Boghetta), jedno od imena u Grblju 1431 (J. Subotić 1987: 53).

65. Bogsin 1305 (I: 121) - Bogišin Krš u Cetinjskom polju (Erdeljanović 1926: 232). Pop Bogiša (Bogissa) u Grblju 1431 (Subotić: 53). Boguša (Bogusia), Kotor 1336 (MC II: 339).

66. Bogutino, Bogutiza 1173 (I: 147) - Boguti, Ljubotinj; Bogut u Piperima; Bogutovača, brdo (Erdeljanović 1926: 180; 1911: 379). Ime Boguta nalazi Šlimpert u Polabljju, u dokum. iz 1287. g. U turskom defteru Drobnojaka, Rovaca i Morače za 1477. godinu Đurđev donosi triput ime Bogota. To su sinovi Borovca, Petka i Raca. (Reg. u: Rotković: 252). Hipokor. od Bogosav, Boguslav. Šlimpert nam nudi veliki broj varijanti toga imena u Polabljju: Boguslav je, naime, bio 'dux Pomeranorum', 'dux Slauorum'. Iz godina kada se to ime zapisuje, vidi se da se ime ponavljalo: 1164. Buggeslaus, 1168. Bogozlauus, 1182. Boguzlaus, 1274. Buckeslawe, 1280. Buchezlaus, 1283. Bugezlaus, 1354. Bugheslaf, Buggizlaf, Bugutzlaf (!). Međutim, hipokristik Boguta bilježi u Poljskoj, ali od imena: Bogat (1964: 9).

67. Boian 1012, Boianoviz 1192 (MH: 29). U monografiji o ruskim imenima, Petrovski (1980: 65) raspravlja o imenima Bojan i Bojana, polazeći isključivo od osnove *boj-*. Bojanovići u Krusima; Bojanići, takođe, ali i u: Bašinu selu, Krivošijama, Lješkopolju (Erdeljanović 1926: 173, 317-319). Od Bojan - Bojko. Takođe: Bojanje brdo u Cucama. Od Bojan i - Bojo, u: Bojin brijeg, Čeklići. Bojana, mjesto u Bjelošima (: 277). Hidronim Bojana, kako su to zaključili mnogi autoriteti, teško se izvodi od antičkog Barbenna, Barbanna (Livije u *De Urbe condita* XLIV 31, 3). Takvu rezervu, pored ostalih, izražavaju: M. Pavlović (1968: 219), D. Vujičić (1982: 50). H. Barić ima o tome pitanju posebnu studiju u Ramovševu zborniku (Ljubljana 1950). Izvode iz te studije daje u

Lingvističkim studijama (1954: 29, 45). Time se, razumljivo, bavi i Skok (I: 183), kao i Bezlaj (1956: 74). Vujičić zaključuje da se radi 'o nazivu rijeke veoma teškom za identifikaciju' ali je u svojoj analizi na kraju knjige ipak uvrštava u hidronime antroponimskog porijekla, čemu idu u prilog i Bezlajevi navodi: Bojanski potok, Bojanka, Bojanci, Bojanj. Ime Bojan zasvjedočeno je na južnosl. tlu još u XI vijeku. Mi smatramo da se tu desilo isto što i sa Neretvom. Zatekavši strano ime rijeke, Sloveni su joj predjenuli svoje ime, slično onome tuđemu. Zaista, nije bilo nikakvih razloga da se muče sa fonetskim pretvaranjem Narente u Neretvu, Margo u Moravu i Barbanne u Bojanu, kad su imali ne samo Neretvu, pritoku Buga, već i mnoštvo drugih hidronima iz osnove *neret-*. Takođe, imali su Moravu u postojbini, kao i feminum Bojana, prema masculinumu Bojan. Inače, najbliže je Boviana.

68. **Boyke** 1426 (MH: 29) - **Bojke**, Ulcinj. Plural otežava etimologiju. U oba slučaja moguć je keltizam.

69. **Bolleviz** 1403 (MH: 29), **Bolevitze** 1314 (I: 68, 151) - **Boljevići**, Crmnica, Bolević, piperski knez sa Stijene; Bolevići, bratstvo u Piperima (Erdeljanović 1911: 282, 426). **Boljevica**, Dobrota.

70. **Bonkow**, **Bonekowitz** 1203 (I: 60)- kao toponim nepoznato. **Bonko**, rođak Milobrata, Kotor 1334 (MC II: 819). **Bonko**, hipokor. kao **Bonja** << **Božidar**.

71. **Bor**, 'silva' 1255 (II: 38) - **Bor**, 1330. kod Gusinja (Škrivanić: 44). U polapsko-baltičkom prostoru češće: *sosna*, kao u Rusiji.

72. **Borek**, **Borreck** 1276, 'villa Borke' 1375 (II: 38) - **Borek**, borova šuma (Džogović 1984: 175); **Borekovina** (Nakićenović: 586).

73. **Boreta**, **Borenthe** 1321 (I: 146, 154 MH: 13, 30) - **Borete**, Budva. Od 1. imena **Boreta**. Polapski oblik konzervira nazal. **Rajko Boretin** u **Njegušima** 1593. **Boreta**, pop u defteru za **Drobnjak**, **Rovca** i **Moraču** 1477, popisani u **Donjoj Morači** (Đurđev 1984: 71).

74. **Borkovici**, **Borkow** 1374 (I: 161) - **Borkovići**, Piva. Starije ime **Porobića** u **Mojdežu** (Nakićenović: 443, 452). **Nuga Borkovića** u **Pješivcima** (Petrović 1972: 67).

75. **Boskowitz** 1283 (I: 159) - **Bošković**. Čest patronim, zabilježen u **Gluhom Dolu**, **Bogmilovićima**, **Cucama**, **Sotonićima**, **Bratonožićima**, **Zagori**, **Kotoru**, **Stolivu**, **Toploj**... U toponimiji: **Boškovića kula** u **Paštrovićima**, opjevana u **Njegoša**. **Boško** je hipkor. od **Božidar**. **Šlimpert** nalazi ove oblike imena; **Busco** (1276), **Boske** (1381), **Bosche** (1254).

Prema tome, netačno je mišljenje da su hipokoristici novija pojava u imenoslavlju. U Polablju imamo istaknuta imena slovenskijeh plemenskih vođa: Draško, knez Obodrita; Jakša iz Kopanika (Berlin), kovao je svoj novac... I prezimena moraju biti stara, jer u rodovskom društvu koje je prethodilo seobama, čitava su se naselja nazivala prema jednom pretku, a jedan je bio i vlasnik feuda.

76. **Božany** u H. Skalove (Kuhnel) - **Božani** u Zeti, u predjelu Hota, upisani u defter 1497. sa 29 kuća (Rotković : 120).

77. **Barnkovići** 1314 (I: 67) - **Brankovići**, staro prezime najvećeg dijela Bratonožića; **Brankovići** u Korjenićima (Erdeljanović 1909: 463, 499). Grof Đurđe Branković nazivao je sebe Podgoričanom, a njegov stariji brat mitropolit Sava povezivao se sa Korjenićima kod Trebinja. Raspravljajući opširno o raznim verzijama ovih predanja, Erdeljanović (1909: 502) zaključuje "da se ne može reći ništa pouzdano o tome, koliko ima istine u bratonoškom predanju o 'Bratovu ' poreklu od vladalačke porodice Brankovića". Dragoslav Branković u Grblju 1431 (Stjepčević: 117).

78. **Bratan** 1180, 'hominem quendam Brattonem nomine' (Schlimpert 1978: 23) - **Bratan**, Kotor 1327 (MC I: 141); Grubac Bratanović u Grblju 1431 (Stjepčević 1930: 117).

79. **Braték** 1322 (Schlimpert: 24) - **Bratteco**, Kotor 1327 (MC I: 290); **Brattecouch Crayscia'** 1335 (MC I: 1156). **Brat**, **Bratan**, **Bratko**, lišće na istoj grani.

80. **Brijeghe** 1314, danas Breege (II: 25) - **Brijege** u Crmnici. Oba oblika su arhaična.

81. **Brenna**, **Brennaborg**, **Brenica**, **Branibor**, **Br'ne**, **Brynica** (Engels 1976: 87; Trautmann II: 19 MH: 31, J. Bilek, Kozirowski...) - **Brena** u Žičkoj povelji, prva pol. XIII v. Prvovenčani daruje eparh. vlastelinstvu u Žiči ' (F. Matijašić 1973/74: 73). Danas se ne zna đe je bila ova Brena. Škrivanićeva identifikacija Brene i Beranovca ne prima se iz fonetskih razloga. **Brnjik**, rovački vrh do Trebješa. Postanje kao: **Brnjac**, **Brnjci**. Pridjev *brenan* od *brena* = *luteus* = kal. **Brnjičko** jezero, **Rovca**. U Kučima: **Brinje**, 'stenoviti bok', **Brinja**, strane, **Brinja Lakova**, **Brinja Raz**, **Brinska voda**, pećina... Među najstarijim pomenima svakako su: **Brnik** u **Rovcima** 1477, **Brine** ('i u Čuriocu komad zemlje koji se zove *Brine*') 1492 (Rotković: 50, 95). Skok je griješio što je izričito tvrdio da je 'kolektiv *brnje*' nepoznat poljskom i bugarskom. Opširnije o

ovoj bazi, pored F. Matijašić: H. Borek (1968: 32-33), Zwolinski (1965: 295), Rozwadowski (1948: 12-20), Rospond (1973/74: 110), D. Vujičić (1976: 21-24; 1982: 88-90), Slawski (1, 1974: 396-397). Treba obratiti pažnju i na Brenu u Konavlima ('in loco Breni') 1184, ali u prepisu iz XVIII st. (J. Kovačević 1967: 407).

82. Brese 1330 (II: 41) - Breza, Pljevlja, 1425 ('ad Bresam').

83. Bresna, 'villa deserta' 1292 (II: 41) - Brezna (Piva, Šavnik).

84. Brezegore 1230, Bregur 1365., Bresegure 1421 (MH: 31) - Bazagur na Jezeru. Od: *b'zova* i gora (*gur*) kao gore ili u drugom primjeru: *Volcegur* 1313 (II: 44), Vučja gora, Vučevo.

85. Bresewitz 1512 (MH: 176, 32) - Brezovica na Jezeru, Brezjevica, Plav.

86. Bresitze 1314, Bresiz 1177 (II: 41) - Brezice, demin. od Breze.

87. Brezne 1329 (II: 41), Brezina - Brežina, Brežine u G. Pješivcima (Petrović 1972: 50). Brežine, 1492. u povelji I. Crnojevića, o utvrđivanju međa između Brežina i Stanisalića.

88. Bresnizca, 'palus' 1254 (II: 41) - Breznica, Pljevlja, 1296. (Škrivanić: 45).

89. 'Birznig, das am ehesten als altes 'Breznik za deuten ist' (I: 7) - Breznik u Ledenicama (Subotić 1971: 195).

90. Brieskow, po Trautmanu ranije Wrissigk 1334, pa bi se izvodilo od *vrijesak*, *vrijeska* - Brijesnik u Pivi 1446, danas je Vrijesnik. Polapski oblik podseća na Brskovo o kome razne etimologije iznosi Šekularac (1988: 73-74), ne isključujući ni osnovu *vrijesak*.

91. Briest, Brist 1375, Bryst, oko 1370, danas Breest, što potvrđuje dugo *e* izvornog oblika (II: 42) - Brijest (Cuce, Crmnica, Kuti kod Novoga...). Brijestovo, Danilovgrad.

92. Briezani, 'terra Briezanorum' 1167. (II: 103), Brežane (Fischer-Witkowski 1967: 671), 'zu ⁺breg, Ufer oder ⁺breza, Birke' - Brežani, Pobrežani u Zeti 1455.

93. Bernow 1296 (I: 72), Brno (Kühnel) - Brnović; dum Brno (J. Milović 1954: 34), hipokor. od Bernard.

94. Brode 1249 (II: 24), Broda (H. Skalova, Broderlov (I: 136) - Brod u: Govedarjev brod, oko 1315. na Skadarskom jezeru (Škrivanić: 33). V. dalje.

95. Broderesdorp, Brodarevo selo 1282 (I: 23 MH: 49) - Brodarevo na Limu 1373 (Škrivanić: 46).

96. **Brotz** 1310, danas **Brotzen** (II: 24) - **Bročno**; Broćanac, Nikšić; Brotnjak, Piperi. Od biljke broć, stsl. i bug. *brost'*. Brotnjo, u Hercegovini (Škok I: 215).

97. **Buczín** 1235, + Bučina po Trautmanu u H. Skalovoj (II: 40 MH: 34) - **Bucina** Marin u Kotoru 1333 (MC II: 304). Buče, Ivangrad. Da li je isto: Buče u rejonu Prokletija (Džogović 1984: 175)? Bučki brijeg i Buče u povelji Crnojevića 1495. Stari nikšićki patronim Bučići, poznat iz spiska o seobi Trebješana u Rusiju, dozvoljava mogućnost da je prezime Buče adaptirano u Kotoru. Bučina se tumači kao bukova šuma a Bućin može da bude Bućin čovjek, koji radi na njegovu imanju.

98. **Budiz** 1335, **Buditz** 1377, **Budcyn** 1314 (I: 60 MH: 34) - od *b'd'c'*=budac, onaj koji bdije, stražari (*Onom. prilozi* VII 1986: 181-183). U Češkoj grad i pleme Budeč. U crnoj Gori: Budeč u Herceg-Novome. Budečevica, most na Đurđevića Tari. P.Šimunović u *Istarskom razvodu* izvodi: Budic >> Budec. U ugovoru dukljanske knjeginje Desislave 'de Michaheli Bodini' daruje 1189. Dubrovniku 2 broda uz određene uslove a kao potpisnici (svjedoci) javljaju se i: Vitalis *Bodacie* i Dobroslav *Bodatie* (Šakularac 1987: 26). Mislimo da je i ovim imenima osnova *b'd'c'*.

99. **Budim** 1241 (I: 172) - **Budim**+lja, župa koja se pominje u dolini Lima, i to u prvim poveljama, Antroponimska baza: **Budimir** trakode je veoma stara.

100. **Budessow** 1457, **Butessow**, 'castrum' 1197, 'sicherlich altes +Budošov oder +Budisov' (MH: 35) - **Budoši**, selo; Budoš, Nikšić. Hipokor. od Budoje. 'Budoye, filius Braie', 'Budoye Lubinouuich', 'Budoye Stanche' Kotor 1332-1336 (MD II: 22, 147 i dr.).

101. **Bukevitz** 1421. **Bukuwiz** 1181. **Bokevitz** 1321 (II: 46) - **Bukovica** 1477. u Drobnojima (Rotković: 47); **Bocovica**, Njeguši 1336; **Bocoviza** na Limu 1407 (Kovijanić 1963: 47; Škrivanić: 46) podudaraju se sa polap. **Bokevitz**. Miješa se fitonim i ihtionim (*bokva*, *Krtole*, Skok I: 232).

102. **Bukova**, kraj, rijeka 1408. Kako su slovenski toponimi germanizovani, pokazuje primjer iz Magdeburškog Urkundenbuch-a (Hertel 1892: 2) đe stoji: "12 Familien von Wenden in dem Dorf Backau (Buchov)" 937. godine, prema ispravi Otona I, daju poreze, među kojima i desetinu (Zehnten). Međutim, ni taj izvorni naziv, unesen u zgrade, nije potpun jer mu nešto nedostaje. - **Bukova** prodo u Cucama (Erdeljanović 1926: 634).

Bukowin, defektno upisano: Bucfin 1575 (II: 40) - **Bukovina**, Herceg-Novi (Nakićenović: 435).

103. **Bunnevitze** 1321 (I: 60) - **Bunovići**, Herceg-Novi. Možda od *buna* = vika, buka, ustanak (Skok I: 236). Teže od - *bunja*.

104. **Burenitze** 1314 (I: 128 MH: 30) - **Burenj**, **Buren**, Mojkovac; **Bouren'** 1254/64 (Škrivanić: 46); **Buronje**, Zeta. 'Burogna Cepertich de Gradec', Kotor 1334 (MC I: 172); **Buronić Pavle**, prvak Čeklića, 1566 (Kovijanić 1963: 192-4); **Burine** u Bjelopavlićima. Trautman navodi imena: **Bur** stčeš. **Bure**, stpolj. **Boren**.

105. **Burowe** 1288, **Bvrowe** 1254 (I: 73) - **Burov-ići**, Perast; **Burovina**, 'mesto gde je kula Baja Pivljanina' (Nakićenović: 428).

106. **Butdesowe** 1282 (Lorentz: 17). U Polabljju je konstatovana zamjena *pod sa but* pa je ovđe, možda, riječ o *pod+doci*. Kao u Bitidosi 1415 (Đurđev), **Bytidose** (Puljaha 1972: 185). Ne isključujemo ni ime: **Bit-**, kao u: **Bitine**, **Bitkovi** i sl.

107. **Brctce** (B'rt'ce), **Barz** na Müritz-See, 'Siedlung bei den Waldbienenstocken' (Bielfeldt 1970: 30) povezuje sa pčelarstvom, prema: polj. *bartnik*, češ. i slovač. *brtnik*, rus. *bortnik* = pčelar - **Brca** u Paštovićima. U našem primjeru možda se radi o deminutivu od *brdo* >> *brdce* = *brce*.

108. **Zarneuitze** 1353, **Zarnouitze** 1314, **Cernow** 1261 (I: 29, 67, 183; MH: 11, 36, 39) - prostrana baza toponima od antroponima i patronima - **Crnović**, **Čarnojević**, **Crnojević**. U izvorima: 'Stiepanus Cernoevich' Ljubić, II: 457. iz god. 1451, **Zarnoevich** u opisu njegova dvora u Cisille (Rotković: 166), 'Ivan Cernovich' 1481 (Makušev 1881: 105), **Crnoevyk'** u **Oktoihu**, **Zernovich** u **Sanuda** (1500). Stezanje oblika *Crnojević* u *Crnović* zasvjedočeno je, dakle, i u Polabljju i kod nas. **Crnovići** u **Građanima** (Radusinović: 176).

109. **Čepur**, **Čepurnik** (Fischer 1972: 436, 438) - **Čepurke**, **Podgorica**. Danas u govoru: *čapur*.

110. **Czernitza**, **Cernitz**, **Zernitz** 1178, **Tzarnitzae** 1330, 'fluvius Zarnow' 1186 (I: 13; II: 32; MH: 36) - **Cernica** u **Rudinama** (Dedijer: 680), **Crnica** u **Dukljanina** (Cermeniza), 1296. u **Milutinovoj** povelji *Crnica*, 1330. u **Uroća III Čr'mnica**, 1273. u **Uroša II Žr'm'nica** (!). U **Grčkoj Fasmer** je našao **Tsernitsa** (1941: 164).

111. **Cerasce** 1287. po Trautmanu od **Čeradz** (MH: 38) - **Čarađe**, **Gacko**, **Pačarađe**, **Crnica**. U stvari: **Trešnjevo**, ali preko romanskog

cerasus. Isti uticaj na oba kraja slovenskog svijeta.

112. Zern-See kod Potsdama, Černo jezero u H.Skalove, See Czarne 1428 (II: 32) - Crno jezero na Durmitoru.

113. Cerquiz 130 (MH: 38) - Crkvice (Risan, Gornje Polimlje, Banjani...).

114. Zetensee 1257 (I: 175; MH: 39) - Cetino jezero. V. Dalje.

Zetine, Cetignewe, Cetnowo 1283, Cetene 1296 (I: 128) - Zetine 1440, Cetint 1444. u Kotorskom arhivu (Rotković: 17-18), Cetinje na rijeci Cetinji. Cetinje u Češkoj, u oblasti Pšibrama, jz. od Praga. A.Profous (1954: 277) objašnjava njegovu etimologiju: Cetinje, selo 13 km od Pšibrama. U starijim zapisima početno Č a ne C. 1336. nalazimo zapisano 'iz Czetyň' a 1515. 've vsi Czetyňi'; 1653. pominje se *ves* = selo Czetine, a tek 1854. Č se pretvara u C to jeste Z (Zetin) pa je službeni naziv naselja od tada: Cetine (Cetinje). Ime je nastalo od 1. imena *Ceta*. *Ceta* je bila supruga izvjesnog Protivce iz Pačlavica u Moravskoj. Većina istraživača tumačila je ime *Ceta* >> *Cesta* (Centa) od *centa*, pa bi Cetoljub bio *srebroljubac*, Cetoraz >> Srebrorad, a ko bi svojoj đeci davao pejorativna imena?! Zato je Svoboda bio u zabludi kad je polazio od *centa* = 'peniz', 'kousek zlata' (1964: 73), a čudno je da ga od toga nije odvratio primjer: *Cjetogost* = onaj koji poštuje gosta. Cetoljub je častoljubiv čovjek! Treba poći od stsl. dubleta: *č'st' - č't'*, što je dalo glagol *čisti* u dva značenja: a) brojati i b) poštovati. Otuda i rus. *čet'i* = otbornyj (Kočin 1981: 178), dakle, odabran, poštovan, čestit, na isti način kao što naše ime *Ceta* znači hipokoristik od Čestita (Bosanac 1984: 38), časna! Bez grafema za fonemu Č pisari su stavljali C pa je Četino postalo *Cetino* (imanje, dobro, selo). Primjera defektnog pisanja i zamjene ovih konsonanata imamo u navedenom mjestu Profousa, ali u Kornera (1972: 156), Trautmana (1949, I: 39-40) i na drugim mjestima. Nemamo nikakvog razloga da sumnjamo u istovjetan nastanak i crnogorskog imena - Cetinja. Što se tiče rijeke Cetinje po kojoj je Cetinje moglo da dobije ime, javlja se još jedna mogućnost, na koju nas upućuje poljska *Cedyna*, koja se izvodi od *cijediti*. Voda se u pećini cijedi sa zidova i iz pukotina i tako se stvara izvor tijeke. Arheolozi se danas zanimaju za cetinjske pećine. Time se može tumačiti i isto ime rijeke koja je u novije doba nazvana Rijekom Crnojevića a koja se prije Crnojevića nazivala - Cetinja, kako nam to dokumentuje narodna pjesma:

Od Žabljaka do vode Cetinje

Sve široko polje pritiskoše...

Vuk u drugoj knjizi pjesama (: 381) u napomeni kaže da je ta voda čak u Dalmaciji! U tome je grdno pogriješio jer se opis odnosi na polje između Žabljaka i rijeke Cetinje. Uostalom, postoji i Obodska pećina iz koje izvira ta rijeka, a boja ili neki predmet bačen u cetinjski ponor može da se pojavi tu. Ne možemo da zaobiđemo ni treću mogućnost starog imena Rijeke Crnojevića a to je: Cvjetinja. Koritom rijeke raste lopoč koji ima lijepi, široki bijeli cvijet, a Ceklinjani koji su gravitirali ka jezeru pominju se u jednom dokumentu kao Cjetlinjani. V. br. 116.

115. **Cetinjsko polje**, Zetinensis sger u dokumentu iz 1560. Takođe, na drugom mjestu: Zettin (MH: 39) - **Cetinjsko polje**. Kovijanić je tvrdio da se Cetinjsko polje ranije zvalo *Dolac* ali to nije ubjedljivo jer *dolac* je deminutiv od *dol* pa se deminutivom ne može pokriti onolika površina kraškog polja!

116. **Tzetlin** 1426, **Cetelin** 1295 (I: 166; MH: 39) - **Cijetlin**, **Cjetlin** 1489. u povelji Ivana Crnojevića; etnik: *Cethynjani* u povelji 1485, *Cjetlin* u defteru 1521, **Ceklin** - novije ime. Jovičević i Strugar, koji su nam posebno korisni, jer opisuju svoj kraj, imali su na raspolaganju prepis ili original povelje iz 1485. u kojoj je stajalo *Cvjetlynjany* (1902: 16). I Krsto Božović, učitelj iz Župe (Kruševac) znao je za narodnu pjesmu o nekoj vodi Cetinji, ali je saopštio Erdeljanoviću da 'gde-gde čuje i oblik Cvetinja', 'na silu Boga skovano od cveće' (1926: 216). Budući da osnova *cet*-danas više ne kazuje ništa, moguće je i ovo instiktivno prepravljjanje. No povelja Crnojevića, koji su živjeli blizu Ceklina, upućuje na potrebu da se varijanta *cjet-* i *cvjet-* ozbiljno razmotri, pogotovo što i S. Milutinović, koji u *Istoriji Cerne Gore* (1839: 10) 'tačno podražateljno' ispisuje povelje, 'a da svak vidi drevnost svu', donosi oblik *Cjetlinjany*. Pri odlučivanju za jednu od više mogućnosti, moramo uzeti u obzir položaj Ceklina, promjenu njegove teritorije i, posebno, vezu sa vodom i rijekom Cetinjom - Cvjetinjom! Ceklin je tek u 17. i 18. vijeku sišao do Jezera, otimajući zemlju Bjelicama! "A najstarije sedište i matica ovog plemena je daleko na zapadu, u krajnjem uglu njegove oblasti, koji je dobro zatvoren visokim brdima i planinama. Među njima su najznatniji: na jugom Ceklinštak, na istoku Crni Vrh, na severu Mekavac, na zapadu Prijedor", piše Erdeljanović (1926: 175). Do sada su iznesene ove pretpostavke o etimologiji imena Ceklin: a) Rovinski je smatrao da su po sv. Tekli dobili ime i Čeklići i Ceklinjani (Černogorija II, 3: 621).

b) P. Šobajić donosi predanje o doseljavanju Čeklića od crkve s. Čekle u Brdima (Bjelopavlići) (1923: 207). J. Erdeljanović je slušao priču da su Čeklići došli sa Ceklina, ali odbija vjerovatnost takve teze kao i doseljavanje iz Brda. Otud su, naime, došli samo Kaluđerovići. Zato on, za Čekliće, predlaže ime od narodnog imena Tekla >> Čekla koje je veoma rasprostranjeno (1926: 488-492). c) Jovičević i Strugar navode i tezu da je Ceklin dobio ime po nekom Ceku koji je živio ispod Klima. Ime Ceko postoji (odatle: Ceković) a Klim je iznad Ceklina. No takvo spajanje ne uzima se ozbiljno, iako imamo manje vjerovatan, zapravo besmislen spoj u imenu Herceg-Novu. d) Najnovije tumačenje iznosi M. Pešikan, izvodeći Ceklin iz alb. *ceklinë/cektinë*, prema *cekët* = plitak (1982: 61), što prihvata i Šekularac (1987: 257), iako se Pešikan ograđuje, da ta njegova identifikacija važi *ako se s time može dovesti u vezu istorijski lik toponima*. Mi, međutim, vidimo da je Ceklin noviji naziv a da je i u XVI vijeku bio Cjetlin! Možda čak i Cvjetlin. Takođe, znamo da Ceklin nije imao prilaz Jezeru prije XVII vijeka. Kao i činjenicu da je nivo Jezera porastao tek od sredine prošlog vijeka! "Prije 150 godina, voda poplavila je vinograde i njive" piše Jovičević (1911: 464). Ijasent Ekar (Hecquard), francuski ambasador sa šedištem u Skadru, piše da je preko Jezera prolazio u vrijeme knjaza Danila (1852-1860) pa su mu domoroci pokazivali na istočnoj strani Jezera ruševine kuća i drveće pod vodom (1963: 6-7). Prema tome, nema istorijskih mogućnosti da Ceklin, daleko u brdu, zgrčen ispod Ceklinštaka, dobije ime po - plićaku! Ostaje e) pretpostavka koju iznosi Trautman uz Tzetlyn, Tzedelin 1470, Cedelin 1295, da je to 'altes Sedlin' (MH: 39) ili f) 'Sedlin kann unmittelbar zum meckl. PN Zetla!' Dakle, Sedlin može neposredno da se dovede u vezu sa ličnim imenom Zetla (Cetla). Ako bi Ceklin bio Cetlin posjed, imanje, dobro, onda bi konsonantska grupa *tl* prešla u *kl* lako, kao u *Svjetloća* >> *Sjekloća*, da ne navodimo po Skoku još drastičniji primjer: *metla* >> *mekla*! Oblici:

Cjetlin, *Cvjetlinjani* bili bi sekundarni. Fonetski je to jednostavno (*Cetlin* >> *Ceklin*), ali ostaje dosta zagonetno ime *Cetla* (*Zetla*) koje Trautman povezuje sa staropolj. *Siedla*, *Siedl*, i toponimom *Dobrosiodl*. Za Trautmana je Tzetly 1560, Tzedelin 1470, 'altes Sedlin', a to znači da bi osnovu trebalo tražiti u apelativu *sedlo*! Oblik terena to dopušta. Oronim Sedlo je čest baš u tome kraju i okolici: Sedlo, planina u Ozrinićima, glavica u Herakovićima, predio u Kčevu (Čevu) (Erde-

ljanović 1926: 143, 145, 374), Sedlan-do u Kučima (Erdeljanović: 38), Sedlene Grede i Sedlo u Drobnjaku (Tomić: 362,366) svjedoče, napro- tiv, da sedlo nije specifičan već raširen apelativ. U talijanskim knjigama i enciklopedijama nalazimo i za Lovćen: *Monte Sella*, sedlo, pored *Monte Leone* (lav), možda prema grčkom *Leonten*, lavlja koža, kako se prika- zuje gledan sa Veriga, što je u pjesnika XVI v. u Kotoru (Pasković, Boli- ris) dalo miješani slovensko-grčki oblik *Levten* (*lev* = lav, *ten* = koža), odatle *Leftenus mons* u latinskim stihovima (*vt >> ft*), i kasnije jotovanje (*tje >> će*), što je, u kontaminaciji sa pretpostavljenim i bliskim *lov* dalo Lovćen. Inače, svesl. i prasl. *sed'lo*, ima augm. *sedlina* kao topofor- mans, a kao deminutiv, po Vuku je 'puževa kućica' = *sedlica* (Skok III: 213). Inače - u kartvelskom *cqali* = voda.

117. *Zewelin*, *Czewelin* 1527 (I: 139) - *Cvilin* (Foča, Kuči). Pominje se u Dukljanina (1149) kao mjesto na kome su poraženi Ugri 'cviljeli kao svinje', iako svinje ne *cvile* već *skiče*. Zato je bliže izvoru dio Hr- vatske kronike u kome stoji da Ugri '*skukahu* kako prasove', dakle = *skičahu*. Mjesto bi, po tome, moralo da bude Skikovo ili Kiskovo. Zato je ova etimologija nevažna. Uostalom, taj dio rečenice je svakako umet- nut. Za nas je važan *Cvilin*, u Vat. ruk. Dukljanina: *Civedino*, svakako greškom pisara; u Šišićevom izdanju (1928): *Civelino*.

118. *Crna golva* (Milewski) - *Crna Glavica*, *Ceklin* (Erdeljanović 1926: 52, 166). *Crna Planina* u Komu. Prasl. *golva* = *glava*.

119. *Zuze*, *Zuzen*, *stagnum* 1299, *Zootzen*, *Zosne* 1317, danas *Zotzen-See* kod Novostrijelica, koji je 1899. godine 'bio iskićen crnogo- rskim i meklemburškim zastavama', kada je prijestolonasljednik crno- gorski Danilo vjerio *Jutu* (Milicu), kćerku prijestolonasljednika Mekl- emburga. *Niko* tada nije znao da je *Juta* starinom od slovenskih *Veleta* (Ljutića), kao što je i *Katarina Velika* bila '*Anhalt voz Zerbst*', *Srpkinja*. *Tzutzen* (II: 39 MH: 41), identično sa *Цѣтѣ* 1743 (Lj. Stojanović, *Zapisi*, 2869), s tim što završno - *n* u njemačkom dokumentu znači plural slabe promjene. Naime, imenice na -*e*, -*el*, -*r* dobijaju u množini nastavak -*n*. U kotorskim notarskim spisima *Cuce* su upisivane na deset načina: *Zuce*, *Zucsä*, *Zucse*, *Zucse*, *Cuse* i sl. Etimologija je složena, mada se polapski oblik preslikava u *Crnoj Gori*, što znači da nije nestao nezavisno, iz fitonima *sosna*, budući da toponima od osnove *sosna* nema u nas, sem u *Makedoniji*, pa i to na granici *Bugarske*. U makedonskom jeziku nema toga apelativa. (Stamatoski 1975: 9-11). Do zamjene *Sosne* u *Zuze* došlo

je na neobičan način. Trautman piše: "D(anas) Zotzen-See, Novostrijelic. Staro Sosne identično sa stagnum Zuzen 1299... i sa Zootzen, Ob. Templin (Zosne 1317), Ostprignitz...", prema polj. i češ. *sosna*, *Kiefer*, *abies* = jela po Miklošiću, bor po Trautmanu, kao u rus. *sosna* = bor. Dakle, prvo je Sosne postalo Zotzen, pa se pretvorilo u Zuzen, Zutzen, kao Morize u Helmolda (I, 18), terra Moriz 1186, u stagnum Muriz 1273, danas Müritz (II: 27). Kao *polis* = Pula, *rosa* = ruža i sl. Da su Sosne - Zuze, tj. Cuce, potvrđuje i činjenica da je 'stagnum zuzen' isto što i 'Sosnovobloto!' U Hermanovom zborniku *Die Slawen in Deutschland* (Berlin 1970, Abb. 1), među četrdesetak slovenskih 'Siedlungs- und Stammesgebiete' ucrtni su i *Zuzen*. Cuce su na Hermanovoj mapi ucrtnane kao ime određenog kraja a ne samo kao naselje. Raspravljajući opširno o starini Cuca i Crnoj Gori, Erdeljanović zaključuje da su naseljeni u prethrišćansko vrijeme, da u toponimiji Cuca ima elemenata nekog starijeg govora, drukčijeg od savremenog i da 'prvi početak tome plemenu pada u daleku starinu, u vreme pre stvaranja jake nemanjičke države' (1926: 715, 716, 728-729). U predjelu plemena Moračana u Polabju Hesler (1957) nalazi i stari toponim *Curozuzi*. Kurilom je nazivano selo u kojemu je pravljen ćumur za potrebe kovača, jer su takva sela mnogo dimila. Kurocuci su, međutim, oni koji su pravili katran, kao što su to radile Cuce i iznad Kotora snabdijevajući brodograditelje Kotora i Perasta jako potrebnom smolom. "Da nije mnogo tih slučajnosti?", pitao bi se Trubačev.

120. *Tsachere* 1230 (MH: 35) - Čakor, oko 1315.

121. *Czapel* 1410, *Czapelin* 1310 (MH: 36) - Čapljina na Neretvi.

122. *Zezenowen* 1564, *Cetzenow* 1336, za Trautmána 'dunkel' (I: 128) - Čeče brdo, šume u Grblju (Nakićanović: 566). Čečar = čečvar u ARJ.

123. *Zeinecke* 1248 (II: 84) - Čajniče. Trautman misli na: Sjenište?

124. *Celin* 1306 (I: 89 MH: 37) - Čelina (Cuce), Čelinac (Čeklići), Čeline u Krajnjem Dolu, Čelina Greda u Zeti; Čelina, ime od *pčela* (Erdeljanović 1926: 886).

125. *Čepelici*, *Scepeliz* 1375 (I: 136, 140) - Čepelica, Rudine.

126. *Czechetzin* 1338 (I: 150), od imena Tjehota. V. 649.

127. Čart, Črt, Zartow 1434, Cirtowa urbs 965, Ciertui 948 (Witkowski 1970: 379, Trautmann II: 106) - Črtenik u Milutinovoj povelji 1296. kojom daje Orahovo man. sv. Nikole na Vranjini. Trautman pola-

zi od črt, strus. čert, dok Šekularac tumači *Črtenik* od čr'to, čreti = rezati (=krčevina?) (1987: 258).

128. **Dab** (Damb) 1174 (II: 41) - **Dub**, selo u Bjelicama (Erdeljanović 1926: 99); selo u Grblju (Nakićenović: 578); **Dub**, seosko ime nastalo od usamljenog drveta (Erdeljanović 1911: 363). *Doub'* u povelji I. Crnojevića 1485 (Šekularac 1987: 203). Stsl. *domb'*, bug. *damb'*, polj. *damb*. Riječ je svesl., prasl. i, možda, baltoslovenska (upor. stprus. *dumb-is*, njem. *Gerberlohe*). Ne nalazi se u lit. i lot. kao ni u drugim ie. jezicima. Riječ je, dakle, specifično slovenska. Možda je bila, kao *hrast*, posvećena Perunu. (Skok I: 449).

129. **Dambova** u H. Skalove (Kuhnel) - **Dubova**, naselje u Ljubotinjju (Erdeljanović 1926: 180).

130. **Dambovica** u H. Skalove (A. Muka) - **Dubovica**, Spič, Gradište; rt **Dubovica**, Bar (Franetović 1960: 45).

131. **Dambrovica**, jezero u H. Skalove - možda dabrovo jezero ali i - **Dubravica** (Herceg-Nov), Grbalj (Nakićenović: 566). Stsl. *dobrava* bila je opšteslovenska, pa su je posudili Rumuni: *dumbrava*, alb. *dumbrí-ja*, *Eichenwald* = dubova šuma (Skok I: 449).

132. **Dahme**, Dame 1299 (II: 40 MH: 44), od *damb*, sa gubljenjem zadnjeg zvučnog suglasnika - **Dahna?** u Zeti.

133. **Daber** 1325 (MH: 63) - **Dabar** na Limu. Ne zna se tačna lokacija Dukljaninovog toponima Debre (1), Debra (0), koji Mijušković indentifikuje sa Dabar (prevod: 228). Imena: Dabro, Dabratum, Dabrogna u Kotoru 1332, 1333, 1336 (MC II: 68, 279, 1758). Skok iz iste osnove izvodi i Dabar i Debar, na osnovu palatalnog poluglasa ' koji je dao *a* ili *e* a tumači to kao 'ždrijelo, provalija', dok je prasl. ⁺*dibri* riječ keltska i baltosl., ie. korijen ⁺*dheub* = dubok, šupalj. Time se, međutim, ne rješava pitanje ličnog imena.

134. **Darčov**, **Silva Dartschowe** 1188, 1202 (II: 47 MH: 45, 104, 247) - **Dračevica** u Sutorini; župa u Dukljanina. Dracevina u Kot, arhivu 1326. Dračevići, Šestani (Erdeljanović 1926: 256). **Dartz** 1326 (II: 47) - **Drač**, dio Stare varoši u Podgorici.

135. ⁺**Dargolj**, Dargolin 1248 (MH: 46) - **Dragolj**, 'pop Vasilije zovom Dragolj', prepisivač zbornika u Vraki kod Skadra u XIV v.

136. ⁺**Dargoljevo**, Dargelow 1400 (I: 136) - **Dragalj**, Krivošije.

137. **Dargoslaus** 1248, Darghezlauus 1274 (I: 47) - **Dragoslav**, Dragoslavus 1330 (MC I: 190), Dragislav u Dukljanina 1149.

138. ⁺**Dargoševici**, Dargussevitze 1318 (I: 113) - **Dragoševići**, Riđani. Dragoš, sin Dobroja; Dragossius iz Dračevice; Dragoš (Dragoso), sin Volokte, Kotoranin 1326 (MC I: 38, 247). Dargaš 1233 (Darguz) 1249 (Darges) Schlimpert 1964 16 - Dragaš.

139. **Darseviz** 1301, Darsowe 1180 (I: 66) - **Darsa**, kotorski biskup 1326-1328. Darsa, muž Prve 1331 (MC I: 695); Junius Darsa, svjedok pred kotorskim notarom 1331 (MC I: 694). Prema spisku plemića preseljenih iz Kotora u Dubrovnik (Orbin 1601, prevod: 81), iz Kotora je prešla i porodica Darsa = Držić. Marin Držić se potpisivao kao *Marino Darsa Raguseo* (Ž. Jeličić 1961: 224). Prasl. *D'ržislav* (Schlimpert 1964: 18).

140. **Decitze** 1314 (I: 61) - **Dečić**, Tuzi.

141. **Deditz** 1238, 'Slavus Dedic' 1287 (II: 105) - **Dedići** (Vujoševići u Kućima, od Drekalovića - Erdeljanović: 317).

142. **Divitz s.a.**, **Djewiz**, Devitze 1381 (II: 105) - **Đević kamen**, Durmitor; **Đević**, Rovca; **Đevišćenje**, Budva; **Đevčine** 1330. u Dečanskoj hrisovulji, po čemu Pižurica isključuje osnovu ⁺*đev-* jer inicijalno *đ* u ovom slučaju ukazuje na strano porijeklo (1976: 121). No, ipak imamo stari naziv **Đetinja** (D. Vujičić 1982: 157).

143. **Diuenow**, **Divnov** (H. Skalova) - **Divanović**, dio Pržna (Nakićenović: 605).

144. **Doberawoda** 1308 (II: 15, 108) - **Dobra voda**, Bar; izvor u G. Grblju (Nakićenović: 566); šume u Poborima (: 597); selo, Cuce...

145. **Doberpol** 1282, ⁺**Dobropolje** (II: 107) - **Dobro-polje** u Vražegrmcima 1471 (Rotković: 36).

146. **Dombe** (A. Muka: 46) - **Dubac**, Pljevlja, Konavli...

147. **Doberkowe** 1424, **Dobrekowe** 1267, ⁺**Dobrkovo** (MH: 49 I: 101) - **Dobrković**, 'Radoslauo **Dobercovic**' 1451, Grbalj (J. Subotić 1987: 58). **Doberchus** 1326 (MC I: 13).

148. **Dobra** 1290 (II: 35, 104) - **Dobra**, šuma, Luštica; izvor u Mokrinama (Nakićenović: 35?, 459)...

149. **Dobrogosch**, **Dobbergotz** 1491, ime **Dóbrogost** 1198 (I: 45) - **Dobrogoš**, Nikšić. Od *dobro* + *gost*.

150. **Dobrotin** 1249, 'ecclesia Dobrotinensis' 1227 (MH: 50) - **Dobrotin** Brathoslai 1335, **Dobrota**, Kotor (MC II: 299).

151. **Dobroš**, **Doberse** 1194, **Dobersche** 1230, 'aus altem **Dobroše**' (I: 107), u vezi sa **Dobroslav** - **Dobroš**, 'u Crni krš više **Dobroša**' 1492.

između Brežina i Stanisaljića (Rotković: 93). Dobrossius Marinov u Kotoru 1327 (MC I: 335). Dobroš, sin Brajka 1477. u Drobnjaku (Đurđev: 142).

152. **Dobrun** 1337 (I: 126) - **Dobrun**, Vir-Pazar. Trautman izvodi od ličnog imena.

153. **Dol** (Kühnel) - Dabkov Dol 1485; 'komat' zemlje što se zove M'rčin dol' u povelji Crnojevića 1492 (Šekularac 1987: 215, 218).

154. **Dolge** 1249 (I: 30 II: 29 MH: 50) - **Duga**, Nikšić. U složenim toponimima: Dolge luge (MH: 50).

155. **Doliz** 1253, **Dolec** (I: 177 II: 8 MH: 50) - **Dolac** (Bratonožići, Cetinje...).

156. **Dolne** 1344 (II: 9) - **Donja** (u paraleli sa Gornja...).

157. **Doljane**, **Dolan** 1318 (II: 104) - **Doljani**, Podgorica; **Doljanice**, porodica, Grbalj (Nakićenović: 549). **Doljani**, etnik, 1485. u Crmnici (Rotković: 69).

158. **Domagneva**, villa (selo) (I: 54) - '**Domagna**, filius Dracoye' (Dragoje?), Kotor 1326 (MC I: 11).

159. **Domeniz** 1439, češ. Domanice (I: 128 MH: 50) - **Domanović**, Hercegovina. Od imena Doman (Miklosich 1927a: 57).

160. **Drage** (H. Skalova) - **Draga** u blizini Peći (Jovičević 1921: 421). Dragina šuma u Kučima (Erdeljanović: 38). Kao apelativ *draga* je od svesl. i prasl. ⁺*dorga*, bez paralela u baltičkoj grupi, slog *dra-* nastao je po zakonu likvidne metateze. ie. korijen ⁺*dheragh* = vući, odatle rus. *doroga*, polj. *droga*. Naše osnovno značenje *drage* je udubina između brda, na obali, sl. tal. *valle*. (Skok I: 429).

161. **Dramnine** 1195, **Dramin** 1272, za Trautmana 'dunkel' (I: 90) - **Drame**, katuni u Pješivcima, **Dramešina** Velja, pećina u Zaselju, **Dramešina** Mala, pećina (Erdeljanović 1926: 158, 615). **Dramoš**, **Šestani** 1485. Pomišljali bismo na grecizam, da nije Polablja.

162. **Drenecowe** 1330 (II: 45) - **Drijenak**, Danilovgrad.

163. **Droneviz** 1230 (II: 45 MH: 52) - **Drenovica** u Piperima 1497 (Rotković: 122); **Drenovica**, Crmnica (Jovičević 1911: 454); **Drenovci**, Rudine (Dedijer: 693).

164. **Drenow** 1276 (II: 45) - **Drenovo** Brdo, **Drenova** Glava (Nakićenović: 192; Erdeljanović 1909: 477).

165. **Dražev** 1272 (II: 96) - **Draževina**, Lješ. nahija (Jovičević 1921: 572). **Dražin** Vrt, Perast.

166. **Družkov**, Drussecowe 1270 (I: 75) - **Druško**, kotorski vlastelin, za kojega se, pogrešno, vezuje trovanje kaluđera na Prevlaci. 'Drusco, Blane uxor Druschi', Kotor 1335 (MM II: 1243). Vukša, sin Družkov u Drobnjacima 1477 (Rotković: 47). Družkovine, Lovćen.

167. **Dubie** 981 (Atlas 1970: 114) - **Dubaje**, Kuči, selo (Erdeljanić: 30). **Dubje**, Krivošije (Subotić 1973: 162).

168. **Ducich** 1319 (I: 160), Dutsic 1224 (Schlimpert) - **Dučići**, Kuči.

169. **Dudizi** 937 (I: 75) - **Dudići**, Budva; 'uxor Radogosti de Dudići', Kotor 1334 (MC II: 181).

170. **+Durač**, Duratz 1362/1419 (I: 59) - **Durčin Do**.

171. **+Duraš**, Duras 1351 (I: 59) - **Duraš**, Durmitor.

172. **D'bra**, aqua 1340/55 (II: 9) - **Dbra** u Dukljanima 1149.

173. **D'briza** 1291 (I: 32, 37 II: 9) - **Dbrica** u Dukljanima 1149.

174. **Gaarz** 1239, **Gardz** 1282, **Gartz** 1312 (I: 19 II: 68) - **Garač**, Danilovgrad. Od *gardz* >> *gradac*, prije metateze. Drugo *a* (Gaarz) izazivalo je umetanje *r* kao u *März* = *maráč*, mjesec mart. Prema tome Garač nije dobio ime prema boji svoje sitnogorice poslije podne. Uostalom, zašto bi se ime jednome brdu davalo poslije podne?

175. **Ganczekow** 1336, **Gatzkow**, **Gancekow** 1304/22 (I: 115 MH: 54, 56) - **Gacko**, Hercegovina. Od *gat*+*sko*. Za razne varijante Skok (I: 542). Gacko u Dukljanima, 1149.

176. **Gansin** 1328, 1341 (II: 66) - **Gusinje**. **Gousin'** 1330 (Škrivanić: 56). **Gusin** u Meklenburgu nalazi se južno od Plava, pored Plavskog jezera (danas Plauer-See)! Od *gans'*, lat. *anser* = gusan, guska.

177. **Garchowe** 1346, **Gharchowe** (MH: 55) - **Grahovo**, Risan. U polap. obliku još nije izvršena metateza *gar-* >> *gra-*.

178. **Garchovec**, **Garcheuiz** 1274 (II: 84 MH: 55) - **Grahovac**, Risan.

179. **Gradiz** 1249/84, **+Gradec** (I: 14, 19 II: 68 MH: 54, 55) - **Gradac** (Pljevlja, Danilovgrad...)

180. **Garlitz** (F. Israel 1937: 379) - **Grlić**, Danilovgrad.

181. **Ghart** 1275, **Gard** (I: 58 II: 67 MH: 18, 120) - **Grad**. U Polablju je konzervirano stanje prije metateze *gard* - *grad*.

182. **Gentha**, **Genthin** 1217, **Gentin** 1100, **Gentzowe** 1226, 1238 (I: 115 MH: 56), Trautman objašnjava imenom Janik, inače frekventnim u Polablju, pa odatle pomišlja na Janiš+ov, ne dajući argumentaciju za promjenu Janik u Janiš. V. pod **Janic**, Janik, br, 240. Autori knjige

Namen *deutscher Stadte* 1963, 98, ne znaju kako da objasne ime ovog naselja, pa pomišljaju na ime stranog porijekla ('der Name des ausgangs-sortes'), od ličnog imena *Genat*, *Genet*, ili *Gentius* (!), ne navodeći grad *Gentha*, koji doslovno odgovara mletačkom (?) Genta i dalje slovenskom: Ženta >> Zenta >> Zeta, prema: Sjenožeta = šenokos kod Andrijevice! Takođe, važna je i: Žetina, Škofja Loka!

183. *Ghardiste*, *Gradište* 1318 (I: 159 MH: 55) - **Gradište**, Paštovići.

184. *Ghinowe* 1187 (I: 74) - **Ginovo brdo**, Cetinje, u povelji Ivana Crnojevića 1485 (Šekularac 1987: 205), danas Đinovo brdo. Obično se misli da je u pitanju albanski antroponim, ali polapski primjer nas upućuje na istu slavizaciju romanskog imena.

185. *Gyleue* 1330/52 (I: 74), *Gilow* 1307 (MH: 42) - **Giljeva Planina** između Bijelog Polja i Sjenice; *Giljevo Polje*, *Bijelo Polje*; *Giljan*, brdo u Crmnici. *Gila*, *Gile*, imena u kotorskim spomenicima 1327, 1330 (MC I: 264, 539...)

186. *Glamboka*, *Glambike loug* 1174/1219 (II: 30) - **Duboka**, e, o. Na južnoslovenskom prostoru razvili su se različiti derivati iz dvije osnove: *Dubočica*, *Globočica*. *Gluboki jarak*, 1550. kod Karlovca, slov. prezime *Globočnik*, od *gl'bok*, prema *dl'bok*. Ostale varijante: *globok*, *glybok* (Skok I: 450-451).

187. *Glaue* 1441/48, *Glowe* 1381, *Glowiz* 1280, *Glau*, *Glave* XV v. (I: 31 II: 6 MH: 57) - **Glava**, **Glavica**, čest oronim, samostalan ili u složenim oblicima.

188. *Glupegloue*, *Lupegloue* 1292 (MH: 99) - vidi: *Lupoglav*.

189. *Glussina*, *Glussen* 1523 (I: 76 II: 34) - **Glušina**, Kuči, brdo i zemljište (Erdeljanović: 102).

190. *Gnjevy*, *Gnewe* 1261, *Gnewestorp* 1313 (I: 28, 57 MH: 10, 14, 50, 58, 59) - **Gnjevi do**, **Gnijevin do**, Cetinje.

191. *Gnijezdiz* 1171 (MH: 58) - **Gnijezdo** Orlje, Čeklići. Polapski oblik je zanimljiv primjer deminutiva koji je kod nas: *gnjezdašce*.

192. *Gnjila*, *Gnjila* rijeka (H. Skalova, prema Perwolfu), *Glina* 1209, 'in *Glini*' 1145 (II: 11 MH: 58) - **Gnjila**, Cetinje; *Cuce*; *Gnjilava dolina*, *Gnjilavo ždrijelo*, *Gnjioni dolac* (Erdeljanović 1926: 794). Ime *Gninlo* (?) *Cupcich* 1332 (Kovijanić: 195).

193. *Gnoien*, *Gnoyen* 1257, *Gnoyow* 1323, po Trautmanu, od + *Gnojno* (MH: 59 II: 85) - **Gnojevi**, *Grbalj* (Nakićenović: 566); **Gnojišta**,

Gnojiško prisoje, Čeklići.

194. **Godenici** 1333 (I: 129) - **Godenić** Bogoje (Bogoye Godenni), duguje Mići Bisinu 37 1/2 perpera 1333. god. (MC II: 374). Zabilježen je i femininum: **Gođa**, kćerka Miloševa, sluškinja Gojislava Boljeslavića iz Konavala 1337 (MC II: 1450).

195. **Godim**, **Godimov**, **Godimovici** (Gadymowysz 1249, Ghademowe 1318) (I: 176) - **Godimir**, rođak Bratoslave, namješta Bratoslavu kao sluškinju u Kotoru 1326. godine (MC I: 245).

196. **Godin** 1194, **Goddin** 1591 (I: 88, 90, 176 MH: 56, 59) - **Godinje** 1234/40, Crmnica (Škrivanić: 53).

197. **Godovo** (H. Skalova po Milewskom i Muki) - **Godovo**, šev. od Rožaja; **Godijevo**, Bijelo Polje; **Godočelje**, Berane. Osim izvornog *god*, gen. *goda* (Vuk), što je ie., baltosl., svesl., i prasl. riječ, Skok (I: 583-585) navodi i imena: **Godigoj**, **Godomir**, **Godimir**, **Godebrat**, i **hopokor**. **Goden**, **Godeša**, **Godeč**. Prema navedenijem toponimima moramo suponirati i **hipokor**. *Godo+vo*.

198. **Gogoljevo** 1245, **Gogolow** 1229, **Goghelow** 1270, 'Iacus Gogolino' 1282/-5 (II: 65 MH: 59) - **Gogoljev uba** blizu Treštanika, Podgorica (Erdeljanović 176: 166).

199. **Golašin**, **Golazine** 1219/48, 'villa Slavorum', ident. sa poljskim **Golaszyn**, od imena **Golasz** (II: 60). Šlimpert ima: **M. Kolasch** 1381. Razlika je samo u izgovoru *G-K*. **Kolaš** je **hipokor**. od **Nikola**, **Mikula**, **Konstantin**, kao **Kolja** (Bosanac 1984: 296) - **Kolašin**. **Kolašinovići**, **Danilovgrad**. Pleme sa nasljednim knezom u vrijeme kada su Turci podigli utvrđenje 'na Kolašinoviću'. Prema tome, ime naselja nije nastalo od turske titule *kolagasi*, kako je mislio Škaljić (1985: 412). Treba obratiti pažnju i na mogućnost od : *kolaš* = začinjavac u kolu.

200. **Golambici**, **Golambevic** 1218, **Golambe** 1284 (Schlimpert: 47; Trautman MH: 60) - od *golamb* = golub. - **Golubovići**, **Golubovci** 1455. u ugovoru s Venecijom (Rotković: 26).

201. **Golassowe**, **Goliz** 1173, **Golis**, **Golisowe**, **Golessekendorf** 1272 (I: 114, 121, 126, 183, II: 13 MH: 60, 66) - **Goleš**, **Goliš**, **Golič**, **Golišnica** (Priština, Njeguši).

202. **Golina** u H. Skalove (Muka), **Golyn** 1290, **Golin** 1337 (II: 12; MH: 62) - **Golina**, pašnjak u Baošićima (Nakićenović: 480).

203. ⁺**Golovici**, **Golow** 1277 (I: 76) - **Golovići**, **Nikšić**; **Golevići**, **Kući**.

204. **Gora** 1236, 1289, 'Gora sive mons in Ruya' 1289 (II: 5 MH: 61) - **Gora**, frekventan dio dvočlanog oronima.
205. **Gorceke** 1161, Gortseke 1267, Gorzke, Gorzeke 1217 (II: 6 MH: 61) - **Gorska**, župa u Dukljanina 1149.
206. ⁺**Gorevici**, Gorow 1340 (I: 68 MH: 62) - **Gorovići**, Grbalj; **Gorevuci**?
207. **Goriz** 1190, Goritz 1262 (I: 177 II: 5 MH: 61, 67) - **Gorica**, Podgorica; Starčeva Gorica, Skadarsko jezero...
208. **Gorna** 1276, Gorne 1185/1205 (II: 6 MH: 62) - **Gornja**, frekventan dio dvočlanog oronima.
209. **Gosenik** 1282 (I: 129) - **Gusjenica**, planina u Podgoru (Erdeljanović 1926: 188).
210. **Goslav**, Gotzlow 1378 (I: 47) - 'Goyslauus, Catarensis vicecomes' 1327 (MC I: 353). Gojislav >> Goslav.
211. ⁺**Gostalici**, Ghustelitze 1318 (I: 138) - **Gostila**, Zeta 1469 (Rotković: 34); **Gostilje**, 1477, Rovca (Rotković: 50); **Gostilovina**, Pljevlja; **Gostilje Brajovićsko** u Bjelopavlićima (Erdeljanović 1926: 309)... **Gostojevići**, Pješivci.
212. **Gotthun** 1357 (MH: 10, 43, 62), **Gostyn** (H. Skalova po Hilferdingu) - **Gostun**, Bijelo Polje (Brodarevo).
213. **Gouiniza** 1235, 'palus Goueniza' 1263 (II: 19 MH: 62) - **Govnica**, Govanac, Luštica.
214. **Grab** (Pa IX 81) - **Grab**, više primjera u registru Erdeljanovića 1926: 797. Od iste osnove.
215. **Grabovitz** 1314, 'urbs Grabouva' 965 (II: 41 MH: 4, 63) - **Grabovica** (Piva, Bratonožići); **Grabovac**, Risan.
216. **Granitz** 1536 (II: 82 MH: 65) - **Granica**, 1485 na Cetinju; vis u Limljanima, Crmnica; mikrotoponim kod Pljevalja; na Igalu. Oronim između Paštrovića i Bara: **Kufin**, roman. od *confine* = granica, svakako je u narodu imao starije ime **Granica**.
217. **Gr'b'**, kraj u H. Skalove, prema Brikneru (Bruckner) - **Grbavci**, Zeta; **Grbe**, selo kod Spuža; prezime: **Grbović**. Sve vjerovatno bez oslonca na *grb* od njem. *Erbe*, ali sa osloncem na *grba* (Skok I: 610). Zanimljivo je ali ipak bez značaja Pavlinovićevo *grbalj* = svađa, jer mu je izvor tal. *garbuglio*. Oronim **Grba** je svakako metafora.
218. **Grd'n** u H. Skalove (Papierkowski) - **Grdanović** (Milović 1956: 216). Najstariji pomen imena **Grd(an)**: povelja sudije Grda za vrijeme

vladanja dukijanskog kralja Đorđa 1114. godine, kojom se ponovo dosuđuje crkva sv. Martina benediktinskom samostanu na Lokrumu (Šekularac 1987: 31-32). Grd (Gherde), sin Bogdanov, ribar, uzima u zakup dio crkvene zemlje na 20 godina, Kotor 1326 (MC I: 47); Grdan (Gherden) u Kostanjici, vinogradar, u kotorskoj ispravi iz 1326 (MC I: 225). Grdan, vojvoda nikšički digao 1597. bunu Drobnjaka, Pivljana i Nikšića protiv Turaka.

219. **Grebci** (MH: 64) - **Grebci**, Cuce (Erdeljanović 1926: 133).

220. **Greben** (II: 78; MH: 64) - **Greben** (Njeguši, Piperi); **Greben-ska njiva** (Njeguši); **Grebenište** (Kuči); M. e **Grebenit** u sjev. Albaniji, K. 1864.

221. **Gredica**, Grindiz 1240/42, 'aus altem Gredica' (II: 85) - **Gredice**, paše u Baošićima (Nakićenović: 480).

222. **Grizena** 1194 (Atlas: 120), **Grodzene**, od *gord'* = grad - **Građani**, pleme u Crmnici, rezidencija Šćepana Malog, prije prelaska u Brčele.

223. '**Grobnice**, curia' 1198/99 (MH: 66) - **Grobnice**, mjesto u Kobiljem Dolu, Cuce; **Grobница**, Zagarač (Erdeljanović 1926: 672, 156, 160).

224. **Gruba**, (Bilek) - **Grube**, sin Velike, Kotor 1330 (MM I: 514); **Grube Bogičev**, svjedok 1326 (MM I: 76); **Gruban iz Budve** 1332 (MM I: 930). **Grubači**, 'staro bratstvo' Grubačevići, **Grbalj** 1460 (Rotković: 26).

225. **Grud'c** (Papierkowski 1930: 82) - **Grudica**, Bratonožići (Erdeljanović 1909: 469).

226. **Gummanz**, Gumence 1229 (MH: 67) - **Gumanac**, Konavli. **Demin**, od gumno, guvno (Piperi, Kuči, Lješev stup)...

227. **Gvozd u H. Skalove** (Kuhnel) - **Gvozd**, Krnovo; **Gvoz(d)ni do**, Kotor. **Trautman** ima i **Sagast** = **Zagvozd**, prema: **Zagvozdak**, Risan. **Gvozd**, po Skoku (I: 643) ima sekundarno značenje = šuma, bukova, dok je primarno značenje: klinac, grana, oštrica.

228. **Chmylnitze** 1385, **Chmelnidol** 1400 (II: 48) - **Hmeljnica**, Zeta.

229. **Chojna**, **Cheine** 1270, **Choyniz** 1567 (II: 38) - **Vojnik**, **Fojnica**, i jedno i drugo od: *hvoje*, *hvojnica*. *Hv* >> *f* kao: *hvala* >> *fala*.

230. **H'lm'**, **Cholme** 1296, **Gros und klein Chelm** (I: 177 II: 6 MH: 61) - **Hum**, odatle: **Humac**, **Zahumlje**. *H'lm'* je, po Skoku (I: 694) svesl. i prasl. termin = brežuljak, glavica.

Cholmec 1296 (II: 6) - Humac (etnik), Humci, Cetinje; **Helmica** 1455. u Zeti (Rotković: 26).

231. **Chot**, ime (MN: 68), Chotici, Chotin, Gottowe 1173 (I: 60, 90), Chotjemer 1285, Chocimir (Schlimpert 179, 205, 215), Chotiemui-zl (:170, 213) - **Hot**, **Hoti**, od l. imena Hotimir i sl. hipokoristik Hoto = Oto. Prividno se veže za Gote. Ime rašireno u slovenskom svijetu. Stpolj. Chotko 1239 (Taszycki 1925: 96), po Kozierowskom i: Chot 1396. U Rusiji: Chot' (Tupikov 1903: 473). Osnova je stsl. *hotjeti*. Zato je i oblik Hot veoma star. U ugovoru sa Venecijom 1455. u Zeti (Vranjina), Hoti su upisani kao Hoteni, što upućuje na izvorni oblik Hotini, oni koji pripadaju Hotu, kao što Bućini pripadaju Bući, rade na njegovim imanjima. S ovim je u vezi i:

232. **Choteč** (I: 90), što je zbnujvalo Erdeljanovića. Imao je u vidu: Otučevsku Glavicu, pa neko staro bratstvo koje se prezivalo Otučevići (odnosno: Hotuševići) ili Hotući, 'dakle koje je imalo prezime, načinjeno od nekog imena, koje je postalo od osnove *hot'* (1926: 599). Na drugom mjestu (: 714), raspravljajući i dalje o Cucama, na prvom mjestu pominje neko staro, iščezlo bratstvo **Hotući**.

233. **Chotcza** (Fischer, Zauche: 64) - **Hotča** - Foča. Hodča 1348. kod Prizrena. Hoča (Cozza) 1413. na Drini.

234. **Ylow** 1205/32, Ylowe Antiqua, **Ihlewitz** 1171 (II: 11MH: 68) - **Ilovica**, Tivat, mjesto nastanka Ilovičke krmčije zetskog episkopa Neofita 1253. godine.

235. **Isaar** (Herrman 1970: 429), *isarnholt*, pustinja koju Cezarovi Svevi stvaraju oko svoje oblasti (Engels 1976: 87), izareno, spaljeno zemljište između plemena, ničija zemlja koja sprječava izazivanje međuplemenskih sukoba - **Išarnica** 1455, selo, danas Šaranci na Jezer-skoj visoravni, prvobitno svakako pojas spaljene trave između dva plemena, možda Drobnjaka i Kriča.

236. **Istrebište** 1427 (II: 73), od stsl. *ist'ba*, lat. *tentorium* (Miklosich 1927: 166) - **Izbište**, Rovca (Barjaktarović 1984: 125).

237. **Iwen** 1464 (II: 44) - **Ivine** 1485 (Rotković: 64); Ivaini u ugovoru s Venecijom na Vranjini 1455 (Rotković: 26); Ivanje, Rovca (Barjaktarović 1984: 48). Od biljke *iva*, njem. *Weide* (Miklosich 1927: 167). Nejasno je da li ovdje spadaju i: Ivani, Bijelo Polje, oko 1220 (Škrivanić: 64).

238. **Yablon** 1375 (II: 44) - **Jablan**, Lijeva Rijeka; Jablanov vrh na Sinjavini. Jablano 1485. u Bratonožićima (Škrivanić: 64).

239. **Jama**, Jemme 1408, Jamno, Jamene 1230, 1274 (I: 11 II: 9 MH: 69) - **Jama** (Čevo, Herceg-Novci, Cuce, Lovćen); Jamice, brdo u Kućima!; Jama šnježna, Piperi...

240. **Janik** 1207, ime na Rujanu (Rugen), Janic 1176. u Deminu (Demmin), Janik Stoizlaus 1219. u Meklenburgu (Schlimpert 1978), Janikov, naselje, 1375 (I: 77) - **Janik**, oronim, Piperi.

241. **Jančin**, Ghentzin 1349 (I: 169) - **Jančine**, Njeguši; Jankovići (Ceklin, Luštica, Durmitor). Šlimpert (1978) ima Janike 1218. Janeco, majstor u Kotoru 1326 (MC I: 75). Jančić, lokalitet u Vasojevićima (Dašić 1986: 37).

242. **Janišov**, Genitsowe 1226 (I: 115 MH: 56) - **Janiševina**, Luštica. Janisce, Janiša, Kotor 1327 (MC I: 287).

243. **Janovici**, Janowe 1267 (I: 77) - **Janovići**, Janjevići, Janići (Crmnica, Piperi, Kući, Grbalj...). Majstor Jane (Janne) de Verula (Vrulja?) 1326 (MM I: 165); Ianovich Mlados, svjedok u Kotoru 1332 (MC II: 166).

244. **Jarici**, Jaryz 1300 (I: 62) - **Jarići**, stanovnici sela Jare u Plavskoj župi 1330. godine (Dašić 1986: 70; Škrivanić: 65).

245. **Jasen**, Jacin 1247, Jassyn 1340, **Jassen** (II: 43) - **Jasen**, 'in Jaseno' u Rudinama 1305 (Škrivanić: 65); **Jasen** u Piperima, Čekličima, Crmnicima, Krivošijama...

246. **Jasenica** 1260 (II: 43 MH: 69) - **Jasenica**, Plav (Jovićević 1921: 405).

247. **Jastrimba** 1198, **Jastremovagora** 1308 (II: 62), stsl. jastremb' = jastreb - **Jastrebovača**, Drobnjak (Tomić: 446), Jastrebov do, Cuce.

248. **Javor**, Jawir 1237, Javer 1360 (II: 42 MH: 70) - **Javor** (Pješivci, Piperi); **Javori** (Crmnica, Cetinje); **Javorak**, Javoračka strana (Piperi), Javorska glavica, Javorska strana, Javorske doline (Čekličići), Javorova prodo (Herceg-Novci). U Škrivanića najstariji zapis 'in Jauoro' 1412. istočno od Nevesinja. Za Javorak navodi da se prije zvao Javorje, oko 1220. godine (Škrivanić: 65).

249. **Jazbina**, Jazwini 1232 (II: 9) - **Jazbina** u Balšinoj povelji man. Praskvici 1413-39 (Šekularac 1987: 152). Jazbine, Bjeloši. Od *jazbina, lustrum gerae'* (Miklosich: 183).

250. **Jellen**, Gelant 1303, Jellentsch (II: 54) - **Jelenak** (Danilovgrad, Drušići), Jelenkov Do, Bjeloši Miješaju se osnove od *jelen, cervus*; fitonima *jela* i ličnih imena Jela, Jelenko, Jelena.

251. **Yheser** 1371 (II: 18), **Jezero** (H. Skalova) - **Jezer**, **Čekličići**, **Jezero**, **Durmitor**. **Skok** (I: 781) veli da Indoevropljeni nijesu imali jedinstven izraz za jezero, rus. *ozero*, lit. *ežeras*, *azeras*, st. prus. *assarān*. Rum. *ezer* je posuđenica iz slovenskijeh jezika. Lat. je *lacus*, engl. *lake*, ali njem. *See*, što jè dokaz slovenskog uticaja koji nije zahvatio Englesku i romanske zemlje. Zanimljivo je da je Jezer naselje u Čekličićima. *Jezer*, jezero i do na Lovčenu, pominje se u jednoj lirskoj pjesmi iz XVII-XVIII v. u stihovima:

*Kupala se Kotorska divojka,
kupala se u Jezer na Lovčen.*

252. **Jezerica**, u H. Skalove po E. Fidicinu i Kozierowskom - **Jezerica**, lokva u Bratonožićima (Erdeljanović 1909: 454). Polapskom obliku, kako ga donosi Skalova, odgovara Trautmanov oblik: **Jezeriz** 1230, 1294 (MH: 70). Tome je blisko **Jezerce** u Cucama.

253. **Jesowe** 1230, 1269, **Jesow** 1400 (II: 57-8 MH: 70) - **Ježevo**, **Piperi**; **Ježević**, **Kotor** (Nakićenović: 238).

254. **Jezero**, više takvih toponima ima H. Skalova u registru na str. 38. - **Jezero**, skraćeno **Skadarsko jezero**. Polablje dokumentuje još oblike: **Jezerj**, **Jezerko**, **Jezerec**.

255. **Jušek**, **Jucha** 1091 (I: 97) - **Jušin Do** u selu **Dubu**, **Bjelice**, **Erdeljanović** ubraja među vlaške toponime (1978: 99), za što nema osnove. On i **Ljug** tretira kao vlaški, iako je početno *lj* albanski uticaj, budući da *l* čitaju kao *lj*, a *ll* kao *l*.

256. **Kalište** (Kuhnel) - **Kalište**, **Kališta**, **Pješivci** (Petrović 1972: 56).

257. **Kal'c'** u H. Skalove, po **Milewskom**, **Calitz** 1321 u **Trautmana** (II: 21 MH: 16, 17) - **Kaljč**, **Kalac** u **Cetinjskom polju**. **Erdeljanović** (1926: 241) s pravom isključuje etimologiju po kojoj je **Kalac** nastao od toga što je jedan **Špadijer**, koji je kovao špade - mačeve, u toj vodi kalio gvožđe. Osnova je *kal'* = glib. 'Imenom **Kalac** zovu se ublovi u više sela'. **Kalac** je i klica!

258. **Camena** 1225 (I: 35 II: 10) - **Kamena** njiva 1485. na **Cetinju** (**Rotković**: 66); **Kameno**, **Herceg-Nov...** **Erdeljanović** (1926) ima 14 takvih toponima.

259. **Caminitza** 1244, **Camenez** 1209/49 (II: 10) - **Kamenica** (**Krnjička** 1119/1206 (**Škrivanić**: 66); **Kamenica** 1485. u povelji **Crnojevića** (**Rotković**: 66).

260. **Camic** 1263 (II: 10) - Radoslavi **camich** u Dukljanina, u moru ispred Lastve (danas Petrovac na Moru), preko koje je pobjegao u Italiju kralj Radoslav.

261. **Kampitz** 1219 (II: 23) - **Kupice**, zemlje u Krašiću, Grbalj (Nakićenović: 367); **Kupić**, brdo u Cerovu, Pješivci. Polapski oblik sadrži nazalno *kampa* = kupa, lat. cumulus.

262. **Kankel** 1273 (II: 48), **Cochele** (I: 97, 104 MH: 79) - **Kokolj**, **Kukolj**. Od *kaskol'*, *nigella* (Miklosich 1927: 201). Tripo Kokolja, slikar u Perastu (1661-1713).

263. **Kapa**, u H. Skalove tri toponima, sva u sjevernoj polovini Polablja, od kojih je jedan zaliv, drugi jezerce, treći livada - **Kapa**, **Drobnjak** (Tomić: 459); **Kape**, brdo u Vrljerogu (Erdeljanović 1926: 670), brdo u selu Gađe u Riječkoj nahiji (Jovičević: 408); **Kapa**, prezime, odatle deminutivno **Kapica**, **Kapičić** 1597 (Kovijanić 1963: 72); **Rado Capicich** 1596 (isto: 167).

264. **Kargowe** 1230, **Cargow** 1228 (MU: 73) - **Karkovići** - **Vukašin**, **Ivan**, **Mitar** i **Nikola** u Zeti 1492, u raspravi o imanju Ščepana Malonšića (Rotković: 90, 92). **Krkov** (*Kr'kov'*) vinograd 1252, u Moračkoj povelji (Šekularac 1987: 121, 127). U polapskom primjeru vokalno *r* je *ar*. Kao u **Karkov** do u **Bratonožićima**, i u navedenom patronimu **Karković**. Ima, međutim, i **Krgović**, **Mojkovac**.

265. **Carnitze** 1314/18 (I: 91) - **Krnice** 1296. na Skadarskom jezeru (Škrivanić: 72); **Krnica** u Kamenarima 1700 (Nakićenović: 508). **Krinice**, oko 1304 (Šekularac 1987: 230); **Krnica** 1492 (Rotković: 93). **Krnička kamenica** postala je **Krnjička kamenica**. Inače, *krynica* = *fons* = *izvor* (Miklosich 1927: 273).

266. **Karpinov** 1216, 'fluvius Carpyn' 1309 (II: 60) - **Krapina** u **Poborima** (Nakićenović: 597). U oba primjerka hidronim. Prelaz *ar* >> *ra*. Isto u prezimenu **Karpowe** 1293 >> **Krapović**.

267. **Carsitze** 1314 (I: 77 MH: 75) - **Krašići**, **Luštica**. **Kraso** ('Ratheco, cognatus Crassi') **Kotor** 1326. Po predanju koje se može poduprijeti starinom imena **Kraso**, od **Krasa** su **Krasnići**. H. Skalova navodi četiri naselja od patronima **Krašići** (reg. str. 43). Takođe: **Krasne jezero**. Isto: **Krasitze** 1325 (II: 35).

268. **Kasimir**, **Kazimirus** 1194 (I: 49) - **Kazimir**, **Herceg-Novi** (Nakićenović: 474-6). Staro dvočlano ime.

269. **Kattun**, danas grad (I: 16) - '**Catuni Cernagore**', **Paštovići** u

ugovoru Đurđa Smederevca i Venecija (Božić, Nemirno Pomorje 150-155). Tumači se da nastaje od severnotur. *gatan/qutam* = obor, ali je čudno da toga nema u južnotur. Alb. *katund-* i ima više značenja (oblast, područje, grad, selo) što znači da nije izvorno. Osim toga alb. *uticaja nije moglo biti u Polablju!* Vjerovatna baza je slov. *hata* = koliba, pastirski ljetni stan. U CG ima još: Katunina (Danilovgrad), Katunište (Cuce), Katuništa (Čevo) i sl.

270. **Kiselitze** 1299 (II: 28) - **Kiseljice**, Orahovac, Kotor (Nakićenović: 420); **Kiselica**, Bratonožići.

271. **Kithe** 1296, **Kyte** 1455 (II: 84) - **Kita** (Crmnica, Garač), Ili(ji)na Kita na Osoju, Herceg-Novi i sl.

272. **Kywe** 1436, danas **Kieve**, **Kiue** 1289, po Trautmanu - od **Kyjevo**, koje pripada Kiju (MH: 75) - **Kijevo**, Metohija; Kijevo Polje u Crnoj Gori (**Vtora jug. onom. konf.**: 102).

273. **Klene** 1355, **Clenowe** 1271, **Clenow** 1333 (II: 42 MH: 76) - **Klen**, **Klenak**, Danilovgrad; **Klen**, selo u Rudinama (Dedijer: 714). Ovdje su moguće dvije osnove: od fitonima (javor) i ihtionima.

274. **Clestene** 1227, **Klestin** 1333 (II: 61) - **Klještina**, Drobnjak (Tomić: 363). *Klještina* = tjesnac, ukliješteno zemljište.

275. **Klikov**, **Clickow** 1320/21 (I: 78) - **Klikovac**, gora (Nakićenović: 509); **Kličevo**, **Nikšić**. **Klikovac**, prezime u Zeti.

276. **Cluz** 1188 (II: 16) - **Ključ**, Kolašin. Značenje je metaforično: *otvor, prolaz, izvor*. Opširnije: ESSJ 10 1983, 50-51.

277. **Clobuk**, 'aqua Clobuk' 1269/95, **Clobuch** 1226 (II: 14) - **Clobuc** zap. od Nikšića, u Dukljanina 1149. g. Po Orbinu, staro ime Lovčenske kape: **Clo(u)co**. **Clobuch** 1443 (Škrivanić: 68). Osim značenja: *kapa, vrh* ima i: *klobuk*, klobučanje vode, ključanje. Izvodi se od nesačuvanog (!) starog turcizma kalbuk, sačuvanom u kalpak = šubara? (ESSJ 10: 61-62).

278. **Klodnica**, **Clodeniz** 1229 (II: 94) - **Kladnica** juž. od Sjenice (Jovićević 1921: 422, 429).

279. **Kneže** 1390 (II: 90) - **Knež-do**, Cuce; **Chnedol** u XIV v. **Kovijanić** 1963: 10); **Knežlac** od **Knež(ev) laz**. Dokaz da se z čitalo kao c. **Knezegranica** 1174/1219 (II: 99) - složenica istog tipa kao crnogorsko: **Knež-glavica**, **Rovca**.

280. **Kobyła** u H. **Skalove**, **Kobylica**, **Kobilitz** 1159, demin. oblik u **Trautmana** (II: 55) - **Kobila**, Herceg-Novi; **Kobile**, **Kobiljak**, **Kuči**. **Ko-**

bilja Ulica, Kobilji Tor 1495, Kobilji Do 1485 (Rotković: 66)...

281. **Kokore** 1270, Kokor 1242, Cocor 1283 (MH: 80) - **Kokore**, 'iseljeno bratstvo iz Kućišta' Cuce. Kokorin, ublovi na Prekornici (Jovičević 1911: 443). Kokorino kolo, Šekularac (1987: 243). Rus. *kokora*, njem. *Kniehholz*. Za brojna značenja: ESSJ 10: 114-115.

282. **Kokoti**, Kokoty, pet toponima istog oblika u H. Skalove, Kokote 1450. u Trautmana (II: 66), s upućivanjem na 'altes Kokoti' - **Kokoti**, Podgorica, Kokot, brdo kod istor. Vučjeg dola đe je bila bitka 1876. Sa toga položaja knjaz Nikola je osmatrao bitku, dok ga nijesu stali gađati topovima sa sušednog Kovčega. Kokotovina, izvor u Građanima (Jovičević 1911: 447).

283. **Kolače** u H. Skalove, prema Trautmanu (MH: 80) Kolatza 1158, polj. Kolacz, bjelorus. Kolače = kolač (Berneker 1908: 541) - **Kolač**, Kolačić, zemlje, Gradišta, Paštovići; Dobrota (Nakićenović: 429, 617). ESSJ 10: 119. notira u Rjazanskoj oblasti: *kalači* = đevreci i stl. ukr. *kalač*, bjelorus. *kalač* = hljeb, zemička... Da li su s time u vezi *Kalači*, Rožaje?

284. **Koliebken**, Colebike 1161/63, Colibick 1173 (II: 71) - **Kolijevka**, Durmitor. Moguće je i drugo značenje: *kolibice*.

285. **Colin** 1297 (II: 60) - **Kolin**, Kolijen Strana u Grblju (Nakićenović: 291). Navodno po Koljenovićima koji su tu prebivali prije XII v. Trautman izvodi od *kol'*, *Pfahl* = kolac. Na njem. Kolln. ESSJ 10: 136. raspravlja o glagolu *koliti* koji osim značenja: rezati, klati, ubijati, sjeći ima i; zabijati kolje, u sloven. (Pleteršnik) i češkom (Kott) pa i rus. dijalekt. *kolit'* = zabijati kolje u dno rijeke (Filin) u rejonu Onjege, dok Filin na str. 166. biva citiran i za značenje: *mijerzlaja grjaz'* u Kazanu, a to je: smrznuto blato. Sve se to izvodi iz osnove *na-i od-kol'*, *koliti*, *kolti*.

286. **Kolove** 1289, Colow 1282 (II: 69) - hipokor. Kolo, Kole, Kolev vrh, Piperi; Koljevac, Čevo. Razumije se, ovđe ne spada Kolovir, mada se ne bi moglo isključiti ni: Kolov vir.

287. **Kolovitze** 1314 (II: 69) - **Kolovići**, stara budvanska porodica; Kolovići u Perastu, izumrli (Nakićenović: 535), navodno iz Hercegovine (isto: 290).

288. 'Slavicalis Kummernitz' 1284 (II: 58) - **Komarnica**, pritoka Pive. **Komarno** (A. Muka: 79) - **Komarno**, Crmnica, Dupilo (Erdejanović 1978: 190, 191). St. rus. dijalekt. *komarno*: mnogo komaraca.

Od *komar'*.

289. **Kominy** u H. Skalove - **Komini**, Pljevlja. U oba primjera moguć romanizam. Teže je dovesti u vezu sa *komina* = *vinogradnye vyžimki*.

290. **Konikow**, Conekowe 1340 (I: 163) - **Konik**, Podgorica. Po Trautmanu, u osnovi je prezime Konik, dok bi Konikov bio posesivni oblik.

291. **Konitz**, današnji oblik Konitz, 1318 - Koontze, 1360 - **Koncze** (II: 38) - **Konjic**, Piperi; Konjic kod Mojkovca, zabilježen kao **Kon'** (da li potpuno?) 1254/64 (Škrivanić: 69).

292. **Copenik** 1255, danas Köpenik, predgrađe Berlina (II: 92), Trautman izvodi od gl. *kopati* i rekonstruiše kao: **Kopanik** - **Copanico**, Skadar, danas **Koplik** (Selišćev 1931: 203). Zanimljivo je i alb. slov. naselje *Kopan'* (isto: 245). S time je svakako u vezi i: **Kopaonik**.

293. **Kopryven** 1457, Copriuen 1493 (II: 49) - **Koprivni** do (Piperi, Čeklići, Vrba i Žanjev Do pod Lovćenom.), Polapski nastavak *-en* je plural slabe promjene. Alb. slov. Naselje **Kopriva** ima Selišćev (: 203, 235). U Pomeraniji ima i rijeka **Coprivniza** 1256, kao u Sloveniji.

294. **Koptnik** u H. Skalove po H. Schall-u. Trautman ima **Caputh** 1317 što izvodi od *kopyto*, prema polj. **Kopyta**, i jsl. **Kopito** (II: 79) - **Kopitnik**, Čevo; **Kopito**, selo u Njegušima; **Kopitov** Do u Cucama; **Kopitovići**, bratstvo u Brčelima (Erdeljanović 1926: 823).

295. **Korijen**, Corin 1303, Korin 1308 (II: 96) - **Korijen**, Pljevlja. **Korjenić** Bogdan 1399. naplaćuje carinu, pa se na njega žale (Kovijanić 1974: 55). Od *korijen'*, *radix*.

296. **Koryta**, Corith 1459 (II: 14) - **Korita** (Ivanova), Lovćen; **Korita** (Rijeka Crnojevića), Ugnji, Orahovac kod Kotora, Kuči, Pobori...) Škrivanić ima samo **Choritia** 1436. između Gackog i Bileće. U **Kotorskom** statutu pominje se izvor **Korita** ('fontana de corithe').

297. **Coseliz** 1308 (II: 56) - **Kozelj**, Vasojevići (Dašić 1986: 21); **Kozica**, Pljevlja, 1445 (**Cosiza**) (Škrivanić: 68). Od *koži*, *hircus* (Miklosich 1927: 256) = **jarac**, **prč**, rus. *kozěl*, češ. *kozel*, polj. *koziol*. Stoji u logičnoj opoziciji prema: *koza*. No dok je osnova *koza* poznata i česta u toponimiji pa i u antroponimiji (šetimo se **Dukljaninovog Kozara** kojega je voljela kraljica **Jakvinta**), dotle mjesto *kozel* imamo dosljedno - **jarac**, tako da je toponim **Kozelj** izuzetak.

298. **Kosijerov**, Coserowe 1539 (I: 145) - **Kosijerevo**, Nikšić, sredi-

nom XIV v. (Škrivanić: 71). Kosijeri, Cetinja, javljaju se u XV vijeku uz ime Nikole Kosijera, prepisivača knjiga i pisara na dvoru Ivana Crnojevića. U kotorskim spisima Kosijeri su zabilježeni 1435. godine. (Kovijanić 1974: 116).

299. *Cossouwe* 1426 (II: 64) - Kosovi Lug, Danilovgrad; Kosovi do, Kosovi dolovi (Čevo).

300. *Cossow* 1403 (II: 64) - Kosovo. Sve od *kos'*, njem. *Amsl*, lat. *marula*.

301. *Kosovac*, *Cossewiz* 1187, *Kossovica* 1275 (II: 64) - *Kosovac*, Morinj (zemlje u Kostanjici, Nakićenović: 537). Kosovići, bratstvo i mahala u Limljanima; grana bratstva Perovića u Cucama; bratstvo u Ovtočiću, Crmnica...

302. *Kosičin*, *Cosetzyn* 1187/97 (I: 169), *Kosacovo* 1250 (II: 77) - *Kosača* u Bjelicama (Erdeljanović 1926: 128). Od *kosac*, koji kosi u vidu zanata, polj. *kosak*.

303. *Cosic* 1255 (I: 160) - *Kosić*, Danilovgrad. Kosići (Igalo, Mojdež, Mokrine, Sušćepan). Za naselje Kosić našli smo najstariji pomen u povelji Đurđa Crnojevića 14. XII 1492, kojom se Golubovićima vraćaju pritisnuta imanja (Rotković: 94, 95).

304. *Kotly* 1238 (II: 13 MH: 83) - *Kotli*, u području Budve 1493, đe je Đurađ Crnojević kupovao imanja (Rotković: 99).

305. *Kotelewitz* 1537, *Cotlowe* 1276 (II: 13 MH: 83) - *Kotlovići*, *Kotljenjače*, *Bratonožići*; *Kotljevik*, *Kuči*...

306. *Kozarevo* u H. Skalove po *Kozierowskom*, *Kozary* (Kühnel) - *Kozarev vrh*, *Ugnji* (Erdeljanović 1926: 295).

307. *Kozedra* 1197, *Coscedre* 1164 (II: 110), toponim koji govori o zanimanju *kozodera*. Koterski arhiv ima sličnu verziju sa: *Grube de Cosomor* 1335 (MC II: 111). - *Kozoderi* (Lutovac, *Bihor i Korita* 1967: 154).

308. *Kozy* u H. Skalove (reg. 43) - *Kozi Hrbat* 1495. u predjelu *Lupoglava*, u povelji braće Crnojevića kojom dodaju nova imanja Cetinjskom manastiru (Rotković: 108).

309. *Kozica* u H. Skalove, grad po *Hiljferdingu* - *Kozica*, *Pljevlja*, *Cosiza* oko 1315 (Škrivanić: 68). *Kozica*, *Piperi*.

310. *Krajna*, *Kreien* 1271, 'territorium Crayen' 1286, 'terra Krayna' (II: 82) - *Krajna*, *Krajina*, *Craini* u *Dukljanina*, 1149.

311. *Crapowe* (I: 74), isto što i *Carpowe* - *Krapović Luka* i *Rade*

(Milović 1956: 311-312, 323).

312. **Krakov** (I: 78), Krakovici na Rujanu, Crac, ime u Šlimperta (1978: 215) - **Krakov** jaz, staro groblje kod Spuža (J. Kovačević 1967: 288).

313. **Crasnich** 1278 (II: 35) - **Krasnići**, albanizovano pleme koje, po predanju, vodi porijeklo od Krasa. Kraso, rođak Ratkov u Kotoru 1326 (MC I: 73).

314. **Krassow**, **Crassowe** 1303, 1441 (I: 79), od ličnog imena Kraso, Krasovo selo - **Krasovina**, Pješivci (J. Kovačević 1967: 288). Ime Kraso pominje se u prvoj knjizi kotorskih notarskih spisa: Ratko, rođak Krasov ('Ratheco, cognatus Crassi') 1326 (MC I: 73). Pošto su rod, logično je da je i Kraso Sloven kao i Ratko. Ovo je važno pomenuti da se ne misli na lat. Crassus. Naša verzija je hipokoristik od: Krasoje (Vuk). U rus. imamo: Krasnomira, Krasnoslava (Petrovskij 1980: 136). To znači da može da bude autentična legenda o Krasu kao rodonačelniku Krasnića, kao što smo naglasili u prethodnoj jedinici.

315. **Krčevo** u H. Skalove (Milewski) - **Krčevo**, Plav (Dašić 1986: 29). Od *krčiti*. Možda je odatle i: Krčevo >> Kčevo >> Čevo?

316. **Kremen** u H. Skalove, Cremene 1236 (I: 34 II: 10 MH: 21, 84) - **Kremen**, Herceg-Novci; Kremena njiva, Cetinje; Kremenac, Piperi; Kremendo, Orahovac, Kotor.

317. **Krič** 1374/82, Krizan 1374/82, **Kričkov** 1255 (Schlimpert 1978: 243-244; Trautman MH: 85) - **Krice** u Kotoru 1333 (MC II: 305), Kričko 1326 (MC I: 91); Krice Vitomirov duguje Grubi Paška Bartolova 500 perpera 1327 (MC I: 294). **Krič**, Kričak blizu Kolašina; Kričačko polje. Kričak Grubanović iz Kruševica (Kovijanić 1974: 182). Toponimi i antroponimi ove vrste nalaze se u raznim krajevima naše zemlje, ali, prema **Imeniku naseljenih mesta u Jugoslaviji** 1973: 216) toponimi: Kričenovo, Kričići, Kričina, Kričke isključivo su u BiH i Hrvatskoj, što upućuje na zaključak o zapadnom porijeklu antroponima. A takva pretpostavka nalazi potvrdu u činjenici da je u strus. *krič* = *kuznjec* = kovač koji radi sa neprerađenom, nečistom gvozdenom masom. Po Fasmeru *krica* je 'glyba železa pokrytaja šljakom'. Smatra da se radi o pozajmici od njemačkog: *Kritze*, *Kritzeisen* = otpaci željeza (Slovar II 1967: 378). *Krič'* kao *kuznjec'* ima I. I. Sreznevskij (1958) u materijalima za rječnik staroruskog jezika, u dok. iz 1326. godine. Prema tome, Kriči nijesu ni Iliri ni Tračani, kako je mislio V. Čorović (1933: 25), izvodeći njihovo

ime iz *krisio*, *krüsi* = crni, crnokosi ljudi, niti su potomci Vlaha kako je mislio Kovijanić (1974: 181-185) već su zajedno sa ostalim zapadnim Slovenima došli na Balkan kao kovači, odnosno kao ljudi koji su po kovačkom zanatu dobili ime i nosili ga dalje, bez obzira na nova zanimanja. Kriči su dovodeni u vezu sa Matarugama ali bez dokaza. Ime Kričan javlja se u nas, po Jirečeku, oko 1300. godine, dakle u prvim javnim spisima. Krički knez Jaroslav upućuje, prividno, na istok ali naselja Jaroslav i ime Jaroslava nalazimo i u Polabljju: Jaroslav 1232, Jaroslaus 1302, Jeroslaus 1310, sve u Rujanu, Jarezlaus 1241 u oblasti Rostoka, Jarislaus 1239, Jerislaus 1241. u oblasti Gistrov (Güstrow), Jaroslaus 1242. u Malhovu (Malchow). U kotorskim spisima javlja se Jaroš u dok. iz 1334. godine ("Edo Bogoe, filius condam Godan et frater Iarossii, habitator Catari" (MC II: 594). Prema tome, Jaroslav, Jaroš je poznato i u nas a komponovano je od: *jaryj* = vatren, ljut, usrdan, ravnostan i - *slav(a)*.

318. Kriesow, Crisow 1496 (II: 79), po Trautmanu od križ - Križev do u Čevu (Erdeljanović 1926: 145). Ima i: Križ, pećina u Katlučevskoj Rupi, u blizini cucke plemenske granice, đe su se vjerovatno križali = ukrštali putevi.

319. Crimovitze 1314 (I: 79, 181) - Krimovica, Grbalj; Krimalj, brdo nad Mircem. Marić Krimović u Kotoru 1598 (Kovijanić 1963: 77). Za Krimovicu Nakićenović veli: "Ne zna se zašto je (selo) dobilo to ime" (1913: 555).

320. Krina 1253, Crinick 1337 (II: 14), ukr. Krynyca - Krinice kod Bigora 1492. u povelji Đurđa Crnojevića o razgraničenju Brežina i Stanisalića (Tomićevo izdanje u Šekularca 1987: 218, prevod Rotković: 93). Svesl. i prasl. *krina* (Skok II: 196).

321. Crivesensis ecclesia, Crivese 1368 (II: 30). Trautman izvodi od apel. *krivica* koji je u Polabljju dao 7 toponima Krivica, i adjekt. *krivij* = *krumm*. Naša toponimija razlikuje *krivicu* i *krivinu*. Prvo je moralni i krivični grijeh dok je drugo oblik nečega. Zato Erdeljanović (1978: 825) ima dosta primjera toponima Krivača, odnosno Krivi do, Kriva dolina, te patronima Krivoglav, Krivokapa, Krivokapić, Krivošije. U prvoj knjizi **Kotorskih spomenika** nalazimo Draška Krivošiju 1333. na lokalitetu Kulina brda (MC I: 1113). Očito je da Trautman nije uzeo u obsir apelativ *šija*, čemu se, međutim, približio Rospond (1974: 28) nalazeći u Saksoniji Chrieschwitz, što rekonstruiše kao: *Krivošitji*, dodajući i He-

jov oblik Cribisiz iz 1122 (Hey 1893: 110). Budući da je potpuno nerealno tražiti složenicu od *krivo*+*šiti*, a Dobrišitji i Lubišitji, Mokošitji imaju u osnovi imena: Dobriša, Ljubiša i slov. božanstvo Mokoš (kao Mokošića kod Dubrovnika), moramo pomišljati na mogućnost da se u nazivu *ecclesia Crivesensis* krije oblik *Crivesiensis*, dakle krivošijska. Latinski notari u Polabljju nijesu imali nikakvih teškoća da napišu *krivica* u obliku Criwitz, kao što je to učinjeno 1294 (II: 30), pa se zato mora tražiti druga baza za *Crivese* i *Crivesensis ecclesia*.

322. Crupiz 1280, Crampiz 1230, Krampitz 1530 (II: 26) - **Krupac**, jezero kod Nikšića. Polapski oblici, kao što se vidi, imaju i nazalno *am* i *u*, što je dokaz da se na osnovu nazala ne može razdvajati polapsko-lužička izoglosa već na osnovu plemenskih granica. Najstariji polapski homonimi i toponimi nemaju nazale.

323. **Kruševo** u H. Skalove, prema Pepierkowskiom (1930) - **Kruševo** u Plavskoj župi (Dašić 1986: 70, 81).

324. **Kr'ty**, Krete 1330/52 (I: 32 II: 59) - **Krtac**, Risan. Od *kr't'*, rus. *krot* = krtica. S rus. se podudara Krotinja u Cucama!

325. **Kuz** 1346, Kutze 1347, 'molendinum dictum kutzeker molen', dakle 'mlin nazvan Kučki mlin', u blizini Plavskog jezera u Polabljju (danas Plauer See)! **Kucz**, ime seljaka na ostrvu Rujanu (Rügen) 1230 (I: 92) - **Kuč**, **Kuči**. Etimologija zadaje teškoće. Kuči se pominju u Dečanskoj krisovolji 1330. Selo Kuči istočno od Valone. Ajeti (1987: 126) kaže da se to ime nahodi po svoj Albaniji, u Grčkoj i južnoj Italiji - u predjelima u kojima su nastanjeni Albanci. Stoga je dugo izgledalo logično ono što je uradio G. Mayer, dovodeći u vezu Kuče i alb. *kuq* = crven, skrletan, koje, opet, izvire iz lat. *cozzeus*. Na kraju se ipak (!) uvidelo da time dobijamo *Kuč* a ne *Kuč* pa je Ajeti našao drugu varijantu, da *Kuč* dolazi ne od *kuq* već od *kuc* = 'vrsta zemljanog lonca sa dve ručke', koje ima i značenje = 'udolina, uvala, tesnac', tvrdeći da je time 'stvar mnogo jasnija' jer se radi 'o mestu smeštenom u udolini, dolini, koja sa gledišta prostora odgovara loncu, u prenosnom značenju'. Zanimljivije je, međutim, ono što slijedi: "U razmatranju našeg naziva (Kuči) ostalo je još nešto što traži svoje razjašnjenje, a to je da reč 'kuć' i toponim 'Kuči' zadrže afrikatu *c* (č) a ne prepalatal *q* (ć), a te se foneme u govorima u kojima se pomenuta reč i toponim nahode *savršeno razlikuju*, čak i u govoru Albanaca Kuča i pograničnih zona; radi se, dakle, o *kuč* i *Kuči*, a ne *kuć* (alb. *kuq*)" (isto: 127). Zato se moramo zapitati:

ako se, kao što i jeste istina, ta dva glasa *savršeno razlikuju*, kako se moglo decenijama ostati kod nemoguće etimologije? Naziv mora da ima neku vezu sa geografskim objektom. Od toga polazi i I. Ajeti, ali insistira na loncu, dolini, udolini a ne na *brdima*, iako je poznato da Kuči spadaju u 'sedmoro brda'. Zato M Pavlović većinu naziva ovog tipa, a navodi: kuči, kučevo, kučajna, Kučkovo i Kučevište, izvodi iz baze *kuk* >> *kuč*, sa značenjem 'visoko', kamenito mjesto (1969: 33). Selo u Kučima koje se nalazi u udolini zove se: Ubli. Planinski vrhovi duboko unutar albanske granice imaju slovenske nazive, kojima je dodat samo alb. apelativ *maja* = vrh. To su *M. e Grebenit*, *M. e Koritavet*, *M. e Jezerces*, *M. e Golishit*, *M. i Zabelit*, *M. e Sokolit*, *M. e Koshiticis*, koja sadrže slov. apelative: *greben*, *korita*, *jezerce*, *goliš*, *zabjel*, *soko*, *koštica*... Stoga nije nelogično pomišljati ni na slov. etimologiju oronima i etnika: Kuči. Rospond (1973: 439) u Šljonsku nalazi: *Kuczzy*, *Kuczzi*, *Kuczza*, *Kucz*, *Kutschin*. V. Dalje.

326. **Kučin** 1295 (I: 92) - **Kučin** na Limu, između Pljevalja i Priboja. Prozvan tako po Kučima koji su tu doselili.

327. **Kuckow** 1350 (I: 79) - možda Cuceva, Kukova u Dukljanina. Inače, **Kukovi**, Drobnjak (Tomić: 393). **Kuk** (Ostrog, Lovćen, Danilovgrad, Durmitor = Bobotov Kuk, Piva = Bobetin Kuk...).

328. **Kujavice** u H. Skalove (izv. Kozierowski) - **Kujava**, Danilovgrad, Pljevlja. **Kujava** = neplodno polje (Eichler 1982: 25).

329. **Kukullovo** u H. Skalove - **Kukuljevina**, Budva.

330. **Curizwanz** 1390, **Curozvantz** 1305 (II: 114), pored Curozuzi u predjelu plemena Moraciani (Hessler 1957: 36) - nema doslovne paralela u Crnoj Gori ali ima: Kurozev, Zebokur, Kurilo, Kurikuće...

331. **Cusewitz** 1257, **Kussewitz**, 'wendisch Kuzeuitze' 1305 (I: 79 MH: 88) - **Kuševići**, Prčanj, što je samo indikacija postojanja takvog prezimena. Notarska napomena 'vendski (slovenski) Kuzeuitze' možda upućuje i na kučević, kučević...

332. **Cussalin** 1266, **Košelin** (MN: 87) - **Košelin**, Košljun, Budva. Čest toponim na Jadranu, izvodi se od tal. *castellione*. Tako i na Krku.

333. **Cussyn** 1308 (I: 92 MH: 88) - **Gousin**, **Gusinje**? (Škrivanić: 56). Miješanje *k* i *g* i *h* imamo na njemačkom prostoru često. Na pr. **Chotjci** - **Gotiz**, **Golm** - **Cholm** u pisanju (Fischer 1967: 62, 64) a *gut* = *kut* u izgovoru. Zato je moguće da notar, umjesto **Gusin** čuje **Cussyn**, kao što je u Bosni - **Husino**. I glagol *kusiti* (okusiti, probati) posuđen je,

po ESSJ 13 (1987): 135. iz got. *kausjan*, ali je Miklošič primijetio da bi izvorni oblik bio *gusiti*. Tako smo, ponovo, kod dileme: *k >> << g*.

334. **Lacov** u H. Skalove po J. Bileku - **Lako-vić**. Polapski oblik je posesivan, označava Lakov posjed.

335. **Lagoš**, Lagošov 1323/8 (I: 116), bug. Lagoševci, izvodi se od imena Lagoš - Lagoštica, 'solila budvanska' (Nakićenović: 250).

336. **Lale**, ime, Lalendorp, njegovo selo 1379 (I: 184) - **Lalić**, Lalović...

337. **Lancka** 1291, Lanke 1215 (II: 22 MH: 90), od *lanka*, po Miklošiću = *palus*, po Trautmanu *Bucht, Wiese, Aue* = livada, šenokos, rudina, cvjetna livada - može da bude **Luka** (Orja) ali i **Laka**, **Lake** (Baice), s otpadanjem protetskog *v* (*vlaka*).

338. **Lankauitz** 1308, Lankevitze 1447, Lankewitze 1491 (MH: 90), Trautman identifikuje sa - **Lukavica**, Nikšić, 's Loukavicami' oko 1220 (Škrivanić: 76).

339. **Laptze** 1491 (MH: 90), po Trautmanu od polj. *lapa*, njem. *Klaue, Tatze* = kandža, šapa, pa navodi i južnoslov. **Lapac** - **Lapčići**, Budva. Mi pomišljamo i na *hlapac*.

340. **Laz** u Dolghelaz 1361 (II: 91) - **Laz**, 'njiva dobijena sječanjem, čišćenjem šume', što i simbolično označava sječu, pa otud i Carev Laz, mjesto će je posećena careva (sultanova) vojska 1712. godine.

341. **Laze** 1362, Lase 1248 (II: 91) - **Laze**, Budva, Podostrog (Nekićenović: 586).

342. **Lazy** (Kuhnel, Muka, Trautmann) - **Lazi**, odlomak Maina (Nakićenović: 591); mostići preko Rastovca, Nikšić (D. Petrović 1966: 133). Toponimi ovoga tipa česti su do Vardara (PJOK: 124).

343. **Lave**, Lawe 1257, 1260 (II: 25), Rospond (1982: 115) izvodi, slično Trautmanu od: *lava, lavica* (na rus. *lavka* = klupa), njem. 'Steg uber einem Bach', dakle = brvno. Primjer: Lawy na Šljonsku (1155 - **Lau**) - **Lava**, 'signo predicto, quod vocatur Lau, recte in sursum usque ad montem' Kotor 1332; 'territorium meum sub la *laue*' 1334 (MC II: 52, 53, 156). Ovaj toponim nalazio se na području današnjih Škaljara (Levagno, Leuanno), gdje se nalazila *lava* = brvno preko potoka koji se još lijepo vidi na Mortierovom bakrorezu Kotora (Amsterdam XVII v.). Zapanjujuća je podudarnost oblika Lau u Polabliju i Kotoru. Venecija je taj naziv malko prilagodila svome izgovoru.

344. **Lendzane**, 'stanovnici sela Lendy', Lendište (Lendist 1253) -

Leđan grad iz narodne pjesme (*U Leđanu gradu latinskome*) nije ubiciran. Leđanov vrh, Leđanovo ždrijelo koje navodi Erdeljanović u Čekličima nemaju u narodu objašnjenja, što znači da su veoma stari nazivi. Ostali primjeri koje pominje su udaljeni. (1926: 500). On ne nalazi drugo tumačenje nego da se radi o osnovama *leđa* ili *leđ* (debi-lis)? U pitanju je, međutim, karakterističan polonizam od *lads* = kopno, polje (čitaj: *lond*) + *jane* = stanovnici polja, Poljaci, *Lengyel* na mađarskom. Leđan je, dakle, naša veza sa poljskom pradomovinom Slovena.

345. **Lelek** u Lelekozeniza 1258, Lelekov. Lelechov (II: 64 I: 101) - misli se na tur. *leylek* = roda (L. Vujović 1969: 356), ali imamo, osim poalpsko- polor. *lelek*, kašup. *lielek*, što je sve daleko od turskog uticaja - Ljaljkovac, Drobnjak (Tomčić: 371), Ljaljak 1495. u povelji Đurđa i Stefana Crnojevića ('u dno Ljaljka') (Rotković: 108). *L >> Lj* može da bude alb. uticaj.

346. **Lekowe** 1267/97, **Leycowe** 1263 (II: 98), Trautman izvodi od *lyko*, njem. *Bast* = lika za vezivanje, ako je ta etimologija u redu, onda imamo - **Likovi Prodo** oko 1296 ('otuda u Likovu prodol') (Šekularac 1987: 78). Ako je od hipokoristika **Leko** onda imamo - **Leković**.

347. **Lensan** 1393, češ. Lužany (II: 104) - **Lužani**, Luxeni u ugovoru s Venecijom Stefanice Crnojevića na Vranjini 1455, ali i Luxane. Lužnica (Lusniza) u defterima 1492, 1521, 1523. i u Bolice (1614).

348. **Leptiz** 1303 (I: 157, 180) - **Lepetić**, Lepetane.

349. **Lješane**, prema Lesane 1136, Lesane, Lesaaz 1177, Lissan 1230 (MH: 90) - **Lješani** 1455. u ugovoru s Venecijom (I. Božić, *Istorija Crne Gore* II/2, 1970: 362); 'ot' Lešnan' Vukman Lekić i Radonja Đurđević u povelji Crnojevića 1494 (Šekularac 1987: 231). Da je od imena Lješ bili bi: Lješevići. U mletačkoj grafiji: Gliescopoglie 1614, villa Liesegnani (1526), što upućuje na selo Liješnje, stanovnici sela Liješnja = Lješnjani. Širenje plemena proširilo je ime na cijelu nahiju. Kad su neki Lješnjani preselili u Rovca, osnovali su, po starom običaju svih preseljenika selo - Liješnje (Barjaktarović 1984: 43). Ranije se to mjesto zvalo Breze. G. Labuda (1981) smatra da su dva polapska plemena sa sličnim imenima: *Lissan* i *Liezizi* spojena u jedno.

350. **Lijeva**, Lijewenstorp 1567, lijevo selo (I: 129, 184 MH: 93) - **Lijeva** (Rijeka).

351. **Liessow** 1241, Lieschow (I: 163 MH: 95) - **Lješev** (Stup),

Cetinje; Lješević 1452. u Grblju (Rotković: 24).

352. **Liezca** 1003 (Titmar VI: 19), **Liezeca** 995 (**Diplomata Otonis I, III**: 171), **Lizeche** 1166 (II: 45) - **Lijeska**, **Začir** (Jovičević 1911: 442); **Lijeske**, pašnjak u **Krivošijama** (Nakićenović: 513)...

353. **Lništa**, **Liniscza** 1284 (II: 83) - **Lništa**, **Laništa** (Kuči, Erdeljanović: 80); **Bratonožići**, **Njeguši**; **Lanište**, **Herceg-Novi** (G. Stanojević 1986: 56).

354. **Lipa** 1288, **Lipe** 1358, 'silva Lype cum villa in ea sita' 1308 (II: 42) - **Lipa**, **Cetinje**. Po Lipi se lokalitet **Belveder** kod **Cetinja** zvao **Prilip**, pri Lipi, o čemu nas obavještava **Glas Crnogorca** 1884. Kad su se namnožile strane ambasade (legacije), tu je izgrađen vidikovac - **Belvedere**). Najstariji zapis o nekom sličnom toponimu je možda **Lipov Prodol** 1242 (Šekularac 1987: 62) na **Skadarskom jezeru**.

355. **Lypcze** 1294 (II: 43), 'silva Liptz' 1333 - **Lipci**, **Risan**. **Lipci** pod **Gredom** u falsifikovanoj povelji **Prvovenčanog**, što ne dovodi u pitanje toponim.

356. **Lippowitz s.a.** (II: 43) - **Lipovica**, luka, **Tivat** (Nakićenović: 381); pritoka **Rijeke Crnojevića** (Jovičević 1911: 419); **Lipovica** 1330, **Plav**...

357. **Lijeskov**, **Lessekouw** 1491, **Lezekowe** 1215, **Lascoue** 1236, **Lascow** 1324 (II: 45, 46) - **Ljeskove** u **Savinoj povelji** 1233 (Šekularac 1987: 60, 85) **Ljeskovac**.

358. **Lysin**, **Leussin** 1343 (I: 92) - **Lisinj**, **Bar**; **Lisina**, **Piva**.

359. **Lyssidol**, 'mons' 1279, **Lyssow** 1346, **Lissov** 1242 (II: 55) - **Lisa**, brdo iznad **Dokleje**, odakle se grad snabdijevao vodom; **Lisa**, danas **Lisac**, **Bijelo Polje** 1243 (Škrivanić: 76); **Lisac**, **Danilovgrad** **Pljevlja**, **Pusti lisac**, **Podlisac**, **Cuce**...

360. **Livbimari** 1158 (MH: 15, 97) - **Ljubomir** (**Liubomir**), župa u **Dukljanina** 1149.

361. **Liubice**, **Lubitze** 1328 (I: 160 MH: 97) - **Ljubice** 1455. u **Hotima** (Rotković: 26).

362. **Liubin**, 'civitatula' 1293 (I: 92) - **Liubigne** 1404. u **Hercegovini**, **Ljubinje** (Škrivanić: 77).

363. **Liubusize** 1003 (I: 116, 180), **Lubuš**, **Lubbascce** 1263 (MH: 91, 96) - **Ljubaštica**, r. u **Vasojevićima** (Dašić 1986: 535); **Ljubuški**, **Hercegovina**; **Ljubišići**, starošedioci u **hercegnovskorisanskom kraju** (Nekićenović: 280, 494); **Ljubišić** (**Gliubissich**) iz **Cuca** 1535. u **Kotoru**

(Kovijanić 1963: 209).

364. **Ljutici**, plemenski naziv 990. godine, skupina plemena drukčije zvana Veleti i Vilci (MH: 100) - **Ljutići**, Pljevlja; **Ljutica**, vrelo u dolini Tare; **Ljutice**, Paštrovići...

365. **Liza** 'terra' 1274 (MH: 95) - **Lica**, Piva, 'mesto okrenuto suncu' (N. Bogdanović 1982: 289). O istome i D. Vujičić (1976: 27) koji kaže da je 'lice ravnija strana nekog uzvišenja; postoji i mikrotoponimski naziv *Lica*'. Treba napomenuti ono čega se sjetio jedino M. Budimir, da i naziv Like nije u Porfirogeneta Lika već *Litza* = *Lica*! Prema tome nije u pravu Skok (II: 301) da dovodi u vezu Liku sa predindoevropskim *Licus* >> *Lech*, *leikos*, njem. *geil* = bujan, naprasit, vatren. Lica je u romanskom izgovoru lako postala Lika! Inače, mikrotoponim Lica imamo i u Dobroti (A. Tomić 1977: 141).

366. **Lokvica** u H. Skalove, Locwisc, selo 1194 (MH: 95) - **Lokvice**, Lokva na Lušnici (Nakićenović: 352); **Lokva**, Drobnjak (Tomić: 378), **Lokvišta** (: 446); **Lokva**, Riječka nahija (Jovićević 1911: 436)...

367. **Lom**, Lome 1352, Loum 1250 (II: 95) - **Lom**, uvala pod šumom u Krivošijama (J. Subotić 1971: 164).

368. **Lomenitze**, 'rivulax' 1274, Bach Lomenitz (MH: 96) - **Lomenica** 1485. u Budimlji (Pulaha).

369. **Lopate**, Lopata 1216 (II: 77) - **Lopate**, Bratonožići. U nedostatku pomorske terminologije, Albanci su posudili staroslov. i opšteslov. *lopatě* za veslo.

370. **Lopitz**, starije Loppyn 1318, Loppin 1496 (I: 92 II: 47), Trautman izvodi od *lopen'*, njem. *Blatt* = list, odnosno *Klette* = čičak - **Lopica**, Marko, rodonačelnik Lopičića (Milović 1956: 273).

371. **Losne** 1216, Losen 1343 (MH: 96) - **Lozna**, Bijelo Polje.

372. **Lositze** 1321, Losiz 1257, 'terra Losiz' 1276, 'campus Losiz' 1276 (II: 53) - **Lozica**, Kotor; **Losiza** 1351 (Kovijanić 1963: 11-12).

373. **Lostau**, Loztoue 973 (Hessler 1957: 35), H. Skalova identifikuje kao **Lastovo**, ali može i **Lastva**, mjesto među rtovima, de što raste (Skok II: 274). "Vjerojatno od glagola *laz-iti*, ša sufiksom *-tva* kao *ljestve*". Opširnije o toponimima tipa *Lastva* J. Hadžimejlić 1987: 143-149. Tamo i mapa rasprostiranja ovog toponima.

374. **Lowatce** 1437 (II: 89) - **Lovac**, voda u Mojdežu, Herceg-Novi (Nakićenović: 449).

375. **Ljubanovici** (Rospond 1974: 73), **Lubanovicz** 1242, **Lubanouiz**

1250 (I: 116) - Ljubanović, patronim od: Ljuban. Ljubanova njiva u Mrčevu polju, Grbalj (Nakićenović: 570).

376. Ljubovici (Rospond 1974: 73), Lubevitze 1307 (I: 80) - Ljubović, Podgorica.

377. Ljubotin u H. Skalove, Lubbetin 1460 (I: 127, 149 MH: 98) - Ljubotinj, Lubotin 1398, Liubotin 1580 (Kovijanić 1974: 89).

378. Lubacina 1268 (I: 169) - Ljubišnja, Pljevlja.

379. Lubnitz 1189, Lubentz, Lubnica, rijeka u H. Skalove (Kozirowski) - Lubnica, Ivograd.

380. Lubisse 1218 (MH: 97) - Ljubiše. "O plemenu Ljubišinu, koje je dvanaesto u opštini paštrovskoj, zna se ovo: Početkom XI stoljeća šljegla u primorju, s kraj rijeke Ljubišnice iz Hercegovine, dva brata blizanca, koja su se smjestila u sred Paštrovića, i tu udarila temelj selu 'Blizikuće' (blizakove kuća)..." (Ljubiša u Životopisu 1878). Nijesu poznati izvori za ove tvrdnje.

381. Ljubusko (Bilek), Lubus, 'castrum et civitas' 1226, Ljubušane, pleme u plemenskom savezu Veleta (Ljutića) (I: 108 MH: 91) - Ljubuški u Hercegovini.

382. Lucowe 1239, 'villa slavica Lucowe' 1260 (II: 50), Lukova (Bilek, Marschalek) - Lukovo, Nikšić.

383. Lugu. Sirocolug 1219, Luh 1236 (II: 21) - Lug, po kome je nazvana Luška župa u Dukljanina 1149; 'de Lugo de Tribigne' 1441 (Škrivanić: 76); Kosovi Lug, Danilovgrad...

384. Lughe 1315 (II: 21) - Luge, Berane.

385. Lupogloue 1292 (II: 109) - Lupoglav kod Dobrskog sela 1485 (Rotković: 64). Često diskutovan oronim koji je objasnio još Trautman 'aus altem Glupoglawi'. Evo što o tome kaže P. Šimunović: "U onomastičkoj literaturi vezivao se ovaj toponim za *lubcortex*, usp. Lubenj, Lubno, Lubište, Lubinja... St. Raspond (OJ 3-4, 121). Usp. E. Eichler, Glupoglav-, Zeitschrift fur Slawistik, 17, Berlin 1972, 623. U ovim toponimima (Lipoglav, Lupoglav, Lepoglava) pisao je u nekoliko navrata F. Bezljaj (OJ 1, 12; Jezik in slovstvo, XVII, 4, str. 106, a izvodi ih iz praslav. *gl'upoglav'*, od osnove *gleup*, sa značenjem u lit. '*gladak, sklizak*', ali se u slav. jezicima mora oslanjati na značenje '*glup*'. Toponim bi bio metaforičnog postanja' (Onomasica jugoslavica 6; 24).

386. Lutebuk 1434, 'villa Liutebug' 1267, Luthebug 1265 (II: 105), Trautman objašnjava mitološkim imenom Ljutibog, iako nema dočетка

- *bog* već - *buk*, - *bug*, što bi upućivalo na ljuti buk vode, vodopad i sl. Na istu semantiku upućuje Čupičev Ljutotuk u Zeti (1982: 28) *Ljutotuk* ima i u Kućima. St. Rospond (1982: 114) možda nalazi zajednički imenitelj u varijantama: *bog-*, *bag-*, *bug-*. Jedan od ovih formansa dao je Bohinje u Češkoj i Sloveniji. Rospond navodi shr. *boginja*. Drugi je dao njem. *Bach* = potok, treći: *Bug*. Dakle, i Lutebuk bi bio -*buk* a ne -*bog* (*deus*).

387. *Lutyna*, Lutene 1498/1523 (II: 34) - *Ljutina*, šume u Goroviću, Grbalj (Nakićenović: 566). *Ljutina*, Morinj.

388. *Luthzithse* 1318 (I: 116 MH: 68?) - *Lučice* (Petrovac na Moru, Drobňak)... *Lanczice* 1335 (II: 23).

389. *Luketin* u H. Skalove po K. Podlaszewskoj, od imena *Luketa*, sa nazalom - *Luketa*, *Luketin*, *Luketić*. U Kotorskom arhivu nalazimo zanimljivo ime *Lucenta*, sin *Radoša* *Nepokrilova* 1330 (MC I: 516). S obizrom na ime oca (*Radoš*) i *Lucenta* bi mogao biti *Lukenta*, *Luketa* sa još konzerviranim nazalom. Na drugom mjestu nalazimo prezime *Lukota* (*Lucota*) 1336 (MC II: 1615). Mislimo da su to varijante istog augmentativa od: *Luka*.

390. *Lužica*, njiva (*Kühnel*) - *Lužica*, luka u Bratonožićima (*Erdeljanović* 1909: 454).

391. *Maddesowe* 1496, *Madežov* (MH: 100) - *Madeži*, *Nikšić*; *Madež*, *Danilovgrad*.

392. *Makovec*, *Makevitz* 1320 (II: 50) - *Makovica*, *Njeguši*; *Makovice*, glavica u *Veljen Zalazu*; *Makovići*, staro bratstvo u *Lipi* (*Erdeljanović* 1926: 390, 613). *Pribil Mak* u *Kotoru* 1439 (*Kovijanić* 1974: 33).

393. *Malinesuelde* 1215, *Malin* 1194 (MH: 101) - *Malinačka* aluga u *Prentinu Dolu* (*Erdeljanović* 1926: 669); *Maline*, *Berat* 1431 (*Škrivanić*: 78); *Malinska*, *Drobňak*.

394. *Malošici*, *Malosiz* 1248 (I: 116, 170 MH: 101) - *Maloševica*, *Maloševa voda*. *Maloševina* (*Kuti*, *Bijelske Kruševice*; *Nakićenović*: 467, 504), *Maloševa jabuka* 1492, u predjelu *Malonšića* (*Rotković*: 95). *Malonšići* se dovode u vezu sa selom *Malenza*, *Crno brdo pa bi* i ime *Malonšići*, po *Šobajiću*, označavalo *Crnobrdane* ili *Crnogorce* (*Kovijanić* 1963: 229). *Malonšići* se pominju prvi put u kotorskim spomenicima 1432, u značenju prezimena (*Petar Malončić*) i plemena. *Jireček* iz dubrovačkih izvora navodi oblik prezimena: *Malonjšiki*.

Postavlja se pitanje: kako to da u mikrotoponimiji nestaje nazal

koji je sačuvan u pisanim spomenicima? I kako to da imamo i žensko ime Maluša, što je vidljivo u toponimu Malušina dolina (Nakićenović: 464), pa i Maluško polje (Isto: 236)? To upućuje na imenski par: Maloš - Maluša! Povelja Đurđa Crnojevića, po Tomičevom izdanju, može se pročitati u Šekularca (1987: 221-225) i tamo se na dva mjesta pominje Maloševa jabuka ('i na kosić' što se zove maloševa jabuka i suprotiv ' maloševe jabuke i komat' zemle što se zove radosava vukotića laz").

395. Malovici, Malow 1551, Malewicz 1290 (MH: 101) - Malovići, Maljevići... Malovići u Bijeloj (Nakićenović: 289); Maljević, Cetinje.

396. Manceuare 1294 (II: 110) - Macavare u Banjanima. Oni koji vare muku, kašu. Vuk navodi: *muka*, u Srbiji *mučnjak*, *farina* = brašno. Po strukturi identično sa: Vodovar, Risan, Maslovar, Kotor. Polj. Makowar, južnoluž. Mukwar. Polj. *monka* = brašno. Osim Macavare čuje se i Macavari. Analogija: Varikašin Do u Čekličima (Erdeljanović: 337).

397. Mantenitz, 'flumen' 1271 (II: 21) - vjerovatno po mutnoj vodi - Mutnica, Piva. Polapski oblik sadrži nazal.

398. Mareza, njem. Marienwiese, Marijina livada (Gornowicz 1978: 30) u Pomorju gdanjskom; Marese 1551 (H. H. Bielfeldt 970: 29), izvodi od mreža (*r* = *ar* kao *umro* = *umaro*). U rijeci Havel pored Brene (Brenaburga) bilo je zabranjeno loviti mrežom a to se vidi iz ovoga dokumenta: "Item es sollen auff havel, und andern angelegen und Sehen, so in die havel tretten, keine *Maresen* oder kleine netze gebracht werden... solche verbotten Maresen". Bilfeld kaže da *Marese* odgovara polap. *mreža*, stpolj. *mrzeza*, rus. *mreža*, stsl. *mreža* a to je 'zeichnung eines Netzes'. U Pomeraniji Trautman je našao ove toponime iz iste osnove, ali bez *r* = *ar*: *Mresino* 1276, *Mresyna* 1283, pa i *Bresin* (*mr* = *br*) - *Mareza*.

399. Maslowe 1370 (II: 86) - Maslovari, starošedioci u Krimovici; Maslovari u Grblju i Bogdašiću (Nakićenović: 292, 296, 415).

400. Medowede 1186 (II: 54) - Medede, Pješivci. 'Bogoye et Bogavice, fratres, filii Radoste de Megegi' 1336 (MC II: 409). Medede se pominje i u razgraničenju Crne Gore i Hercegovine 1471 (Rotković: 36).

401. Medevitze, 'stagnum' 1321 (II: 88) - Medouich Juroye 1337 (MC II: 367). Medovići i među Turcima, ali prezime je slovenskog porijekla.

402. Medowe 1310 (II: 88) - Medova, Medoue 1336. blizu ušća Drima (Škrivanić: 79).

403. **Melgoz** 1230, **Melgast** 1331 (I: 46 MH: 104, 167), **Milegastus**, ime (Schlimpert: 823) - **Miogost**, Danilovgrad. Jedan od brojnih toponima sa dočerkom *-gost*. 'Milegostus, filius Radomil' u Kotoru 1326 (MC I: 175).

404. **Mellyn** 1360, **Mellene** 1288, 'stagnum Melne' 1254 (II: 17), polj. *miel*, njem. *Untiefe* = plićak. tome odgovara arh. nalazište Mijele u Crmnici, ali i **Meljine**, Herceg-Novi. *Mijel* = plitkošć (Rospond).

405. **Melnica**, 'fluvius' 1275 (II: 17) - **Melnica** u Lješkopolju, pored rijeke Sitnice, na austrijskoj mapi promjera 1:75000, 1886. **Melnik**, vis u Bratonožića (Erdeljanović 1909: 453). Ovo zamućuje osnovu *mijel'* = plićak, kao u prvom slučaju, i upućuje na *mijel'* = kreč (Skok II: 403).

406. **Merce**, 'silva' 1318 (MH: 104) - **Mrke**, Podgorica, 1485 (Škrivanić: 81). U starim zapisima Mrke su obično Merce kao u: **Merceuapollia**, Grbalj. I prezime Mrčić je **Mercich** 1435.

407. **Merchaw** 1284 (I: 102 MH: 104) - **Mrčava**, Mrčevac, Tivat; 'de Mercoues' 1326 (MC II: 110).

408. **Mercowe**, 'molendinum' 1264, **Markevitz** 1426 (I: 63 MH: 104) - **Mrko(je)vići**, Bar, u mlet. izvorima: **Li Marchoe** 1409 (Kovijanić 1974: 64).

409. **Mesereche**, 'provincia' 1136, **Mezerech** 1186. 'a Slavis inhabitata, provincia Mizerez' 946. godine (II: 110) - **Međurječje**, Morača. **Međureč**, selo, rječica i planina u Krajini.

410. **Metkow**, 'flumen' (MH: 103) - **Methcovich**, Bogdan iz Čeklića 1435 (Kovijanić 1963: 185). **Metkova voda** (Nakićenović: 519).

411. **Metle** 1284, **Metlick** 1288 (MH: 105) - **Metaljka**, Pljevlja; **Metaljič**, šume u Grblju (Nakićenović: 566). Doslovno je identična **Metljika** na Kupi.

412. **Mezegore**, **Mezegure** 1255, 1279 (II: 110) - **Međugore** u Kućima (Erdeljanović: 116); **Međugorje**, Trebinjska Lastva.

413. **Michotandorp** 941 (I: 182), **Mikotino selo** - **Miko**, **Mikota**, glavar Gluhog Dola 1614 (Bolica). **Micho**, sin **Saje**, Kotor 1336 (MC I: 50,51), **Mico** 1333 (MC II: 421), **Michoje**, sin **Dobrihne** iz Škaljara 1332 (MC I: 22).

414. **Milebraterstorp**, **Milebratstorp** 1320 (I: 55, 130, 183) - **Mio-brat** u defteru **Drobnjaka** 1477, **Mijobrad** (Rotković: 256); **Milbaya** 1327 (MC I: 454). Dvočlana imena u staro vrijeme bila su češća: **Mildrug**, **Milegostus**, **Milgost**, **Millorat**, **Miloslaua**...

415. **Milniz**, 'flumen' 1256 (I: 178 MH: 105) - **Milinići?** Bjelice. Prije bi se vezivalo za *Melnicz*. V. br. 405.

416. **Milonici**, Mildenz 1312, 'altes Milonici, po. Milonice, č. Milonice' (I: 130, 178 MH: 105) - **Milonići**; **Milonjić** ban iz narodne pjesme, navodno iz Gornje Draževine u Lješnjanskoj nahiji (Erdeljanović 1926: 66).

417. **Miloradesdorp** 1282 (I: 54), Miloradovo selo - **Milorat** iz Kavča 1327 (MC I: 358).

418. **Miloscewo**, Miloschaw 1399 (I: 116-117) - **Miloševina**, zemlje; **Miloševica**, pašnjak; **Miloševa voda** u Kutima i Bijeloj (Nakićenović: 467, 504). Ime Miloš javlja se u prvoj knjizi kotorskih notara, 1326. godine. ('Ego quidem Milos, filius Rateci, cum filio Bratislao' - MC I: 152)

419. **Mylowe** 1144 (I: 69) - **Milov do** u Cucama; **Milova glavica** u Bajicama (Erdeljanović 1926: 138, 534, 261).

420. **Mil'kovo** u H. Skalove (Papierkowski) - **Miljkovi dolovi** u Njegušima (Erdeljanović 1926: 362). u H. Skalove ima i: **Milkov**, kao varijantu istog toponima.

421. **Minnitze** 1275, 'daneben altes Minici' (I: 69) - **Minići**. Mina se kao hipokoristik često pominje u katastru Dobrilovine (Šekularac 1988: 51-58).

422. **Miroschin** 1286 (I: 122) - **Miroš - in**, kao **Dobraš- in**, **Kolaš- in** - **Miroš**, 'Mirossius, gener Osren' 1337. u Kotoru (MC II: 373).

423. **Mirotici**, Merotiz 1209 (I: 152, 154) - **Mirotići**, Lješkopolje; **Mirotinjski dolovi**, Grahovo, mjesto đe je potučena turska komora početkom maja 1858.

424. **Mirowicz**, Mireuiz 1216 (I: 63, 181) - **Mirović**. 'Miro de Antibaro' 1331 (MC I: 560); 'Miroye, filius Radossii i Rastisce de Cerniplat' 1331 (MC I: 838).

425. **Myšeta**, Muscentin 1305, 'zu altem Myšetin' - **Mišetići** (Nakićenović: 288).

426. **Miszte Maior** 1336 (MH: 105) - **Mašte**, Polimlje? (Dašić 1986: 69). 1485. - **Mačte** (: 116).

427. **Moczel**, Muce 1304, 'altes Moča' (MH: 69) - **Močila**, **Močal**, **Močao** (Tivat); **Močila**, zemlje u Vrbi; **Močaline** u Cetinjskom polju... **Močali**, baština u Bratonožićima.

428. **Mutzhilda**, 'lacus' 1291 (II: 19) - kao gore.

429. **Modrow** 1437, **Moderow** 1493 (II: 39), od polap. *modrev* - ariš, tis - **Modri vrh**, Piperji; **Modri rt**, Šavnik. **Modra oka** na Jezeru su od kolorističke osnove a ne od fitonima.

430. **Mogila** 1174/1219 (II: 8) - **Mogile** (Crmnica, Bratonožići).

431. **Mogilica**, **Mogelitz** 1390 (II: 8) - **Mogilica** u Baošićima (Nakićenović: 478).

432. **Moicheuiz** 1490/98 (I: 98) - **Moćevac**, Pljevlja.

433. **Mojkovici** (A. Muka 1904: 134), **Mojkov**, njiva (Kühnel), **Mojko** 1041, **Mojk**, **Mojek**, **Moyko** 1220, polj. **Mojko**, **Mojak** (Taszycki 1925: 51, 52), češ. **Mojek** (Svoboda 1964: 134); **Moie** (Schlimpert 1978: 89) - **Mojkovac**. **Mojak**, mlin u Poseljanima, Crmnica. **Mojan**, planina, **Kuči**. U Kotorskom zalivu: 'Moyan Milletich' javlja se zajedno sa **Nenom** **Ozrinićem** i **Pavlom Kostićem** u jednom sporu 1335. godine (MC I: 1279). **M. Pavlović** je pokušavao da **Mojkovac** objasni uz pomoć keltskog (1970: 211), ignorišući frekventnost imena **Mojko** i konstrukciju: **Mojkovac** kao **Petro+vac**.

434. **Mokra**, **Mocre** 1287, **Mokere** 1236 (II: 29) - **Mokra**, **Kuči**; **Mokra ploča**, **Kotor**; **Mokri do**, **Očinići**; **Mokra planina**, **Berane**; **Mokro** u **Crmnici** 1492 (Rotković: 90); **Mokra ploča** 1482. u **Crmnici** (isto: 55).

435. **Mokrene** 1317 (II: 104) - **Mokrine**, 'villa dicta Mocrine' 1443 **Herceg-Novi** (Škrivanić: 80).

436. **Mokrin** (Papierkowski: 90), **Mokrina** (Muka: 535) - kao gore.

437. **Moraz** 1227, etnik: **Moraciani** 1161 (Hessler 1957: 34) u tekstu: "Preterea determinavimus prememoratae sedis parrochiae provincias infra nominatas: **Moraciani**, **Cieruisti**, **Ploni...**" - **Morača**; **Moratia** u **Dukljanina** 1149, rijeka i župa. **Moracna gniva** na **Koronelijevoj** (**Coronelli**) mapi **Boke**, na lijevoj strani **Veriga**; **Moračice**, **Bratonožići**, 'selo **Moračice**' 1497. u defteru (Rotković: 122); **Moračnik** na **Jezeru** 1417...

438. **Morin** 1470 (II: 19) - **Morinj**, **Morin'** u povelji **Prvovenčanog** (Šekularac 1987: 50).

439. **Mostyn** 1325 (MH: 108 II: 75), **Trautman** povezuje sa shr. **Mostina** - **Mostina**, **Polimlje** (**Jovićević** 1921: 550).

440. **Moscznitz**, 'rivulus' 1323 (II: 75), **Trautman** izvodi od **most**, kao: **Moštanica**, **Mošćenica**. Treba ispitati porijeklo toponima **Mašnica**, **Berane**.

441. **Most** 1289 (II: 75) - **Most** 1254 (Škrivanić: 81). Danas **Slijepač Most**.

Mosteniz, 'fluvius' 1274/75 (II: 25) - Moštanica, Nikšić. Bliži oblici: polj. Moszczenica, istarska Mošćenica.

442. Mrdic (Papierkowski: 90) - Mrdin brijeg u Cucama (Erdeljanović 1926: 132); Mrdari, selo u Bratonožićima (Erdeljanović 1909: 512), Mrdovi u Orahovcu, Kotor (Nakićenović: 427). Od baltosl. svesl. i praslov. *mrdati*: micati se, vrpeljiti (Skok II: 463).

443. Muchow(o) 1377 (II: 58) - Muhovo s.i. od Bijelog Polja. Muhović.

444. Murin u H. Skalove (Kozierowski) - Murina, Murino kod Andrijevice. Zanimljivo je da u Umagu imamo: Murine, što bi upućivalo na jedninu: Murina.

445. Muritz 'stagnum' 1273, starije Morica, novije Müritz See (II: 27). Trautman izvodi od *morice*, malo more, što izgleda logično, s obzirom na Baltik u blizini koji je veliko more. Do promjene o >> u došlo je zakonito kao: *ronka* - ruka, *Doclea* - Duklja, dok je u Njemačkoj od Morice nastalo prvo Muriz a zatim Müritz. - Murići na obali Skadarskoj jezera. Etnik: Murićani. Takođe, kod Elbasana 1431: Murikani (Škrivanić: 82). Murići u Baču čuvaju predanje da su iz sela Mur kod Skadra (A. Džogović 1986: 340-341). U Bolice (1614) Murići su još uvijek - Morići!

446. Nakle 1253 (II: 24) - Naklo, Durmitor; Nakl Vas oko 1220, Peć (Škrivanić: 82); Nakalje, Grgalj (Nakićenović: 554). Skok (II: 500) tumači *naklo* kao 'duboko mjesto u rijeci', potvrđeno u Hrvatskoj, u vrijeme narodne dinastije, u lokativu (?) *Nacle* 1080. Vuk ima *naklja* - okuka, što bi dalo drugi smisao grbaljskom Nakalju. S time se slaže i Trautmanovo tumačenje da je *naklja* 'Windung eines Flusses' = zavoj rijeke. O Naklu opširno piše Š. Ondruš (1981: 230-235).

447. Nebbesin 1417, Nebetzyn 1431. Trautman (I: 122) dovodi iz Nebyšin, mada je nama lakše da to povežemo sa - Nevesinjem. Hessler (1957: 36) ima Natruzina, što je blisko Dukljaninovom Netusini, što se opet identifikuje s Nevesinjem. Hiljferding je u kvadratu 24H6 našao - Neuiuzinnen, a to je još jedna veza sa - Nevesinjem!

448. Nedalino 1227 (I: 43) - Nedajno? (Piva).

449. Noscowe 1273 (I: 81 MH: 111) - Noskovicica, izvor u Morinju (Nakićenović: 525).

450. Novelitze 1318 (I: 141) - Noveljići.

451. Njegotin, Neghentin 1284 (I: 69), Njegotin(o) - Negota, obučar

u Kotoru 1326 (MC I: 93). Negotino u Makedoniji (Kavadarci); Negotin u Srbiji.

452. **Negošć** u H. Skalove, na Baltiku - 'Nelgost, pottoc' u Njegušima 1336 (MC II: 1065). Od *ne - gost?*

453. **Nute**, 'aqua' 1228, Nuthe, Nuda (II: 37), Nudov 1375 (I: 81) - **Nudo**; Nudoljska rijeka, Grahovo.

454. **Oblikov**, Woblicowe 1265 (I: 168) - **Oblik**, Ulcinj, u Dukljana 1149. Tumači se da dolazi od lat. *obliquus!*

455. **Obrow** 1362 (I: 17) - **Obrovo**, Bijelo Polje. Povezivanje ovih naziva sa Obrima (Avarima) izgleda da je napušteno. Po Miklošiću *obrov'*, lat. *fovea* = jarak, jama (1927: 384).

456. **Odmont** (Kozierowski 1934), Wotmunde 1249 (II: 16) - **Odmut** u Pivi, sada pod vodom, arheološko nalazište. Polapski oblik bliži je izvoru: *vodomut*, vir. Bezljaj (1958: 91) definiše *ot'mot'* kao 'locus fluminis profundior' = najdublje mjesto u rijeci.

457. **Odole**, **Vodolje**, **Wudole** 1341 (II: 9) - **Vodolješnica** (Odoljenštica), Grbalj; **Odoljen**, mjesto i zemlje (Nakićenović: 387, 578). Bezljaj (1958: 91) navodi *odol'* kao češko-poljsko-pomorski tip, kome odgovara polj. *wadol'*, lat. *vallis* = dolina, uvala, pored *odol'*, polj. *odola*, njem. Schlucht, Bett eines Baches = klanac, korito potoka. U Sloveniji frekventni su nazivi: **Vodol**, **Vodole**, **Andol** itd.

458. **Odrin** u H. Skalove - **Odrinska gora**, Ulcinj.

459. **Vokolište**, njiva (Kühnel) - **Okolišta**, brdo u Lipi; ravan u Ržištima (Erdeljanović 1926: 414, 633). Protetsko *v* kao u nekim crnogorskim govorima.

460. **Orječoh** (Milewski 1930: 292), **Orsechow** 1274 (II: 46) - **Orahovo** na Jezeru 1296 ('u Crnici imenom Orahovo') (Škrivanić: 84); **Orahovo** (Oravo), Kući; **Oraovica**, Komani...

461. **Orle** (Kühnel), **Worle** 1320 (II: 62 MH: 163) - **Orlje gnijezdo**, Čeklići; **Orljevo**, Kući; **Orljaj**, **Orjen**...

462. **Otsječ** u H. Skalove (Milewski), **Ozzetz** 1314/5 (II: 7) - **Osječnica**, Grahovo.

463. **Ostrov**, **wostrow** 1244 (I: 20 MH: 171) - **Ostrovica**, tvrđava 1489, 1490. u Boki (Rotković: 75-76, 78; Nakićenović: 248); **Ostrovica** u Vasojevićima (Dašić 1986: 21); **Ostrovička gora**, **Drobnjak** (Tomić: 381-383); **Ostrovica** između G. i D. Morače (ICG I 1967: 315).

464. **Wosterwitze** 1321 (II: 23) - kao gore.

465. **Wostroszna** 1218, **Wostrozne** 1241 (II: 69), u Miklošića (1927: 408) još i: **Ostrozna** na Rujanu, **Swante ostrosne** na ostrvu kraj Grajfsvalda (Greifswalde), a tumači *ostrog'* kao *vallum* = dolina. Prije će biti od *oštri rog*. - **Ostroške grede**.

466. **Otoc** 1224 (II: 24) - **Otok**, dio Đuraševića na Luštici; **Otok** kod Dodoša (Jovičević 1911: 536); **Otoka**, **Drobnjak** (Tomić: 375). **Otok** od figurativnog *otôk*, *oteklina*, za razliku od ostrva koje ima osnovu *ostr-*, vrh brijega koji viri iz mora.

467. **Ovčary**, grad u H. Skalove - **Ovčari**, Konjic, Hercegovina; **Ovčarica**, ubao u Kučima (Erdeljanović: 96).

468. '**Padeluche**, cum slavica villa' 1247, **Patluse** 1249, **Putlose** 1426, polj. **Podluže** (II: 111) - **Podlužje** (Podlugiae) u **Dukljanina** 1149; 'ou **Podloužii**' oko 1315 (Škrivanić: 89).

469. **Palitz** 'stagna', **Paliz** 1258/67, **Palice bloto** 1236 (II: 92) - **Palić voda** u **Morinju** (Nakićenović: 525).

470. **Parijez**, od *parijez'*, lat. *truncus* = klada (Miklosich 1927: 420), u polapskoj toponimiji samo u obliku: **Parys** 1369, **Pahrs**, **Paris** 1441/64 (II: 93 MH: 113) - **Parijez** u **Igalu** (Nakićenović: 446).

471. '**Villa quae lingua slavicali Parpartno dicitur**', **Parpart** 1262 (II: 48) - **Prapatna** u **Dukljanina** 1149. Ubikacija ovog lokaliteta je sporna, to jeste ima pristalica da je bila u blizini Bara i sa druge strane Rumije, prema Skadarskom jezeru. Najnoviji prilog o tome dao je Jan Lešni (Lesny) (1988: 93-103).

Paprat je ie., baltostl. sveslov. i prasl. *pa(=por)port* = bujad, ste-lja, filix. (Skok II: 602). Treba obratiti pažnju i na: *paprata*, *papratnja*, *priprata* = 'u crkvi odio za žene' (:603). Fitonimskog postanja su: **Paprat** u **Krajnjem dolu**, **Paprat** u **Ržanom dolu**, **Papрати** u **Dragomi-dolu**, **Pap-rati** (**Poprati**), selo u **Gornjim Pješivcima**, **Papрати**, zemljište u **Bjelošima**, **Papratine**, selo u **Donjim Pješivcima**, **Papratna strana** u **Dugom dolu**, **Papрати** do u **Papratnici**, **Papratnica** u **Lješanskoj nahiji**, **Papratnica** u **Crnnci**, **Papračani**, **bratstvo** u **Gornjim Pješivcima**, i sve je ovo toponimija tzv. **Stare Crne Gore** (Erdeljanović 1926: 850-851).

472. **Parzowe** 1426, **Parceke** 1331 (I: 66 II: 19 MH: 114) - **Parci**, **Podgorica**; **Parac** između **Brčela** i **Dupila**. **Pačko** (**Paško?**) **Parac** u **po-velji braće Crnojevića** 1495 (Rotković: 109). Ima i: **Parača**, prezime, **Parače**, **staro bratstvo** u **Cetinjskom plemenu** (Erdeljanović 1926: reg. 851). Da li sve to dolazi od: *parik* = 'naseljen težak' (Skok II: 609), ili,

što je fonetski bliže: *parac*, lat. *accusator*, suparnik na sudu, prica?

473. **Pantow** s.d. (I: 164) - **Pantovići** u Pobrđu i Sušćepanu. Za Pantoviće u Pobrđu Nakićenović (: 559) veli da su 'došli iz Crne Gore ima 280 godina'.

474. **Perkowe** 1302 (MH: 225) - **Perkov-ić**. Boguša, pok. Perka 1333 (MC I: 1081).

475. **Perowe** 1304/90 (MH: 115) - **Perov-ić**. Hipokor. od Petar = Pero. Petru de Gosti 1326. U defteru za Drobnjak, Rovca i Moraču ima 13 primjeraka sa imenom Petar (Rotković: 257). Perovo, zemlje u Kumboru (Nakićenović: 479). Perov do u Dragomidolu (Erdeljanović 1926: 537). Ime je biblijsko, tako da je za nas zanimljiv jedino hipokoristik. Kada je zabilježen prvi put?

476. **Perun** 1302 (MH: 115) - **Perun-ović**. Perun, praslov. riječ, slov. bog gromovnik, kao Zeus i Jupiter (Skok II: 643-644). Skok notira i selo Perunice kod Kotora. U oronimiji samo u jadranskoj zoni.

477. **Pijeske** 1270 CMH: 116) - **Pijeske**, punta velika i mala na Jezeru. Oblik je arhaičan.

478. '**Petz**, villa desolata' 1301 (II: 9) - **Pek** u Morači 1252 (Šekularac 1987: 121). Peć, Metohija.

479. **Petznik**, **Peznic** 1263 (II: 9) - **Petnjik**, Berane.

480. **Petznitze** 1302 (MH: 115) - **Petnjica**, Berane, Šavnik.

481. **Pillekestorp** 1274, od imena **Pilek**, **Pileta** (MH: 116) - **Pileta**; **Piletići**, bratstvo u Boljevićima, piše Erdeljanović (1926: 203), ali nabraja samo 1 kuću; **Piletići** u Piperima; **Pilatovica** u Rudinama.

482. **Pisterwitz** 1311 (I: 145) - **Paštrovići**, 'nobiles Pastrovichios' 1423, 'tamo poslah'... Nikolu Paštrovikja' 1335 (Škrivanić: 85). Trautmanu je polapski oblik 'dunkel'. Ne dolazi od *pastor vecchio* = stari pastir (crkveni?), kako se mislilo, već od *p'str'* = šaren, raznobojan. Na to upućuje i: Paštro brdo u Gošiću, Grbalj (Nakićenović: 369); Pestovrh, Drobnjak (Tomić: 386). Prezime Paštrović je isto što i Šarenac. V. Skok II: 617. pod *pastrva*.

483. **Pisce** 1331/46, 'altes Pišče' (MH: 116) - **Pišče**, Piva. Polj. *Piszczce*, ukr. *Pyšča*.

484. **Piwestorp** 1237 (I: 185 MH: 116), Pivovo selo, od imena Pivo (kao u nas slikar Karamatijević) - **Piva**. Skok (II: 668) je olako ubrojio u predslovenske i predrimske hidronime, iako je Piva, kao i Pivka u Sloveniji, **Piwna** u Poljskoj nastala iz glagola *piti*, *pijo* (Bezljaj 1961: 92;

Fasmer 1971: 269; D. Vujičić 1982: 38). Ime Pivo, Pivko, Piwota, Pivon poznato je širom slovenskog areala.

485. **Plana**, 'in riuum Plane' 1205 (Fischer 1967: 97; Trautmann II: 27), kao planina, od praslov. *poln-* + *-ina*, Plana je od praslov. pri-djeva *poln'*. "Kod nas je očuvan poimeničen u ž.r. u toponimima Plana..." (Skok II: 675) - **Plana** 1279. kod Bileće (Škrivanić: 88); **Plana**, selo u Brdima (Erdeljanović 1926: 854). U povelji Đurđa Crnojevića o vraćanju imanja Golubovićima 1492. godine, pominje se još jedna Plana, u dolini Zete ('i sa ove strane Sušice, gdje bješe Vukašinova kuća, ispod Plane komad zemlje...' (Rotković: 95). Još ranije imamo i četvrtu Planu, u povelji kralja Vladislava ('ou Bes na vrh Plane' (Šekularac 1987: 62). Kao što se vidi, areal rasprostiranja ovih toponima je velik. Naravno, ne samo u Crnoj Gori.

486. **Plava**, rijeka, Plawe, grad (II: 87) - **Plava**, stari naziv današnjeg grada Plav; 'ou Plave' 1282/98, 'selo ou Plave'.

487. '**Lacus Plavensis**' 1500, Plaweze 1352 (II: 87-88) - **Plavsko jezero**.

488. **Plavnica**, rijeka na teritoriji polapskih Moračana, Plavniz 1280, Plawenitz 1256 (II: 88) - **Plavnica**, pritoka Jezera, oko 1220 (Škrivanić: 88).

489. **Platzekowe** 1341, 'altes Plačkov', prema polj. Placzkow, Placzkowo, češ. Plačkov (MH: 226) - **Plačkov-ići** u Piperima.

490. **Plesici** 1131, Plessov 1186, Plessewitz 1426, Plececevit 1253 (I: 82 MH: 13, 117) - **Pješivci**. Škrivanić nema ovog toponima! Plesunzi 1455. u ugovoru Crnojevića s Venecijom. U kotorskim spisima 1431: Plesivich, Plesivici, Plesivac (Kovijanić 1963: 225). Pliješac, brdo u Prevlaci na Jezeru (Jovićević 1911: 408). Od *pliješ*, *calvitium* (Miklosich 1927: 448).

491. **Plocicz** 1321, Plottitze 1408 (II: 61) - **Pločice**, Kuči, Piperi, 'uzvišenje na granici Pješivaca i Bjelopavlića' (Erdeljanović 1926: 855); **Pločica**, kraj u Drušićima (Jovićević 1911: 495); **Pločice** u Konavlima; **Pločica**, Dečani 1330 (Škrivanić: 88).

492. **Pluszin** 1186 (I: 170) - **Plužine**, Piva; **Plužine**, zemlja u Glavatičićima, Grbalj (Nakićenović: 538). **Plužne** kami u Zeti 1494 (Šekularac 1987: 230; Rotković: 106). **Plužina** = pružina = koliba.

493. **Pobloth** 1321 (II: 19) - **Poblaće**, Pljevlja.

494. **Podgarde**, 1335, Potgardae 1230 (II: 111 MH: 120) - **Podgrađe**,

Podzgrađe, Podtorje, Podostrog, Podlastva... Velik je broj toponima sa korektivom pod-. Podzgrađe u Bihoru (Dašić 1986: 68).

495. **Podgorje** 1135 (I: 179) - **Podgorje**, lat. Submontana u Dukljana.

496. **Podole** 1283 (II: 9) - **Podolje** (Cetinje, Bajice, Dobrsko Selo, Nikšić).

497. **Pogatse** 1230 (II: 75) - **Pogača** (Jovičević 1911: 630).

498. **Polani** 1400, Polane 1299 (II: 80-81) - **Poljani**, iz Polja kolašinskih; Poljane, Čevo; Poljani, Kuči.

499. **Pole** 1163, provincija (II: 80). i u složenici Bosepole 1333, Bozopol 1256, Gothkepole 1219, Guthekepolle 1174 - čest toponim i u krševitoj Crnoj Gori. Erdeljanović (1926: reg. 857) ima šest primjera.

500. **Poliz** 1269, Politze 1324 (II: 80) - **Polica**, Berane, 'villa clamada Poliza' sjev. od Skadra 1416 (Škrivanić: 89).

501. "Pomorje je stari naziv baltičkih Slavena, danas Pomern << Pomorjane, očuvan u lit. *pamarys* 'morska obala', *pamarionis* = stir. *Fomare*". Na jugu je (po Skoku II: 455) tek poslije 11. vijeka ustaljen naziv Primorje. Zato se u poveljama Nemanjića i Balšića današnje Crnogorsko primorje i dalji obalni pojas do Pelješca naziva Pomorjem, tako da je Zeta dio Pomorja. U skladu s tim i Nemanja kaže 1198/99: "Priobretoh od morske zemlje Zetu s gradovy..." (Solovjev 1925: 282). Ovo 'morske' je istovremeno i skraćeni termin, umjesto 'pomorske' i dokaz postojanja etnika: Pomorjani, *Morjani*, etnika koji Skok na navedenom mjestu suponira kao slovenski korelat latinskom *Mariani* ("Na latinski se prevodi sa (dux) Marianorum od *Mariani* Morjani"). Postojanje geografskog naziva Pomorje, razumljivo, ne može da bude bez odgovarajućeg etnika! Čim je dokumentovan pridjev *morski*, uz *pomorski*, fiksirani su i etnici, u široj i užoj verziji. Time se dovodi u pitanje tumačenje koje je o problemu Mariana << Morjana dao M. Budimir (1975: 53-55). Budimir, naime, konstatuje da se u Svetostefanskoj hrisovulji kralja Milutina iz početka 14. v. pominju Morjani u oblasti rijeke Ibra a ne na primorju (starom Pomorju), što Skok nije objasnio. Ovim se, međutim, a) dokumentuje naziv Morjani ali-b) ostavlja otvorenim pitanje da li su ovi ibarski Morjani (ako su tačno locirani!) dobili ime prema drevnom (indoiranskom) terminu *móra*, kojim se označava vojni odred ili je to ime refleks bliskog termina Morjani, kojim se označavaju stanovnici one zemlje koju je Nemanja nazvao 'morskom'.

Mislimo da dvojnost naziva Marijani: Morjani može lako da se objasni dvojnošću izvornih termina: *mare* *more*. Mletačko *mare* zasniva se na starijem lat. *máre*, *máris*, dok je 'pridjev *morski*... najstarije potvrđeni', što se odražava i na latinitet u vrijeme narodne dinastije, to jest na lat. izvedenicu *morsticus*, kako navodi Skok.

Dvojnost naziva Pomorje - Primorje lako je razdvojiti i hronološki. Pomorje dolazi od stsl. *pomorje*, = obala, žal, ono što je pri moru i ono je, razumljivo, starije od termina Primorje. Zato se mora revidirati prevod Dikljaninovog termina *Maritima*, kojim je autor definisao južni dio Svetopelekovе kraljevine. Zbog bliskosti termina *mare* = *more* Dukljanin nije prevodio izraz *Maritima*, ali kad je došao do naziva Submontana, naveo je da je to 'sclavonice... *Podagoria*'. Očigledna je, naime, razlika između onova *mar-*, *mor-* i osnova *pod-* i *sub-*. Slovenski čitalac je znao što znači *Maritima*, dok latinski nije znao što je Podgorje.

- Pomorje je najstariji naziv za jadransku obalu od Bojane do Stona i identičan je onome što Rybakov naziva *Baltijskoje Pomorje* (1984: 33), Trautman - *Pomeranos* 1067 (MH: 165) a Lorentz - *Pomerano* 1133, *Pommorania*, *pomorje* (1964). Slovenski je prema prefiksu *po-* i terminu Polabia 1158 (II: 112), budući da njemački nema predlog *po*, a nije ga imao ni latinski.

Hronologija naziva Pomorje i pomorske zemlje u našoj diplomatiji je ova: Nemanja i Prvovenčani 1198/99. i 1200/2. pominju 'morsku zemlju' Zetu ali Sava, u žitiju svoga oca, donosi puni naziv 'pomorska zemlja', širi od pojma Zeta, jer ona je zauzimala samo Pomorje istočno, dok je Pomorje zapadno bilo naziv za obalu od Boke do Neretve. Sava se 1233. potpisuje u povelji manastiru sv. Nikole na Vranjini kao 'arhiepiskup srbske zemlje i pomorske'; Vladislav 1242. kao 'kral vseh srbskih zeml i pomorskyh'; kraljica Jelena 1267/68. kao 'kralica vse srbske zemle i pomorske' a Stefan Uroš II Milutin (oko 1296) kao 'kral mladyy vseh srbskih i pomorskih zeml' dok car Dušan Silni piše da je car 'svim Srbima, i Grcima, i Stranama bugarskim, i celome Zapadu, Pomorju, Frugiji i Arbanasima', čime jasno razdvaja pojam države (vlasti) i pojam zemlje (etnosa). Svaka feudalna država na Balkanu, pa i drugdje, u vrijeme svoje političke i vojne ekspanzije, imala je pod svojim 'okriljem' mnogo naroda. Da je srpska država, bila višenacionalna, potvrđuju sve titule srpskih vladara.

Balšići su nastavili da pominju Pomorje u svojim poveljama, sve

dok je to Pomorje bilo u našoj vlasti. Posljednji to čini Balša III 1420. godine u Brčelima, u povelji kojom prilaže selo Karuče Crkvi sv. Nikole na Vranjini. U intitulaciji piše: "Ja samodržavni gospodar Balša po milosti božijej duka veliki i gospodar zemli zetskoj i svemu zapadnemu Pomoriju" (Šekularac 1987: 103, 105). Nakon 1420. priobalni pojas pada postepeno pod vlast Venecije, a južni dio kasnije pod tursku okupaciju. Kada je, poslije više od trista godina, taj isti priobalni pojas, od Bara do Ulcinja, ponovo vraćen Crnoj Gori, novi naziv je već bio Primorje. Izraz pomorje zadržali su samo Makedonci.

Da se izraz Pomorje mora vezivati za vrijeme doseljavanja Slovena na Jadranu, dokazuje njegova starina i unikatnost. Niđe na Balkanu i u Evropi nije afirmisan takav geografski termin sem u Zeti, i na obali Baltika.

502. **Ponic** 1267, u Čeha Ponikev, u shr., po Trautmanu, Ponikva (II: 17 MH: 119) - **Ponikva**, Ponikve (Nikšić, Piperi, Herceg-Novii...) Po Miklošiću *ponikva* = *fossa*.

503. **Puncwiz** 1186/90, Punkwitz 1255 (II: 17) - **Ponikvica**.

504. **Poppowe** 1375 (II: 100) - **Popovići**, prezime novijeg postanja. Odatle i ime naselja.

505. **Popovo pole** 1320 (II: 100) - **Popovo Polje**. Takođe, toponim novijeg postanja. Ipak bilježimo i ovu identičnost naziva na velikoj udaljenosti.

506. **Poradici**, **Poradiz** 1341/45 (I: 44, 54) - **Porad** u kotorskim spisima 1327 ('et domus una vacua, que fuit Poradi') (MC I: 328).

Poradović Bratoje (Poradouich Brathoe) 1335 (MC II: 708).

507. **Posirina** (MH: 123) - **Pozirine** u Ratiševini, navode se i kao Požarine (Nakićenović: 453) ali toga nema u narodu. Dovodi se u vezu sa pravljenjem sira. *Posirina* je surutka.

508. **Posten** (MH: 120) - **Pošćenje** (od pod-stijenje) u defteru Drob-njaka 1477, u Đurđeva Poštenje (Đurđev 1984: 142).

509. **Pozstolowo**, **Pustelove** 1305, danas **Posteliz** (II: 80) - **Postol-jani**, Hercegovina 1373. i 1444 (Škrivanić: 89).

510. **Potgorizi**, 'villula' 1135 (I: 13, 179 II: 111) - **Podgorica**, poznata od 1326; 'ego Johannes de Potgoriçe' (MC I: 56).

511. **Pottock** 1608 (II: 15) - **Potok**, selo u Zagarču; **Potok** u Kučima; živa voda u Trešnjevju; korito negdašnje cetinjske rijeke...

512. **Požar** u H. Skalove - **Požarine**, zemlje u Ratiševini

(Nakićenović: 453). V. 507.

513. **Prag**, a, Prangow 1400, Prangenthorp 1270 (II: 59) - **Praga**, Krnovo; Prage, Kuči. Od *prag'* = skakavac.

514. **Prande** 1450, rus. *prud*, njem. *Teich* (II: 16) - *Prud*, Pruška Vas, Bijelo Polje. Od *prud*+*ska*.

515. **Predislav** u H. Skalove (Papierkowski) - **Predislav**, u Vat. rukopisu Pridislaus, tzv. XIX glava Dukljanina.

516. **Predole** 1194 (II: 9) - **Predolje** kod Stoca u Hercegovini. Inače, to bi bio doslovan prevod lat. *Prevalis*, sačuvanog u likalitetu *Prevala* na Skadarskom jezeru (J. Kovačević 1967: 310). Prijedo u Vasojevićima (Lalević-Protić 1905: 518).

517. **Premčiči**, Primziz 1183 (I: 170) - **Premćani**, Tara; Prentin Do u Cucama? Prenta se tretira kao alb. ime. Ali - kako da objasnimo polapski oblik?

518. **Presjeke** 1330/32 (II: 90) - **Prešeka** (Prisiech 1440, Herceg-Novi), Cuce, Crmnica, Cetinje, Piperi, Golija, Bukovica...

519. **Preuloca**, Priwolck 1226 (I: 32) - **Prevlaka**, Tivat, Prewlaca na Koronelijevoj mapi; Prevlacha, Preblacha, Prienlacha (!) u dokumentima koje citira I. Stipčević (Prevlaka 1930: 2); Prevlaka na Skadarskom jezeru.

520. **Preuos** 1249/52/95 (II: 87) - **Prevoz** (Danilovgrad, Piva).

521. **Pribislav**, Pribizlaw 1278, Pribslaf 1454, 'aus altem Pribyslav' (I: 47, 165) - **Pribislav** (Pribislaus) 1336 (MC II: 1692). **Pribkow** 1628 - **Pribi** 1326, **Pribislav**, **Pribko**, Rade **Pribisalić** 1485, 1495. **Pribislav**, brdo u Mužovićima (Jovičević 1911: 407).

522. **Prilippe** 1236, **Prilipp** 1441 (II: 75) - **Prilip**, stari naziv za Belveder kod Cetinja. V. br. 354.

523. **Pristan** 1308 (II: 25) - **Pristan**, Luštica; stari naziv za Novi Bar.

524. **Procinestorp** 951 (I: 131) - **Prosine**, Piperi; Proseni Do, Cuce.

525. **Prodanisdorp**, Prodanov 1393 (I: 56 MJ: 123), od ličnog imena Prodan (Miklosich 1927a: 87) - **Prodan**, otac Gojislava 1326 (MC I: 153).

526. **Prt'c** (Papierkowski 1930: 93) - **Prutaš** na Durmitoru. Prtač u Istri. Od svesl. i prasl. *p'rt'* = put ili staza u snijegu (Skok).

527. **Pudgarde** 1335 (I: 111 MH: 120) - **Podgrad**, Kuči.

528. **Pyriz** 1186 (II: 83) - **Pirac** u Građanima (Jovičević 1911: 490).

Stsl. *pyro* = žrtveno brašno.

529. **P'nevo** (Muka 157) - **Panjeva Rupa** u Drušićima (Jovičević 1911: 495); Panjevica, Rudine (Dedijer: 843). Od stsl. *p'n'*, lat. *truncus* = panj (Miklosich 1927: 515).

530. **Puste** (Muka 157) - **Puste** u Polimlju (Dašić: 141).

531. **Radatze** 1241, **Radazce** 1277 (MH: 124) - **Radače**, kraj sela Bukovika u Crmnici (Erdeljanović 1926: 196).

532. **Radgost**, **Radagost aqua** 1188, **Radegast** 1194 (MH: 124) - **Rade gostus** 1326 (MC I: 124); Medoje Radogostić u Grblju (XV v.) (J. Subotić 1987: 55). **Radogošta**, **Drim** 1330; **Rad(g)oštak**, Herceg-Novi.

533. **Radekeuice** 1286, **Radekeuiz** 1319, 'eltes Radkovići' (MN: 124) - **Ratković**. **Rattecouich** 1335 (MC I: 393);

534. **Radele** 1193, 1289 (MH: 124) - **Radelja** **Bubin**, vojvoda u vrijeme Ivana Crnojevića (Rotković: 147); **Ljubiša Radeljić** 1493. u budvanskom polju (Rotković: 97). **Radaljevići** (Erdeljanović 1926).

535. **Radentin** 1194, **Trautman** izvodi od im. **Radeta** (MH: 124) - **Radetić** **Boljoje**, **Radetić** **Dračoje**, braća u kotorskom ugovoru 1335 (MC II: 1251). **Radetina Dolina** u Vučjem Dolu, Čeklići.

536. **Radewitz** 1289 (I: 83) - **Radević** **Milić**, stotinaš u Velici, kojega je postavio knjaz Danilo 1859 (Dašić 1986: 545).

537. **Radiševo**, **Radyschow** 1342, **Ratisdorp** 1230 (MH: 127), **Ratiž** (I: 18) - 'Radiscia, filius Prodani de Lastua' 1327 (MC I: 119). **Ratiševina**, Herceg-Novi.

538. **Radomir** (I: 55), 'Rademer stagnum' 1244 (I: 50 MH: 124). - **Radomir**, selo na padini Rumije. **Bolen**, sin **Radomira** u Kotoru 1327 (MC I: 104).

539. **Radonici**, **Radenisce** 1317 (I: 131 MH: 127), u Poljskoj i Češkoj **Radonice**, staropoljsko ime **Radon** - **Radonjići**. **Miloš Radonišić** 1327. jamči za rođaka **Medoša** u Kotoru (MC I: 385).

540. **Radoslav** 1223 (I: 56), **Radozlaus** (Schlimpert 1978: 170) - **Radoslav**, dukljanski kralj, X v. u XXII gl. **Kraljevstva slovena** (Ljetopis). **Rados** **Golambević** (Schlimpert: 113) - **Radoš**.

541. **Radostow** 1236, **Radestowe** 1227, **Redestow** 1310, 'altes Radostov' (MH: 125) - **Radosta** **Grdanov** 1327 (MC I: 393); **Radosta** **Brailović** iz **Perasta**, kovač 1335 (MC I: 1320).

542. **Radowenstorp** 1373 (MH: 125) - **Radovan**, sin **Brajka** 1331 (MC I: 792); **Stanko Radovanov** 1335 (MC I: 1258).

543. **Radun** 1264, 1270, 1319 (MH: 125) - **Radun** udaje kćer Stanu u Kotoru 1327 (MC I: 489).

544. **Radusse** 1370, **Radusze** 1374, **Raduše** (I: 108) - **Raduš**, brdo i bunar u Donjim Uličima (Jovičević 1911: 445/6); **Raduš**, lovište na Jezeru; **Radušev do**, Piperi 1497 (Rotković: 122).

545. **Raia** 1225, po Trautmanu, pogrešno, od *raj*, a treba od: **Rajko** (M: 125) - **Rajo**, hopokor. od **Rajko**; **Rajko**, rođak Radihne Pribilove 1327 (MC I: 403). **Rajo**, sin Vukče u Komarnici 1477 (Đurđev 1984: 139).

546. **Rakov**, **Racowe** 1232, **Racov** 1283 (I: 35 II: 57 MH: 8, 125) - **Rakova Noga**, selo u Hercegovini. Ima doseljenika s Cetinja koji su tamo otišli 'prije 200 godina', piše Jovičević (1922: 74). Prezime: **Raković**. **Radić Raković** iz Brajića 1489 (Šekularac 1987: 211).

547. **Ranska gora** (H. Skalova), **Ranov** (Papierkowski) - **Ranjska glavica**, **Ranjsko ždrijelo**, **Ranj** (Jovičević, **Riječka nahija**: 403, 418, 587). Vjerovatno, u svim primjerima od: (V)ran+j+...

548. **Rassovo** 1203 (I: 111) - **Rasovo**, selo (Pljevlja, Banjani, Cuce).

549. **Rašovici** 1131 (I: 111) - **Raško**, **Rašo**, **Rasco Braislauich**, jemac pred kotorskim notarom 1334 (MC II: 827). **Raškov Do** u Trnjinama; **Raškova Jama** u Bajicama; **Rašković Radić**, vlastelin od Ceklina, 1489 (Rotković: 74). **Rašovići** u Kučima.

550. **Rathecowe** 1259 (I: 83) - **Ratheco Rattecouich** 1326, 1327, 1335 (MC I: 73, 289, 2257).

551. **Ratimir**, tri lokaliteta u H. Skalove, četvrti u formi: **Ratimer** (I: 55, 176) - **Ratimir**, po Šišiću, **Ratomir** po Vatikanskom rukopisu Dukljanina, **Ratimir** po J, Kovačeviću (1967: 308), dukljanski kralj.

552. **Resitze** 1318, 'aus altem' **Režići** (I: 83) - **Režići**, Herceg-Novij; **Reževići**, Budva.

553. **Reppist** s.d. (II: 84) - **Repišta** (Čeklići, Rovca, Kutij, Herceg-Novij; **Repište**, **Mojdež**, Herceg-Novij. **Repa**, lat. *rapa* (Miklosich 1927: 535).

554. **Rybarov**, **Rybarauw** 1450 (II: 102) - **Ribarevina**, Bijelo Polje.

555. **Ribniza** 877 (II: 60 MH: 128), 'rivulus Ribeniz' 1216. 'im Lande Zeithen!' Dakle, **Ribnica** i **Sitnica** jedna pored druge! I u Polablju i u Zeti. - **Ribnica** 1216. godine ('u mjestu rečenom **Ribnica**', što, po Diniću ne znači *naselje već oblast*).

556. **Rydzzenow** 1304 (L: 131) - **Ridanov**. Ime prema boji kose ili

puti. U Vuka i 'Ridani, Ridana m. pl. nekakvo pleme negdje oko Crne Gore', u zaleđu Risna. Postoji i prezime Ridanović, Kotor. Ne znamo kakvo je postanje toponima Ridica, brdo i voda u Lipi i Ridica, voda u Kalačkoj Prodoli (Erdeljanović 1926: 614, 634). Takođe, Ridica, voda u Stospudu (Vuk). Vjerovatno je sve to u vezi sa bojom *rid*, lat. *rufus*. Pogotovo što je i u latinskom svijetu to bilo inspiracija za ime Rufus.

557. Riezani 965 (II: 103) - Riječani (Cetinje, Nikšić).

558. Rječín u H. Skalove, grad kod Štetina - Rečine, kod Kolašina. Da li od *rijeka* ili od *rek* = *panj*, *truncus*?

559. Rijeka u 'antiquus fluvius qui Stara reca dicitur' 1275, 1291 (II: 15 MH: 120, 127, 128, 135) - Rijeka (Lijeva, Marsenića, Crnojevića...). Reziza 1256 (II: 15) - Rječica, selo (Dašić: 128).

560. Rogan, Roghan 1357 (II: 82 MH: 130) - Rogani, kraj i selo u Bobiji (Jovičević 1911: 500). Rogan, knez u Gorskom vijencu; Roganovići, čiji je predak Rogan bio knez malocucki (Erdeljanović 1926: 687).

561. Rogaz 1144/1243, Rogats 1254 (II: 82 MH: 130) - Rogač, Paštrovići.

562. Roggow 1295 (II: 82) - Rogovi, Rudine (J. Dedijer: 870).

563. Rogo, 'palus' (II: 82) - Rogo, Marin, pominje se 1431. u Kotoru u vezi kupovine drveta za strijele (Kovijanić 1963: 196).

564. Rogosene 1214, Rogzow (Rokwsouwe) 1284 (II: 51) - Rogozno, Rožaje; Rogozine 1431. kod Kavaje (Škrivanić: 93).

565. Rackitt, Rokit 1327 (II: 45 MH: 131) - Rakite, V. i M. (Cuce). Trautman ima i: Rokitnitz 1178 (MH: 130), što odgovara Rakitnici (Sarajevo, Bjelovar).

566. Rocut 1230, Rokentin 1468, Rokota (I: 151 MH: 130) - Rokoče (Cuce, OZRINIĆI).

567. Rollwitz, Rulvitze 1461 (I: 135) - Rolović, od hipokor. Rolo. Rolovića Mahala, dio sela Gornje Brčelo.

568. 'Slavica Rosenitze' 1327, po Tašickom od *rožen* = ražanj (II: 77-78 MH: 131) - Rožanac, Crmnica; Rožac, Cetinje.

569. Rostov, Rostaw 1400 (I: 63) - Rostović, Igalo (Nakićenović).

570. Rotten 1523, polap. *rat* = *rt*, njem. *Spitze*, prasl. *rt* (II: 7) - Rotac, Ratac, Rtac, Rotecz, različite notacije mjesta đe se nalazi Manastir Bogorodice Ratačke; Rt, Žlijebi; Rtac, Risan; Rt Blatuša; Oštri rt (Punta d'Ostro) na ulazu u Boku...

571. **Rovce**, Rovetze 1394 (II: 16) - **Rovca** 1477.

572. **Rovene** 1170 (II: 27) - **Rovine** 1495. u Cucama. Opjevane u narodnoj pjesmi. Poznate i po Nikču od Rovina.

573. **Rozgan**, Rosegane 1274/97 (II: 96) - **Rozgovac**, zaselak G. Lastve (I. Sindik 1950: 21).

574. **Roztoc** 1219, Rostock 1377, rostok 1275 (II: 15 MH: 132) - **Rastok**, **Rastoci**, Nikšić. Od *orz'-tok'*, razvođe, suprotno od *s-tok*, stučiti se = sresti.

575. **Ruzowe** 1183 (I: 84) - **Rucova lokva**, zemlja u Očinićima; **Rucev** brijeg; **Rucevići**, stari begovski rod u Cetinjskom plemenu; **Rucovići** u Podostrogu, Mainama i Kotoru. Ručevo kućište na Luštici?

576. **Rudiny**, Ruden 1457, Rudzinni (II: 12) - **Rudine** (Banjani, Crmnica, Čeklići); **Rudina**, R. Crnojevića. Dukljanin navodi 'cum his iupaniis... Rudina' 1149; u drugom jednom dokumentu Škrivanić (:93) nalazi: "Dragovich de Rudine' 1281. g.

577. **Ruja** 1171, Rujgard 1250, Rujgart 1258 (II: 67) - **Rujev** krš, Bajice; **Rujišta**, Zagarač; **Rujevice** kod Godinja 1469 (Rotković: 35); **Rujevo**, zaselak u Kutima (Nakićenović: 467); **Rujevi** Brijeg, **Rujevice** Goričke (Erdeljanović 1911: 379, 425); **Rujevica**, glavica u Kućima, **Rujevik**, brdo, **Rujeva Glavica** (Erdeljanović 1907: 96, 98); **Rujevštica**, dio toka Šenokoške rijeke, **Rujeva glava** (Jovičević 1911: 408, 426); **Rujeva glavica**, **Rudine** (Dedijer: 797).

578. **Rumia**, **Rumma** /'ubi Rumna et Rada confluent'/ 1283 (II: 26), **Rum Kogel** /'Magna Cowalk'/ 1303 (II: 101), **Rumitz** (MH: 132), **Romla** 1583, **Rumla** 1686, **Rumie** 1583, **Rumia**, **Rumija** (Rospond 1984: 333-334). Gornovič (Gornowicz 1978: 122-123) navodi: **Rumija**, **Rumia** 1570, **Rumia** 1678. Izvodi se od stnjem. *rum*, njjem. *Raum* = prostor, strpolj. *rum* = slobodni prostor, mjesto, *prolaz* (*przejscie*), otvoren put (*wolna droga*). Poljski pridjev od **Rumija** je **rumski**. - **Rumija**, Bar. Vjerovatno je iz iste osnove i vojvođanske **Ruma**. Kao i **Roma** (**Rim**). A to znači da treba tražiti izvor stariji od gotskog.

579. **Rutniza**, 'rivulus' 1233, **Rutnizze** 1163/70 (II: 12) - **Rudnica** Gonja i **Donja** kod Pljevalja 1473 (Škrivanić: 94). **Rudnica**, **Gusinje**.

580. **Ržina**, **R'žina** (Muka) - **Ržina**, **Pješivci** (Petrović 1972: 63). "Ržina manji, improvizovani ubao sa žicom žive vode" (M. Pešikan 1971: 113).

581. 'Sebene in marca Lipani' 956 (I: 155) - 'Seban, filius Domini-

ci', Kotor 1334 (MC II: 727), od starog slovenskog imena Sebeslav. Šlimpert navodi: Sebeslav 1272, od prasl. *sebě*, kao i Sebemir (Zebemir) 864 i - *slava*, odnosno *mir*. Tu dolazi i: Sebinje, zemlje u Mojdežu (Nakićenović: 450).

582. Cedelin 1295, 'altes Sedlin' (MH: 39) - Sedlena greda, Durmitor.

Sedlo 1484, pleme Sedlisciani 992 (II: 72) - Sedlo (Lovćen, Čevo, Ozrinići...); Sedlan-do, Kuči (Erdeljanović: 38, 97).

583. Selce, Selitz 1518 (MH: 137) - Selca, Kuči; Seoca, zaselak i selo, Budva; Selca 1296. na Jezeru (Škrivanić: 98).

584. Semkov(o), (MH: 37) - Semko, muško ime (Erdeljanović 1926: 260). Navodi se da su imena Semko i Senko istorodna, od: Simeon. Analogno tome i prezimena: Semković i Senković bila bi iste geneze. Na ovu proizvoljnost navodi nas, kao i obično, nepoznavanje čitavog slovenskog imenoslovskeg materijala. Šlimpert (1964: 43) dokumentuje slijedeće: Sjemek, 1391. Semeke, od prasl. *sēm*, 'persona' = ličnost, osoba. U Poljskoj: Siema, Siemian, u Bugarskoj: Semko. Drugi primjeri imena koje navodi: Semibond, 945. Zemibond; Sijemimysl. Čudno je, međutim, da je Erdeljanović došao do ove teme na osnovu toponima Senkin Ubao, a to ga nije smjelo uputiti u ovom pravcu, jer je primjer jasan: toponim polazi od ženskog imena Senka i nema veze sa Semkom. Inače, bio bi Semkov Ubao. A Senka je hipokoristik od: Ksenija.

585. Semelowe 1256 (I: 138) - Semelj Veliki i Mali, dva visa u selu Ubao u Čeklićima; Semolj, uzvišenje i komun u Komanima i planina u Drobnojacima (Erdeljanović 1926: 528).

586. Signjev, Zignewe 1399 (I: 48) - Sinjev Do, zemlje u Orahovcu, Kotor (Nakićenović: 420). U Polabljju brojniji su toponimi tipa: Sinov, Sinovica (MH: 40).

587. Czirick 1366, Syrek 1408 (I: 73 MH: 40) - Sirik, lijeva pritoka Drima 1348 (Škrivanić: 98). Nejasnoću ovog toponima podvlači i Trautman koji piše: "Grundform nicht klar".

588. Sikeriz 1177, Sekeriz 1195/1216, Zekeris 1319, Zekeritze 1323 (II: 77), Sekerica u H. Skalove - Šekirica, planina kod Andrijevice.

589. Sirakowe 1287/90, Siracowicz 1400 (I: 100, 166 MH: 40) - Sirak, vis, Cetinje (Erdeljanović 1926: 296); Mira Sirakova u Kotoru 1332 (MC II: 218). Moguće i od *sirak*, *sijerak* - mezlaš i sirak - koji nema nikoga svoga. Najstariji: *Sirak* u Dukljanina.

590. Sytenitz 1351, Ziethen u blizini Ribnice, također je po Trautmanu Sitnica, od *sit* = šaš, rogoz (II: 51) - Sitnica, Zeta.

591. Sjenica u H. Skalove (Kozierowski, Muka) - Šenica, živa voda u Petrovu Dolu u Čekličima i Šenički Do (Erdeljanović 1926: 526); Šenice, Kuči.

592. Sjerava u H. Skalove (Muka: 216) - Šerava, izvor kod Žabljaka na Jezeru, rukav rijeke Karatune.

593. Skorica u H. Skalove (W. Kowalenko), Skorici u Trautmana (I: 70), vjerovatno u vezi sa Scuritz (Lorentz 1927: 113), od *skor* = brz, hitar (Rospond 1974: 137). Odatle i *skoropis* = brzopis i *skoroteča* = brzi glasnik. - Skore, sin Đura Skoremirića, ženi se Bratom, ćerkom kanonika Mekinje u Kotoru 1326 (MC I: 72); Bratica Skoromirić iz Grblja 1327 (: 390). Prelaz o >> u je zakonit, kao *Doclea* >> Duklja, *doxe* >> dužd. Tako smo dobili prezime Skurić, identično onome u Lorenca. Mletačkim skraćivanjem: Skura. Pjesnici Tripo i Visko Skura slave Andriju Zmajevića u XVII v. Skuriće pominje i Džek London među našim vrijednim primorcima koji su oplemenili Kaliforniju, u romanu *Dolina mjeseca*.

594. Scrobotno 1277, Scrubbetow 1467 (I: 156) - Skrobotno, Bileća, vjerovatno u vezi sa Dukljaninovima Skrobimezima ("Potom, u neko vrijeme Gojislav pade u krevet i dok je u njemu nemoćan ležao, neki Travunjani koji se zvahu Skrobimezi, pošto se dogovore, dođoše i ubiše ga u krevetu..." Mijuškovićev prevod: 256-257) Skrobotuša, Kuči; Skromutova skala u Dobrskom Selu. Skromuti, starošedioci Ceklina!

595. Slanica u H. Skalove - Slanica, Grbalj 1482.

596. Slate, Slater Bach 1227 (II: 32 MH: 141) - Slatina u dno Sutorine; kod Berana (Bolica 1614); kod Šavnika; u Bjelopavličima...

597. Slawe 1300 (I: 187 MH: 140) - 'Slauē, filia mea, sit domina et patrona de facto meo' 1326 (MC I: 190). Neobično je da se u Polablju nalazi naselje od imena Slave (Slavinka) pa je mnogo logičnije da ga u nas nema.

598. Slawcovo 1241, Slawcovitz 1316, Slavkovo polje u H. Skalove, Slawekoviz 1307, Slawkevitze 1318, po Trautmanu od starog izvornog Slavkovići (I: 195 MH: 140) - 'Slauco, filius Osroye' 1335 (MC II: 1264). Slavkovići (Lutovac, Bihor i Korita: 87).

599. Slemen, Slemmyn 1264, Slein 1288 (I: 173/4 II: 74 MH: 141) - Šljeme, Šljeme, kota 2458. na Durmitoru.

600. Slepecow 1321, Slepcow 1414 (I: 166 MH: 141) - Slijepač Most kod Bijelog Polja; Slijepčevo brdo u Brdima, Grbalj.

601. Slivisko u H. Skalove - Šljivansko na Tari.

602. Sliwen 1292, Sliven 1469, Slivino 1289, po Trautmanu (II: 44 MH: 141) - Slivno kod Imotskog. Slivlje 1471, Nikšić (Rotković: 35).

603. Slivnica, Sleueniz 1209 (II: 44) - Slivnica u zaleđu Dubrovnika.

604. Slona 1236 (MH: 141) - Slano, Paštrovići.

605. Smertzin 1426 (II: 39) - Smrečina, paše u Kumboru (Nakićenović: 479).

606. Smrdeca, voda, Zmirdiniza, selo 1180 (II: 20) - Smrdeća, voda u Cucama (Erdeljanović 1926: 623). Ostali srodni toponimi: Smrdeš (Crmnica), Smrdan (Pješivci), Smrdulja (Kući), Smrduša (Crmnica, Nikšić)...

607. Smoljane, pleme; Smollan 1355, Smolen 1431, Smolino 1281/91, Smolyn 1339 (II: 98 MH: 141) - 'Smolian et Rados' 1335 (MC II: 1251), Smoljan u Drobnjacima (Tomić: 435), Smoljenik, voda u Stubi-ci, brdo u Pješivcima; Smoljevačka kosa u Drobnjacima...

608. Sokolovo, jezero u H. Skalove (Bilek) - Sokolov Kaeba u Očinićima, Sokolova Greda u Gradini, Sokolova Zgrada u Lipi, Sokolova Šniježnica, Sokolovići u Očinićima (Erdeljanović 1926: 282, 602, 614, 296, 60)... Soko, vrh u Kućima; Soko grad Ivana Crnojevića; Sokolac, krš u Bratonožićima...

609. Somino 1280 u kašupskim predjelima (Karthaus) ali Trautman poistovjećuje s time i Zomete 1330/52. u hanoverskom kraju, Summt, jezero i selo šev. od Berlina, Somino kod Štetina i izvodi to od *som'*, *der Wels*. Rekli bismo, međutim, da je Somino femininum pa će biti u pravu G. M. Kilibarda (1976: 50) kada ime - Somine, planine kod Nikšića, izvodi od biljke *somine* (*Juniperis sabina*), drukčije nazvane i *smrdljikom*.

610. Sopot 1291, Sopot 1283, Szupute superior 1226 (II: 18) - Sopot, Risan, Vir-Pazar, Piperi (vis!), Kruševice (potok), Kuti (pašnjak). Stsl. *sopot*, *canalis* (Skok III: 306). Odatle i Sopoćani.

611. Sowin 1313 (II: 63), Zouina 1237 (II: 64), Trautman izvodi od ornitonima: *sova*. Mi smatramo da je osnova: *zova*. V. - Zovina, br. 732.

612. Serpowe 1381, Serpow 1521/23, polj. Sierpow(o) (II: 83) - Srpova Glavica, na tromeđu Rovaca, Pipera i Bjelopavlića (P. Šobajić

1928: 156). Prema ovome bi i Srski vrh u Ržanom Dolu, Srski do, Srska jama bili od *srp* a ne od: *srpski*, kako je mislio Erdeljanović, ubacujući *p* u *sr(p)ski* (1926: 606). Treba misliti i na fitonim - *srpac*.

613. Stanjevici, Stanjevica, rijeka (Kozierowski), Stanowe 1178, Staniuitze 1289 (I: 64) - Stanjevići, Lješkopolje, Budva; Stanjevo brdo (Erdeljanović 1926: 517); Stanjevica, Trebinje (Đurić-Kozić: 1167).

614. Staniš u H. Skalove, Stanischewo s.d. (I: 119) - Stanišići, Budva. Staniscia 1326 (MC I: 123); Staniša, sin Radelje u Zeti 1477 (Đurđev 1984: 77). Trautman je povezivao Stanišu i Stavišu, kao da mu nije poznato da je Staniša hipokor. od Stanislav.

615. Stanowe 1178, Stanovo (I: 64) - Stanov-čić. 'Stanus calegarius' (Stano obučar) u Kotoru 1327 (MC I: 318). Stano, hipokor. od Stanislav, Stanimir, Stanoje.

616. Star, a, o, u: Stargard 1186, Stargezere 1287, Starigard u Helmolda (I: 23), Starebrode (II: 107), Stara reka 1275 ('antiquus fluvius, qui Stara reca dicitur') - Starigrad, danas Budva ('v mesto rekomo Staryj Grad', prije 1337. godine u Škrivanića: 100, s pozivom na Danila, Život kraljeva i arhiepiskopa srpskih).

Starigrad je, po Skoku i Ferjančiću, često ime na našem Primorju. No u Porfirogeneta ima još nejasnoća. Njemu je Duklja bila slabo poznata pa čitav njegov tekst o Duklji ima samo četiri rečenice, što je nerasmjerno prema ostalim opisima. Ne zna se ni đe se nalazio njegov Novigrad. Takođe, nema ni Kotora, koji je pomenut u članku o Dalmaciji i sušednim plemenima (gl. 29) i u članku o provinciji Dalmaciji (gl. 30), đe stoji da se Duklja prostire od Kotora do Drača, a planinskim stranama se graniči sa Srbijom, ali Kotora nema ni u sušednoj Travuniji ni u Duklji. U gl. 35, o Dukljanima, ne pominju se ni Kotor, ni Bar, ni Ulcinj, ni Lješ. A uz pomenuti Gradac, koji je samo jedan od četiri takva ojkonima do danas sačuvana na istoj teritoriji, pominju se još Novigrad i Lontodokla. Dok je ovaj posljednji sigurno Long (Lug) kod Duklje, šedište Lužana (Martinička Gradina?), Novigrad se traži od Tivatskog zaliva do Bjelopavlića. Naziv *Civitas antiqua* za Budvu ne može biti iz novijeg doba, jer to je utisak koji su Sloveni imali kad su prvi put ugledali Budvu, već tada staru hiljadu godina.

Inače, toponimi tipa *star, a, o* su veoma brojni u svim slovenskim krajevima.

617. Staarz, Starče (Lorentz 1927: 116) - Starčeva gorica na Jeze-

ru ('si sveti prolog Gorice Starčeve') 1378 (Škrivanić: 101);

Ztarcuwe 1242 (II: 36) - **Starčevo** na Jezeru, kao gore. Starčeva Kovačevica i Starče u Morači 1477, možda Starac na Sinjavini (Đurđev 1984: 69).

618. **Staršov**, Starsene, 'silva' 1270 (: 119 MH: 143) - **Straševina**, Nikšić.

619. **Stawene** 1234 (II: 18 MH: 144) - **Stavnje**, Kuči (Erdeljanović: 103). Od *stav'*, *agger* = ustava, šanac (Miklosich 1927: 414).

620. **Stedra** 1314, **Steder** 1453/79 (II: 35) - **Stedro** u području Orjena. Stcsl. *štedr'* = darežljiv, izdašan (Skok III: 412).

621. **Stirowe** 1441 (I: 85) - **Štirovnik** (Kotor, Lovćen, Orjen). Katorska tvrđava Sv. Ivan (San Giovanni) podignuta je na vrhu koji se ranije zvao Štirovnik, o čemu nas informiše **Annuario Dalmatico** 1884: 133, navodeći da 'nel 1482... la fortezza di San Giovanni non era ancora unita ai bastioni della citta mediante le fortificazzioni, che nei secoli successivi chiusero tutta la roccia dello Stirovnik'. Dakle, 1482. zidine još nijesu obuhvatale cijelu stijenu Štirovnika. Orjen ima dva Štirovnika, kote 1650. i 1722. Ime dolazi od *štirljiti* - stršiti. Drukčije misli Skok (III: 415) koji polazi od biljke *štir*, dok Mladenov upućuje na rus. *ščiryj* = čist.

622. **Styte**, Stitene 1230, **Stytna** 1242 (II: 77 MH: 144) - **Štitan**, vis u Kučima (Erdeljanović: 105); Štitar, brdo (: 99); Štitovo, Nikšić; Štitari u Lješanskoj nahiji; Štit, planina u Piperima, zemljište na Stijeni Piperskoj...

623. **Stobno** 1305 (II: 95) - **Stabna**, Piva. Trautman izvodi od iščezlog slovenskoj apelativa *stob'*, let. *stabs*, njem. *Pfosten*, *Pfahl* = potporanj, stub, velika greda.

624. **Stoje** u H. Skalove (Kühnel) - **Štoj**, Ulcinj.

625. **Stol** u H. Skalove, **Stolovo**, **Stulowe** 1273, **Stulue** 1177, **Pozstolouo** 1283 (II: 79) - **Stol** 1494. na Debeloj glavi, u povelji o utvrđivanju granica Građana (Šekularac 1987: 234); **Sto**, **Stolovi** (Pejatović 1902: 31, 23); **Stolovlje**, **Bratonožići**; **Stologlav**, **Piperi**... Zanimljiva su Nakićenovićeve nagađanja o gradu Stole na mjestu današnjih Đenovića (: 481), ali to je grčki toponim koji ima više značenja, a među ostalim i: pripremu za isplavljanje brodova. Time se može objasniti etimologija **Stoliva**. Drukčije misli Skok (III: 337-8).

626. **Ztoycow** 1224, **Stoycow** 1288 (I: 166) - **Stojkov Do**, Čeklići

(Erdeljanović 1926: 507). Stojko, sin Brajka i Morači 1477 (Đurđev: 72).

627. **Stolp** 1227, 1300 (MH: 144), **Stolpe** 1164 (II: 71) - **Stup** u: Lješev Stup u Bjelicama; Zlostup, Nikšić; Đurđevi Stupovi u dolini Lima... Stsl. *stl* 'p', *columna* = stub (Miklosich: 621). **Stolpz** 1294 (II: 71) - **Stubica**, Nikšić.

628. **Straschin** 1298, **Strasym** 1317, **Strazym** 1403 (I: 173) - **Strašimir**, **Strašimirovići** (Nakićenović: 435). **Stracimir** Balšić, umro 1372. **Stracimir**, brat Nemanjin. **Stracimir**, vidinski car!

629. **Straža** u H. Skalove (A. Muka: 226) - čest toponim na graničnim područjima: **Stražarica** (Kuči); **Stražarnica** (Drobnjak); **Stražište** (Kuči, Rudine, Piperi); **Stražnik**, **Stražnica** u Boki... Od *storgi*.

630. **Strekeline** 1249, **Streggelin** 1426, **Strekenisze**, **fluvius** 1248 (MH: 145), **Stregow** 1429 (I: 70) - **Strganica**, **Piperi**; **Strekanica**, **Krivošije**; **Strjekanica**, **Grbalj**.

631. **Strijelci**, **Strelitz** 1316/28), 'aus altem Strijelci', prema izvoru iz 1136. u kome se selo naziva 'villa sagitariorum' (II: 100) - **Strijelci** u Metohiji, selo koje je, po predanju zabilježenom u Jovićevića, osnovao jedan Plavljanin, dobar strijelac, i to 'u pagansko doba' (Jovićević 1921: 409).

632. **Struga** 1297, 1255, **Dambova struga** 1375, **Grabowa struga**, **Wolowa struga** 1275 (II: 15), po Trautmanu: *struga* = *Bach* = potok. Više nijansi daje Skok (III: 348/9) ali ne vodi računa o polapskim ne baš rijetkim primjerima, pa tretira *strugu* kao ilirski supstrat, iz kojeg su crpili tu riječ južni Slaveni kao i Rumunji i Albanci, možda neovisno jedni od drugih. Ima se, naime, pretpostaviti da je postojala već u balkanskom latinitetu. Prema cinc. *strunga*, alb. *shtrengonj* << lat. *stringere*, ističe da, ipak, današnji balkanski oblici pretpostavljaju kao osnovnu riječ *stronga*. Odatle bi, naime, došlo *struga* kao od *ronka* >> *ruka*. Skok navodi i toponim Radičeva Strunga, zemljište u Kučima. Međutim, ako uzmemo u obzir polapske primjere i njihovu lokalizaciju prema mapama Hane Skalove, moramo izraziti duboko neslaganje sa ovim nategnutim 'ilirisanjem' P. Skoka. *Što god se u nas ne zna objasniti, dovedi se u vezu sa ilirskim supstratom*. Mi mislimo da je osnovno značenje *uzani prolaz* (A. Dzogović 1984: 174).

633. **Studena** u H. Skalove (po Kühnel-u), **Studiemo** 1232 (II: 33) - **Studeno**, vala između Ozrinića i Pješivaca; **Studeno**, česma u Piperi-

ma; Studenac, njive u Boki, voda u Kučima.

634. **Studenitz** 1274, 1225, 1387 (II: 33) - **Studenica**, njive u Bogdašićima (Nakićenović: 413); planina u Kučima (Erdeljanović: 492).

635. **Sucha** 1375, 'provincia, quae Zucha nuncupatur' 1187 (II: 29-30) - **Suha**, Sutjeska; Suhi potok u Kučima; Suhovrh na Komu i Širokaru; Suodo u Bajicama i na granici Podgora i Sotonića; Suho korito u Lješanskoj nahiji, Suhodol u Cetinjskom polju... Kao što se vidi, veliki je broj složenica od osnove *suh-*.

636. **Sušica**, Susitze 1314, Zuzica 1215 (II: 29) - **Sušica**, pritoka Zete; Sušica sa kanjonom između Durmitora i Pive.

637. **Swantegore** 1314 (II: 107) - **Svetigora**, vodopad kod man. Morače.

638. **Sviba**, Svibky (Muka), Svibky, Svibica (Muka: 213, 214) - **Sviba**, selo u Piperima (Erdeljanović: 268). Po Skoku, *sviba* je prasl. i južnosl. '*cornus sanguinea*', valjda isto što i *siba* u rudničkom okrugu u Srbiji, 'oblica drveta od kojeg pastiri prave sibare'. Odatle i ime mjeseca *sviben* (1491). Skok (III: 371/2) navodi da rus., češ., polj., lužič. imamo *svida*, st. prus. *sidis*, lit. *svidus*. Među toponimima iz naše zemlje svi su na *Sib-*, dok je *Svib* - samo u Kučima i u Polabljju!

639. **Zwineshe** 1321, Swinecke 1440, Zwinec 1297 (II: 54) - **Svinjišta**, Budva; Svinjštik, Crmnica; Svindo, Kuči; Svinjeva bara u Piperima...

640. **Svirc** 1231 (II: 58) - **Svirci** u banjskoj opštini (Jovićević 1921: 542); Svirivlage (u Valentinija: Sviri vlage) 1455. u Zeti, u ugovoru s Venecijom (Rotković: 26, 167). Svironja iz Zete koji je živio u Velestovu (Erdeljanović 1926: 99). Dolazi od *svirč*, polj. *šwiercz* = cvrčak, tako da u Polabljju preovlađuju oblici kao: Swertze 1338, Zwertze 1205, mada u staropolj. ima i Suircevice 1256. Skok (III: 372) ima Svirče na Hvaru.

641. **Taditz** 1334, Tada, Tadino (I: 94) - **Tada**, žena pokojnog Rusina, Kotor 1335 (MC I: 1237).

642. **Tancow** 1300 (I: 86) - **Tančani**, Pljevlja. Zagonetan toponim. Možda se na nj odnosi ono što Skok piše uz *tanac*. "Upada u oči da je talijanizam na jadranskoj zoni daleko rjeđi od germanizma. Razlog za to nije jasan. Etimologija nije utvrđena". (III: 442) Tal. *danza*, za razliku od *ballo*, predstavlja po svom porijeklu plesanje vitezova. Odatle potiče i svnjem. *Tanz!*

643. **Tanowe** 1277, 'aus altem Tanov' (I: 86) - **Tanović**, Budva.

644. **Tampč**, Tampz 1342 (I: 170) - **Tepca**, Tepačko polje, Durmitor. Skok (III: 459) misli na tur. *tepe* = brdo, brijeg, a Trautman na rus. *tupica*, njem. *Dummkopf*, strus. *Tupik*, što odgovara savremenom žargonu: "Nemoj da tupiš". *Tupik* = tupoglav(ac).

645. **Tarmow** 1294, 'insula Tarmesdorp' 1270, Tarm, Tarmici (I: 86) - **T(a)rmanje** u Rovcima? Skok (III: 445), pod *tarma* = moljac, po običaju sužava vidokrug na mlet. - furl. *tarma* << lat. *tarmes*, i ne pomišljajući da je latinski uticaj mogao da nam dođe i iz pradomovine. Ševna granica Velikog Rimskog Carstva nije bila na Soči.

646. **Tarnowe** 1253, Tarmow 1233, Tornowe 1253 (II: 46) - **Trново** (Šekovići, Crmnica 1242/63). Od stsl. *trn*, *spina*.

647. **Tarnewitz** Slaucum? 1230, Terneuitze 1394 (II: 46/7) - **Trnouize** 1433. sjeverno od Bileće (Škrivanić: 104).

648. **Tatyna** 1309 (II: 105), Trautman tumači od *tata*, *Vater* - **Tatinja**, uzvišenje na granici Riječke nahije i Crmnice; Tatinac, glavica u selu Vrbi (Erdeljanović 1926: 374, 384). Mislimo da treba uzeti u obzir i etimologiju od *tat* = lopov. Kao Tatinje - Porto Ladro i Lupeška (Moguš 1976: 69).

649. Tjehotino, Techutin 1219 (I: 150) - **Tjehotina** >> Čehotina >> Čotina, Pljevlja. Prvo je došlo do jotovanja *tj.* = *ć* a zatim je iščezlo bezvučno *h*. "Ako suglasnik *h* između dva samoglasnika nestaje", veli pravopis, "dva se suglasnika obično sažimaju".

650. **Temnik** 1411/14, Temmenick 1337, polj. Ciemnik (II: 33) - **Tamnik**, tjesnac Moračin u Kućima (Erdeljanović: 94).

651. **Temnitz**, rijeka u H. Skalove - **Temnica** u Krajini (Jovićević 1922: 14).

652. **Tepela** 1321 (II: 33) - **Topla**, Herceg-Novi. Od *topl*, rus. *tepla* (čit. tjopla), polap. dijalekt. *tepla*, polj. *ciepla*, češ. *tepla*.

653. **Terbienic** u H. Skalove, prema Pepierkovskom - **Trebinci**, Danilovgrad.

654. **Tëssim**, Thessemar 1156, Thesmarus 1302 (Perwolf, Ohne-sorge, Trautmann I: 55) - **Tješimir**, sin Belov u Dukljanina 1149. Obrad **Tješimirić** pojavljuje se kao jamac pred kotorskim sudom 1334. godine (MC II: 827). Tome prezimenu odgovara polapski oblik **Těšemeríc** (I: 55).

655. **Těšin**, osam lokaliteta u H. Skalove - **Tešin Do** u Krajnjem Dolu, Čeklići (Erdeljanović 1926: 512).

656. **Tisov**, Tizowe 1298, brdo. Na mnogim lokalitetima *Ti* je prešlo u *Ci* ('fluvius Cissovniza' 1256, Cissewie 1323) - **Tisovac**, planina u Cucama (1926:22).

657. **Tolk**, Tolkenitze, Tolzin 1342 (I: 58, 86, 94 MH: 153) - **Tolko**, sin pokojnog Čikojaja Belova iz Bijeje 1333 (MC II: 462); budvanin Tolko Suićev 1333 (MC II: 522). Hipokor. od Toloje, Tolimir, Tolislav. Toloje iz Graca daje kćer Radostu za Trojana 1327 (MC I: 471). Rada, ćerka Tolislava Ladice, udaje se za Bogojaja 1327 (MC I: 415). Odatle prezime: Toljić. Toljevo brdo, Rovca (Pižurica 1976: 119). Tolčić iz Pasiglave (**Spo-**menik CIII SAN: 190). Pasiglava je kao naziv iščezla u XVI v. Pasiglav kao Psoglav. Inače, Tolimira ima Dukljanin 1149.

658. **Topeliz** 1321 (II: 44), 'altes Topolica' - **Topolica**, Bar.

659. **Torp** 1308, 'altes Trpe', češ. Trpin (I: 58 MH: 154) - **Drpe** u Podgorici đe je, po Rovinskom, bilo prvo sedište Zetske mitropolije; zagonetna Drepa (Rovinski 1888: 371, 372, 433; Jovićević 1923: 17). od: Trpimir, Trpe. Odatle i Drpe kod Kolašina. takođe, u Njegušima kod Rožaja (A. Džogović 1986: 313). Moguče i Torp > Dorf.

660. **Trawna** 1250, Trauena 1198, 'silva Travena' u Adama Bremenskog (II: 18), 'flumen Travenne' (II: 47) - '**Travna** glavica' u Piperima, pl. Zvornik (Erdeljanović: 247); Travnj dolovi u Milijevićima; Travnj doci na Lovčenu (Erdeljanović 1926: 521, 407). Najstariji zapis: Travnj Dol 1495 (Šekularac 1987: 239).

661. '**Trebele** fluvius' 1298, Trebele i Treble 1309, Tribula 1275, 'altes Trebule (Trebula?)', 'lacus Trebule' 1249, g. luž. Trjebjele) = **Rodungusfluren** (MH: 154) - **Trubjela** između Nikšića i Bileće? Zanimljivo je da je i ovaj toponim raširen. Erdeljanović pomišlja da bi *trubjela* mogla biti *dubrava*. Suočavajući toponime: Trubjela piperska i Trubjela bjelopavlička, konstatuje da su veoma prostrane i duboke dubrave, i obje su obrasle gustim, starim 'gvozdom' od gorostasnih bukava. Dalje konstatuje da je u Vuka Trubjela pandurica u Rudinama i da Daničić izvodi ime 'po svoj prilici od osnove koja je *truba*'. Iz dva razloga Erdeljanović ne dijeli ovo mišljenje Daničića. Nastavak *-ela* 'nije srpski' a ni značenjem Trubjela se ne može dovoditi u vezu s *trubom*. Pomišlja na kakvu romansku riječ, kao *turbella* (Piperi: 395-396), mada je ne nalazi u sadašnjim romanskim jezicima. Zašto se ne bi pretpostavio apelativ *trebulja*, kao *grabulja*, sredstvo za trijebljenje, skupljanje sitnijeg kamenja sa zemljišta koje se misli koristiti u poljoprivredne svrhe? Šuma koja

kasnije izraste na tom tlu ne negira nekadašnju upotrebu zemljišta. Zar nam Trautman nije ukazao na 'lacus Trebule'? Postoji i biljka koju Česi zovu *trebule* = krosuljica, *Anthriscus cerefolium*. Da li ona raste u našim krajevima? Ili su to prostori kroz koje *svira*, 'trubi' vjetar?

662. **Trebessow** 1368 (MH: 155) - **Trebjesa**, Nikšić; **Trebješ** (Nikšić, Podgorica); **Trebešica**, Vasojevići (Lalević-Protić 1903: 516, 576).

663. **Trebešin** 1296 (MH: 151) - **Trebešin** (Trebessin), Herceg-Novi.

664. **Trebbin** 1217, **Trebin** 1362 (I: 94 II: 91) - **Trebinje**, koje se u domaćem izvoru javlja prvi put 1345. u vezi 'onogazi *tr'ga* na *Trébini*'. Po tome bi se radilo o *trijebini*, krčevini a ne o naselju imenovanom prema: *trěba*, *trěbište*, *ofiara*, *altara*, *debibrum*, *sacrificium*, kako predlaže J. Kovačević (1967: 306). Ukazivanje na činjenicu da takvih toponima 'ima naročito mnogo u Hercegovini' ne dokazuje postojanje tolikog broja svetišta paganskih Slovena. Prije će biti da je zemljište bilo takvo da je iziskivalo trijebljenje kamena, krčenje. Trebinje je često pominjano u službenim aktima pa je jasan njihov uticaj na skraćivanje imena od izvornog: *Trijebina* na *Trebinje*. Takva skraćivanja nijesu pogodila druge nazive, udaljene od administracije: Trijebanj, Trijebač... Drukčije je u složenim toponimima: Trebinja Glavica, Trebinjačka Lokva u Piperima (Erdeljanović: 325, 430), zbog pomjeranja akcenta na prvi slog. Isto važi i za Trebinju, goru i zemljište u Piperima (: 430), Trebješ (245) i sl.

665. **Trzebisnicza**, rijeka 1375, 'lacus Trzibisnicza' 1345 (II: 90) - **Trebišnjica**.

666. **Trebowise** 1227/40, **Trebuis** 1224, **Trebuize** 1269 (II: 90), **Trebovici** (MH: 155) - **Trebević**, do u Piperima (Erdeljanović: 343).

667. **Trebotyn**, grad 1186, od ličnog imena Trebota (MH: 13, 155) - **Trebotin**, dio sela Vrbica u Kućima. Erdeljanović (: 92) s pravom zaključuje da je to vrlo staro ime.

668. **Treptze** 1363 (MH: 155) - **Trepča** (Berane, Boan); **Trepče**, selo u Banjanima (Tomić 1902: 439, 449).

669. **Triglow** 1316 (II: 109 MH: 156) - **Troglav**, kota 1068, **Grahovo** 1490/99 (Škrivanić: 104).

670. **Tripkevitze** 1315, **Tribkevitz** na Rujanu, **Tribbekeuitze**, **Tripkendorf** 1393 (I: 65) - **Tripkovići**. Trifon >> Trifun >> Tripun >> Tripko.

671. **Tr'stna** u H. Skalove s.d. - **Trsteno**, izvor, zemlje i pašnjaci; **Trsteno**, izvor, **Trstenik**, sve u Boki (Nakićenović: reg. 863).

672. **Tugomir**, 'quidam Slavus, dictus Tugumir, dominus Haveldorum'u Helmolda, god. 939. Zanimljivo je da nema nazala koji se javlja kasnije (Tangomir 1224 i sl.) - **Tugomir**, osnivač Podgorice (Njegoš: Svobodijada). Tako stoji i na Rozačovoj (Rosaccio) mapi (1606).

673. **Tunja** (Kühnel) - **Tunja**, plićak između Slovenske obale u Budvi i ostrva Sv. Nikola. Skok (III: 523/4) objašnjava od furl. *tonge*, *tugne*, a to od starogrč. *apetonia*, *Angelschnur*?

674. **Tuchime** 965, **Tuhym** 1342, **Tuheim**, **Tusin** 1248/66, 'aus altem **Tušin**' (I: 94, 173) - **Tušina**. Etimologiju opširno raspravlja M. Stanić (1976: 149-157), zaključujući 'da riječ **Tušinja** vodi svoje porijeklo od riječi *tuf* odnosno od riječi *tuh*'. Ovoj identifikaciji ide u prilog činjenica da je, kako i on citira, crkva Moračkog manastira zidana 'od sige (tuha)'.

675. **Tvtin** 1267, 'villa **Toytin**' 1305 (I: 89) - **Tutin**? *Tutin*

Trautman je bio u nedoumici pa je predložio starije **Dytin**. Pižurica je u Rovcima zabilježio livadu **Dutovine** a u Akademijinom **Rječniku** ime **Dutko** 'prije našeg vremena' (1976: 110). Od **Duto** moguć je posesivni oblik **Dutin**. Kako se 'Doytin slavicalis' preokrenulo u 'Toytin teutonicalis' pokazao je Trautman, ali ostaje nejasno kako je u nas preovladao germanizovani oblik! Nije li to primjer gotovo doslovnog preslikavanja, kao u primjeru **Tzutzen** >> Цутце. Treba obratiti pažnju i na toponim **Tutini Doli** kod Čeva (Erdeljanović 1926: 147), to jest na imena: **Tuto**, **Tuta**! Na to upućuje i **Tutina jama**, potok u **Lutovca** (1967: 146). Polapski masculinum, **Tuto** nalazimo u imenima gradova **Tutov** u H. Skalove (Bilek).

676. **Udarg**, **Udarsitze** 1314/18 (I: 53) - **Utrg** u Crmnici. U polapskom primjeru vokalno r je transkribovano kao ar. Vjerovatno se veže za osnovu *trg*, poput *pretrg* = preprodaja (Skok III: 499).

677. **Uetz**, **Vtze** 1481 (I: 86) - **Ueč**, **Uvič** 1468. Mataguži priložiše Man. sv. Nikole na Vranjini. U povelji Ivana Crnojevića 1469 nejasno je napisano 'u r'vič'. I u povelji Mataguža razlikuje se u naslovu i u tekstu: **Uvič**, **Ueč**. V. Šekularac 1987: 111, 113; Rotković: 33-34. Trautman objašnjava od *uho*. Dakle: *Uvac*? *Uvac*

678. **Ujezdna** (Kühnel) - **Ujezdna**, planina j. zap. od **Junika** (Džogović 1984: 180).

679. **Vlize** 1218, **Vliz** 1288 (MH: 18, 175 II: 75) - **Ulica** u Morači; **Ulica** u Šekularu (Jovičević 1921: 561); **Cmilova ulica**, **Paštrovići**.

680. **Utechowe** 1230 CI: 41 MH: 157, 158) - '**Utecha**, uxor **Domag-**

ne Belossii' 1331 (MC I: 765). Prema femininumu Utjeha u nas, vidimo da je u Polabljju postojao i masculinum Utjeh, čemu u nas odgovara patronim Utješenović.

681. Utin 1215, Uthyn 1373, 'pagus, civitas Utinensis' u Helmolda, češ. Utin, ž. ime Uta 1197, muško ime u Polabljju Uto, sin Mistivoja, 'princeps Winulorum' u Adama Bremenskog (I: 95 MH: 158) - Utin potok. Na prvi pogled reklo bi se da je Uta = Juta, ali treba obratiti pažnju na apelativ *utina* = sova, buljina, lat. *otus*, grč. *otos*, alb (h)ut. No ni jedna od ovih kombinacija ne zadovoljava, jer Adam Bremenski navodi da se 'princeps Uto' slovenski nazivao Pribignjev.

682. Val, Valovici, Walwitz 1322 (I: 87, Rospond 1974: 55) - Vale Valović (Vali de Vali) 1334 u 'contrada s. Laurentii', D. Lastva; Vale Berislavov sa Krsca duguje 100 perpera 1326 (MC I: 229).

683. Vard, in, ov, Wardowe 1336 (I: 87, 95 MH: 159, 160) - Varda, Kom; Varda, dio Kamenika, Morača; čest naziv brda i kose po Crnoj Gori i Hercegovini. Ostale varijante: Vardar u Rudinama; Vardište iznad Lješkopolja. Bug. *varda* = straža. Pored onoga što o tome kaže Skok pod *var* (III: 565-566) treba uzeti u obzir i činjenicu da Trautman nalazi prezime Vard, tako da je Wardow - Vardovo imanje, dobro, naselje. S druge strane Erdeljanović je u studiji o Kućima (str. 106) iznio mišljenje da Varda označava *stražu*, dok je u studiji o Piperima (393-394) insistirao na tome da su svi toponimi toga tipa uzvišenja s kojih se lako obrušava kamen. Zato je tražio rješenje u glagolu *vardati*.

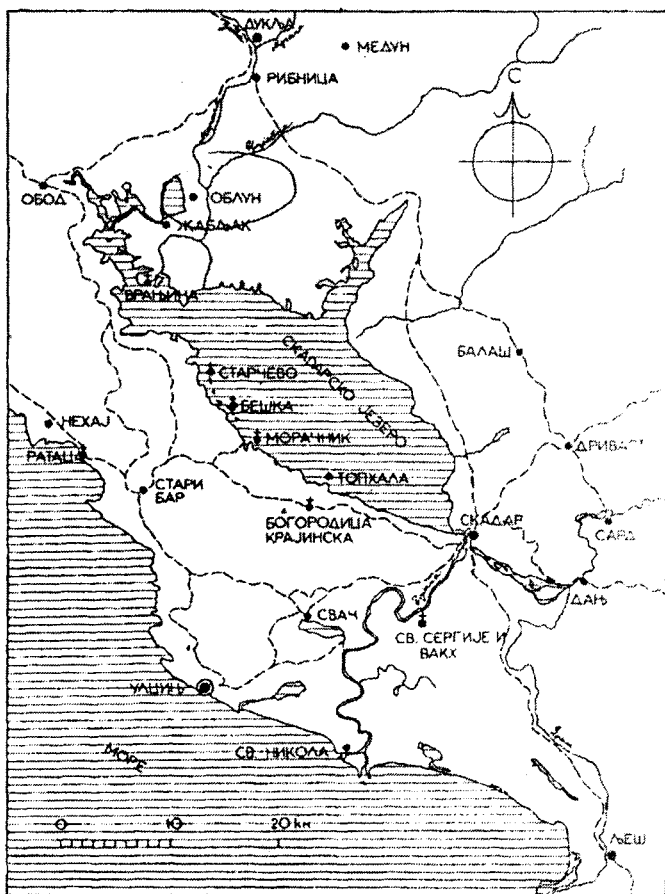
684. Varnici, Warnitze 1332, Warniz 1335 (I: 178 MH: 164) - Vranići kod Podgorice i na Jezeru. Metateza *tart - trat*, kao *gard - grad*.

685. Warnow 1261, Varnevitze 1318, 'aus altem Varnovići' (I: 30 II: 64 MH: 161) - Vranović, selo u Grblju (Nakićenović: 556).

686. Warnyn 1486 (II: 64) - Vranjina, Vranina u prepisu Savine povelje čiji je original pisan 1233. godine (Šekularac 1987: 59). Škrivanić uzima kao zapis onaj u Milutinovoj povelji (oko 1296). Ime dolazi od *vorn*, polap. *varn*, *varna*, kaš. *varna*, rus. *vorona*, polj. *wron(a)*, a u vezi s bojom: *vran* = *niger* (Miklosich 1927: 741). *Vorn* je baltosl., svesl. i prasl. = mrk. Fasmer (1941: 121, 140) navodi i slovensko lično ime Vran, Vrane a s time je u vezi i naš patronim. Inače, u latinskoj verziji Dukljaninovog Kraljevstva Slovena upisano je: Vuranie. Toponimiju Vranjine i okoline obradio je R. Radunović (1982: 195-202).

687. 'Velablotha, palus' 1291 (II: 29) - Velje Blato, nasuprot Mal-

Dukljaninov Obolon, danas Oblun po svom položaju odgovara etimologiji Barsova, Dalja, Deniseka. To je uzvišenje u vodoplavnom području Malog blata. Skica iz monografije Ulcinj D. Boškovića, P. Mijovića i M. Kovačevića, Beograd 1981.

om Blatu (Skadarsko jezero).

688. Velici, Velitz 1514, Vilitz 1530 (I: 71, 104) - Velići, Veljići, 'staro bratstvo sad u Polici i u Docu' (Erdeljanović 1909: 483).

689. Velim, Wylum See 1346 (I: 174 MH: 163) - Trautman identifikuje s našim - Velimlje.

690. Velistovo, Velstove, Wilestow 1356 (I: 34), kaš. Velestovo (Lorentz: 41) - Velestovo, Danilovgrad. Naziv mitološkog postanja, kao i Velstovo, Ohrid (Vidoevski 1971: 65) i Veles, koji nije dijalekatska varijanta od *Volos*, jer mu odgovara stčeš. *veles* = đavo, bez likvidne metateze, tako da se ovo ime svodi na prasl. *Veles* (A. Loma 1987: 41-42).

Velestovo, kako navodi A. Loma, tretiraju kao mitološki toponim i Ivanov i Toporov (1974: 46).

691. **Velovici**, Velowe 1248 (I: 71 MH: 162) - **Veljovići** na Pelevu Brijegu, Zagoriču i (preseljeni) u Srbiji (Erdeljanović 1909: 505).

692. **Veljun**, Vilun 1194 (I: 125 MH: 166) - **Veljun**, selo (Ćupić 1981: 41).

693. **Verba** u H. Skalove (S. Urbanczyk) - **Verba** u kotorskom dokumentu iz 6. XI 1334 (MC II: 635) = **Vrba** u Njegušima i u Riječkoj nahiji.

694. **Werbitz** 1459 (II: 45) - **Vrbica** (Kuči, Piperi, Cuce, Njeguši, Pljevlja, Rudine...); **Vrbice**, Maine. **Verbica** u Rudinama pominje se 1447.

695. **Verbno**, 'civitas Uirbina' 993, **Verpene** 1209 (MH: 163, 164) - **Vrbno**, Rudine (Dedijer: 693). Balto-slov., svesl. i prasl., *salix* = *iva*. Pridjev *na - n* potvrđen u poimeničenju na *-ik* **Vrbnik**, prvobitno **Vrbno** (Skok III: 619). Postavlja se pitanje: odakle je polapsko: **Werbene** 1266 (II: 45) i podorjenski **Vrbanj**? Od *vrba* ili lat. *verbenae* = 'grančice s posvećena mjesta'?

696. **Verch** 1317 (II: 6) - **Vrh**, obično drugi dio složenog toponima. U Piperima Erdeljanović nalazi 23 primjera, u tzv. Staroj Crnoj Gori - 40, a u Kučima 'svega' 4.

697. **Weselitze** 1375 (I: 139), **Veselici** po H. Skalovoj - **Veseljci**, 'starosjedinci, istražili se' piše Nakićenović (: 437) i navodi da je bio znamenit 'Veselić vojvoda od Novoga grada'.

698. **Wili grad** po Ibrahim ibn-Jakubu 973, danas Meklenburg, velji grad - **Veligrad**, kota 596. iznad Sutomora.

699. **Widowo** s.d. (I: 55) - **Vidovo** Prisoje u Komanima (Erdeljanović 1926: 161); **Vidov vrh** iznad Sutorine (Nakićenović: 625).

700. **Vir**, 'losus Powiri' 1281, **Wirow** 1270 (II: 17) - **Vir**, 'vir ou Bes 1242 (Šekularac 1987: 63). Današnji **Vir-Pazar**.

701. **Virchewiz** 1373/95 (I: 65) - **Vrčevići** iz Risna. **Vuk** (1811-1882) pisac i skupljač narodnog blaga; **Stevan** (1847-1907), pisac i prevodilac; **Milan** (1886-1913), pisac.

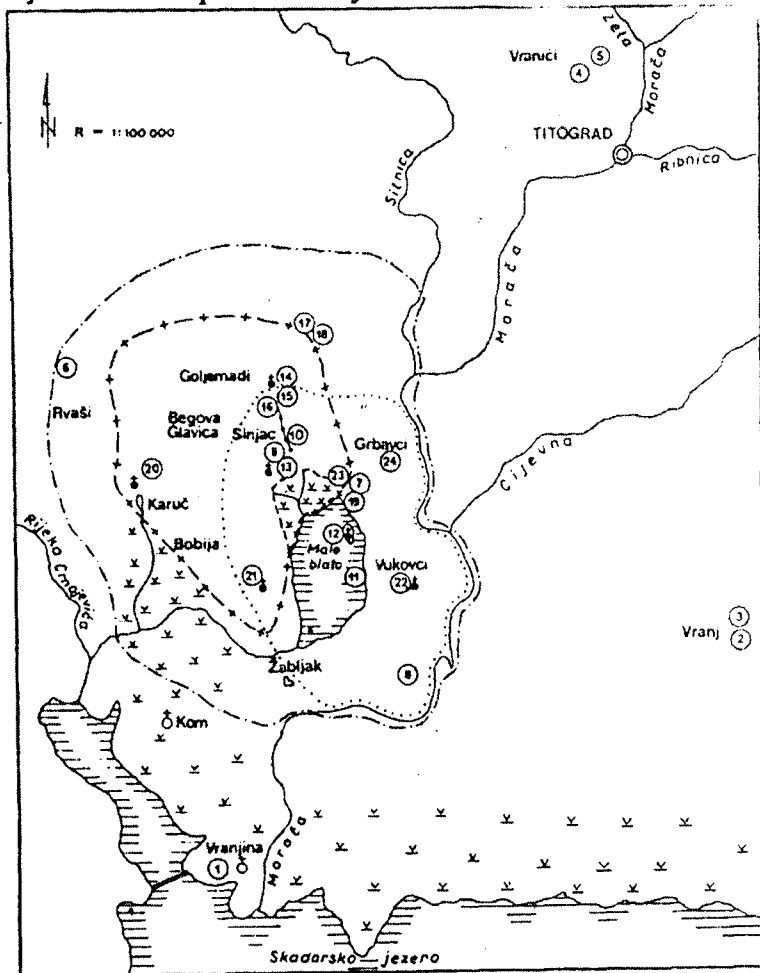
702. **Wizoca** 1150, **Wizok** 1240, 'civitas Wizoca' 1150, **Vissoc** 1277/79, 'castellum nomine Vissoke' 1198 (II: 8), **Visoka**, 1477. u defteru Gornje Morače (Rotković: 49). Isto je i sa: **Vyša**, **Vyce** 1356 (II: 8) - **Više Velje Bukve** u Bjelošima (Erdeljanović 1926: 276)...

703. **Witomer** 1221 (I: 175) - ojkonim prema imenu Vitomir imamo u: **Vitomir**-ica kod Peći. Inače: Vitovine, zemlje u Vrbi; Vitov Do u Bečićima; Vitina ulica u Cetinju... **Vitomir** je staro ime koje se javlja u prvim kotorskim notarskim knjigama. Krice Vitomirov duguje Grubi Paška Martolova 500 perpera 1327 (MC I: 294); 'vinea est super Stanislauum od latius fullii Uitomir' 1333 (MC II: 412).

704. **Witowo** 1320, Vitouo 1304 (I: 66) - **Vitov Do** u Bečićima (V. gore); Vitovine, zemlja u Vrbi (V. gore).

705. **Vobljane**, pleme u Polabljju, H. Skalove ucrtava na mapu 25K8, prema rijeci Vobla, koja se sada zove Havel. Ako se dobro pogleda mapa 25 u H. Skalove, vidi se da je to kraj koji obiluje močvarama. Jedan predio se zove Mokra, jedno naselje Moričani, zatim čitav niz jezera među kojima i Crno jezero ispred Potsdama (Poztupimi 993), zatim poznata Brenna, današnji Brandenburg, Takođe hidronimskog porijekla, pa Močilica (Muce 1304, stagnum Motze 1375, kasnije, pod uticajem češkog jezika: Močidlica). Zatim, tu je i Starjezero, staro jezero, naselje pored jezera Plešov, koje je dobilo ime po naselju Plešov. Grad Plavy (jedan od gradova s tim imenom), obično naveden uz apelativ 'stagnum' = mrtva voda, jezero, ribnjak, mlaka, polako tekuća voda, - samo nas vodi do jednog novog toponima koji se zove Jezera, jz. od Brene, u srce župe Morača, čija je ševerna granica upravo rijeka Hobola, Habola u Adama Bremenskog (II: 21), Vobla, Obola, sa hidronimskom bazom - *bolon* - odakle je i Dukljaninov - *Obolon* na Skadarskom jezeru, danas Oblun. Ova osnova obrađena je u gustom članku S. D. Denisenka (1977: 176-180), i u knjigama F. J. Filina (1972: 522-524), N. I. Tolstoja (1969: 76), u rječniku Dalja i dr. Trougao rasprostiranja ovog apelativa i toponima u Rusiji jeste: Novgorod - Tambov - Gorkij, što se vidi na skici koju objavljuje Denisenko. No to je, po nama, prije uslovljeno močvarnošću terena nego dijalekatskim osobinama. Jer ta ista osnova je veoma česta u Polabljju, samo što je, kao arhaična, vremenom iskvarena, pa tu činjenicu mnogi njemački slavisti uzimaju kao argument da je rijeka Havel, kako se danas zove, predslovenski hidronim (Eichler 1982:12). Vitkovski (Witkowski 1971: 72) smatra da je slovensko ime toga plemena Stodorani a njemačko Heveldi, Hevelli, Heveldun, što znači stanovci, žitelji predjela koji se zove Havel. Ali to je daleko od oblika Habola kako stoji u Adama Bremenskog, odnosno vjerovatnog starijeg oblika koji bi bio srodan već zabilježenim primjerima u

Denisenka: *Obolonje, Abolonka, Obolon, Bolonje, oblonje, zabolonje...* iz čega je izraslo i *Obolensk, Obolenskoije... Abolonnaja...* Osim toga, Adam Bremenski pominje i Habolu i Stodorane kao susjede! "Sunt et alii Sclavorum populi, qui inter Albiam et Oddaram degunt, sucut *Heveldi*, qui iuxta Habolam fluvium sunt, et Doxani, Leubuzzi, Wilini et *Stoderani cum multis aliis*"! (II: 21) Stodorani su južno od Oboljana, južno od rijeke Voble i pomenutih jezera!

Toponimi s korijenom vran u području Malog blata Skadarskog jezera: Vranjina (1), Vranj (2), Vranjska gora (3), Vranići (4), Vraničke njive (kod Duklje 5), Vranj (6), Vranjska gora (7), Vranjeva jama (8), Vranovi (9), doslovno odgovara starijem polapskom obliku *Varnove, Ranja*, vjerovatno od Vranja (10) i Ranj (11), vjerovatno od: Vranj. (R. Radunović, OJ 10, 1982:197)

706. **Vodolje**, Wudole 1341 (II: 9) - **Vodolješnica**, Grbalj, navodi se i kao **Odoljenštica**; **Odoljen**, mjesto i zemlje na Luštici i Mrčevu Polju (Nakićenović: 387, 578). **Bezljaj** (1958: 91) tretira *odol'* kao češko-poljsko-pomorjanski tip, kome odgovara polj. *wądol* = *vallis* (dolina, uvala), pored *odol*, polj. *odola*, njem. *Schlucht* = klanac, korito potoka. U Sloveniji su frekventni nazivi: *Vodol*, *Vodole*, *Andol* itd.

707. **Woitin** 1182 (I: 148 MH: 13, 168) - **Vojtina**, Pljevlja.

708. **Woykowitz**, **Woykewitze** 1314 (I: 167) - **Vojković**. Od **Vojin** >> **Vojko**. **Voin** se javlja 1335 (MC I: 1234) a **Voyco** 1334 (MC II: 875). **Vojkovići**, selo u Čekličjima (Kovijanić 1974: 36).

709. **Woywetendorp** (MH: 168), vojvodino selo - **Vojvodići**, bratstvo u Građanima; **Vojvodina** jama, naselje u Lipi, Cetinje; **Vojvodin** vrh u Majstorima, Lovćen; **Vojvodin** do u Majstorima; **Vojvodići**, grana bratstva na Kumpresi, Crmnica (Erdeljanović 1926, passim); **Vojvodine**, **Bigovo**, **Luštica** (Nakićenović: 542); **Vojvodići** (**Božovići**) u Stijeni **Piperskoj**; **Vojvodića** **Šiljine** (Erdeljanović 1911: 380)...

710. **Volkesitze** 1318 (I: 120), **Volkoš** (MH: 12, 169) - **Vukšići**, Pljevlja; **Vukšići**, Grbalj (Nakićenović: 292); **Vukša**, **Volcassius**, **Velcasus** u **Kotorskom** arhivu 1330, 1332 (MC I: 587, II: 2). S time je u vezi i **poplasko** **Volkošin** i naše **Vulašin**. *Volk* = *vuk*.

711. **Wolkeviz** 1305 (I: 71 II: 55) - **Vuković**, kao **gore**, od stsl. *wlk*.

712. **Volovica**, jezero (Kozierowski) - **Volovica**, **Volujica** na granici poседа **Komske** crkve na **Jezeru**, 1485 (Rotković: 69); **Volovica**, **rt** kod **Bara** (Franetović 1960: 40).

713. **Vyš**, **Vis** 1230, **Vyce** 1356 (II: 8). Nije jasno da li se ovdje radi o toponimu **Vis** ili **Viš**, kako to misli **H. Skalova** - **Viš**, brdo kod sela **Rvaša** (Jovičević 1910: 403). **Visina**, brdo kod **Ulića** (: 405). **Viš** može da bude arhaizam prema češ. *vyšina* = *visina*, *uzvisina*.

714. **Zabarde** u **H. Skalove** s.d. - **Zabrđe** u selu **Vrbi** (Erdeljanović 1926: 383); **Zabrđe**, zemlje u **Luštici** i u **Orahovcu** (Nakićenović: 267, 420), **glavica** u **Vrbi**, **komunica** u **Piperima**.

715. **Zabjel**, **Sabel**, **Zabelstorp** 1266, **Sabele**, **rivulus** (I: 23 MH: 133) - **Zabjel**, **Zabjelo**, **Podgorica** ('selo u **Zete** **Momušiki** s **Zabjelom** i s **brdom**') 1348, u **Dušanovoj** povelji **Hilandaru**; **Zabjel**, **Zabio** u povelji **Đurđa Crnojevića** 1949 (Šakularac 1987: 230); **Sabiele**, **Herceg-Novi** (**G. Stanojević**: 18). *Zabjel* = *zabran*.

716. **Zabrežje** (**Muka**: 343) - **Zabrežje**, zemlje u **Žlijebima**, **potok**

u Baošićima (Nakićenović: 464, 479).

717. **Zagarde** 1250/1300, **Zagard**, češ. **Zahrad** (II: 113) - **Zagrad** (Cuce, Bijelo Polje, Bratonožići...), **Zagrađe**, **Piva** (Blagojević 1971: 69).

718. **Zagorjane**, **Zageran** 1194 (I: 36 II: 104 MH: 22, 134) - **Zagorani** (Ceklin, Crmnica).

719. **Sagorke** s.d. (II: 113) - **Zagorak**, **Danilovgrad**.

720. **Zagorici** 1136 (I: 179) - **Zagorič**, **Podgorica**.

721. **Zagorje** 1136 (I: 179 MH: 134) - **Zagorje**, **Transmontana** u lat. verziji **Dukljanina** 1149.

Zagor u H. **Skalove** s.d. - **Zagora** (Ceklin, Crmnica).

722. **Zagvozd**, u **Kinela Zagozd**, **Sagast XVI** v., 'aus altem Zagvozd', prema staroluž. župi **Zagozd**, polj. **Zagoždž** (II: 38) - **Zagvozdak**, **Krivošije** (Nakićenović: 513). Od *za* + *gvozd* = šuma. **Gvozd Đurakov**, **Gvozd jelovi**, **Gvozd medni**, **Gvozd tamni**, **Gvozd crni** - u **Piperima**; **Gvozni do** u **Orahovcu**, **Kotor** (Nakićenović: 420); **Gvozd**, dio sela **Duba** (Erdeljanović 1926: 130). Prezime **Gvozdrenović** od **Gvozdren**.

723. **Zalom** u H. **Skalove** (**Kühnel**), kao *za* + *gvozd* ovdje je *za* + *lom* (**Lom** 1376 - II: 95) - **Zalomi** u **Bratonožićima** (Erdeljanović: 477). **Zalom**ska rijeka u **Hercegovini**.

724. **Zaton**, **Szatun** 1208, **Sattun** 1506 (II: 16) - **Zaton**, **Bijelo Polje**.

725. **Zavala**, **Zawal** 1247 (II: 70 MH: 136) - **Zavala** (**Bjelopavlići**, **Piperi**, **Budva**...). Brojni su i drugi toponimi sa prijedlogom *za*- kao: **Zaulice**, **Zarče** (*za* **rtom**), **Zaselje**, **Zauglina**, **Zapod**, **Zašćenje** (**Zastijenje**), **Zabes** (*za* **Bes**), **Zagorič** (*za* **Gorič**), **Zagradac** (*za* **Gradac**), **Zabojana** (*za* **Bojana**, **Zadrma** (*za* **Drim**)) - čime se slovensko i praslovensko *za* usjeklo i u albansku teritoriju (**Skok** III: 639).

726. **Zebecore** 1173, **Zebekur** 1289 (II: 100) - **Zebokur**, vis u **Piperima**, na granici sa **Bjelopavlicima** i **Rovcima**.

727. **Zelena Gora** u H. **Skalove** - **Zelengora** iznad **Sučeske**.

728. **Zelenec** 1330/52, **Silence** 1314 (II: 32) - **Zelenac** = **Osoje** iznad **Sutorine**. *Za zelenac* **Skok** III: 648.

729. **Zeletin** u H. **Skalove**, **Selentin** 1314, 'aus altem Zeletin' (I: 153) - **Zeletin**, kota 2125 iznad **Murina**. Polapski oblik je konzervirao nazalno *en*? Etimologija zamršena. **Skok** nema ovaj toponim pod *zelen* (III: 648).

730. **Zlotnica**, 'Zlotena, Fluvius' 1236, **Sloteniz** 1305 (II: 32) - **Zlatica**, **Podgorica**. Od ie., svesl. i prasl. *zolto*, *aurum*. **Skok** (III: 656-657)

registruje i: *zlatnica*, vrsta muhe; *zlatica* = trava. Ne bilježi r. Zlaticu.

731. Smynebloto 1342 (II: 60) - Zmi(ji)nje jezero na Durmitoru. Apelativi *jezero* i *blato* smjenjuju se u toponimima veoma često.

732. Zouina 1237 (II: 63) - Zovina, 'opšte ime za naselja od Nerina do puste Rupe u Cucama', Zovina (Dobra Gora), selo u Zaljuti (Erdeljanović 1926: 135).

733. Zvjerin 1269, 'locus Zwerinech' 1275 (II: 53 MH: 149) - Zvjerinac, Lovćen; Zvjerinjak, potok, Kotor (Nakićenović: 410).

734. Žablja, rijeka u H. Skalove, Žabak, njiva (Kühnel) - Žabljak.

735. Sabic 1242 (II: 58), od ličnog imena ('pater noster Sabik') - Žabići, Piperi.

736. Žabice u H. Skalove (Kozierowski) - Žabica, Cuce.

737. Zanz (MH: 134) - Žanjic(e), Luštica.

738. Zari 1329, 'altes Žary' (II: 92) - Žari, Bijelo Polje.

739. Sarnouitz 1220 (II: 78) - Žrnovica, Dubrovnik, Gernoviza, župa u Dukljanina 1149. Od: *žrbny* = žrvanj.

740. Želiježna, Zeležna 1402, Selasen 1284 (II: 28) - Željeznica, rječica, Bar.

741. Žilovo u H. Skalove, Sylowe 1261, 'aus altem Žilov' (I: 84 II: 73 MH: 137) - Žijovo, kući.

742. Žitna u H. Skalove (Muka: 275) - Žitna glavica u Prosenom Dolu (Erdeljanović 1926: 612).

743. Živanov Laz, 1232 (Sywanof laz), Syuan 1232, Sywan 1302, Siwan 1270, Suan 1279, Zwan 1389 (MH: 138) - Živanovići u Brajićima (Nakićenović: 298). Iz hipokor. Živko je i Živkovo u: Živkov (MH: 137) - Živkovića Do u Žlijebima (Nakićenović: 464); Živkovići u Grahovu, Nikšiću, Budvi, staro bratstvo u Bratonožićima (Erdeljanović: 474). Miloje Živković, cetinjski vlastelin 1489 (Rotković: 74). Prije toga Maroe Ziuicouich u Budvi, u Balšinoj povelji o osnivanju Praskvice 1413 (Šekularac 1987: 151).

744. Sukeuitze 1305, Žukovec po H. Skalovoj (II: 59 MH: 146) - Žukovica (Grbalj, Paštovići, Cuce...).

Dopuna prva

Svako ko je radio ovakav komparativni registar zna da je to posao bez kraja. Čim se 'završi', otkrije se nešto novo. Zato smo bili odlučili

da se zaustavimo kod jedne atraktivne brojke, kao što je 777. i da je unosimo nove podatke, sem kao zamjenu već unesenim, ako su manje značajni. Međutim, uvijek novi primjeri učinili su da napustimo i broj 777. Onda smo postavili granicu na 800, ali i sa te kote videli smo nove primjere i tako u nedogled.

745. **Bačinići** u H. Skalove (Bruckner) - **Bačište**, potok; **Bačevište**, potok (M. Lutovac 1967: 83, 112). J. Vuković je (1976: 33) obrazlagao da je *bačija* slovenska riječ, kao i *bač* = čuvar, pastir, od *b'd'k'* = onaj koji bdije. Erdeljanović je, međutim, objašnjavao leksemu *bač* = stočar uz pomoć rumunskog - *baciu*, ali je izvor tražio u balkanskoj riječi nepoznata porijekla (Piperi: 335). Bačinići u Polabljju mijenjaju naše poglede na bačiju kao blakanski romanizam. Kao i toponim Katun, koji, takođe, postoji u Polabljju, izvan turskog domašaja!

746. **Bijelesem**, H. Skalova unosi u registar kao strano bilježenje slovenskog naziva - **Bela zemlja**, Prokletije (Džogović 1984: 175).

747. **Bjelin** u H. Skalove, Belin 1233, 'stagnum Belin' 1248 (II: 31) - **Bjelin Do**, zemlja, Budva (Nakićenović: 581).

748. **Bagno**, Bagna, njiva (Kühnel), Bagnec, jezero (Bilek), od *bagno*, lat, *palus* = blato (Miklosich 1927: 7). Iako nama izgleda da je to čest romanizam, *bagno* je izazvalo veliku onomastičku literaturu: Kurkina (1967: 141); Udolf (Udolph, 1979); Rospond (1982: 114); ESSJ, 1, 1974: 127; Trubačev (1963: 160)... - U Crnoj Gori su često toponimi iz osnove *banj*- tipa: *Banj-ani*, *Banj-do* u Njegušima, *Banj-doline*. Da *Banjani* nijesu dobili ime po *banji*, svjedoči G. M. Kilibarda koji veli da u *Banjanima* nema druge *banje* sem - vazdušne! (1976: 48). Osnova *bagno* javlja se u nas vjerovatno u prezimenu *Banjević* (*Banjević*, vidi br. 11). U ostalim primjerima moguće su osnove: *ban-*, *bajn-a*, o kao u *Bajna Luka* - *Banja Luka*, negđe, naravno i - *banja*. Za svaki slučaj, u Indiji *banian* je = trgovac, i drvo plodnosti! Ako od staroindijskog *vidhava* imamo i got. *widuwo*, i stsl. *vdova*, tal. *vedova* = udova, udovica, onda i od *banian* možemo da imamo *Banjane*, kao trgovce na važnoj saobraćajnici Dubrovnik-Foča-Višegrad.

749. **Bojčina** u H. Skalove (Milewski) - **Bojčin vrh**, Kuči; **Bojčevići**, Piperi, staro bratstvo u Radeći.

750. **Bolek**, 'castrum' 1250, *Bolekowe* 1278, *Bolecove Maior* 1309, 'Wendisch Bolcov' (MH: 29) - **Bojlek**, brdo u Kučima.

751. **Bolje**, *Boljkov* u H. Skalove (Kühnel) - **Bolj**, *Boljske grade*,

Drobnjak (Tomić: 362, 373). S tim u vezi: Boljanić, Boljević. 'Bolen, filius Radomiri' 1331(MC I: 767), 'Bolia, uxor Craniscie Obradouich' 1335 (MC I: 1306), 'Bolian, filius Grubesce', 'Bolibrat' i sl.

752. **Braak, Prachovici**, odvojeni toponimi u H. Skalove - **Brakovina**, slap u Bjelopavličima (Ćupić 1969: 304), Brakovići...

753. **Bralici, Bralizthor** 1262, 'altes Bralici' (I: 139) - **Braliči**. Vjerovatno je duža forma: 'Braylouich de Paresto', Radosta, kovač 1335 (MC I: 1320), 'Braylus, filius Dobrichine' 1326 (MC I: 115). Brajilo, sin Nikole u defteru 1477. Moguć razvoj brat:brale, Bralić: Bratić. .

754. **Buškov** (I: 110) - **Buškovići** (Radusinović: 262).

755. **Č'brin**, dva lokaliteta u H. Skalove - **Čubranovići**, stari rod u Kućima (Erdeljanović: 115, 165), u Pelevu Brijegu; Čubran, predak Piletića (Piperi: 454).

756. **Čeran**, 'Ceran, stagnum' 1296, Tzeren 1577, stčeš. *čeren*, polj. *cierzienec*, jsl. *čerenac* = vrša, ali ima i drugih značenja (Vuk) - **Čerjen**, pašnjaci (!), Nakićenović: 561; Čereni do u Piperima; Čerjene, Male i Velike, glavice kod Nikšića (Erdeljanović 1926: 242, 345, 328; D. Petrović 1966: 141). Franetović (1960: 27, 86) ima lovište i selo u Krajini: Čurjan!? Mislimo da je i tu osnova: *čerjen*. Zatim patronim: Čeranić, Čeranića glavica na Cetinju i sl. Tomić (**Drobnjak**: 414) ima termin *čerjen* ali ne i toponim. Takođe, i J. Dedijer (**Bilećke Rudine**: 732) ima termin ali nema toponima toga tipa. Jovićević (1911: 513) isto M. V. Lutovac (1967: 89) konačno ima potok: Čerenje.

757. **Tzoyke** 1382, Rostok (Schlimpert 1978: 235), ime a ne toponim, a ovde se navodi izuzetno zbog: Čojki, Cetinje. "U Donjem Polju ima velika gomila od kamenja na glavici koja se zove Čojki. Samo ime Čojki, ako nije možda iskvareno od svog prvobitnog oblika, liči da nije srpskog porekla", piše Erdeljanović 1926: 237). Navodi, međutim, iz Mađarske primjer "Csojka castrum in M. Bihar 1236". Mislimo da se ovde radi o slučajnoj sličnosti a inače Čojki su metaforičan naziv za glavicu sa ljudskim likom. Č(ovj)ek imamo u zdravici: "Dobar čeče dobro reče..."

758. **Červene gory** u H. Skalove (Muka) - Červena Gora, Črмна Gora - Crna Gora po A. Mladenoviću.

759. **Desici** u H. Skalove (Kozierowski) - **Desići** (Radusinović: 448).

760. **Dobrogost**, toponim nastao po imenu paganskoga boga - **Dobrogos/t**, Bjelopavličići.

761. **Dobromysl** (I: 50) - Milen Dobromislić obućar, 1334 (MH II: 555).

762. **Doly** (II: 9), Dolle 1258 - **Doli**, zemlje u Luštici (Nakićenović: 364).

763. **Drenov**, Drenow 1276 (II: 45) - **Drenovo** brdo, Orahovac (Nakićenović: 423).

Drenina ('silva Drenin') 1255 (II: 45) - **Drenjine** (Radusinović: 54).

764. **Grabsk** u H. Skalove (Papierkowski) - **Grabska** strana (Radusinović: 217); **Grabska** osoja, **Grabski** brijeg u Cucama (Erdeljano-
vić 1926: 612, 661).

765. **Gučice** u H. Skalove (Milewski) - **Gučina**, e, gore i zemlje u Mojdežu (Nakićenović: 192, 450); **Guka**, planina u Cucama; **Gučevac** u Drobnojcima 1477. Pretpostavljamo metaforično značenje: **guka**, dem. **gučica**.

766. **Gostov**, na više mjesta, nepotpun naziv (I: 62) - **Gostovici** u defteru 1521, mahala (Đurđev 1973: 33, 156).

767. **Charstnica** u H. Skalove (Muka) - **Hrasnica** u Piperima 1497 (Rotković: 121).

768. **Jaroslav**, Gersleue 1151, 1162 (Eichler-Schultheis 1971: 100), u H. Skalove dva primjera, u Trautmana Jersleue 1197, ime Jerslaus 1224 (I: 47) - **Jaroslav**, pominje se kao glavav Kriča.

769. **Jazy** u H. Skalove (Kuhnel) - **Jazi** luka kod Budve (J. Kovačević 1967: 327).

779. **Klade**, u njem. množini Kladen, Kladsk, takođe: Kloda, Klodna, Klodnica, ali i: Kladau, Kladow 1518/69 - **Klada**, Prokletije (Džogović 1984: 175). **Kloda**, polj. uticaj.

771. **Klanatz** bilježi P. Rost (1907) u oblasti Hanovera, među ostacima drevanskog dijalekta (II: 75) - **Klanac**, tjesnac u Krivošijama (J. Subotić 1973: 163), potok u Lutovca (115, 116).

772. **Kleče**, jezero (Bilek) - **Kleče**, potok u jama (Lutovac 1967: 94, 165).

773. **Klenči** (Milewski) - **Klenci** u Bilečkim Rudinama (Dedijer: 842).

774. **Kleeth**, Kleth 1290 (II: 73) - **Klijet** (Lutovac: 156).

775. **Klietz** u H. Skalova, grad - **Klice**, bratstvo (Lutovac: 81).

776. **Klič** u H. Skalove (Papierowski) - **Kličeva** njiva (Lutovac: 102).

777. **Kominy** (Kuhnel) - **Komini**, Pljevlja.

778. **Kozary**, Kozarevo, Kozaves, **Kozica**, Kozičin, Kozy (II: 56 MH: 82; Hulferding, Kuhnel, Kieranowski) - **Kozarica**, Piva; **Kozica**, Piperi...

779. **Krekov** (I: 79), Krek u H. Skalove (Rey) - **Krekavica**, Luštica, Krekajica u Nakićenovića (551).

780. **Krog**, Krangen 1490 (II: 14), *krug* sa očuvanim nalazom. stsl. *krog s*, lat. *circulus* - **Krug** u Cucama, selo. Erdeljanović (1926: 589) piše: "Po narodnom predanju i po drugim podacima i ovo selo i njegovo ime su iz velike starine. O tome svedoči pored drugih ostataka iz davnašnjih vremena i samo njegovo sadašnje stanovništvo, koje čini jedno od najstarijih bratstava u Cucama i koje se uopšte smatra za starince."

781. **Krušica** (Kühnel) - **Kruščica**, planina i selo, Rožaje (Lutovac: 52, 54).

782. **Kornovo**, jezero u H. Skalove (Rey) - **Krnovo**. Kao Tornovo - Trnovo.

783. **Kosterin** 1249, Costerina 1284 (II: 50), pol. pom. *kostara*, njem. *Trespe*, polj. *kostrzewa* - **Kostrovići** u Kučima.

784. **Kuleš**, jezero, Kulešov, Kullessowe 1486/93 (II: 65) - **Kuliješ** (Radusinović: 236).

785. **Kunovo** u H. Skalove (Kozierowski) - **Kunovo** prisoje, Kuno-va glavica, Kunovac, Kun. Od 1. imena: Kuno, ali i od nekog drveta kao makljen (Vuk).

786. **Lomna**, o, Lomene 1227, Lomen 1375, 'Alta Lomen' 1375 (II: 95) - **Lomni do**, Durmitor.

787. **Lunjev** u H. Skalove (Papierowski), Lunowe 1273, Lunov 1313 - **Lunjevo Brdo** (Radusinović: 151); **Lunjevo Brdo**, Drobnjak (S. Tomić: 389); **Lunjevac** (371); **Lunjev Kuk**, strana u bratonoškom selu Dugi. Erdeljanović (Piperi: 358) objašnjava da *lunjav* znači - pjegav i da je Lunjo ličnost od koje vjerovatno nosi ime planina Lunjevik. Po Trautmanu *lun* = Weiche, Falke, po Šlimpertu = Geier = ptica grabljivica, kraguj.

788. **Ljubaš**, Lubasce, 1263, 'altes Lubaš identisch mit villa Lubaz 1378' (MH: 96) - **Ljubaševac**, kraj i potok (Lutovac: 151, 161).

789. **Mačevici**, Matzeviz 1213, od 1. imena - **Mač** - **Mačići** u Boljevićima (Erdeljanović 1926: 77).

790. **Mednik**, grad, 'Metnic Slaucum' 1235. 'Metnic minor' 1277, 'ecclesia Metnic' 1269, 'altes Mednic identisch mit skr. Mednic neben

Medna' (MH: 105) - Medni gvozd, Medna glava u Piperima (Erdeljanović: 246, 435). Objašnjava kao medik, mednik, kamen međaš. *Mlatk*

791. Miroslavitze 1269 (I: 53), selo nekog Miroslava. U nas toponim te vrste nije poznat, ali imamo kneza Miroslava u Dukljanina, vladara Zete početkom XI v.

792. Mlotkov, Moltkow 1319, Moltowe (II: 78/9) - Mlatkovina (Radusinović: 37). *Mlat* = čekić.

793. Nestan, Nestove 1337 (MH: 111) - Nestan duša, voda (Lutovac: 118).

794. Ovčary, grad (!) u H. Skalove (Marschalleck) - Ovčarica, Kući; Ovčji Brod 1492 (Rotković: 95).

795. Pirene 1328, Pyrene 1323 (II: 83), od stosl. *pyro* = žrtveno brašno, odatle - *pura* - Piranići u defteru 1521 (Đurđev 1973: 191).

796. Pyzy u H. Skalove (Kozierowski) - Pižići u Vukodolu, Cuce, 'bratstvo nepoznatog prezimena' (Erdeljanović 1926: 713).

797. Platkovici u H. Skalove, Platkov - Plaćenov Ljug u Komani-
ma (Erdeljanović 1926: 51). Platko >> Plaćen.

798. Prodolje u H. Skalove (Ohnesorge) - Prodoli, Cetinje, Bratonožići (Erdeljanović 1926: 209; 1909: 480); Prodo u Rudinama (J. Dedijer: 814).

799. P'šenica u H. Skalove (Papierowski) - P'šeničišta u Trešnjevu, Cuce (Erdeljanović 1926: 645).

800. Priba, Pribin, Pribygnijev, Pribyrady (I: 165, 48, 43; Muka, Kühnel), antroponimi odvojeni od toponima sa prefiksom *pri-*, u Kottorskom arhivu: Pribi, Pribilus servus, Priboye, famulus (MC I: 84, 171, 644, 1124, počev od 1326. godine); Pribojevići, selište u Kućima (Erdeljanović: 51).

801. Radin u H. Skalove (Muka) - Radin Predanić Bjelopavlić 1444 (Škrivanić: 28).

802. Raslav, Rasleue 1375 (I: 48) - Raslav 'Krivokapa', predak cuckih Krivokapića (Erdeljanović 1926: 676); Raslavac, sin popa Jakova, Raslavić, Vuko Radov...

803. Rybice (Kozierowski) - Ribice u Lastvi (Nakićenović: 277).

804. Rodove u H. Skalove (Bilek, Papierowski) - Rodovo Guvno u Piperima (Erdeljanović: 424). Rodovac, voda.

805. R'tyna u H. SKalove - Suva rtina, Durmitor.

806. Rugnica u H. Skalove (Kozierowski) - Rugin dolac 1495. u

povelji braće Crnojevića (Rotković: 107); Rugota, baština u Bratonožićima (Erdeljanović: 476). Ovim se potvrđuju imena: Rugo, Ruga, Rugota.

807. **Rujgard**, Ruygard 1250, Ruygart 1258, 'als Zentrum von Ruja 1171' (II: 67) - **Rujevo**, iznad Bijele, Herceg-Novi; Rujevice 1469 (Rotković: 35).

808. **Ruskovici** u H. Skalove - 'Rusco, filius Bratochne de Dabrato' 1333 (MM II: 402); 'Ruse, filius Triphonis' iz Ulcinja 1335 (MC I: 1264).

809. **Stolica** u H. Skalove (Kühnel) - **Stolica** u Pješivcima; Stalice, Nikšić (D. Petrović 1972: 65; 1966: 139).

810. **Studeno** u H. Skalove (Kühnel) - **Studeno vrelo** (Lutovac 1967: 70); Studeno, kota 480. na Osoju, Herceg-Novi.

811. **Šišov**, dva lokaliteta u H. Skalove - **Šišovići**, Šišojevići, staro ime Građana (Erdeljanović 1926: 182); Ilarion Šišojević, episkop u Vranjini 1220. god.

812. **Tichow** 1409/53 (I: 86) - **Tiho**, predak Mrnjavčevića u Kućima (Erdeljanović: 129). Tihomir, vođa ustanka protiv Vizantije u Dračkoj temi od 1070. god.

813. **Todin** 1194 (I: 94) - **Todin** vinograd 1331. u Grblju; Todi, supruga Petra Ordajkova 1326. u Dobroti (MC I: 114, 690).

814. **Travna** u H. Skalove - **Travni Do** u Vignjevićima i Markovom Dolu (Jovičević 1911: 393, 446); Travni Dolovi u Milijevićima, Čeklići (Erdeljanović 1926: 521; P. Šobajić 1928: 159).

815. **Trebesitz** 1347, 'altes Trebešici' (MH: 155; I: 119) - **Trebešica**, Morača (Dašić: 21).

816. **Ujezdin** u H. Skalove (Kühnel) - **Ujezdna** kod Junika (Džogović 1984: 180).

817. **Ustje** u H. Skalove (Kozierowski), danas Huhst-See - **Ušće** Bojane.

818. **Uši** u H. Skalove - **Uši** 1242. u povelji kralja Vladislava (Šekularac: 63). Crmnica.

819. **Vaganica** (Kozierowski) - **Vaganica**, Prokletije.

820. **Veltove**, Velten u H. Skalove - **Veleta**, selo kod Danilovgrada (P. Šobajić 1928: 164).

821. **Veprova**, 'terra Veprowe' 1186 (II: 54) - **Veprova** lokva (Radusinović: 303); Veprijak, Piperi, Veprijački Do... Veprulja, Kosijeri.

822. **Vys** u H. Skalove, Vyce 1356, Vis 1230, Vytze 1337 (II: 8) - Višdo na Luštici (Nakićenović: 357); Viš, brdo kod Rvaša (Jovićević 1911: 403).

823. **Vitkov**, Vitecowe (I: 9, 66) - 'Vittecus Primilovich' 1333: u Kotoru (MMI: 486).

824. **Volin** (I: 95), grad i centar plemena Volinjana - Volin dolac iznad Perasta. Kao Jola/Jolin, Vola, Volin.

825. **Vršany** u H. Skalove (Kühnel) - **Vršanj**, dio Lovćena; Vršanik, brdo i zemlje u Orahovcu (Nakićenović: 421, 513).

826. **Zajači lug** u H. Skalove (Kozierowski, Hoogeweg) - **Zajčino** (Radusinović: 135), isto u nominativu: Zajčina (Jovićević 1911: 389). *Zajaec* = *zec* u Mrko(je)vićima (L. Vujović 1969: 80).

827. **Zelenj-** u H. Skalove. U Trautmana Zelen 1330/52, Sellien na Rujanu - **Zelenje**, zemlje i potok u Grblju i Baošićima (Nakićenović: 479, 566).

828. **Zuzi** u Curozuzi 992. g. u ispravi Otona III (Hessler 1956: 136). Cuce, Zuze u Kotorskom arhivu, na 10 načina.

829. **Žabice** u H. Skalove (Kozierowski) - **Žabica**, voda u Cucama (Erdeljanović 1926: 623).

830. **Žabino** u H. Skalove (Kühnel) - **Žabina** (Radusinović: 40).

Dopuna druga

Pošto se štampanje knjige odužilo na dvije godine, usput smo pribilježili još nekoliko paralela, pa ih dajemo skraćeno.

831. **Belov** - Bjelovina, Bjelovo brdo (Boka, Rovca).

832. **Čirice** - Čir, Začir (za Čir), Crmnica.

833. **Didkove gory** - Dide, Bjelice. Lit. dide = velik!

834. **Divy long** - Divije brdo, Kuči.

835. **Doša, Došani** - Doša, Dosa (Kuči), Dos (Uskoci, Ržani do. Dodoši!

836. **Druževici** - Drug, ime u Zalazima, odatle i : Druško...

837. **Dubina** - Dubina, glavica, Cetinje. Augm. od : dub.

838. **Dubrava** (4) - Dubrava, 1485, Cetinje.

839. **Dušnik** - Dušak, Kuči; Duške, Vasojevići.

840. **Dvornik** - Dvorničko ždrijelo, Krivošije.

841. **Gostiradici** - Goseradići, Bjelopavlići (P. Šobajić).

842. **Gruše - Grušin do, Piperi.**
843. **Jerembovo - Jarebičine doline, Pješivci.**
844. **Klin - Klin, Bijela.**
845. **Klinci - Klinci, Luštica.**
846. **Klopotno, Klopotov - Klopot, Kuči.**
847. **Kolčin - Kočine, Njeguši. Kolac >> kolčine >> kočine.**
848. **Krekov - Krekavica, Luštica. U Nakićenovića i : Krekajica.**
849. **Lozice - Lozice, 1332, u Kot. arhivu.**
850. **Ljuben - Ljuben, 1335. u Kot. arhivu.**
851. **Mala rijeka - Mala rijeka ispod Vjeternika, Podgorica.**
852. **Milčici - Milčići. Milče, 1326. u Kot. arhivu.**
853. **Milkov - Milcovich, 1335 u Kot. arhivu.**
854. **Mylevitji - Miljevići, Prčanj...**
855. **Mjenovici - Mjenovica, Ratiševina.**
856. **Mlaka - Mlake, Bigovo.**
857. **Njiva - čest toponim.**
858. **Rudnica - Rudnica, Pljevlja, Mojkovac (Brskovo).**
859. **Sirov(o) - Sirova gora, Durmitor.**
860. **Streha - Streha, Crmnica.**
861. **Str'm'n' - Strmena strana, Sasovići, Grbalj.**
862. **Sventopolk - Svetopelek u Dukljanina.**
863. **Unarov - Unijerina, Krivošije. Stsl. unij = bolji, uninije = beskorisnost.**
864. **Wieternikh - Vjeternik, Podgorica.**
865. **Zamzizi, Zemzizi, Zemčići u H. Skalove, po nama su Zentići, Zećani. Prvo ti je daloi ci pa je od Zencici nastalo Zemčići.**

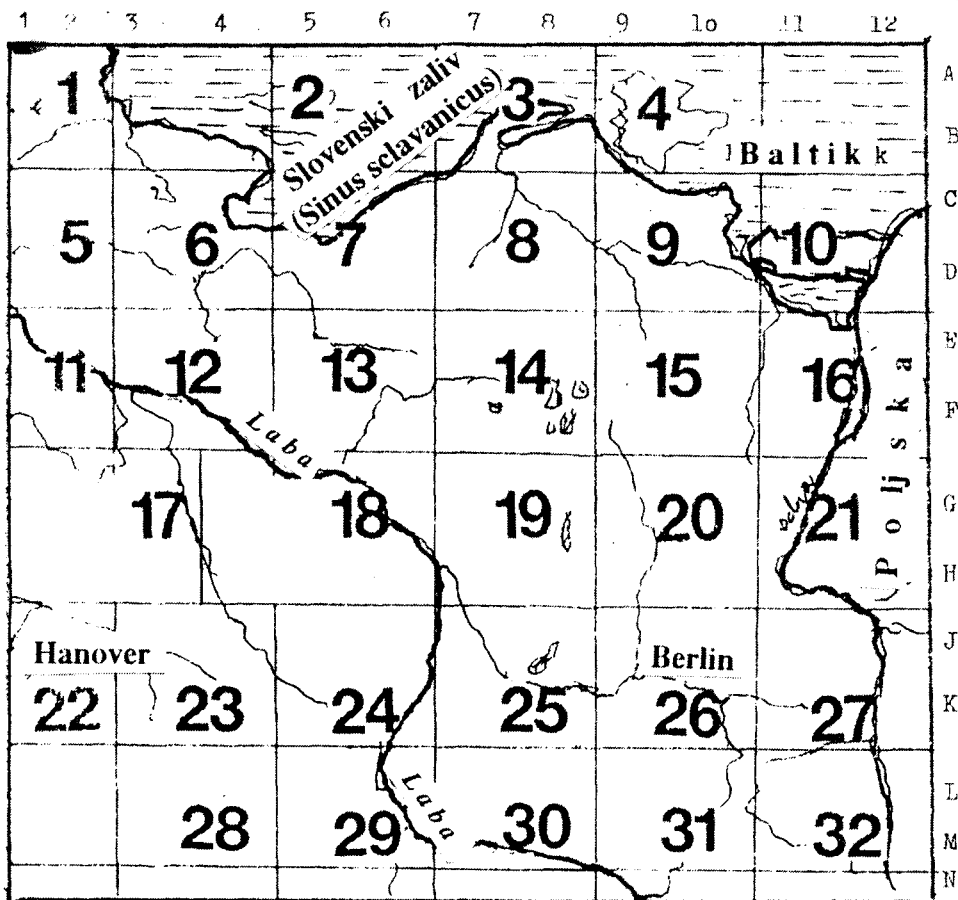

VI

KARTOGRAFSKI PREGLED ISPITIVANOG PODRUČJA

Već smo naveli da je za izučavanje ovih toponima najzaslužniji njemački slavista Rajnhold Trautman, ali za lokacije popisanih geografskih naziva najviše dugujemo Hani Skalovoj, koja je na 32 mape rasporedila sve slovenske toponime u Polablju i Pomorju. Prije nego pređemo na analizu onomastičke građe, donijećemo za nas najvažnije mape Hane Skalove, ali neke ćemo morati da ponovimo sa izborom toponima, jer je uneseni materijal na njenim mapama toliko brojan, da se pri bilo kakvom umanjenju mnoge od njih ne mogu čitati. Dajući neke od njih u dvije verzije, izvornoj i pročišćenoj, sa smanjenim brojem jedinica, mi omogućavamo potpun uvid u slovensku toponimiju ispitivanog područja. Tamo će je izvorna mapa razučena, zbog slabije naseljenosti, mi smo samo povećali slova onih toponima koji nas više zanimaju. Za sve oblike u kojima se ovi nazivi javljaju u izvorima, treba konsultovati Registar. Na mapama, međutim, ima dosta toponima koji nijesu uneseni u Registar, jer ih nijesmo identifikovali i na zetsko-pomorskom području. Mi smo ih ipak unosili na mape, zbog mogućnosti da se otkriju nove paralele i da se vidi gdje se drugo mogu naći paralele tim nazivima.

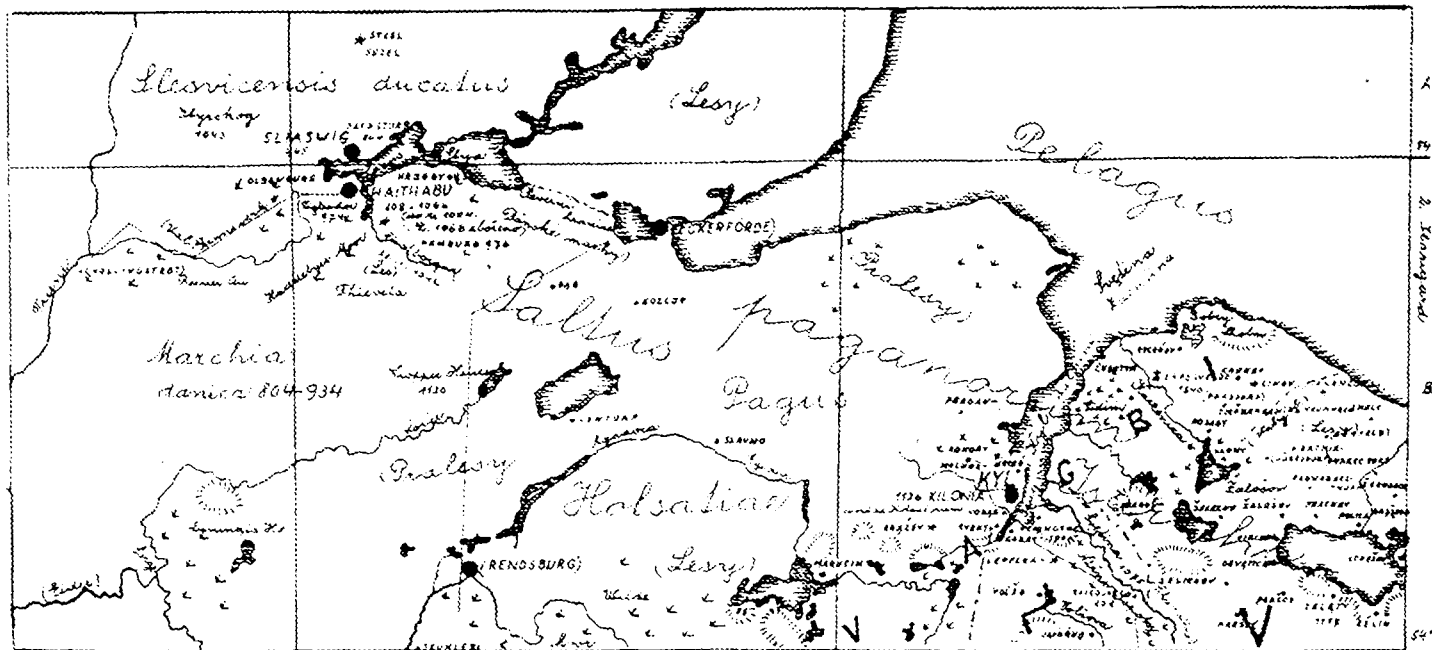
Hana Skalova je na uvodnom mjestu svoje topografske mape dala skicu kvadrata koji predstavljaju posebne mape. Mi ćemo takođe početi time, ali ćemo i njenu skicu pročititi, kako bi se bolje videli brojevi pojedinih kvadrata i kako bi čitalac mogao da povezuje te mape u veće cjeline. Na skici smo, radi orijentacije, unijeli pozicije Berlina, Hanovera, Baltika i Poljske.

Hana Skalova je na uvodnom mjestru svoje topografske mape Obodrita i Veleta napravila skicu ispitivanoga područja, sa 32 kvadrata koji predstavljaju posebne mape pod tim brojevima. Kao što se vidi na narednoj stranici, Obodriti su uglavnom u kvadratima 6,7,12 i 13. Ostali dio desno i malo lijevo od Labe pripadao je Ljutićima = Veletima, koje su Franci nazivali i Vilcima, vjerovatno prevodeći leksemu *lj u t u lat. villis = prost, prezren*. Nije slučajno da se neprijatelju daje pejorativno ime. No ono je u isto vrijeme izražavalo i ljutinu, borbenost tih neprijatelja na istoku, za koje Šafarik (1837) piše da su "najbojovnejši", dakle: najborbeniji narod u Polablju.. Na njenu skicu smo radi orijentacije dodali: Hanover, Berlin, Baltik i Poljsku. Da su Veleti = Ljutići bili i na lijevoj obali Labe, na jugu, u kvadratu, svjedoči oznaka na skici Hane Skalove i na toj mapi da je to Bijela zemlja ljutička. A u pravougaoniku 18 ima najviše "hercegovačkih" toponima. Nije slučajno i to, mada izgleda nevjerojatno, da je ta polapska "Hercegovina" zapadno od polapske "Crne Gore". No mi bilježimo činjenice a ne pišemo bajke. Južno, preko kvadrata 30, to jest preko rijeke Labe su najstariji pomeni tipa: Sorb, Sarb, Sirb...

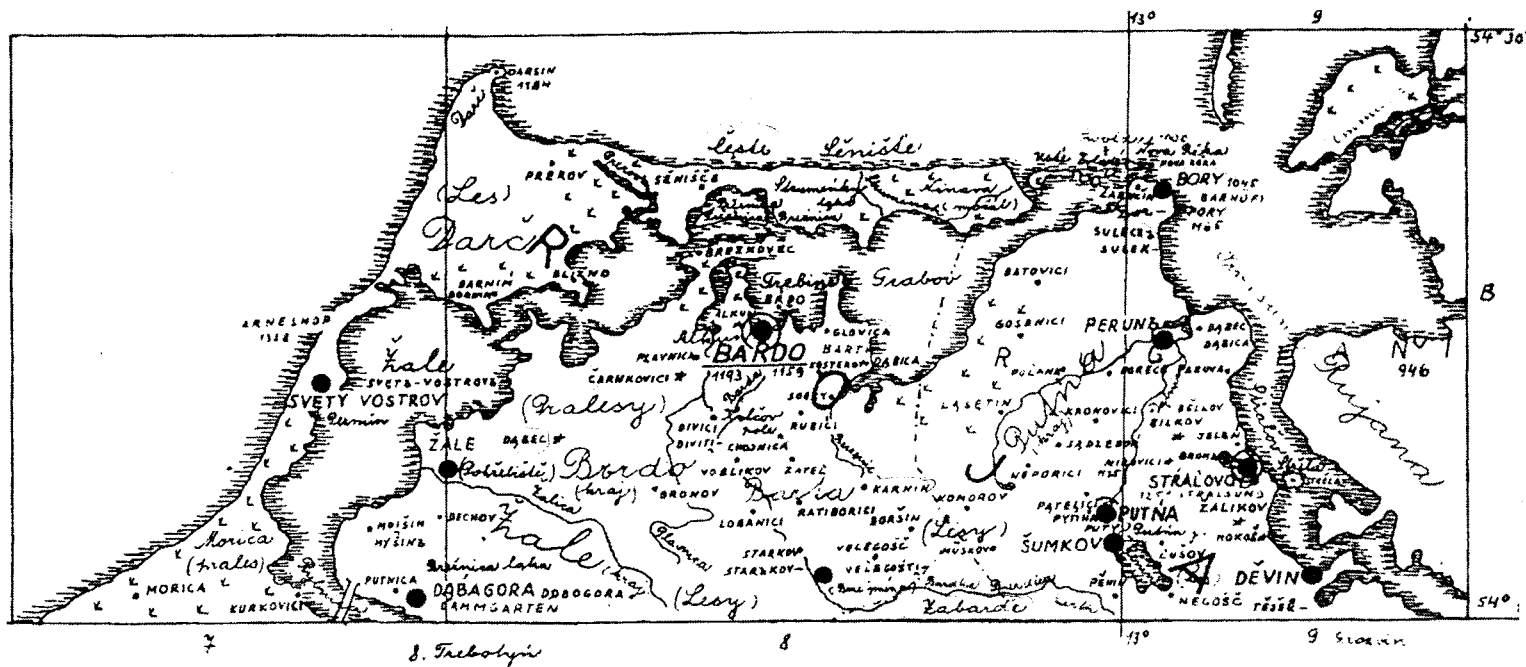
Sintetička mapa sa oko 300 toponima, jednakih i u polapsko-pomorskom i u zetsko-pomorskom arealu, otkriva i mjestimično sličan raspored. Dovoljno je samo od Lješ(n)ana na severu krenuti pored Ostroga ka Trebješanima, ili od Podgorice na jugu ka Crmnici i Plavnici!

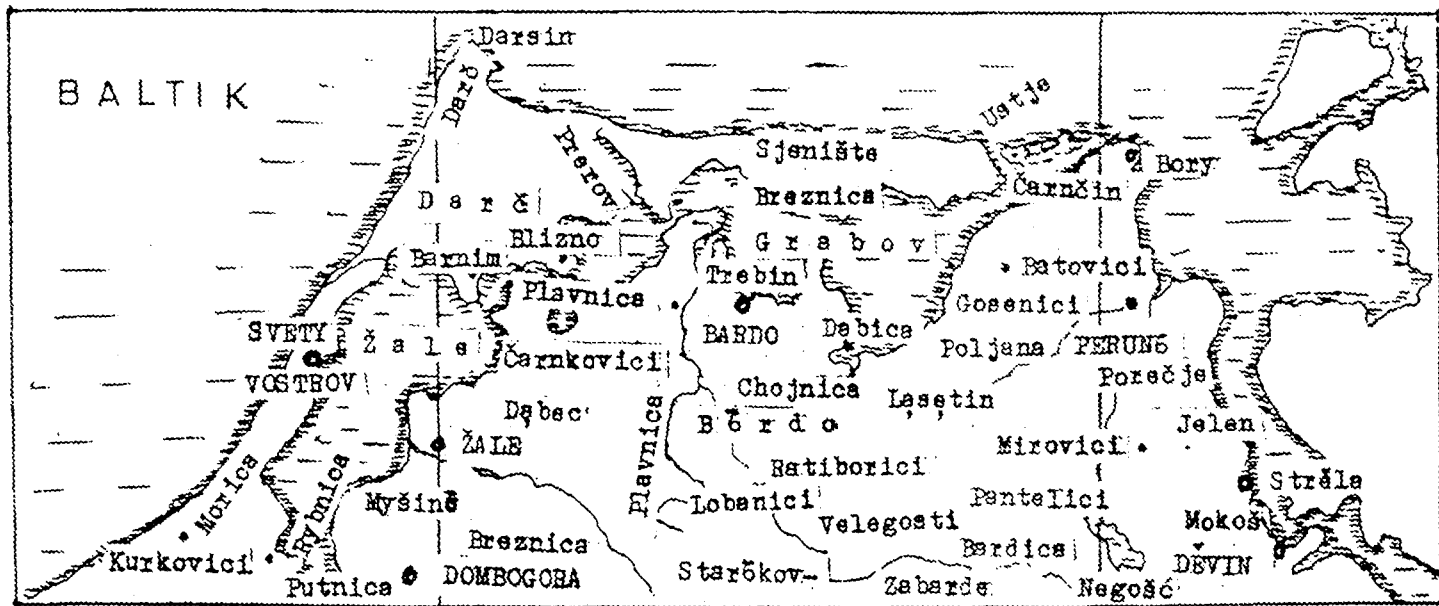
Mapa br. 1. H. Skalova, krajnji slovanski severozapad. U kvadratu A-B/2 granice sa Danskom markom a istočno je Saltus paganorum, Paganska šuma, predio koji pripada Slovenima, protivnicima pokrštavanja. Od toponima zaslužuju pažnju: Ljubotinj, Ratimir, Polica, Černobog, Prodan-, Nižnja, Sopoty, Susel...

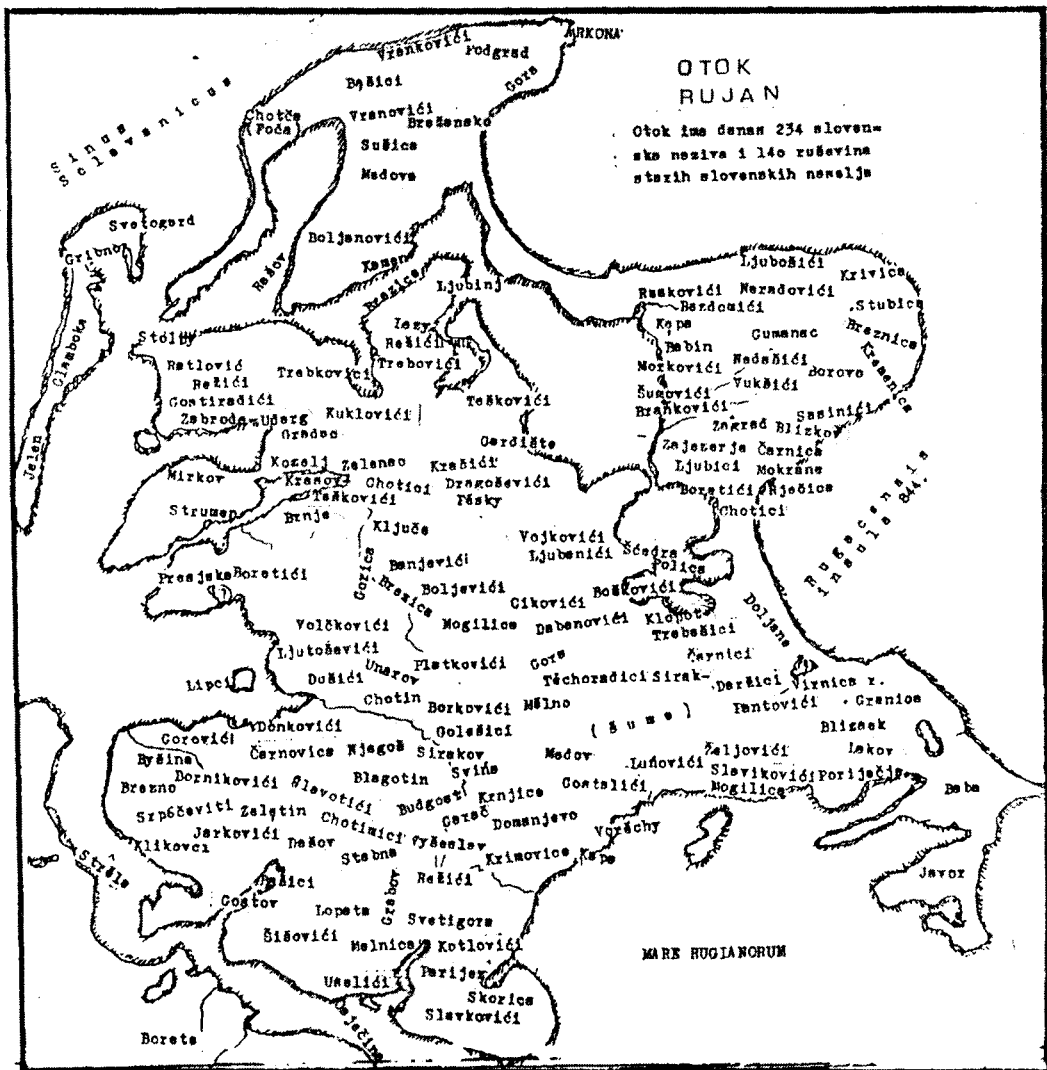

Mapa br. 2. Glavni grad Starigard. Na obali Gard i Podgarde, sve prije metateza gard > grad. Takođe, Glamboka - Duboka. Ostali zanimljivi toponimi: Bojan-, Podlužje, Ratimir, Mirkovici, Utješ-, Radomir (zaliv), Mislimër, Gorsko, Ključina, Dolge luge, Virbica, Blizkov, Žuk-, Prodanov, Lěšky, Čarn-, Tešemer, Slava-...

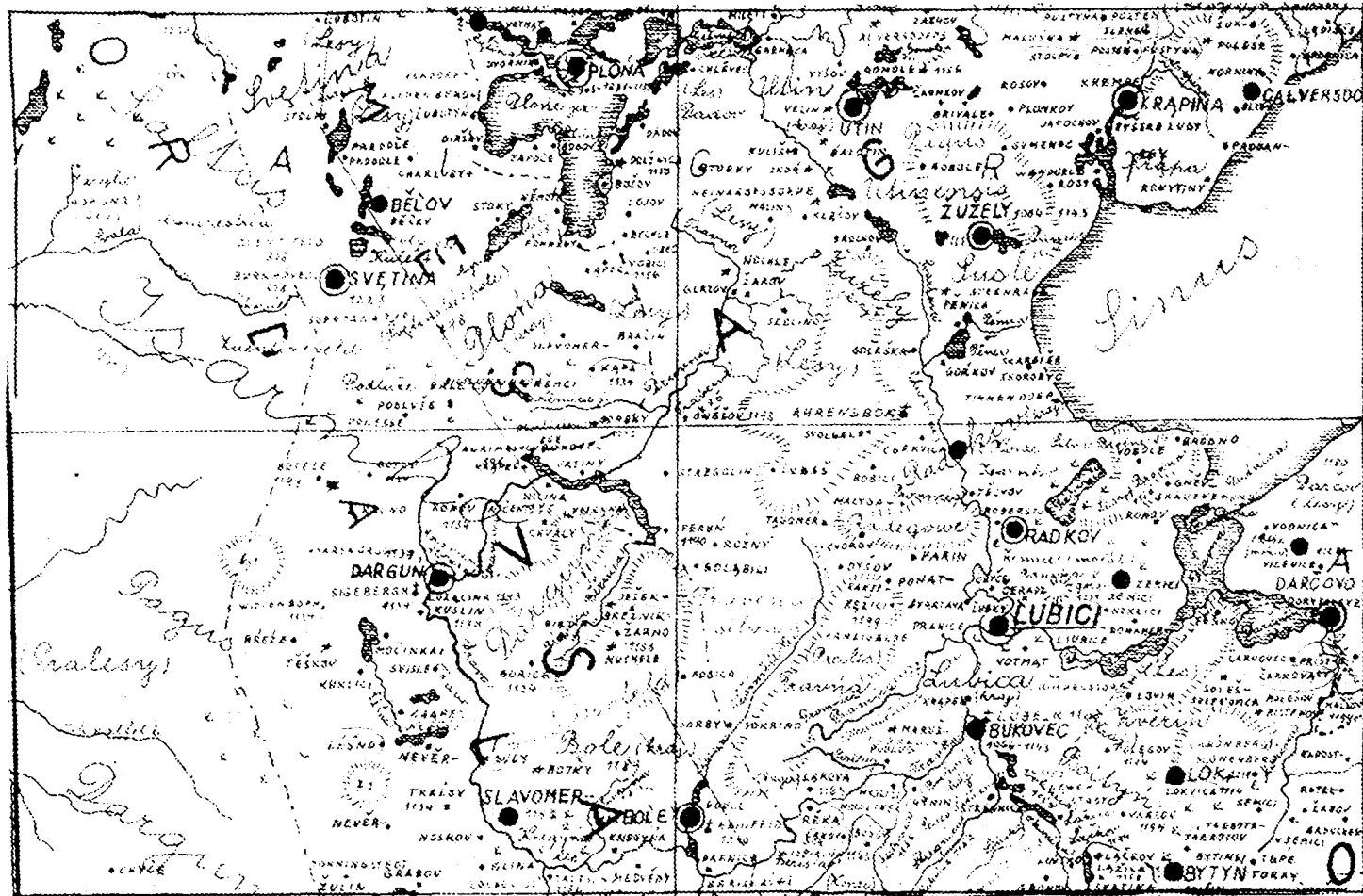
Mapa 3. Gl. grad Bardo (Brdo), tipičan zapadnoslovenski ojkonim. Mapu dajemo u dvije verzije.

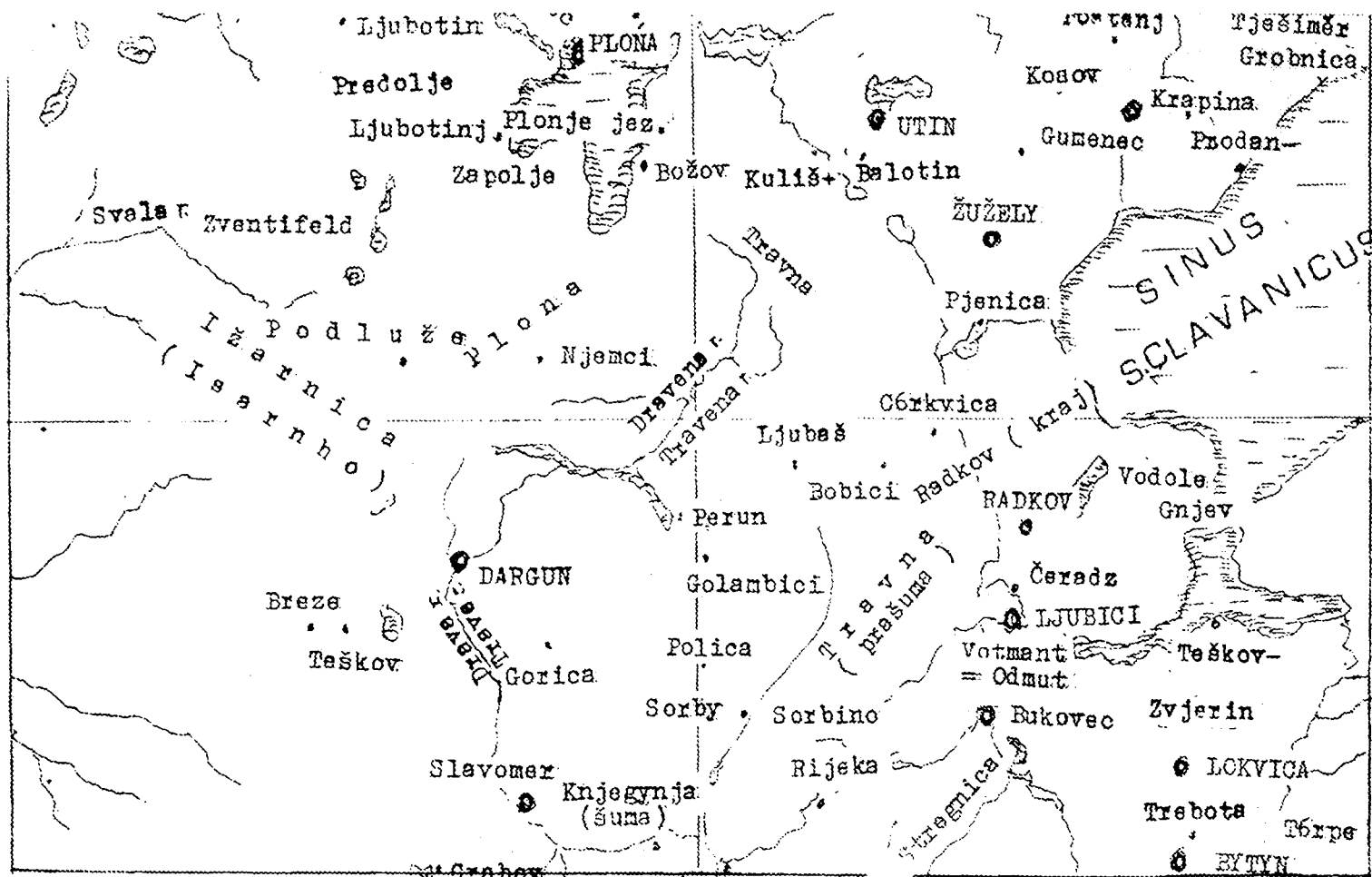

Ostrvo Rujan u Baltiku dobilo je ime po biljci ruj koja je bila važan izvozni artikal Crne Gore (!), jer se upotrebljavala za bojenje tkanina. Zanimljiviji su toponimi: Njegoš, Banjevići, Boljevići, Chotin, Krašiči Šišoivići, Klikovci, Svetigora (kao vodopad u Morači), Krnjice, Klopot, Boretići, Sušica, Rašov Rašov(ići), Čarnici (Crmnica), Blizaek (kao u Paštrovićima - Blizakove kuće), Borkovići, Volčkovići (Vučkovići), Varnovići (Vranovići), Brankovići...

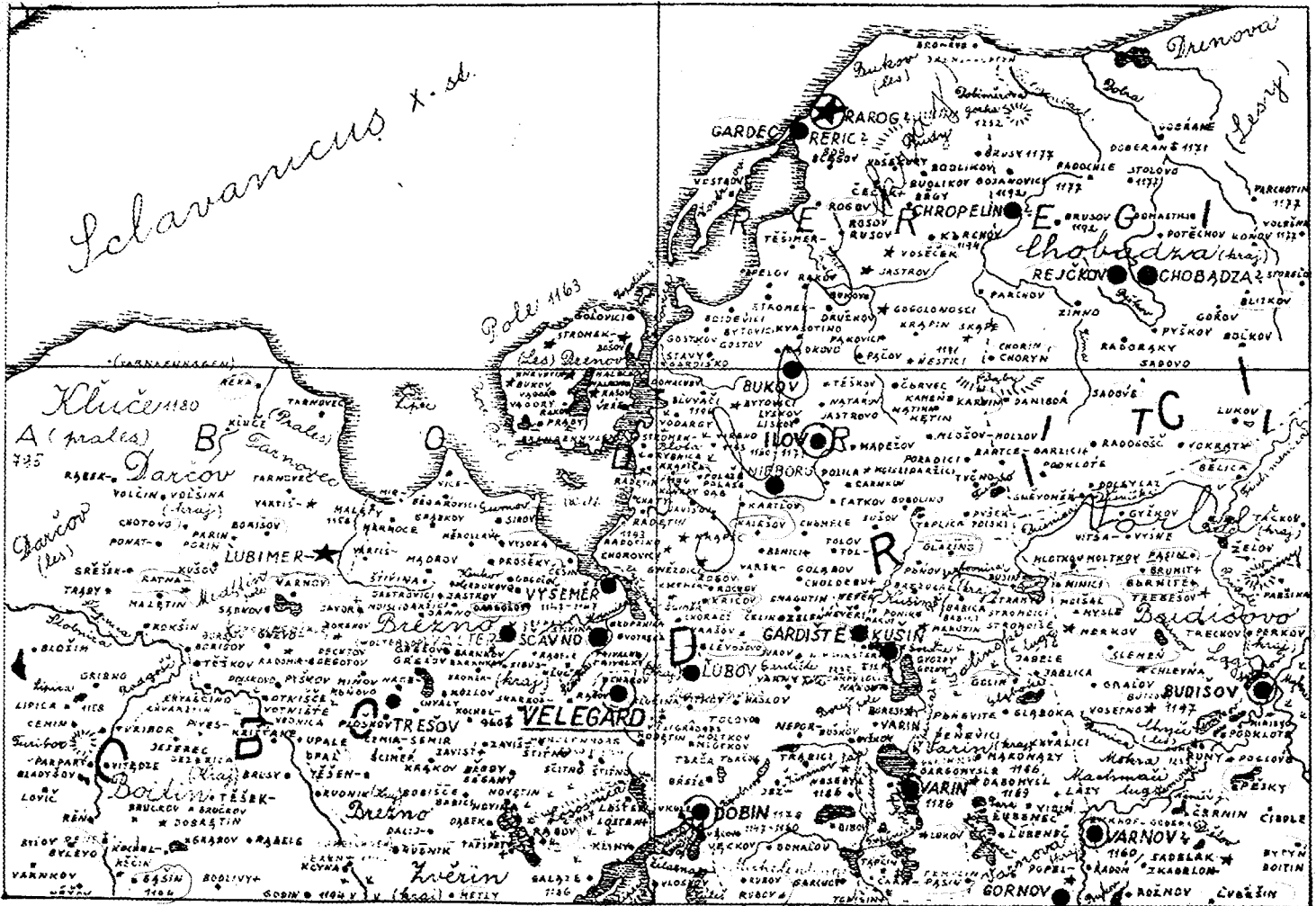

Mapa br. 6. krajni zapad. Otud i Izarnica (Isarnho), izareno, spaljeno zemljište između Slovena i Germana, u Crnoj Gori - Šaranci. Vidi komentar u pogl. VII |11.

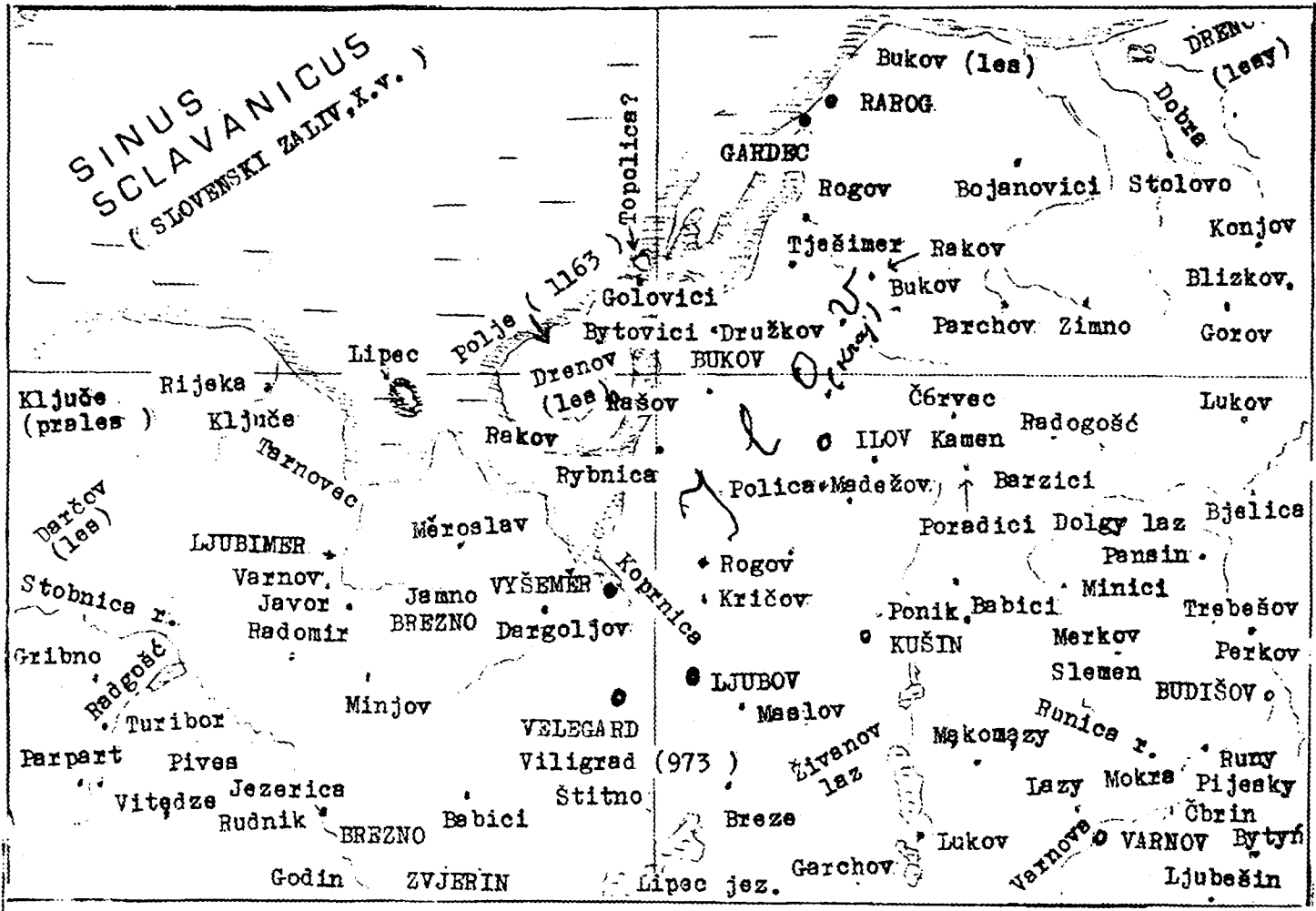

Mapa br. 6. data preglednije.

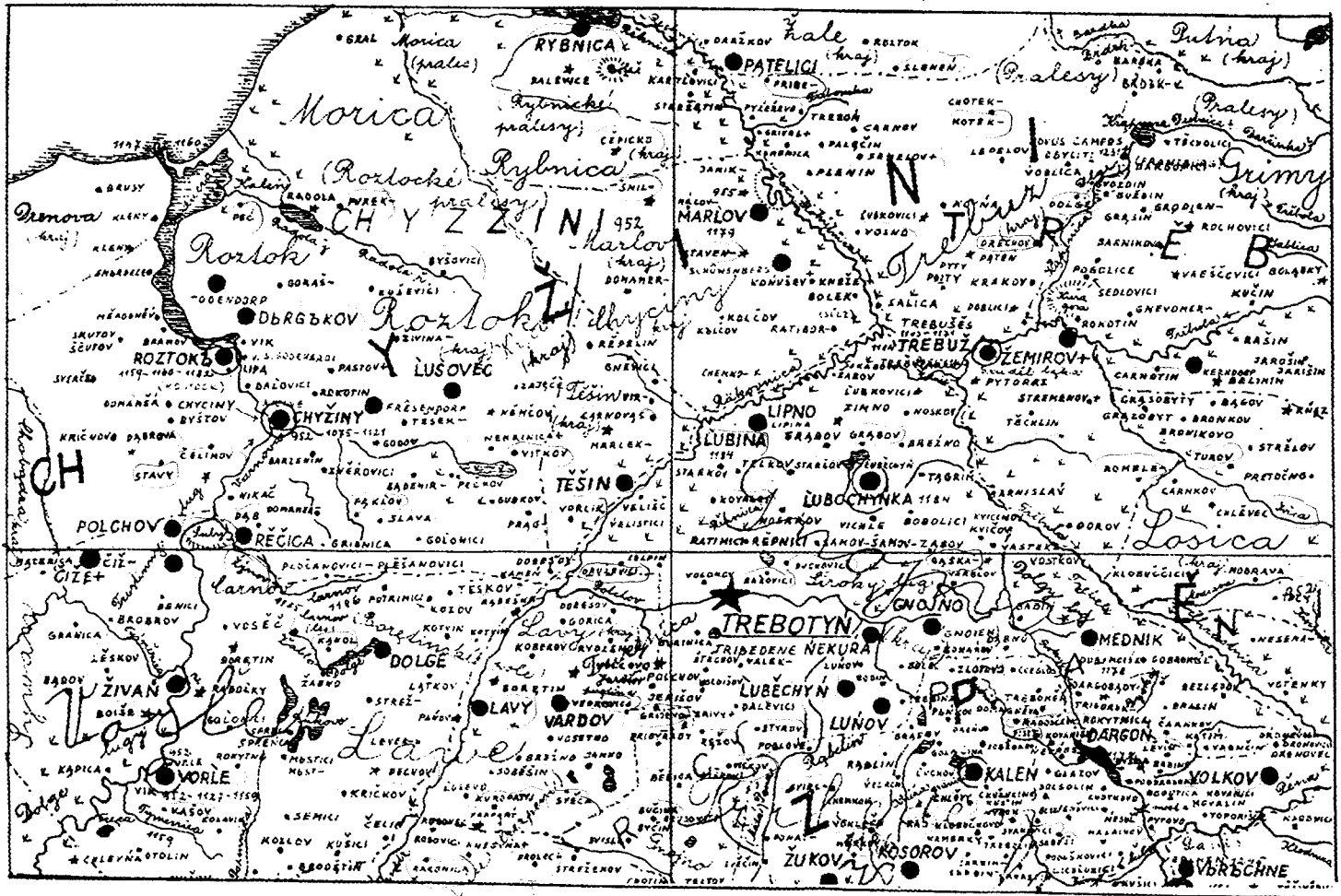

Mapa br. 7. gl. grad Velegrad, ispred Slovenskog zaliva na Baltiku.

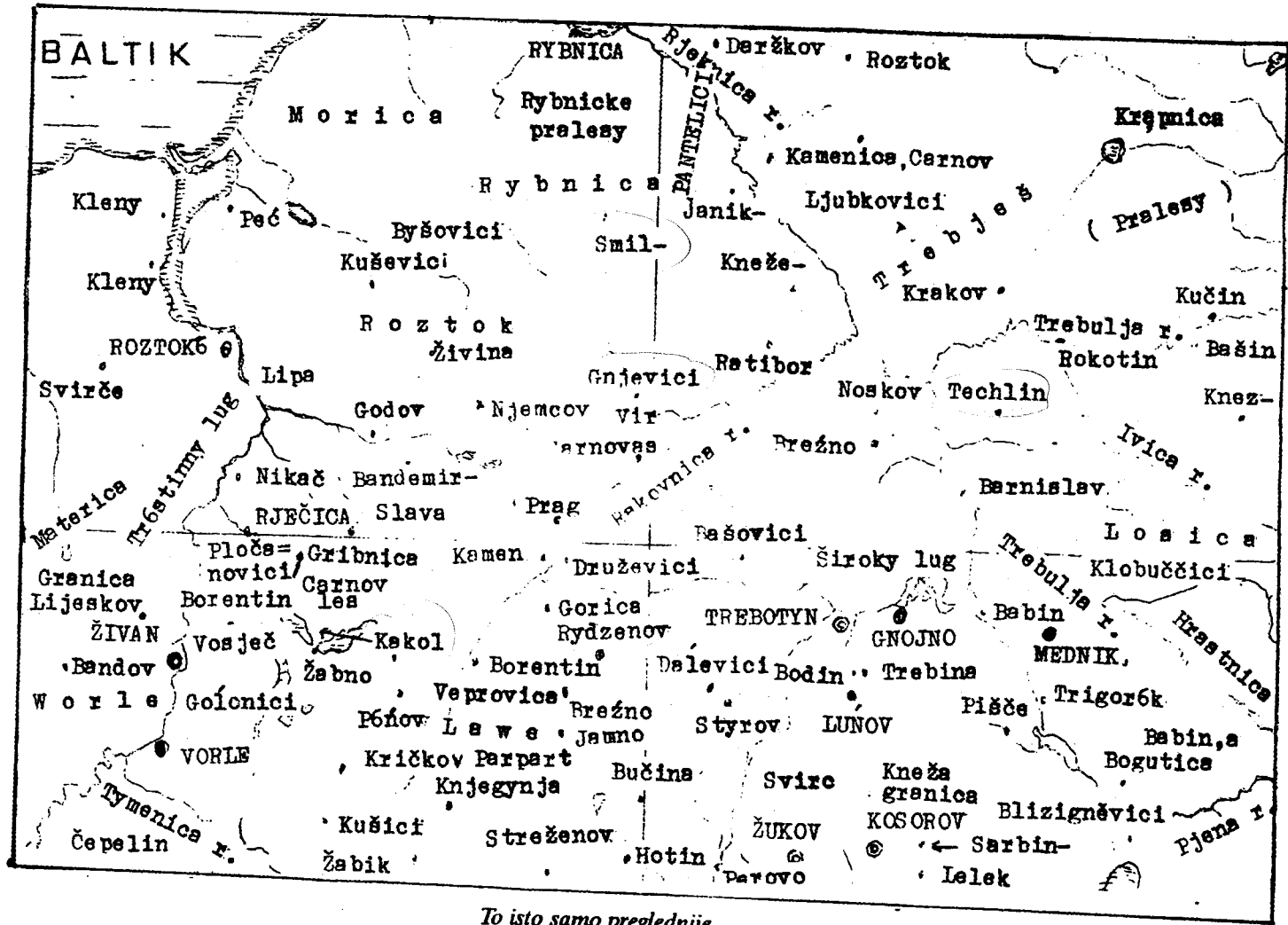
SINUS SCLAVANICUS (SLOVENSKI ZALIV, X.V.)

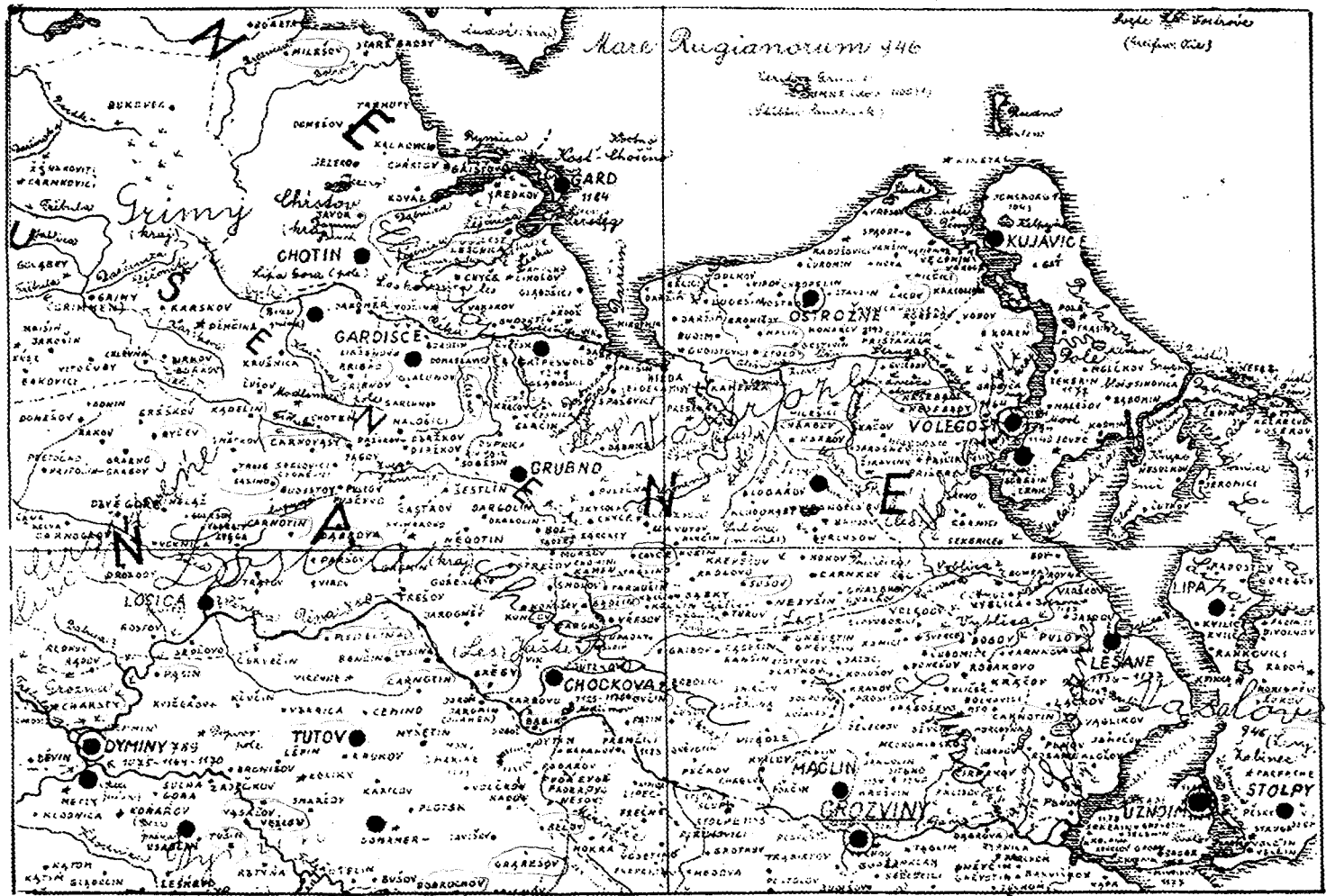
To isto samo preglednije.

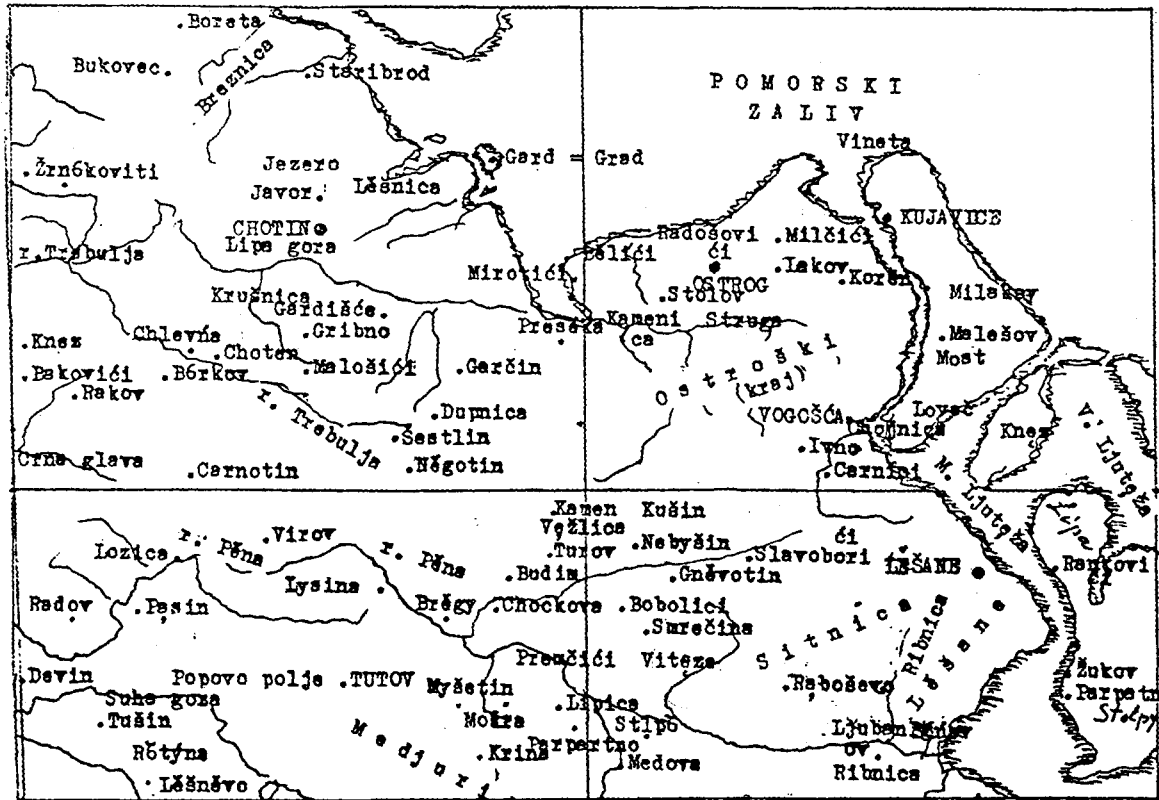
Mapa br. 8. Trebešani, Roztok - Rastoci, Nikšić, Budoš?! Na susjednoj mapi br. 9. - Ostrog, Lješani!

To isto samo preglednije.

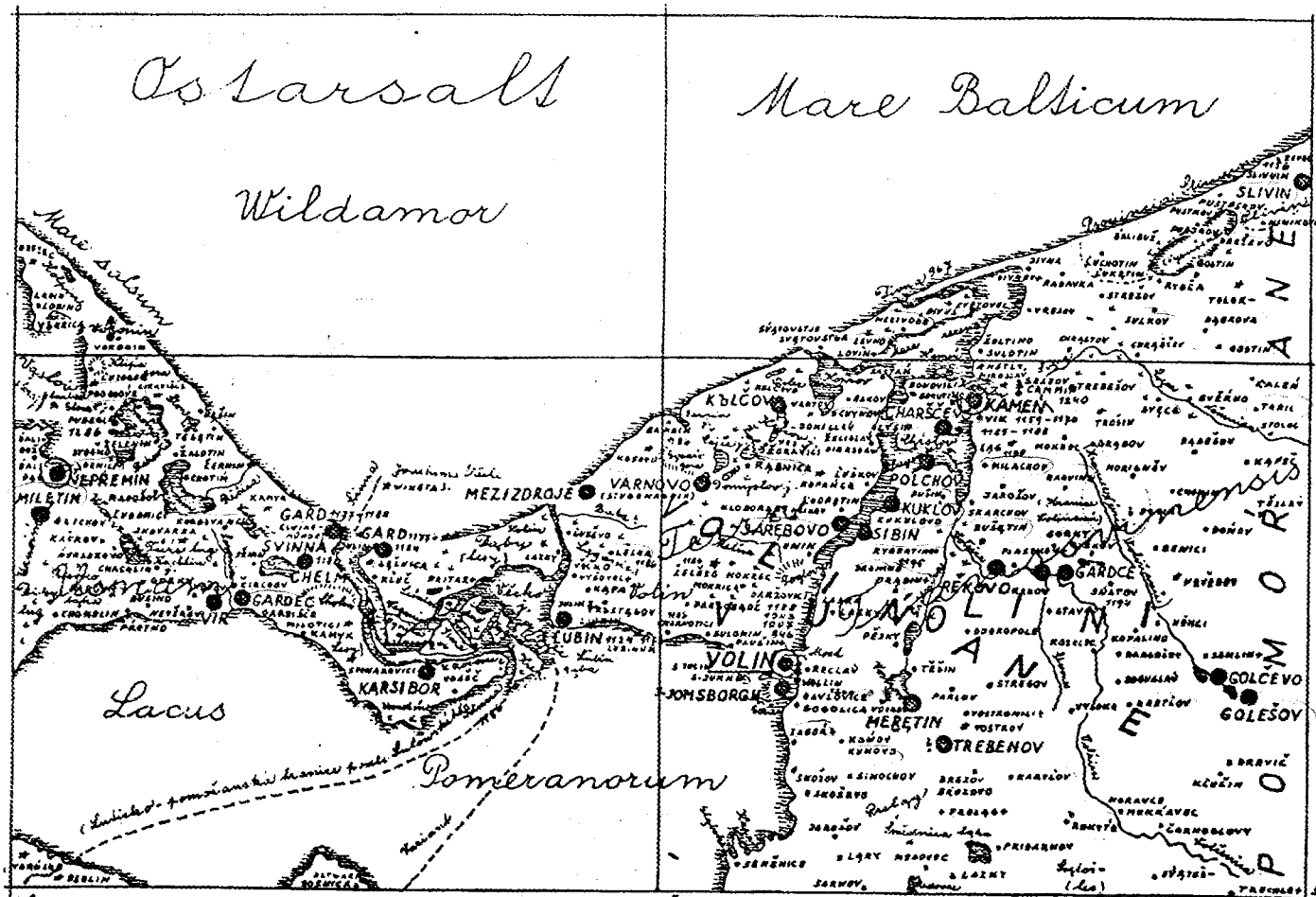

Mapa br. 9. pleme Lješani, Ostrog, Hoti, Malo(n)šići, Sitnica, Ribnica...

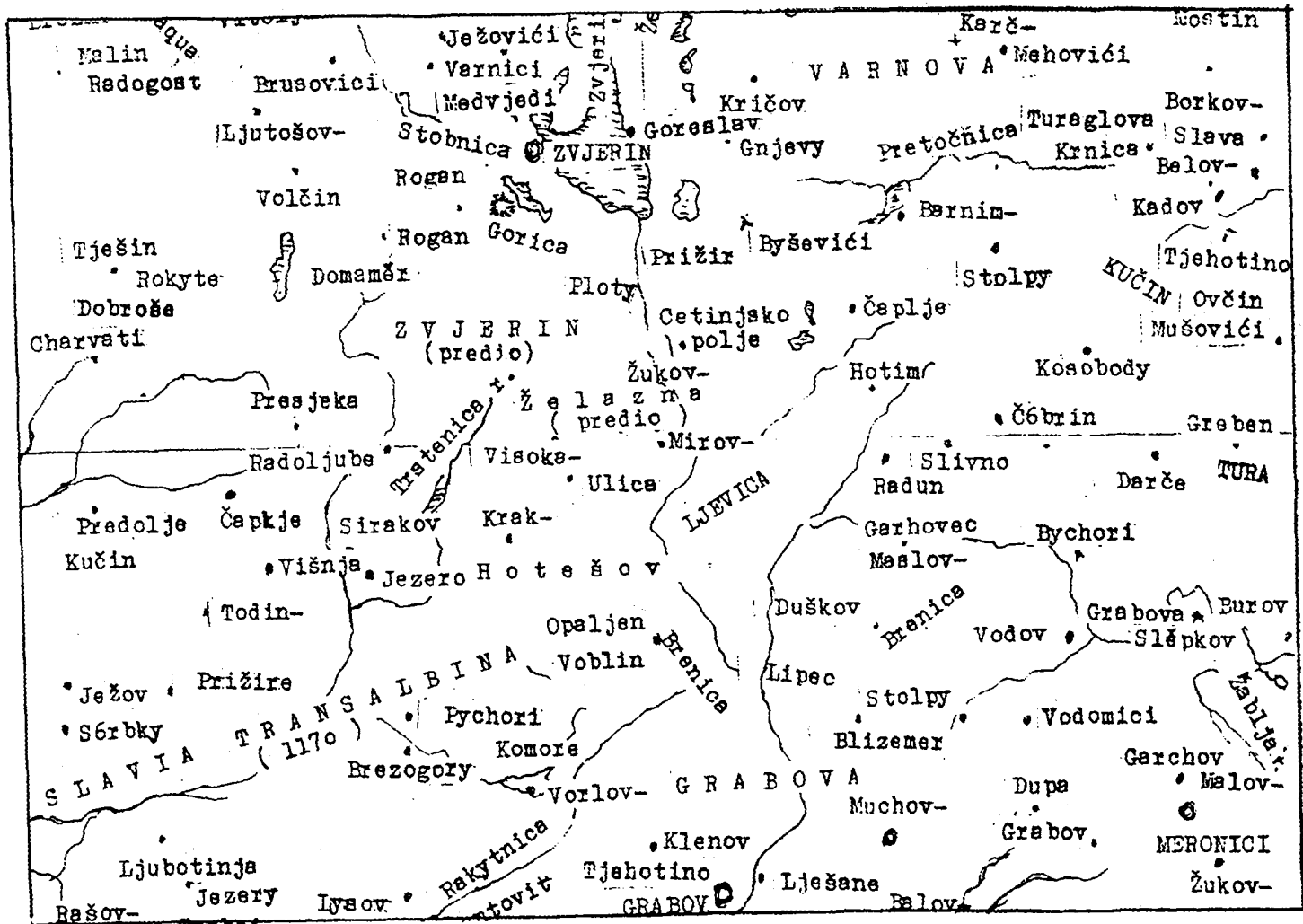

Mapa br. 9. data preglednije. Komentar VII /9.

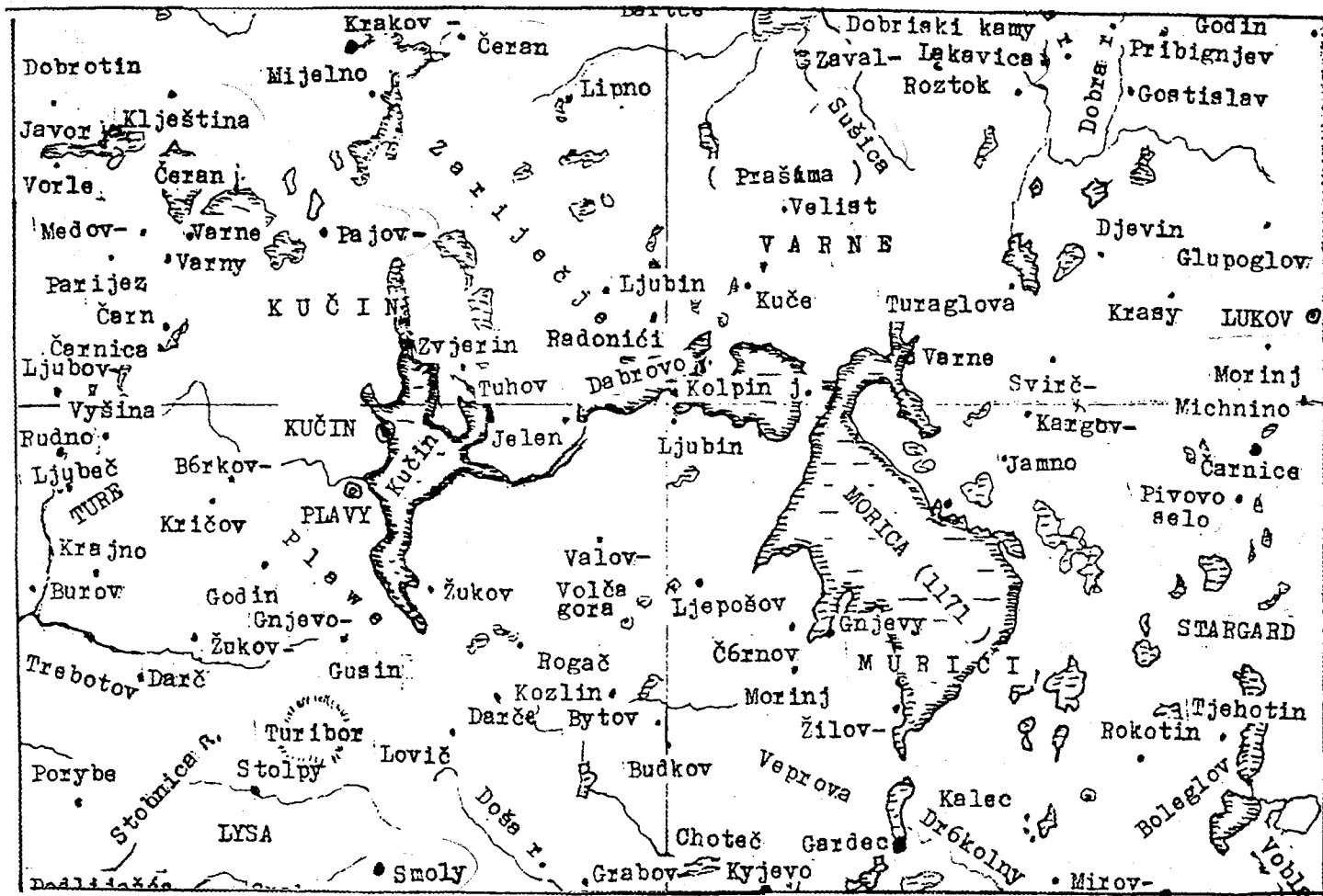

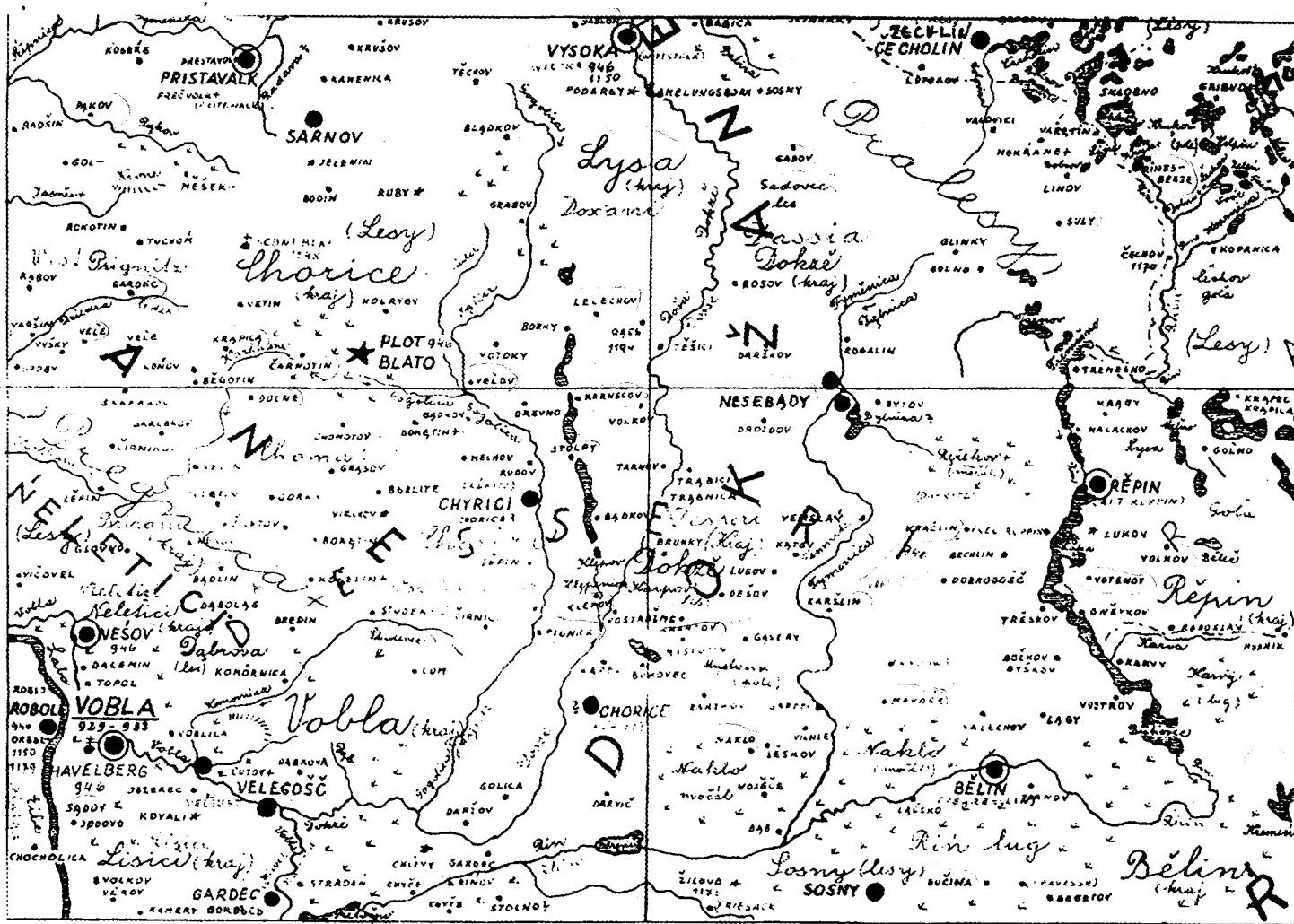
Mapa br. 10. gl. grad Volin, veza između Pomorja istočno i zapadno od rijeke Odra. Mapa je pregledna pa je ne kopiramo.

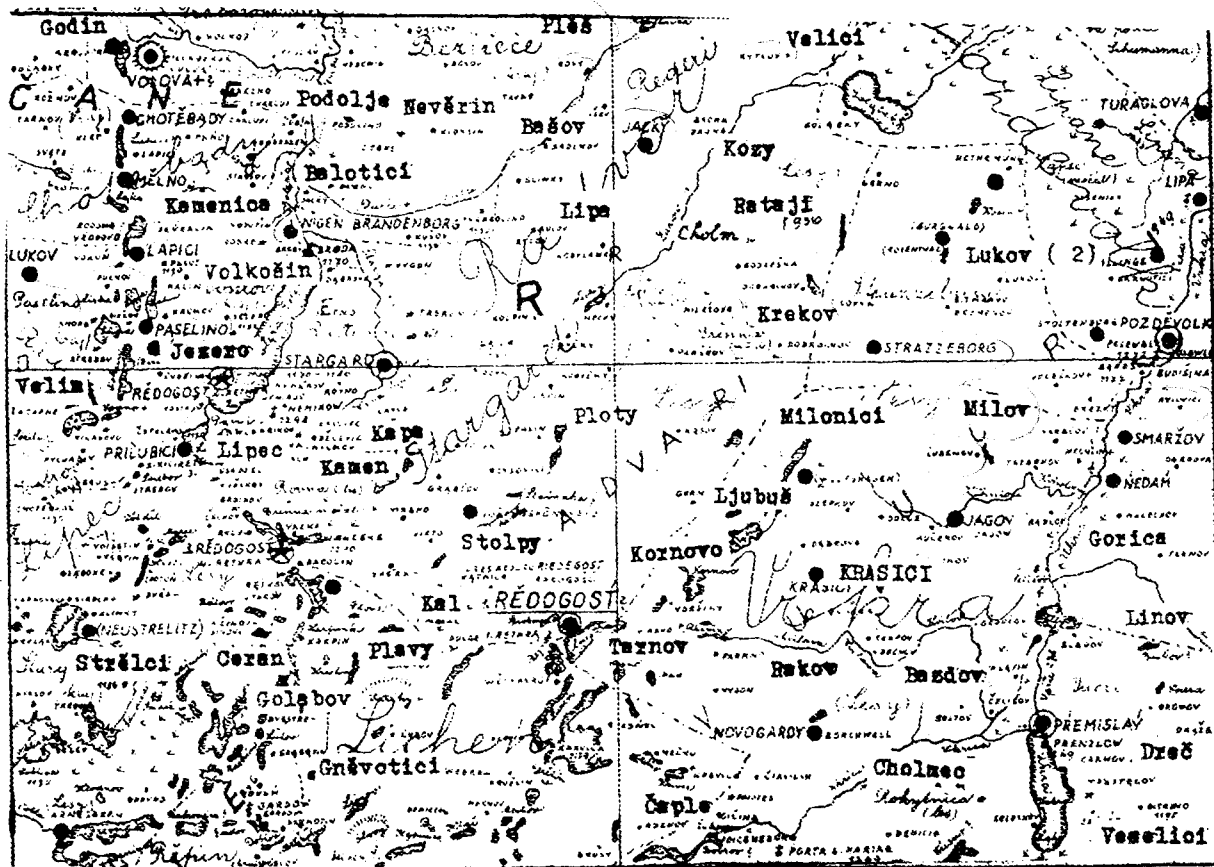
Mapa br. 13, Zvjerin, Cetinjsko polje, Garhovac - Grahovac, Garchov - Grahovo, Ljubotinje, Rogan, Radun, Vern. = Vranj!

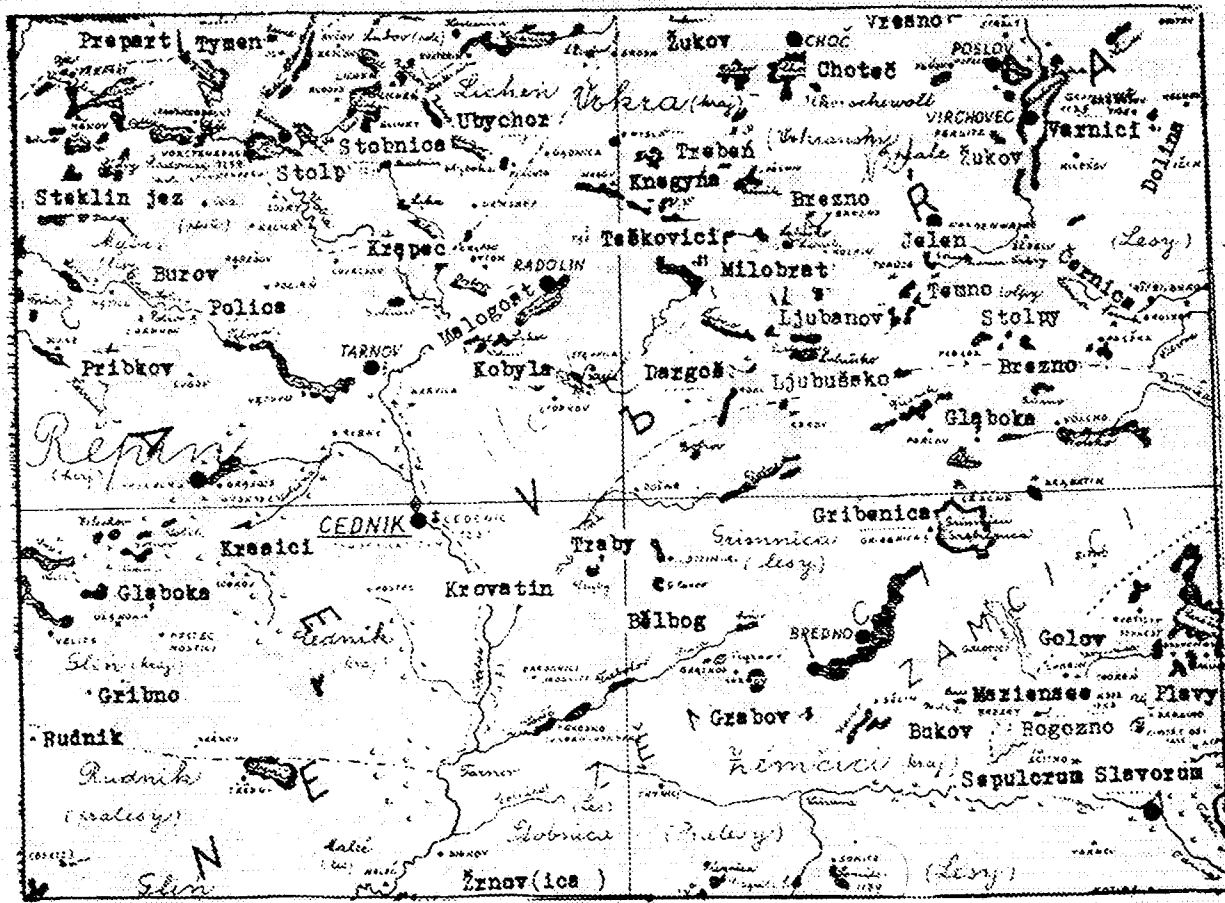
Mapa br. 14. koju treba povezati sa mapom 19, pleme: Došani. Vidi se Plav, Gusinje, Kuči, Murići a Došani na mapi 19. moraju imati neku vezu sa Dodošima: Do- Doši, do rijeke koja je nastala pod naraslom vodom Skadarskog jezera!

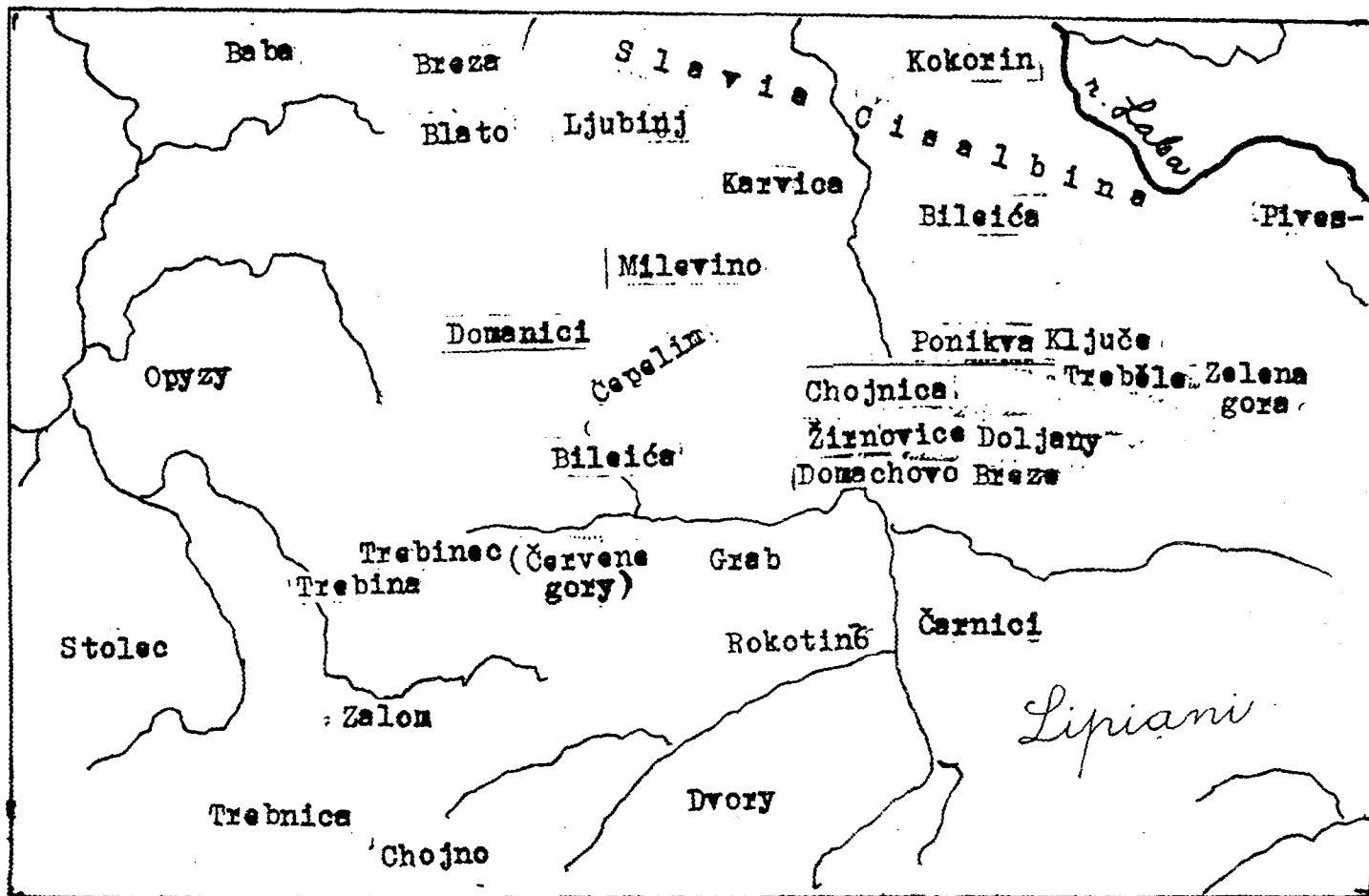

Mapa 19. je pregledna pa je ne dajemo u drugoj verziji.

Mapa 15. i 20. koje treba posmatrati zajedno, pregledne su, pa smo intervenisali u izvorniku, pojačavajuši nama zanimljive toponime.

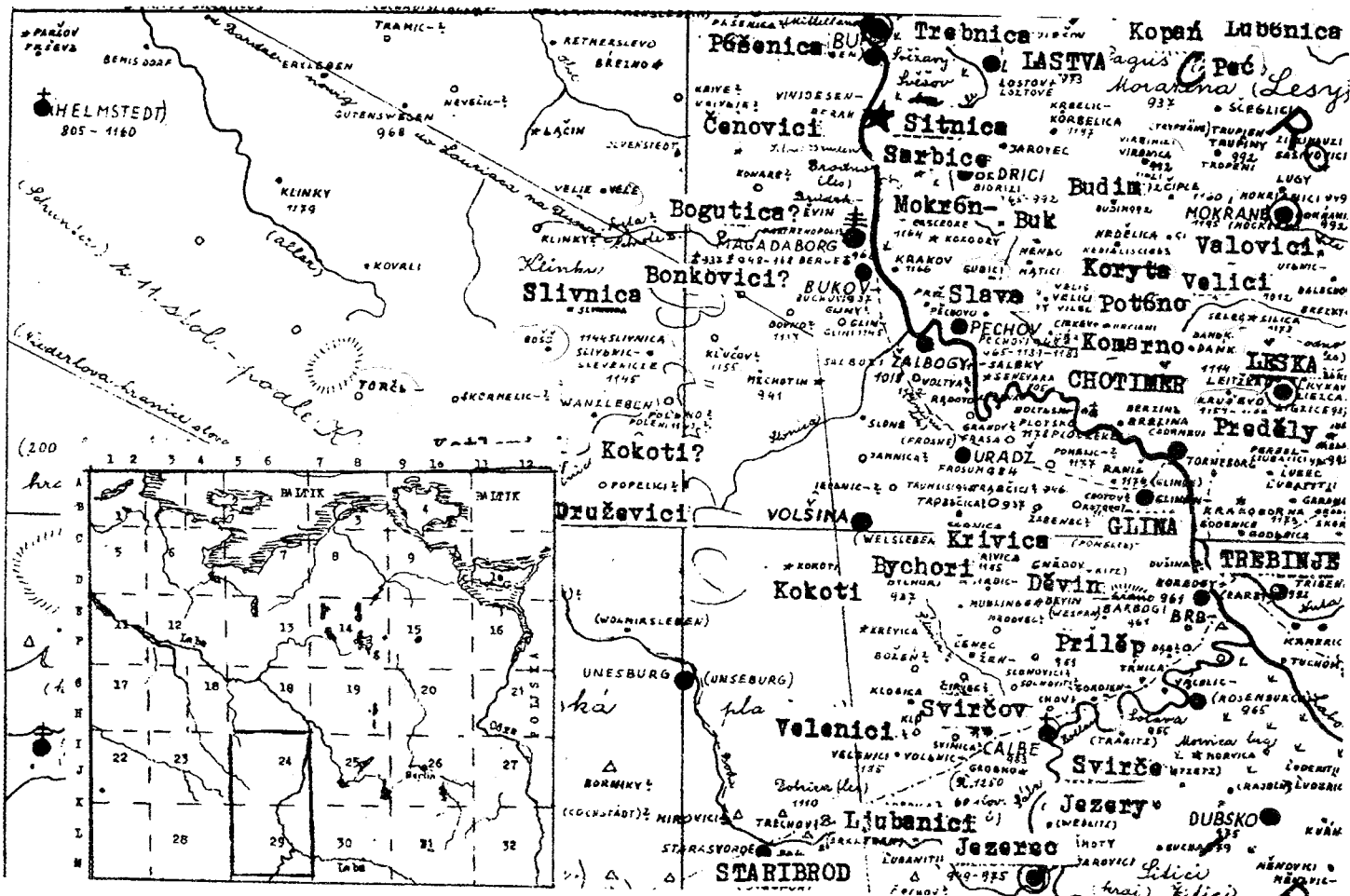

'Hercegovacki' toponimi u mapi 18. Oni drugi su u zagradama. Komentar u gl. VII |13.

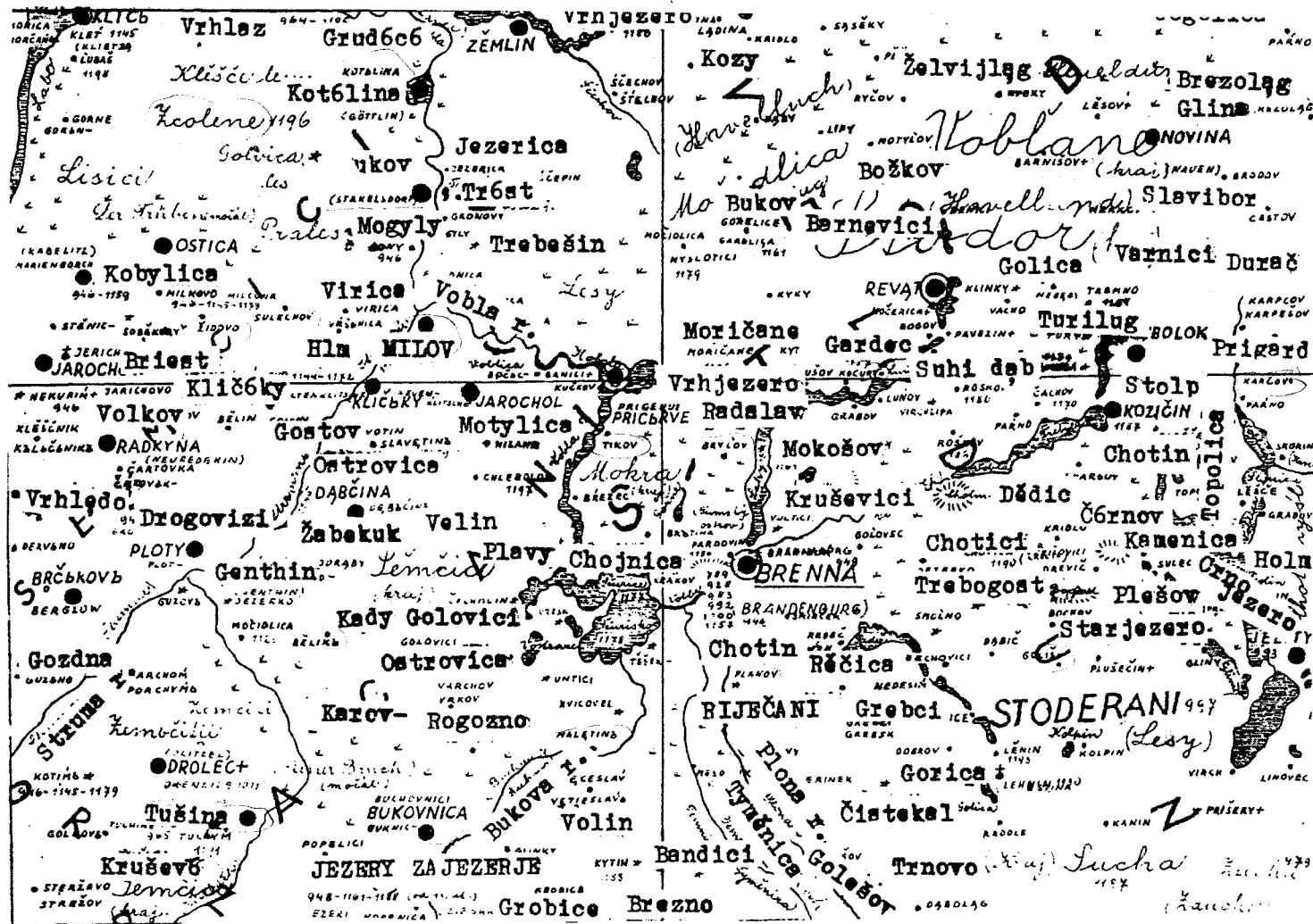

Kvadrati odnosno mape 24-29, 25-30 i 26-31 su povezana područje Drevana, Moračana, Zečana? i Planjana pa smo ih jednako umanjili kako bi se mogla napraviti jedinstvena mapa.

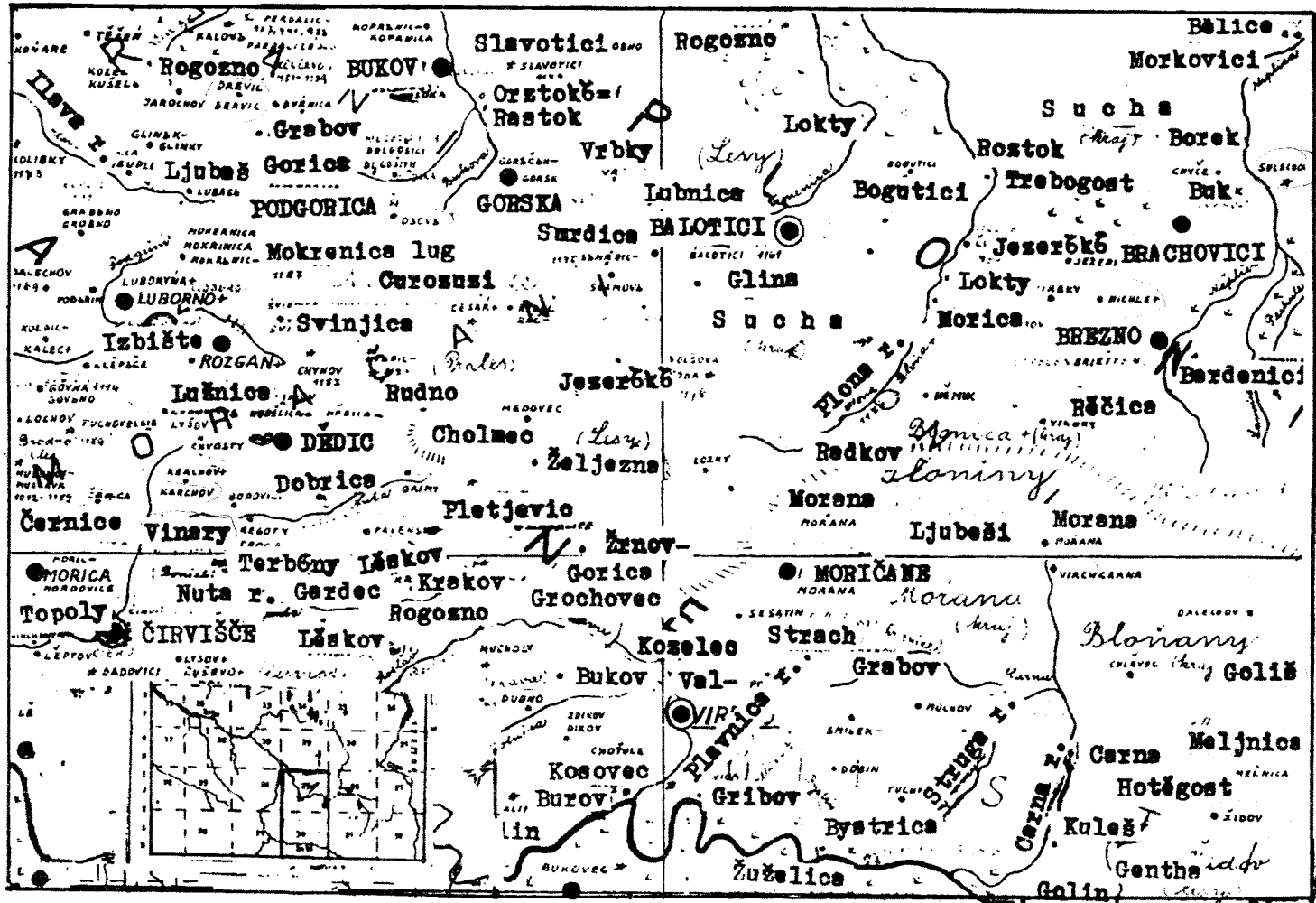

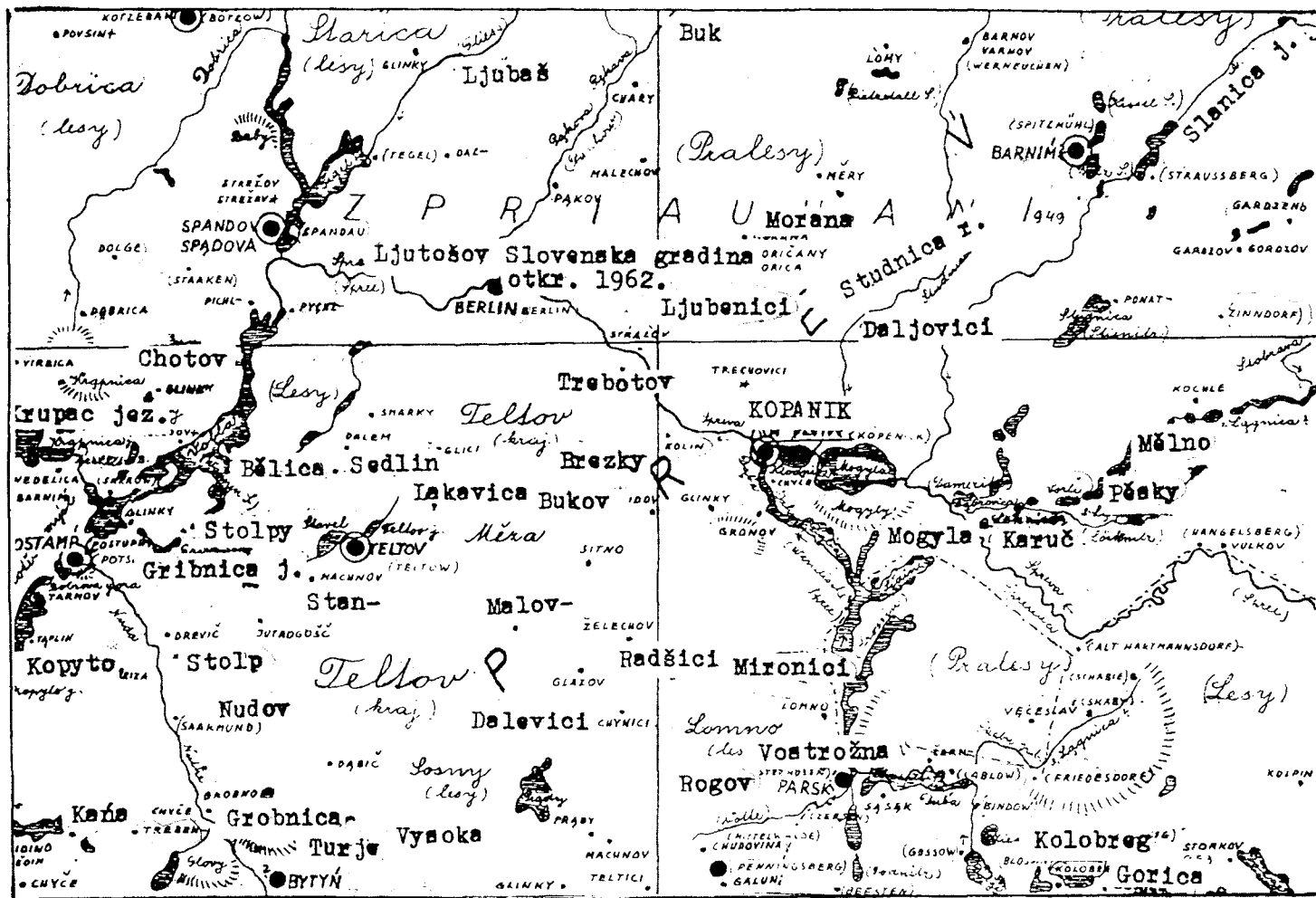

Nu ovim dvjema mapama vidimo, zapadno od polapških Moračana: Trebinje, Nevesinje, Korita, Lastvu, Kokote, Chojno (Fojnicu, od imenice hvoje)...

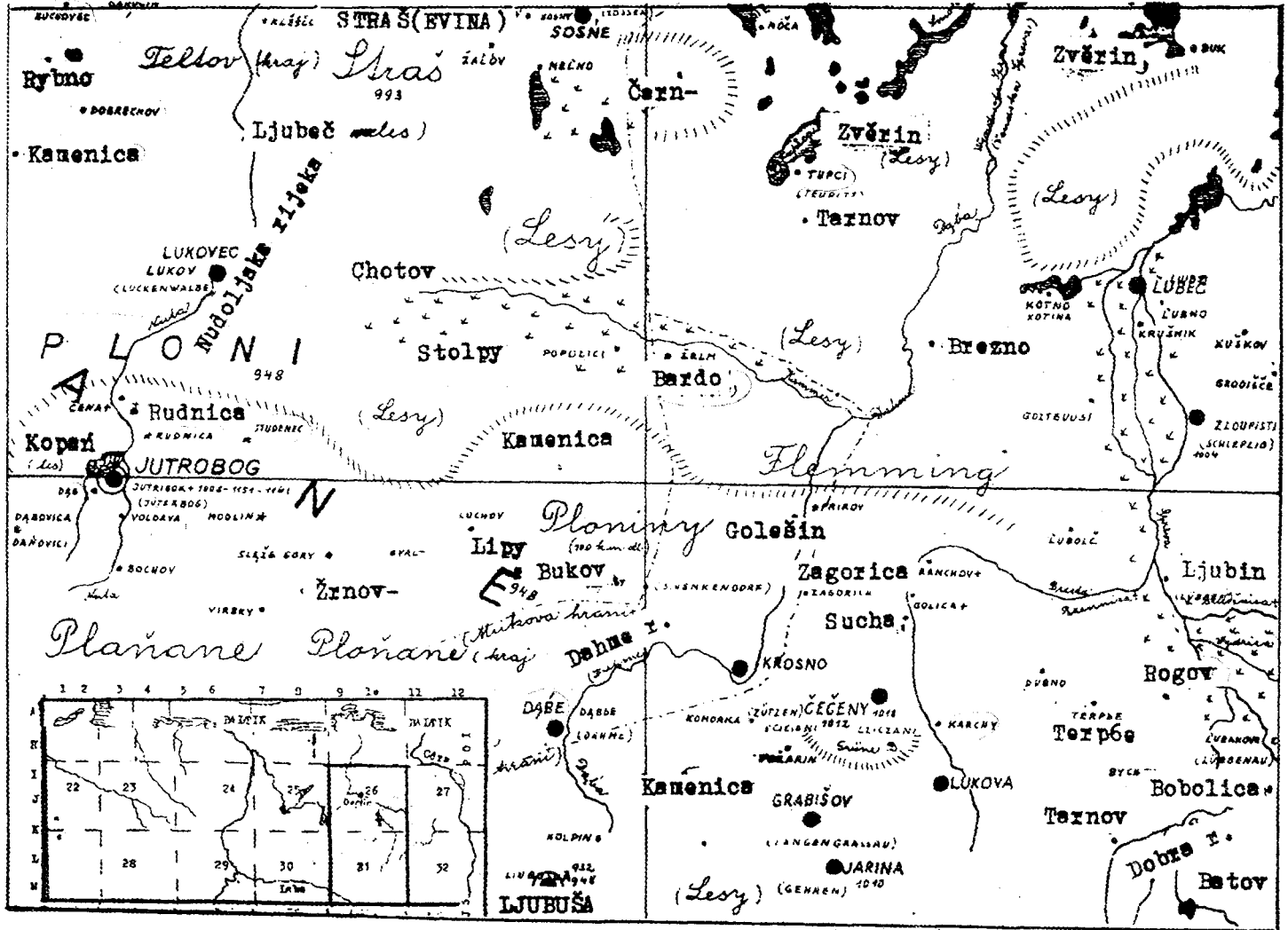

Ove mape pokazuju područje polapskih Moračana. Raspored toponima je isti kao i u Crnoj Gori. U sredini: Gorica i Podgorica, južno od Podgorice - Crmnica i Plavnica, severno - Riječani, istočno - Crno jezero i Plešov (Pješivci). Vidi i skicu na strani 10.

Na ovim dvjema mapama prikazano je područje istočno od Moravčana, sa Kopunikom (Berlin), Nudoljskom rijekom, jezerom Krupac...

VII ANALIZA ONOMASTIČKE GRAĐE

Obilje onomastičkih paralela (860) dokazuje prenošenje putem seobe - Ne može se naći nikakvo drugo objašnjenje za toliko podudarnosti na tako velikom rastojanju, posebno ako se uzme u obzir da su reljefi Crne Gore i Polablja veoma različiti i da ispitivani areali ne spadaju ni u isto botaničko, ni u isto zoološko područje - Osim toga nema biblijskih imena u toponimima, a to ukazuje na vrijeme prije pokrštavanja. Pojedina plemenska imena: Moračani, Lješani, Cuce, Bjelice, Brda, Trebješani i sl., zajedno sa toponimima čiji je areal ograničen (Kokoti, Laz, Knez-, Lastva, Jezero) nepobitno potvrđuju doseljavanje Dukljanskih Slovena iz Polablja i sa Blatika.

1. Izostavljeni su dvojezični toponimi ('Mischnamen')

Kao što se vidi, nijesmo uzeli ni jedan miješani toponim. A zna se da je u krajevima će se smjenjuju narodi neizbježno da novi stanovnici prepravljaju nazive starih naselja ili kuju nova imena. Na primjer: *Bijelo Polje* postaće *Weissfeld* ako ga prevedu sasvim, ili *Bielefeld*, ako prevedu samo drugi dio.

Baratanje ovakvim primjerima uvijek bi pratilo podozrenje: da li je ono *Biele*-ostatak starog naziva *Bijelo* - ili početni dio njemačkog naziva, bez obzira što *biele*- na njemačkom ne znači ništa! Imamo još atraktivniji primjer, u Hesslera, samo iz srpsko-lužičkog prostora: *Do-*

brogora je zabilježeno kao *Thobrogora*, ali je u novije doba pretvoreno u *Gutenberg*! Čak i sa dokumentacijom starijeg slovenskog toponima mislilo bi se da nam nije do oronima no do pronalazača štampe. A što će nama to? I 86 novih toponima predstavljalo bi samo 10% ukupnog broja!

2. Toponim - antroponim

Vidi se da u 10% slučajeva naspram toponima ne stoji toponim već antroponim. Mi smo ovako postupili iz ovih razloga.

Veoma je visok procenat toponima iz antroponima! A to, takođe, ukazuje na starinu, kao i odsustvo biblijskih imena. Ukazuje, zapravo, na ono vrijeme kada se naselje formiralo oko jednog domaćina ili kućne zadruga. Za nas je neobično da neko naselje nosi ime *Radoslav* ili *Miroslavice*, ali to samo dokazuje da su toponimi u nas na Balkanu imali svoj prirodni razvoj pa su se mijenjali. Polablje i Pomorje sadrže nazive koji su u vrijeme germanizacije konzervirani. Zato su ostali i oblici prije metateze (*gard*, *golva*, *gaarz*, odnosno *gardc*, što bi dalo *Gradac* i sl.). Mi smo očuvali znatan broj toponima toga tipa, ali iz prezimena rodonačelnika: *Boljevići*, *Radovići*, *Krašići*, *Erakovići*, *Pribojevići*, *Mrkojevići*. I prezimena su mijenjana. Kad bi se afirmisala neka važna ličnost, po kojoj bi se zvali njeni potomci. Kao *Đuraševići* po *Đurašu Ili(ji)ću* koji je bio na dvoru cara Dušana, ali kada se pojavi novi istaknuti pojedinac, kao Crnoje, *Đuraševići* postaju - *Crnojevići*. To je razlog da se u nas nijesu mogli sačuvati toponimi iz ličnog imena. Predug je period od doseljavanja do danas da bi jedno ime moglo da izdrži toliko vremenskih ispita.

3. Oskudnost biblijskih imena

Dalji razlog što smo uzeli u obzir toliko imena u toponimima, bez obzira na oskudnost toponimskih paralela, leži u činjenici da pokazani materijal ima veoma malo biblijska imena. I inače se vidi da hipokoristici nijesu neka novija pojava. Antroponimski materijal koji je sakupio Šlimpert to opovrgava. Odsustvo biblijskih imena ukazuje na starinu, jer se fiksira stanje prije pokrštanja!

4. Reljefi ispitivanih područja su veoma različiti

Nema sumnje da znatan broj toponima može da nastane na međusobno nepovezanim teritorijama, pod uslovom da jezičke i dijalekatske razlike to ne priječe. Toponimi nastaju prema obliku zamljišta, rastinju, životinjskom svijetu koji okružuje ljude. Ovde, međutim, imamo veoma različite teritorije: ravničarsko i močvarno Polablje i Pomorje i brdovito zemljište Crne Gore i Hercegovine. Maksimalno se podudaraju i toponimi iz fitonima, iako je jasno da ne može da bude sasvim istovjetnog rastinja na tako različitim klimatskim područjima ševera Evrope i Sredozemlja. Trautman je posebno ukazao na ove toponime iz fitonima:

ovas = Owsnitz

lan = Lniska, Laneiz

zelje = Seelau, Zelow

slama = Slomno

klas = Klossau, Klossow

grah = Garchen (prije metateze)

bob = Bobitz

repa = Reppin

šetnije (čekinje) = Stettin

Možemo dodati:

breza = Brezolag, Brezovac, Brezy, Brežno

bukva = Bukov, Bukovica

drača = Darče (prije metateze)

dub = Damb, Dambica, Dombogora, Duby, Dybrova

drvo = Dervno

drenjina = Drenin

gaj = Gaj

gora = Gora

gvozd = gozdna, Gvozd

grab = Grabov, Grabova

hvoje = Chojnica

hrast = Chrastnica

jasen = Jasenica

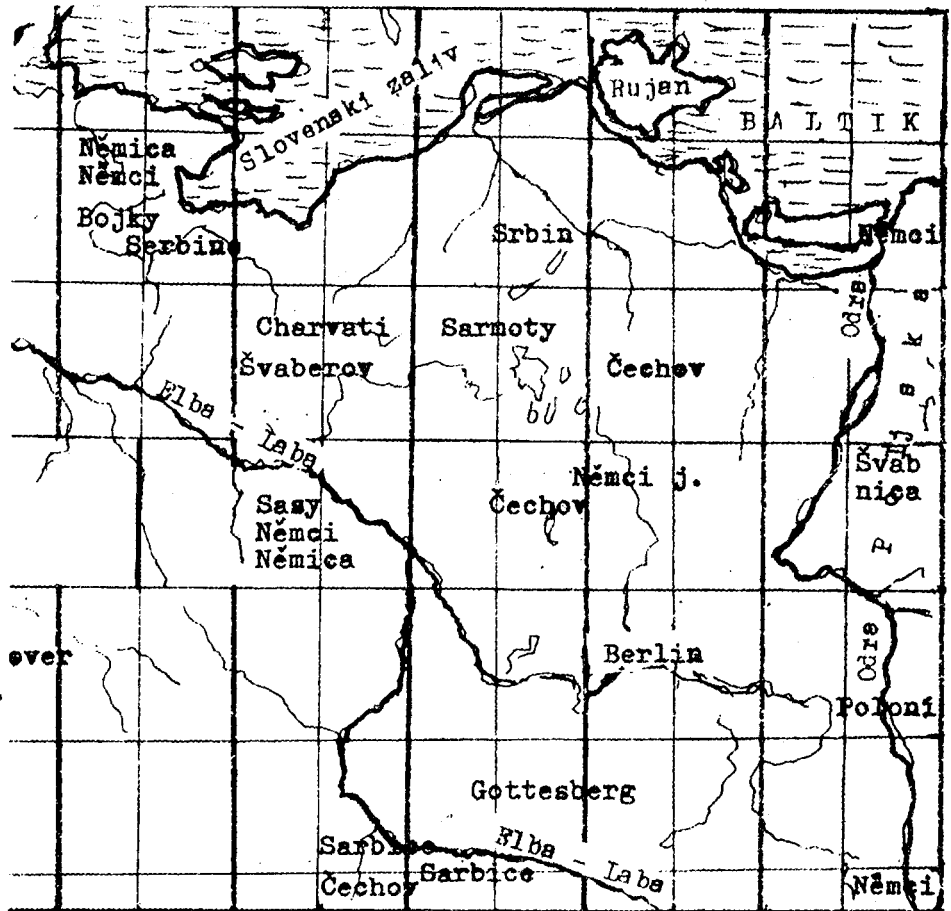
javor = Javor

klen = Klenov, Kleny, Klenište

kruška = Kruščica
laz = Laz, Lazy
lijeska = Lijeska
lipa = Lipa, Lipica, Lipno, Lipogory, Lipy
loza = Lozica
malina = Malin, Maliny
orah = Orjechov, Vorjechov
pyro = Pyrica
panj = P'nj-
rogač = Rogač
rakita = Rokyte, Rokyte, Rokytnica
rùj = Rujgard
sit
(*rogoz*) - Sitnica,
šaš
trn - Tarnovo
tis - Tisove gory
trst = Tr'stenica, Tr'stno
višnja = Višnjik
žito = Žitava, Žitići, Žit'nic-
žukva = Žuk, Žukov, Žukovec...

Smatramo da nakon ovoga nema potrebe da izvodimo toponime iz zoonima, ornitonima, reljefa i sl. Tu je građa i neka svako vrši analize koje smatra potrebnim. Sem *sosne* (bora) koja je, možda, dokumentovana samo u oronimu *Sozina* (*Sossine* 1370. g.), svi ostali fitonimi poznati su nam iz Crne Gore.

5. Usamljene etničke grupe u polapskoj Slaviji

Kad se narod nađe okružen drugim etničkim skupinama, daje svojemu naselju etničko ime. Tako su među Slovenima na području plemenskih saveza Veleta (Ljutića) i Obodrita nalaze naselja Nijemaca (Nijemci, Sasi, Goti, Švabe), Čeha, Hrvata, Srba, Sarmata, i to je dokaz da su bili u nesrodnom etničkom okruženju. Inače, njihova naselja sa takvim imenima, među istim sunarodnicima, ne bi imala smisla!

6. Izolekse kao dokazi posebnosti i jezičkih granica

Ivan Popović je izučavao južnoslovenske izolekse, kao : kiša - dažd, g(v)ožđe - željezo, bura - košava, miješajući raznorodnu građu jer bura tal. bora, ne kazuje ništa o nama, budući da bi bilo ko na Jadranu usvojio ovaj termin a ne, recimo, košavu. Treba biti oprezan i sa g(v)ožđe - željezo u toponimiji, jer Željeznica, rijeka kod Bara mogla je dobiti ime po biljci ili po željeznoj rudi, odnosno metalu. Rijeka ponekad dobije

ime po onome što raste oko nje. Na primjer: Sitnica = sit-šaš-rogoz. Kad je unio u Rječnik Željeznik (i to sa lj) Vuk je dodao: "Tuda sad slabo ko zna što je željezo, nego svi govore gvožđe". Važna je, dakle, i hronologija. Jedna riječ može da iščezne (kao rujno vino, ubavo polje), ali ostaje u toponimiji koja je konzervativna (Rujevo, Rujišta, Ubavac). J. Hadžimejlić obradila je (1987) raspored toponima tipa: lastva, i donijela mapu koja jasno pokazuje da su toponimi toga tipa skoncentrisani na predio Crne Gore, nešto manje na Hercegovinu i Novo Brdo kod Prištine, đe je Dubrovnik imao svoju koloniju.

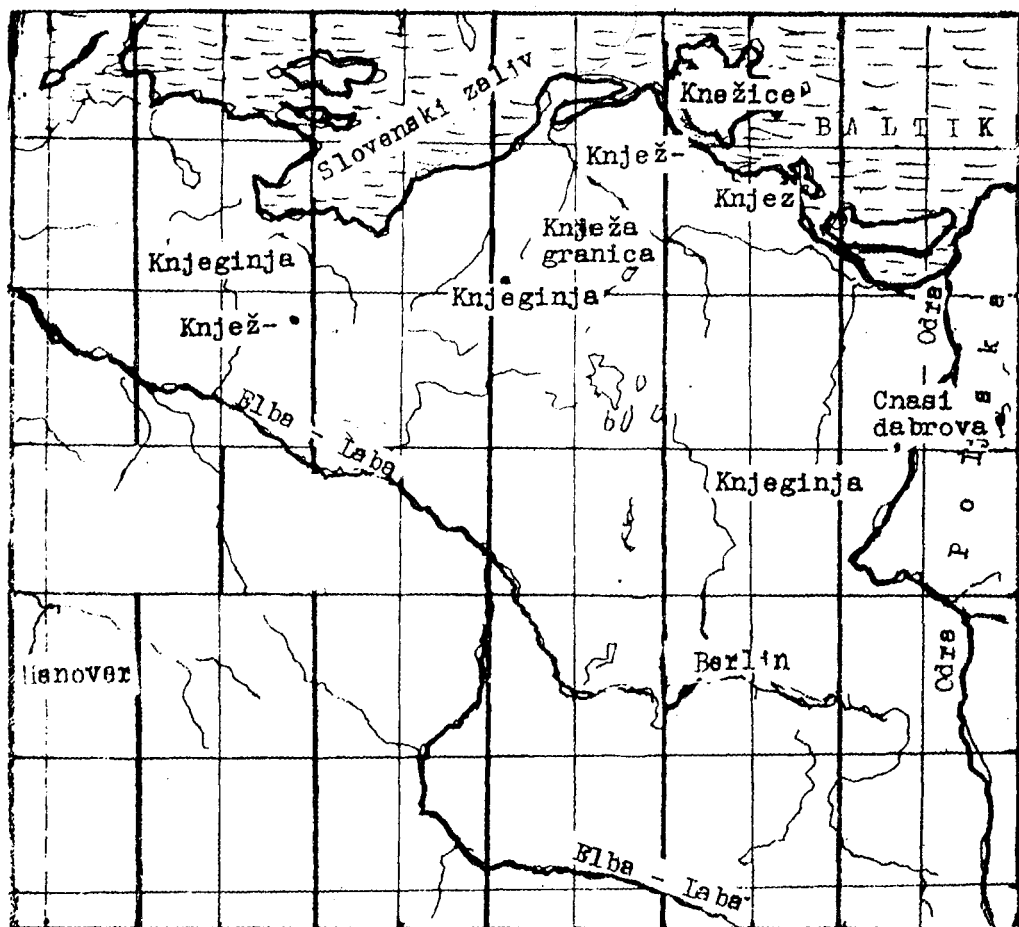

U Registru (br. 373) naveli smo stari polapski toponim Loztove, napominjući da ga H. Skalova čita kao Lastovo, mada dodaje da je to strano pisanje naziva. Ona je tako postupila i zbog pretpostavki da bi to moglo da bude (V)lastovo, jer *lastve* nema kao češkog apelativa. Teškoću da se na ispitivanom području nađe Lastva pričinjava reljef, jer lastva je uvijek strmina uz koju lazi, puzi trava (laz-it-va), a ispitivano područje je mahom ravnica. Zato ne insistiramo na tom toponimu, već na onijema

koji su brojniji i karakterističniji, kao što su oni sa početnim J-, tamo će ruski ima O (jesen - ošen6, jelen - olen6, jezero -ozero), o čemu imamo i teze J. Nelepe (VII, 17) , zatim na toponimima iz osnova kokot-, laz- i hot-, dok su toponimi tipa gost- i - gost primjeri i dvočlanih tipova i mitološke nastrojenosti paganskih predaka.

6.1. Titula kneza kao trag porijekla i uticaja

Naši su preci donijeli iz pradomovine titulu kneza, od gotskog kunings, stsl. knendz, , dok su Srbi i Hrvati došli sa avarskim titulama župana i bana. Raspored toponima : Knez, Knjeginja u Polabiju i Pomorju pokazuje veću koncentraciju na ševeru nego na jugu. Crnogorski i hercegovački prostor, staro Pomorje, lako je prihvatio

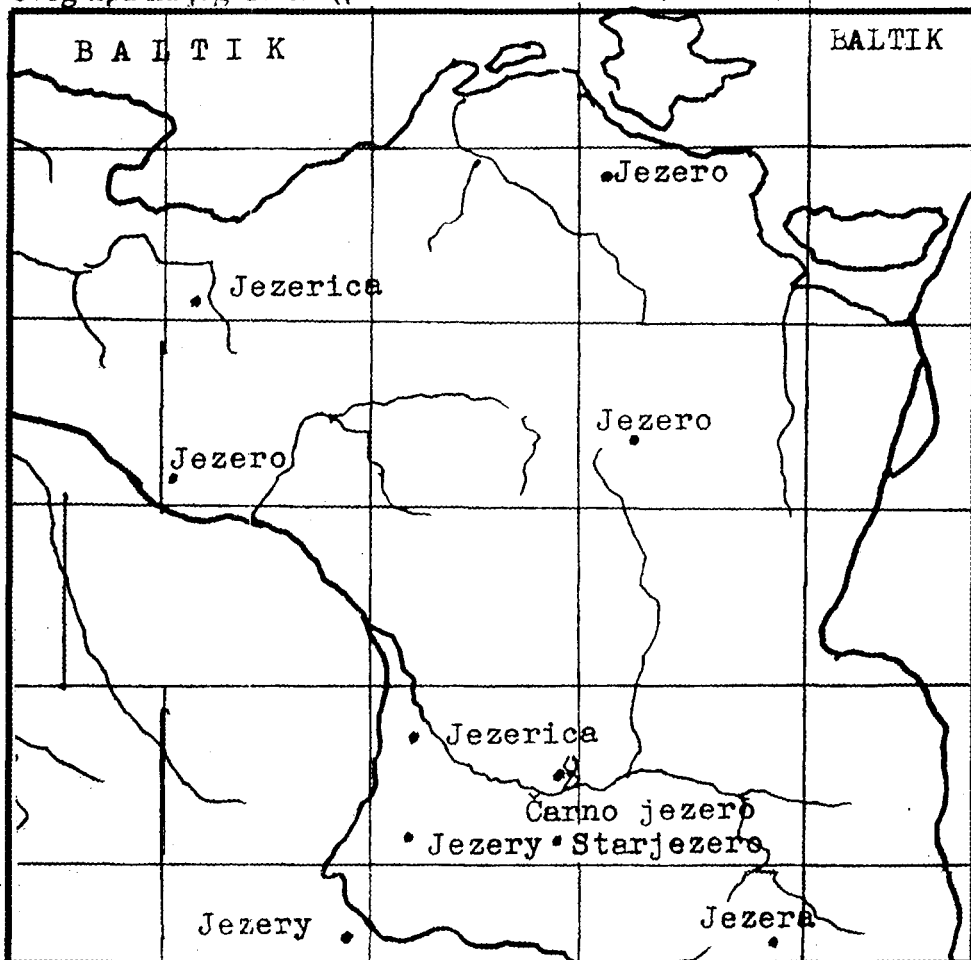

Toponimi: Knez, Knjeginja

termin župa (pitoma dolina), kao i turski termin nahije, ali titule župana nema sem u stranim pretpostavkama. Prvi župan pojavio se između dva rata, a za ustoličavanje takve titule u Crnoj Gori bilo je neophodno da se uništi crnogorska država, jer je titula župana elemenat srpske i hrvatske državno-pravne svijesti. Toponimima iz osnove *knez-* ima u Crnoj Gori više : Knež-Laz (Krivošije), Knež-do (Njeguši), Knjež-glavica (Rovca), Knež-luka, Knež-strane (Piva), Kneževići (Piva, Crmnica, Lješkopolje, Zeta, Budimlja, Piperi, Pobori, Budva), Kneževa glavica (Grbalj)...

6.2. Jezero kao zapadnoslovenski trag, nasuprot ruskome ozero

Jezero je zapadno-južnoslovenski oblik, jer je ruski *ozero*. Prodor ovog tipa na jug Grčke (pleme Jezeriti - Jezerci) dokazuje da je tačna

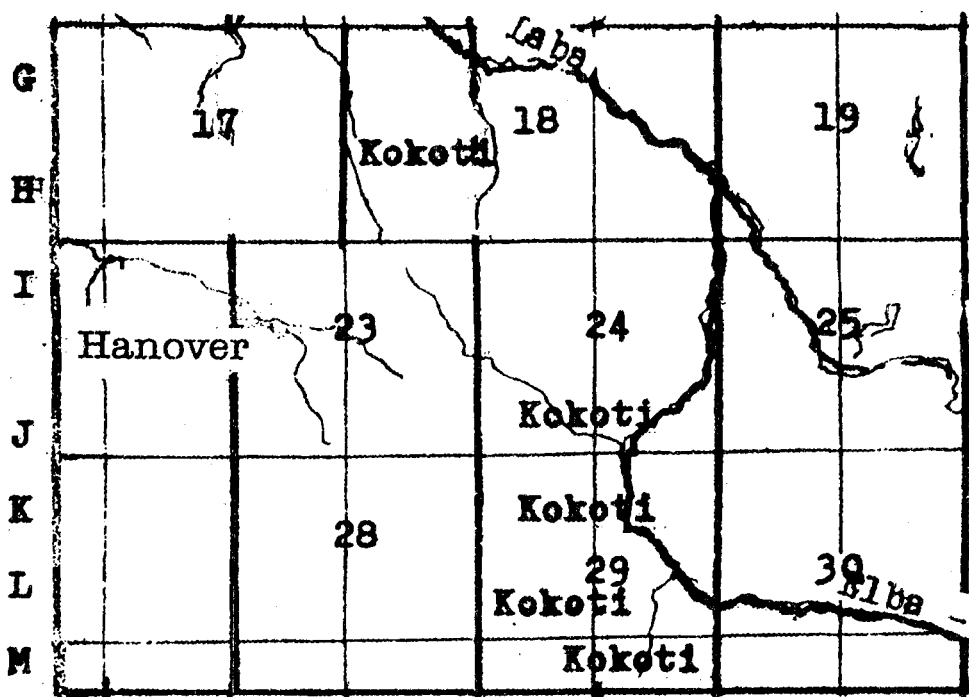

Toponimi: Jezero, Jezery

Dvornikovićeva tvrđnja : prvi talas slovenske kolonizacije Balkana zapljusnuo je čitavo Poluostrvo. Naravno, na gornju mapu nijesmo mogli unijeti složene nazive Crno jezero kod Potsdama, Jezero Kučin, Jezero Plava i sl. jer naziva toga tipa ima mnogo u podvodnim područjima Polablja i Pomorja.

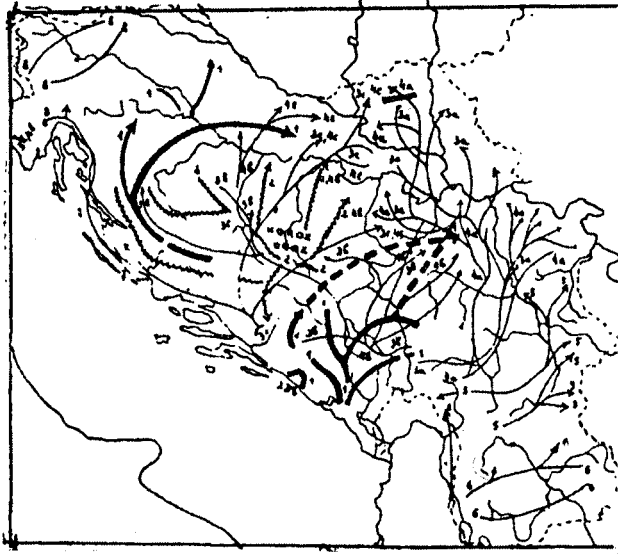
6.3. Toponimi iz osnove kokot-.

Toponimi iz osnove *kokot-* skoncentrisani su u jugozapadnom prostoru pradomovine, što potvrđuje da je porijeklo lekseme u galskom *coq*. Na prostoru Jugoslavije ispitivao je geografiju rasprostiranja ove riječi M. Pavlović (1959 : 22) i pokazao debelom crnom linijom (v. skicu)

da kokot dolazi u Šumadiju seobom Crnogoraca. U drugim krajevima uobičajeni su ovi termini: oroz (Bosna), pevac, petao (Srbija), pet61, petel (Makedonija), petelin (Slovenija)... Crnogorski toponimi iz osnove kokot- su brojni, jednako kao i patronimi: Kokoti (Lješkopolje), Kokot (Vučji do, mjesto glavne bitke 1876.g.), Kokotovina (Gradani), Ulica kokotova (Kuči), Kokotice (Ozrinici), Kokotov vrg (vrh), Kokotove lazbe

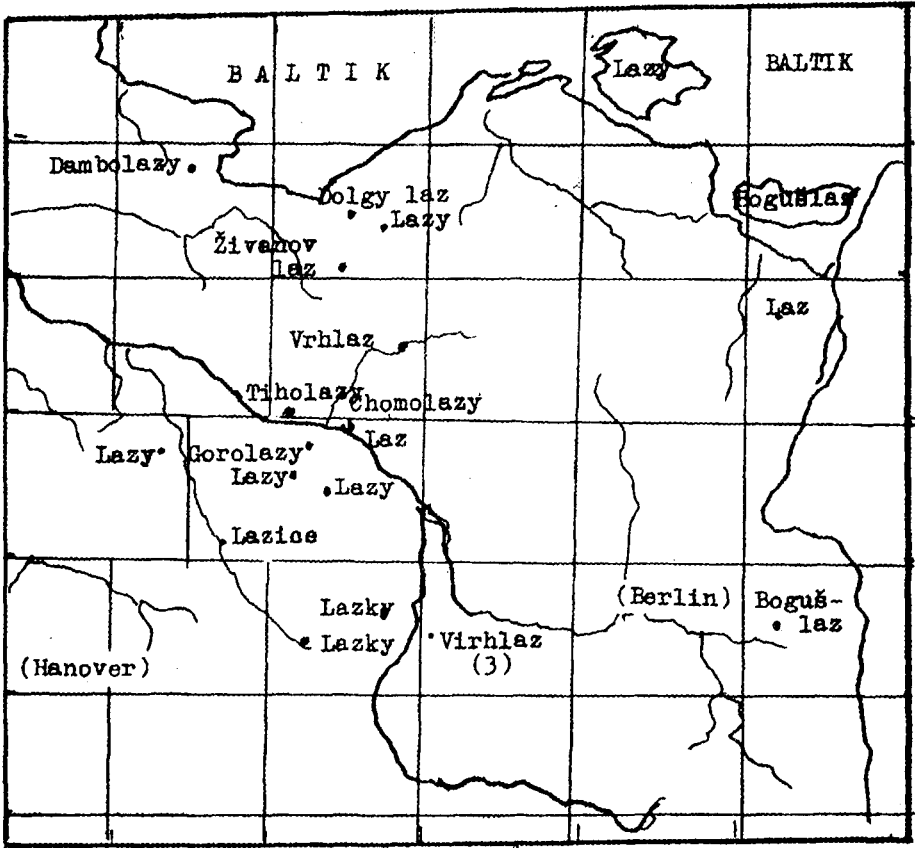
(Rovca), a kao karakteristično lokalno prezime Matavulj u Hercegovom bilježi baš prezime Kokot.

6.4. Toponimi iz osnove laz-

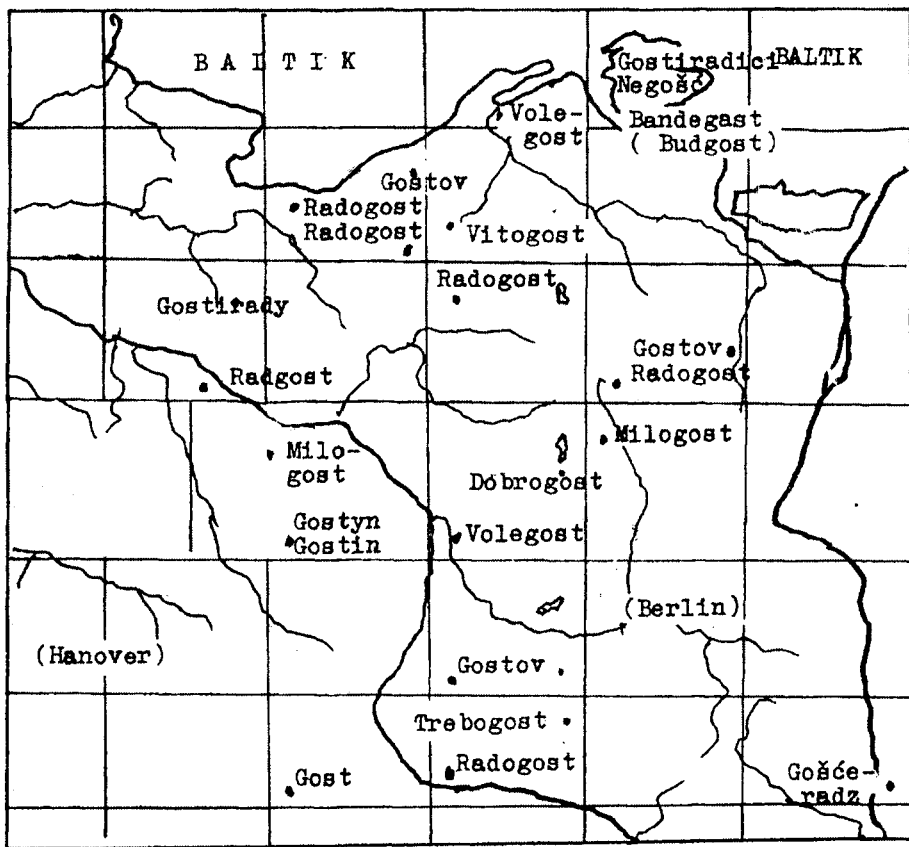
Među toponimima koji su karakteristični za zapadnoslovenski prostor nalazi se svakako i laz. U Polabljju i Pomorju u množini: Lazy. Tu množinu nalazimo i u Crnoj Gori: Kuči, Bratonožići, Čeklići, Nikšićko polje, Trepča kod Andrijevice, Mainje. Tu spadaju i V. i M. Za-lazi (Njeguši). Rjeđe sriječemo: Laze (Budva, Piva). Već je konstatovano u Registru da naziva ovoga tipa nema istočno od Vardara. M. Pešikan veli: "Visoka frekvencija termina *laz* i *lazina* koja je konstatovana za zapadni dio Makedonije produžava se u Staroj Crnoj Gori" (PJOK 1976 : 97).

Živanov laz, Lazky

6.5. Toponimi iz osnove *gost- i -gost*

Raspored toponima iz osnove *-gost-* u pradomovini.

Kada je *-gost* drugi dio složenice onda su oblici: Radgost, Rado-gost, Miogost, Dobrogost, Ljubogost, Budgost, Velegost ili Vologost (Vogošće!), Vidogost a kad je *gost-* prvi dio onda su oblici: Gostirad, Gostislav, Gostomisl. Gostalići, Gostilje... Ovakva imena veoma su česta u Kotorskom arhivu. Velikom zvijezdom označena je lokacija glavnoga boga Radgosta. Tamo će se na velikoj blizini nalazi više ovakvih toponima stoji samo jedna zvijezda.

6.6. Ekavsko-ijekavska izoglosa

Najkrupnija je, ipak, ekavsko-ijekavska izoglosa koja potvrđuje onomastički dokazano ševerozapadno porijeklo onih Slovena koji su

naselili rimsku provinciju Prevalis i postali preci današnjijeh Crnogoraca. Ekavizam koji je gusto zapljusnuo istočni Balkan mora se povezati sa porijeklom plemena koja su naselila istočni Balkan, a ta su plemena, najvećim dijelom, došla iz Belorusije, u kojoj je prevladao ekavizam 'u svim položajima' (R. Bošković 1968 : 28). Infiltrati sa te strane mogli su uticati i na ekavizam u dijelu Slovenije, koja je dijalekatski veoma razučena, i među hrvatskim kajkavcima.

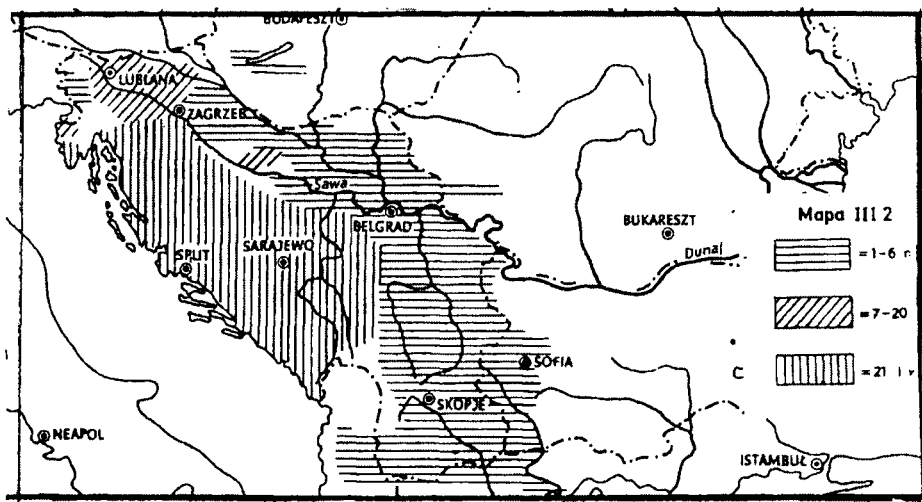
Mirolavljjevo jevanđelje kao 'granični spomenik samostalnog razvoja zetske književnosti' (D. Bogdanović 1970 : 96), dokumentuje ekavsko-ijekavsku izoglosu u ličnosti glavnog pisara, identifikovanog kao Varsameleona, koji je predstavnik zetske škole i Gligorija (Grigorija) Dijaka, koji je zastupnik raške škole.

Srbin i školovani teolog, Bogdanović primjećuje ne samo da se liturgija zamjenjuje romanskom riječju mša = misa već i da kodeks sadrži 'više od sto dvadeset čitanja koja se ne slažu ni sa službenim čitanjima istočne crkve niti sa čitanjima drugih slovenskih, mladih aprakosa', da 'čuva karakter staroslovenskih aprakosa, te da je van neposrednog uticaja liturgijskih promjena i vizantijskoj crkvi' pa to, po njemu 'ukazuje na mogućnost da je ono napisano u sredini koja nije bila izložena neposrednom vizantijskom uticaju!' (Nav. djelo: 99 - 100). Nakon niza varijanata rješenja će je moglo da bude napisano ovo jevanđelje, u jednom posebnom prilogu Politike sužen je izbor na Dubrovnik i Kotor, ali je kasnijom analizom odnosa kneza Mirolava, Dubrovnika i pape, isključen i Dobrovnik, pa je ostao - Kotor, mjesto će je kasnije nastalo i Divoševo jevanđelje!

D. Bogdanović i P. Đorđić (u Enciklopediji Jugoslavije), konstatuju da glavni pisar dosljedno piše karakteristična imena **СѢФАН** i **ТѢКЛА** sa jatom, što se lijepo slaže sa narodnim izgovorom Stjepan > Šćepan i Čekla, dok Grigorije (koji svoje ime piše na dva načina) dosljedno piše Stefan i Tekla. ! Naravno, to je vrijeme (oko 1190) bilježenja ekavsko-ijekavske izoglose a ne njenog formiranja. Mora da postoji neka veza između ukrajinskog i balkanskog ikavizma (*snig, dite*), bjeloruskog i balkanskog ekavizma i jakavizma, ruskog jekavizma (*snjeg*) i dijela Hercegovine, poljskog ijekavizma (*śnieg*), ijekavizma Polablja i Pomorja ('Sclauorum natio Riezani' - II : 103; 'Brisanorum populus'u Helmolda; 'terra Briezanorum' 1167; Liezeca' 995 = Ijeska, Briest - sve I : 42, 45), ijekavizam dijela balkanskog područja, i to baš na srednjoj i zapadnoj

strani (Tiescimir- u Dukljanina)!

Rospond je (1974) izučavao produktivnost naziva tipa - *itjo* i evo kako to izgleda na njegovoj mapi:

Najveći stepen produktivnosti nalazimo južno od Save, đe je razvijen (i)jekavizam, i između te dvije činjenice mora da postoji neka veza, jer 'iz ničega, Božjom voljom, ništa se ne stvori', zapisao je davno Lukrecije Kar. U slovenskom svijetu ova je produktivnost raznolika, ali što se tiče Polablja i Pomorja zatečeno stanje nije realno, jer su u stranom bilježenju postradali upravo - dočeci, pa je umjesto : Milović zapisano - Milow, umjesto : Dobrović - Dobrov, umjesto: Luković - Lukow...

Kakva god se hronologija pretpostavila za razlike u izgovoru *jata*, mora se prihvatiti činjenica da je na češko-slovačkom prostoru ostalo nešto i od ukrajinskog ikavizma (*dite*), beloruskoga ekavizma (*seno*), ruskoga jekavizma (*snjeh*), sa prelaskom g u h, što je, inače, bitna karakteristika češkog jezika (*gora = hora*), a to se može objasniti samo uticajem onijeh Slovena koji su tuda prolazili na jug. Taj je prostor, kao drača, od svake prolazeće ovce uzeo pomalo vune.

Ekavsko-ijekavsku izoglosu nalazimo i u romanskijem jezicima, recimo: talijanskom i španskom : *tempo - tiempo* (vrijeme), *festa - fiesta* (svečanost, praznik), *bene - bien* (dobro), *serra - sierra* (klanac), *sempre - siempre* (uvek - uvijek)... I oni se sporazumijevaju bez prevođenja, pa ipak to su dva jezika i dva naroda!

7. Podudarnosti toponima u Polablju-Pomorju i na Crnogorskom primorju od Debelog brijega do Spiča i u Kučima

Već smo naglasili da Crna Gora nije ravnomjerno proučena. Nema srednjevjekovnih arhiva u kontinentalnom dijelu a tri opštine ni danas (1995) nemaju katastar. Zato se ne može računati učestalost toponomastičkih paralela, a da se ne stvori lažna slika za koju je krivo odsustvo istorijske građe. Upravo stoga izabarali smo za ilustraciju stepena onomastičke podudarnosti dva područja na suprotnim krajevima Crne Gore, Crnogorsko primorje od Debeloga brijega do Cmilove ulice, koje je, što se tiče toponima i antroponima dobro obradio pop Sava Nakićenović 1913. godine, a to područje pokriva i Kotorski arhiv i Kuče na istočnom kraju, koje je takođe dobro obradio Erdeljanović 1907. godine, u dijelu koji se odnosi na toponime i antroponime. Dok je na Primorju (Boka kotorska, Budva, Paštrovići) jak uticaj romanske onimije, u Kučima imamo uticaj albanskog jezika. Osim toga, oba ova područja bila su dugo izvan matične države - Crne Gore, pa ih poneko i izdvaja, povlađujući tako okupacijama. Naše je računanje pokazalo da, uprkos svemu navedenom, na Crnogorskom primorju od Debeloga brijega do Cmilove ulice nalazimo 414 polapsko-pomorskih toponima, dok je na manjem prostoru Kuča taj broj ipak velik - oko dvije stotine! Geografski nazivi izdržali su, dakle, sve okupacije, a isto tako i imena i prezimena stanovništva. Nijesmo mogli uzeti u razmatranje čitavo Crnogorsko primorje, jer barsko-ulcinjski areal nije adekvatno proučen.

8. Dukljaninovi toponimi i njihove polapsko-pomorske paralele

(Sada prvo navodimo naše toponime, po Dukljaninu, a zatim, odvojeno crticom (-) polapsko-pomorske. Upotrebljavamo ove skraćenice: O - Orbinov prevod na talijanski, VR - Vatikanski rukopis latinske verzije, L - Lucijevo amsterdamsko izdanje Dukljanina. Skraćenice za Trautmanove radove već su upotrebljavane u prethodnom poglavlju.)

Topliza, pogrešno upisano kao Apliza, lat. Caldana - **Tepelitz** 1319/20, 'flumen Tepele' 1321, Trautman povezuje sa shr. Toplica. (II: 33; MH: 151/3)

Balta, Blato (Skadarsko jezero), u slovenskom originalu možda:

Bolto, Bloto, Blato - **Blato**, četiri lokaliteta u H. Skalove, u kvadratima 18 (3) i 19 (1), zatim Blatne Lazy, takođe u kvadratu 18. Dalje: Blota u kvadratu 7, Bloto u 17. i 13; Blotno u kvadratu 18; Boltsk u kvadratu 29, što svjedoči i o razlici u vremenu bilježenja i o dijalekatskoj razlici udaljenih lokaliteta.

Bellina, identifikovana kao Bijeljina - *Civitas Bellyn* 1233, 1274, stčeš. Bielina, polj. Bielina. H. Skalova ima: Bijeljina, rijeka u kvadratu 12, i naselje, i više primjera: Belin.

Brusno, danas Brusna kod Foče - **Brus**, Bruze 1177/92 (II: 77; MH: 33). H. Skalova ima: Brus u kvadratu 15, i druge varijante: Brusy, Brusovici (5) u kvadratima 7, 8, 15 (prva varijanta) i 8, 13, 14 (druga varijanta). Ime dolazi od apelativa *brus - lapis politorius*.

Cermeniza (L - Cmeniza, O - Cemerniza, VR - Cremeniza, Cèrmoniza) - **Černica**, rijeka u kvadratu 20, Černice u kvadratu 30, dalje: Črmica (30), Čarnica (4, 14, 18, 23), Černice (14), Čarnici (4, 8), Čirnici (19, 24, 30), Črmica (30), Črnin (18)... Prelaz od crvenice u crmnicu, crnicu. Crna Gora bila je, po Mladenoviću: Crvena Gora, kao i Skopska Crna Gora po Konstantinu Filozofu. Škrivanić navodi u Zeti: 'u Crnici' (1296), 'ou Črm'nici' 1321/36.

Chelmo, Chelmania (Hum) - **Chelm** u kvadratu 4 (kraj) i kvadratu 10 (grad), Chlm u 25, Chlmy u 11. Više je oblika Cholm (kvadrati 12, 15, 21, 25, 27) sa šest mikrotoponima iste vrste, dalje: Cholmeg u kv. 15. Najstariji zabilježeni oblik Cholme u Trautmana je iz 1296, ali ima i Chelm Veliki i Mali u oblasti Konitz (II: 6).

Clobuco, **Klobuk** - **Clobuk** 1269/95, 'aqua Clobuk' 1463 (MH: 77; II: 14). Orbin piše da je staro ime Lovčena bilo Clouco, vjerovatno Klobuk, što se može povezati sa značenjem: Kapa Lovčenska.

Com, **Kom** - nema u Polablju, ali treba voditi računa o zemljištu koje je tamo ravničarsko.

Comerniza, **Komarnica** - 'Slavicalis Kummernitz' 1284 (II: 58; MH: 87). Trautman izvodi od: *komar(ac)*, prema Miklošiću. Škrivanić ima u Crnoj Gori: Comariza 1432.

Craini, **Krajna** (Krajina) - **Krayna** 1288 (MH: 84; II: 82). Zemljište na kraju, periferija određene oblasti. Odatle i ime Ukrajine.

Crusceviza, **Kruševica** - **Kruševici** u kvadratu 25, Krušev u 25, Krušev 29, Crussow 1255 (II: 44; MH: 86). Toponim od fitonima.

Cuceva (O. - Cucieva), toponim u vezi s Budvom ('Budua cum

Cuceva'). Misli se na Čevo koje se u Kotorskom arhivu ispisuje 1326/37 kao Cocova, Coceva, dok J. Kovačević misli na budvansku Kukuljevinu - prema čemu Trautman ima: Cuculine 1214, ali prema Dukljaninovu Cuceva ima samo: Kuče (kvadrati 14, 24). Ako je doskorašnje Kčevo nastalo od: Krčevo, krčevina, onda takvo Krčevo nalazimo u Polablju u kvadratu 18.

Debre, Debra (L, O), Mijušković identifikuje sa: Dabar - Trautman polazi od apelativa *debr* = klanac, jaruga, a ne od zoonima *dabar*. Ima 'aqua Dbra' 1288 (II: 9).

Debreca - Dbriza 1291 (II: 9).

Draceviza u hercegnovskom kraju - Trautman ima starije oblike, prije metateze *darč* > > *drač*: 'rivus Dertzenitz' 1310, Derczenitza 1333, 'silva Dartschowe' 1188/1202, 'insula Darz' 1302, od osnove *darč* = drača. U staroruskom *dračevica* je ljekovito bilje kao i *devesilje* (Devesilje u istom kraju Dračevica).

Dubrava, župa između Narone i Mostara. - Polapski oblici su nazalni: Dombrowo u oblasti Konits (opet), kao i Dbriza i Dbar! Dalje imamo: Dambrowe 1250, Dumbrauitz 1628 (II: 39; I: 148). U H. Skalove ima: **Dubrava** (31, 32), **Dubrova** (18).

Dubrovnich - Dumbrufken u oblasti Hanovera i **Dombrowken** u oblasti Konitz (!).

Goriza - Goritz 1286, Goriz 1190, Goritze 1445 (I: 34, 177; II: 5; MH: 15, 61, 87).

Gernoviza, Žrnovica kod Epidaura - **Žrnovica** kod Rumije, Gdanjsk. Od *žrny* = žrvanj. U Trautmana ima Zarnoutitze, ali je pitanje je li to osnova: *cm-* ili *žm-*. Lehr Splawinski ima: **Žrnov** u kvadratu 18.

Gorska, župa - Gorceke 1161, Gorzeke 1217, Gortseke 1267 (II: 6; MH: 15, 61, 92).

Guisemo, Guijscevo - Gousino 1330 - Trautmana: Gansin 1328, Gansi 1288, od *gans* = *anser*, guska (II: 66).

Gerico Gaza, Kezka - Gacko - Gatz 1466, **Gatzkow** (I: 162, II: 75, 87). Od *gat' + sko* = *agger* = šanac (Miklošić).

Liubomir kod Popova Polja - 'Villa Liubimari' (I: 55, 182).

Lucca, Luca, Luka u donjem toku Neretve - **Lanka, Lancke** 1291, sa očuvanim nazalom, *lanka* = *palus*, močvara (Miklošić).

Lusca, Luška župa, Luscha giopa 1318 (Kovijanić, II: 43) - **Luskowo, Luskouwe** 1397 (I: 35, 80, 163).

Netusini (O - **Netusigne**), identifikuje se s Nevesinjem - Hessler (1956: 36) ima Netruzina 992 u području Moračana, ali ima i Hilferdingovo Neuuzinnen u kvadratu 24, s napomenom da to nije izvorni lik već način tuđeg bilježenja. U svakom slučaju očigledna je veza s Nevesinjem.

Piva, rijeka i župa u **Piwistorp** 1237, **Pywestorp** 1326, 1360 (I: 185; MH: 116), Pivovo selo.

Pomorje, može se samo izvesti is lat. Maritima, ali je inače zasvjedočeno u ispravama - **Pomorje** baltičko, njem. Pommern, u Poljskoj Pomorze.

Popovo (Polje) - **Popovo Polje** u H. Skalove u kvadratu 9, u Trautmana II: 100. **Poppow** 1320, **Poppowe** 1375.

Podagoria, **Podgorje** - **Pudgur** 1495, po Trautmanu identično sa **Podgorje** (II: 111).

Podlugiae, **Podlužje** u Zeti - 'Padeluche sum Slavica villa' 1427, **Padeluche** 1332, **Patluse** 1249 (II: 111).

Prapratna između Bara i Ulcinja - **Parpartne** 1256, **Parpart** 1262. Trautman izvodi od *paprat* a može i od: *priprata* (II: 48).

Prespa u Makedoniji, **Prijespa** kod Nikšića (ali nje nema u Dukljana) - u Polablju ima samo **Pretočno**, sa istom semantikom.

Preslava u Bugarskoj - **Preslav**, **Prezslav** 1240, **Prislav** 1321 (I: 48).

Preva, **Pleva**, **Pliva** - nema polapske paralele.

Rudina, **Rudine** istočno od Bileće - **Rudiny**, **Konitz** (!), **Rudzinni** (II: 12). **Rudy** u kvadratima 7, 18 (2), **Rudy hory**.

Sraga, **Srag** ('in partibus Sraga'). Po mišljenju L. V. Kurkine (*Etimologija* 1979: 16), *sraga* se ubraja među južnoslovenske arhaizme iz *ie. sorga*, = kaplja, u sloven. *sraga* = struja tečnosti, stind. *sargah* - **Sorge**, rijeka u kvadratu 1. Začudo, ne pominju se romanske veze.

Tribessa, **Trebjesa**, **Trebješ** - **Trebessow** 1368, **Tribessekendorp** 1366 (MH: 155; I: 119). Trautman navodi i lično ime **Trebješ**. Ima još: **Trebešici**. **Trebci**, **Trebešin**, ali i starije: **Terbel**, **Terbienic**, **Terb'ny**. Sve u vezi sa *trijebiti* = krčiti.

Tribunia, **Travunija**, **Travunjani** - **Trava**, rijeka, **Travnjani**, pleme; '**Trauenta silva**', **Tribeni** (II: 90) i **Trebene**, **Trebin**, **Trebina**, kao vjerovatno najbliža etimologiji - *trijebina*, ono što je iskrčeno. Druga je ideja: *trēba* = svetište. U svakom slučaju sve su te varijante poznate i Polablju.

Vecenike, **Vecerigorje**, **Vecerich** južno od Mostara - **večerić** je

večernji vjetar. - Polapske paralele je teško naći. Imamo nejasno: **Vetienir'** u kvadratu 9.

Vellica, **Velikagor** (O), **Velika gora** kod Imotskog - U Polablju imamo samo množinu: **Vele gory** u kvadratu 18, **Velij'** les, takođe u istome kvadratu. Inače imamo veliki broj toponima i oronima iz osnove **veli** - a posebno oronim gora: **Gora 1236**, '**Gora sive Mons'** na Rujanu 1289. Brojnije su: gorice (II: 5).

Vuranie () - **Vranie**, **Vranj**, prasl. i balt. **vorn'** u značenju tamne ptice (M. Pešikan, OJ 10 102) - Polablje čuva osnove **varn'** u. **Warne**, **Warnyn** 1486, danas **Warnin** (II: 63-64) ali i **vorn** u: **Vornov** u kvadratu 25. Nema rus. **voron**.

Zagorje (Transmontana) - ima u Polablju već po etniku: **Zagori-any** u kvadratu 12 i 18, takođe **Zagorica** u kv. 31, **Zagor** u kv. 10. Brojni su toponimi sa prefiksom **za-**. Trautman za **Zagorici** kaže da su to 'ljudi iz Zagorja' kao što su 'Potgorizi - ljudi iz Podgorja' (I: 179).

Zenta, u Dukljanina pokrajina i ravnica, u Kekavmena na grad. Ne zna se izvorni oblik, jer ni Latini ni Grci nijesu imali određenih glasova i slova. Recimo, ne znaju za **Ž**, da bi napisali **Ženta**, što je vjerovatni izvorni oblik, prema: **Sjenožeta**, **Konjuhe**, **Andrijevića** i u Sloveniji, što je moralo da ima stariju formu: **Sjenoženta** = **šenokos**, od lit. **ginti**, češ. **žati**: odatle **Žatec**, **Žačani**) = **žnjeti**. Za **Zetu** imamo u dubrovačkim ispravama već 1272. '**homines de Genta**'. U drugoj knjizi, tom XII serije **Documenta Albaniæ Veneta** postoje ove varijante pisanja imena **Zeta**: **Centa**, **Genta**, **Zenta**, **Xenta**. Sudeći po obliku **Xabiacco** = **Žabljak**, **Xenta** je **Ženta**. I župa je pisalo **zuppa**. (V. Nikčević, 1985: 131-153). - U Polablju imamo **Gentha**, grad i **Genthin** - provinciju, ali i pleme **Zemzizi**, koje je ime, očigledno, nastalo od **Zentići**, pri čemu je **ti** dalo **ci**, kao u **Veneti** = **Weneci** u poljskom. Od **Zencici** nastalo je **Zemzizi**. A u nas je, po primjeru **Žačana** nastalo **Zent**+**jane** >> **Zećani**.

Yabsco (O - **Yambsco**), **Žabsko**, **Zažablje**, župa oko planine **Žabe** u zaleđu **Neuma** - **Sabikendorp** 1282, **Sebekendorp** 1392, **Zabno** = **Žabno** (Konitz!) - U Polablju ima **Žabno** u kvadratima 8, 17, 18. Inače **Žabik** (8), **Žabice** (27), **Žabešići** (4), **Žabinec** (9), **Žabla rijeka** (13).

9. Podudarnost ličnih imena u Dukljaninovom Kraljevstvu Slovena (tzv. Ljetopisu) i polapsko-pomorskom imenoslovu po Trautmanu i Šlimpertu

Obilje slovenskijeh imena, pretežno sa zetsko-pomorskog područja, ali i bliže okoline, tj. teritorije dukljanske države XI vijeka, nalazimo u Dukljaninovom spisu iz XII stoljeća. Imena koja on pominje, kao vladare i njihove sinove, razumije se, potiču iz epoha koje su mu prethodile. Prema autoru, Goti su se postepeno poslovenili, tako da se poslije Ostroila i njegova sina Senulata javljaju Silimir, Vladin, Ratimir, Zvonimir, Svetopelek i nema više vraćanja na neku stranu formulu. Dukljaninov imenoslov svakako je bio sačuvan na danas nepoznatim, uništenim i izgubljenim nadgrobnim pločama i manastriskim poveljama i zapisima. Nemamo mogućnost da ga provjeravamo, sem za posljednja poglavlja, ali ne nalazimo ni potrebe da se to čini. U imenima može da bude zabune ako se zbog malih grafijskih razlika neko ime prepravi, pa nastaje dilema: Pridislav (Pridislavus) ili Pribislavus, kako je 'ispravio' Šišić. Ili: Crepimirus odnosno Trepimirus? i sl. Iz Dukljaninovog imenoslova izostavili smo biblijska imena: Jovan, Marko, Đorđe, Gavrilo kao i ženska imena jer se u polapsko-pomorskim ispravama, a pogotovo u toponimima, rijetko javljaju ženska imena. Uzeli smo, dakle, iz Dukljanina sva slovenska muška imena. Uz ime navodimo i stranicu Mijuškovićevoog prevoda (Titograd 1967), s varijantama iz lat. i tal. prevoda, ako je potrebno.

Polapsko-pomorski imenoslov sastavio je Šlimpert (Gerhard Schlimpert) u dva maha: u prvom, kraćem izdanju: *Slawische Personennamen in mittelalterlichen Quellen Deutschlands*, Berlin 1964. i potpunijem: *Slawische Personennamen in mittelalterlichen Quellen zur deutschen Geschichte*, Berlin 1979. Kao dopunu uzimamo radove R. Trautmana (Trautmann) i H. Skalove, jer Šlimpert nije uzimao imena iz toponima. Primjera radi, mi smo uzeli Jaroslav kao toponim (Jerseve, Gersleue), dok u Šlimperta nalazimo to ime iz pravnog dokumenta: *Prisnobar cum filio Jaroslav* (1978: 55). Slovenski oblik, zabilježen 1229. sasvim je čist. O ovome treba voditi računa kada se budu analizirala imena iz Registra i imena iz ovog odjeljka.

Prvo ćemo navoditi imena iz Dukljanina, a zatim iz njemačkih izvora. Pošto su imena u Šlimperta obrađena po abecednom rasporedu, smatramo da ne treba da navodimo stranice.

1. **Bélo**, Belimir (216-217), u Dukljanina je rimsko ime, jer je dječak 'mnogo uživao u ratovanju', a rođen je u Rimu. romanska osnova *bellum* >> *bello* poslovenjena je sa - *mir*. -Trautman ima toponim **Belov** i patronim **Belovići** (MH: 25) S druge strane, u nas je, u najstarijim katorskim spisima, upisano **Beloje** (*Belloye*) i **Bjeloš** (*Belossius*), toponimi: **Bjelov** do u **Kučima**, **Bjeloši** i sl. U prvoj knjizi **Istorije Crne Gore** (1967: 473) dozvoljava se mogućnost da je **Belo-Pavlimir** možda **travunijski vladar Beloje**. Inače, neki smatraju da je **Belo-Pavlimir** rodonačelnik **Bjelopavlića**. U svakom slučaju, slovenski oblik **Belo** = **Beloje** nije sporan. **Pavlimir** je knjiško ime, komponovano od lat. *paulus* = malen i slovenskog člana - *mir*.

2. **Berihna**, sin **Gradislava** (267), po **Mijuškoviću Berinja**, u **VR Bericna**, **Š. Predichna**, **O - Predihna**. **Mijušković** je imao pogrešan utisak da nema slovenskih imena na -*hna*, iako su ona poznata: **Berihna**, **Budihna**, **Predihna**, **Vojihna**. Sadašnje **Vojno selo kod Plava** zvalo se ranije **Vojihnino**, zatim **Vojnino** pa **Vojno** (**Dašić** 1986: 119). - **Berihna** bi moglo da bude od punog imena **Berislaus** 1223.

3. **Bodin**, ime dukljanskog kralja i cara. Za papu je 'veleslavan' ('gloriosissimus'), jer je pomagao **Makedoncima** 1072. i zacaren je u **Prisidani**. - U slovenskom dijelu sadašnje **Njemačke** ima nekoliko naselja koja nose ime **Bodin**, svakako po ličnom imenu osnivača. **V. Reg.** 62.

4. **Boleslav**, sin **Predimira** (226) - **Bolizlaus** 973.

5. **Boroš**, nećak **Gradihne** (278) - **Borasch** 1276.

6. **Branislav**, sin **Radoslava** (262) - **Barnislaw** 1223, **Barnislawt** 1176. U **polapskim primjerima konzervirano** je stanje prije metateze: *barn* >> *bran*.

7. **Budislav**, knez u **Rabiki** (212) - **Budislav**, **Bandislaw**, **Budizlavus** 1017.

8. **Časlav**, sin kralja **Radoslava** (209) - **Zaslaus** 1234, **Caslaus** 1277.

9. **Čudomir**, hrvatski ban (221) - nema **polapske paralele**.

10. **Derija**, sin **Mihalje** (259) - čudan oblik imena. Od **Dervan**?

11. **Desa Urošev** (282), puni oblik: **Desimir** - **Trautman** ima: **Des** i **Desići** (I: 61). **Muška imena ženske promjene rijetka** su u **crnogorskom arealu**: **Sava**, **Peruta**, **Zarija**...

12. **Dobroslav** sin **Dragomira**, sin **Mihalje** (244, 259) - **Doberzlaus**, **Dobrosrafa** 1226.

13. **Domanek**, izabran od **Skrobimeza** (257) - **Domazlaw**, **Dome-**

zlaw 1269, u Trautmana toponim: **Domanice**, Domeniz 1439. Po Miklošiću - ime je Doman. Deminutiv: Domanek.

14. **Dragihna**, brat Grubiše (274), neobičan deminutiv od osnove drag-. U Šlimperta ima: Dragus, Drasco, ali nema niđe, pa ni u nas, oblika koji je donio Dukljanin.

15. **Dragil**, sin Branislava (264), brat Grubiše (274) - **Dargel** (MH: 46), Dvargelus 1305, sa još neizvršenom metatezom *darg* >> *drag*.

16. **Dragimir**, sin Hvalimira (292), stric Vladimira (282) - **Dragomir**, Darghmer, Dargumer 1322, prije metateze.

17. **Dragislav**, sin Prelimira (226) - **Dargheslaw** 1333, prije metateze.

18. **Gojislav**, sin Dobroslava (244) - **Gosslaus** 1270.

19. **Gradihna**, sin Grubiše (274) - nema.

20. **Gradislav**, sin Radoslava (263) - nema, ali ima **Gardov**.

21. **Grubiša**, Grubeša, sin Branislava (264, 273) - **Grubiz** 1335, Grambitze 1322, Gruban 1349/50, Grabis 1225, Grabus 1387.

22. **Hranimir**, sin Vladimira (204) - nema.

23. **Hvalimir**, sin Tugomira (231), Prelimira (236) - Chval 1234, Chvalimir 1277.

24. **Kočapar**, jedan od sinova kneza Branislava (268) - našli smo samo: Koltz = **Kolča**. Ime je zagonetno.

25. **Kozar**, ljubimac Jakvinte (268), ime ili zanimanje? - Našli smo samo toponime: **Kozary**, Kozarevo, ali to nepobitno potvrđuje ime: **Kozar**.

26. **Krepimir**, sin Predislava, Pridislava (208) = našli smo samo toponime: Krepešici, Krepeš, što svjedoči o imenu: Krepeš, možda Krepiš od Krepimir, onaj koji krijepi, jača mir.

27. **Krešimir**, hrvatski ban (222) - ima samo **Cras (Kras)** 1330 i **Kresa**, ime u Trautmana (I: 91).

28. **Ležec**, Leget, sin hrvatskog bana Stevana (229). Ime je sročeno prema njegovoj nepokretnosti.

29. **Lobar**, sin Gradihne, rođen u Raškoj (275) - vjerovatno iskavareno, netačno prepisano, možda u srodstvu sa: Ljuborad, Luberad u Šlimperta, 1232. Inače, imamo toponim iz osnove **Lob-**: **Lobanici**.

30. **Ljutomir**, župan Raške (219) - **Luttemarus**, Lutmarus 1299, 1304.

31. **Ljutovid**, knez Zahumlja (247) - nema, već samo Ljutobor

1229. Ali imamo toponim: Lutov-.

32. **Miroslav**, sin Petrislava (232) - **Miroslaus** 1267.

33. **Ostrivoj**, nećak Tvrđoslava (206) - Trautman ima: **Ostry** (MH: 172), Šlimpert: Ostrobodus 1159.

34. **Petrislav**, sin Hvalimira (231) - takođe kombinacija bibl. Petar, od grč. *petra* = kamen, stijena i slov. - *mir*. Šlimpert je našao ime **Petar** (Petrus Loubatze) a Trautman nazalno: Penter, Penterov (I: 145), ali to je bilo u vrijeme već izvršene germanizacije, koja nije dozvolila dalje razvijanja složenica tipa: Petrislav.

35. **Pičinjek**, sin Radoslava (163). Čudan oblik. Doduše, doslovno odgovara imenu: Picinecus de Ragusio u Kotorskom arhivu 1333. Lovre, sin pok. Paška Picineco iz Dubrovnika svjedok je pri sklapanju ugovora za ostatak miraza (MC II: 439). Ali ovo ime je moglo da uđe u optičaj preko Kumana = Pečenjega. No, ipak je jasno da ime sina kralja Radoslava nije moglo doći tim putem. - Šlimpert je našao: Pitanošk 1374/82, nagađajući da je ime nastalo prema glagolu *pitati* = hraniti. Trautman nalazi: Pečenj (I: 130), Peček, naselje Pečkov (I: 164). Ako postoji Pečenj, onda je moguć i deminutiv: **Pečenjek**.

36. **Pieno**, sin Prelimira (224). Šišić ispravlja u - **Pleno** -u Trautmana: Plenichov (I: 102), Plenin (I: 93). U našoj narodnoj poeziji primjećujemo, u Vuka citiranu 'Tomaševu Planu'. Nominativ je češće: Plane nego Plana. Sa femininumom mora biti u vezi i odgovarajući masculinum.

37. **Predihna**, sin Branislava (264) - **Pridan** 1381. je najpribližnja paralela, ali bi još bliže bilo: Pridigna kao u Kotorskom arhivu (MC II: 217). Dukljaninov oblik je rijedak pa mu je teško naći paralele. Inače, imamo toponim: Predy.

38. **Predimir**, sin Dobroslava (244) - **Proddemer** 1389.

39. **Prelimir**, sin Tješimira (221) - hipokoristik bi bio: Prele, a odatle patronim: Prelević. Ni jednog ni drugog nema u prvim knjigama Kotorskog arhiva. Vjerovatno je stoga i Šišić ispravio: Praelimirum u: Predimirum. Analizirajući ovo pitanje Mijušković je došao do zaključka da se dva imena ne mogu poistovjetiti, ali da je moguće da je Dukljanin komponovao ime Praelimirus od latinske i naše riječi (: 222). Šišić je tvrdio u svome komentaru: "Slovenskog imena Prelimir nema", i pozivac se na Miklošičev slovenski imenoslov i na Orbina. Istina, na prvome mjestu i Orbin piše Predemir ali se kasnije to isto ime i u njega javlja

kao Prelemite, Prelimiro. Ako takvog slovenskog imena nije bilo, ne možemo ga naći ni u Polabljju.

40. **Prevlad**, sin Prelimira (226). Na tome mjestu u VR stoji: Spelanchus, a kod Šišića Svevladius. Nijušković je odavde počeo da vodi ime Prevlad, jer se kasnije pod ovim imenom javlja četvrti sin kralja Prelimira. U svakom slučaju, neka zabuna sa imenima postoji.

41. **Pribislav**, sin Tolimira (207), u Šišića Pribislavus, u Lucićevom štampanom izdanju: Pridislavus. Mijušković bira: Pridislav. U rukopisu je lako čitati Pridislav mjesto Pribislav. Budući da je prvi oblik u Polabljju nepoznat, našli smo drugi: **Pribizlavus** 1193. **Pribizlaus** 1241.

42. **Prijaslav**, sin Mihalje (2) - Šlimpert ima samo **Prislav** 1208 ('Prizslauiz, nobilis Scavus'). Začudo, ovo ime ne nalazimo u ruskom imeniku Petrovskog, među 2600 imena, iako postoji toponim **Perejaslav**. U Kotorskom arhivu nalazimo: **Proslaus** (MC I: 74). **Prijaslav** je ime nepoznato kako u Polabljju, tako i u Crnoj Gori. Da se radi o prvom sinu kralja Mihalje, onda bi moglo da bude: **Prvoslav**, ali **Prijaslav** je drugi po redu nabranjanja. Bilježimo toponim: **Preslav**.

43. **Prvoš**, sin Dragila (276). - U Trautmana: **Pirvoša**, **Pirvošino** (I: 122).

44. **Radigrad**, sin Prelimira (224). Nepoznato i u nas i u Polabljju. Kotorski arhiv ima *Radidraga* iz Dubrovnika (MC I: 39)

45. **Radoslav**, sin Svetozara (209), **Dobroslava** (244) - **Radozlaus** 1229. Poznat i hipokoristik: **Rados Golambevic** 1218.

46. **Ratomir**, sin Vladina (183) - **Retimarus** 1236, **Ratmarus** 1283, **Ratimarus** 1215, **Rademir** 1189.

47. **Razbivoj**, sin Sebeslava (205). Dukljanin kaže da njegovo ime na latinskom znači '*ruina gentis*'. Mijušković lucidno primjećuje da se ovde pod 'gens' podrazumijeva vojska, jer ime ne označava razbijača, razbojnika (ko bi svome sinu dao takvo ime?), već junaka koji razbija vojsku, obračunava se sa mnoštvom, probija se kao Miloš poslije ubistva Murata. Ime je knjiškog postanja pa zato nema paralela.

49. **Sebeslav**, sin Tomislava (204) - **Sebeslav** 1272.

48. **Saganek**, sin Dobroslava (244). Ime je nepoznato.

50. **Silimir**, Senulatov sin (182), prvi Sloven gotskog porijekla po Dukljaninu - **Sulimir** 1257, 1285. Samo ovaj oblik.

51. **Sirak**, sin Dragihne (276) - sačuvan u toponimu **Sirakov** (I: 166). **Syrike** 1382.

52. **Stanihna**, sin Radosiava (263) - Šlimpert ima jedino: **Stanimir**, Stane 1381, Stanislaus 1355. Kotorski arhiv ima: Stanichna filius (MC I: 515), dakle, kao muško ime.

53. **Svetolik**, sin Svetopeleka (202) - zna se samo za toponime iz adj. sveti: Suante 1312, 'aqua Zwantheviz' 1312, 'fluvius Zwentine' 1222, dakle: Sveti, Sventovec, Svetinja. U lužičkom prostoru (Hoyerswerda) ima N. Swetlik 1374/82, pored M. Swetnik?!

54. **Svetopelek**, sin Zvonimira (187) - Svetopolk 1127-29. U Helmolde, **Svatopolk** 1243, Zentepolh 1207, Swanthepolk 1285, Swante-polk 1343, Sventipolk 1121, sve sa očuvanim nazalom i sve sa polapsko-pomorskog područja. Šlimpert je obradio i lužičko-srpska lična imena ali u Lužici i južno od Labe u starom srpskom prostoru nije našao ni jednog Svetopeleka = Svatopluka. Iz ovoga se da izvući zaključak da je ovo ime bilo frekventno baš na sjeveru, naročito u Pomorju i da pojavu toga imena u Dukljanina ne treba vezivati za moravskog kneza Svatopluka. Šišić je ovo ime u Dukljanina izbrisao i unio Budimira, prema Hrvatskoj kronici, gđe stoji: Budimir, da bi, na kraju duge rečenice bila dodata nova: "I onde pribiva kraljujući Sveti-puk..." Mošin je (1950) u svome izdanju (: 48-49) odbio ovakvu Šišićevu intervenciju zato što: Lucić ima: Sfetopelek, Orbin - Suetopelek. Istina, Orbin dodaje da je tu stajalo ime Budimira koji je poslije krštenja dobio ime Svetopelek, ali hrvatska istorija ne zna ni za kakvog Budimira 'a pogotovo kralja prvog zakonodavca'. Lat. transkripcija Svetopelek tačno prenosi slovanski oblik Svetop'lk'.

55. **Svetozar**, sin Krepimira (209), poznat je ruskim imenoslovi-ma, kao i na jugu, ali ga nema u prvim dvjema knjigama kotorskih notarskih spisa; nema ga ni u Orbina, ni u našem zborniku dokumentacija iz XV vijeka (**Sazdanje Cetinja**). U Vatikanskom rukopisu stoji na prvom mjestu Svechozar ali kasnije Sfetozar, tako da nema spora oko izvornih oblika. U Polabljju ime nije nađeno. Ima: Sventovit.

56. **Tihomil**, sin sveštenika iz Rabike (211) - Puno ime u Polabljju nije zabilježeno. Ima samo hipokoristik: Tiha f. i toponim **Tichow** 1409/53 (II: 35 I: 86). Kako su polapski toponimi i homonimi postradali mahom pri kraju ili im je otpao drugi dio, može se pretpostaviti da je to ime postojalo, pogotovo kad imamo osnovu: Tiho-.

57. **Tješimir**, (Tiescimirus) sin Belov (221) - **Thessemar** 1156, **Tesmarus** 1314, 1294.

58. Tolimir, sin Ostrivoja (207) - Puno ime nije zabilježeno ali je ime Tolko poznato i u Kotorskom arhivu i u Polablju, sa varijantama u toponimima: Tolča, Tolče, Tolčin. Odatle: Tolja, Toljići. V. Reg. 657.

59. Tugemir, sin Silvestrov (231) - Tugumir u Helmolda 939, 'dominus Haveldorum', glavar Gavoljana (Stodorana), Tangomir 1224, Tangemarus 1250/72. Dakle, prvo nema nazala a zatim ga ima! U nas je sačuvano predanje da je Tugomir osnivač Podgorice. U ugovoru s Venecijom 1455. Tugomiri su pleme u Zeti.

60. Tvrđoslav, sin Hranimira (206) - Tuerdoye 1285.

61. Udobik, vizet Gojislava (254). Ime je, po Šišiću, iznakaženo, možda: Hudovik. Odraslo čeljade može da dobije razna pogrđna imena. Orbin ima: Udobre, ali to nam ne pomaže ništa. Ako se ne radi o imenu već o prezimenu, osnova bi mogla da bude: udova. Šlimpert ima: Radeka Wedowe 1344, što bi se moglo identifikovati kao: Ratko Udovi(či)ć. Muka je našao toponim: Vadovica. U Šlimperta nalazimo i Udo, ali, ako je čitavo, to se ime pojavljuje kao germansko. Sa početnim H (Hudo) već je nešto drugo ali na tome ne možemo graditi zaključke.

62. Vladimir, sin Petrislava (232), Sebeslava (205) - Woldemar, knez Obodrita (Herman 1970: 315). Ime je nordizirano, prema Valdemaru, danskom kralju. Strus, bilo bi: Volodimer.

63. Vladin, sin Silimira (182), u Vatikanskom rukopisu: Bladinum, Hrvatska kronika: Bladin. Šišić 'ispravio u Vladin prema Orbinu. Trautman ima: Vlodka, Vlodek ali nema ni Vladin ni Vladan. Prva knjiga kotorskih notarskih spisa ima: Vlado, Vladislav i Vlade kao f. Nema ni Vladana ni Vladina. Druga je varijanta Trautmanov primjer: Blad kao ime (I: 59), sa toponimom: Bladislav, pri čemu je nazalni oblik lako rekonstruisati uz pomoć: Blandisclavicze 1306. na Rujanu. Trautman (II: 34) objašnjava da je adj. *bladnyj*, njem. '*ire fuhrend*' = koji vara, bludi, luta. Može li se smatrati da je Bladin denazalizovana forma polapskog Blad = Bland-in? U tom slučaju bi tačna bila verzija u Vatikanskom rukopisu i našla bi se veza sa Polabljem.

64. Vladislav, sin Svetolika (203) - začudo, ime nepoznato u Polablju. Ima: Vislav 1071, 'Wizeslaus princeps Ruianorum' 1232, po Šlimpertu iz: Vitoslav, prasl. *vít*, lat. *dominus, potens* (prema Tašickom). I upravo je polapsko-pomorski prostor poznat po mnoštvu dvočlanih slovenskih imena na - *slav*, u čemu mnogo premašuje srpsko-lužički prostor .

65. **Vukan**, dvorjanik kralja Bodina, župan u Raškoj (265) - Polablje ima: **Wultzeke** (Vučko), **Wolkaz** (Vukac), **Wolkatsin** (Vukašin).

66. **Vojislav**, dukljanski vladar, pobjednik nad Vizantijom 1042, nakon čega je njegovom imenu dodato i Stefan (vijenac), zbog slave koju je stekao. U Dukljanina je njegovo ime zamijenjeno imenom: Dobroslav! Nema nikakve mogućnosti da se sazna kako je do toga došlo, sem da se pravo ime izgubilo prilikom prepisivanja u toku više stoljeća. - **Woizlaus** 1219. u oblasti Šetina.

Dakle, od šezdesetak imena, našli smo pedesetak paralela, različitog stepena istovjetnosti, a onih preostalih desetak nema niđe, što znači da su ili izmišljena ili pogrešno prepisana. U svakom slučaju, imenik potvrđuje ono što su nam već posvjedočili toponimi.

10. *Čarolija jednakog rasporeda*

Već na mapi toponima i hidronima u Polablju, sa nazivima u današnjoj Crnoj Gori i bližoj okolini, R. Novaković je 1977. dao dvostruko zanimljiv materijal. Ne samo da su brojni toponimi bili istovjetni već su mnogi i - jednako raspoređeni! Sa našim dopunama, po Hani Skalovoj, mape 24-29, 25-30 i 26-31. otkriva se mnogo veći stepen podudarnosti u oba pravca! U sredini plemenskog područja Moračana nalazi se Gorica, pod njom - Podgorica, južno od Podgorice - Plavnica, pritoka Labe, zatim jedna od brojnih Crmnica (Černica). Uz Podgoricu je i - Lužnica, kao i u Crnoj Gori, i Gorska (župa u Dukljanina). Ševerno od Podgorice su - Riječani, Tušina, a ševeroistočno - Nudoljska rijeka, čime je Nudo 'premješten', što je izuzetak koji potvrđuje pravilo. Dalje ka ševeroistoku naći ćemo Crno jezero kod Postdama, Pješivce, a dalje nailazimo na Kopanik (danas: Kopenick), kao Copanico kod Skadra. U kvadratima 25-30. vidimo još ove zanimljive toponime: Bandići, Genta, Genthin (o tome kasnije), Plavy, Žabekuk, Lijeskov, Morana (Moransko kopito, Moranski brod, Moran na Skadarskom jezeru!), Zuzi, čitaj Cuci, u Curozuzi, Bukov, Varnici = Vranići, Chotici, Dedic, Grebci, Gardec = gradac, Trnovo, Hlm, Cholmec, Jezery, Želvjilag (*žel've* = kornjača, u Bjelošima ovaj arhaizam je evoluirao u toponim Željdrug, v. Šekularac 1987: 249) i sl. U kvadratima 24-29. nalazimo dopune: Kokoti, Kuče, Zetin, Nevesinje, Lastva, Trebinje, Sitnica, Lijeska, Lub'nica, Rovce, Bychori...! U kvadratima 26-31 - Karuč, kao na Jeze-

ru, Krupac, kao kod Nikšića, Kamenica, Zverin kao na Lovćenu (Zvjerinac), Pijesky (Pijeske na Jezeru), Kanja (Kanjoši u Paštrovićima), Stan- (Stanjevići), Bardo, Golešin, Rogov, Terp (Drpe)...

Ako bismo rekli da je sve ovo slučajno, morali bismo se zapitati, zajedno s Trubačevom: "Da nije mnogo tih slučajnosti?!"

Vratimo se sada mapi br. 9 Hane Skalove, koju smo pročistili da može da se čita. U desnoj polovini odmah primjećujemo: Lješane kao grad i kraj, a uz Lješane: Sitnicu i Ribnicu! Zatim, prema severozapadu: Ostroški kraj, Šestlin (Šestani?), Garčin (Garač?), Chotin i Choten (1455. u ugovoru s Venecijom na Vranjini upisani su Hoteni?). Tu su i Kujavice (Kujava kod Danilovgrada), Dupnica (mjesto Dupila), Mirotići, Carnici (Crnica?), Lješnica, Jezero i Malošići (Malonšići?), Virov(i) (Vir?), a u donjem dijelu Parpartno (Prapatna?), Bukovica, Krina (Krinica), Kamenica... I sve to - slučajno?

Pogledajmo sada spisak toponima u kvadratu 13: Vranići. Našu pažnju privlače: Cetinje, Cetinjsko polje, Grahovo, Grahovac, Jezero, Ljubotinj, Parci, Rijeka, Zvjerin, Žablja rijeka (Žabljak), kao i niz toponima od imena: Otaš, Radun, Rogan, Borko, Bal, Bodin, Lopica! Tu su, da ne zaboravimo, još jedni Lješani.

Pored Cetinja i Cetinjskog polja imamo u Polabljju čak i Katun, kao osnovu naziva Katunske nahije! To ne samo da znači da treba prihvatiti etimologiju katuna od *hata* = koliba već i to da treba odustati od vezivanja katuna za albanski ili turski leksički fond, a posebno - da treba izbiti iz glave da je to neki novi termin koji nam je donijela Osman-ska carevina.

Paštrovići kao 'catuni Cernagore' pominju se već 1435. u međudržavnom ugovoru Đurđa Smederevca i Venecija. U uputstvu mletačkog Senata od 28. V 1435. tvrdi se da su, osim Paštrovića i Reževića 'sišli s Brda Crne Gore... katuni Lastve (danas Petrovac -p.n.) kao i drugih sela koje okuplja paštrovski zbor' (I. Božić, *Nemirno Pomorje XV veka*, Beograd 1979: 150, 153). U Bjelopavlicima bilježi se Katunima 1492. u povelji Đurđa Crnojevića. Sve je to, dakle, starije od učvršćivanja turske vlasti.

Da je takvih paralela mnogo više, dokazuje građa koju smo ovde objavili. Registrujući podudarnost određenijeh plemenskih imena u polapsko-pomorskom i zetsko-pomorskom prostoru, mi ne tvrdimo da su sve te podudarnosti dokaz seobe određenog plemena ili dijela ple-

mena sa severozapada na jugoistok. Ako u oba područja imamo isti leksički fond, onda možemo pretpostaviti da će i dalji razvoj jezika plemena koja su se razdvojila teći donekle paralelno, a razlika će se pojaviti pod dejstvom različitijih uticaja. Prema tome, za nas je podjednako zanimljivo da na oba područja imamo Šarance, odnosno Išarnicu i sa stanovišta ekvacije leksičkog fonda i sa stanovišta plemenskih imena (Stammesnamen).

Ako pređemo još jednom Registar, tražeći one toponime koji označavaju ili pleme ili naselje čije je ime na jugu izraslo u plemensko, naći ćemo ove podudarnosti: Bajice (12), Bandići (19), Barda (Brda 24), Bileća (47), Branovići (28), Bjelice (35), Brežani = Brežine (92), Crmnica (110), Cetinje (114), Ceklin (116), Cuce (119), Dobrota (150), Doljani (157), Garač (174), Gacko (175), Gusinje (176), Grahovo (177), Genta (182), Golašin (199), Gorska (župa) (205), Humci (230), Hoti (231), Jezera (251), Katun (269), Kokoti (282), Komarnica (288), Krajina = Krajna (310), Krasnići (313), Kriči (317), Krivošije (321), Kuči (325, 326), Lješani (349), Lijeva - (350), Ljubice (360), Ljutići (363), Lastva (373), Ljubotinj (377), Lužani (383), Malošići (394), Macavare (396), Mojkovac (433), Moračani (437), Murići (445), Njeguši (452), Nudo (453), Ostrog (466), Podlužje (468), Paštrovići (482), Piva (484), Plana (485), Plav (486), Pješivci (490), Podgorje (495), Pomorje (501), Podgorica (510), Prevlaka (519), Plužine (492), Riječani (557), Rovca (571), Rudine (576), Rumija (578), Stanjevići (613), Trebjesa (662), Trebinje (664), Vranići (684), Velestovo (690), Zagorje (721)... Spisak se može sužavati na važnije, i širiti na manje važne, ali više nam govora o nekoj slučajnosti!

Racionalno objašnjenje ovakvih podudarnosti daje nam Vojin Matić u svojoj veoma zanimljivoj knjizi **Psihoanaliza mitske prošlosti** (1976: 81-82):

"Moramo pretpostaviti da su se pri seobama, pa i seobi Slovena, svi rodovi, plemena i savezi selili zajedno, pošto su jedino tako mogli sebi obezbediti egzogramno stupanje u brak, ishranu i snabdevanje, koje je u rodovskom sistemu bilo strogo specijalizovano. Svaki rod imao je svoju domaću i obrednu životinju, a zabrana da se njome hrani često se odnosila i na produkte koji se od nje dobijaju: pravoslavci se, na primer, ne smeju u vreme posta hraniti ni mlekom ni mlečnim proizvodima. Totem-životinje pojedinih rodova nisu se ponavljale u okviru bratstva, ali su se u okviru plemena i saveza mogle ponoviti nebrojeno

puta. Još i danas postoji tradicija po kojoj se zabranjuje ne samo sklapanje braka između osoba istoga roda nego se nalaže da se one biraju u određenim, često dosta udaljenim rodovima. Rodovi jednog plemena ne samo da zbog svega toga migriraju zajedno, nego se pri seobama drže međusobnih prostornih odnosa u kraju iz koga dolaze i u predelima u koje su se doselili traže, koliko mogu odgovarajuću konfiguraciju zemljišta, ili ga doteruju imitacijom brda, sečom ili održavanjem šume i močvare. *Australijska plemena, kada bi dolazila na poziv vlasti, nesvesno bi se razmeštala jedna prema drugima u istom onakvom prostornom rasporedu u kakvom su i živela. Kamp, u kome provode nekoliko dana, minijatura je celog kontinenta, što je posledica rituala i običaja kojima su socijalne jedinice međusobno vezane*".

Dodajmo i ovu napomenu:

"Još stolicima posle seobe, svi narodi održavaju kontakte sa udaljenim zajednicama, i to je najverovatnije razlog što heroji i sveti kraljevi, da bi izvršili otmicu baš u onom rodu i plemenu s kojima ritualno saraduju i posle odseljenja, ponekad moraju da prevale stotine kilometara".

Da li je baš slučajno da se u nas pojavljuju Sasi kao rudari, to jeste zato što su samo oni znali rudarski zanat, ili zato što su bili naši 'poznanici stari'?

11. Rujan, Hruodland - Crvena zemlja - Crvena gora?

Rujan, njem. Rügen, u nekim izvorima i Rana, što može da bude izvedeno od Rujana, ali i od Vrana, starovisokonjem. Hruodland, novonjem. Rugeland = Crvena zemlja, dobio je ime po *ruju*, koji je bio važna industrijska biljka i u Crnoj Gori, i upotrebljavao se za bojenje tkanina i štavljenje kože.

O 'crvenoj zemlji' priča nam Vojin Matić ovo:

"Naziv 'crvena zemlja' upućuju na ostrvo Rujan na kome je, po opisu Saksa Gramatika, bio Svetovidov hram. Ime Rujan, kao i njemačko Rugeland, govori da se radilo o crvenoj zemlji..." (Psihoanaliza mitske prošlosti, 1976, 19).

Pošto su naši preci bili pagani, klanjali su se drvenijem kipovima, bolvanima = balvanima, i odatle po Crnoj Gori - Boani. O tome, pak, prije no se vratimo Matiću, piše J. Kovačević u Istoriji Crne Gore, I

(1967, 305):

"Bovan (na primjer, krš između Kruga i Trinja, ili lokalitet kod Stoca, Boan u Bajicama i u Drobnojaku) dolazi od bolvan (balvan) u značenju kip boga, vjerovatno od drveta". Postojao je ritual bacanja lutke 'Germana' u vodu, njegovan nakon hristijanizacije. Smatralo se, dakle, da je otud donesen običaj! Od stvnjem. Hruodland, njem. Rugeland, nastao je srednjevjekovni ep o Rolandu, a Roland je iz Italije prešao k nama kao Orlando (Dubrovnik), odakle i patronim: Orlandić. Kada je njemački car Sigismund potučen od Turaka kod Nikopolja 1396. godine, sklonio se u Dubrovnik, gde su njega i njegovu pratnju lijepo dočekali, kao sizerenu mu isplatili veću sumu u zlatu, a on je dubrovačkog kneza proizveo u viteza zlatne uzengije. Vjerovatno je, piše Matić (17), tom prilikom došlo do obećanja gradskih sloboda u Dubrovniku, čiji je simbol, u ondašnjim primorskim gradovima i na raskrscima puteva jednog dijela Njemačke, bio upravo - Roland. Pod dubrovačkim Orlandom pronađena je bakarna ploča, postavljena 1419. godine, s natpisom u kome se pominje car Sigismund!

Lokalna tradicija, vezana za Rolanda - Orlanda, vezana je za spomenik koji je postojao i prije posete cara Sigismunda. Sloveni su, produžava Matić (32) "osnovali Dubrovnik oko svoga balvana". Pošto je drveni kip bio pagansko božanstvo, rođen je i njegov dvojnjak, demon, kao u narodnoj pjesmi Car Dukljan i Krstitelj Jovan (12). Crkva je, razumljivo, videla u tim kipovima ostatak suparničke, mnogobožacke religije, pa je drveni oblik zamijenjen kamenom imitacijom, sa zašiljenim vrhom, i taj dalmatinski karum služio je za izvršenje sudskih presuda, objavljivanje naređenja pa i kao - stub srama. Taman takav stub sa zašiljenim vrhom nalazimo pod satom, na kotorskom Trgu oružja!

"Pri prelasku u patrijarhat, paredrosa zamenjuje heroj, a balvan, koji i dalje može ostati centar kulta, doživljava se i kao u drvetu zarobljeno muško božanstvo, kao Baš-čelik u našoj narodnoj priči. Balvan postepeno postaje simbol muške plodnosti i javlja se i kao falus" (Matić, 34). "Između stuba, koji nosi krov, i sohe, koja nosi nebo i predstavlja demonsko biće, postoji kod nas paralela, kao i između drveta života i mističnog krsta koji podupire nebo. Durmitor, kao što navodi Vuk u svom Rječniku, nazivaju nebeskom sohom, što nas vraća na antičkog diva Atlasa koji podupire nebo". (Isto, 35).

"Obredi oko balvana izvođeni su stotinama godina, i oni su se

diferencirali prema karakteru onoga što je balvan simbolisao. I sami obredi su se menjali, pa su se od značajnih i proročanskih rituala, od kojih je zavisila sudbina cele zajednice, uz postepeno normalizovanje, pretvarali u rutinske obrede, specifične sastanke, suđenja, izlete, narodne običaje i zabave". (Isto, 42).

Mislimo da je isto značenje balvana imao i poznati i istorijski cetinjski brijest, pod kojim je knjaz i kralj Nikola dijelio pravdu. Shvatajući tradicionalni i simbolični značaj brijesta ispred Biljarde, oni koji su uništili Crnu Goru 1918. godine posekli su i pomenuto sveto drvo!

Ono je, naime, bilo daleki odjek baltičke tradicije paganskog kipa od drveta.

"Praznično bojenje Orlanda crvenom bojom", piše dalje Matić, "dokazuje našu hipotezu o slovenskom poreklu Orlanda sa ostrva Rujana, gde je, prema psihologiji onog vremena, gordo odolevao german-skim napadima" (48).

Matić se bavi i legendom o osnivanju Dubrovnika, koju donosi Dukljanin. "Kralj Radoslav ili Radosav, ded kralja Radoslava ili Pavlimira, osnivača Dubrovnika, očigledno je naslednik slovenskog belog boga. Radoslav čak i nosi nadimak Bello, što ukazuje kako na njegovo poreklo, tako i na splet božanskih blizanaca, čija lepota, i u indoiran-skom i u našem mitu, uvek zaslepljuje. Radoslav ima svog antagonistu, koji se u raznim izvorima zove čas Berislav, čas Časlav, i on se, pošto je učinio bogohulno delo oteravši kralja punog vrlina, prema hronici udavio". (Isto, 49)

Poslije onoga što je prokomentarisao Erdeljanović u **Staroj Crnoj Gori** (1926, 34-57), da je ime Crne gore nastalo od velike, guste šume, koja je, posmatrana s mora, izgledala tamno, u novije vrijeme ovo je pitanje dvaput temeljitije raspravljeno, iako na malom prostoru. Prvo je D. Dragojlović objavio studijicu **Ime Zeta - Zenta i svetlosti valkan-skih relikata** (Istorijski zapisi 1970, 297-306), u kojoj je tražio vezu između antičkog naziva Duklja (Doclea), srednjevjekovnog Genta - Zenta - Zeta i novijeg - Crna Gora. Njegov je zaključak ovaj. Rimsko-vizantijski naziv Doclea, Dioclia dolazi od ie. *dhoukl* = taman, crn, i zamijenjen je novijim Genta - Zenta u značenju *crvena*. Time bi se, po njemu, objasnio ne samo termin Croatia Rubea u Dukljanina (da li toga ima kod njega? - p.n.) nego i mletačko *Melinia*, koji stoji upore-do sa poznatijim stranim oblikom - Montenegro u Ljubićevim **Listina-**

ma (I, 192). "Mletački naziv Melinija očito potiče od indoevropskog korena *mel* u značenju crn, a albanski Malesija od indoevropskog korena *mal*, u značenju *crven*, *mrk*, a ne kako se obično misli: *brdovit*. Isti indoevropski koren sačuvan je ne samo u našem oronimu Maljen i reči *malina*, očito zbog njenog crvenog ploda, nego i u albanskom nazivu plemena Mrkojevića - Pamal ok ili Ne mal ok, u kojem je moguće lako izdvojiti indoevropski koren *mal* u značenju *mrk*, *crven*", veli Dragojlović. I nastavlja:

"Toponim Crmnica, koji očito stoji u nekoj vezi sa toponimom Rubea, zapisan je u Letopisu popa Dukljanina u obliku *Cermoniza* i *Cermeniza* (crvena). "Dragojlović dalje navodi da je Crmnica u jednoj povelji iz 1318. godine navedena kao Crnica (crna), ali u drugoj, Stefana Dečanskog: Črnmica, crvena, dok je u latinskim izvorima preovladao oblik Cernica, crna. U jednom dokumentu iz 1454. zove se Carvnica, a u pismu Skender-bega Crnojevića iz 1527. godine: Crvnica.

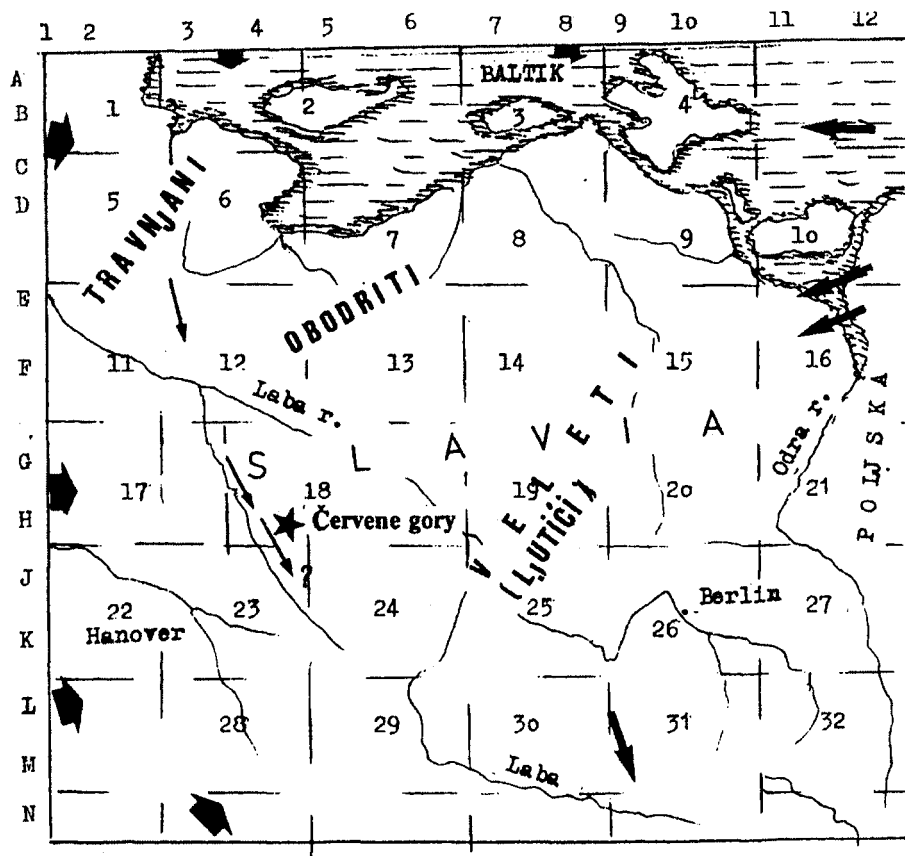
Konstantin Filozof, jedan od najučenijih naših srednjevjekovnih pisaca, spominjući skopsku Crnu Goru, čas je naziva *crnom* a čas *crvenom*, veli Dragojlović.

"Preovlađivanje imena černa (gora) mesto čermna (crvena gora), bilo je neminovno po zakonima redukcije konsonantskih grupa u našem sadašnjem jeziku".

Ne spominjući Dragojlovića, jer se usmjerio na literaturu koju je koristio Erdeljanović 1926. godine, A. Mladenović je svojim argumentima podržao njegov zaključak da se radi o Crvenoj Gori! (V. *Jedna pretpostavka o postanku imena Crna Gora*, Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku XVII/1, 1974, 246-249).

Naglašavajući da su i Erdeljanović i Jireček ime Crmnice izvodili 'od naše riječi *čr'm'n'* koja znači *crven'* i da je Jireček skrenuo pažnju na rijeku Crmnicu 'jer i njena voda zbog okolnog zemljišta dobija za vreme provodanja crvenkastu boju, pa se posle po reci prozvala i cela župa oko nje' (Erdeljanović, 88-89), A. Mladenović iznosi pretpostavku da je ime Crne Gore moglo postati od starog **čr'm'na gora* ('crvena gora', 'crvena šuma'), a ovaj stari pridev, u skladu s odgovarajućim fonetskim promenama poznatim našem jeziku u ranijim epohama, izmenio se u *crna gora* (*čr'm'na* - *črmna* - *črna* - *crna*), zadržavši, naravno pomeñuto značenje".

Podsjetimo se, u kvadratu 18. imamo *Červene gory!*

Mladenović navodi podatak iz L. Vujovića o toponimu Črmenj između Bara i Sutomora i pomen toponima Črmena Gora u Rječniku JAZU I, 839. Takođe, navodi i Črmeniku blizu Ohrida, u Albaniji koja je, po Selišćevu, dobila ime po boji tla ("nad serpentinom vozvyšajutsja krasnyje pesčanyije plasty"). Takođe navodi da u Rijeci Piperskoj, 6 km od Bioča, postoji okomita stijena koju narod zove Crnica, iako je stijena crvene boje, pa je stariji naziv svakako bio Črpnica.

"Kao što je zemlja crvene boje u Crmnici mogla dati povoda da se ovom kraju da pomenuto ime (Črpnica), tako je isto i boja zemlje a i crvenkasta boja rastinja mogla inspirisati slovenski živalj na ostalom terenu nekadašnje tzv. Stare Crne Gore da ovaj predeo dobije ime od prideva črpnna. Jer poznato je da je u srnogorskom kršu, po vrtačama i uvalama gde se nalaze veći ili manji delovi plodnog tla, to zemljište

crvenkaste boje, što inače odlikuje naše karsne predele, ali ne i samo njih. "Dalje ukazuje na sitnogoricu koju narod zove *podubica*. Ova podubica u jesen i zimu čuva lišće dok ne dođe novo, a to je lišće crvenkaste boje. Ovome svakako, ističe Mladenović, treba dodati i *ruj* odnosno *rujevinu*, koja se primjenjuje u bojenju tkanina i štavljenju koža, a Crnogorci su je izvozili. Kao važnom izvoznom artiklu rujevini poklanja pažnju i sekretar knjaza Danila Francuz A. Delari.

Time smo došli i do Rujana u Baltičkom moru, i do 'rujnog vina' narodne pjesme, koja čuva starije jezičke i leksičke slojeve.

Na Rujanu smo našli oko 120 toponima koji nalaze paralele u Crnoj Gori. Među ostalim i - Crmnicu, Njeguše, Hote i dr.

12. Travnjani i Šaranci

Imamo razloga da između 32 mape H. Skalove izdvojimo još jednu, br. 6, pročišćenu, tako da može da se čita ono što je na njoj značajno za nas. Imamo u vidu ove toponime:

Berislavci (3), Biste-, Bliz-, Bojke, Breznik, Čarađe, Crkvica, Drač- (2), Godovo, Golubovići, Govanac, Grabov-, Greben, Grobnice (2), Gumanac, Hum, Jasen, Kosov-, Krapov-, Leđan, Ljubica, Lokvica, Ljubović, Ljubotinj (2), Maline, Močal, Mogila, Nosković, Odoljen, Podlug, Perun, Plana, Pogače, Polica (2), Poščerje, Predolje, Prevlaka, Prodanović, Radišević, Režić, Rožanac, Sedlo, Sljeme, Strekanica, Drpe, Travna, Utjeha, Utin (2), Ratimir i Ljubaš = 50.

Tu se nema što naročito reći, sem da u ugovoru Stefanice Crnojevića 1455. sa Venecijom u Zeti postoji pleme Lubizi. Škrivanić, čiji kriterijum nijesmo mogli da dokučimo, ne bilježi ovaj toponim u *Imeniku geografskih naziva srednjovekovne Zete!*

U Reg. pod 235. je objašnjeno da je između plemena, u svrhu sprječavanja sukoba, paljena trava ili podizana šuma (Branibor). Ovo spaljeno područje, ničija zemlja, zvalo se u govoru starih Slovena Ižarnica. Zato su Šaranci prvi put zabilježeni 1455. pod nazivom: Išarnica, mj. Ižarnica. Eto kako jedan termin može da nastane i da se izmijeni do neprepoznatljivosti. Iz imena Šaranci zaista bi, bez ovakve dokumentacije, teško mogao da se izvede stari slovenski termin: *ižarnica*. Isarnho je svevski oblik slovenskog termina. O tome Engels piše u *Poriijeklu porodice*. I Erdeljanović u radu o Kučima (1907: 33-34) kada

ukazuje na potrebu stočarsko-ratarskih plemena 'da imaju oko sebe prostrano pusto zemljište'!

Za Travnjane Herman piše isto što i za Srbe, Hrvate i Obodrite. Da su dio plemena ili sušedi Obodrita na donjoj Labi, a da svoje imenjake imaju u današnjoj Jugoslaviji (Travunjane) (1971: 20. i dalje). Fricke (Fritze 1960: 153) misli da su Travnjani drugo ime ('aine Zweitbezeichnung') slovenskih Vagra. Ime bi, po Hermanu, dolazilo od rijeke Trava u istočnom Halštajnu (Holstein) (Herrmann 1968: 18). Kunstman (1981: 414) upućuje na članke: Trawna (J. Strzelczyk), Trawniya (J. Lesny) i Trawunianie (F. Slawski, J. Lesny) u *Slovníku VI*, 1 (1977): 144. i dalje. Ekvacija je prihvaćena: Travnjane bi bili Travunjani. Samo je sukob oko pravca kretanja. Herman i Kunstman misle da su ovi sa juga pošli na ševeroistok, dok je uobičajeno mišljenje da su Travnjani sa ševera došli na jug. Problem, međutim, nije riješen jer ime južnoslovenskih Travunjana izvodimo od pokrajinskog imena Travunija, a ovo od Terbounia u Porfirogeneta (X. st.), Tribunia u Dukljanina (XII st.). Ne znamo odakle je Ferjančić (1959: 62) našao Dukljaninov oblik Trivunia. Ferjančić navodi da je Šafarik izvodio oblik Travunija od lat. *trans-* i grč. *bounos*, tj. oni preko Bune, ali je samu kompoziciju nazvao ilirsko-latinskom (?). S. Novaković je polazio od *trijeba* = *sacrificium* = žrtvenik, *trijebište* = *altare* (što je rijedak singular), a to je objašnjavao činjenicom da su Sloveni u ovoj oblasti našli dosta rimskih crkvišta. Jireček smatra da je ime ilirskog porijekla, ali da su ga Sloveni preinačili od glagola *trijebiti*. Skok - da je Car čuo za slovensku riječ *tvrdnja*, *tvrdinja* i da je na osnovu toga došao do svoje etimologije imena oblasti. Dakle, samo je Jireček mislio na *trijebljenje*, krčenje zemljišta. Najstariji slovenski oblik bio bi iz 1345. 'onogazi trga na Trijebini', a to bi izričito upućivalo na Trijebinu, trijebljeno, raskršeno zemljište, kao i u slučaju Trijebač - Zatrijebač u Kućima. U tom slučaju ne bi bilo nikakve veze, sem privida, između Travnjana i Travunjana. No, postavlja se pitanje: zar nije neobično da se jedna rijeka zove Travna po travi?

13. Ko su bili Vetonci Ane Komnine u dolini Neretve?

Ovo pitanje raspravljao je R. Novaković u posebnom radu (1971), ali se vratio tome i u drugoj knjizi (1981), gde je donio mapu na kojoj su Vetonci u Polabljju ucrtani kao Bitenci. Šafarik (1837: 612) tumači taj

plemenski naziv od *vijet*, odakle je i *vijeta*, lat. *habitaculum*, *povijet*, lat. *pagus*, *vitati* - *habitare* = stanovati, obitavati. Daje, međutim, i drugu varijantu, koja je po nama i jedina, jer se oslanja na stari izvor, a to je Titmar Merzeburški. On kaže da su 'dicti sclavonicae Vathenici, Cukeburgenses' = gradski panduri. Dakle, ime je nastalo iz zanimanja gradskih stražara, pozornika. Ovi su Vethenici obuhvaćeni mapom 18. u Hane Skalove.

U Ane Komnine, vizantijskog autora XII vijeka, koja je 1148. dovršila Aleksijadu, nalazimo dvije kratke napomene o Vetoncima = Neretljanima. Opisujući situaciju u Vizantiji u vrijeme kad je njen otac preuzeo vlast, ona kaže da je država bila izložena napadima 'Skita', tj. Pečenjega sa ševera, 'Kelta', tj. Normana sa zapada i 'Ismaelita' = Seldžuka sa istoka, a da se i ne govori o bezbrojnim lađama saracenskih gusara, koje su pustošile morem, i s onim 'koje je (izgradila) gramzivost Vetonaca (ton Ouetonon) i mržnja protiv romejskog carstva'.

Na drugom mjestu opisuje položaj Drača i jadransku obalu 'do varvara Vetonaca, kojima upravo nasuprot leži zemlja Apulaca' (*Viz. izvori*, III, 1966: 375, 393. Obradio B. Krekić).

Prva vijest odnosi se na 1081. godinu, dok druga, bez datuma, dolazi odmah poslije odlomka o 1114. godini.

Ovi su Vetonci (Vethenici) iz obodritskog saveza, ali južno od njih stoji na mapama Bijela zemlja, kao teritorija Ljutića, tako da ne možemo sigurno tvrditi kojoj grupi pripadaju. Sušedi su Glinjana, za koje je rizično tražiti paralelu u Glini, mada naselja Glina imamo samo u Sloveniji i Hrvatskoj, dakle, na relativno malom prostoru. Takođe, iz ovoga pravca, sa Blatika, mogli su doći i Rarozi za koje neki vele da su, takođe, Obodriti. Adam Bremenski (II, 10) kaže: "Obotriti qui altero nomine Reregi vocantur", a na drugom mjestu (III, 21): "Obodriti vel Reregi". Isto potvrđuje i analista Sakso Gramatikus. Ovome imenu ne nalazimo para na jugu, ali moramo primijetiti da je *rarog* riba iz roda *jastoga* (*falco syanopus*) i da se nalazi samo na slovenačkim jelovnicima.

14. Dvornikove teze o Neretljanima, knezu, vojvodi, županu, banu

Analizirajući Dvornikov komentar Porfirogeneta u londonskom izdanju (1962: 120), R. Novaković zapaža ovu Dvornikovu konstataciju: "Dostojanstvo župana postoji samo među Hrvatima, južnim Srbi-

ma i Zorbima (Sorbs, Sorabs, Serbs) u današnjoj Saksoniji... što ide u prilog iranskoj hipotezi".

Što se tiče Neretljana koji nas ovđe zanimaju, jer spadaju u Pomorje balkansko, Dvornik, po Novakoviću (1981: 327) kaže da Neretljanima 'nije upravljao arhont ili župan kao što je slučaj sa ostalim Slovenima'. Izgleda, kaže on, da su bili potčinjeni jednom oligarhijskom režimu u kojem je rukovođenje političkim poslovima bilo u rukama plemenskih glavara. Ovđe se Dvornik poziva na Jovana Đakona, koji spominje neretljanskog kneza okruženog brojnim pučanstvom. Neobično je zanimljivo, nastavlja Novaković, da Dvornik primjećuje da je ovaj neretljanski sistem sličan onom među Polapskim Slovenima, pri čemu dodaje da Neretljani jedva da su i bili pod uticajem Hrvata ili Srba. *Dvorniku se čak čini da su Neretljani naselili svoje područje prije nego što su i Hrvati i Srbi došli u Ilirikum.* (Dvornik, 1962: 141-142).

Za ovu smjelu Dvornikovu tezu lako je naći potvrde u onomastičkoj građi Polablja. U Registru toponima koja je obradio Trautman, kao ni u Hane Skalove, niđe nema traga ni o župi ni o županima. Ali zato ima:

Kneze 1390, 'slavicalis Knesen' 1230, Knezegranica 1174/1219, Cnasi 1283, 'Knezytz 1320, Knesytze 1314/8, Knegyn 1375, 'villa Knegene' 1263... (II: 99).

Nema ni župana ni bana, avarskih titula koje su Srbi i Hrvati donijeli na Balkan. A *knendz* >> knez je od gotskog *kuning-*.

15. Hum i Travunija u kvadratu 18

Ako postoji neka veza između polapskih i neretljanskih Vetonaca, to bi se moralo pokazati i u komparaciji toponima.

Neretljani su nazivani Arentanima, Narentanima, prema pred-slovenskom imenu rijeke: Narenta.

Nazivali su ih i: Paganima, jer su se najduže oprli crkvi.

Postali su, kasnije, i Neretljani, prema slovenskom imenu rijeke, koje je slično pred-slovenskom imenu. Nerēt = *rybolovnaja verša* (Fasmer III/1987: 65). Neretva - pritoka Buga.

U literaturi ima traga o Neretljanima kao Marianima. Mi smo u Reg. iznijeli Skokovo mišljenje da to znači: Morjani, prema skraćenom nazivu čitavog područja: Morska mjesto Pomorska zemlja, kao u Hilandarskoj povelji Stefana Nemanje, što je Sveti Sava ispravio kad je

napisao da je 'arhiepiškop srpske zemlje i pomorske' a ne 'morske'. (Morjani se pominju i u Svetostefanskoj hrisovulji kralja Milutina pa je Budimir mislio da je to od indoiranskog termina: *mora*, vojni odred (1975: 53-55), ali se tome protivi sufiks *-jani*; prije bi se očekivalo *-nici*, *-ci*, kao: *vojnici*, *konjanici*, *strijelci*, ili *-vet-nici* = Vetonci. Dakle, bar dio Neretljana, među kojima moramo suponirati više plemena, došao je iz krajeva koji pripadaju Pomorju baltičkom (njem. Pommern, kao na skici Trautmana).

Osim raznih imena za dio Pomorja zapadnog koji obuhvata dolinu Neretve, imamo problem i sa identifikacijom jednog plemenskog imena u Polablju, a to su *Drawehn* Polabljani, baš u kvadratu 18, koje treba razlikovati od plemena Drevene, koji se i etimološki i metanastazički mogu povezati sa ruskim Derevljanima Nestora. Mošinjski je došao blizu ovih Drevjena, tražeći vezu između ruskih Derevljana i toponima Drevič, na jugu starosrpskog prostora.

Mošinjski se bavio upravo zagonetkama plemenskih imena (1980), unoseći u podnaslov riječi 'etnogeneza i topogeneza Slovena'. Kao što se vidi, on polapske Lješane povezuje sa Lešićima u području Moračana (kvadrat 25), Lendane sa Lužanima, a od Drevljana izvodi i ruske Dregoviče i grčke Draguvite. Takođe, vidi se da dio Obodrita upućuje na Balkan, a dio na severozapad, ka Danskoj. Budući da su stari Sloveni živjeli u drvenim kućama, pa su i njihovi gradovi na našem primorju (Pomorju) - Dubrovnik, Kotor i drugi bili drveni, a slama se skidala sa dubrovačkih krovova tek u XV stoljeću, nema ništa nelogično da se po nazivu za slovensko selo (*derevnja*) prozove i pleme. Ali Draven nije Dreven. Šafarik (1837: 651) ne odvajava ova dva plemena, pa i ne pominje Drevene u kvadratu 14 (Bijela zemlja) nego samo ove u kvadratu 18, koje locira uz rijeku Jeza kao i Vetonce.

Mi imamo ovde u vidu činjenicu da izgovor zvučnog *d* i bezvučnog *t* u Polablju nije siguran, pa bi Draven moglo da bude i Traven. Rijeka Drava u Polablju je u kvadratu 6. Dravena takođe. A u kvadratu 18. imamo Dravište, njiva, Drawaina, njiva što bi lakše bilo vezivati za travu nego za korijen predslovenske Drave. S druge strane, ime rijeke Travena u kvadratu 6. teško je izvoditi iz apelativa *trava*. Ako se pogleda na mapu 6. Hane Skalove, vidi se da se isti vodotok naziva u jednom dijelu toka (severnom) - Travna, u sredini i Dravna i Travena (786. g.), dok je u donjem dijelu Drava i Trave. Zato zaključujemo: da se pleme Draven

u kvadratu 18. ne može miješati sa plemenom Drevani u kvadratu 24, ali se zato mora tražiti veza između ševerozapadnog plemenskog naziva Travnjane i ovog, ne mnogo udaljenog, s druge strane Labe, u Wendlandu = Slaviji.

Dodatni razlog za ovo nalazimo u činjenici da se u blizini Drave - Trave u kvadratu 6. nalaze toponimi: *Suentana* (798), *Sventinsko polje* (798), *Zventifeld* (808), *Sventina*, grad (1227), na osnovu čega je nastao i pokrajinski naziv *Sventina* = Svetinja, dok se na jugu od ovog područja nalazi Isarnho = Ižarnica, kao znak da je tu bila granica plemena, među kojima je izareno (spaljeno) područje ničije zemlje. Ako se ime Travunije izvodi iz žrtvenika (treba), onda bi i ovđe moglo da se radi o istome. A to bi bila dodatna veza između Travnjana na ševeru i Travunjana na jugu.

U Polablju ćemo, u raznim kvadratima (!), naći znatan broj karakterističnih toponima čije paralele imamo u Travuniji i Humu. Mi ćemo navesti te toponime, sa kvadratom u kome se javljaju u Polablju u zagradi: *Baba* (4, 10, 18, 17); *Bileića*, njiva (18) = *Bileća?*; *Bijeljani* (18), *Blato* (18); *Byšin* (19) = *Bišina*; *Čarnica* (18), *Cernica*, *Bileća*; *Cemer*, lično ime u Trautmana (MH: 40), možda u vezi sa toponimima: *Zemr* u kvadratu 32. i *Žemirov* u kv. 8, a u Travuniji sa oronimom *Čemerno*, iako ime planine ne zvuči tako kao da je homonimskog postanja; *Dbra*, *Dbriza* u Pomorju Poljske (II: 9); *Darčov* (18) = *Dračevo*; *Čaple* (13, 15, 18), *Čaplic* (24), *Čaplica* (30); *Doljany* (18); *Domanici* (18) = *Doman(ov)ić?*; *Dubrava* (18); *Domešov* (9, 16), *Domaševici* (4) = *Domaševo* ispod *Viduše*, *Bileća*; *Dobrogošč* (19) = *Dobriškošće* kod *Konjica*; *Grab* (18), *Grabovici* (4) = *Grabovica* ispod *Jablanice*; *Chodino*, *Chodno* (18) = *Hodovo* kod *Trijebnja*, *Hodbina* kod *Blagaja*; takođe: *Chudino*, *Chuden* (18); *Chotov* (7, 8, 26, 29, 31) = *Hutovo?*; *Gatna Jarina* (18), *Gat* (9, 14, 25), *Gatove jezero* (14) = *Gat-sko Gacko?*; *Jablica* (4, 7, 9), *Jablo* (18, 19) = *Jablanica?*; *Kokorin* (18) = *Kokorina* kod *Blagaja*; *Kaly* (18) = *Kalinovik?*; *Kyje* (18) = *Kijevo*, *Popovo Polje*; *Chotza* (26), *Choteč* (4, 14, 20) = *Foča*; *Chojnica* (24) = *Fojnica*; *Chlm* (25), *Cholm* (12, 15, 18, 21, 25, 27) = *Hum*; *Chlijevin* (8, 23), *Chlevy* (8, 13, 14, 19) = *Hlijevno Livno?*, 'polje Hlivanjsko' u Hrvatskoj kronici, *Clivno* u Marulićevom prijevodu; *Konitz* na *Rujanu* (4) = *Konjic*; *Karvica* (15, 18, 4, 24, 20, 31) = *Kravica*, vodopad zapadno od *Čapljine*; *Ključ* (10, 16), *Ključ* (4, 7, 18, 30) = *Ključ* kod *Gackog*; *Koryta* (29) =

Korita; *Ljubin* (4, 10, 14, 15, 16, 31), *Ljubinj* (18) = Ljubinje; *Milevino* (18) = Miljevina kod Foče; *Nebbesin* (I: 122), nema u H. Skalove, ali ima *Neuiuzinen* (24) = Nevesinje?; *Opyzy* (18) = Opuzen?; *Predoly* (18) = Predolje kod Stoca; *Rokotin* (18) = Rogotin kod Ploča (Kardeljevo); *Popovo Polje* (9); *Roztok* (8, 14, 27, 30), *Roztoky* (8), *Roztoka* (16) = Rostok, delta Neretve na istorijskim mapama; *Sutom* (18) = Sutina?; *Stolec* (16), *Stolec* (18, njiva) = Stolac; *Sucha* (12, 16, 23, 25, 29, 30, 31, 32), *Sucholanec*, *Sucholedo*, *Sucholoče* (18) = Suha kod Tjentišta; *Trebele* (18), *Trebin* (3, 27), *Trebkov* (18), *Trebnica*, njiva (18, 23), *Trebnica*, grad (29), *Trebnica* (27, 29, 32), *Trebešici* (4), *Trebogošć* (25, 30) = Trebinje, Trebišnjica; *Večer* (18, njiva) = Vecenike? u Dukljanina; *Venćenir* (9) = isto; *Vetrino* (18) = Vjetrenica kod Popova Polja; *Vrbica* (18) = Vrbnica, Tjentište; *Viduchova* (21) = Viduša?, planina; *Vyšentim* (15) u mogućoj vezi sa Višetićima?; *Zalom* (18, njiva) = Zalomska rijeka; *Zelena gora* (18) = Zelengora; *Žernovice* (18, njiva) = Žrnovica kod Dubrovnika.

Kao što se vidi, znatan broj ovih toponima nalazi se i u kvadratu 18. u Polabljju i u Travuniji i Zahumlju. Prema tome, ima razloga da se misli kako stvarno postoji veza između Travnjana na severu i Travunjana na jugu, kao što je to definisao Herman.

Na isti način se mora računati i s time da postoji veza između Moračana i Lješana, Cuca i Bjelica, Trebješana i Riječana u Polabljju i u Crnoj Gori.

16. Teze J. Nelepe o zapadnom porijeklu Južnih Slovena

V. Manjčak (W. Manczak) u svojoj monografiji o pradomovini Slovena (*Praojczyzna Slowian*, 1981) posvećuje jedno poglavlje migraciji Slovena na Balkansko poluostrvo. Po njemu, J. Nelepa je 1967. i 1973. iznio argumente u prilog tezi da su Južni Sloveni došli sa zapadnoslovenske grane. Ovo su argumenti J. Nelepe:

1. Raspoloživi izvori nam potvrđuju da su odlučujuću ulogu u naseljavanju Balkana imali Sklavini, a ne Anti, precima Istočnih Slovena. Udio Anta u migraciji na jug je neznan.

2. O seobi Srba i Hrvata, najistaknutijih naroda na jugu, svjedoči toponimija sa nazivima kakvih nema na severoistoku.

3. O zapadnom porijeklu Južnih Slovena priča nam Porfirogenet,

a takođe i Toma Arhidakon (može se dodati i Dukljanin), a nema tradicije o istočnom porijeklu.

4. Grupe *tort, tolt, tert, telt*, koje su identične u zapadnih i južnih Slovena, u istočnih su dale polnoglasje (*torot, tolot...*).

5. U početnom stadiju *jeri* se u jakim pozicijama razvijao jednako na zapadu i jugu, dok u istočnoslovenskim jezicima nalazimo dvije njegove varijante. Riječ je o vokalu koji se piše ili na ruski način *и* ili na staročeski *y*.

6. Postoje izrazite podudarnosti među južnoslovenskim, češkim i slovačkim u razvoju prasl. grupa *turt, tult, tirt, tilt*, a nema analogne situacije između češkog i poljskog.

7. Izrazi koji odražavaju prastare društvene odnose, na pr. župa, *s'p'*, *os'p'*, *vethenici*: *vitnik*, i drugi termini, kao: *jata, modr', ogar', plyt'k'* javljaju se samo u zapadnijem i južnosl. jezicima, a nepoznati su na istoku.

8. Broj *sedam* u zap. i jsl. jezicima ima konsonant *d*, a u rus. je *sem*.

9. Riječi tipa: *jedan - jeden, jelen - jele(ń), jesen* u rus. su: *odin, osen, olen* itd.

10. Samo se na zapadu i jugu mogu naći geografski nazivi od osnova: *brd-, krak-, nakl-, sopot-* ili od naziva drveća: *buk, glog, (j)avor, tis!*

U slivu Dnjevra nije bilo takvog drveća, pa su južni Sloveni mogli da čuju te fitonime samo na zapadu. (A da nijesu došli sa severozapada, morali bi sami da smišljaju nazive za to drveće!).

Pored svega ovoga Radosav Bošković tvrdi: "Nema ni jedne specijalne zapadnoslovenske i južnoslovenske crte" (1968: 16). Naravno, griješi. Ali i Popowska - Taborska (1970) koja je nastojala da relativizuje Nelepine argumente. Na primjer, jasno je da Rusi kažu *osen* ali ipak imaju pjesnika *Jesenjina!* Zanimljivije pitanje je konsonantska grupa *dl* >> *l* (*molitva*, polj. *modlitwa*, češ. *modlitba*). Fasmerova istraživanja slovenskih ostataka u Grčkoj (1941) pokazuje da grupe *dl* nema u Grčkoj, koju su Sloveni naseljavali u VI vijeku, a to konstatuje i Popowska-Taborska (1970: 80-81) 'co wskazuje na to, ze zmiana dokonana już byla w języku Slowian, ktorzy wtergneli do Grecji około 600 g.' (Manjčak: 86). Na to je Nelepa odgovorio da gubljenje grupe *dl* može da bude pitanje hronologije, jer toponimi na koje se oslanja Fasmer bilježeni su u novije doba, a ne u VI vijeku, da bi bili suvremeni seobi i

autentični, ali Mačnjak primjećuje da u drugim primjerima imamo i novije stanje, sa metatezom, i starije, bez metateze (gard >> grad). Zašto ovo stanje slojevitosti ne prati grupa *dl*? A Popowska-Taborska pokušava da obori i stav o Sklavinima koji su po Nelepi imali odlučujuću ulogu u seobi na jug, a ne Anti. Ona smatra da su klasični pisci istim imanom *Sclavi* nazivali sve Slovene ('wszystich Slowian'). Kako se, onda, među ovim Sklavima mogu razlučiti Sklavini i Anti? A Jordanes je pod Sklavinima podrazumijevao južne Slovene, a pod zapadnim -Venede. I tako kišelina analize rastače argumente, ali od njih ipak ostaje traga. Istina je da u dojučerašnjem SSSR-u imamo Bukovinu, ali to je granica prema Rumuniji, prema tome Bukovina nije 'rzecz znamienna'! Istina je, takođe, da mi ne znamo prostor na kome su *bukva, javor, tis* rasli u vrijeme seobe Slovena u VI vijeku, ali ni to nije argumenat koji bi oborio tezu Nelepe. Jer nije moguće pretpostaviti nekakve drastične promjene u arealu gajenja jedne biljke. Više je tome bio podložan životinjski svijet, pa i to u dužem periodu nego što je 15 stoljeća.

Umjesto svih ovih pokušaja relativizacije trebalo je samo osporiti Nelepinu isključivost. Argumenti za seobu sa severozapada stoje, ali postoje i razlozi za severoistočnu varijantu i to su:

praslovenske grupe *kvě, gvě* (polj. *kwiat*, češ. *květ*, polj. *gwiazda*, češ. *hvězda*) daju u rus, *cvet, zvezdá*, kao i u "shr.";

praslovenske grupe *tl, dl*, uprošćene su u *l*, s izuzetkom staropskovskog i staronovgorodskog dijelaktu, gdje nalazimo *kl* i *gl* za prasl. *tl, rl*; epentetsko *l* nije se izgubilo u sufikslnim slogovima: rus. zemljā, ljubljū (R. Bošković 1968: 15).

Dakle, mora se sve uzeti u obzir. Zato i zaključujemo da se Južni Sloveni nijesu doselili isključivo sa zapada već i sa istoka, u dva sukcesivna talasa. Preovlađuju severozapadni uticaji (u Sloveniji imamo i tragove grupe *dl*), ali ne treba zapostaviti ni severoistočne, pogotovo ako se oslobodimo savremenijeh ruskih oblika. Treba se vratiti staroruskom u kome je *krava* a ne *korova*; *biser*, a ne *žemčug*; *borzo*, a ne *bystro*; *bosti*, a ne *bodat'*, *vinograd*, a ne *sad*; *život*, a ne *žizn'*, *zobati*, a ne *klevat'*, *iskop'*, a ne *vykup*; *kolo*, a ne *koleso* i *kola*, a ne *telega*; *lov* a ne *ohota*; *dobro*, a ne *horošo*; *nedjelja*, a ne *voskresen'e*; *prsi*, a ne *grud'*; *poniknuti*, a ne *nagnut'sja*; *raka*, a ne *grobnica*; *sedmica*, a ne *nedjelja*; *touga*, a ne *toska*, *pečal'*, *skorb*; *ouj* (*ujak*), a ne *djadja po materi*; *čujati*, a ne *čuvstvovat'*...

Prema tome, Nelepa je dobro učinio što je sistematizovao lingvističke razloge za severozapadni pravac naseljavanja, ali je pogriješio što je izostavio drugu komponentu. A njegovi kritičari su upali u zamku da pobijaju njegove orgumente, umjesto da dodaju ono što je on ispustio.

Takođe, treba staviti pod sumnju dosadašnje koncipiranje zapadnoslovenskih jezika. R. Bošković je sazeo ta saznanja ovako: "U njih spadaju: poljski jezik s dva svoja spoljašnja dijalekta: kašupskim na ušću Visle i slovinjskim istočno od njega oko Lepskog jezera na Baltiku; polapski (ili zalapski), kojim su nekad govorili Sloveni iza Labe u Hanoveru i koji je izumro u 18. veku; dva lužička jezika...; najzad, češki i slovački jezik..." (1968: 14). Iz ovoga bi proizilazilo da se između Odre i Labe govorilo poljski, a zapadno od Labe drevanskim dijalektom oko Hanovera. Toponimija, međutim, nije uzeta u obzir. Ono što se zna o drevanskom dijalektu, sistematizovano je iz ostatka toga dijalekta ('Sprachreste'), koji je izumro, kad je umrla i posljednja žena koja ga je govorila. A stariji sloj? Sve ono što znamo o ilirskom jeziku, koji nam nije ostavio ne samo ni jednu rečenicu već ni jednu jedinu riječ, bazira se na toponimima i antroponimima! To je baza i za izučavanje jezika zapadno od Odre, i izvan Lužice. Tamo imamo *jezero*, kao i u češkom, ali u poljskom je *jeziro*. Tamo imamo *kneza*, kao i na jugu, a u češ. je *kniž-e*, u polj. *ksiaże*! Tamo imamo *laz*, a u češ. *lazenj* je kupelj, *lzně* = kupalište, u polj. *laz* je *karczowisko*, a *lazurowy* je *azurni*. Tamo imamo *kokota*, a u polj. je *kogut*, u češ. *kohout*. Tamo imamo *dub* kao i u češ. ali u polj. je *dąb* = *domb*. Imamo *dragu*, a u polj. je *droga*. Imamo *brezu* a u češ. je *brezina*, u polj. *brzoza*! U polapsko-pomorskoj toponimiji sasvim čisto čitamo: *Kopriva*; na polj. je *pokrzywa*, a na češ. nešto bliža *kopřiva*. Na rus. je *krapivá*. Dakle, osim fonetskih paralela i razlika treba uzeti u obzir i leksiku! Inače, po deklinaciji, nama je bliži latinski nego bugarski jezik!

Ni jedan kraj, već smo rekli, nije naseljen odjednom i zauvijek. Kretanje je sastavni dio života. Kod ovoliko dijalekata i izgovora, samo u Sloveniji, moramo pretpostaviti različite struje, pa nagađati da je grupa *dl* došla u Sloveniju sa Duljebima, i da otuda i postoji čak i isti domaći naziv za zemlju i u Sloveniji i u Slovačkoj. I, bez obzira na tačnost ili promašenost navedene identifikacije, ostaje istinita suština: da je takvo šarenilo uslovljeno različitim pravcima migracija.

U Crnoj Gori imamo sa Dnjestra: *Bokane, Butore, Balabane (Balabanešti)* (Rikman 1975: 25, 73); iz Poljske patronime na -ur (*Mature, Bambure, Bušure, Mišure*) i glasove koje nam ne priznaje "srpsko-hrvatska" gramatika: *ž, š, dz...* Sa germanskog područja donijeli smo tvrdoću izgovora, sa manjkom vokala, kojih ima u izobilju i u ruskom i u talijanskom. Mi kažemo: *prst, krst, Trst, škrt, Strp*, a Rusi kažu: *perst, kerst, Triest*, kao što Talijani od *Prčanja* prave *Perzagno*, a od *Gorice Goriziju*. Tzv. "srpskohrvatski" je 'stvrđnuti slovenski jezik', veli tačno B. Dvorniković u *Karakterologiji Jugoslovena*. Odakle ta pojava? Od našeg viševjekovnog boravka u sušedstvu Germana, koji imaju istu takvu naviku da grupišu suglasnike: *Strumpf, Sprung, schrecklich*, đe na pet, šest konsonanata dolazi jedan vokal, a na osam - dva! Zbog ove tvrdoće do sada se bunio samo St. M. Ljubiša. Lingvistima to nije palo na um! Na ovu temu nije napisan ni jedan naučni rad! Valjda da se ne bismo udaljili od Pripjetskih močvara, iz kojih se izvode Južni Sloveni, kao da smo komarci!

17. Novakovićeva koncepcija zapadnoslovenske pradomovine. Obodriti (Istočni) u Vojvodini.

Koliko smo zahvalni Trautmanu i Hani Skalovoj za građu o Slovenima na Zapadu, toliko smo dužni i dr Relji Novakoviću što je na tu građu skrenuo pažnju. Drukčije stoji stvar sa njegovim zaključcima o pradomovini Srba. Njegova teza o njihovom zapadnoslovenskom porijeklu nije u Srbiji prihvaćena. U *Istoriji srpskog naroda*, knj. 1, 1981, P. Ivić je ukazao na očevidnu činjenicu da su srpski jezik i lužički jezici u slovenskom lingvističkom arealu najudaljeniji.

Kada je svoje zaključke ucrtavao na mapu, i R. Novaković je ipak bio oprezan pa je donio skicu vjerovatnih pravaca prodiranja 'raznih grupa prema Balkanskom poluostrvu', pri čemu je sa severozapada 'doveo' Polabske Slovene, a ne samo Srbe. Koliko je prihvatljiv širi etnički termin 'Polabski Sloveni', toliko je na ovoj mapi sporna hronologija, pa i severoistočna lokacija Sklavina. Zašto bi Zapadni Sloveni stigli na Peloponez tek 615. godine, kada se tamo nalaze već 584. godine i ostaju tamo 218 godina, kako nam jezgrovito pripovijeda hronika Patrasa (*Monemvasijska hronika*)?! Na njihovo zapadno porijeklo upućuje plemenski naziv Jezeryći, kako će se videti i na mapi u narednom poglav-

ljū. To nijesu, dakle, Ozeriati, prema istočnoslovenskom *ozer-*! Sklavini nijesu došli sa Antima sa severoistoka. Sklavini su upravo Zapadni Sloveni, oni isti koje Germani nazivaju i Wendima, Vinidima, a koji su još ranije bili poznati kao Veneti, u poljskom izgovoru Weneci, kako nam to prikazuje na skici Leh Lecjejevič (Lech Lęciejewicz, *Słowianszczyzna Zachodnia*).

Dakle, tamo će su početkom naše ere praslovenski Veneti (Weneci), u V-VI v. javljaju se Sloveni, koje Rim i Vizantija, zbog teškoća sa konsonantskom grupom *sl* - nazivaju *Sklavinima* (*Sklawinowie*). Ovi su Zapadni Sloveni, Sklavini, prvi došli na Balkan, pa su zato i prve slovenske pokrajine na Balkanu nazvane - *Sklavinijama*. Od njih nam se, do danas, sačuvao naziv Slavonije, a i Slovenci su - Sloveni - Weneci i uopšteno Sloveni, kao i Slovaci. Njihove akademije nauka koje mi krstimo slovenačkim, odnosno slovačkim imenom jednostavno su - *Slovenske akademije*. Ovaj uopšteno, zajednički naziv za balkanske Slovence nalazimo u papskim ispravama. Papa piše Mihailu Vojislavljeviću, kralju Zete, kao 'Michaeli Sclavorum regi', a isto tako i njegovom sinu Bodinu koji je, zacaren od Makedonaca kojima je pritekao u pomoć 1072. godine, - 'gloriosissimus'. Dukljanin naziva svoje djelo *Kraljevstvo Slovena* (XII v.) koje je preveo sa slovenskog na latinski jezik kao *Sclavorum Regnum*. Katičić je u radu *Methodii doctrina* (1986: 11-44) citirao opširnije pisma pape Ivana X (9.4-928) koja se odnose na Metodijevo učenje na slovjenjskom jeziku ('Sclavorum lingua'), na slovenske države ('Sclavinicam terram'), 'naše Slovence' ('Sclavi nostri') koji su 'osobito prisni sinovi svete rimske crkve' ('specialissimi filii sanctae Romanae ecclesiae'). 'Sclavinorum terra', 'regna' i 'lingua', dakle zemlja, vladavina i jezik, nose uvijek taj opšti, zajednički naziv, jednako kao što je i teritorija Slovena u Tiringiji 'Slavia Cisalbina', a preko Labe ka Meklenburgu (Velegradu) je 'Slavia Transalbina'. Stari germanski autori savladali su konsonantnu grupu *sl*, pa se i Helmoldov rukopis naziva *Chronica Slavorum* (oko 1170. g.). I Adam Bremenski (oko 1075. g.) u *Gesta Hamaburgensis ecclesiae* piše o 'Slaviji' koja je 'veoma opširna oblast u Germaniji' i veli: "Slavija je deset puta veća od naše Saksonije, ako joj se pridodaju Česi i Poljaci koji žive s one strane Odre" (II, XXI). Ranije smo naveli i arapski tekst koji glasi: "Slavija, to je isto što i Germanija!" A tamo na severoistoku niđe nije bilo prostrane teritorije koja bi se nazivala Slavijom, već jedino Iljmenski Sloveni, na periferiji, za

Evo zašto se plemenski nazivi Obodrita i Veleta nijesu afirmisali na jugu. Svuda na periferiji u opticaju je zajedničko slovensko ime a tek unutar toga prostora naglašavaju se plemenski nazivi.

koje Nestor kaže da su došli kasno i osnovali Novgorod. *Anti nijesu došli sa Sklavinima već su ih zatekli u Panoniji!*

Što se tiče hronologije, zašto bi Sloveni bili u današnjoj Sloveniji, staroj Karnioli, tek 599. godine, ako su već 568. bili sa Langobardima u Italiji? Zato što Pavle Đakon ne bilježi masovno doseljavanje Slovena u VI vijeku? Zar on isti nije napisao da je 'Carniola Sclavorum patria'!?. A koliko vremena treba da bi se formirala Kranjska kao domovina Slovena? Najmanje nekoliko decenija! Takođe, potrebno je vrijeme da se to pročuje, da su ustali kao formulacija, jednako kao što je bilo potrebno da se formira, ustali i pročuje Pomorska zemlja između Cetine i Drača! A za taj geo-politički termin nemamo potvrde starije od XII vijeka! Pavle Đakon je živio u osmom!

Ostaje pitanje Ajnhardovih i Novakovićevih Istočnih Obodrita u Banatu i Priobalnoj Dakiji (Dacia ripensis). Njihovo prisustvo na tome prostoru u vrijeme borbi Ljudevita Posavskog (822-823) i sabora u Ahenu (824) - nije sporno. Ne zna se, međutim, kada su i odakle došli. Novaković je svojoj knjizi **Baltički Sloveni u Beogradu i u Srbiji** (1985) pokušao da odgovor nađe uz pomoć toponima, ali se nije ograničio na severozapadne Obodrite već je obuhvatio i čitavo područje Veleta = Ljutića. Osim toga nije našao primjere jednakog rasporeda određenog roja toponima, već samo podudarnosti toponima u Polabljju i mikrotoponima u Banatu. A evo kako to izgleda na primjeru prvih 50 toponima. U šest kvadrata sa skice Hane Skalove nije našao ni jednu paralelu (1, 2, 5, 22, 23, 28); u dva kvadrata samo po jedan toponim (4, 17) u osam po dvije paralele (3, 6, 9, 20, 24, 27, 29, 30), pri čemu nedostaju upravo kvadrati Obodrita (7, 8, 12, 13); u šest ima po tri paralele, ali samo je jedan kvadrat obodritski (12) a ostalo su: 14, 21, 26, 31, 32), u četiri ima po 4 paralele (7, 8, 15, 19), u tri po pet (10, 13, 16), u jednom sedam (25) a u jednom četrnaest (18)! Dakle, najviše paralela ima na teritoriji koja nije obodritska! Od svih tih prvih 50 paralela, sem Palića (jezera) nema ničega karakterističnog i poznatog već su to nazivi uzeti sa katastarskih mapa i vojnih sekcija, a to je majdan od hiljada toponima među kojima se moraju naći i brojnije paralele. Mi nijesmo koristili ni jednu vojnu sekciju, ni jednu katastarsku mapu. Da smo ušli u taj majdan, našli bismo ne 830 već 8300 paralela.

Mapa koju je Novaković objavio na str. 103. dokazuje drugo. Prikazujući doseljavanje Srba, Hrvata i Obodrita na Balkansko polu-

ostrvo po najnovijem mišljenju poljskih naučnika (ovo je legenda ispod skice) on pokazuje da su, po tim autorima, iz pradomovine u Poljskoj Srbi i Obodriti dijelom krenuli ka jugu a dijelom ka zapadu, dok su Hrvati, iz nešto istočnije pozicije oko Krakova i istočne Slovačke krenuli ka jugu zajedno sa dijelom Srba i Obodrita. Nama se čini da je ova poljska verzija logična.

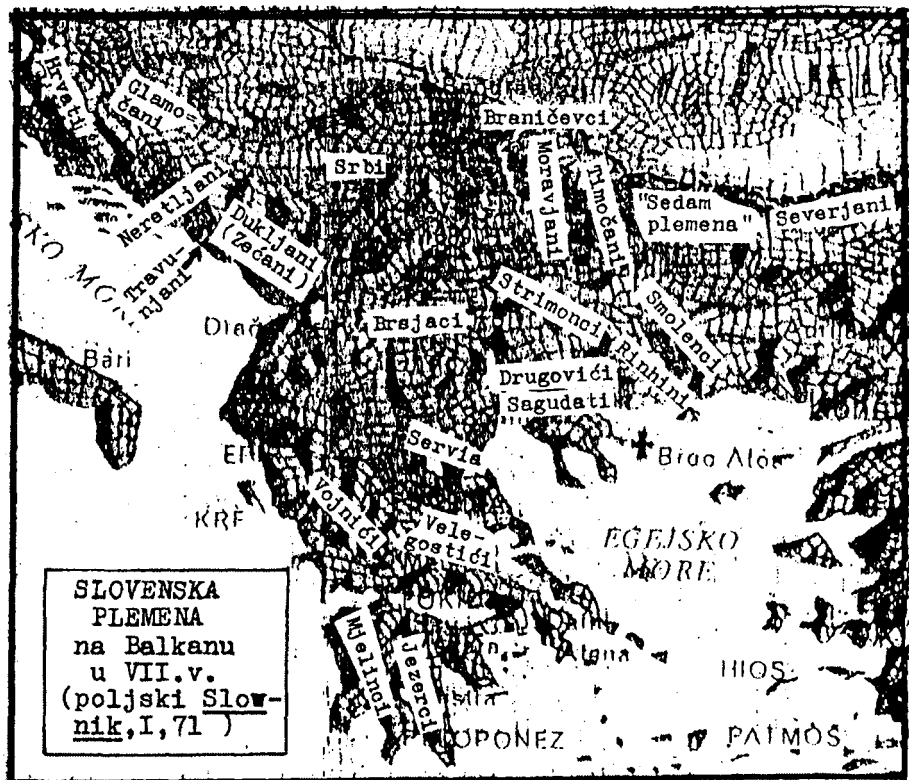
Inače, o onomastičkim arealima Veleta i Obodrita naši su zaključci sljedeći. Nijesmo mogli da uočimo nikakvu razliku među tim imenskim područjima. Naše znanje o njihovim lokacijama datira iz novijeg doba. Imamo jedino Prolemejeve Velete oko ušća Visle početkom naše ere i legendu o Veletima u Holandiji. Po tome bismo Velete mogli smatrati prosutim između Visle i Atlantika, ali to ne važi za Obodrite. Oni se u izvorima javljaju kao: Abotriti (789), Abodriti (789), Abotridi (795), Abotrici (808), Obodriti (889), sjeverni Obodriti, Nortabtrezi u Bavar-skog Geografa (IX st.). Niderle je (1919) iznio mišljenje da je postojalo lično ime Obodr i da su Obodrići potomci toga Obodra. Više je pristalica našla druga ideja da *ob Odr* znači 'okolo Odre', i označava ljudi koji žive uz rijeku. Uz ovo su pristali Pervolf (Perwolf 1884), Brikner (Brückner 1900), Ler-Splavinjski (Lehr-Splavinski 1947). Treću etimologiju daje Krogman (W. Krogmann 1938) - *vodr + it*, pri čemu je osnova *vodr* = voda, dok se Rudnicki (1959) vraća objema varijantama da bi dao i ie. korijen *dher/drit* = blato, po čemu bi Obodriti bili = 'ljudi koji stanuju u močvarnim predjelima'. Ipak, preovlađuje mišljenje da Obodrite treba vezivati za rijeku Odru (Lovmianski 1964; Trubačev 1974). Tome naginje i G. Labuda u poljskom *Slowniku*, dok Kunstman, rekonsmo, misli da su to *apatridi* = bezdomići, ljudi bez domovine.

Sve nam ovo ne pomaže da odgonetnemo kada su Obodriti krenuli sa Odre na zapad, pa vjerujemo da se to desilo onda kada je dio Veleta = Ljutića krenuo na jug i tako ostavio određene slobodne prostore u Polabljju i Pomorju. Sa ovim poljskim Obodritima mogla se u veletski prostor unijeti i nazalizacija, koja je već bila iščezla, zbog čega smo i zabilježili stariji oblik Tugumir, a noviji Tangemir, stariji Postupimi, a noviji Postampimi, starije Dubje, a novije Dambe!

Izvjese onomastičke podudarnosti veletskog i banatskog prostora, kad se zađe u mikrotoponimiju, mogu da znače da je tačno ono što veli Dvorniković u *Karakterologiji Jugoslovena*, da je prvi slovenski talas u VI vijeku zapljusnuo čitav Balkan, naravno, različitim intenzite-

tom, pa su kasnije pridošli Srbi i Hrvati, a na krajnjem istoku Bugari, vršili nove korekcije te osnove. Time bi se objašnjavale i sličnosti jezika na kojima je insistirao Jagić i dijalekatske razlike na kojima insistiraju ostali, naročito Bernštejn, koji kaže da južnoslovenska etnička zajednica nije mogla da postoji prije seobe na Balkan, jer su razlike među nekim našim dijalektima veće nego između dva ruska jezika.

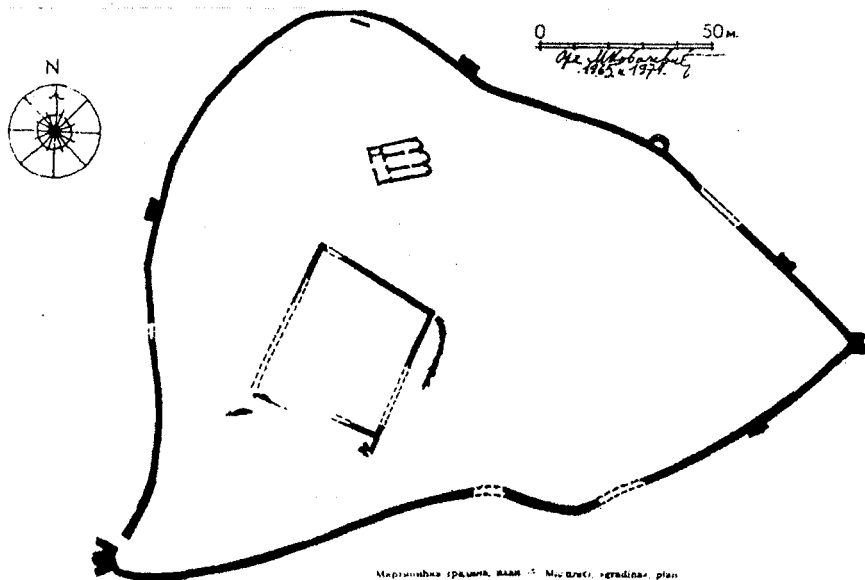
Prihvatajući Novakovićevo mišljenje da su Polapski Sloveni došli na Balkan, ali da među njima nijesu bili Srbi, koji su se, prije Polablja, odvojili i krenuli na jug, mi otvaramo pitanje hronologije i pravaca naseljavanja na Balkanu.

Slovenska plemena na Balkanu.

Kada su Dukljanski Sloveni došli na svoja balkanska staništa a kada su to uradili Srbi i Hrvati, i u čemu su korijeni njihovih samostalnih država? Kako to da se ovi Sloveni, okruženi neslovenima, bez direktne veze sa pradomovinom koju su prešekli i Bavarci i Mađari i Rumuni,

Mapirniški crteži, s. 11. M. Kovačević, "Gradovi i utvrđenja".

Martinička gradina kod Spuža, sa očuvanim temeljima zidova, trobrodnom bazilikom, biskupskom stolicom i tragovima grobova (kraljevskih?), po P. Mijoviću bila je satelit Dokleje, i to je Porfirogenetova Lontodokla, Long >> Lug kod Duklje, veći urbani centar, sa kontinuitetom života od V do XII vijeka (do Nemanjića). Skica iz knjige P. Mijovića i M. Kovačevića *Gradovi i utvrđenja*.

nijesu stopili u jedan narod i u jednu državu? Ponavljamo i Novakovićevo pitanje: "Ako je tačno, kao što neki hoće, da su u Srbiji, Bosni i Duklji prvobitni slovenski stanovnici bili istog etničkog sastava - srpskog... zašto pojam Srbija nije odmah obuhvatio sva tri područja i zašto se na celom tom prostoru nije očuvala srpska država pod nazivom Srbija"?! (1981: 20).

Ovome svemu ne protivurječi pretpostavka da je srpsko i hrvatsko ime sadržalo statusna značenja: *graničar*, *zavisni seljak*, *sebar*. Šire prostiranje takvog imena moguće je shvatiti jedino tamo đe je to zanimanje bilo rašireno, ili poznato kao karakteristično zanimanje došljaka ili najamnika. Tako je nastala zamjena *Vlah* u *vlah* = *stočar*, a vojnici - krajišnici (Srbi i Hrvati), koji su dobijali zemlju i bili oslobođeni danka da bi štitili austrijsku granicu od Turaka, postali su Krajišnici a teritorija je nazvana Vojnom Krajinom. Masovnost jednog zanimanja proširila je statusno ime *krajišnik* u etničko: *Krajišnik*. Mi smo na posebnoj mapi prikazali etničke ili statusne termine u Polabljju i oni pokazuju da Srba i Hrvata, odnosno *sebara* i *horovatusa* tamo ima veoma malo, pogotovo ako se ova mapa uporedi sa onom Levickog o nazivima tipa *sarb-* i Lovmanskog o nazivima tipa *charv-* u Poljskoj.

VIII JEDNA ILI DVIJE SEOBE. GOTI I AVARI

Nezavisna istraživanja su pokazala da imamo dvije nomenklature oraćih sprava, dva načina sahranjivanja i dvije vrste naoružanja, čime je potvrđena stara teza Miklošića i Kopitara o dva talasa slovenske kolonizacije Balkana, a pobijeno ono što je o tome (1895) posao Jagić. Time je, ujedno, dato povjerenje i Porfirogenetu, koji drugi, srpsko-hrvatski talas, stavlja u vrijeme cara Iraklija (610-641)

1. Jagićeve teze o jednoj seobi, u Archivu 1895.

Odavna nema spora oko toga da li su bile velike seobe Slovena na jug ili samo jedna, kako je tvrdio V. Jagić, i ostao u tome usamljen. A. Jagić je, u suštini, tvrdio ovo: "Nema nikakve sumnje, da su i oni Sloveni, koji se od Konstantinovih vremena do današnjeg dana nazivaju Hrvatima i Srbima, sačinjavali dio velike struje, koja se od druge polovine VI stoljeća polagano izlivala preko zemalja oko Dunava, Hema, Jadrana i Alpa i koja je malo pomalo ovom prostranom području nametnula nov etnički značaj. Posebna imena Hrvata i Srba, koja su kasnije, u X stoljeću, već bila vrlo poznata, ne spominju se doduše ni u doba Prokopija i Jornanda ni kod kasnijih Bizantinaca, ali prije Konstantina Porfirogenita (treba pisati: Porfirogeneta - p.n.) - ali stvarati iz te šutnje zaključak, da prije vremena navedenog kod K. P. nije bilo na poluotoku Slavena ('Slovena'), koji su se nazivali Hrvatima i Srbima, to bi bilo

upravo tako brzopleto i neosnovano, kao kad bi se npr. iz šutnje bavarskoga geografa (iz kraja XI stoljeća), kod kojega se doduše navode Vulgarii i Merehani, ali se ne spominju ni Srbi ni Hrvati, htjelo zaključiti, kao da ni tad nije bilo na jugu ovih imena". (Prevod 1948: 291-192). Naravno da niko ne tvrdi da srpskog i hrvatskog imena nije bilo na jugu prije XI stoljeća. Uostalom, već pomenuti car Porfirogenet piše oko 950. godine i o Srbima i o Hrvatima. Ajnhard je još stariji. On piše kako se Ljudevit Posavski 822. godine sklonio 'ad Sorabos' - kod Srba koji drže dobar dio Dalmacije. Pošto je Dalmacija obuhvatala čitav prostor od Jadrana do Mačve, Šare, Novog Brda i Kopaonika, u taj prostor spadala je i Raška.

Da je Raška najstariji centar Srba na Balkanu dokazuje termin Stara Srbija, koji se ne veže za Zetu nego za Rašku!

Jagiću se jednostavno nije htjelo, kao ni mnogima danas, da prizna prednost dolaska na Balkan nekom drugom prije Srba i Hrvata, a nije imao nikakvih argumenata da dokaže svoju tezu. Jer sve što je on dalje izlagao, poslije onoga što smo citirali, odnosilo se na Slovene - Sklavine, a ne na Srbe i Hrvate.

A evo tih podataka.

Već 548. pustošila je 'slavenska vojska' Ilirikum do Drača. Godine 551. kaže se još jasnije da je u rimsku zemlju došla gomila Slovena kolika nikad prije toga. Ovaj put krajnji cilj bila je - Salona! Sloveni su prevalili sva ilirska brda i našli se na Primorju. Zatim su im se pridružili drugi koji su malo kasnije prešli preko Dunava. Veli se da su 'zimovali kao u svojoj kući ne bojeći se ništa neprijatelja'. Prokopije je krivio Totilu, kralja Istočnih Gota u Italiji, da je namamio ovamo Slovene, što se podudara s onim što piše Dukljanin iz Bara. Tako priča u sedmome poglavlju i Toma Arhidakon, kojega i Jagić pominje.

Između 579-581. doznajemo da su Avari jednom htjeli kod Beograda (Singidunuma) sagraditi most preko Save, da bi mogli udariti na Sklavine ('kata Sklavenon'), što znači da su ovi (Sloveni) već bili naseljeni južno od rijeke! I zaista, priča dalje Jagić po vizantijskim izvorima, kada je jedno avarsko poslanstvo poslano u Carigrad, da dobije dozvolu za gradnju mosta na Savi, i prolazilo Ilirikom sa malom vizantijskom pratnjom, bilo je pobijeno od Slovena koji su se tamo nalazili!

Godine 597. vojskovođa Avara poslao je 'čitavu družinu Slovena i divlje pleme' s nekoliko avarskih oficira protiv Soluna i izričito dodaje

da mu se 'pokoravao sav narod'

A godine 600. žali se biskup Salone Maksim na Slovene koji su mu opasno zaprijetili pa ga tješi papa Grgur I.

I Porfirogenet priča kako su Avaro-Sloveni varkom zauzeli utvrđenje Klis, a zatim Salonu, i da su otad malo pomalo istjerali Rome iz svih otvorenih mjesta 'i sva su im mjesta zauzeli!' (Isto: 292-293).

Ako je htio da prije Iraklija dovede na Balkan Srbe i Hrvate, izjednačavajući s njima Slovene = Sklavine koji se na Balkanu pojavljuju tokom VI vijeka, onda je mogao da se osloni na hroniku Patrasa; tzv. Monemvasijsku hroniku koja priča kako su Sloveni pri kraju VI vijeka prodrli u Grčku sve do Peloponeza, đe su ostali 218 godina! Hronika priča o Avarima, ističe B. Krekić ali 'toponomastički podaci jasno pokazuju da se radi o Slovenima!' (Viz. izvori, I, 1955: 283). Sloveni su tako gusto naselili Peloponez da je samo istočni dio, od Korinta do Maleje 'zbog krša i strmenitosti bio čist od slovenskog naroda' (Isto: 288)! A pokršćavanje Slovena kod Patrasa 'počelo je po svoj prilici odmah poslije njihova poraza kod Patrasa 805. g. i produžilo se kroz čitav IX vek, a i u X, zaključuje B. Krekić (isto: 291).

Aretina sholija iz 932. godine pominje nove navale Slovena, ali i potvrđuje ono što je već rečeno. (Isto: 293-294).

A među Slovenima na Peloponezu bili su i Jezerići, dakle ne Ozriates kao u pogledu Lonjskog polja nego zapadnoslovensko pleme od osnove jezer-!

Da je Jagićeva teza o jednom talasu naseljavanja pogrešna, ocijevala je većina istraživača. Ferjančić, koji je priredio Porfirogeneta, kaže da su vijesti gl. 31. Spisa o narodima o dolasku Hrvata na jug u osnovi tačne i da su Hrvati došli na Balkansko poluostrvo u vrijeme Iraklija (610-641), a da se tendencija možda ispoljava samo u naglašavanju sporazumnog naseljavanja, čime se ističe uloga Vizantije. (Viz. izvori, II: 41). Što se tiče doseljavanja Srba, Ferjančić kaže: "Konstantinova priča... sadrži elemente legende, kao npr. detalj o dvojici braće koji se odvajaju i polaze prema jugu, ali rezultati do kojih je došao Skok pokazuju da je ona u svojoj osnovi tačna". (Isto: 48).

Smatra se da je do sporazuma, ako ga je opšte bilo, moglo doći poslije 626. godine, jer je tek tada Vizantija bila slobodna da misli na Ilirik.

Iako su ovi stavovi prihvaćeni od većine istraživača, mi ćemo im ipak dodati još neke dokaze.

2. Dokaz sa ralom

"Dolazak Slavena u jugoistočnu Evropu bio je dosad predmet proučavanja uglavnom samo historije i lingvistike", piše B. Bratanić. "No kod rješavanja ovako složenih pitanja potrebna je suradnja i drugih znanosti, u prvom redu arheologije, etnologije i antropologije" (1951: 221. i dalje do 245). Njegov prilog zasnovan je na analizi balkanskih slovenskih oraćih sprava, zapravo rala, kao tehnički i leksički zahvalnog objekta, prvenstveno zato što se njegov tzv. centralni tip, označen sa Aaa3 sastoji od sedam djelova, a rubni tipovi, označeni sa Aa1, Bb1 i Ca1, od 6 djelova. Autor ispituje raspored pojedinih tipova, usklađenost rasporeda tipova rala sa dijalektskim izoglosama i nazive pojedinih djelova. Ovi komadi cjeline rala u centralnom tipu imaju nazive: *gredelj*, *raonik* (*ralnik*), *ručica*, *kozlac*, *postavak* (*plaz*), *zavoranj* (*jutrenj*, *utreš*), *daska*. Rubni tipovi imaju varijante: za *gredelj* - *oje*, *ojište*, *voište*, *ojić*, *oić*; za *raonik* - *lemeš*, *jemeš*, *jemež*; za *ručicu* - *ralica* ili *plaz* ili *plazica*; za *kozlac* - *brce-brdica*; za *postavak* odnosno *plaz* nema varijanata; za *zavoranj* ima više naziva, ali se i na zapadu i na istoku ponavljaju izrazi kao *jutrenj*, *utreš* i sl. Autor dalje kaže:

"Razlike su očevidne i jasno pokazuju, da se tu radi o dvije potpuno različite tradicije u upotrebi oraćih sprava. Granica između centralnog tipa rala, sa svim njegovim osobinama i nazivima, i rubnih tipova naročito je oštra na zapadu, izuzevši što se u Hercegovini naziv *lemeš* nešto malo proširio i na područje rala Aaa3, a nazivi *raonik* i *gredelj* katkada izuzetno prelaze preko granice između obje vrste rala (okolica Imotskoga, Duvna i Ljubuškoga, dio Crne Gore)..." Autor je, naravno, pobrojao i druge izuzetke i granična miješanja, karakteristična i za migracije stanovništva.

"Rala, potpuno jednakog našem centralnom tipu, nema nigdje drugdje na svijetu, pa ni u blizini Balkana; naprotiv se pojedinačne karakteristične osobine ove vrste rala razmjerno često nalaze kod nekoliko određenih područja, među ostalim i kod Istočnih i Zapadnih Slavena" - veli dalje Bratanić, dodajući u napomeni: "K tome još poglavito u Iranu, na Kavkazu i u srednjoj Skandinaviji!"

"Sva nomenklatura južnoslovenskih rala, i centralna i rubna, potpuno je slavenska, unatoč velikih razlika između oba tipa, a isto vrijedi i za sve ostale spomenute nazive".

"No u tom slučaju pokazuju ovako izrazite formalne i jezične razlike, da ovdje imamo dva toliko diferencirana slavenska sloja, možda upravo dvije vrste Slavena, koje bi se jedva mogle označiti kao dva 'ne samo jezično nego i etnografski blisko srodna elementa' (cit. iz Gavazzija - p.n.) i onda, kad bi se radilo samo o razlikama kod oraćih sprava, na koje se zasad - u nedostatku drugih sigurnijih podataka - moramo ograničiti. Srodnosti se ovdje očituju samo u općenitom slavenskom karakteru jezika obiju grupa, dok stvari i leksički materijal odlučno upućuje na njihovu nekadašnju odvojenost različnu tradiciju, pa ne isključuje ni različno podrijetlo".

"Geografski položaj tih dviju grupa na Balkanskom poluotoku teško se može dovesti u sklad s tezom o jednovremenom doseljenu svih Južnih Slavena u jugoistočnu Evropu. Najprirodnije je zamisliti, da je slavenska grupa, kojoj pripada centralni tip rala i njegova nomenklatura, na Balkanu mlađa i da je svojim dolaskom razdvojila jednolično područje starije grupe (s rubnim tipovima rala i njihovom nomenklaturom) na dva dijela... Te izolirane točke treba jamačno držati ostacima nekadašnjeg kontinuiranog raširenja starije slovenske etničke grupe, koju val novih doseljenika nije uspio potpuno potisnuti ili apsorbirati. Takvog stvarnog oslonca nema nijedna druga mogućnost, kojom bi se teoretski dalo tumačiti upravo ovakvo geografsko raširenje nabrojanih pojava - npr. bifurkacija mlađe grupe doseljenika i njihovo smještanje s obiju strana starijeg centra ili migracija etnografskih i leksičkih pojava sa Crnog mora do sjevernog Jadrana (ili obrnuto)".

Na ovaj način Bratanić se opredijelio za staru tezu Kopitara i Miklošića o dvostrukom doseljavanju Slovena u jugoistočnu Evropu, koja se zapravo temelji na Porfirogenetu, i koju je samo Jagić pokušao da negira lingvističkim razlozima, smatrajući da bi naša dijalekatska situacija bila mnogo složenija da svi Južni Sloveni nijesu došli odjednom. Jagića, u stvari, nije podržao niko, iz dva osnovna razloga: dijalektske razlike su nekada bile manje, što dokazuje mogućnost komuniciranja Slovena na ogromnim rastojanjima i veoma staro vrijeme, a stanje je ipak toliko složeno da se može pravdati različitim talasima naseljavanja, ne samo po vremenu nego i kad je u pitanju pravac naseljavanja.

Naglašavajući da nam analiza rala (već i zbog svoje trošnosti - p.n.) ne mogu kazati ništa o starini doseljavanja, Bratanić ne odustaje od pokušaja da sazna o pravicima doseljavanja. Kod slovenskog rala

tipa Aa3 u Savinjskim Alpama javljaju se nazivi *ralnik* i *gredl* (ne *lemeš* i *oje*), dakle, nomenklatura centralnog Balkana, a na veliku raširenost naziva *ralnik* (raonik) možemo zaključivati po njemačkom nazivu *arling* za koji se smatra da je nastao od slovenskog naziva, s čime se slažu i njemački stručnjaci (Rhamm, koji i za *kozlac* navodi njem. *gaslitz*).

Veza alpsko-njemačkog rala (*arla*) sa centralnim tipom rala ukazivala bi na severozapadni pravac naseljavanja na kome insistira R. Novaković, iako u njegovom spisku literature ne vidimo ovaj Bratanićev rad.

Zanimljivo je i to da slovenačka i severno-kajkavska pluzna nomenklatura 'stoji bliže nomenklaturi dinarskih štokavaca nego onoj susjednih čakavaca i juž. kajkavaca'. Za čitavi centralni tip Bratanić kaže 'da je ona slavenska grupa, koja je na jug donijela ralo Aaa3 i njegovu nomenklaturu, došla sa sjeverozapada, držeći se na putu ogranaka Alpa'. Za tip Aal kaže da ga ima kod svih Slovena; isto tako i glavni nazivi (*lemeš*, *oje*, *ralica*) javljaju se u mnogim slovenskim jezicima, ali često sa nešto drukčijim značenjem (npr. u nomenklaturi pluga).

"Dok je u ovom članku radi jednostavnosti bilo čitavo vrijeme govora samo o dvije slavenske grupe na Balkanu i o dvokratnom doseljenju na jug, stanje u zapadnim i sjevernim hrvatskim krajevima daje osnova za mišljenje, da je takvih prvotnih etničkih grupa bilo i više, a s tim u svezi možda i više susljednih seoba".

3. Dokaz uz pomoć oružja

Na mostarskom simpozijumu o etnogenezi Južnih Slovena Mirjana Ljubinković (1969: 204-207) je istakla ovo:

"Što se tiče Porfirogenetovih Hrvata i Srba i istorijski, a sasvim verovatno i arheološki, postoje razlike između njih i Sklavina.

Po svedočenju Konstantina Porfirogenita (opet latinski oblik mjesto grčkog!), Hrvati i Srbi došli su na Balkan u vreme Iraklijevo očigledno organizovani, sa vojnim družinama i svojim arhontima.

Već sam organizovan dolazak Hrvata i Srba dokazuje veći stepen društvenog razvoja. Zatim, način njihovog naseljavanja na Balkanu, a na to nije obraćena dovoljna pažnja, u biti se razlikuje od naseljavanja ranijeg talasa Sklavina. Pošto su se naseljavali uz saglasnost carevu, oni su morali imati i neku vrstu statusa federata. Za njih nije bilo potrebno

da osvajaju i osvajajući ruše".

M. Ljubinković ukazuje na činjenicu da je, po Tomi Arhidakonu, vođama 'Gota i Slovena' poslata izričita naredba careva da ne diraju Split (pošto su već srušili Salonu), što su oni i prihvatili. A arhonti Srba i Hrvata, bez obzira da li su odmah ili kasnije primili hrišćanstvo, bili su vezani za Vizantiju.

"Da su postojale izvesne razlike i u materijalnoj kulturi Sklavina, s jedne, i Hrvata i Srba s druge strane, imamo arheoloških indicija i u jednom pisanom izvoru", veli M. Ljubinković.

"Svedočanstva anonimnog pisca dela Čuda Dimitrija solunskog, svakako savremenika, o nepoznatom novom oružju, novim tipovima strela i mačeva, novoj vrsti bojnih sprava, koje su Sloveni upotrebili prilikom trodnevne opsade Soluna 677. godine, govori u prilog dolaska novog talasa doseljenika".

Anonimni pisac naglašava i ulogu 'Slovena saveznika', mada ne objašnjava detaljnije u čemu je to savezništvo. Ipak, bilježi da ovi saveznici iz redova Slovena vrše izviđanje obalskih strana i duž zidova razmještaju sredstva za rušenje. (Viz. izvori, I, 1955: 205). Dakle, nije riječ o saveznicima Grka već novih slovenskih napadača, a to znači da se misli na ranije doseljene Slovene. Inače, to bi morali da budu pripadnici nekog drugog naroda.

U blizini Soluna bili su ranije naseljeni Velegeziti, od kojih su Grci iz Soluna, baš u vrijeme opsade grada, kupovali hranu, a to je upečatljiv dokaz definitivne naseljenosti ovih Slovena. Oni u gradu (Grci) plašili su se da će njihovi kupci biti pobijeni od strane Slovena, a desilo se da su se ovi trgovci vratili živi i zdravi, 'pošto su tamo od Slovena doznali da je grad posredovanjem našeg slavnog zaštitnika Dimitrija od boga spasen!' Iz ovoga je jasno da novi Sloveni nijesu tražili da im ranije doseljeni istonarodnici pomažu u opsadi, ukoliko se dio tih starih doseljenika ne naziva saveznicima! Ovakvo stanje se može objasniti razlikom u vremenu između jedne i druge opsade, i, vjerovatno, razlikom u pradomovinama ovih plemena! Razlika će biti jasnija ako kažemo da su se tu miješala zapadnoslovenska i istočnoslovenska plemena. Severjani, Dregoviči, Smoljani, Kriviči dolaze iz srednje Rusije i Bjelorusije i oni su morali da budu nosioci bjeloruskog ekavizma i jakavizma. Sagudati i Rinhini, Strimonci nazvani su po mjestu đe su živjeli. Za Milinge, Sagudate i Vajunite ne zna se odakle su, jer njihova

imena inače nijesu poznata, a vjerovatno su i iskrivljena, dok su Jezeriti = Jezerići, Jezerci svakako došli sa zapada, budući da bi istočnoslovenska osnova bila ozer-.

4. Dokaz uz pomoć grobova

"Večernje novosti" od 14. VIII 1988. donijele su razgovor svoga dopisnika S. Novakova sa arheolozima Srejšovićem i Cerićem i istoričarem Jankovićem o arheološkom nalazu u Ljutićima kod Pljevalja. Već u naslovu se ističe da su Srbi stigli u drugoj seobi. U podnaslovu stoji: *Humke iz sedmog veka - odgovor su na pitanje odakle su došli Srbi: Njihova prapostojbina nalazi se u granicama današnje Istočne Poljske, Litve i Belorusije.* Tekst glasi:

"Srbi su došli na Balkan u drugoj seobi - posle Južnih Slovena i nezavisno od njih. Nedavno pronađeni materijalni dokazi potvrdili su ovu tezu o kojoj se do sada samo pretpostavljalo.

Upravo otkriveno groblje dvadesetak kilometara od Pljevalja u selu Ljutići, na prevoju zvanom Kalevala, daće rešenje tajne odakle i kada su se Srbi naselili na Balkan...

Dve humke iz sedmog veka su cele iskopane, na dve se još radi, a ima ih mnogo više. Visoke su između 30 i 50 santimetara, a prečnika oko četiri metra.

АРХЕОЛОШКИ НА-
ЛАЗ У ПЉЕВЉИМА
ОТКРИВА МНОГЕ ЗА-
ГОНЕТКЕ О ДОЛАС-
КУ СЛОВЕНА НА БАЛ-
КАН

Срби стигли у другој сеоби

- Хумке из седмог ве-
ка — одговор на ци-
тљива одакле су до-
шли Срби: њихова
прапостојбина у гра-
ницима данашње
источне Полске, Ли-
тве и Белорусије

● СТРАНА 11.

Srbi stigli u drugoj seobi

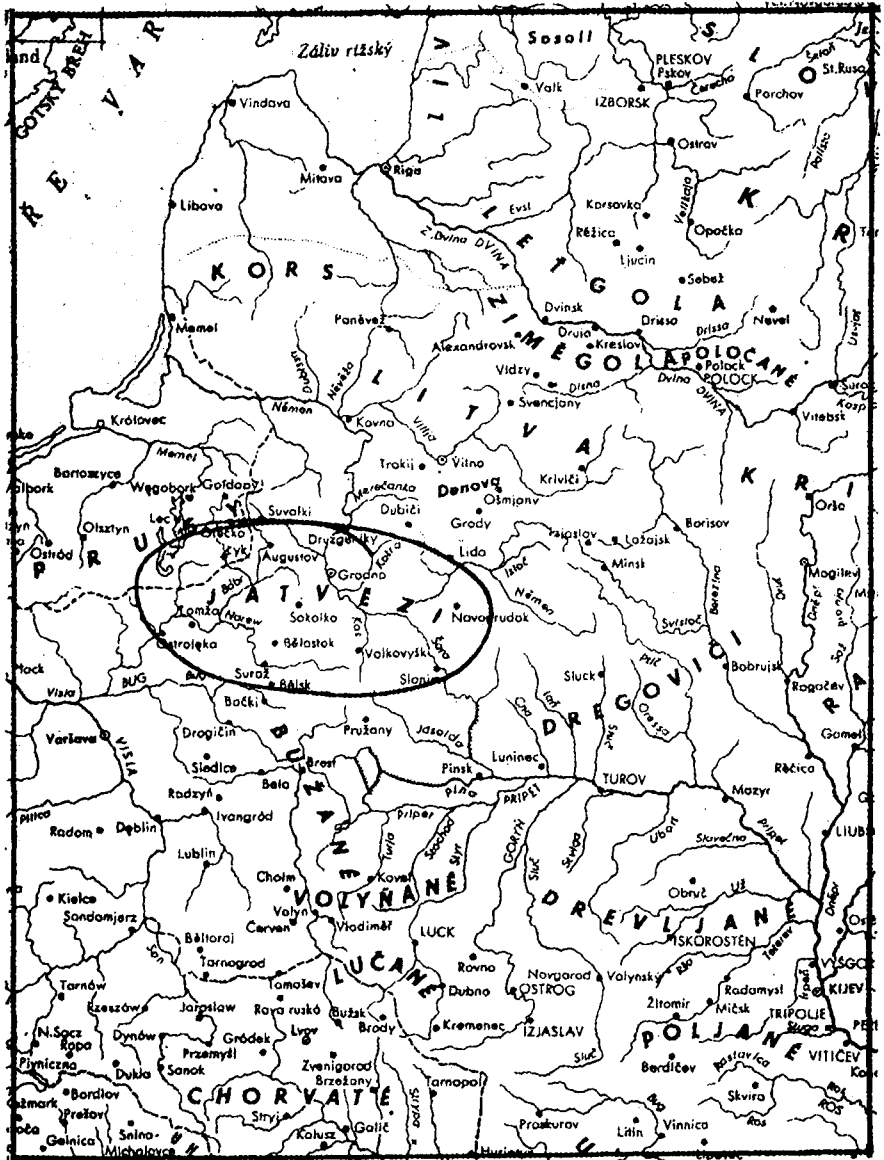
*Humke nisu uobičajene za Južne Slo-
vene - i to je bio prvi signal da se radi o
značajnom otkriću.* U vreme seoba Južni
Sloveni su spaljivali svoje mrtve, i pepeo
pokojnika, sa ili bez urne stavljali u plitke
jame, dosta nemarno tako da ukoliko nema
nadzemnog belega, grobovi nisu vidljivi.
Zato su njihova groblja uništena oranjem
ili erozijom. Pod humkama, međutim, svo-
je mrtve su sahranjivali većina Istočnih i
Zapadnih Slovena - sa teritorije današnjeg
SSSR-a, Poljske, Češke i Istočne Nemačke,
kao i Balti sa jugoistočne obale Baltika.
Dakle, u humkama kod Pljevalja sahranje-
ni su Sloveni koji nisu Južni. I to je dokaz o

dve seobe. "Đorđe Janković, docent Filozofskog fakulteta u Beogradu, određuje mjesto odakle su Srbi došli na Balkan, i te smo lokacije već pomenuli. "U vreme između petog i sedmog veka", priča dalje Janković, "najsličnije humke ovim su pronađene u kulturi koja se pripisuje Zapadnim Baltima, Jatvjagima (ili Sudovima). Živeli su između Visle, Zapadnog Buga i Njemena, odnosno približno na prostoru između Varšave i Bresta u Belorusiji. Zbog ove podudarnosti humki, određujemo i našu postojbinu!"

Dalje je Janković kazao da se po sada pronađenim humkama može pratiti naseljavanje Srba od Dunava ka današnjoj Crnoj Gori, onaj isti pravac koji je prije hiljadu godina zabilježio Konstantin VII Porfirogenit (opet!). Po Caru Srbi su od rimskog (treba: romejskog) cara Iraklija (610-641) dobili dozvolu da se nasele blizu Soluna, koji je tada po njima nazvan Servija. Ovo, naravno, nije rekao prof. Janković već je novinar pomiješao dva grada. Međutim, nastavlja Novakov, Srbi su se vratili preko Dunava, pa su se opet predomislili i preko zapovjednika Beograda zatražili od Iraklija da se nasele na nekom drugom mjestu. Što je onda bilo sa Servijom? Na to se ne daje odgovor.

"Nalaz u Pljevljima je dokaz o postojanju veze između Zakarpatske oblasti, Dunava i Sandžaka", kazao je Janković. "U iskopanim humkama u Rumuniji, u Velikom Ostrovu na Dunavu, nađen je u humkama isti materijal koji smo kasnije pronašli na našoj obali Dunava, na lokalitetima 'Kula' i 'Dunav'. Zatim, delovi posuđa pronađeni u Pljevljima su takođe isti kao oni u Velikom Ostrovu, ali i kao iskopine na prelasku sedmog i osmog veka u našem Primorju, Svaču kod Ulcinja. Sada, eto, znamo i pravac kojim su išli. O vremenu poznog feudalizma znaće se više kada budu iskopane humke u blizini Sjenice i Valjeva..."

Ovo o čemu priča Janković, predstavlja trag neke manje etničke skupine koja je iz Poljske kretala ka jugu. Mi smatramo da su to poljski Mazuri, koji su u nas preimenovani u Macure, po istoj onoj logici po kojoj je Knežlaz postao Knežlac. Poljski uticaj na taj dio Crne Gore vidi se po obliku Mišur. Mječislav Karaš (Mieczyslaw Karas) je u *Beitrage zum slawischen onomastischen Atlas* (Berlin 1970: 123-132) raspravio antroponimski sufiks - *ur*, - *ura* u poljskom jeziku, pa je među brojnim primjerima naveo i *Mazur* i *Myszur* i *Macur*, kao *Janczur*, *Bambur* i sl. Sve su to oblici karakteristični baš za poljsku antroponimiju. I dok je *Bambur* (u nas u Pljevljima) po Karasu od *bamber*, njem. *Bauer*, *Land-*

Istočnoslovenska plemena, po Niderleu. Zaokruženi su Jatvagi, pretpostavljeni precima Srba.

wirt = zidar, radnik, poljoprivrednik, dotle su ostale varijante izvedene iz imena: *Misiura* od *Miš*, *Mikolaj*; *Janczur* od *Janek*, *Jan*; *Macur* od *Mac*, *Mateusz*; *Miszczur* od *Misz*, *Miszek*, *Mikolaj*; Činjenica je da se ovakav tip imena javljaju u Crnoj Gori u ograničenom arealu, pa su ga mnogi prvi put i čuli u komediji *Đekna (Mišur)*.

Što se tiče Jatvaga, evo što o njima kaže *Velika sovjetska enciklopedija* (3, 1978):

"Jatvjagi, Sudovi, staroprusko pleme, etnički blisko Litavcima. Živjeli u Sudoviji, između srednjeg toka Njemena i gornjeg toka Nareva. Rusi su ih napadali".

Očito je, dakle, da su srpski arheolozi ovđe nešto pobrkali. Za nas je, međutim, važno da su to oni učinili u traganju za dokazima da su Srbi došli u drugoj seobi, a sama namjera nije bila neočekivana, jer na to ih navodi lokacija Srba na Balkanu, njihovo stvaranje centra u Rasu, 'daleko od mora i Dunava', kako veli Jireček.

Da su Srbi Jatvagi (Sudovi), onda bismo i srpski jezik morali da tražimo među jatvažkim reliktima. Iz onoga što znamo o jatvažkom jeziku (J. Nelepa 1964, 1968; A. P. Vanagas 1968, 1976, i diskusije o radu A. Vanagasa u *Acta Baltico - Slavica* 9, 1976), nema ni govora o nekoj sličnosti jezika Srba i Jatvaga, a toponimija održava razlike, a ne podudarnosti. Ne vidimo ništa srpsko u toponimima tipa: *Butrimonis*, *Vajguva*, *Gižaj*, *Žežmarjaj*, *Kruonis*, *Panjevežis*, *Stakliškes...* Uostalom, i plemenski naziv: *Jatvjagi*, *Sudovi*, *Dainava* ne kazuju nam ništa.

5. Dvije-tri riječi o zabludama N. Jeremića o Ličanima, Bijeloj zemlji i Duklji

U očajanju što se može desiti da se dokaže da Crnogorci nijesu po porijeklu Srbi, neki N. Jeremić je preduzeo težak posao da dokaže da su Crnogorci - Srbi. Pa je, kaže, napisao i knjigu *Gde je srpska zemlja Bojka*, a u reviji "Ovdje", đe smo vodili polemiku sa B. Jovanovićem o crnogorskom nacionalnom pitanju, objavio je maja 1987. članak pod pretencioznim naslovom *Dvije-tri riječi o zabludama*, otkrivajući u stvari samo sopstvene zablude.

Prvo, on hoće da se pokaže kao znalac njemačkog jezika pa tvrdi da *Lietze* ne može da se pročita kao *Lice* i da iz toga ne može da izađe etnik *Ličani*, jer bi u tom slučaju stajalo *Litze*, kao *Lipč* - *Lipitsch*.

Pomiješao je, dakle, kratko *i* u *Lipč* i drugo *i* koje se u njemačkom piše upravo kao *ie* u *Lietze*. Lice je toponim koji označava mjesto okrenuto suncu, odnosno, po Vujičiću 'ravniju stranu nekog uzvišenja; postoji i mikrotoponimski naziv Lica' (1976: 27). Ovakve toponime nalazimo na Durmitoru, u Pivi i Dobroti. U Pivi, ne daleko od Pišča, imamo Lica i Ličanski urljaj, kota 1771. Naravno, ovi Ličani, stanovnici sela Lica, nemaju nikakve veze sa Ličanima na zapadu.

Drugo, N. Jeremić pomijera granicu Srba u Majsenu daleko na sever pa tvrdi da je *Belxa*, odnosno *Belckesheim*, Porfirogenetova *Bela Srbija*. Međutim, na mapi br. 24. Hane Skalove u desnom gornjem uglu lijepo piše: Bila zemije luticka! Dakle, ta je Bijela zemlja pripadala plemenskom savezu Ljutića (Veleta), a oni nijesu bili Srbi već njihovi severni sušedi. I to u novije doba!

Treće, i najvažnije, Jeremić tvrdi da Duklja nije bila tamo đe je bila već '*postoji samo jedan Dioklitija - Split sa okolinom*'. (Naglašeno u Jeremića). Zato on i kaštele oko Drača premiješta na izlaz iz Splita prema Zadru, ne vodeći računa da su ti kašteli nastali u vrijeme mletačke uprave i da ih Poerirogenet u X vijeku nije ni mogao pominjati. Evo najzanimljivije besmislice iz čitavog članka. "Ako sad ponovimo redosled nabranjanja (u Porfirogeneta - p.n.) - Hrobatoi, Serbloi, Zahlumoi, Terbuniotai, Kanalitai, Diokletianoi, Arentanoi, vidimo da se Duklja (Zeta) uopšte ne pominje"! A etnik - *Diokletianoi* = *Diokličani*, po čemu je nastao?

Četvrto i zadnje, Jeremić tvrdi da je Nemanja porušio gradove u Zeti da istrijebi grčki uticaj u njima 'a narod svoj (dakle - srpski) u njima nepovređen ostavi"! Istina je da sinovi Nemanjini opravdavaju postupak svoga oca, a da to postignu, služe se uobičajenim postupkom. Istina, je međutim, druga. Zeta se oslobodila vizantijskog tutorstva velikom pobjedom kneza Vojislava nad njihovijem vojskovođom Kursilijem 1042. godine, a vizantijski (grčki) uticaj dolazi u Zetu upravo preko Nemanjića! Oni donose i vizantijsko pravoslavlje, koje nastoji da umani uticaj katoličanstva. Zeta je, prema srpskom akademiku S. Ćirkoviću, prilikom podjele crkava 1054. godine ostala u latinskoj sferi, pa je čak i Miroslavljevo jevanđelje prepisano u Kotoru oko 1190. godine 'prema propisima rimske liturgije i za vjernike katoličke crkve' (E. Peričić 1991: 86). Ono što su Nemanjići šćeli da istisnu iz zetskih gradova, nije bio grčki već romanski uticaj! A izraz 'narod svoj' nema etničko već feudal-

no značenje. Sačuvao je narod koji je postao njegov u smislu podanika koji će mu plaćati danak! Da je on taj narod smatrao svojim u etničkom smislu, onda bi i zemlja u kojoj taj, srpski narod, živi smatrao srpskom, a ne bi pisao da je od *morske*, odnosno, kako Sava piše, *pomorske zemlje* 'priobreo Zetu s gradovima'.

САВА. БЖИЖИЮ МЛОСТНЮ АРХИЕПИСКУПЪ
СРБЕСКЕ ЗЕМЛЕ И ПОМОРСКЕ.

† СТЕФАНЪ ВЛАДИСЛАВЪ С ПОМОКИЮ БОЖИШЕВЪ
КРАЛЬ ВСѢХЪ СРБЕСКИХЪ ЗЕМЛЕ И ПОМОРСКИХЪ.

† СТЕФАНЪ ВЛАДИСЛАВЪ С ПОМОКИЮ БОЖИШЕВЪ
КРАЛЬ ВСѢХЪ СРБЕСКИХЪ ЗЕМЛЕ И ПОМОРСКИХЪ.

† СТЕФАНЪ ВЛАДИСЛАВЪ С ПОМОКИЮ БОЖИШЕВЪ
КРАЛЬ ВСѢХЪ СРБЕСКИХЪ ЗЕМЛЕ И ПОМОРСКИХЪ.

Prvo je potpis Save Nemanjića na Vranjinskoj povelji 1233. godine. Jasno se vidi da sebe tituliše kao arhiepiskopa srbske zemlje i pomorske, što znači da srpska nije pomorska, a da pomorska nije srpska.

Drugo je potpis Stefana Vladislava iz 1242. godine. I on ponavlja formulu po kojoj su sve srpske zemlje odvojene od pomorskih, koje se dijele na Pomorje Zetsko i Pomorje zapadno (Travunija, Zalužilje).

Treći je potpis Stefana Tvrtka iz 1377. godine. I on se tituliše kao kralj Srbijem Bosni i Primorju.

Četvrti je natpis kralja Milutina na Kraljevoj crkvi u Studenici. I on je kralj vseh srbskih zemlj i pomorskih. Isto piše i poslednji srpski despot Đurađ Branković, i u Hilendarskom zapisu, nede sredinom XV vijeka, i na gradu Smederevu 1430. godine. Bilježi se, naime, kao "samodržac Srbijem i Pomorju zetskom"!

Ako, dakle, nije bilo Srba u Zeti ni u XIII, ni u XV vijeku a od XV do XIX vijeka nema srpske države, pa ni teritorijalnog kontakta Srbije i Crne Gore, kako su Crnogorci u tom međuvremenu mogli da se posrbe?

Sam je Nemanja istakao da je prvo obnovio 'propalu djedinu' pa tek onda 'priobreo' od (po)morske zemlje Zetu s gradovima, a od Arbanasa Pilot, i od grčke zemlje: Lab sa Lipljanom, Globočicu, Reke, Zagrlatu, Levče, Belicu i Lepenicu. Da je Zetu smatrao svojom 'djedi-

nom' on je ne bi *osvajao* već *oslobađao* a da je narod u Zeti srpski, onda bi i Zeta bila srpska zemlja a ne pomorska!

6. Uloga Gota u etnogenezi Dukljanskih Slovena

Otkuda Goti u Dukljanina i Tome Arhidakona? Da li su to heretici ili narod? Iako ne možemo da povežemo sve niti koje mogu pomiriti istoriju i legende, ipak moramo da konstatujemo da je bilo dosta rizično tražiti u Dukljaninovim Gotima neku sektu, kad već on sasvim jasno govori o narodu koji se pretopio, asimilovao i nastavio da živi u Slovenima. (Time nije rečeno da ostali Goti, koji nijesu dolazili na Balkan, nijesu ostali ono što su bili, dio germanskog etnosa.)

Na svom dugom putu od Baltika do Crnog mora i Adrije, Goti su uticali na druge ali i poprimali tuđe običaje. U njihovijem nastambama ima tragova i oblika ne samo iransko-jermenskih već i helenističkih. Goti su brzo i dosljedno prihvatili tekovine antičke i starohrišćanske kulture. A to znači da su bili skloni i da stupaju u druge odnose sa drugim narodima. Njihova vojska, koju su neki procijenili na 200.000 ljudi, čak i ako se znatno umanji, opet pokazuje da to nijesu sve sami Goti. Uostalom, kada Sv. Jeronim 396. piše Heliodoru, žali se na Gote, Sarmate, Kvade, Alane, Hune, Vandale i Markomane, da pustoše, pljačkaju i ruše Skitiju, Trakiju, Makedoniju, Dardaniju, Dakiju, Tesaliju, Ahaju, Epir, obje Panonije (dakle Superior i Inferior, Gornju i Donju) i obje Dalmacije (dakle opet Superior i Inferior, a ne Bijelu i Crvenu)! U drugoj poslanici oko 413. godine žali se na Kvade, Vandale, Sarmate, Alane, Gepide, Herule, Saksonce i Burgunde, Alemane, kao neprijatelje Panonije. Primjećujemo da prvi put nije pominjao Saksonce, Alemane, Gepide, Herule, a drugi put ne spominje Markomne. Ne vjerujemo da se za tako kratko vrijeme toliko mogla da mijenja etnička karta 'varvara'. Prije će biti da on nabraja bez želje da bude iscrpan, ilustrativno. U tim spiskovima nema Slovena, ali oni mogu da se kriju u Vandalima, kao u Adama Bremenskog, ili su priključeni nekom plemenu, kao Burgundima, kada su išli u Galiju. Iako se, uz pomen ovih plemena, bilježi uobičajena fraza o ubijanju i paljenju, ostaje činjenica da oni nijesu uništavali autohtono stanovništvo. Čak i velepošednici, koji su bili najatraktivniji za napad i pljačku, i dalje, poslije 383. raspolagali su svojim pošedima!

U kakvoj su vezi Južni Sloveni i Goti? O tome nema specijalističkih istraživanja. J. Kovačević u *Istoriji Crne Gore*, I, 1967: 251-156, nema, dakle, ni obilje građe ni volje da pretpostavkama popunjava očite praznine. Znamo, naime, da su Zapadni Goti (Vizigoti) zakucali na granice Prevalisa oko četiristote godine, kad su osvojili Stari i Novi Epir. Njihov vođa Alarih primorao je zlodjelima da mu se dodijeli titual *magister militum per Illyricum*, i da mu se plaća tribut u vidu plate, a njegovim vojnicima hrana i oružje. No ubrzo je diplomatija uspjela da pomjeri ove Gote prema Italiji. Pošto tamo nijesu imali uspjeha, već 403. godine ponovo su u Epiru. Potvrđena mu je ranije data titula. Čekali su da se uključe u jednu veliku zajedničku akciju pa kako je taj poduhvat onemogućen, još jednom su, preko Norika, prešli u Italiju, napuštajući zauvijek Balkan.

Istočni Goti došli su na granice Prevalisa 459. godine. Car Lav I otkazao im je 457. godine subsidije (uglavnom se radilo o vojnoj pomoći), te su oni opustošili Ilirik, opljačkali Drač i povukli se ka Panoniji. Odatle su, 478. ponovo došli u Epir i naselili se u Draču i kod Janjine. Na to podsjeća toponim Gotista!

Iz svoje baze u Epiru vjerovatno su upadali u Prevalis, i možda se nastanili u okolini Skadra, odakle potiče jedna dvostruka, bogato ukrašena kopča sa poludragim kamenjem i glavama gotske mitske ptice (*gipaete*), koja po svom dekorativnom sistemu odgovara istočnogotskom nakitu. J. Kovačević dalje kaže: "Možda je dokaz o boravku Istočnih Gota u okolini Skadra etimologija imena albanskog plemena Hoti, na sjeveroistočnim stranam Skadarskog jezera (oblast Hoti, Hotski virovi na Skadarskom jezeru - Ličeni i Hotit), koje neki filozofi izvode iz Goth". U vezi s ovim moramo da izrazimo dva čuđenja. Prvo, da je Kovačević ove iste Hotske virove na mostarskom simpozijumu o predslovenskim elementima na Balkanu u etnogenezi Južnih Slovena nazvao - Hrvatskim virovima; i drugu, da je povjerovao lingvistima koji Hote vežu za Gote, iako za nas nije karakteristično pretvaranje početnog *G* u *H*, kao u Čeha (*gora* = *hora*, *Prag* = *Praha*)!

Dalje se desilo ovo. Poslije ubistva cara Julijana Nepa u Saloni, germanski vođa Odoakar vladao je Italijom (480-482) i zauzeo cijelu Dalmaciju. Diplomacija je uspjela da okrene gotskog vođu Teodorih protiv Odoakra, čime su Germani bili zavađeni među sobom. Teodorih je uspio da osvoji Odoakrove pošede, ali se zato on sam učvrstio i u

Dalmaciji. Tom prilikom Goti su došli do Nikšićkog polja i Loške Kotor-ske. Pošto je rimsko utvrđenje castrum Anaderba u ovim sukobima bilo uništeno, nastao je castrum Anagast, na mjestu nekog sporednog utvrđenja koje su popravili i proširili i dali mu svoje ime, vjerovatno po imenu komandanta (*comes*) koji je komandovao utvrđenjem. Kastrum je zidan loše, na brzinu. Smatra se da su ovi Goti rušili i pljačkali i Duklju (489-490. godine, ili za vrijeme zemljotresa 518. godine).

Iz ovoga se da zaključiti da je udio Gota u istoriji Prevalisa neznatan. Ali, to čini zagonetnijim Dukljaninov odnos prema Gotima, koje je identifikovao sa Slovenima, pa je i naslov *Libellus Gothorum* poistovijetio sa *Sclauorum regnum!* On, zapravo, Slovene naziva Gotima sve dok se Goti ne pokrste, a onda ime Gota iščezava a od gotskih imena vojskovođa zadnji je Senulat, poslije kojega dolazi Silimir, sa slovenskim imenom, još uvijek paganin ali je sve hrišćane ljubio i nije ih nipošto proganjao. Napunio je zemlju mnoštvom Slovena i u to vrijeme zemlja je bila u miru. Izrodio je sina kome je dao ime Vladin (u Vatikanskom rukopisu Bladin). Vladinov sin je Ratimir koji je bio 'grub i obijesan'. U njegovo vrijeme pojaviše se Bugari sa Volge. I tek pomislimo da su se stvari razbistrile a Dukljanin nas opet uvodi u lavirint. Piše da je vizantijski car bez uspjeha ratovao sa Bugarima pa je napokon s njima sklopio mir i okanio se njih. "Isto tako i kralj Vladin, videći da je veoma veliko mnoštvo naroda (bugarskog - p.n.), sklopi s njima mir. I oba naroda, to jest Goti, koji su i Sloveni i Bugari, sada baš sa svih strana sigurni, zasnovaše sela i zaseoke, pa nastane zemlju koju su zauzeli, a na kojoj se i danas nalaze".

Začudo, ovo se može hronološki uskladiti, jer Totili pripada vrijeme 541-552. a Hunobugari se javljaju najranije 568, kada i Langobardi u Lombardiji, kojoj su dali ime. Nije, međutim, jasan toliki značaj koji se pridaje Bugarima, jer oni u to vrijeme još uvijek ne remete stanje u Prevalisu = Duklji. Naime, 'slovenska oblast Duklja odgovara jezgri rimske provincije Prevalis', ističe J. Kovačević (1967: 277). A to znači da je Dukljanin uzeo iz literature, a ne iz predanja svoga kraja, i Bugare i Gote. Suočen s ovim problemom Šišić je zaključio da riječ Got u ovome i drugim tekstovima označava 'heretika', 'neznabošca'. Istina je, kako smo već naveli, da se Goti pominju samo do pokrštanja. A istina je i ono kako misli Mužić (: 209), da su ovdje Goti i Sclavi narod ('id est Gothi, qui et Sclavi, et Bulgari'), kao što su i Bugari. Dajući starim Slo-

venima gotsko ime, Dukljanin ih nije nimalo uljepšavao. On kaže da se pojavio sa severa 'narod (!) koji nazivaše Gotima, narod (!) divalj i neobuzdan'. Prvo su oružjem zadobili Panoniju, zatim su stigli u neidentifikovanu Templanu. Dalmatinski kralj (*rex* je vladar, pa može da bude i knez) uputio je tada kralju (takođe, možda - knezu) Istre da se ujedine protiv Gota. Dva tabora su se gledala sedam dana a osnog dana započe bitka. "I odlukom Boga, kome se niko ne usuđuje prigovoriti zašto tako čini, okrutni Goti, možda zbog toga što se kod hrišćana krio neki grijeh, pobijediše, a hrišćani bjehu poraženi i istarski kralj bi ubijen. Mnogo hiljada hrišćana je poginulo od mača, a najviše njih je odvedeno u ropstvo". (Mijuškovićev prevod, 1967: 176-179). Dalmatinski *rex* se sklonio u Solin. Budući da je vojska Totile i njegovog brata Ostroila bila velika 'a i narod im se bio mnogo umnožio', podijeliše vojsku. Totila je pošao u Italiju i na Siciliju, ali ubrzo preminu, kako mu je bio prorekao božji sluga Benedikt. Dotle je Ostroil zauzeo čitavu Dalmaciju i primorske oblasti (Pomorje?) i zatim dođe i zastade u prevalitanskoj oblasti. (Ovđe je mjesto da se kaže da Prevalitana nije postojala. To je pridjev. Ostroilo 'residit in Regione Prevalitana', napisao je prepisivač, pa je velikim slovima nametnuo naziv Prevalitana. Ispravno je jedino Prevalis, *prae+vallis* = predolje). Ostroilov sin Senulat krenuo je s vojskom na Rašku ('ut regiones transmontanes subiugaret') da je pokori, a vizantijski car posla vojsku na Ostroila, koji je ostao sa malo pratnje. Iako je bio hrabar, nije mogao da odoli jačoj sili, pa je poginuo a njegova malobrojna vojska se raspršila. "Carevi ljudi pokupe plijen i vrate se u svoju zemlju", kažu, Mošinovi prevodioci (Mošin, 1950:43). Senulat se vratio u pomoć ocu, ali bilo je kasno. Uze kraljevstvo i vladaše mjesto oca, pa rodi sina kojega prozva Silimir. U Hrvatskoj kronici Prevalis je Privilit u Bosni. Po Dukljaninu, Senulatovo kraljevstvo prostiralo se od Valdevina (Vinodola) do Polonije (Apolonije kod Draga) i obuhvatalo i pomorske i zagorske oblasti. "Čineći mnoge nepravde hrišćanima koji su živjeli u primorskim gradovima i proganjajući ih, preminu dvadesete godine svoga kraljevanja, a naslijedili ga sin mu Silimir, koji i pored toga što je bio pagan i barbarin, ipak je sa svima živio u miru i sve hrišćane je ljubio i nije ih nipošto proganjao. Štaviše sklopio je sa njima ugovor i oni su mu plaćali danak. On je napunio zemlju mnoštvom Slovena (!); i u to vrijeme zemlja je bila u miru. Izrodio je sina koga nazove Vladin. Preminuo je dvadeset prve godine svoga kraljevanja".

(Mijušković: 182; Mošin: 44).

Po ovome pričanju uloga Gota se proširuje. Oni nijesu samo mala posada u Anagastumu i pljačkaši Duklje već kraljevska dinastija koja ima prijestonicu u Prevalisu.

I još nešto: po Dukljaninu Goti ne odlaze nego ostaju i slovenizuju se, pa se gotska dinastija sa Totilom i Ostroilom direktno nadovezuje na prelaznog Silimira i njegove potomke Vladina, Ratomira, četiri zla kralja bez imena, zatim Zvonimira i Svetopeleka, za čije vlade se dešavaju sudbonosni događaji, Duvanjski sabor, ustanovljenje crkvene organizacije za cijelu Dalmaciju, sa sedištem u Solinu i Duklji... Svetopelek je vladao četrdeset godina 'a preminuo je sedamnaestog marta i bio je sahranjen u crkvi sv. Marije u Dukljanskom gradu, dostojno i uz veliki svečani sprovod! Po ovome bi se reklo da Duklja još nije bila srušena! Istina, crkva sv. Marije je izvan užeg gradskog područja. "Tada narod koji se bijaše sakupio naricaše ga plačući, pa u istoj crkvi u kojoj je bio sahranjen uzdigne njegovog sina Svetolika, koga tu arhiepiskop i episkopi posvetiše i okruniše. Baš od toga dana nastao je običaj da se u istoj crkvi biraju i ustoličuju svi kraljevi ove zemlje", piše Dukljanin. (Mijušković: 202). Ovo je jedno od rijetkih mjesta đe se navodi datum, ali samo dan i mjesec, a ne i godina. Naravno, autoru su bili potrebni ovakvi podaci o krunisanju, jer je čitavo njegovo djelo borba za afirmaciju Dukljanske države (Zete) i rodoljubivo štivo za omladinu, koja treba da ratuje, kako bi se povratilo ono što su već osvojili i oduzeli 'neprijatelji od davnina' i odbranilo ono što je još ostalo od države. Zato se i Vladimir javlja kasnije kao kralj a ne kao knez! Dakle, očigledno je da se u Dukljanina miješa ono što je neophodno, da bi se postigao određeni propagandni cilj, i ono što je mogao da nađe kao podatak, recimo, na grobnim pločama, ili u analima. Eduard Peričić, autor dosad najsadržajnije monografije o Kraljevstvu Slovena (*Sclavorum regnum Grgura Barskog*, Zagreb, 1991: 177) poklanja veliku pažnju onom dijelu citiranog teksta u kome se kaže da je Selimir (Silimir) napunio zemlju Slovenima! Istina je, veli Peričić, da autor ne pominje seobu Slovena, već samo o Gotima i Romanima, 'što bi značilo da poistovjećuje Gote sa Slavenima' ali 'takva pretpostavka nije točna'. Reklo bi se da se autor neprecizno izražava i da ne poistovjećuje Gote i Slovene! Ali, onda ostaje pitanje naslova! Zar tamo *Libellus Gothorum* nije isto što i *Sclavorum regnum*? Peričić prelazi preko ove činjenice i ide dalje.

Pomišlja da je do zabune došlo i zbog mogućeg istovremenog primanja arijanske jeresi u Gota i Slovena. "Slavinizacija Gota i njihova kristijanizacija bijahu, dakle, završan čin simbioze dvaju naroda. O odnosima došljaka i romanskog stanovništva govorio je više, govorit će o tome i kroz čitavo djelo, budući da su i u njegovo vrijeme i Slaveni i Romani, unatoč sve čvršćoj i sve nužnijoj povezanosti, ipak bili dva odvojena naroda", ističe Peričić. No to je ono što mi znamo a ne objašnjenje kako je autor gledao na pitanje Gota i Slovena. Za nas je, međutim, glavno pitanje ovo: da li je proširena uloga Gota u Prevalisu, onako kako je opisuje autor *Kraljevstva Slovena*, vjerodostojna, i da li se time popunjavaju praznine koje nam ostavljaju drugi izvori? Ostroilo je vladao dvadeset godina, ali po opisu događaja, u Prevalisu nije bio više od godinu - dvije. Njegov sin Silimir (Selimir) vladao je 21 godinu, a nasljednici Vladin i Ratimir već su slavizirani. To, dakle, nije ipak prevelik period, da Dukljaninovo pričanje ne prihvatimo kao moguće.

Što se tiče onomastičkih tragova, osim Anagastuma (Onogošta) J. Kovačević je iznio i ovu pretpostavku: "Možda je dokaz o boravku Istočnih Gota u okolini Skadra etimologija imena albanskog plemena Hoti, na sjeveroistočnim stranama Skadarskog jezera (oblast Hoti, Hotski virovi na Skadarskom jezeru - Lićeni i Hotit), koje neki filolozi izvode iz Goth". H. Barić (1954: 79) navodio je toponim Gotista u Epiru, kod Janjine.

Ovome se, kao što smo ranije naveli, u vezi toponima Hot, može uputiti ozbiljan prigovor. Uostalom, prelaz *g* u *h* nije karakterističan za crnogorski jezik, ali jeste za češki, dio lužičkog, a među germanskijem narodima za Holanđane koji *g* čitaju kao *h* (*gut* = *hut*). Ali ima drugih primjera. Na primjer, ne samo da smo otuda donijeli titulu kneza već i *oberkneza*, *oborkneza*, i ne vjerujemo da je to neka novija infiltracija, jer je ne bi Vuk zabilježio tako rano. Crna Gora stupa u kontakt s Austrijom tek 1878. godine a u Boki 1814. godine. Da je ova titula *oberkneza* stara, dokazuje drugi geografski termin, koji je Vuk vezao baš za Crnu Goru, a to je *hober* - *ober*, koji smo često nalazili u ispravama, kada smo priređivali Sazdanje Cetinja. A to je opet uzvišeno mjesto, hrbat brijega, brijeg po Vuku. U srednjem vijeku dolazili su ovamo jedino Sasi, ali kao rudari a ne stočari. Dalje, imamo *katun* već u Milutinovoj povelji 1296. godine ("ot katuna u grlicu katunsku"), kao što u arealu Berlina imamo *Katunsteig*, stazu kojom se izlazilo na brijeg na ispašu, a također,

i grad Katun u Pomorju zapadnom. Taj toponim mogao je da ostane jedino od Gota. S Turcima svakako ne može imati veze. Od Gota je ne samo *hljeb* (od *hlaivas*), što je našijem precima poslužilo i za pejorativni toponim Nemašhljeba u kvadratu 32, nego i *ljudi*, iako je teško pretpostaviti da je to u vezi i sa njem. *Leute*. M. Giseling (Gysseling, 1960:625,639) navodi merovinski dokumenat iz XII v. sa toponimom *Liudunbarin*, u germanskoj transkripciji. U objašnjenju toponima stoji da je to "zu den Kotten des Liudi", dakle neko močvarno, barno mjesto đe žive ljudi a ne čaplje. Kad smo kod istoga autora, navodimo iz sredine X vijeka selo nekog Buda ("vicus Bodatii"), što on tumači kao "Dorf des Budo", a isto se tako potpisuje i dvorjanin ili Dubrovčanin, svjedok (?) na povelji posljednje dukljanske (zetske) knjeginje Desislave koja je pred Nemanjinom vojskom pobjegla u Dubrovnik 20. VIII 1189. godine. Tamo je jedan Vitalis Bodatie a drugi Dobroslauus Bodatie (Šekularac, 1987 : 26). Važna imenica *gost*, od lat. *hostis* (u negativnom značenju) došla je preko gotškoga *gast*, kao i *brijeg* od *Berg* (stsl. brijeg je obala). Utvrđena je veza između : *stijena* i *Stein, Holm, Helm*, - hum, pri čemu je i Holm (brijeg) i Helm (šljem) istoga oblika. Utvrdili smo, dalje, da je Garač nastao od oblika Gartz, Garcz ("lous castri Garcz" 1280.g.) u Trautmana (II : 68), stezanjem izvornog *gardc* prije metateze koja je dala *gradac*. A od Garcz = Garč nastalo je Garač, po analogiji kao i od *marzo - marač*. Našli smo da je i toponim Cuce (čak u ćiriličkoj verziji 1743.) direktno prenesen od staronjem. *Zutze-n*. Za hidronim Mareza našli smo da je *mareza* u Braniboru (Brandenburgu) - mreža za ribolov. Ima i druga *mareza* od Marienwiese - Marijina livada. Selo Dahna kod Podgorice nije dobila domaću etimologiju, sem što je Jovićević, ne našavši drugo objašnjenje u tradiciji seljana, naveo da je tu neka baba izdahnula. No u tom slučaju bi sva naselja imala isto ime, jer u svakome je neka baba morala da izdahne. Riječ je, međutim, o imenu koje je nosila jedna poznata porodica u Berlinu, Dochna, koja je bila toliko važna da je sastavljen i njen rodoslov. Knjiga o tome izišla je u Berlinu 1876. (Schlimpert, 1964 : 80. Pominje se Jerus Dochna 1353 (zabilježena su imena i : 25) pominje se 1360. g. 'Jeroslaus de Donyh Dohna' a 1353. 'Jerus Dohna', dok je 1357. ubilježen 'Jerusch Keppeler Dohna' (isto: 26). Hipokoristici su veoma česti i to je jedno od iznenađenja koje nudi ova građa. Ponekad se piše napamet da su imena od milja neka novija pojava, a mi u ovim spisima nalazimo takva imena u izobilju: Slavko,

Jakša, Draško ('Thrasco dux Abcōritorum' (isto : 20), Dragoš, Gole, Ljutko (od Ljutimir), Raško, Ratko, Slobo, Stane (ne Stana), Teško (od Tješimir), Budo (zabilježeno: Bud), Čah, Grd, Kraso (zabilježeno: Cras), Zemko, Cuce (od Cucimir, Čučimir), Hote (od Hotjemir), Kok (od Kokot), Boško, Živko (zab. Siueko), Borko, Radoš, Pribe, Dodo, Miroš, Utjeh (Wceh), Bran (starije Barn), vjerovatno: Brano, Lale, Pripko (Pribeke) i svi se ovi oblici mogu videti u Šlimpertovoj studiji, i to onoj obimnijoj (1978). Ali da se vratimo zetskoj Dahni. Jasno je da je polapska Dohna u nas Dokna, a nalazimo je u jednoj od crnogorskih isprava (Nikčević - Pavičević, 1964 : 111). Od Dohne do Dokne i Dahne nije daleko. Evo Dokne i u poeziji Mila Kralja ("Umiranje Dokne Petrove"). Prelaz $o > a$ nalazimo baš u prvoj knjizi **Kotorskih spomenika**: Dobrossius, cf. Dabrossius. Priređivač se, dakle, opredijelio za Dabroša a ne za Dobroša! Mi bismo učinili obratno. Ali - bitno je da postoje oba oblika. Dalje, zar nijesmo akcentovali Kriče koji su radili sa slabim kvalitetom željeza koji se samo u gotskom arealu nazivao: *die Kritze*, pa je tek odatle, i do staroruskog došlo prezime Krič kao zanimanje: *kuznjec* = kovač. A ime Kričko nalazimo opet u prvoj knjizi **Kotorskih spomenika**, iz septembra 1326. godine (dok. br. 91). Postoji još jedan, i to čest toponim: Drepa kod Podgorice, Drpe (Mandića) u Podgorici, Drpe kod Kolašina, Rožaja, u Banjanima. Na mapi E. Mortona (1880): Dirpe.

Da to nije uvezi sa stnjem. *Dorp* umjesto nvnjem. *Dorf* = selo? Taj stari oblik smo i nehotice često navodili. Na primjer: Blisaekendrop, Pivesdrop... Zar nijesmo sve do našijeh dana pisali Kčevo, a u Dukljanina još u XII vijeku to je latinski pisano kao Cuceva, odnosno u Kotorskom arhivu Cocoua?! ("Gruboy, filio Dedoslai de Cocoua", 10. XI 1326.). Istina, A. Mayer je to Cocoua pretvorio u Kosovo?! Zašto kad je notaru lakše bilo da napiše *Cossouo* nego *Cocoua*, da se zaista radilo o Kosovu? Uostalom, to je pitanje riješio već Jireček, navodeći 'Bardogna de Cocoa de Genta', što je dokaz da je ovo Kčevo u državi Zeti a ne na Kosovu. Podatak je iz 1278. godine. Jirečeka je prihvatio i Erdeljanović (1926:96), iako nije razlikovao etnologiju od etnografije, pa ga je u tome ulovio N. Radojčić, koji je tvrdio da Erdeljanović "nije ni mehanički posao beleženja tradicije tačno obavljao", jer je to otkrio niz polemika u štampi. "Naša je nauka davno pregazila njegova shvatanja i njegove metode", veli Radojčić. ("Zapisi", 1930 : 49 - 51). Ali primjer koji je naveo Jireček

bio je takav da ga ni Erdeljanović nije mogao pogrješno pročitati.

Navedeni i drugi izostavljeni primjeri ne mogu da odgovore na pitanje: što smo donijeli iz pradomovine, u kojoj smo bili istočni a katkad i zapadni sušedi Gota i drugijeh Germana, a što smo zatekli kao trag Gota na ovome današnjemu prostoru. "Od toga su u grobu ključevi" (Njegoš). Ipak, počeli smo da čeprkamo oko grobne ploče.

7. Uloga Avara u etnogenezi Dukljanskih Slovena

Treba ispitati da li ima tragova Avara (Obra) u crnogorskoj tradiciji i da li za to ima osnove u izvorima i arheološkoj građi.

Nestor nam priča ruske uspomene na Obre. Činili su takvo nasilje slovenskim ženama, da su ih uprezali u taljige mjesto konja i volova. Bili su Obri tijelom veliki a umom gordi, priča dalje Nestorov ljetopis, ali ih je kaznio Bog tako da od njih, kako se po Rusiji veli, nema više ni plemena ni nasljednika.

Od Balkanskih predjela Avari su dobro upoznali istočni dio, jer su pokušavali da osvoje Konstantinopolis, ali i Hrvatsku. T. Vukanović je zapazio da uspomena na Avare (Obre) postoji u Lici i sintagmi 'vikati obarski', to jeste govoriti previše glasno, kako je i dan-danas običaj u Hercegovini. Porfirogenet, naročito u 30. glavi svoga rukopisa *Peri etnon*, bez razloga i na pogrešnom jeziku nazvanom *De administrando Imperio*, kao da je autor toga djela Latinin, daje veoma razučenu priču o dejstvovanju Avara u Hrvatskoj. Doduše, ima glasova da baš tu glavu on i nije pisao, jer se njen tekst ni stilski ni dokumentaciono ne slaže u svemu sa ostalim glavama. Ali nas ovđe zanimaju podaci o Avarima. U navedenoj glavi stoji da su Dalmaciju prvo zauzeli Sloveni i Avari a zatim su naišli Hrvati, pokorili Avare i zavladaali tom zemljom.

Nama se čini da nema drugog objašnjenja pojave ovih Slovena prije Hrvata nego da su to Sloveni (Sklavini) iz Pomorja i Polablja. A u vrijeme kada su Sloveni i Avari rušili Salonu, Hrvati su još uvijek bili s onu stranu Bagibarije (Bavarske), piše autor. Zatim se nabrajaju hrvatska braća koja su došla na jug, sa dvije sestre. Pošto su nekoliko godina ratovali sa Avarima, 'Hrvati odnesu pobjedu i jedne od Avara pobiju, a preostale prinude na pokornost'. Dalje, se kaže da 'u Hrvatskoj još uvek ima avarskih potomaka i po njima se vidi da su Avari'. Svakako, to se vidi po njihovom izgledu. Prevod ovog pasusa u Viz.

izvorima, II, 1959: 29-31. Ono što iz gl. 30, a i inače, nije jasno, jeste odnos ovih novodošlih Hrvata i ranije doseljenih Slovena. Jer, i tamo će se Sloveni ne pominju uz Avare, oni su sa njima, kao u Grčkoj će se takođe govori o Avarima, a po toponimima se vidi da su to Sloveni! Mi smatramo da su Sloveni iz Hrvatske nastojali da se domognu što južnijih krajeva i da je stoga i došlo do ovolike njihove koncentracije u Prevalisu. Time se, ujedno, objašnjava i činjenica da između njih i Hrvata nije bilo sporova i da su toponimske paralela tih krajeva sa Crnom Gorom posljedica povratne seobe iz Crne Gore u Hrvatsku.

Iako arheolog, J. Kovačević je u *Istoriji Crne Gore*, I, 281-290. na osnovu toponima i antroponima dokazivao izvjesno prisustvo Avara na teritoriji današnje Crne Gore. Svakako mislimo da je pogriješio kad je naziv Konavli izveo od starotor. *qanly* = dvokolica, jer Konavli su *konali* = kanali. Ali je zanimljiv podatak Obuganj greb, Obuganov grob (prvi pomen 1420), grob rodonačelnika Obuganovića, ogranka Ljubibratića u Konavlima. Izvorni oblik bi bio Obukan, Abu-kan. Takođe, Bani, od *ban*, *bajan* = bogat, moćan, jer je u kasnijem srednjem vijeku titula ban u ovim oblastima bila nepoznata, veli Kovačević! "Na teritoriji dukljanske države javljaju se toponimi izvedeni od Obar (Obri), što je slovensko ime za Avare. Forma Avarin je crkvenoslovenska i nije ostavila traga u toponomastici", veli Kovačević, pozivajući se na ovom mjestu na Šišića, navodeći takve toponime: Obre kod Konjica i Visokog, Obrovo kod Orašca (Dubrovnik), Obrov kod Bijelog Polja, uz pitanje da li je taj predio pripadao dukljanskoj državi. Naglašava da je ovakav tip naziva nepoznat u Moravsko-varždarskoj dolini, dok se većina nalazi zapadno od Drine, što odgovara Porfirogenetovom podatku da su se Avari zadržali u Lici, Krbavi i Gackom. Prodor ovom magistralom datira se prema tzv. Urbikinoj ostavi u Naroni, bogatoj zlatnicima, od kojih su najmlađi kovani za cara Tiberija II (579-582) (F. Bulić). Kovačević naglašava da se brojnost ovih nalaza povećava uz toponime tipa Obar. Nama se čini da Kovačević nije objasnio zagonetku: kako to da avarskih toponima nema duž trase njihovog napredovanja ka Grčkoj? Ne samo da su napadali Solun i Konstantinopolis već su stigli i na Peloponez! Da li su oni tamo bili samo zapovjednici?

Bliže Duklji Kovačević nalazi ime Hurogus, ktitora crkve sv. Stevana u Vranovićima (Grbalj) sa početka IX v. *Urug* je ime turskog (huskog) plemena na zapadnim obalama Kaspijskog jezera. Ova riječ

na turskom znači = *sljedbenik, potornak, soj, pās*. Neki, međutim, misle da je to ime: *Urosius*. Za Sinus avaricus, uvalu kod Budve, koji pominje P. Butorac, nije nađeno odakle je taj podatak. Dalje Kovačević poziva u pomoć stare 'Španje' u zetskoj dolini. Monti delli Spani pominju se 1530. kod Drivasta. Grad Spuž je po tradiciji držao neki Labrov 'posljednji Španj', koji je podigao neke zgrade, sada ruševine, 'Labrove zgrade'. Demuni u Bjelopavličima su 'od Španja'. U Vražegrmskoj planini postoji lokalitet 'španjsko' katunište, u Crncima (Piperi) je lokalitet 'Grobovlje od Španja', kod Spuža groblje Krakov jaz je 'španjsko', niz porušenih starih seoskih zgrada tradicija naziva 'španjsko', kao u Gvozdovanju u Krasovini, u Vitasojevićima (Pješivci) i u Bogumilovićima u Raškom dolu... Pojedine porodice imaju imena izvedena od Španja, kao Spani (patricijska porodica iz Drivasta u srednjem vijeku) ili smatraju da vode porijeklo od Španja, kao kasnije Ankovići, nekad Šulende, u Pješivcima, itd.

Kovačević tvrdi da je najstariji naziv glavara slovenske administracije *župan*, i da će biti avarskog porijekla. Niti je tačno da je to najstarija glavarska titula u Slovena niti drugi navod, da se takva titula 'javlja u svim slovenskim oblastima'. Stariji naziv je *knez*, od gotskog *kuning-*, preko stsl. *knendz* (R. Bošković 1968: 57) a *župana* kao titule nema ni u Polabliju ni u Pomorju. Prema Vilinbahovu (1962) severni Rusi saznali su za *župana* tek u XV vijeku. Istina je da Suprasaljski zbornik ima titulu *župan* ali to je rukopis iz Bugarske, XI vijek. Što se tiče etimologije, postoji neslaganje među lingvistima da li je to derivat od zapadnoslov. *pan*, *hpan* = gospodar, panonskoslov. *ispan* preko mađarskog, *župy pan* (Machek); *špan*, opet od mađarskog *ispan*, *span*, ili kako hoće Kronsteiner (1978: 146) od tatar. *jup-*, *džup-*, *žup-*, *šop-* (!) = veoma, nad-?! Šuster-Ševc traži vezu među njem. *Gau* = župa, srnjem. *geu*, got. *gawi*, iz ie, korijena *gheu-* = zijevati, napukao, što s determinantom - *p* - *gheup* - daje norv. dijalekt. *gop* = tjesnac, provalija, anglosaks. *geap* = širok, otvoren, kriv (Pokorny I: 395, 449-450). Kako je župa zaista pitoma dolina a župu i župana moramo povezivati, jer je župan *pan* = gospodar, glavar u *župi*, ostaje otvoreno pitanje puteva kojima je titula župan došla do Srba i Hrvata. Karakteristično je, međutim, da je nema u Crnogoraca i da se ona javlja sa prvim Nemanjićima ali ne ostavlja traga nakon propasti srpske države, i javlja se tek između dva rata, kada je Crna Gora ponovo pokorena. Mogli bismo, ipak, prihvatiti avarsko porijeklo riječi, upravo s obzirom na či-

njenicu da *te titule nema tamo đe nije bilo Avara*. Što je termin župa prodro i tamo đe nema župana, može se razumijeti, jer je manje otpora za neutralni naziv za pitomu dolinu nego za titulu koja ima svoju tradiciju. Zato se Grbalj u prvim kotorskim notarskim knjigama pominje i kao *cuppa* ali se tradicionalno dijelio na četiri - *knežine!* I *nahija* kao turski teritorijalni termin lako je prodrila u Crnu Goru, ali su samo privremene titule *spahija*, koje su davali Turci, pa se nijesu mogle ni mijenjati. Isti je slučaj i sa titulom *sandžakbega*.

Za Španje V. Ćorović (1933: 25) veli da nijesu 'stari narod' već oni koji su radili na posjedima porodice Spani u XV vijeku. Ivan Božić (1980: 37, 60) ide istim tragom. Neki Spani su se sklonili na Korčuli i poslovenili, postali Spanići. Imali su i grb (ruka s uzdignutim mačem). Navodno su dobili plemstvo 1553. Kod Arbanasa je postojalo vjerovanje da su Spani došli iz Španije i da potiču od cara Teodosija. Tako stoji i u *Breve memoria* Jovana Musakija. No to je pučka etimologija, mada nije i dokaz da Spani nijesu Španci. Spana je, veli Božić, krajem XV vijeka nestalo iz ševerne Albanije. Njihovi pošedi u Zeti pali su u tuđe ruke. Ostala je samo uspomena - da su jednom postojali. A kad ih više nije bilo, narod je 'za njihovo ime mogao vezati samo groblja'. Dalje kaže: "Pojam starog stanovništva uopšte ne obuhvata grupe ljudi koji su u jednom kraju živeli u nekoj vrlo dalekoj prošlosti, već jednostavno koji su tu bili vrlo moćni i uticajni, a potom nestali iz vidokruga svojih suseda. Za njih je staro stanovništvo ono koga tu više nema". I na kraju: "Zato je uzaludan posao tu tražiti uspomene na neke drevne Ilire ili, čak, Avare. Ne znam da li je njih narod uopšte bilo po čemu zapamtio. A i da ih je zapamtio, ne bi ih nazivao nikakvim izmišljenim, već, verovatno, njihovim pravim imenima".

Tako bi, po I. Božiću, Španji otpali sa spiska tzv. 'starih naroda' u Crnoj Gori.

U tako veliku starinu, da budu nazvani po Avarima, ne mogu se smjestiti ni Macure, poljskog porijekla, ni Mataruge, albanskog, ni Kriči, zapadnoslovenskog (*krič* = *kuznjec* = kovač), ni Macavari (Macavare) jer to su Varikašani iz Pomorja poljskog (*vare muku* = brašno), njihove Măcevere, Mukovari.

Ostatke Avara (Obra) najlakše bi bilo otkriti po rasnom tipu. I zaista, tamo đe smještaju Španje ili Lužane (Bjelopavličići), uporno se priča o ljudima drukčijeg izgleda, pa i o tome da se danas mogu pre-

poznati Lužani, to jest razlikovati od ostalog stanovništva. M. S. Filipović, koji se posljednji opširnije bavio Bijelim Pavlom, pretkom Bjelopavlića (1948: 168-178, 256-263), dolazi do zaključka da je Bijeli Pavle došao sa istoka ne u vrijeme i poslije turske najezde već u doba Tatara, u XIII v., što bi značilo da se i legendarni ban Lužanin, kod kojega je Pavle služio, mora hronološki smjestiti u isto vrijeme. Bilo bi zaista teško pretpostaviti da je ova titula bana ostala od Avara, a da se nije proširila po Crnoj Gori za 700 godina trajanja. No isto tako ostaje nejasno i utvrđivanje te titule u vrijeme tatarske najezde, koja je trajala vrlo kratko (1241. do Jadranskog mora i 1282. i 1285. u Metohiji).

Lužane, inače, Kovačević stavlja u srednji sloj, između Grka, Rimljana, Kriča, Španja, Bukumira i drugih i bratstva i plemena XV-XVII vijeka. Lužani su, po njemu, 'stari Zećani, koji bi odgovarali srednjovjekovnom slovenskom stanovništvu Zete' (1967: 307).

Moramo, ipak, prihvatiti kao vjerovatno da je na navedenom području koje su u srednjem vijeku držali Lužani, u blizini Podgorice, postojala etnička skupina sa drukčijim antropološkim karakteristikama i najvjerovatnije je da je to bila neka grupa Tatara iz XIII vijeka.

Ako saberemo, dakle, sigurnije tragove Avara u Prevalisu, vidimo, u stvari, da ih skoro i nema, i da su Bani, Obuganj greb i Obrovo na periferiji a ostaje nam jedino Hurogus iz Vranovića i hipotetični *Sinus avaricus*, što može da bude i greška, od imena Bara (Antivari).

Jedan trag avarske tradicije ipak smo našli. Kada smo u reviji "Ovdje" objavili rad **Da li je Dukljanin bio Roman** (br. 29, 1971) i komentarisali titulu bugarskog cara Krisa (Borisa?) za kojega Dukljanin veli da ga 'in lingua sua cagan appellabant', dakle, da ga na njegovom jeziku nazivaju *kagan*, pisao nam je tadašnji mitropolit crnogorski i primorski gospodin Danilo kako se on šeća iz detinjstva u Drušićima, da su za nekoga bogatog i silnog govorili da je '*gagan*!' I ovaj blijedi trag, nepoznat u literaturi, jedino je što je ostalo od avarske najezde u Prevalisu u VI vijeku naše ere. (Zahvaljujemo i ovom prilikom mitropolitu gospodinu Danilu na ovom podatku).

A Porfirogenet veli, u gl. 35, da je Duklja od avarske ruke ostala pusta i da je naseljena u vrijeme Iraklija, kao i ostali krajevi. No to je samo znak Careve opšte neobaviještenosti o Duklji. On ne zna ni njenu geografiju ni istoriju. Nije za nju imao posebnog informatora. Ne bilježi čak ni gradove: Budva, Bar, Ulcinj, a za Gradac, Novigrad i Lontodok-

Iu niko ne zna kao velike gradove, kako ih vidi Porfirogenet. Zapravo, ni jedno od tih imena nije lokalizovano. Gradaca je bilo četiri, piše S. Novaković, pa misli da se na ovome mjestu radi o plemenu Građani u Riječkoj Nahiji. Schafarik je toponim *to Gradetai* identifikovao s mjestom Gradić kod Skadra, iako je deminutivni oblik suprotan sintagmi 'veliki grad'. Grot je pošao za S. Novakovićem. Jireček je mislio da je to grad čije puno ime glasi: Starigrad (Budva, koja je bila *Civitas antiqua*). Za Novigrad opet se misli da je to Gradac, ali sada u Lješanskoj nahiji ili Bjelopavličima. Arheološki je zanimljiv ovaj posljednji. Jireček misli da je to grad na Prevlaci kod Tivta. Lontodokla je veliko iskušenje. Rastavlja se na to *Lóntó* i *tó Dókla* (Schafarik), pa se prvi dio vidi kao Lunta, Linda ševeroistočno od Skadra, a drugi kao Duklja. Zar je moguće da je Car spojio dva tako udaljena lokaliteta? Grot opet ide tuđim stopama. Rački tumači ovaj oblik kao *locum Lunta*, vjerovatno Ljuta između Perasta i Dobrote. Skok se složio da je drugi član Duklja, misli da *tó* ide uz Duklja a prvi dio da je *Lon*, vjerovatno pogrešno, mjesto *Lov* = Lovćen! Ne pitaju se kako to da Lovćen postaje grad? Kako to da se opet spajaju udaljeni lokaliteti? To su, međutim, domišljanja kojima treba dodati još jedno, nevjerojatnije, da je *Lontodokla* = *Longtó Dókla*, Lug kod Duklje (J. Kovačević), mada na tome mjestu, to jest oko Duklje, nije ubiciran ni jedan drugi stari grad sem Birziminiuma (vjerovatno Podgorica). Ovako informisan Car, koji, inače, ima dosta detalja o akcijama Avara u Hrvatskoj, i zna kompletnu genealogiju srpskih vladara - ne može biti temelj za raspravu o Duklji, odnosno Prevalisu.*

Kovačeviću se, naravno, dopalo ovo brisanje stanovništva u Duklji u vrijeme avarske najezde, da bi nove stanovnike, odnosno prve Slovene, doveo u vrijeme Iraklija (626-641). Naime, smatra se da Iraklije nije mogao da misli na naseljavanje Balkana prije nego je završena opsada Konstantinopolisa. Da budemo precizniji, ciritaćemo Kovačevićev zaključak o Avarima i Slovenima u *Istoriji Crne Gore* (1967: 190):

"Kao što smo vidjeli, prema najnovijim rezultatima arheološkog ispitivanja, konfrontiranim sa pisanim istorijskim izvorima i toponomastičkom građom, ocrtava se sasvim drukčija slika odnosa Avara i Slove-

---

*Lontodokla > Long to Dokla je vjerovatno Martinička gradina, sa trobrodnom bazilikom, na kojoj je život tekao od rušenja Duklje do Nemanjića. Zato, kada vladika Vasilije Petrović piše da je Nemanja srušio Duklju, to nije mogla biti stara Duklja, srušena ranije, nego Long to Dokla.

na na teritoriji rimskih provincija Dalmacije i Prevalisa, od one koja je poznata u Trakiji, Makedoniji i Grčkoj do Peloponeza. Dosta se jasno ističe dominantna uloga Avara prije dolaska Srba i Hrvata. O tome da li je u ovim oblastima bilo i u kojem broju slovenskog naseljavanja pisani izvori čute i, bar, dosad, ni slovenski arheološki materijal poznog VI i ranog VII vijeka nije poznat da bi se mogao izvesti zaključak o brojnom slovenskom naseljavanju. Prema tome, izgleda da prva slovenska seoba na Balkan u ovim oblastima nije bila od onog značaja kao na drugim dijelovima Balkanskog poluostrva".

Ne znamo zašto je Kovačević stavio na istu stranu Dalmaciju i Prevalis, kad je sam u Porfirogeneta našao obilje podataka o Avarima u Dalmaciji i njenom zaleđu a skoro ništa za Prevalis! Drugo, zašto je on zaključio: ako nije bilo Avara, nije bilo ni Slovena?! Zar se baš niđe na Balkanu Sloveni nijesu mogli pojaviti i nešto ranije nego Avari? *Zar nije dragocjen podatak da najveća slovenska ekspedicija prema Draču pada u 548. godinu, dvadeset godina prije nego su Avari u Panoniji oformili svoj Kaganat?* Kao da je Kovačeviću 'potrebno' da Prevalis bude prazan. Inače, kao poznati arheolog koji se bavio Crnom Gorom, ne bi potcijenio avarske nalaze u Kalaja Dalmaces kod Skadra, u Miriditima, niti preskočio slovenske nalaze, koji bi ispunili dio vještačke praznine toga doba. Ali to će se bolje vidjeti kad se osvrnemo na ono što je Kovačević preskočio, ili što još nije bilo poznato, ali se moralo naslutiti.

8. Villa rustica u Kručama kod Ulcinja iz druge polovine VI vijeka i pitanja koja izaziva njeno rušenje

Drukčije od Kovačevića misli o ovim pitanjima Avara i Slovena u Prevalisu drugi jedan istaknuti arheolog i historičar materijalne i duhovne kulture, Pavle Mijović (1987: 137-148; takođe 1983: 651-575). Primjećujući Prokopijevu konstataciju da je 'Justinijan utvrdio čitavu unutrašnjost Ilirika', Mijović se pita: da li je Justinijanov *limes* obuhvatao *Olcinium*?

Ne može se smatrati slučajnom činjenica da je pomenuti prodor Slovena do Drača 548. godine došao upravo u vrijeme kad su vizantijske trupe bile zauzete borbom s Gotima u južnoj Italiji. Sloveni su tada, dakle, postupili smišljeno, birajući pravi trenutak. "*Pođe im čak za rukom da osvoje i mnogo tamošnjih tvrđava koje su dotle smatrane kao*

sigurne, budući da ih niko nije branio, i kretali su se tamo amo pretražujući sve po miloj volji", veli Prokopije (Viz. izvori, I, 1955: 38). Na žalost, nije naveo ime ni jedne tvrđave ali sama množina svjedoči da nijesu bile samo na prostoru između Dirahijuma i Skodre.

Čak i da nijesu stigli do Olcinijuma, morali su, već po akcijama u Dirahijumu, da uplaše Olcinijate, piše Mijović.

"Kasnije navale biće sve silnije sve do konačnog slovenskog zaposjedanja čitavog Balkanskog poluostrva, ali tek u pismima pape Grgura Velikog nalazimo podatke koji su u vezi s našom temom", naglašava Mijović, "a odnose se na stradanje prevalitanskih gradova Lješa i Risna, prije 591. godine. Na mostarskom simpozijumu o predslovenskim etničkim elementima (1969) poznati vizantolog F. Barišić se zapitao: šta je bilo s jednim dijelom učesnika od 100.000 naoružanih Slovena koji su se, poslije neuspjelog pohoda na Solun, nastanili negdje u Makedoniji i odatle vršili svoje dalje prodore? Pretpostavio je da je taj odred dospio i do Lješa i Risna i srušio ih. Nije isključio ni mogućnost o trajnom naseljenju Slovena prilikom dva njihova rušilačka pohoda na Solun (586) i Lješ i Risan (prije 591)." Dalje Mijović ukazuje na značaj novih nalaza komanske kulture.

"Za više od petnaestak godina otkako je postavljena ova hipoteza stanje u istorijskoj nauci se prilično promijenilo blagodareći najviše arheološkim istraživanjima, posebno u sjevernoj Albaniji. Tamo je, u okviru takozvane komanske kulture, otkrivan veliki broj slovenskih nalaza koji pokazuju simbiozu materijalne kulture s domorocima, protkanu antičkim uticajima. Ti nalazi ne samo što potvrđuju prolaz Slovena preko sjeverne Albanije do Jadranskog mora, nego i njihovo stalno usputno naseljavanje. U tom svjetlu posmatrano rušenje Lješa i Risna od strane Slovena nešto prije 591. godine izgleda sasvim moguće. Pošto se između ova dva grada nalazi jako utvrđeni Olcinijum, kojega papina pisma ne pominju kao porušenog, pitanje je jesu li ga Sloveni zaobišli; biće vjerovatnije da su pokušali da ga zauzmu, pa pošto im to nije pošlo za rukom - ostavili su ga i produžili ka Risnu".

Sada postaje jasno u čemu je važnost rimske *villae rusticae* koja je upravo tada srušena u Kručama kod Ulcinja, prema arheološkom otkriću i analizi P. Mijovića od 1983. do danas.

Pomenuta vila smještena je na rtu, u uvali, odlično zaštićenoj od vjetrova, zbog čega je bila pogodnija za sklanjanje lađe od uvale Valda-

nos. S nje se jednim pogledom može obuhvatiti druga po veličini maslinada Ulcinja, sa bar polovinom od ukupnog broja stabala starih do hiljadu godina, što znači da je mogla biti inplantirana baš u vrijeme građenja vile na rtu. Nasuprot uvale je ostrvce tzv. Starog Ulcinja, s cisternom i drugim građevinama jednog manastira, ali i s keramičkim fragmentima iz kasne antike, što je na ovom ostrvcu, izvanredno situiranom na pola puta između Bara i Ulcinja, potvrda o postojanju kakve kasnoantičke signalne stanice, piše Mijović. Zaliv, pored toga, predstavlja i bogato riblje lovište. Iznad kompleksa je jak izvor, inače rijedak u tom kraju. Po svemu tome latifundija u Kručama bila je jedna od najbogatijih na Crnogorskom primorju. Njen vlasnik je bez sumnje bio član gradskog vijeća Olcinijuma, dok nije ukinuto 545. godine.

Na drugoj je strani, po rekognosciranju D. i M. Garašani, vila ili kastel na lokalitetu Čeret u Zoganjima. Ove dvije aglomeracije, bile su privredno aktivne u Justinijanovo doba (527-565). *Villa rustica* je tačno detirana mozaikom i pokretnim nalazima: keramikom i predmetima od metala, posebno novcem careva Anastasija I (491-518), Justina I (518-527), i zadnji su od već pomenutog Justiniana I. *Villa rustica* u Kručama je, dakle, iz druge polovine VI vijeka, zaključuje Mijović. Srušena je odjednom, po svoj prilici u jednom od prvih slovenskih prodora na južnojadransku obalu. I to, dodajemo, prije najezde - Avara!

Ali to ne znači da su prodori u Prevalis dolazili isključivo iz Grčke, preko Via Egnatia, već i iz doline Morave, preko Ulpiane, dolinom Drima, i niz Neretvu, i sa severozapada, preko Duvanjskog i Popova polja, zaleđem primorskih gradova, poznatom Via de Zenta.

Pradomovina Dukljanskih Slovena bila je, prema nepobitnoj i obilnoj onomastičnoj građi = na krajnjem slovenskom severozapadu.

Grbljani su u sporu sa Kotorom koji ih je eksploatisao, tvrdili 1427. godine da su tu doseljeni u V vijeku (G. Čremošnik 1922: 139-140). Njima je to bilo potrebno da bi zaokružili hiljadu godina života na tome tlu i dokazali što samostalnji status na zemlji koju obrađuju. Smatramo, ipak, da nijesu pogriješili za više od sto godina!

ZAKLJUČCI

Na početku bješe pitanje: zašto su baš Duklja, Bosna i Srbija (na zapadnijem prostoru Hrvatska) bile prve slovenske države na jugu? Zar ne bi imale isto ime i jednu državu da je u njima živjela ista etnička skupina? Feudalna rascjepkanost bila je karakteristična baš za njemački prostor na kojemu je postojalo čak 90 hanzeatskih gradova, trgovačkih centara, kao državica. Pa ipak se sve to ujedinilo u jedan narod i državu, što se na Balkanu nikada nije desilo. Zašto smo nemoćni da objasnimo fakat stvaranja prvih država na slovenskom jugu?, pitao se dr Relja Novaković. I nastavio:

"Za tu nemoć čini nam se da je jedan od razloga i taj što nismo dovoljno pažnje obratili mogućim predbalkanskim postojbinama Južnih Slovena. Kao da smo zaboravili da koreni mnogih osobenosti i pojava među pojedinim plemenima Južnih Slovena moraju poticati još iz vremena njihovog mnogovekovnog boravka u tim predbalkanskim postojbinama. Možda na područjima tih ranijih postojbina treba tragati za mnogim nazivima, i to ne samo plemena i rodova, već i planina, brda, reka i drugih geografskih objekata. S druge strane, u leksičkom fondu južnoslovenskih naroda valja tražiti i tragove pred-slovenskog stanovništva na Balkanu, uz obavezno utvrđivanje porekla materijalnih ostataka razne vrste. Verujemo da bi jedno takvo sistematsko istraživanje dalo vremenom jasniju sliku južnoslovenskih prostora. Tako bismo, po svoj prilici, ređe zapadali u zablude u našim pokušajima da napišemo njihovu istoriju..." (R. Novaković 1985: 21).

I dalje:

"Pisac ove knjige je na odgovarajućem mestu rekao da smatra da

je Duklja (Zeta) oduvek bila svojstvena država, ali ne ni hrvatska ni srpska, već slovenska-dukljanska, mada je zasad još dosta teško utvrditi u čemu je sve ta njena svojstvenost, otkada datira i gde su joj kor- eni" (: 366).

Naša je knjiga odgovor na ova pitanja.

I

Ova studija sadrži onomastičku dokumentaciju na osnovu koje se može, sa dovoljno vjerovatnoće, utvrditi predbalkanska postojbina onijeh Slovena koji su došli u rimsku provinciju Prevalis i postali etničko jezgro iz kojeg se, tokom viševjekovne simbioze sa starincima, i u dodiru i prožimanju sa drugim etničkim skupinama Južnih Slovena, formirao crnogorski narod.

II

Crnogorci su južnoslovenski narod zapadnoslovenskog porijekla, u prasrodstvu sa ševnim Rusima i Poljacima, posebno iz njihovog Zapadnog Pomorja (Pomorze Zachodnie).

Preci Crnogoraca došli su iz plemenskih saveza Veleta = Ljutića i Obodrita koji su bili rasuti između Ušća Visle u Baltik i Atlantika. Na krajnjem zapadu ostala je uspomena na Velete u starom imenu Utrehta - *Viltaburch*, kako su ga nazvali Saksi, koji su tamo bili saveznici i sušedi Slovena. Sa Veletima tamo je bilo i staro pleme koje je nosilo opšte slovensko ime - Sloveni, i od njih je bio ostao trag u imenu grada - *Slavenburch*, a to je današnji Vlaerdingen kod Roterdama, na samoj obali okeana. Od ovijeh Slovena su, vjerovatno, iljmenski Sloveni, kasnije doseljeni na ševeroistok. Oni su podigli Novgorod.

Dokaz da je pradomovina predaka Crnogoraca u Polablju i Pomorju nalazimo u stotinama istih toponima, u istom leksičkom fondu, istim prefiksarno-sufikslnim tvorbama, istim augmentativima i deminutivima, istom antroponimskom fondu. Ono što još osnažuje ovu tvrdnju jeste činjenica da su brojni *rojevi toponima na isti način raspoređeni u Pomorju zetskom i Pomorju i Polablju*.

III

Podsticaj za ovo istraživanje našli smo u srpskim srednjevjekovnim ispravama u kojima se jasno odvaja 'srpska zemlja' od 'pomorske', odnosno 'zetske zemlje', odnosno 'pomorja zetskog'. Nemanja je prvo obnovio svoju propalu 'dedinu' pa je onda priobreo 'od pomorske zemlje Zetu s gradovima', kako piše Sveti Sava, koji se sam tituliše kao 'arhiepiškop

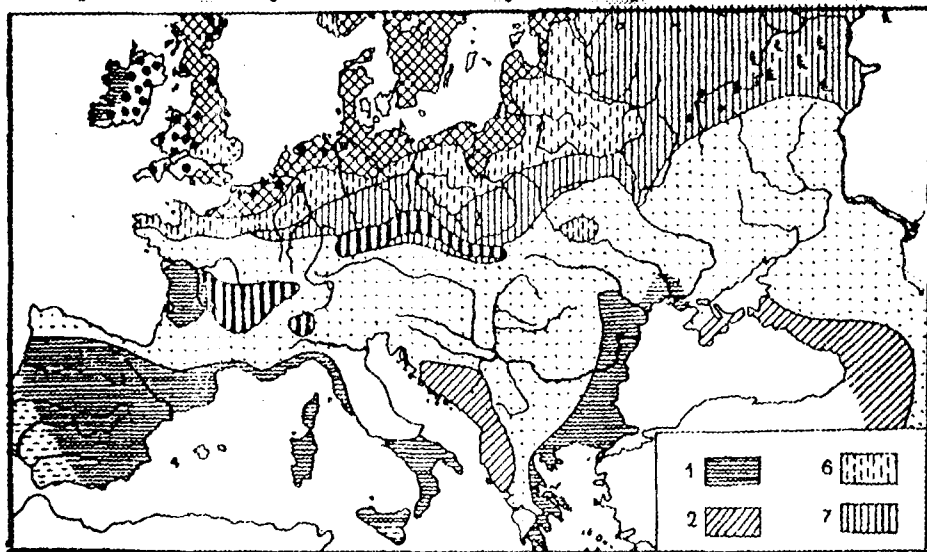
sve srpske zemlje i pomorske'. Čak i u vrijeme Cara Dušana Silnog ostaje isto shvatanje da sve teritorije koje su ušle u sastav srpske države nijesu istog etničkog sastava, pa jedna od titula Cara Dušana glasi: "Car Stefan Srbijem i Grkom i Blgarom i despotatu i Pomoriju..." Njegova imperija nije trajala toliko dugo da bi se svi narodi u njoj asimilovali i postali Srblji. Zato se mi nijesmo mogli pitati: "Da li su Crnogorci porijeklom Srbi?" nego: "Zašto nijesu?"

Naša knjiga je onomastičkom građom odgovorila na to pitanje.

Crnogorci su jedini narod Balkana koji ima izvod iz matične knjige rođenih. Svi pokušaji drugih naroda Balkana da dođu do takvog izvoda do sada su se pokazali uzaludnim.

IV

U često citiranom poljskom *Slowniku* (V:280) objavljena je skica antropoloških formacija u Evropi, iz koje se jasno vidi da se rasni slojevi ne slažu sa kulturnim slojevima, jezicima i državnim granicama. Isti antropološki tip nalazimo od Volge do Atlantika, u Ukrajini, Mađarskoj, Srbiji, Hrvatskoj, dijelu Grčke, Švajcarskoj, jugu Francuske i ševeru Španije i Portugala! Takođe, u jednu grupu spada i dio Kavkaza i crnomorske obale do Azovskog mora i Albanija, Crna Gora i Hercegovina! Istome tipu pripadaju istočna Bugarska i istočna Rumunija i veći dio Iberijskog poluostrva! *Zato mi nijesmo tražili kontinuitete gena već svijesti!* Poznato je, naime, da milijarde ćelija u našem mozgu ginu

Antropološke formacije

ali da naše pamćenje i dalje ostaje cjelovito, pa se, čak, bolje šćććmo onoga što je bilo davno nego onoga što je bilo prošle godine. A to je omogućććno time što ćććlje, prije umiranja, prenose svoje "znanje" na nove ćććlje. Miješanje rasnih tipova u Evropi i uticaj životne sredine usloveli su mahom horizontalno formiranje rasnih tipova koji nas ne zanimaju. Prema tome mi etnogenezu ne tumaććmo biologistiććki već pratimo svijest jednog naroda o svome formiranju i postojanju, a prenošenje toponima (naziva rijeka, jezera, naselja, reljefa, flore i faune) na tako veliku razdaljinu, sa baltiććkog Pomorja na jadransko, dio je i bitan elemenat narodnog pamććenja i kontinuiteta. U tom smislu i mođe da se govori o pradomovini, o doseljavanju predaka one etniććke mase iz koje se, tokom poznatog istorijskog procesa, formirao crnogorski narod.

V

Ovi preci Crnogoraca u literaturi se najćććće nazivaju 'dukljanskim Slovenima', u skladu sa vizantijskim manirom arhaizacije, to jest upotrebe naziva naroda i plemena kojijeh više nije bilo na istorijskoj sceni. Taj termin je duboko netaććan. Jer - niti su ovi Sloveni naselili iskljuććivo teritoriju bivše Duklje, niti su sebe mogli nazvati tuđijem imenom. Videli smo iz isprava Nemanjića i Balšića da je taj novonaseljeni prostor nazivan Pomorjem i da je obuhvatao zemljište od Neretve (nekada i Cetine) do Bojane (nekada i Draća). U XI. i XII. vijeku to je bila teritorija zetske (starocrnogorske) kraljevine Vojislavljevića, kako to pokazuje mapa objavljena u poljskom Slowniku VII, 121.

Kako je ova država stvorena, koliko je trajala, što je dalje s njome bilo - obraććeno je u našoj sljedeććoj knjizi **Kratka ilustrovana istorija crnogorskog naroda**, koja je predata u štampu.

Kraljevina Zeta u XI st. prema poljskom Slowniku VII, 121, obradio J. Lesni (Lesny).
 A. manje teritorijalne jedinice; B. granice države; C. približne granice Zete, Travunije i Zahumlja; D. spomenici preromanske i romanske arhitekture; E. episkopije; F. arhiepiskopije; G. gradovi; H. manastiri; I. manja naselja. Južna granica Zete nije logična jer se na istočnoj obali Bojane sahranjuju zetski kraljevi. Nijesu ih valjda sahranjivali izvan zemlje ili na samoj granici! U nauci postoji neslaganje oko lokalizacije Dukljaninovog Dabra, Koma i Guisema - uz Lim ili u Hercegovini. Mi smo unijeli na mapu Dukljaninove termine: Pomorje i Zagorje.

IZVORI I LITERATURA

I. Ajeti, *Nastajanje nekih geografskih naziva*, Zbornik Šeste jugoslovenske onomastičke konferencije, Beograd 1987.

Anonim, *Cronica de Trajecto et ejus Episcopatu, ac ortu Frisiae, quomodo et qualiter est inhabitata*, u: Antonii Matthaei Veteris aevi analecta seu vetera documenta, Hagae MDCCXXXVIII (1738), 303-313. Drugo izdanje. Prvo izdanje 1698.

S. Antoljak, *Samuilovata država*, Skopje 1969.

A. V. Arcihovskij, *Novgorodskie gramoty na bereste*, Moskva 1954
Arhiv za arbanašku starinu, jezik i etnologiju I (1923), II (1925), III (1926).

Arnoldi *Chronica Slavorum*, Scriptores Rerem Germanicarum (SRG), izd. Pertz, Hannoverae 1868.

N. N. Arvat, J. G. Skiba, *Drevnijerusskij jazyk*, Kijev 1977.

S. Bach, S. Dušek, *Slawen in Türingen, Gschichte, Kultur und Anthropologie in 10. bis 12. Jahrhundert*, Weimar 1971.

N. Banašević, *Letopis Popa Dukljanina i narodna predanja*, SKZ Beograd 1971.

M. Barada, *Topografija Porfirogenetove Paganije*, Starohrvatska Prosvjeta, nova serija (St Hr Ps Ns) II, Zagrab - Knin 1928.

M. Barada, *Seoba Hrvata i Srba*, Zagreb 1934.

M. Barada, *Dalmatia Superior*, Rad Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti (RJAZU) 1949, 93-113.

V. D. Baran, *Problemy etnogeneza slavjan*, Kijev 1978. Zbornik u njegovoj redakciji. Njegov uvodni tekst.

H. Barić, *Lingvističke studije*, Sarajevo 1954.

H. Barić, *Albanisch, Romanisch und Rumanisch*, Godišnjak Naučnog društva AN BiH I, Balkanološki institut I (1957), Sarajevo, 1-17.

H. Barić, *Venetisch-Germanisches und Illyrisch-Germanisches*, Godišnjak Naučnog društva NR BiH I, Balkanološki institut knj. I, Sarajevo 1957, 272-275.

H. Barić, *Istorija arbanaškog jezika*, Djela Naučnog društva BiH knj. XII, Balkanološki institut knj. 1, Sarajevo 1959, 1-74.

F. Barišić, *'Monemvasijska hronika' o doseljavanju Avaro-Slovena na Peloponez 587*, Godišnjak III ANU BiH, CBI knj. 1, Sarajevo 1966, 95-107.

F. Barišić, *Proces slovenske kolonizacije istočnog Balkana*. Simpozijum. Predslavenski etnički elementi na Balkanu u etnogenezi Južnih Slovena, Sarajevo 1969, 11-27.

M. Barjaktarović, *O etničkoj strukturi Balkanskog poluostrva*, Cvijićev zbornik (posebni otisak), Beograd 1968.

M. Barjaktarović, *Etnički razvitak Gornjeg Polimlja*, Glasnik Cetinjskih muzeja (GCM) VI, Cetinje 1973.

M. Barjaktarović, *Rovca (etnološka monografija)*, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti (CANU), Titograd 1984.

M. Bathe, E. Fischer, G. Schlimpert, *Zur sorbisch-polabischen Sprachgrenze zwischen Elbe und Spree*, u: Beiträge zum Slawischen onomastischen Atlas, Berlin 1970, 109-121.

M. Bathe, *Genthin von der Gründung bis 1700. Teil I*, u: Zur Geschichte der Stadt und des Kreises Genthin, Heft 5. Genthin 1974.

Š. Batović, O. Oštrić, *Tragovi ilirske kulturne baštine u narodnoj kulturi našeg primorskog područja*. Predslovenski etnički elementi... Sarajevo 1969, 245-277.

Beda Venerabilis, *The old english version of Bede's Ecclesiastical History of the English People*, prema izdanju iz 1890. priredio i preveo Thomas Miller, I-II, London 1959.

Beiträge zum Slawischen onomastischen Atlas, herausgegeben von prof. dr Rudolf Fischer und dr. habil. Ernst Eichler, Leipzig 1970. Zbornik radova.

A. Belić, *Periodizacija srpskohrvatskog jezika*, JF 1-4, 1958, 3-15.

A. Benac, *Prediliri, Protoiliri i Prailiri, Simpozijum o teritorijalnom i hronološkom razgraničenju Ilira u praistorijsko doba*, Posebna izdanja

ND BiH, knj. IV, CBI knj. 1, Sarajevo 1964.

A. Benac, *O identifikaciji ilirskog etnosa*, u: Godišnjak ANU BiH, CBI XI/9, Sarajevo 1973, 93-108.

A. Berlot, *I. Rebec, So bili Etruščani Slovani?* Koper 1984.

S. B. Bernstejn, *Očerk sravnitel'noj grammatiki slavjanskih jazykov*, Moskva 1961.

S. Bernstejn, *Slavjanskiije jazyki*, zbornik, uvod, Moskva 1977.

S. Bernstejn, *Nekotoryije voprosy izučeniija problem etnogeneza slavjan*, u: Etnogeneza narodov Balkan, Moskva 1984, 11-17.

F. Bezljaj, *Stratigrafija Slovanov v luči onomastike*, Slavistična revija XI/1-2, 1958, 35-56.

F. Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika I (1976), II (1982)...*

F. Bezljaj, *Slovensko-baltijskiiije leksičeskiiije paralleli*, Baltistica, II Pridas, Vilnius 1977, 15-19.

F. Bezljaj, *Leksikološke glose*, JF XXX, 1973: 243-249.

M. V. Bibikov, *O arhaizaciji v vizantijskoj etnonimii*, u: Etnogenes narodov Balkan, Moskva 1984, 30-36.

H. H. Bielefeldt, *Slawische Worter im Deutschen Brandenburgs*, Zeitschrift fur Slawistik (ZfSl) XV 1970, 29-31.

J. Bilek, *Die slavischen Ortsnamen des Kreises Neustrelitz*, Heimatbuch Kr. Neustrelitz 1954, 71-80.

J. Bilek, H. Schall, *Slawische Ortsnamen in Mecklenburg*, ZfSl 2 (1957), 175-205.

B. Bilinski, *Kalisia Ptolomeuszowa*, *Archeologia*, t. V (1952-53), štampa 1955, 101-128.

I. Bily, *Bibliographie der Nomenforschung in der DDR*, Namenkundliche Informationen (NI) Beiheft 1, Leipzig 1979.

H. Birnbaum, *Praslavjanskij jazyk, dostiženija i problemy v ego rekonstrukcii*, prevod i predgovor V. A. Dybo, Moskva 1987. Naslov originala: *Comon Slavic. Progress and Problems in its Reconstruction*, Ohio, Columbus 1973-83. Prilog: V. K. Žuravlijev, *Nauka i praslavjanskij jazyk*, 453-493. Komentar: A. A. Dybo, *Prarodina i posljedujušćeje rasseljenije slavjan*, 20-22.

O. Blagojević, *Piva. Priroda. Istorija. Etnografija. Revolucija*. Posebna izdanja SANU CDXLIII, Odeljenje društvenih nauka knj. 69, Beograd 1971.

W. Boguslawski, *Dowody autochtonizmu Slowian*, Warszawa 1912.

J. Bojanovski, *Prilozi za topografiju rimskih i predrimskih komunikacija i naselja u rimskoj provinciji Dalmaciji (s posebnim osvrtom na područje Bosne i Hercegovine)*, Godišnjak ANU BiH, CBI knj. 13, Sarajevo 1977, 83-152.

M. Bolica, *Opis Skadarskog sandžakata*, Starine JAZU XII, Zagreb 1879.

M. Bor, Jožko Šavli, Ivan Tomažić, *Veneti naši davni predniki*, Ljubljana 1989. Tu su prerađeni i dopunjeni raniji radovi ovih autora o istoj problematici. Za njemačko izdanje v. J. Šavli.

H. Borek, *Hydronimia Wiasły*, Prace onomastyczne 7, 1965.

H. Borek, *Zachodnoslowianskie nazwy toponimiczne z formantem - 'n*, Wrocław 1968.

A. H. Borgstede, *Statistisch-topographische Beschreibung der Kurmark Brandenburg, Teil 1*, Berlin 1788.

W. Borys, *Prilozi srpskohrvatskoj etimologiji*, Zbornik Matice srpske za fitologiju i lingvistiku (ZMSFiL) XXV/2 (1982), 7-20.

R. Bošković, *Osnovi uporedne gramatike slovenskih jezika I (fonetika)*, Beograd 1968; *II (morfologija)*, Nikšić 1985.

R. Bošković, *Srblji i Srbi*, ZMSFiL XXI/1 (1978), 23-26.

R. Bošković, *Odabrani članci i rasprave*, izdanje CANU Titograd 1978.

I. Božić, B. Pavićević, I. Sindik, *Paštrovske isprave XVI-XVIII vijeka*, Cetinje 1959.

I. Božić, *O položaju Zete u državi Nemanjića*, Istorijski glasnik 1-2, 1950.

I. Božić, *O Dukljanima*, Zbornik Filozofskog fakulteta u Beogradu, 2, 1964.

I. Božić, *Nemirno Pomorje XV veka*, Beograd 1979.

I. Božić, *Spani - Španje*, Glas SANU CCCXX, Odeljenje istorijskih nauka knj. 2, Beograd 1980, 37-60.

M. N. Bouillet, *Dictionnaire universel d'histoire de geographie*, II izdanje, Pariz 1845, obnovljeno: Pariz 1924.

M. J. Brajčevskij, *Znahidki rimskih monet na teritorii u RSR*, Arheologija III, Kijev 1950.

M. J. Brajčevskij, *K istorii rasselenija slavjan na vizantijskih zemljah*, Viz. vrem. XIX 1961.

M. Budimir, *O starijim pomenima srpskog imena*, Glas SANU

- CCXXXVI, Odeljenje literature i jezika, nova serija 4 (1959), 35-55.
- M. Budimir, *Mariani*, *Onomastica jugoslavica* 5 (1975), 53-55.
- J. B. Bury, *The treatise De administrando imperio*. *Biz. Zeitschrift* 15 (1906), 517-557. U *Vjesniku zemaljskog arhiva* 10 (1908) prevod Lohmera, 91-144.
- C. I. Caesaris *Commentarii De bello gallico*, priredio I. Prammer, Wien - Prag 1891, sa studijom E. Kalinke o rimskoj ratnoj vještini, sa ilustracijama i mapom Galije.
- R. M. Cejtlin, *Leksika staroslavjanskog jazyka*, Moskva, 1977.
- Lj. Crepajac, *Glamoč - Delminium - Dalmatia*, OJ (1975), 65-66.
- J. Cvijić, *Balkansko poluostrvo*, Beograd 1966.
- G. Childe, *The Down of European Civilisation*, London 1947.
- V. Čajkanović, *Mit i religija u Srba*, priredio V. Đurić, Beograd 1973.
- Dž. Čedvik (J. Chadwick), *Mikenski svet*, prevod, Beograd 1980.
- E. Cabej, *Studime etimologjike në fushë të shqipes, I*, Tirana 1982.
- S. Csanki, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, II, Budapest 1984. Cit. po Kunstmanu.
- J. Czekanowski, *Polska Słowianszczyzna*. *Perspektivy antropologiczne*. Warszawa 1948.
- J. Czekanowski, *Wstęp do historii Słowian*, Lwow 1927, drugo izd. Poznanj 1957.
- J. Czekanowski, *Zagadnienie praojczyzny Słowian i ich różnicowanie*, Warszawa 1958.
- A.D. Čertkov, *Očerok drevnejšej istorii protoslovjan*, Moskva 1961.
- M. Chisvasi-Comsa, *La penetration des Slaves dans la Roumanie entre le VI-eme et IX-eme siecle — la lumiere des recherches archeologiques*, *Slavia Antiqua* VII, 1960, 176-188.
- G. Čremošnik, *Studije za sednjevokovnu diplomatiku i sigilografiju Južnih Slovena*, ANU BiH, Građa knj. XII, Odjeljenje društvenih nauka knj. 18, Sarajevo 1976.
- G. Čremošnik, *Ranoslovensko naselje Jazbine u Batkoviću kod Bijeljine*, GodANU BiH, CBI 13, Sarajevo 1977, 227-308.
- V. Čubrilović, *Pozdravna riječ u ime Srpske akademije nauka na svečanoj sjednici osnivanja Društva za nauku i umjetnost Crne Gore*, *Godišnjak Društva* 1973, 96.
- S. Ćirković, *Srbi*, u: *Enciklopedija Jugoslavije*, prvo izdanje, knj.

7, Zagreb MCMLXVIII, 505.

S. Ćirković, *Istorija srednjevekovne bosanske države*, Beograd 1964.
Ima više izdanja.

S. Ćirković, *Zeta u državi Nemanjića*, u: *Istorija Crne Gore II/1*, 1-95, Titograd 1970.

S. Ćirković, *Crna Gora od doseljenja Slovena do pada pod Turke*, u: zborniku *Crna Gora*, Beograd 1976, 122-175.

V. Ćorović, *Istorija Jugoslavije*, Beograd 1933.

V. Ćorović, *Istorija Bosne*, Beograd 1940.

D. Ćupić, *Mikrotoponimi sa sufiksom -ina u Bjelopavličima*, Prilozi proučavanju jezika, Novi Sad 1969, br. 5, 303-307. *Mikrotoponimi sa sufiksom -ac i -ica u Bjelopavličima*, isto, 309-313, sa mapom.

D. Ćupić, *Osvrt na toponimiju crnogorskog plemena Zagarač*, Prva jugoslovenska onomastička konferencija (PJOK) 1976, 173-177.

D. Ćupić, *Hidronimija u slivu Zete*, OJ 9 (1982), 23-36.

J. Dedijer, *Bilečke Rudine*, Sezb V, Beograd 1903.

J. Dedijer, *Hercegovina*, Sezb XII, Beograd 1909.

A. Dauzat, *Les noms de lieux*, Paris 1937.

G. Dožić, *Memoari*, Pariz 1974.

M. S. Drinov, *Zaselenie Balkanskog poluostrva slavjanami*, Sočinenija I, Sofija 1909, 139-316.

N. Duridanov, *Principy ustanovljenija slavjanskih toponimičeskikh arealov na Balkanskom poluostrve*, u: *Perspektivy razvitija slavjanskoj onomastiki*, Moskva 1980, 40-44.

F. Dvornik, *The Making od Central and Eastern Europe*, London 1949. (O Antima 277-286, 309-311).

F. Dvornik, *The Slavs*, Boston 1956.

V. Dvorniković, *Karakterologija Jugoslovena*, Beograd 1939. Novo izdanje 1990.

P. Đorđić, *Staroslovenski jezik*, Matica srpska Novi Sad 1975.

P. Đorđić, *Književni jezik. Književni jezici na osnovi staroslovenskog jezika* u Enciklopediji Jugoslavije 4, 1960, 512.

P. Đorđić, *Istorija srpske ćirilice*, Beograd 1971.

B. Đurđev, *O postanku crnogorskog naroda*, Praksa 4, 1981, 33-49.

B. Đurđev, *Postanak i razvitak brdskih, crnogorskih i hercegovačkih plemena*, Titograd 1984.

O. Đurić-Kozić, *Šuma, Površ i Zupci u Hercegovini*, Srpski etnograf-

ski zbornik (Sezb) V, Naselja srpskih zemalja II, Beograd 1903.

A. Džogović, *Toponimija jugoslovenskog dela Prokletija (I deo)*, Onomatološki prilozi, Beograd 1983, knj. IV, 225-344.

A. Džogović, *Onomastika severoistočnih ogranaka Prokletija*, Onomatološki prilozi, Beograd 1986, knj. VII, 247-436.

T. E. Ebendorfer, *Chronica Austriae*, u: H. Pertz, *Scriptores rerum Austriae*, II, Leipzig 1725, 689-988.

T. E. Ebendorfer, *Chronica regum Romanorum*, izd. A. Fr. Pribram, *Mitteilungen d. Inst. f. Osterreich. Geschichtsforschung*, Erg. - Band 3, 1890.

E. Eichler, *Daleminze und Dalmatien*. *Balkanskoe ezikoznanie* 2, Sofija 1962, 45-48.

E. Eichler, *Studien zur Fruhgeschichte slawischer Mundarten zwischen Saale und Neisse*, Berlin 1965.

E. Eichler, H. Walter, *Die Ortsnamen im Gau Daleminze I-II*, Berlin 1966, 1967.

E. Eichler, *Die Ortsnamen in Niederlausitz*, Bautzen (Budišin) 1975.

E. Eichler, *Westslawisch-sudslawische Beziehungen im Lichte der Toponomastik*, OJ 6 (1976), 71-74.

E. Eichler, *Ergebnisse der Nomenforschung in deutsch-slawischen Beruhungsgebiet*, Berlin 1982.

E. Eichler, *Zur Erforschung der altesten Gewässernamenschicht im Gebiet der DDR*, *Namenkundliche Indormationen* 44 (1983), 9-12. Opširnije, sa istim primjerima u: *Lijetopis Instituta za serbski ludospyt* A 28 (1981), 122-137.

E. Eichler, J. Schultheis, *Zum Slawischen onomastischen Atlas II*, 89-104.

J. Eisner, *Slovane a Madari v archeologii*, *Slavia Antiqua* VI/1960, 189-210.

J. Eisner, *Rukovijet slovanske archeologie*, Praha 1966.

E. Ekwall, *The concise Oxford dictionary od English place-names*, fourth edition, Oxford 1960. (Prvo izdanje 1936.)

F. Engels, *Poreklo porodice, privatne svojine i države*, prevod M. Simića, Beograd 1976.

G. Etezović, *Kolašin na Tari i Kolašin na Ibru*, *Južnoslovenski pregled* 1, Skoplje.

Etimologičeskij slovar' slavjanskih jazykov. Praslavjanskij leksičeskij

fond. Pod redakcijej O. N. Trubačeva. (Konsultovano prvih 13 tomo-
va)

J. Erdeljanović, *Kuči*, Sezb VIII (1907), 1-334.

J. Erdeljanović, *Bratonožići*, Sezb XII (1909), 1-449-539.

J. Erdeljanović, *Piperi*, Sxeb XVII (1911). Sve reprint 1981.

J. Erdeljanović, *Stara Crna Gora*, Sezb XXXIV (1926), reprint
1978. Etnogenez narodov Balkan i sijevernoga Pričernomorja, zbornik,
Moskva 1984.

Eugipius, *Vita sancti Severini*, u: Das Leben der heiligen Severin.
Lateinisch und deutsch. Einfuhrung, ubersetzung und erlauterung von
Rudolf Noll. Berlin 1963.

P. Fabre, *Les noms de lieux et de personens*, Nathan 1982.

F. Falc'un, B. Tanguy, *Les noms de lieux celtiques*, I, Rennes 1966.

M. Vasmer, *Die Slaven in Griechenland*, Berlin 1941.

M. Vasmer, *Worterbuch der russischen Gewassernamen*. Wiesba-
den 1960.

M. Vasmer, *Etimologičeskij slovar' russkogo jazyka*. Prevod s
njemačkog i ropune O. N. Trubačova. Drugo izdanje, knj. I (A-D) 1986;
II (E-Muž) 1986; III (Muza-Sjat) 1987; IV (T-Jašćur) 1987.

J. Ferluga, *Vizantija i postanak najstarijih južnoslavenskih država*,
Zbornik radova Vizantološkog instituta, knj. XI, Beograd 1968.

B. Ferjančić, obrada Porfirogenetovih (pogrešno stoji Porfirogenit)
spisa u drugoj knjizi Vizantijskih izvora za istoriju naroda Jugoslavije,
Beograd 1959. Predgovor G. Ostrogorskog.

F. P. Filin, *Proishoždenije russkogo, ukrainskogo i bjeloruskogo jazy-
kov*, Leningrad 1972.

J. Filip, *Počátky slovanskeho osidleni v Československu*, Praha 1946.

J. Filip, *Keltovi ve stredni Evrope*, Praha 1957.

M. S. Filipović, *Deformisanje lobanje u Jugoslaviji*, Glasnik Et-
nografskog muzeja u Beogradu X, 1935.

M. S. Filipović, *Nazivanje strana sveta i narodoa po bojama*, Zbornik
za društvene nauke Matice srpske u Novom Sadu 29, 1961, 69-77.

M. Filipović, Lj. Mićević, *Popovo u Hercegovini*, Sarajevo 1959.

R. E. Fischer, *Die Ortsnamen der Zauche*, Weimar 1967.

R. E. Fischer, *Die Ortsnamen des Kreises Belzig*, Weimar 1970.

R. E. Fischer, *Die Ortsnamen des Havellandes*, Weimar 1976.

R. E. Fischer, *Zur Struktur und Semantik altpolabischer Flurna-*

men in Brandenburg, ZfSI 3, XVII, 1972, 432-439.

R. E. Fischer (sa grupom autora), *Namen deutscher Stadte*, Berlin 1963.

O. Fock, *Rugen'sch-Pommersche Geschichten aus sieben Jahrhundert*, Leipzig 1861.

D. Foretić, *Smještaj Hrvata i Srba u srednjem vijeku s naročitim obzirom na Crvenu Hrvatsku*, Dubrovnik XII, 4, 1969, 59-97.

Ae. Forcellini, *Lexicon totius latinitatis*, Patavii 1940.

O. Franck, *Studien zur serbokroatischen Ortsnamenkunde*, Leipzig 1932.

B. Frenkel, *Litauisches etymologisches Worterbuch*, Heidelberg-Gottingen 1955.

D. Freydank, *Ostseeslawische Vollnamen mit hypokoristischer Wurzel im ersten Glied*, Slawische Namenforschung, II konferencija Onomastičke komisije u Berlinu oktobar 1961, Berlin 1963, 198-203.

H. Frisk, *Griechisches etymologisches Worterbuch*, Heidelberg 1973.

L. L. Galkin, *Simvolika džučidskih monet*, u: Problemy sovetskoj arheologiji, Moskva 1978, 209-229.

Gall Anonim, *Hronika i dejanija knjazijej pol'skih*, Moskva 1961.

T. Gamkrelidze, V. V. Ivanov, *Rjady 'gutural' 'nyh' v indoevropskom i problem jazykov centum i satem*, Voprosy jazykoznanija 1, 1980.

T. Gamkrelidze, V. V. Ivanov, *Indoevropskij jazik i indoevropjcy. Rekonstrukcija i istoriko-tipologičeskij analiz prajazuka i protokul'tury*. S predisloviem R. O. Jakobsona. Izdatel'stvo Tbiliskogo universiteta. Tbilisi 1984. (U literaturi se pominju i druge godine izdanja).

M. Garašanin, *Nastanak i poreklo Ilira*, u zborniku: Iliri i Albanci, SANU Beograd 1988, 9-80. Isto na francuskom 80-114.

A. J. Garkavi, *Skazanija musul'manskih pisatelijej o slavjanah i rusских*, S. Petersburg 1870.

M. Gavazzi, *Kulturna analiza etnografije Hrvata*, Narodna starina 7, 1930.

B. Gavela, *Iliri i Kelti u Podunavlju i na Balkanu*, GodMG Beograd 7, 1960.

V. Georgiev, *B'lgarska etimologija i onomastika*, Sofija 1960.

V. Georgiev, *Genezis't na balkanskite narodi*, u: Etnogenezis i kulturno nasledstvo na b'lgarski narod, Sofija 1971.

V. Georgiev, *L'ethnogenese de la Peninsule balkanique d'après les*

donées linguistiques, u: *L'ethnogenese des peuples balkaniques*, Sofija 1971.

V. Georgiev, *Illyrier, Veneter und Urslawen*, *Linguistique Balkanique* XIII, 1, 1968, 5-13.

A. Giljferding, *Istorija baltijskih slavjan*, Moskva 1855.

A. Giljferding, *Putovanje po Hercegovini, Bosni i Staroj Srbiji*, prevod. Sarajevo 1972.

M. Gimbutas, *Die Indoeuropaer: Archeologische Probleme*, U: *Die Urheimat der Indogermanen*, Darmstadt 1968.

L. A. Gindin, N. J. Merpert, *Antičnaja balkanistika i etnogenez narodov Balkan (K metodologii mezdisciplinarnyh isslijedovanii)*, *Etnogenez narodov Balkan i severnogo Pričernomorja*, Moskva 1984, uvodni tekst.

L. A. Gindin, *Jazyk drevnijejšego naseljenija juga Balkanskogo poluostrava*, Moskva 1967.

L. A. Gindin, *Drevnijejšaja onomastika Vostočnyh Balkan. Frako-hetoluvijsküje i frako-maloazijsküje izoglossy*, Sofija 1981.

L. A. Gindin, *K hronologii i harakteru slavjanizacii, Karpato-balkanskogo prostranstva (po lingvističeskim i filologičeskim dannym)* u knjizi: *Formirovanije rannefeodal'nyh slavjanskih narodnostej*, Moskva 1981.

L. A. Gindin, *K voprosu o hronologii načal'nyh etapov slavjanskoj kolonizacii Balkan (po lingvo-filologičeskim dannym)*, *Voprosy jazykoznanija* XXVI/1, 1983: 17-39.

A. Gluhak, *Porijeklo etnonima*, *Danas* br. 297. od 27. X 1987.

Z. Gołąb, *Stratyfikacija slownictwa prasłowianskiego a zagadnienie etnogenezy Słowian*, *Rocznik slawistyczny* XXXVIII, cz. 1, 15 i dalje.

Z. Gołąb, *Old Bulgarian Sjever (?) and Old Russian Sjeverjane*, *Wiener statistisches Jahrbuch* 30, 1984, 9-22.

Le Gonidek, *Dictionnaire breton*, ed. de M. Hersart de la Villemarqué, Saint-Etienne 1850.

K. Gorbačević, *Rusküje geografičeskiije nazvanija*, Moskva 1965.

M. V. Gorbanevskij, *V mire imën i nazvanij*, Moskva 1983. Predgovor E. Murzaev: *Gdje bila rodina indoevropejcev?*

H. Gornowicz, *Nazwy miast Pomorza Gdańskiego*. *Prace zbiorowa pod redakcija Huberta Gornowicza i Zygmента Brockiego*, Ossolineum 1978.

A. Grad, *K etimologiji slavenskega toponima Koseze*, OJ 9 (1982), 209-214.

A. E. Graf, *Die Ortsnamen des Kreises Pritzwalk*, Pritzwalk 1957.

A. E. Graf, *Die Ortsnamen des Kreises Kyritz*, Kyritz 1959.

B. Grafenauer, *Nekaj vprašanj iz dobe naseljevanja južnih Slovencev*, Zgodovinski časopis 4, 1950, 23-126.

B. Grafenauer, *Prilog kritici izvještaja Konstantina Porfirogenita o doseljavanju Hrvata*, Historijski zbornik 5, 1952, 1-56.

B. Grafenauer, *Proces doseljavanja Slovena u zapadni Balkan i istočne Alpe*, u: Simpozijum. Predslovenski etnički elementi na Balkanu u etnogenezi Južnih Slovena, Mostar oktobra 1968, Posebna izdanja ANU BiH, Sarajevo 1969, 29-55.

B. Grafenauer, *Die ethnische Gliederung und geschitliche Rolle der westliche Südslawen im Mittelalter*, Ljubljana 1966.

B. Grafenauer, *Srednjovekovna etnička struktura prostora jugoslovenskih naroda i odnos između osnovnih etničkih jezgara kasnijih naroda*, JIČ 1-2, Beograd 1988, 17-24.

J. Grampovčan, *Meje Slovanov v zapadni Evropi pred 1000 leti*, Trst 1958.

H. Gregoire, *L' origine et le nom des Croates et des Serbes*, Byzantion XVIII (1944/45), Baltimore 1945.

R. Grevs, *Grčki mitovi I-II*: Beograd 1969. (Ima više izdanja).

I. Grickat, *Studije iz storije srpskohrvatskog jezika*, Beograd 1975.

P. Grimm, *Die vor-und frühgeschichtlichen Burgwalle der Bezirke Halle und Magdeburg*, Berlin 1958.

M. Grković, *Rečnik ličnih imena u Srba*, Beograd 1977.

J. P Grundling, *Brandenburgischer Atlas der Geographische Beschreibung der Chuk March Brandenburg, und des dasigen Adels*. Aus des Landes Urkunden... Potsdam 1724.

A. Guillou, *Migration et presence Slaves en Italie du VIe au IXe siecle*, Zbornik Vizantološkog instituta 14/15, 1973, 11-16.

A. Guillou, *Pa Puglia e Bisanzio*, u: *La Puglia fra Bisanzio l' Occidente*, Milano 1980, 5-36.

M. Hadžijahić, *Tihomir iz Kronike Popa Dukljanina - historijska ličnost?* Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine, god. XVII, 1966/1967, Sarajevo 1969.

M. Hadžijahić, *Formiranje nacionalnih ideologija u Bosni i Herce-*

govini u XIX vijeku, Južnoslovenski historijski časopis (JiČ) 1970, 1-2, 57-58.

J. Hadžimejlić, *Mikrotoponimija trebinjske Lastve*, Onomatološki prilozi VIII (1987), 63-218.

J. Hamm, *Staroslavenska gramatika*, Zagreb 1964.

J. Hartgers, *Beschryvinghe van Virginia*, Nieuw Nederlandt 1651.

Lj. Hauptmann, *Dolazak Hrvata*, Zbornik kralja Tomislava, Zagreb 1925, 87-126.

Lj. Hauptman, *Koje su sile hrvatske povijesti odlučivale u vrijeme narodne dinastije*, isto: 165-187.

Lj. Hauptmann, *Karantanska Hrvatska*, isto.

Lj. Hauptmann, *Kroaten, Goten und Sarmaten*, Germanoslavica 3 (1935), 315-353.

Lj. Hauptmann, *Seoba Hrvata i Srba*, Jugoslovenski historijski časopis III, Beograd-Zagreb-Ljubljana 1935, 30-61.

G. Heller, *K. Nehring, Comitatus Sirmiensis (= Die historischen Ortsnamen von Ungarn)*, Munchen 1973.

M. Hellman, *Venezia mia*, Venezia 1970.

Helmold, *Chronica Slavorum*, Lubecae, Anno MDCLIX (1959)

W. Hensel, *Studia i materialy do osadnictwa Wielkopolski Wczesno historycznej*, Poznanj 1953.

Herodot, *Istorija*, prevod M. Arsenića, Novi Sad, 1953.

J. Herrmann i saradnici, *Die Slawen in Deutschland*, Berlin 1970. (Ima više izdanja).

J. Hermann, *Die nordlichen Slaven*, u: Kulturen im Norden. Die Welt der Germanen, Kelten und Slawen 400. 1000n. Chr., Munchen 1980, 183-205.

G. Hertel, *Urkundenbuch der Stadt Magdeburg I-III*. Prvi dio do 1403. Priredio i obradio... Halle 1892.

W. Hessler, *Mitteldeutsche Gaue des frühen und hohen Mittelalters*, Berlin 1957.

F. Hinze, *Die Vertretung der Namenkunde auf der Internationalen Baltistenkonferenz*, Namenkundliche Informationen Nr. 50, Leipzig 1986, 53-62.

J. Holeček, *Černa Hora*, Praha 1876.

F. Holthausen, *Gotisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg 1939.

- E. Homa**, *Ze studiov nad toponimiam Pomorza srodkowego*, praca zbiorowa pod redakcją... Koszalin 1976.
- B. Horak, D. Travniček**, *Descriptio civitatum ad septentrionalem plagam Danubii* (tzv. Bavorskiy geograf), Praha 1956.
- H. H. Howorth**, *The Spreed of the Slavs, II. The Southern Serbs, Bosnians, Montenegrins and Herzegovinians*, JA Inst., t. 8, 1879.
- V. Husa**, *Naše národní minulosti v dokumentech*, I dil, k vydání připravil... Praha 1954.
- P. Ivić**, *Srpski narod i njegov jezik*, Beograd 1971.
- P. Ivić, M. Grković**, *Dečanske hrisovulje*, Novi Sad 1976.
- Istorija naroda Jugoslavije*, grupa autora, knj. I, Beograd 1953.
- Istorija Crne Gore*, grupa autora, knj. I, Titograd 1967.
- Istorija srpskog naroda*, grupa autora, knj. I, Beograd 1981, knj. II, Beograd 1982.
- Iohannes Diaconus**, *Chronicon Venetum et Gradense*, izd. G. H. Pertz, u: MGH SS VII, Hanover 1864, 1-47.
- H. Jachnow**, *Die slavischen Personennamen in Berlin bis zur tschechischen Einwanderung im 18. Jahrhundert. Eine onomastisch-demographische Untersuchung*, Wiesbaden 1970.
- V. Jagić**, *Izabrani kraći spisi*, prevod M. Kombola, Zagreb 1948.
- R. Jamka**, *Slowiane w pierwszych wiekach naszej ery w swietle materialow prehistorycznych*, odkrytych na Slasku i w Malopolske, Slavia Antiqua I, Poznanj 1948.
- D. Janković**, *Istorija država i prava naroda Jugoslavije*, X izmenjeno izdanje, Beograd 1981.
- K. Jazdzewski**, *Atlas do pradziejów Slowian*. Lodz 1948.
- Lj. Jakić**, *Pop Dukljanin u novom ruhu*, Marulić br. 5, 1988, 568-575.
- N. Jeremić**, *Dvije-tri riječi o zabludama*, Ovdje, br. 216, Titograd 1987.
- F. Jeza**, *Skandinavski izvor Slovencev. Etnografsko-jezikovna in zgodovinska študija*. Trst, Samozaložba 1967.
- M. Ježova**, *Dawne slowiańskie dialekty Meklenburgii w swietle nazw miejscowych i osobowych* 1-2, Wroclaw-Warszawa-Krakow 1965.
- K. Jirečak**, *Istorija Srba I-II* (sa dopunama J. Radonića), Beograd 1952.
- Iordanis**, *Romana et Getica*, recensvit Theodorvs Mommsen,

Berolini 1881.

A. Jovičević, *Skadarsko jezero i ribolov na njemu*, Sezb XIII, 1909, 155-257, Sa mapom.

A. Jovičević, *Riječka nahija*, Sezb XV, 1911, 385-835.

A. Jovičević, *Plavsko-gusinjska oblast, Polimlje, Velika i Šekular*, Sezb XXI, 1921, 383-587 + ilustracije.

A. Jovičević, *Crnogorsko primorje i Krajina*, Sezb XXIII, 1922, 1-171, registri 249-269.

A. Jovičević, *Malesija*, Sezb XXVII, 1923, 1-149.

A. Jovičević, *Zeta i Lješkopolje*, Sezb XXXVIII, 1926, 253-594.

Lj. Juhas, *Prilog tumačenja jednog mesta u Stefanovom Žitiju Svetog Simeona*, Arheografski prilozi Narodne biblioteke SR Srbije, 3, Beograd 1981, 123-130.

F. Kanitz, *Römische Studien*, Wien 1892.

V. Karadžić, *Srpski rječnik*, Beograd 1935.

V. Karadžić, *Etnografski spisi. O Crnoj Gori*. Beograd 1969.

M. Karas, *Das anthroponymische Suffix -ur, -ura im Polnischen*, Beitrage zum Slawischen Onomastischen Atlas, Berlin 1970, 123-132.

J. A. Karpenko, A. K. Smolsskaja, *Jugoslavskiije slijedy v toponimii Ukrainy*, OJ 5 (1975), 67-80.

I. Karpin, *Povijest Mongola koje nazivamo i Tatarima*, prevod i komentar M. Oreba, Starine JAZU 56, Zagreb 1975, 37-107.

R. Katičić, *Veselia - Felicetas*, Beitrage zur Namenforschung 12, 1961, Heft 3, 271-279.

R. Katičić, *Illirische Personennamen in ihrem südostlichen Verarbeitungsgebiete*, Živa antika, Skopje 12/1, 1963.

R. Katičić, *Suvremena istraživanja o jeziku starosjedilaca ilirskih provincija*, Posebna izdanja ND BiH IV, Sarajevo 1964, 9-58.

R. Katičić, *Zur Frage der lektischen und pannonischen Namengebiete im römischen Dalmatien*, Godišnjak ND BiH, CBI 1, 1965, 53-76.

R. Katičić, *Illyrii propie dicti*, Živa antika XIII/XIV, Skopje 1976, 87-97.

R. Katičić, *Methodii doctrina*, Slovo, sv. 36 (1986), 11-44.

R. Cavendish, *T. O. Ling*, Mitologija, prevod G. V. Popovića, 1982.

J. Kelemina, *Nekaj o Dulebih na Slovenskem*, Časopis za zgodovino 21 (1926).

J. Kelemina, *Nove dulebske studije*, Časopis za zgodovino 21 (1926).

- G. van Kempen**, *Geschichte der Niederlande*, Hamburg 1831.
- S. Korner**, *Die patronymischen Ortsnamen im altsorbischen*, Berlin 1972. Izdanje autora.
- W. Ketrzynski**, *Die Lygier. Ein Beitrag zum Urgeschichte der Westslawen und Germanen*, Posen 1868.
- W. Ketrzynski**, *O Slowianech mieszkajacych niegdy s miedzy Raniem, Laba i czeska granica*, KrakÆw 1899.
- P. Kühnel**, *Die slavischen Orts- und Flurnamen im Luneburgischen*, reprint sa predgovorom i prilogom E. Eichlera, Leipzig 1982.
- King Alfred's Orosius*, Part I, edited by Henry Sweet. Old-english tekst and latin original. London MDCCCLXXXIII (1883)
- N. Klaić**, *O problemu stare domovine, dolasku i pokršćavanju dalmatinskih Hrvata*, Zgodovinski časopis 38, Ljubljana 1984.
- N. Klaić**, *Sjever i jug Hrvata i Srba. Problem doseljavanja: jesu li Hrvati i Srbi iseljavali iz svoje stare balkanske domovine ili su došli u nju?* Oko br. 387, 388. 1987.
- Z. Klanica**, *Počatky slovanskeho osidleni našich zemi*, Praha 1986.
- E. Klebel**, *Langobarden, Bajuwaren, Slawen*. Mitteilungen d. Anthrop. Gesellschaft in Wien, Band LXIX, 1933.
- V. Knežević**, *Pleme Šaraci*, Beograd 1961.
- B. Kolarić**, *Periodizacija razvoja slovenskega jezika*, JF 1-4, 1958, 17-21.
- B. A. Kolčín**, *Gusli drevnijego Novgoroda*, U: *Drevnjaja Rus' i slavjane*, Moskva 1978, 358-366.
- F. Kont**, *Sloveni I-II*, Beograd 1989. Prevela s francuskog G. Petrović, predgovor dr J. Kalić. Prvo francusko izdanje Pariz 1986.
- C. Coon**, *The muntains of giants*, Cambridge, Massachussets 1950.
- V. D. Koroljuk**, *Buljeby i anty, avary i goty*, u: *Problemy tipologii...* 1979, 53-59.
- F. Kos**, *Gradivo za zgodovino Slovencev*, I, v Ljubljani 1902.
- M. Kos**, *Istorija Slovenaca od doseljavanja do petnaestog veka*, prevod, Beograd 1960.
- G. Kossina**, *Ursprung und Verbreitung der Germanen*, Leipzig 1936.
- Cosmas Pragensis**, *Chronica Bohemorum*. Hsg. B. Bertholz. MGH Script. rerum germanicarum, NS, Berlin 1923. Preštampano u Minhenu 1980.
- J. Kostrzewski**, *Od mezolitu do okresu wędrówek ludow*. Prehisto-

ria ziem Polskich, Krakow 1948.

M. O. Kosven, *Očerki po etnografii Kavkaza*, Sov. etnografija 2, Moskva 1946. 107-126.

J. Kovačević, *Crna Gora...*, u: *Istorija Crne Gore* 1, Titograd 1967.

J. Kovačević, *Avarski kaganat*, Beograd 1977.

J. Kovačević, *Esquisse d' une etude...*, u: *Problemi seobe naroda u Karpatskoj kotlini*, Novi Sad 1978, 9-32.

S. Kozirowski, *Atlas nazw geograficznych*, Slowia nszczyzny zachodniej, 1-2, Poznanj 1934, 1937.

L. Koslowski, *Kultura lużycka a problem pochodzenia Slowian*. Pamietnik IV. Powsz. Zjazdu Historykow Polskich. Cz. I. Referaty. Lwow 1925.

H. Krahe, *Die alten balkanillyrischen geographische Namen auf Grund von Autoren und Inschriften*. Heidelberg 1925.

H. Krahe, *Lexicon altillyrischer Personennamen*. Heidelberg 1929.

H. Krahe, *Vorgeschütliche Sprachbeziehungen von den baltischen Osteseelandern bis zu den Gebieten um den Nordteil der Adria*. Wiesbaden 1957.

H. Krahe, *Die Struktur der alteuropäischen Hydronymie*, Wiesbaden 1962.

E. Kranzmayer, *Ortsnamenbuch von Karnten I-II*. Klagenfurt 1956, 1958.

K. Kretschmer, *Serboi*, u: *REnc.* 2. Bd., 1923.

W. Krogmann, *Kultur der alten Germanen*. Wiesbaden 1978.

O. Kronsteiner, *Gab es unter den Alpenlawen eine kroatische ethnische Gruppe?*, u: *Osterreichische Namenforschung* 6, 1978, 137. i dalje. Isto u: *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 24.

Ž. Kušelj, *Jesu li Hrvati hrvati. Hrvatima se nazivaju ratnici-graničari na području avarskog Karganata*. *Danas* br. 296, 20. X 1987, 38-39.

Š. Kulišić, *Tragovi arhaične rodovske organizacije i pitanje balkanoslovenske simbioze*. Beograd 1963.

Š. Kulišić, *Stara slovenska religija u svjetlu novijih istraživanja posebno balkanoloških*. Sarajevo 1979.

Š. Kulišić, *O etnogenezi Crnogoraca*. Titograd 1980.

Z. Kulundžić, *Historija pisama materijala i instrumenata za pisanje*. Zagreb 1951.

H. Kunstmann, *Samo, Dervanus und der Slovenenfürst Wallucus*,

u: Die Welt der Slaen (WdSI) 25 (180), 171. i d.

H. Kunstmann, *Zwei Beiträge zur Geschichte der Ostseeslaven. 1. Der Name der Abodriten 2. Rethra, die Redarier und Arkona*, u: WdSI 26 (1981), 395. i d.

H. Kunstmann, *Über den Namen der Kroaten*, u: WdSI 27 (1982), 131-136.

H. Kunstmann, *Kammen die westslavischen Daleminci aus Dalmatien?* WdSI 28 (1983), 364-372.

H. Kunstmann, *Über die Herkunft des Polen vom Balkan*, WdSI 29, 2 (1984), N. F. VIII, 2, 295-326.

H. Kunstmann, *Nestors Duljebi und die Glopeani des Geographus Bavarus*, u: WdSI 29 (1984a), 44-58.

H. Kunstmann, *Wer waren die Weisskroaten des byzantinischen Kaiser Konstantinos Porphyrogennetos?*, WdSI 29, 1, 1984b, 111-122.

H. Kunstmann, *Wie die Slovjene an den Ilmensee kamen*, WdSI 30, 1985, 387. i d.

H. Kunstmann, *Woher die Russen ihren Namen haben*, WdSI 1, 1986, 100-120.

L. V. Kurkina, *Izoglossnye svjazi južnoslavjanskoj leksiki I*, u: Etnogenez slavjan Moskva 1977, II. Etnologija 1976, 17-31.

L. V. Kurkina, *Zamjetki po slavjanskoj etimologii*, Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas (OLA) 1977, 285-294.

Z. Kurnatowska, *Slowianie południowi*, Wrocław 1977.

V. V. Kuskov, *Istorija drevnerusskoj literatury*, 3. izdanje, Moskva 1977.

G. Labuda, *Okres 'wspólnoty' slowianskiej w swietle źródeł i tradycji historycznej*, Arch. antiqua 1, 1948.

G. Labuda, *Pierwsze panstwo slowianskie. Panstwo Samona*. Poznanj 1949.

G. Labuda, *Slowianszczyzna pierwotna*. Warszawa 1954.

G. Labuda, *Wytworzenie wspólnoty etnicznej i kulturalnej plemion Slowianszczyzny polabskiej i jej przemiany w rozwoju dziejowym. Slowianszczyzna polabska między Niemcami a Polska*. Poznanj 1981.

B. Lalević, I. Protić, *Vasojevići u turskoj granici*, Beograd 1905; *Vasojevići u crnogorskoj granici*, Beograd 1907.

M. Lambertz, *Zur Etymologie von dulos*, u: Glotta VI, 1915, 1-18. Navod po **Z. Mirditi** (1981: 221).

- M. Lazić, *Ostaci nemačkih dijalekata na tlu Jugoslavije*, Balcanica VII, Beograd 1976, 287-292.
- J. A. Laučjute, *Slovar' baltizmov v slavjanskih jazukah*, Leningrad 1982.
- L. Leciejewicz, *Miasta Slowian Polnocno-polabskich*. Ossolineum 1968.
- L. Leciejewicz, *Slowianszczyzna Zachodnia*, Ossolineum 1976.
- A. Lefevre, *Origines Slaves*, Bulletins de la Societe d'anthropologie, 1896, 1-16.
- T. Lehr-Splawinski, *Slowianie zachodni*, Krakow 1946.
- T. Lehr-Splawinski, *O pochodzeniu i praojczyźnie Slowian*, Poznanj 1946a.
- T. Lehr-Splawinski, *O pierwotnych Wenetach*, Inter Arma, Krakow 1946b.
- T. Lehr-Splawinski, *Plemiona Slowianskie nad Laba i Odra w wiekach srednich*, II izdanje, Wroclaw 1947.
- T. Lehr-Splawinski, *Iz novijih istraživanja o poreklu Slovena*, Zbornik za filologiju i lingvistiku Matice srpske 1965, 7-18.
- J. Lesny, saradnik R. Novakovića na knjizi *Baltički Sloveni u Beogradu i Srbiji*, Beograd 1985.
- J. Lesny, *Ubikacija manastira Svetog Srđa i Bakha - mauzoleja dukljanskih vladara*, Prilozi za KJIF, knj. 51/52, sv. 1-4, 1985, Beograd 1988: 93-103.
- T. Lewicki, *Panstwo Wislan - Chrowatow w opisie al-Masudiego*, SAUM. t. 49, 1948, 23-41.
- T. Lewicki, *Litzicki, Litzike Konstantyna Porfirogenety i Biali Serbowie w polnocnej Polsce*, Rocznik Historiczny XXI, 1956, 9-32.
- G. G. Litavrin, *Vizantijskoje obščestvo i gosudarstvo v X-XI vv. Problemy istorii odnogo stoljetija 976-1081*. Moskva 1977.
- R. Lopez, *Radanje Evrope*, prevod, Zagreb 1978.
- F. Lorentz, *Slawische Namen Hinterpommerns (Pomorze zachodnie)*, Berlin 1964.
- H. Lowmianski, *Počatki Polski. Z dziejow Slowian w I tysiacleciu n.e. I-IV*, Warszawa 1964.
- A. Luburić, *Drobnjaci*, Beograd 1930.
- J. Lučić, *Etnički odnosi na dubrovačkom teritoriju u XIII stoljeću*, JIČ 4, 1969, 28-31.

- H. Ludat**, *Farbenbezeichnungen in Volkernamen. Ein Beitrag zu aia-tischosteuropaischen Kulturbeziehungen*, Saeculum 4, 1953.
- H. Ludat**, *Siedlung und Verfassung der Slawen zwischen Elbe, Saale und Oder*, Giessen 1960.
- H. Ludat**, *Slawen und Deutschen im Mittelalter*, Koln - Wien 1982.
- O. Luković-Pjanović**, *Srbi... narod najstariji*. AIZ Dosije, Beograd 1990.
- M. V. Lutovac**, *Bihor i Korita*, Beograd 1967.
- M. V. Lutovac**, *Erdeljanovićevi Kući, Bratonožići i Piperi*, pogovor reprint izdanju 1981, 531-536.
- M. V. Lutovac**, *Ibarski Kolašin*, Sezb LXXXI, Beograd 1967.
- M. Ljubinković**, *Ka problemu kontinuiteta Iliri - Sloveni, Predslavenski etnički elementi na Balkanu...*, Sarajevo, 201-215.
- Ch. Lubke**, *Regesten zur Geschichte der Slaven an Elbe und Oder (vom Jahr 900 an) I-II*. Predgovor H. Ludata. Berlin 1984, 1985.
- V. Machek**, *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha 1968.
- E. Majewski**, *Starožitni Slowiane na ziemiach dzis. Germanii*, Warszawa 1899.
- E. Majewski**, *Slady Wendów we Frankonii, Swiatowit II*.
- D. Mandić**, *Crvena Hrvatska u svijetlu povijesnih izvora*, II izdanje, Čikago 1972.
- W. Manczak**, *Praojczyzna Slowian*, Ossolineum 1981.
- T. Maretić**, *Slaveni u davnini*, Zagreb 1889.
- J. Marquart**, *Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge*, Leipzig 1903. Nav. po Viz. izvorima I, Beograd 1954.
- A. G. Masch**, *Topographische Beschreibung d. Wend. Stamme zwischen d. Elbe, der Spree, d. Oder, der Trave u.d. Ostsee*, Beitrage zur Erlautern d. Obodriter Alterthums, Schwerin 1774, 4, 74-156.
- S. Matavulj**, *Bilješke jednog pisca*, SKZ 290, Beograd 1939. Predgovor Marka Cara.
- Material'naja kul'tura i hozjajstvo narodov Kavkaza*, zbornik, Moskva 1978.
- V. Matić**, *Psihoanaliza mitske prošlosti*, Beograd 1976. (Matić je nastavio ovu seriju ali mi smo citirali samo prvu knjigu).
- F. Matijašić**, *Istorijski toponim Brena*, OJ 3-4 (1973/74), 73-74.
- A. Mayer**, *Die Sprache der alten Illyrier I-II*, Wien 1957. 1959.
- J. Meschgang**, *Die Orsnamen der Oberlausitz*, Bautzen (Budišin)

1973.

A. Meje, *Uvod u uporedno izučavanje indoevropskih jezika*, prevod, Beograd 1965.

F. Michalowski, *Le slave et le breton*, Saint - Etienne 1861. Separat.

P. Mijović, *Umjetničko blago Crne Gore*, Titograd - Beograd 1980. Isto na engleskom, njemačkom i talijanskom jeziku.

P. Mijović, *Pradavne i davne kulture Crne Gore*, Titograd 1987.

S. Mijušković, *Ljetopis Popa Dukljanina (komentar, prevod i faksimil Vatikanskog rukopisa iz Lucičeve skriptorije)*, Titograd 1967.

Ž. Mikić, *Prilog morfologiji v.štački deformisanih lobanja iz perioda velike seobe naroda*, Godišnjek ANU BiH, CBI 21, Sarajevo 1985, 45-54.

F. Miklosich, *Die Bildung der slavischen Personennamen*, Wien 1860.

F. Miklosich, *Die Bildung der slavischen Personen-und Ortsnamen. Drei Abhandlungen. Manueldruck...* Wien 1860-1864. Reprint Heidelberg 1927.

F. Miklosich, *Die Bildung der Ortsnamen aus Personennamen*, Wien 1864.

F. Miklosich, *Die slawischen Elemente im Albanischen, mit einer Einleitung. Albanische Forschungen*, Wien 1870.

Z. Mirdita, *Iliri i etnogeneza Albanaca, u zborniku: Iz istorije Albanaca*, Beograd 1969, 7-27.

Z. Mirdita, *Političke, socijalne i ekonomske strukture ilirskih plemena*, u zborniku: Predmet i metod izučavanja patrijarhalnih zajednica u Jugoslaviji, CANU, Naučni skupovi 7, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 3, Titograd 1981, 203-246.

P. Mirković, *Iznenadujuće otkriće u arheološkom nalazištu kod Čelareva. Zapis o nepoznatom narodu*. Arheolozi pronašli keramiku sa slovima. Tajna je i kako su pre 12 vekova nestali stanovnici ovog naselja. Politika ekspres, 26. VII 1989, 9.

M. Milošević, *Pomorski elementi u obiteljskom arhivu Balovića iz Perasta*, Pomorski zbornik 2, Zadar 1964, 691-723. Posebni otisak.

M. Moguš, *Toponimija na južnom dijelu jugoslavenske obale Jadrana*, PJOK, Titograd 1976, 63-69.

Gy. Moravcsik, *Bizantinoturcica I-II*, Budapest 1942, 1943.

L. Moszunski, *Z zagadnien slowotworstwa praslowianskich nazw*

plemiennych. *Etnogeneza i topogeneza Slowian*, Warszawa - Poznan 1980.

L. Moszynski, *Ali je ime Slovani res nomen originis?*, prevod u: Jezik in slovstvo, Letnik XXIV, leto 1978/79, št. 5-6, 129-132.

P. Mrkonjić, *Srednje Polimlje i Potarje*, Sezb IV, Beograd 1902, 225-356. (Pravo ime autora: Atanasije Pejatović.)

E. M. Murzajev, *Geografija v nazvanijah*, Moskva 1982.

Monumenta catarensia - Kotorski spomenici, uredio i dodao uvod, regeste i kazala Antun Mayer, knj. 1, Zagreb 1951, knj. II 1981.

R. Nahtigal, *Dudleipa - Dudlijebi - Dulijebi*, Sl. revija 4, 1951.

S. Nakićenović, *Boka, antropogeografska studija*, Beograd 1913. Reprint sa bilješkom o piscu potpisan od Redakcije, Herceg-Novi 1982.

E. P. Naumov, *Voznikovenije etničeskogo samosoznanija rannefeodal'noj horvatskoj narodnosti. Formirovanije etničeskogo samosoznanija drevnjesebbskoj narodnosti*, u: Razvitiije etničeskogo samosoznanija slavjanskih narodov v epohu rannego srednjevijekovlja, Moskva 1982, 168-172, 182-183.

J. Nelepa, *Z diskusji o prinadležnosti kulture lužyckiej*, Slavia Occidentalis 22 (1062), 9-38.

J. Nelepa, *Slowiańszczyzna północno-zachodnia*, Poznanj 1968.

J. Nelepa, *Beziehungen zwischen Südslawisch und Westslawisch im Lichte der Toponomastik*, u: Makedonski jazik 25, 1974: 87-97.

J. Nelepa, *Jacwiegowie*. Nazwa i lokalizacija. Bialystok 1964.

J. Nelepa, *Z bada n nad jacwieskimi relikdami onomastycznymi*. Studia linguistica Slavica Baltica, Lundae 1968. L.

L. Niederle, *Puvod a počatky Slovanu jižnich*. Praha 1906.

L. Niederle, *Puvod a počatky Slovanu zapadnich*. Praha 1919.

L. Niederle, *Manuel de l'antiquite slave*, Paris I (1923), II (1926).

L. Niederle, *Rukovet slovanskych starožitnosti*. K vyání pripravil akad. J. Eisner. Praha 1953.

L. Niderle, *Slovenske starine*, prevod M. Grbića, Novi Sad 1954.

V. P. Nikčević, *O imenu Zeta (Zenta, Genta)*, Kulturno nasljeđe, Radovi Kulturološkog fakulteta na Cetinju 1, 1985, 131-153.

V. P. Nikčević, *Porijeklo i značenje imena Hrvat i Srbin*, Dubrovnik 6, 1987, 5-23.

V. P. Nikčević, *Srednjovjekovna etnogeneza Hrvata*, Dubrovnik 5-6, 1989, 30-57.

N. Nodilo, *Prvi ljetopisci i davna historiografija dubrovačka*, RJA-

ZU knj. LXV (1883), 92-128.

R. Novaković, N. Pejčić, *Ko bi mogli biti Vetonci Ane Komnine*, Istorijски časopis XVIII, Beograd 1971.

R. Novaković, *Odakle su Srbi došli na Balkansko poluostrvo*, Beograd 1977.

R. Novaković, *Gde se nalazila Srbija od VII do XII veka*, Beograd 1981.

R. Novaković, *Baltički Sloveni u Beogradu i Srbiji*, Beograd 1985.

R. Novaković, *Povodom jednog mišljenja o seobi Obodrita sa Balkanskog poluostrva na obalu Baltičkog mora*, Prilozi za KJIF 1-4, 1985/86, 76-92.

R. Novaković, *I sva Srpska idolu služaše Dagonu*, Tajne 3, 1987.

S. Novakov, *Arheološki nalaz u Pljevljima otkriva mnoge zagonetke o dolasku Slovena na Balkan. Srbi stigli u drugoj seobi...* Večernje novosti 14. VIII 1988, 11. (Razgovor sa Đorđem Jankovićem o iskopinama u selu Ljutići).

S. Novaković, *Srpske oblasti X i XII veka*, GSUD 48 (1880), 1-151.

S. Novaković, *Prvi osnovi slovenske književnosti među balkanskim Slovenima*, SKA Beograd 1893.

L. A. Obušenkova, V. I. Freidzon, referat sovjetske delegacije u zborniku: *Istorija, kul'tura, etnografija i fol'klor slavjanskih narodov*, Moskva 1973, 236-240.

Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas (OLA). Materialy i isslijedovanija. Moskva 1969. i dalje.

M. Orbin, *Kraljevstvo Slovena*, prevod Orbinovog teksta bez Dukljanina (!). Prevodilac Z. Šundrica. Predgovori: Miroslav Pantić, Radovan Samardžić. Kratak sadržaj izostavljenih uvodnih poglavlja dao je Franjo Barišić. Komentari: Sima Ćirković. Beograd 1968. Original: *Il Regno de gli Slavi*, Pesaro 1601.

Š. Ondruš, *Geneza slovanskeho toponyma Naklo a problem klasifikácie slovanskych jazykov*, Slavica Slovaca 3, 1981.

G. Osten, *Slawische Siedlungspuren im Raum um Uelzen, Bad Bavensen und Lüneburg. Uelzen*. Selbstverlag des Muzeums - und Heimatvereins 1978.

G. Ostrogorski, *Porfirogenetova hronika srpskih vladara i njeni hronološki podaci*, Istorijски časopis SAN 1, 1948, 24-29.

G. Ostrogorski, *Istorija Vizantije*, Beograd 1959.

- K. Oštir**, *Predslovensko seb'r' 'zadrugar'*, Etnolog IV, 1930, 1-29.
- K. Oštir**, *K predslovanski etnologiji Zakarpatja*, Etnolog I, 1926/7, 1-35.
- J. Otrębski**, *Namen von zwei Jatwingerstammen*, u: *Slawische Namenforschung*, Berlin 1963, 204-209. (Raspravlja o plemenskim nazivima: Jatwingi, Sudavovi, s kojima Đorđe Janković povezuje Srbe. V. naše poglavlje III 16).
- V. Palavestra**, *Narodna predanja o starom stanovništvu u dinarskim krajevima*, GZM BiH, Etnologija XX/XXI, Sarajevo 1966, 5-86.
- R. Pallmann**, *Die Geschichte der Vulkerwanderung von der Gothenbekehrung bis zum Tode Alarichs. Nach den Quellen dargestellt. Erster Teil*, Gotha 1863, *Zweiter Teil* Weimar 1864.
- F. Papazoglu**, *Srednjobalkanska plemena u predrimsko doba*, Sarajevo 1969.
- M. Pavlović**, *Tragovi rudara Sasa u srpskohrvatskom jeziku*, GFF u Novom Sadu knj. 1960, 99-117.
- M. Pavlović**, *La zone de l'Illyricum caracterisee par la geographie des mots*, Zbornik za filologiju, Novi Sad 1959, 16-35.
- M. Pavlović**, *Najstariji makedonsko-plemenski nazivi i principi nastanka etnonima*, Četvrto zasedanie... Skopje 1971, 115-144.
- M. Pavlović**, *Miksoglotske mikroanalize i balkanska onomastika*, JF IX, 1-2, 1972.
- Z. Pavlović**, *Onomastički derivati izvedeni iz lekseme gost u slovenskim jezicima*, PJOK (1976), 71-75.
- Pauly-Wissowa Krol**, *Real-Enzyklopädie der Alterthumwissenschaft*, Stuttgart 1894. i dalje.
- A. Peco**, *Jekavska zona u zapadnoj Hercegovini*, JF XXVII, 1-2, 1966/67, 267-306.
- A. Peco**, *Nazivi dolina uz reke u srpskohrvatskom jeziku*, PJOK (1976), 81-94.
- E. Peričić**, *Sclavorum regnum Grgura Barskog. Ljetopis popa Dukljanina*, Zagreb 1991.
- G. B. Pellegrini, A. L. Prodocimi**, *La lingua venetica I-II*, Padua 1967. (Doneseni su u originalu tekstovi klasičnih pisaca o Venetima. U prvoj knjizi su venetske inskripcije a u drugoj, koju je obradio sam Prodocimi, Pelegrinijev đak, data je njihova analiza).
- Perspektivy razvitija slavjanskoj onomastiki*, zbornik, Moskva 1980.

M. Pešikan, *Zetsko-humsko-raška imena na početku turskoga doba* (I) Onomatološki prilozi III (1982), 1-120. Drugi deo, Onomatološki prilozi IV, 1-136.

M. Pešikan, *Stara imena iz donjeg Podrimlja*, Onomatološki prilozi VII (1986), 1-119.

M. Pešikan, *Imena kao svjedočanstva vremena I, II* (Spontano i smišljeno, Ime ili kultno mjesto), "Pobjeda" 6/7. II 1990.

I. Petkanov, *Za imenata Bojan, Bojana*, u Zrobniku: V čest na ak. V. Georgijev, Sofija 1980, 249-253.

I. P. Petleva, *Praslavjanskij sloj leksiki serbohorvatskogo jazyka*, Etimologija 1968, Moskva 1971, 114-155; Etimologija 1971, Moskva 1973, 20-57.

D. Petrović, *Mikrotoponimija Nikšićkog polja*, Prilozi proučavanju jezika (PPJ) 2, Novi Sad 1966, 123-145.

D. Petrović, *Mikrotoponimija gornjih Pješivaca i Broćanca*, PPJ 8, 1972, 47-70.

N. A. Petrovskij, *Slovar' russkih ličnyh imën*, Moskva 1980.

S. Pirchegger, *Die slavischen Ortsnamen in Mürzgebiet*, Leipzig 1927.

M. Pižurica, *Antroponimija u toponimiji Rovaca*, PJOK 1976, 103-122.

M. Pižurica, *Govor okoline Kolašina*, Titograd 1981.

V. Polak, *Vznik a počatky Slovanu I*, 1956.

V. Polak, *Considerations sur la toponymie balkanique* (I), OJ 3-4, 1973/74, 89-94; (II) OJ 5, 1975, 43-51; (III) OJ 7, 1978, 37-46; (IV) OJ 8, 1979, 25-32; (V) OJ 9, 1982, 83-89.

Polibije, *Istorije I-II*, prevod, predgovor i komentar M. Rici, Novi Sad 1988.

J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, Bern-München 1959.

Pop Dukljanin, anonimni autor *Kraljevstva Slovena*, nazvanog *Ljetopisom i Barskim rodoslovom*. Izdanja: M. Orbini 1601 (prevod na talijanski); J. Lucius 1668 (latinski tekst prema prijepisu urađenom u njegovoj skriptoriji), Schwandtner 1748 (Lucićevo izdanje Dukljanina sa Marulićevim prevodom *Hrvatske kronike* na latinski); J. Subotić 1853 (srpski prevod Lucićevo izdanja latinskog teksta); Ivan Črnčić 1874 (latinski tekst prema Luciću i *Hrvatska kronika* po Kaletiću); Ferdo Šišić

1928 (Vatikanski rukopis, Orbinov prevod na talijanski, Hrvatska kronika i njen Marulićev prevod); Anonim u Archivio storico u Rimu 1926-27 (Orbinovo izdanje); V. Mošin 1950 (latinski tekst po Šišiću, *Hrvatska kronika* i prevod latinskog teksta Mencingera i Štefanića); V. Mijušković 1967 (faksimil Vatikanskog rukopisa i novi prevod priređivača)...

I. Popović, *Istorija srpskohrvatskog jezika*, Novi Sad 1956.

I. Popović, *Geschichte der serbokroatischen Sprache*, Wiesbaden 1960.

V. Popović, *Albanija u kasnoj antici*, u zborniku *Iliri i Albanci* SANU, Beograd 1988, 201-250. Isto na francuskom 251-283.

V. Popović, *Byzantins, Slaves et autochtones dans les provinces de Prevalitane et Nouvelle Epire*, u: *Villes et peuplement dans l'Illyricum protobyzantin*, Rome 1984, 181-243.

K. Porfirogenit, *Spis o narodima, Spis o temama, Spis o ceremonijama, Život Vasilija I*, izvodi, prevod i komentar B. Ferjančića, Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije, tom. II, Beograd 1959. Predgovor G. Ostrogorski.

C. Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, Volume II, Commentary, Ed. by R. J. H. Jenkins, London 1962.

Predslovenski elementi na Balkanu u etnogenezi Južnih Slovena. Simpozijum držan u Mostaru oktobra 1968. Sarajevo 1969.

V. Pribojević, *O podrijetlu i zgodama Slavena*. Uvod i bilješke napisao i tekst za štampu priredio Grga Novak. Zagreb 1951.

Problemi seobe naroda u Karpatskoj kotlini. Naučni skup. Novi Sad 1978.

A. Profous, J. Svoboda, *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původ i význam a změny*. Bd. I-IV, Praha 1947-1957.

V. Prochazka, *Politické zřízení polabsko-pobaltských Slovanů v závěrečném rodu společnosti*, *Slavia Occidentalis* 22 (1962), 197-250.

Prokopij, *Tajna istorija*, *Vijestnik drevnije istorii* 4, 1938.

Prokopije, prevod i komentar F. Barišića u *Vizantijskim izvorima za istoriju naroda Jugoslavije I*, Beograd 1955, 17-72.

S. M. Puhiera, *Porijeklo naziva 'Crvena Hrvatska'*, *Istorijski zapisi (IZ)* knj. XIV, 1-2, Cetinje 1958, 179-204.

A. N. Pulianos, *Crnogorci u poređenju sa drugim balkanskim narodima*, Zbornik radova u spomen dr A. Pogačniku, Antropološko društvo Jugoslavije, posebna izdanja, sv. 3, Beograd 1976, 53-63.

F. Rački, *Documenta historiae Chroaticae periodum antiquam illustrantia*, Zagreb 1877.

F. Rački, *Biela Hrvatska i Biela Srbija*, RJAZU 52 (1880), 141-189.

D. Radojević, *Uticao Crnogorske pravoslavne crkve na tok crnogorske istorije*, Beograd, 1978. Rukopis.

N. Radojčić, *Kako su nazivali Srbe i Hrvate vizantiski istorici XI i XII veka Jovan Skilica, Nićifor Vrijenije i Jovan Zonara?*, GSND 2 (1927), 1-15.

R. Radunović, *O nazivima Skadarskog jezera*, IV JOK Ljubljana 1981, 151-162.

R. Radunović, *O etimologiji toponima Duklja*, OJ 9 (1982), 99-105.

R. Radunović, *Vuranje (Vranje) i manastir Vranjina*, OJ 10 (1982), 195-202.

P. S. Radusinović, *Naselja Stare Crne Gore*. Opšti deo. Posebni dio. U dvije knjige. SANU, Posebna izdanja DLXII, Odeljenje društvenih nauka 92. Beograd 1985.

Rannefeodal'nije gosudarstva na Balkanah VI-XII vv. u red. G. G. Litavrina, Moskva 1985.

A. Rees, B. Rees, *Celtic Heritage. Ancient tradition in Ireland and Wales*. London 1961. Reprint 1976.

D. Rendić-Miočević, *O Ilirima u antičko doba*, 1967.

E. A. Rikman, *Etničeskaja istorija naseljenija Podnijestrov'ja i prilagajuščego Podunavbja v pjervyh vjekah našej ery*, Moskva 1975.

K. Rymut, *Slowotworstwo polskich patronimicznych nazw miejscowych z przyrostkiem +-(ov)itjo- na tle zachodnoslowianskim*, PAN 1973.

K. Rymut, *Nazwy miast Polski*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1980.

S. Rospond, *Poludniowoslowianskie nazwy miejscowe z sufiksem +-itj-* Kraków 1937.

S. Rospond, *Słownik nazw geograficznych Polski zachodniej i północnej kześć i polsko-niemecka*. Wrocław-Warszawa 1951.

S. Rospond, *Słowianskie imiona w źródłach antycznych*, Lingua Posnaniensis XII/XIII, 1968.

S. Rospond, *Słownik nazwisk slaskich II (G-K)*, Ossolineum 1973.

S. Rospond, *Stratygrafia słowianskich nazw miejscowych*, tom I, 1974.

S. Rospond, *Problem chronologizacji w toponomastyce słowiansk-*

iej, u: Z polskih studiÆw slawistycznych. Seria 5. Warszawa 1978. (Materijali Osmog međunarodnog kongresa slavista u Zagrebu 1978), 509-516.

S. Rospond, *Etnogeneza Slowian w swietle terminologii topograficznej*, OJ 9 (1982), 107-120.

Ch. Rostaing, *Les noms de lieux*, Paris 1945.

P. A. Rovinskij, *Černogorija v' jeja prošlom' i nastojašćem' Geografija. Istorija. Etnografija. Arheologija. Sovremennoje položenije*. Tom' I S. Peterbirg' 1888; tom' II, čast I, 1897.

P. A. Rovinskij, *Pogled Crnogoraca na svijet*, Glas Crnogorca XVII 1888, br. 9-24.

J. M. Rozwadowski, *Studia nad nazwami wod slowianskich*, Kraków 1946.

M. Rudnicki, *Najazd gocki na dorzecze Wisly okolo poczatków naszej ery*, Slavia Occidentalis 22 (1962), 41-46.

M. Rudnicki, *Wenedzi*, Prace filologiczne XVIII, 2, Warszawa 1964, 123-125.

M. Rudnicki, *Praslowianszczyzna Lechia - Polska* t. I, Poznanj 1959.

I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, Bukurešt 1959.

B. A. Rybakov, *Anty i Kievszkaja Rus'*, Voprosy drevnijej istorii I, 1939.

B. A. Rybakov, *Jazyčestvo drevnih slavjan*, Moskva 1981.

B. A. Rybakov, *Iz istorii kul'tury drevnej Rusi*, Moskva 1984.

Segez, *De Slavis*, Acta Societatis Jablonoviensis 1771, Lipsko 1772.

A. M. Selišćev, *Slavjanskoje naseljenje v Albanii*, Sofija 1931.

Serbske lijetopis za god. 1825. Prva častica. Izdana Georgiem Magaraševićem. U Budimu 1824. Fototipisko izdanje: Novi Sad 1968. (Sadrži: Pokoljenija slavenskog naroda u III desetiny XIX vijeka, str. 51-63. Posebno je zanimljiv prikaz slovenoserbskog koljena, u koje se ubrajaju: Bugari, Srbi, Bošnjaci, Cernogorci, Slavonci, Dalmatini i slovenskog koljena u koje su ubrojani Rvati i Vindi (Slovinci).

H. Skalova, *Topografická mapa uzemi Obodricu a Veletu-Luticu*, Praha 1965.

P. Skok, *Kako bizantski pisci pišu slovenska mjesna i lična imena*, Starohrvatska prosvjeta, NS 1 (1927), 60-71, 161-198.

P. Skok, *Ortsnamenstudien zu De administrando imperio des Kaisers Porphyrogenetos*, Zeitschrift fur Ortsnamenforschung 4 (1928),

213-244.

P. Skok, *Dolazak Slovena na Mediteran*, Split 1934.

P. Skok, *Konstantinova Srbica na Bistrici u Grčkoj*, Glas SAN 176 (1938), 243-248.

P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I-IV, Zagreb 1973.

Slavjanskaja filologija, sbornik statijej I, Moskva 1958. i dalje.

Slavjenskijje jazyki. Očerki grammatiki zapadnoslavjanskih i južnoslavjanskih jazykov, pod red. A. G. Širokovoju i V. P. Godkova, Moskva 1977.

F. Slawski, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 1952-1958.

Słownik prasłowiański I, 1974. i dalje.

Słownik starożytno ścisłowiańskich, red. T. Lehr-Splawinski, G. Labuda i dr. Knj. I (A-E) - 1961, II (F-K) - 1964, III (L-O) - 1967, IV (P-R) - 1970, 1972, V (S-Š) - 1975, VI (F-U) - 1977.

W. B. S. Smith, *Dictionnaire etymologique de la toponymie bretonne*, Baltimore 1940.

Die Sorben, grupa autora, Bautzen (Budišin) 1979.

G. Sotirof, *Slavonic names in greck and roman antiquities*, Quebec 1969. Ed. *Onomastica* 37, 5-20.

I. I. Sreznjevskij, *Materialy dlja slovarja drevnerusskogo jazyka po pismennym pamjatnikam*, S. Peterburg 1893.

C. Stanić, *Toponimi Škaljara i Mula*, GPMK XXVI, Kotor 1978: 131-143.

C. Stanić, *Toponimi Prčanja*, GPMK XXVIII-XXVIII 1979-1980, 157-169.

C. Stanić, *Toponimi Bogdašića, Mrčevca i Kavča*, Boka 19, 1987: 247-260.

M. Stanić, *Oko toponima i hidronima Tušinja*, PJOK (1976), 149-157.

S. Stanojević, *Istorija srpskog naroda*, Beograd 1908. Drugo izdanje 1910, treće 1926.

S. Stanojević, **V. Ćorović**, *Odabrani izvori za srpsku istoriju I. Doba od VI-X veka*. Beograd 1921.

A. Stipčević, *Iliri, povijest, život, kultura*, Zagreb 1976. Prva verzija: *Gli Iliri*, Milano 1966. Engl. prevod: *The Illyrians*, New Jersey 1977.

Strabon, *Geografija*, Moskva 1964.

J. Subotić, *Mikrotoponimija Donjih i Gornjih Ledenica*, PPJ 7, Novi Sad 1971.

J. Subotić, *Prilog proučavanju mikrotoponimije Risna*, PPJ 8, Novi Sad 1973.

J. Subotić, *Naselje Škaljati (Kotor) sa gledišta toponomastike*, ZMS-FiL XIX/1 (1976), 254-258.

J. Subotić, *Prilog poznavanju antroponimije Grblja prema zapisima iz XV vijeka*, Onomatološki prilozi VIII (1987), 51-61.

T. Sulimirski, *Zagadnienie upadka kultury lużickiej*, Slavia antiqua 1, Poznanja 1948.

P. J. Šafarik, *Slovanske starožitnosti*, w Praze 1837. Njem. prevod: Slawische Alterthümer, Leipzig 1844; ruski: Slavjanskija drevnosti, Moskva 1860.

R. Šalabalić, *Doclea Do-kle-a: ušće, uvac, ad confluentes//Docleates Do-kleu-atai: slivljani, porečani*, SbFF u Beogradu u Beogradu IX, 1 (1967), 89-98.

B. B. Šekularac, *Dukljansko-zetske povelje*, Titograd 1987.

B. B. Šekularac, *Dobrilovina i Dobrilovinski katastik*, Mojkovac 1988.

A. Scherer, *Die Urheimat der Indogermanen*, Darmstadt 1968. Zbornik radova o Indoevropljanima, od Hirta (1892) do Marije Gimbutas (1963).

G. Schlumberger, *Sigillographie de l'Empire byzantin, sa 500 crteža Dardelasa*, Paris 1884.

P. Šobajić, *Bjelopavlići i Pješivci*, Sezb XXVII, Beograd 1923.

P. Šobajić, *Korjenici*, GEM na Cetinju IV, Cetinje 1964.

A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo 1979.

G. Schlimpert, *Slawische Personennamen in mittelalterlichen Quellen Deutschlands*, Berlin 1964. Dopunjeno izdanje: *Slawische Personennamen in mittelalterlichen Quellen zur deutsche Geschichte*, Berlin 1978. (Izgleda da postoji i novo izdanje: Weimar 1980).

G. Schlimpert, *Slawische Gewässernamen im Raum von Berlin*. Četvrto zasjedanje MKSO, Skopje 1971, 191-208.

G. Schlimpert, *Die Ortsnamen des Teltow*, Weimar 1972.

G. Schlimpert, *Die Ortsnamen des Barnim*, Weimar 1984.

H. Schuster - Ševc, *O istoriji i geografiji etničkog imena Sorb/Serb/Sarb/Srbin*, ZMSFiL XXVIII-XXVIII, 907-913.

H. Schuster - Ševc, *Drevnjejšij sloj slavjanskih social'no-ekonomičkih i obščestvenno-institucional'nyh terminov i ih sud'ba v sebolužickom jazyke*, Etimologija 1984, 224. i dalje.

E. Schwarz, *Germanische Stammeskunde*, Heidelberg 1956.

K. Tacit, *Germanija*, prevod D. Nevenić-Grabovac, Beograd 1969.

W. Taszycki, *Najdawniejsze polskie imiona osobowe*, Kraków 1925.

W. Taszycki, *Slowianskie nazwy miejscowe*, Kraków 1946.

Thietmar von Merseburg, *Chronik (Chronicon)*, priredio W. Trillmich, Darmstadt 1974.

K. Tymieniecki, *Z problemov Slowian starozytnych (Terytorium i najdawniejsze podzialy)*, *Slavia Occidentalis* 20, 1960, 177-208.

S. A. Tokarev, *K postanovke problem etnogeneza*, Slovetn. 3, Moskva 1949.

Toma Arhidakon, *Historia Salonitana Maior*, priredila N. Klaić. Posebna izdanja SAN, knj. CCCXIX, Beograd 1967.

A. Tomić, *Toponimi Dobrote*, GPMK XXV, 1977, 137-149.

S. Tomić, *Drobnjak*, Sezb IV, Beograd 1902, 357-497.

S. Tomić, *Banjani*, SEZB LIX, 1949, 277-378.

S. Tomić, *Piva i Pivljani*, isto, 379-530.

V. N. Toporov, O. N. Trubačov, *Lingvističeskij analiz gidronimov Verhnego Podnjeprov'ja*, Moskva 1962.

W. Thorndal, *Slowianskie nazwy miejscowosci w Danii*, *Scando-Slavica*, IX, 1963, 234-238.

R. Trautmann, *Baltisch-slavisches Wörterbuch*, Gottingen 1923.

R. Trautmann, *Die Elb- und Ostseeslavischen Ortsnamen*, Teil I-III. Berlin 1949, 1950. Treći dio, registar, obradio H. Schall.

R. Trautmann, *Die slavischen Ortsnamen Mecklenburgs und Holsteins*. Zweite verbesserte Auflage. Berlin 1950.

P. N. Tret'jakov, *Vostočnoslavjanskije plemena*, drugo izdanje, Moskva 1953.

P. N. Tret'jakov, *Po sljedam drevnih slavjanskih plemen*, Moskva 1982.

O. N. Trubačov, *Rannyje slavjanskije etnonimy - svideteli migracii slavjan*, *Voprosy jazykoznanija* (1974), 48-67.

R. Turek, *K problemu západnich Charvatu*, u: Liber Iosepho Kostrzewski, *Wroclaw-Warszawa-KrakÆw* 1968, 295 i dalje.

Tuskulum leksikon. Rečnik grčkih i latinskih pisaca antike i sredn-

jeg veka. Sastavili W. Buchwald, A. Holweg, O. Prinz. Prevod sa izdanja iz 1963. Preveo A. Vilhar. Beograd 1984.

A. D. Udaljcov, *Plemena Evropejskoj Sarmatii*, SovEtn. 2, 1946, 48. i dalje.

J. Udolph, *Studien zu Gewässernamen und Gewässerbezeichnungen*, Beitrage zu Namenforschung 17, Heidelberg 1979.

J. Udolph, *Kritisches und antikritisches zur Bedeutung slavischer Gewässernamen für die Ethnogenese der Slaven*. ZfS1Ph, Heidelberg 1985, Bd XLV, Heft 1, 33-57.

H. Ulaszyn, *Praojczyzna slowian*, Lodz 1959.

A. Vanagas, *K voprosu o jazykovyh jatvažskih reliktah v Litve*, Acta Baltico-Slavica 9, 1976: 71-79, diskusija 80-87.

V. B. Vilinbahov, *Baltijskije slavjane i Rus'*, Slavia Occidentalis 2 (1962), 253-275.

D. M. Wilson, *Kulturen im Norden. Die Welt der Germanen, Kelten und Slawen 400-1000.n. Chr.* Munchen 1980. Prilozi osam autora. O Slovenima J. Herrmann 183-205.

Wikinger und Slawen. Zur frühgeschichte der Ostseevolker. J. Herrmann in Verbindung mit Aarni Erä-Esko, E. Hensel, W. Holmquist, O. Klindt-Jansen, Neis-Knud Liebgott, E. Nylén, E. Roesdahl, B. A. Rybakov, V. V. Sijedov, Berlin 1982.

T. Witkowski, *Die Ortsnamen des Kreises Stralsund*, Berlin 1965.

T. Witkowski, *Über die Sammlung der altpolabischen Stammesnamen*, Četvrto zasjedanie... Skopje 1971, 69-104.

T. Witkowski, *Lanke als Relikwort und als Name*, 88-120.

Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije, Posebna izdanja SAN, Vizantološki institut knj. 3, 7, 10, 12. i dalje, Beograd 1955 (I), 1959 (II), 1966 (III), 1971 (IV). Izradila grupa autora. Samo je knj. II (Porfirogeneta) obradio B. Ferjančić (v.).

P. Vlahović, *Narodi i etničke zajednice sveta*, Beograd 1984.

T. Wojcichowski, *Chrobacja. Razbior starožitnosci slowianskich*, t. I, Krakow 1873.

Voprosy Etnogeneza i Etničeskoj istorii slavjan i vostočnih Romancev, zbornik, Moskva 1976.

Wossidlo-Teuchert, *Mecklenburgisches Wörterbuch*, Neumunster 1965.

N. Vukčević, *Etimologija pojma 'Vlah' i njegova razna značenja*, u

zborniku: Predmet i metod izučavanja patrijarhalnih zajednica u Jugoslaviji, CANU, Naučni skupovi 7, Odjeljenje društvenih nauka knj. 3, Titograd 1981, 315-342.

D. Vujičić, *Osnova b 'm'//br'n' na opšteslovenskom terenu*, PJOK 1976, 21-24.

D. Vujičić, *Bogatstvo geografskih apelativa na području Jezerske visoravni*, PJOK 25-30.

D. Vujičić, *Hidronimi (imena voda) u lijevom slivu Drine*, Sarajevo 1982.

L. Vujović, *Mrkovički dijalekat*, Srpski dijalektološki zbornik XVIII, Rasprave i građa, Beograd 1969.

N. Vuković, *Srpskohrvatsko Njeguši, Njgoš, Njeguš, poljsko Niegusz*, Studia Lingvistika Polono-Jugoslavica 1, 1980, 167. i dalje.

T. Vukanović, *Etnogeneza Južnih Slovena*, Branjski glasnik X (čitav broj), Vranje 1974.

M. Zaborowski, *Origine des Slaves*, u: Bulletins et Memoires de la Societe d' Anthropologie de Paris 15. XII 1904, 671-720.

J. Zaimov, *Zaselvane na b'lgarskite slavjani na Balkanskija polu-ostrov*. Proučvane na žiteljskite imena v B'lgarskata toponimija, Sofija 1967.

J. Zaimov, *Etnogenez bolgarskogo naroda po dannym bolgarskoj toponimii*, u zborniku: Perspektivy razvitija slavjanskoj onomastiki, Moskva 1980, 45-48.

J. Zaimov, *B'lgarskie seliščni imena v Albanii od XV vek*, u: Symbolae philologicae in honorem W. Taszycki. Prace Komisji Jezykoznanstwa 17. Wroclaw-Warszawa-Krakow 1968, 425-438.

J. Zaimov, *Bolgarskije geografičeskije nazvanija v Albanii XV veka*, Studia Balcanica 1, Sofija 1970, 177-202.

J. Zaimov, *Novyije bolgarskije geografičeskije nazvanija v Albanii*, Acta Balto-Slavica XVII, 1986, 353-367. (Svi ovi radovi Zaimova o 'bugarskim' toponimima u Albaniji predstavljaju dopunu poznatog rada Selišćeva iz 1931. Kao što se vidi iz naslova, svaki slovenski toponim prikazan je kao bugarski).

A. Zaręba, *Pisma polonistyczne a slawistyczne*, Warszawa-Krakow 1983.

K. Zeuss, *Die Deutschen und die nachbarstämme*, Heidelberg 1925, prema prvom izdanju 1837.

I. M. Železnjak, *Očerk serbohrvatskoga antroponimičeskoga slovoobrazovanja*. Kijev 1969.

D. Živković, *Istorija crnogorskog naroda*, I, Cetinje 1989; II, Cetinje 1992.

N. Županić, *Etnogeneza Jugoslovena*, RJAZU 222, Zagreb 1920, 137-193.

N. Županić, *Značenje barvnega atributa v imenu 'Crvena Hrvatska'*, Župančičev zbornik, Ljubljana.

N. Županić, *Srbi Plinija i Ptolemeja*, Cvijićev zbornik, Beograd 1924.

N. Županić, *Prvobitni Hrvati (prethodno saopštenje)*, Zbornik Kralja Tomislava, Zagreb 1925.

Z. Županić, *Kantskemu problemu*, *Zgodovinski časopis* 2-3, 1948/49, 145-149.

KOMENTARI UZ PRVO IZDANJE

Kao što se vidi, mi smo doslovno ponovili prvo izdanje, s tim što smo korigovali rezime na ruskom, koji je bio pun štamparskih grešaka, dodali avers i revers novca Jakše iz Kopanika i popravili neke mape.

U ovome dodatku osvrćemo se na neke diskusije koje je izazvalo prvo izdanje.

Bilo je unaprijed jasno da niko neće javno osporavati materijal sadržan u knjizi, jer je on lako provjerljiv i autentičan, a usto i dovoljno obiman. Mi nijesmo otkrili ni jedan od navedenih toponima, niti smo do njihovoga slovenskoga oblika došli prevodenjem germanskih naziva, pa nijesmo koristili čak ni ekvaciju: *Gutenberg – Dobrogora*, koji je notiran u izvorima, jer se ne može znati što je starije.¹ Nijesmo slovenizovali ni dio naziva koji je germanizovan, u slučajevima djelimičnoga prevodenja sa slovenskoga na njemački, kao u primjerima tipa: *Bielefeld*, de je prvi dio očigledno slovensko *Bijelo* a drugi dio prevedeno *Polje (Feld)*. Nijesmo to radili zato što nam 10% toponima više ili manje ne znači ništa, kad ih imamo dovoljno, 863, ne računajući ponavljanje istoga tipa, što bi broj istih toponima u Polablju i Crnoj Gori povećalo na nekoliko hiljada! Primjera radi, iz osnove *lipa* ima u Hane Skalove 60 toponima; iz osnove *hot(jeti)–40*; iz osnove *kamen–28*; iz osnove *jar–36*; iz osnove *jezer–26*; iz osnove *lub→ljub–* čak 134!

Tako se diskusija najčešće svodi na pitanje: da li smo išli sa jadranske obale ka Baltiku (o čemu nema ni izvora, sem literarnih), ili sa ševera na jug (o čemu imamo obimnu građu i za slovenska i za germanska

---

¹ U ispravi Otona I imamo Thobragora 952. godine! *Słownik starożytności slowińskich*, Poljske akademije nauka, I,2, 352. Po tome bismo zaključili da je slovenski oblik stariji! U nas je Dobra Gora u Cucama.

plemena, pa i za azijske horde koje su upadale sa istoka u Evropu i, takode, težile Sredozemlju). A ta se diskusija vodila i pismima između nas i dr Ivana Mužića u Splitu i prof. univerziteta Stjepana Pantelića u Majncu. Mužić je autor više puta izdavanе i doradivane knjige koja je u prvoj verziji (1989) imala naslov: **Podrijetlo Hrvata**, u drugoj (1991), koja je prevedena na italijanski: **Podrijetlo i pravjera Hrvata**, a u četvrtom i petom (1996, 1997): **Slaveni, Goti i Hrvati**. Već prvo izdanje Mužićeve knjige ljepo je prihvaćeno u Beogradu, čemu se autor, možda, nije nadao. Prikaz u "Politici" označio je knjigu kao "kopernikanski prevrat u našoj nauci", ali je otkrio i sumnjivi razlog za toliko ushićenje, jer je u naslovu naglasio da su Iliri bili Sloveni! Istina je da je to i mišljenje Ivana Mužića, ali njegova knjiga nije posvećena samo tome.² Mužiću su se javljali sa pozitivnim odjecima prof. dr Relja Novaković, koji se bavio istraživanjem pradomovine Srba³, prof. dr Radivoje Pešić, etruskolog⁴. Pohvalno su ga dočekali i slovenački venetolozi: I. Tomažič, Matej Bor, o kojima ćemo dalje više pisati. Podrška Mužiću došla je, naravno, i od njemačkoga slaviste Hajnriha Kunstmana, koji je čitavim nizom radova objavljenijem u polugodišnjaku **Die Welt der Slaven** "dokazivao" da su Sloveni sa Balkana selili na šever, pa je i Poljake (Polone) preselio sa obale Jadrana na obalu Baltika.⁵ No, treba istaći da je Mužić ipak imao podršku i od značajnih hrvatskih, bosanskih i stranih arheologa, povjesničara, lingvista, među kojijema su na prvome mjestu recenzenti: prof. dr Đuro Basler (Sarajevo), prof. dr Leo Magnino (Rim), prof. dr Željko Rapanić (Split), prof. dr Aleksandar Stipčević (Zagreb), prof. dr Mate Šimundić (Maribor), prof. Benedikta Zelić, pisac predgovora za IV izdanje, i prof. dr Mate Suić, pisac predgovora za I izdanje.

Dovoljna je bila samo ova činjenica da se pride s poštovanjem Mužićevim istraživanjima, jer je on, sakupivši ogromnu dokumentaciju, stao da razmišlja na nov način (vraćajući se, doduše i do Orbina, koji je 1601. pisao da su Iliri bili Sloveni)⁶, i tako uzburkao naučnu i znanstvenu čamotinju i prepisivanje, koje je bezbolno ali i beskorisno. Upravo zato smo

---

² "Politika", 7. IV 1990. Zanimljivo je da u fusnoti na str. 18. IV izdanja (1996), Mužić ne navodi ni naslov prikaza ni ime autora a nema ga ni u spisku literature.

³ Vidi naš pregled literature na str. 304.

⁴ Njegovi radovi su objavljeni u Italiji, de je godinama radio, a na srpskom jeziku objavljeni su njegovi radovi u knjizi: *Vinčansko pismo i drugi gramatološki ogledi*, Beograd, 1995, s. 146.

⁵ Mi smo sa Kunstmanom polemisali u ovoj knjizi a na str. 298–299. objavili smo izbor iz tih radova.

⁶ *Il Regno de gli Slavi*, Pezaro, 1601. Prijevod, bez Dukljaninovoga teksta, Beograd, 1968.

i mi stupili u kontakt s Mužičem i vodili, i još uvijek vodimo polemiku, prvenstveno oko pravca seoba Južnih Slovena (šever > jug ili jug > šever) a nalazimo dosta dodirnih tačaka u pogledu starih praslovenskih tragova na Balkanu i u tretiranju još uvijek zagonetnog *gotskog pitanja*.⁷

Mužić je objavio i knjigu **Hrvatska kronika 547. –1089.** (Split, 1998), iz koje smo za naš zbornik **Najstarija crnogorska država Kraljevina Vojislavljevića. Izvori i legende**, donijeli njegov spisak gotoslovenskih kraljeva, po Dukljaninu i **Hrvatskoj kronici**.

Prof. Stjepan Pantelić je objavio knjige: **Najstarija povijest Hrvata (Mainz, 1993)**, **Die urheimat der Kroaten in Pannonien und Dalmatien (1997)**, **Hrvatska Krstionica (Split – Mainz, 2000)**. Bili smo takode u kontaktu sa slovenačkim autorima koji su se bavili pitanjem praslavenskih Veneta, dr Jožkom Šavlijem, Ivanom Tomažičem i Matejom Borom⁸ i prof. dr Radivojem Pešičem iz Beograda, koji je dugo radio u Italiji i tamo objavljivao radove o Etrurcima, upoređujući, pored ostalog, njihovo pismo sa vinčanskim, nađenim na pločicama u Vinči i Lepenskom viru. K ovima treba dodati i A. Berlota i I. Rebeca, koji su u Kopru 1984. objavili knjigu: **So bili Etruščani Slovani?** Do ovih knjiga smo i došli tako što nam ih je, preko prof. dr Nikčevića, slao Matej Bor.

Zato bismo ovaj komentar započeli hronološki baš sa pitanjem Praslovena, Etruraca i Veneta i zagonetkom najstarijeg pisma. Mi smo, naime, još prije objavljivanja knjige **Odakle su došli preci Crnogoraca** imali u reviji "Ovdje" (1987/88) seriju radova pod naslovom: **Slovenski krugovi i mi u njima**, koji su izazvali pažnju i prof. Pešića i Mateja Bora.

---

⁷ Naše *prijateljsko ubjeđivanje* traje godinama zato što se svodi na sučeljavanje argumenata. Mi se u nečemu slažemo s njegovim oponentom prof. dr Katičićem, koji vodi ili je vodio slavističku katedru u Beču, ali u njihovom sukobu nijesu glavni argumenti. Knjige koje uzburkavaju naučnu javnost vrijedne su već po toj činjenici da nagone na novo razmišljanje i preispitivanje onoga što se smatralo da je potpuno raščišćeno. A da nije ništa raščišćeno, dokazuju naši *šudikovski znaci* koje još nijesmo pročitali! V. naš zbornik *Kraljevina Vojislavljevića*, Podgorica, 1999, 351–357.

⁸ Matej Bor (r. 1913) bio je jedan od vodećih novijih slovenačkih pisaca. Diplomirao je slavistiku (1937). Dvapat je dobio Prešernovu nagradu (1947, 1952). Od 1965. bio je redovni član Slovenačke akademije nauka i umjetnosti. Bavio se i poezijom, i dramom, pripovijedanjem i prevodenjem. God. 1985. objavio je knjigu: **Novo branje in razumevanje venetsčine**. Sa Jožefom Šavlijem (rođen 1947, doktorirao 1965) objavio je knjigu: **Unsere Vorfahren Die Veneter** (1988), dok je Ivan Tomažič, kao izdavač i publicista, sabrao polemike oko ovih pitanja objavljene od 1985. do 1990. u zbornik: **Z Veneti v novi čas** (1990).

Svi su ovi autori dolazili u sukob sa ustaljenim mišljenjima a mi smo ih prihvatili i kritički ocjenjivali, bez predrasuda. U nekim pitanjima naša su se istraživanja podudarala.

Bor je u zborniku: **Z Veneti v novi čas** (1990,8) naveo naučnike koji su pokazali razumijevanja za njihova istraživanja (prof. dr Pešića, nas i prof. dr V. Nikčevića). U knjizi **Z Veneti v novi čas (183 – 185; 313 – 361)** preneseni su u prijevodu tekstovi prof. dr Nikčevića o Venetima i Slovencima, u kojijema se navode i naši radovi.⁹ Osvrnuo se i na pisanje italijanskoga venetologa Prosdocimija koji je u dvije knjige (1967), zajedno sa Pelegrinijem, analizirao jezik Veneta i napisao da bi se "moglo desiti da se Veneti ubroje u etnički slovenska plemena". Prosdocimi se naljutio što ga je Bor citirao, a nije naveo opširnije u čemu su njegove teze. I drugi Italijan, G. Devoto napisao je u knjizi: **Origini indoeuropee** (1962,194): "Narodno ime Veneti može se zamijeniti jedino terminom 'nosioci kulture žarnih polja'", a etničku atribuciju te kulture obradio je Jerzy Nalepa, proanaliziravši sve ranije teorije, koje su naginjale panilirizmu. Polazeći od mase podataka koji utvrđuju davnu vezu Balta, Germana, Slovena i Kelta, i obraćajući posebnu pažnju na poljoprivrednu terminologiju, Nalepa je zaključio da "twórcami i užítownikami kultury lužickéj byli Prasłowianie".¹⁰

Prof. Pešić je analizirao pločice koje su otkopane u Vinči 1908. godine i one iz Lepenskog vira u novije doba i došao do zaključka da rezovi na njima nijesu obične pukotine ili ogrebotine nego pismo koje bi, po njemu, bilo starije o feničanskog! Svoju tablicu pisama objavio je u "Borbi" (22. IV 1987,11) a o tome je pisao i u "Tajnama" (3, 1987). O tome je, u stvari, Pešić referisao na naučnom skupu u Institutu za orijentalne studije u Milanu početkom te godine. U "Borbi" je dao uporedne tablice etrurskog, vinčanskog i latinskog alfabeta. U preko dvadeset slučajeva potpuno se slažu etrursko i vinčansko pismo a samo su slova K,P,S, okrenuta suprotno. Etrurska azbuka, po Pešiću, imala je 26 slova a vinčansko pismo bilo je nešto bogatije, no između 12 vijeka prije naše ere, kada se vinčanska kultura gasi i Etrurije koja je mlađa za nekoliko vjekova ipak je i prostorni i vremenski razmak, da opravda sitnije razlike. U "Tajnama" Pešić ukazuje i na porijeklo termina *rita – runa* u drevnoskandinavskom jeziku. To znači *urezivati*, a isto značenje ima i englesko *to write*, njemačko *reissen*,

---

⁹ *Sredozemni krugovi i mi u njima*, "Pobjeda", Titograd, 4. IV 1981,14; *Slovenski krugovi i mi u njima*. "Ovdje", Titograd, br. 222/223, nov./dec. 1987; i br. 237, febr. 1989; *Što nam nudi građanska nauka*, "Praksa". Titograd, br. 4, 1981. Posebno se ističe naš prvi prijevod latinske *Hronike Utrehta* iz XV vijeka koja govori o Slovenima u Holandiji.

¹⁰ *Slavia occidentalis*, 22 (1962),39.

einritzen, a grčko *γραφειν* znači, takode, ne samo *pisati* nego i *urezivati*, *usijecati*. (Nije slučajno što i Crnogizac Hrabar piše o *crtama i rezama*.) Logično bi bilo da su ova istraživanja pobudila u nas naučni interes, da se okupe eksperti za staro pismo i provjere te pločice iz Vinče i Lepenskog vira i dođu do nekih zaključaka koji bi uticali ili na odbacivanje te teze ili na odbacivanje dosadašnjih shvatanja o razvitku evropske pismenosti. No u nas, na žalost, nema takve prakse, koja se, kad–tad, mora uvesti. Za istraživanja o Venetima Pešić kaže: "Velika je šteta što su raspravu Mateja Bora: **Novo čitanje i razumijevanje venetštine**, objavljenu u Ljubljani 1985, pogrješno tumačili, i neosnovano i nenaučno pobijali. Upravo njoj treba posvetiti pažnju, jer dokumentarno ukazuje na jedan od puteva koji vodi ka etrurskom jeziku i pismu."¹¹

Pešić je u Venetiji vidio posrednika između Vinče i Etrurije.

Na ideju da su Etrurci bili Prasloveni nijesu došli samo Pešić i Berlot i Rebec (jedan novinar, drugi šifrant) nego i Zaharije Majani, koji je u naslovu svoje knjige najavio da su Etrurci počeli da govore (**Les Etrusques commencent a parler**, Paris, 1961). Konstatuje, naime, da je, tražeći albanski, našao slovenski jezik.

Iz Vinče i Lepenskog vira i apeninske Etrurije, koju su Etrurci zvali Rasnal, doći ćemo i do Bretanje. Studija F. Mihalovskog: **Le slave et le breton** (Saint–Etienne, 1861) daje nam čitav niz bretonsko–slovenskih paralela. Mi smo u široj verziji rukopisa analizirali i taj materijal, ali smo ga na kraju izostavili, radi smanjenja troškova štampanja. No Matej Bor je nastavio ta istraživanja na osnovu novijeg rječnika bretonskoga jezika,¹² i uz podudarnosti baltičkih jezika i slovenskog dodao i podudarnosti bretonskog i slovenačkog jezika.

Prvo što je važno primijetiti jeste ime te zemlje. Bretonci je ne zovu Bretanjom nego je ona za njih *Breizhiz – Brežica*, prema praslovenskom značenju: *brijeg – obala*! A ime Vandeja, što je uvučeni dio kopna, nastalo je prema istoimenoj rijeci, a ime rijeke od nazala: *vonda*, iako taj nazal Skok nije uspio da pronađe. Dovoljno je videti kako se to ime izgovara, prema Američkoj enciklopediji: *vondé*. Rijeka je, dakle, dobila ime isto kao i Don, jer *don* na jeziku Osetina znači: *voda*. I Dunav (Dunaj), got. *Donawi*, za Slovene je – *rijeka uopšte* a katkad i more. (K. Mošinjski je u ruskim bilinama našao stihove po kojima se Dunav ulijeva u Kijev, čime se miješaju

---

¹¹ Nijesmo imali Pešićev tekst pa smo ga preveli sa slovenačkog iz knjige **Z Veneti v novi čas**, 165.

¹² Roparz Hemon: *Dictionair breton – français*, Edition Bretagne, 1948. Mi smo konsultovali 6. izdanje, Brest, 1978. Borova razmatranja su u knjizi *Die Veneter* na str. 337 – 343.

Dunav i Dnjeper, a to je moguće samo ako je *Dunaj – dunaj – rijeka uopšte*.)¹³ A da bi se u području Vandeje čula praslovenska riječ *vonda*, morali su okolo te rijeke da požive, i to duže vremena, neki Prasloveni, čiji je sav privredni život bio vezan za tu *vondu*, odnosno *rijeku*, kao Don za Osetine.

U biblioteci Amsterdamskog arhiva našli smo i knjigu **Platsnamen Frankrijk** J. Ipema (1976), o nazivima mjesta, kako su bilježena u austrijskom arhivu od 1578. do **1810**. Tamo imamo na tlu Francuske i jedan *Zettin*, i jedan *Vondam*, uz noviji oblik *Vendôme*. Dakle, ipak smo našli nazal: *vonda*. Ivan Tomažič je obratio pažnju na Bodensee, za koje jezero je dr Lore Toman na austrijskom radiju tvrdio da se ranije zvalo Venetsko. Tomažič pretpostavlja sasvim logično da je ono u svome starome nazivu imali imenicu *Voda – Boda*, prema starom miješanju *betacizma* i *vitacizma*, koji nam je dao dublete: *Bizant – Vizantija*; *varvari – barbari*.¹⁴

Kakve je to bretonsko–slovenske paralele našao Matej Bori? Da navedemo neke: *yar – jar*, mlad; *fretenn – vreteno*; *venaat – venuti*, oslabiti; *tec h – teći*, uteći; *yac h – jak*; *palich – palic*, palica, tojaga; *yez – jezik*; *peurc horet – pregorjeti*; *sēd – tu*, stsl. *сѣде*, rus. *сѣда*; *tri – tri*; *garan – gavran*; *derv – drvo*; *gorre – gore*, navije; *taravat – trijeti*, trljati...

Bor napominje da se *ai* u primjerima kao: *maisit*, *mainit* (mijesiti, mnjeti – misliti) objašnjava predslovenskim ili indoevropskim oblikom koji je dao *jat*. *Ai* daje *e* i u francuskom, i u litavskom: *vainikas* (genitiv od *vijenac*),¹⁵ i u grčkom (Αισχῦλος – Eshil).

Mi smo našli i druge paralele. Ustanovili smo da su u Bretanji (Brežicama) razlikuje: *gor* – vruće, goruće; *gorre* u smislu *navije* i *gore* u smislu *lošije*. *Gorre Breizh* je Gornja Bretanja; *Gorre Leon* je Haut Leon = Gornji Leon. Našli smo i *goroidigezh – izdig na planinu*. A za obratni pravac, *dolje* imamo i grad *Dol*, kao uvalu. *Tad* je tata, otac; *brazez* je bređa žena; *masaek*– masak, mazgov, budala i sl. Uza sve ovo, naravno, treba računati na iskrivljavanja i nepreciznost prenošenja tuđega leksičkoga blaga.

Što znače svi ovi i drugi slavizmi (u etrurskom: *cena = cijena*, *noc = noc*)? Samo raširenost Praslovena u raznim enklavama po Evropi, pa i na Balkanu, uz istovremeno prisustvo u tim istim arealima ilirskih, keltskih, germanskih, galskih, romanskih plemena. Drugo, to je vrijeme prije nove ere, kada se jezici još nijesu bili definitivno izdiferencirali, pa je u njima još bilo **z a j e d n i č k e l e k s i k e**! Ne mora, dakle,

¹³ Kazimierz Moszyński, *Pierwotni zasiąg języka prasłowianskiego*, Wrocław – Krakow, 1957, 152.

¹⁴ *Z Veneti v novi čas*, 240.

¹⁵ R. Bošković, *Uporedna gramatika slovenskih jezika*, Beograd, 1966, 88.

pojava slovenskih termina u nekome neslovenskome prostoru da znači da je taj prostor bio slovenizovan, jer tih tuđijeh riječi ima i sada u svim jezicima, pa *kašika* nije dokaz da se u prostoru njene široke upotrebe nalaze Turci, niti je izraz *lijeva, o, i* dokaz da Veliko Rimsko Carstvo još nije propalo, jer ono je lansiralo termin *laeva* u smislu: slabija ruka, dok je ona prava, junačka: desnica, lat. *dext(e)ra manus*, pa se zato u ruskom jeziku, primjera radi, pravac desno označava sa: *направо* a u češkom jeziku desna ruka je: *práva ruka!*

Treba, zato, **d v o j a k o** gledati na slavizme kao *lekseme* i na slovenske nazive plemena i zemljopisne nazive. Jer tamo će se nađe neka riječ ne znači da ima i ljudi toga jezika. Naša domovina se sastoji od hiljada domova, a *dom* je lat. *domus*, grč. *δομος*, pa ipak naša domovina nije ni Lacij ni Sparta! A kada nađemo na *Ibar*, moramo da zaključimo da su Baski, iz Iberije pored Kaspijskoga mora prešli u Iberiju, prema Atlantiku, preko Balkana, jer *i-barr* na njihovom jeziku znači: *dolina*.¹⁶ Ali tamo će se šuma, naselje, jezero naziva slovenskim terminom, tamo, sasvim jasno, žive u većini Sloveni, jer svako na svome jeziku nadijeva ta imena! Dakle, ako su "ilirski" Ozeriati na obalama Save, onda oni nijesu Iliri, jer te lekseme nema niđe drugo u njihovome leksičkome fondu, pa ga nije našao ni Antun Majer.¹⁷ A isti takav lik imaju Jezerci u Grčkoj, de je identifikovan toponim 'Οζερος, mada Bjeleckij smatra da je stariji oblik bio: *ο 'Εζερος¹⁸ Na ime ovoga plemena u na teritoriji sadašnje Slavonije skrenuo je pažnju i Trubačev.¹⁹

Kao što će se videti kasnije, ovo je jedan od razloga sporenja između nas i Mužića i Pantelića.

Sve Slovene s kojijema su bili u doticaju od Baltika do Jadrana Germani nazivaju Vendima, Vinidima. Trubarev slovenački jezik (1550) za njih je "windisch"; Slovenjgradec je Windischgraetz. Baltik je za Poljake i Zatoka Wenedzka²⁰, jer je još Ptolemej, sredinom II v. n. e. nazvao zaliv Gdanjska: Venedskim zalivom (Ουενεδικος κολπος), **a ni jedan od raznih naziva za Baltik, poznat i kao Sarmatski okean, i kao Skitsko more** (Adam Bremenski), nema njemačku etimologiju, što smo konstatovali na str. 55. Za južne Germane Baltik je Wildamor, to jest Wilten-Meer, more Veleta, predaka Crnogoraca. Dakle, Germani su početkom naše ere na zapadu od

---

¹⁶ Trombetti, *Le origini della lingua basca*, 1966.

¹⁷ *Die Sprache der alten Illyrier*, Wien, 1957, 251. Ova knjiga, 16.

¹⁸ *Персїекїиуыт*, 270.

¹⁹ Ova knjiga, str. 16.

²⁰ K. Tymieniecki. *Z problemów Słowian starożytnych*, *Slavia Occidentalis*, XX/2, 1960, 184.

Labe, pa zato i nazivaju Slavijom *cisalbinom* onaj dio lijevo od rijeke, ka njima, a *transalbinom* onaj preko rijeke, ka istoku. Da su Germani prvih vijekova naše ere bili s objiju strana rijeke Labe, ne bi samim tim terminima *Slavia cisalbina* i *Slavia transalbina* svjedočili da je Slavija i sa jedne i sa druge strane rijeke! I ne bi se danski kralj u srednjemu vijeku titulirao kao "rex Danorum atque Sclavorum", dakle, kao kralj "Danaca i Slovena"! Da bi Sloveni bili ovako ravnopravno tretirani u tituli, morali su da predstavljaju barem trećinu stanovništva Danske države. A Danska je pradomovina Germana!

Naš je cilj bio: da objasnimo širinu prostiranja Praslovena, a ne neku njihovu dominaciju. Jer mi smo u II poglavlju insistirali upravo na suživotu, kohabitaciji, *miksoetniji*, a na str. 29. donijeli smo mapu koja prikazuje kohabitaciju Slovena i Germana na istim područjima. Krstićem su prikazana slovenska a tačkicama germanska naselja. Preveli smo latinsku hroniku Utrehta (62 – 66) u kojoj se tvrdi da je današnji Utrecht dobio to ime od Kelta, jer je rimski naziv bio Traiectus, pošto je tu bio splav za prevoz preko rijeke, a da su Saksi, kao saveznici Slovena, s njima prelazili u Britaniju 408–442. godine. Ovu seobu bilježi i Larus.²¹ **Hronika Utrehta** bilježi: "Cum Slavis profecti sunt in Britanniam". Njihove vođe pominje Beda Prepodobni u **Istoriji anglikanske crkve** (I,15).²² Otuda su poćerani 419. ili 449. godine natrag u Nizozemsku, odnosno Slavoniju ("Holandiam vel Slavoniam")! Saksi su tome gradu dali ime: *Wiltenburch*, što će reći: *grad Veleta*. A drugi jedan slovenski grad na obali Atlantika, blizu sadašnjeg Roterdama, zvao se *Slavenburch*, što će reći: *Slovenjgradec*. Danas je to Vlaerdingen, ali u njemu ima ulica *Slavenburch*. Takođe, ime Slavenburch nosi jedno holandsko građevinsko preduzeće! Wiltenburch kao sedište "provinciae Veletaborum", kako je to našao otac austrijske historiografije T. Ebendorfer (1388 – 1464), ucrtan je na stare mape Holandije, a mi smo ga videli na velikoj zidnoj mapi iz 1639. u kataloškoj sali Univerzitetske biblioteke u Amsterdamu i na drugim mapama u antikvarijatima. Mi ne možemo precizno da objasnimo kako je bilo moguće da se u Utrehtu napiše takva hronika, i da se u njoj tvrdi da je stariji oblik bio Wiltenburch, pa da su onda Rimljani dali tome gradu ime Traiectus ("Wiltenburch, hoc est Traiectum"). No, morali smo da dodamo da to tvrdi i Beda Prepodobni 731. godine, jer piše: "Oppidum Uiltorum, lingua autem Gallica Traiectum uocatur". Zato smo se pitali: "Ko bi to, kada i zbog čega izmišljao neke

---

²¹ Knj. III, prijevod, beograd, 1967, 211.

²² Baeda Venerabilis (672–735), *Historia ecclesiastica gentis anglorum*. Beda borbu sa Saksima stavlja u 449. godinu.

Slovene na zapadu, ako, usto nije Sloven već, najverovatnije, katolički analista u Utrehtu, dakle, mjestu koje opisuje?”²³

Zahvatajući praslavensku epohu ovako geografski široko, mi smo tvrdili da je na Balkanu, i prije velike seobe, bilo Praslovena – Veneta, i navodili za to onomastičke dokaze, iz Polibija (+ 120. g. st. ere), Tita Livija (+ 17. g. n. e.), Priska (+ oko 473.g.), Prokopija (550. g.), Jordana (njegovog savremenika), a tako rani svjedoci slovenskijeh naselja na Balkanu dokazuju da su ta naselja nastala prije njih ili (rjede) u njihovo vrijeme! Plinije Stariji (23–79. g. n. ere) piše, opisujući Ilirik:

”Mnogi od ovih naroda (plemena) su vrijedni pomena, ali njihova imena je teško izgovoriti”!²⁴

Dakle, u latinskome jeziku nije bilo slova kojijema bi se prenijela glasovna vrijednost tih naziva! A nezabilježeni i nepoznati ilirski jezik, o kojemu svjedoče samo imena ljudi i plemena i toponimi, nije imao ni naziva ni imena koja se ne mogu prenijeti na latinski. To su sve lako razumljivi, romanski ili grčki korijeni: *Teuta* (božica, prema *teus = bog*), *Pines* (prema; *pinus = bor*); *Gencije* (prema lat. *gens = rod*); *Enheleji* (jeglulari sa Ohrida, prema grč. *εγγελευσ*), *Deuri* (lat. *deuro = spaliti*); *Docleatae* (*do-kleu – dva toka, sastavci Zete i Morače); *Pirustae* (lat. *pirus = kruška*); *Colapiani* (lat. *colaphus = zaušnica*); *Daesitiates* (lat. *deses = ljenčina, desidia = lijenost*); *Ditiones* (lat. *dito = obogatiti*), *Peuceti* na jugu Italije (**peuk – bor, jela*, grč. *πευκη*)²⁵ i sl. Pa i oni kojijema nalazimo objašnjenje u antičkijeh pisaca (*Delminium* je po Strabonu paša za ovce)²⁶, i oni kojijema ne znamo značenje, lako se pišu i izgovaraju na latinskom. A to znači da je bilo drugijeh naziva koji se nijesu mogli ni zapisati ni izgovoriti, kao što veli Crnorizac Hrabar. Kako da se napiše latinski: *Dreždani*, oni koji žive u *drezgi = šumi*, kao nekada oni u Drezdenu i sada u Piperima? Kako da se napiše: *život*, pita se Hrabar, a mi se pitamo kako da se napiše: *Žecani* (*žetjani*), oni kojima je zanimanje žetelačko? U Češkoj imamo grad *Žatec* i pleme *Žačani*, prema litavskom: *ginti*, češ. *žati*, a na teritoriji rimskoga Prevalisa nastanilo se slovensko pleme *Žecani*, od j.slov. *žeti, žnjeti*, ali to niko od pismenijeh ljudi u romanskim gradovima nije mogao da napiše, nego su i Mlečani pisali: *Genta, Zenta*, i jedino su pokatkad našli pravi oblik: *Xenta* (*Ženta*), snalazeći se sa X mjesto *Ž*, jer su tako i *Žabljak* pisali: *Xabiacco*, i *dužd < doxe*, ali taj termin nije mogao da se proširi, zato što ni Grci ni Rimljani nemaju slovo *Ž*. Ali da se ipak ne bi zatrô trag tome

²³ Ova knjiga, str. 62.

²⁴ *Naturalis historia*, III, XXI, 139).

²⁵ В. А. Терентьев, *Этимологія*. 1977, 162.

²⁶ *Γεωγραφία*, VII, 5, 5.

starome nazivu Zete, ostala nam je podno Trešnjevika: *Šenožeta*, jednako kao i na granici s Italijom (*Senožeta*), a to je: *Šenokos*! A rusko pleme je Žnjetaliči, nastalo iz iste osnove: *ginti*, *žeti*, *žati*.²⁷ **No Plinijeve teškoće sa bilježenjem plemenskih imena u Iliriku nastale su prije nego se odomaćio slovenski oblik Ženta. Dakle, bilo je ovde Slovena i prije velike seobe!**

Mužić i Pantelić su poklonili pažnju našim dokazima da je bilo Slovena na Balkanu i prije velike seobe, jer to ide u prilog njihovoj autohtonističkoj teoriji, da su Hrvati starošedioci na Balkanu, odnosno da starošedioci čine 85% hrvatskog antropološkog tkiva, a da novi doseljenici iz VI – VIII vijeka čine svega 15%. Pa je, tražeći odgonetku na tu zagonetku, Mužić smatrao mogućim da su imena ilirskih kraljeva i toponima bila slovenska ali da su do nas doprla u oblicima koje je dao latinski prijevod!²⁸

Zar je moguće pomisliti da bi neko prevodio natpise na novcu i keramici i grobovima? A uz Gencijev lik piše: ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΓΕΝΘΙΟΥ i u Rim je, sa njim kao zarobljenikom, 167. g. st. ere doneseno 120.000 komada srebrnoga ilirskoga novca i 13.000 denara. (Livije, XLV,43) Ko bi kopirao tudi novac da bi na njemu mijenjao natpis?

Prvu značajniju podršku Kunstmanovim istraživanjima dala je inače stroga povjesničarka Nada Klaić²⁹ No glavnu podršku Mužić je našao u arheolozima, Basleru, Suiću, Rapaniću i dr. Njegova autohtonistička teorija bazira se na ovome stavu:

“Da se tijekom antičkoga i ranoga srednjovjekovnog razdoblja stvarno nije dogodila neka veća ‘seoba’ slavenskih naroda s europskog sjevera na balkansko–dalmatinski jug nedvojbeno dokazuje postojanje nepromijenjene jezgre antropološkog tipa od željeznog doba

---

²⁷ R. Bošković, *Usporedna gramatika slovenskih jezika*, Beograd, 1966,82. V. Nikčević, *O imenu Zeta (Zenta, Genta)*, Kulturno naslijeđe,1,Cetinje, 1985.

²⁸ Mužić u petom izdanju (1997, 96–97) citira naše pismo od 1. III 1997. u kome smo rekli: “Što će nama ilirsko ime za Praslovene na Balkanu, kad imamo njihovo ime Veneti, što je za naše zapadne susjede opšta oznaka za Slovene (Veneti, Venedi, Wenden, Windi, pa se piše za neke naše skupine da su ‘Veneti seu Sclavi’...”

²⁹ Ivan Mužić, *Slaveni, Goti i Hrvati*, IV prerađeno i dopunjeno izdanje, Split, 1996, 18. navodi da su Kunstmanove studije, koje smo pratili preko polugodišnjaka *Die Welt der Slaven*, bibliografski obrađene u *Ars Philologica Slavica Festschrift für Heinrich Kunstmann*, Minhen, 1988,13 – 21. A Nada Klaić je u svome radu: *Eine erfolgreiche neue Theorie Über die Frühgeschichte der Slaven*, *Ars Philologica Slavica*. Minhen, 1988, 231 – 238. izrazila svoju privrženost Kunstmanovim tezama o seobi sa juga na sever, koja su za nju predstavljala pravo otkriće.

do dolaska Turaka na navedenom prostoru. U historiografiji se upozoravalo na postojanje istoga antropološkog tipa u starosjeditelja i kasnijih stanovnika na području rimske Dalmacije.”³⁰

Ova argumentacija je ipak – sporna. Jer, kako će se utvrditi antropološki tip spaljenijeh pokojnika! Praslovenska *kultura žarnih polja* dokazuje da su pokojnici spaljivani? Zar Jovan Kovačević i Ion Nestor³¹ nijesu objasnili nestanak arheoloških dokaza o prvim slovenskim kolonizatorima Balkana upravo spaljivanjem pokojnika i plitkim zakopavanjem, zbog čega su ti tragovi, i inače nekonkretni, uništeni oranjem. A isto je bilo i sa drvenim nastambama koje su istrulile, Našim precima je bilo potrebno više stotina godina da se naviknu na zidanje kamenom. Dodajmo sada i beogradskog profesora Đorđa Jankovića s kojijem je i Mužić stupio u kontakt, a koji mu piše da je sasvim ”moguće da su Slaveni prešli na Balkan kada i Goti, i da se gotsko ime odnosilo na njih”³², što predstavlja rehabilitaciju Dukljanina! Janković, kojega smo citirali u ovoj knjizi (254 – 255), radio je na iskopavanjima u Ljutićima kod Pljevalja zajedno sa arheolozima Srejovićem i Cerićem i tada je izjavio ovo:

“Srbi su došli na Balkan posle Južnih Slovena i nezavisno od njih... U vreme seobe Južni Sloveni su spaljivali svoje mrtve, i pepeo pokojnika, sa ili bez urne stavljali u plitke jame, dosta nemarno tako da ukoliko nema nadzemnog belega, grobovi nisu vidljivi. Zato su njihova groblja uništena oranjem ili erozijom.”

To je, naravno, isto ono što su tvrdili i Kovačević i Nestor.

E sad, utvrdite vi antropološki tip tih ljudi od kojijeh nije sačuvan čak ni pepeo!

Postoji i drugi problem. Mi smo na str. 279, objavili skicu antropoloških formacija u Evropi, prema Žejmo Žejmisu, koja je objavljena u *Slowniku starožitnošći slowianskich* (V,1972,280) i po toj skici se vidi da antropološki tipovi ne slijede ni jezike ni granice! Isti je tip i u Ukrajini i u Mađarskoj, Švajcarskoj, dijelu Francuske i ševerne Španije i Portugala, ali i zapadnome dijelu Grčke. Isti je tip u zapadnom Kavkazu i ševernoj crnomorskoj obali do Krima i od Grčke do Velebita i Save! Isti u istočnoj Bugarskoj i Ruminiji, jugu Italije, Korzici, Sardiniji, južnoj francuskoj obali i većem dijelu Španije. Što se onda toliko operiše s antropologijom u etničnome smislu! Zar onaj primjer iz Stanojevićeve enciklopedije o srpsko

---

³⁰ Peto, dopunjeno izdanje, 1997,75.

³¹ Jovan Kovačević u *Istoriji Crne Gore*, I, 1967, 304. a Ion Nestor na mostarskom simpozijumu o predslovenskim elementima na Balkanu u etnogenezi Južnih Slovena (1968), zbornik, Sarajevo, 1969.

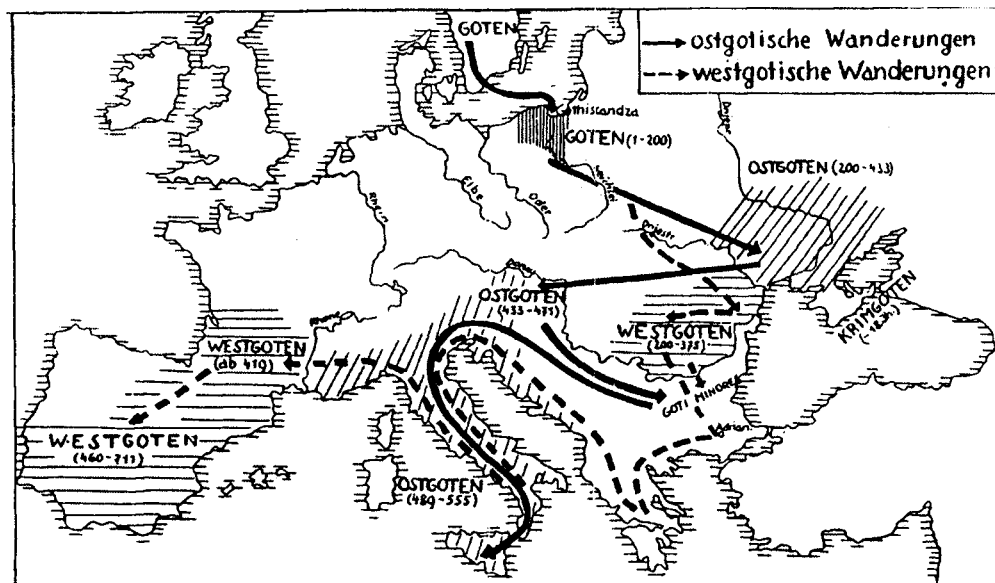
³² Mužić, 1997,384.

– hrvatskoj lobanji koja je upoređena sa češkom lobanjom nije samo besmislena, jer takva lobanja ne postoji, nego i krajnja konsekvenca jedne zabune da antropološki tip nešto znači za identifikovanje etnosa i njegove kulture? Mi smo i zbog toga na kraju prvoga izdanja, uz tu skicu, kazali da “nismo tražili kontinuitete gena već svijesti!”

Toliko o arheologiji i antropologiji.

Ono na čemu smo se našli i mi i Mužić i Pantelić, jeste očigledna veza sa Gotima, bilo da je riječ o pravim Gotima bilo da je riječ o Slovenima koji su nazivani i Gotima. No kad je riječ o Gotima, iako se to dobro zna, ipak se zaboravlja značaj činjenice da su oni, iz Skandinavije, sišli na ušće Visle u prva dva vijeka naše ere, pa odatle kretali ka Crnome moru, da bi zatijem, preko Balkana, u dva talasa, stigli do Sicilije (Istočni Goti, 489) i Pirineja (Zapadni Goti, 460).

Očigledno je, dakle, da su oni bili toliko često, i toliko dugo izmiješani sa Slovenima, da su morali i da im nešto daju i da od njih nešto poprime. Evo, upravo iz Mužićeve knjige, prema Švarcu (1956) skice kretanja Gota iz Skandinavije do Crnoga mora, pa do Sredozemlja i Atlantika.

Ali, kad se za nekoga u 'nauci' konstatuje da je pristalica *gotske teorije*, odmah se misli da je to neki pangerman, iako je to istraživač koji se muči da objasni: odakle gotski Anagast i slovenski Onogost, gotski Ardagast i slovenski Radgost? Zar Ardagast nije samo stariji oblik imena slovenskoga paganskoga boga Radgosta, kao što je Orztok stariji oblik od Roztok >

Rostok > Rastok, Rastoci? Zar nije Valdemar > Vladimir? Uzmimo genealoško stablo Meklenburga (Velegarda) iz Pantelićeve knjige *Die Urheimat* (281). To su slovenski kneževi, označeni kao vladari (rex). Među potomcima Budivoja (1066–1074/75) imamo: Waldemara, Mstivoja, Sventopolka, Prybislava, Waldemara I, Prislawa a među potomcima Sventopolka opet Waldemara II. Zatijem se kao potomak Prizlava javlja ponovo Valdemar (umro 1184. u Parizu). Pa onda – otkud na teritoriji Ukrajine slovenski vođa Bož, među Gotima, i to u vrijeme kada Sloveni, navodno, nijesu još pokršteni? A isto ime Bož bilježi i Šlimpert u Polablju: *Boz (dominus)* 1258, 1267!³³ Pa onda, ako su Južni Sloveni pokršteni tek na Balkanu, kako to da nemaju ni romanski ni grčki termin za crkvu (*ecclesia*, *εκκλησια*) nego je u svih Slovena crkva, rus. *цѣрковь*, u polj. *cerkiew* (katolička: *kościół*), u češ. *cirkev*, a to nema nikakve veze sa rimskom *eklezijom*, ali ima sa staronjem. i holand. *kerk*, novonjem. *Kirche*, engl. *Church*.

Kako to da nam je i veoma važan termin *krst* (rus. *крестъ*; češ. *krest*, sa rogatim *r*) takođe došao preko njem. ili got. *Krist*, prije ćirilometodskog vremena, u Podunavlju.³⁴

Kako to da smo sa Germanima a ne sa Grcima i Rimljanima, vezani terminom: *ljubav*? Da li je *ljubav* bliža germanskom *Liebe* ili latinskome *amor*, ili grčkome *φιλία*?

Da li je složenica *bratoljublje* bliža gotskom *brothralubo*³⁵ ili latinskome *amor fraternus*?

Da li je temeljna odrednica *ljudi* bliža latinskome *homines* ili grčkom *χωρα* – prostor, zemlja, što je u bugarskom dalo *xopa* - narod, ili starovisokonjem. *Liuti*, srednjevisokonjem. *Liute*, novonjem. *Leute*, u čemu

---

³³ G. Schlimpert, *Slawische Personennamen in mittelalterlichen Quellen Deutschlands*. Berlin, 1964, 12. To je njegova disertacija, odbranjena u Lajpcigu 1958. Kasnije je veoma proširio dokumentaciju u izdanju od 1978. Mi smo s njime razgovarali u vrijeme izrade ove knjige, 1979, kada smo boravili u Berlinu u toku priprema za film "Kotorski mornari". On nam se žalio ne samo na probleme Istočne Njemačke sa papirom, tako da akademici sami skupljaju sve suvišne i odbačene papire i odlazu ih u korpe u hodniku, kakó bi bili vraćeni u fabriku, pa zbog toga nije mogao da nam pokloni primjerak knjige, jer je i sam imao samo korekturne tabake, nego i na nepreciznost bilježenja slovenskih imena u latinskim ispravama. A mi smo ga češili da imamo i sami iste teškoće, zato što glagoljica nije imala slovo *J* pa u transkripciji *jata* preko glagoljskih spomenika i pod njihovim uticajem imamo samo *E*. O tim teškoćama pišemo malo dalje.

³⁴ *Этимологический словарь славянских языков*, Москва, 1987, 76.

³⁵ H. Ulaszin, *Praojczyzna Slowian*, Lod, 1959, 102.

je i got. *liudan* = *rasti*, što je slovensko–balto–germanska osnova **leud-*, koja je prvobitno značila “onoga ko se rodio, ko raste”?³⁶ Naveli smo, na str. 266. kako je M. Giseling našao merovinški dokumenat iz XII v. sa toponimom *Liudunbarin*, što je objašnjeno sa “zu den Kotten des Liudi”, dakle: neko moč(v)arno mjesto đe žive ljudi a ne (samo) čaplje. A Vandali, koje je Adam Bremenski nazivao i Venulima, i smatrao Slovenima,³⁷ selili su se preko Španije u Afriku, i dali ime Andaluziji, kao Vandaludzie. Pantelić je u dodatku svoje knjige o pradomovini Hrvata objavio *Hersfelder Zehntverzeichnis* (880 – 899. g., za plaćanje *desetine*), i tamo se nabrajaju sela, među kojijema su i: *Liudineburg*, *Liudraha*, *Liodenstat*, *Liudimendorf*, *Breuieliudestat*, *Liudina*, *Liudoluesdorf*, zajedno sa imenima sela koja su, takođe, očigledno slovenska: *Vuirbina*, *Osniza*, *Crupa*, *Zebechuri*, *Costiliza*, *Cloboka*, *Ilauiu*, koja upućuju na: Krupu, Klobuk, Kurozeb, Ilovu (Ilovicu)...³⁸ Kako to da se selo nazove po imenici *ljudi*? Na isti način kao i po imenici *voda* (*vonda*). U jezički mješovitim sredinama ljudi drugoga jezika mogu tako nazvati seljane zato što za sebe vele da su *ljudi* a ne *homines* ili *Menschen*, *Leute*. Jedna važna riječ u njihovom svakodnevnom obraćanju postaje šifra po kojoj ih sušedi imenuju. Zar nijesu Cincari dobili taj naziv po tome što su mjesto *činč* govorili *cinc*? L. M. Šćetinin je našao u jednom spisku Kozaka – vojnika (1787) čitav niz prezimena koja ukazuju na etničko ili geografsko porijeklo tih vojnika: *Grekov*, *Gruzinov*, *Litvinov*, *Mordovinov*, *Persijanov*, *Turčin*...³⁹ Ta prezimena nijesu oni, davali sami sebi, nego su im ih nadijevali sušedi, ali oni nijesu mogli da ih odbiju. Tako imamo i u jednoj od najstarijih sačuvanih kotorskih isprava (18. VIII 1326.) da se građanin identifikuje sam ovako :”Ego Johannes de Potgoriče... confiteor debere dare... perperos trecentos”⁴⁰ Dakle, identifikacija se vrši na razne načine, preko jezika, rodnoga mjesta ili imena naroda.

Kako to da nam i imenica *kamen* dolazi od njem. *Hammer* a ne od lat. *petra*? Zar Dalmatinci ne žive na jadranskoj obali u krševima? Ako su se selili na šever, valjda bi odnijeli sa sobom neki latinski termin za kamen i stijenu? Nego su i *stijenu* nazvali prema njem: *Stein*!⁴¹

³⁶ В. И. Дегтярев, *Этимология* 1979, 85 –92.

³⁷ *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum*, XI v., (II, XXI)

³⁸ *Die Urheimat*, 1997, 268/269. U nastavku Bavarski Geograf navodi slovenska plemena, među kojijema su: Znetalici, Chozirozi, Ceriuani..., a to su: Žnetaljići, Kozirozi, Červenci...

³⁹ Л. М. Щетинин и *Персїектїивы развїїтїя славянскої ономасїїки*, Moskva, 1980, 167.

⁴⁰ *Kotorski spomenici*, I, priredio A. Mayer, Zagreb, 1951, dok. 56.

⁴¹ Арват, Скиба, *Древнерусский язык*, Киев, 1977, 6.

Ima li važnije namirnice od *hljeba*? (Rus. *хлеб*; polj. *chleb*; češ. *chléb*.) Da li ta tako važna imenica, koja se pominje i u Očenašu, i prenosila se, naravno, preko katoličke mise i svakodnevnijeh molitava za stolom, ima veze sa lat. *panis*? Očigledno je da nema. Ali ima sa got. *hlaibas, hlaivas*! Pa su naši preci neko naselje nazvali pejorativno: *Nemašhljeba* u kvadratu 32. Vidi skicu na str. 166. A *kruh* ima izvor u indoevr. **krou-s-/kru-s-*, litavskom *kruša* – grad, sr. grč. *κρουω* – *tući* < *κρουσω.. *Kruh* je dobio značenje skršenog, odlomljenog komada pogače. Prasl. *kruhъ* = *parče*, njem. *Stück*.⁴²

Ima li važnije hrane od *mlijeka*? Pa kako to da Sloveni ne uzeše sa Balkana ni jedan od rimskih ili grčkih termina za to što su sisali iz majčinih grudi, nego su, kao i Germani, uzeli *mlijeko*, odnosno *Milk*? Ima li etimološke veze između lat. *lac, lactis* i našega *mlijeko*?

Ima li važnije slovenske mitološke riječi nego što je *gost*? Zar nijesu paganskim bogovima i zemaljskim velikašima. pa otuda, naravno, i zemljopisnim nazivima, nadijevana imena; *Radgost, Radogost, Milogost, Onogost, Inogost i Vinogost, Vologost, Čagost, Bratogost, Budgost, Gostilje, Gostimir, Gostidrag, Slavogost, Vidgost, Ljubogost, Živogošće, Boljegost, Podgošće, Ugošće, Cagošće*...⁴³ Pa iako je *gost*, po Skoku, ie., sveslovenska i praslovenska riječ, ona nam je ipak došla preko gotskoga: *gast*!

Kako to da su Južni Sloveni, odvajkada, uporni u održavanju termina *riba* (polj. *ryba*; rus. *рыба*; češ. *ryba*)?⁴⁵ Zar im, da su starošedioci na obali Jadrana, ne bi prijenula neka ponašena varijanta lat. *piscis* ili grč. *ἰχθυς*? Kao što je predslovenska *Narenta* preimenovana u slovensku *Neretvu*, a predslovenska *Barbanna, Barbenna* (Livije),⁴⁶ u slovensku *Bojanu*!⁴⁷ Oni, naime, nijesu uvijek prilagođavali tuđi naziv svome

---

⁴² *Этимологический словарь славянских языков*, 13, 41. Isto, Schlimpert, *Slawische Personennamen*, 1964, 28.

⁴³ Z. Pavlović na Prvoj jugoslovenskoj onomastičkoj konferenciji, Tivat, 1975, zbornik CANU, Titograd, 1976, 71 – 75.

⁴⁴ *Etimologijski rječnik*, I.

⁴⁵ Zbornik *Этимология ANSSSR* objavljivao je godinama rad V. V. Usačeva: *Материалы для словаря славянских названий рыб*, рочев od 1971. 1973, 1974, 1976, 1977, 1978. Samo u ovome potonjemu – 24 stranice.

⁴⁶ *Ab Urbe condita*, XLIV, 31, 3.

⁴⁷ I. Petkanov je u *Езиковедски проучувания*, Sofija, 1980, 249 –253, posvećenim V. Georgijevu, zaključio da su imena: *Војан, Војанка* “распространени във всички славянски страни, а срещат се още в Румъния, Албания, Италия и в Немско” (249).” Da se *Војана* ne može

jezičkome ošćenju, kao što su Naissus (vjerovatno preko albanskog) nazvali Nišom, a Teninium > Kninom, Absarum > Osorom, nego su često za strani naziv nalazili svoj korelat, koji je zvukovno sličan tuđemu. Inače ne znamo kako bi se Barbenna mogla pretočiti u Bojanu, a Margo u Moravu. Narenta je postala Neretva zato što u staroslovenskome fondu imamo *нереѿи* = *рыболовная верша* i Neretvu u Rusiji.⁴⁸ A za *Moravu* se znalo da postoji na ševeru. Bojan i Bojana su praslovenska imena.

Kako to da su Sloveni starome Hvaru dali ime *Lijesno*, dakle : šumovito ostrvo, pa je i Venecija bila prinudena da tome prilagodi i svoj naziv: *Lesena*? Zar su oni bili tu prije Grka, pa na njih nije uticao grčki Faros? I kako je moguće da su Sloveni na Jadranu zadržali svoje stare oblike: *otok* (oteklina, uzdignuće iznad površine mora) i *ostrvo* (ostrvljeno, usamljeno parče kopna u moru)? Zar ne bi oni nosili na šever neki mediteranski naziv za ostrvo? Kako to da su Sloveni, vični vodama i plovilima u pradomovini, donijeli na Jadran mnoštvo praslovenskijeh naziva za pomorstvo: *drijevo* (drveni brod), *brod* (prijelaz preko vode), *brod* (plovilo), *prebroditi*, *zabrožditi*, *luka*, *lučica*, *čun*, *lađa* (prasl. *aldja*)? Zar to ne upućuje na logiku da su Sloveni došli na Balkan sa ševera, umjesto što se sasvijem nelogično tvrdi da su sa juga selili na šever?

Poljski **Slownik** ima, naravno, poseban članak o germansko-slovenskim jezičkim uticajima (II, 1961, 99 –100). **Samo se po sebi razumije da se ne može zboriti samo o uticajima germanskih jezika na slovenske nego i obratno. Baš o slovenskim leksičkim prežicima (Reliktwörter) u Njemačkoj ima poglavlje u Hermanovom zborniku Die Slawen in Deutschland (1970).** Među germanskim uticajima na slovenske jezike, pored ovde navedenijeh, tamo se pominju: *stoka* (i u engleskom: *Stock-market* = Stočni pazar); *hum* (Holm; *luk* (Knoblauch), (lat. *cepulla*, naše: luk, kapula); *nuto*, *nuta* = stoka, marva (polj. *bydło*), u nas iščezlo, ali sačuvano u toponimu Nudo, Nodoljska rijeka; *šelmъ* > *илем* (njem Helm), u nas: *Helmica* (!)⁴⁹; *тынъ*, u Dalmaciji *tinel* = pregrada u kući, ostava; *staklo*, u njem. *Glass* ali u got. *stikls*.

---

izvesti od Barbanna, piše i Petkanov i za to navodi fonetske i istorijske razloge (252). Poziva se i na rad M. Bartolija u Jagićevom zborniku 1908,59.

⁴⁸ O ruskoj Neretvi: Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, 766. U Kostromskoj oblasti Rusije ima: Nerehta. Этимология 1977, 163.

⁴⁹ U Zeti 1455, u ugovoru Stefanice Crnojevića za Venecijom, *Sazdanje Cetinja*, 1984.6.

Ovim su se pitanjem bavili mnogi, pa i Birnbaum.⁵⁰ On upozorava da je i slov. *trǫgъ* podudarno sa šved. *torg*, danskim *torv*. Slov. *dijeliti* (koje spada u komercijalno–pravnu terminologiju) odgovara got. *dailjan*, a njem. je *teilen*. Starovisokonjem. *stuba* (soba, stan) odgovara našem *Stubica*, prebivalište. Slov. *jesen* (rus. *осень*) got. je *acans*, staroprus. *assanis*. Našemu *vrag*, stsl. *vorgъ* odgovara germ. *warga-*, ali u got. je bliže nama: *wraks*. Litav. je *vargas*, *vergas* (rob), staroprus. *wargs* = zao. *Sedъlo* u got. je *sitls*. I *voda* je u got. – *wato*.

Kada navodimo ove primjere, ne idemo za brojem paralela, prvo, zato što još niko nije, niti će, napraviti registar svih pozajmica u jednome jeziku iz drugih jezika; drugo, zato što nam je važno: **koje su to riječi i od koga su uzete?** Recimo, od Grka smo a ne od Rimljana uzeli *sidro*, jer su se Grci zanimali samo za obale, plovidbu i trgovinu. Lat. je i ital. *ancora*. Osim toga Grci (Vizantija) su bili aktivni a Rim, sem Crkve, neaktivni, pa je Vizantija pomagala razvoj trgovačke flote na našoj obali, pod uslovom da ti trgovački brodovi postanu ratni u slučaju potrebe, a trgovački mornari – posada ratnoga broda. Tako se razvila i Bokeljska mornarica. Dakle, jedna riječ, uzeta odavde ili odande – ima svoj razlog. A *beš'ika* je od lat. *vesica*, jer su prvi apotekari i ljekari u nas dolazili s druge obale Jadrana, pa je i romanska medicinska terminologija nadjačala grčku. O tim se razlozima radi a ne o brojevima i dokazivanju leksičke zavisnosti Slovena od Germana. I oni su uzimali od nas, ali ne ključne termine kao: *crkva*, *narod*, *ljubav*, *hljeb* i *mlijeko*, *knez* i *ćesar*, nego: *turniza* od slov. *dvъrъnica* = *dvornica*, prijemna soba; *Deditze*, češ. *dedic*, donjolož. *žežičar* = *Bienenzüchter* = pčelar; *plauze* (čitaj: *plauce*), od polap. *pluća*; *Natzki* od našeg: *načve*; *Nusche* od *nož*; *Lusche* od *luža*, *glib*; *jäse* od *jaža*, ustava iznad mlina; *graupeln* od *krupa*, tuča; *Ukelei* od *ukljeva*...

A lat. *Tergeste*, koje je nastalo od slov. *Trgovište*, dokazuje da su tamo, nekada davno, stvarno postojali Prasloveni >< Veneti. U jednom natpisu na grobu Domacijusa trgovca piše: "B. Domatius Tergitio negotiator".⁵¹ Matej Bor piše: "Offensichtlich handelt es sich um eine Zweisprachigkeit, wie Venetologen feststellen. *Negotiator* ist nämlich wie *Tergitio*..." Sa *negotiator* je, u stvari, prevedena leksema *Tergitio* = trgovac. Takvih slovenskih enklava nalazimo i na Balkanu, ali sem Bylazore i Ozerijata (Potisje je na severu) sve ostalo su imena (Veselia), pojedine lekseme (medos, strava) ili Prokopijevi kašteli iz VI vijeka, a tada više nije

⁵⁰ *Zu den ältesten lexikalischen Lehnbeziehungen zwischen Slavenm und Germanen* u: Wiener slawistischer Almanach, Band 13, 1984, 7–16.

⁵¹ *Corpus inscriptionum latinarum*, III, 4251. M. Bor, *Die Veneter*, 261.

riječ o Praslovenima. Zato mi smatramo da je, i pored prisustva Praslovena na Balkanu prije velike seobe ipak tek ta velika seoba, u dva talasa, značila konačnu slovensku kolonizaciju Balkana. A Mužić i Pantelić smatraju da su Sloveni na jadranskoj obali starošedioci Balkana, poznati i kao Iliri, odnosno da oni predstavljaju 85% antropološkog tkiva Hrvata (i Crnogoraca) a da su doseljenici iz VI–VII v. tek preostalih 15% .

Slajući se s prvim dijelom našega izlaganja u ovoj knjizi, str. 16 – 24. Mužić je u peto izdanje svoje zanimljive studije unio čitavo poglavlje pod naslovom: *Radoslav Rotković o praslavizmima na Balkanu u antičko doba i o precima Crnogoraca* (str. 355 – 362), đe je opširno citirao ili prepričavao sadržaj koji se odnosi na tu tematiku. Mužić, pored ostalog kaže:

”Rotković je na temelju gotovo svih dosadašnjih istraživanja uspio dokazati preseljenje stanovništva iz jednog od navedena dva prostora na drugi i taj dio njegova zaključivanja je znanstveno nepobitan.”

A problem? Problem je u tome što se ne slažemo oko pravca naseljavanja! U vezi s tim Mužić citira naše pismo od 25. I 1997.:

”Nijesam se složio s tezom da se nijesmo doselili, jer ja polazim od onomastičke grade, a 100.000 toponima ne može da se prevede s jednoga jezika na drugi drukčije nego da dodu mase drugoga jezika, koje na mjesto starih i tuđih stavljaju svoje nove nazive. Tako je, doduše, Civitas samo malo ponašem u Cavtat, ali Lausium, Rausium u Razzi – ja postao je Dubrovnik, a Mons pini – Borja planina, Emona – Ljubljana, Tarsatico – Rijeka... Ko je to uradio? Nova masa doseljenika.”

Ističući našu navodnu hrabrtost, Mužić je i sam pokazuje, kada citira naš podvučeni tekst iz knjige: **”Što god se u nas ne zna objasniti, dovodi se u vezu sa ilirskim substratom.”**⁵²

Ovo se moglo shvatiti i kao aluzija na njegova istraživanja.

Dalje Mužić konstatuje da smo tvrdoću našeg izgovora (Trst, prst, krst, Strp), sa malo suglasnika, tumačili sušedstvom sa Germanima (Strumpf, schreklich), jer u ruskome toga nema a nema ni u Italijana. *Prst* je u rus. *ūepcū*, a Prčanj je u ital. *Perzagno*. Citira i naše pismo od 21. V 1997. Otkud Hrvatima tvrdi termin *kršćanstvo*? Otkuda ta tvrdoća? Od Grka i Latina nije. A da smo mi time uticali na Germane, morali bismo biti brojniji i jači od njih da im to nametnemo! Pa sam ga pitao: **”Što Ti misliš: da li je logičnije da smo mi otvrdnuli u blizini Germana, ili su to oni uzeli od nas?”**

---

⁵² Ova knjiga, 142. uz termin *struga* koji je Skok (III,348/9) proglasio ilirskim.

A za naše navode njemačko–gotsko–slovenskih leksičkih paralela bilježi da smo se pozivali na Golombovu studiju *The origin of the Slavs* (Ohio,1992).

Ostali dio teksta odnosi se na ono što smo ovde eksplicirali, o pravicima seobe Slovena.

Mužić i ovde ističe svoj stav

”da su seobe većeg broja stanovništva, dakle ne ratničkih družina, stvarno s Balkana, dakle i iz Crne Gore tekle i u Polablje. To iseljeno stanovništvo odnosilo je sa sobom i na Baltik svoje dotadanje toponime, koji su dakako ostali i dalje u njihovoj balkanskoj pradomovini...”(361)

Mi ne mislimo tako loše o našim precima, da su mimo ostaloga svijeta išli sa osunčanoga juga prema polarnoj noći. Jedino pleme koje je pošlo sa juga na sever, ka Tuli (Islandu ili Skandinaviji?), bili su Heruli, ali sa teritorije današnje Slovačke. Jedan njihov dio ipak je sišao u Panoniju a drugi se vratio u staru postojbinu !⁵³

Dalje se Mužić osvrće na Dalemince u Polabljju i Dalmatince, kao dokaz seobe iz Dalmacije u Polablje, iako su Daleminci u njemačkim izvorima Talaminzi, Talleute, ljudi iz doline, kao Dolenjci u Sloveniji. (Evo još jedne paralele: *Tal=tlo!*) Slučajna sličnost ne znači ništa, jer njem. *Krug* nije naše *krug* nego *krčag* a njujorška rijeka *Potomac* nije naše *potomak* (*successor*) nego je to nešto što jedino znaju Indijanci, koji su to zemljište prodali Holandanima za 20 dolara.

Mi smo zaista morali, kao i Katičić, da odbacimo, Kunstmanove egzibicije, da su Poljaci (Poloni) došli na sever sa obale Jadrana, samo zato što je u poznatome latinskome prijepisu Dukljanina napisano greškom da se Svevladova kraljevina prostirala od Valdevina (Vinodola) ”*usque ad Poloniam*”.⁵⁴ Kad se zna da na tome mjestu obale, kod Drača, nije bilo Polonije ali jeste Apolonije! U toj obalskoj koloniji živjeli su, dakle, Grci, koji su štamparskom greškom postali Poljaci, pa su odvedeni sa toplog na hladno more, da se tamo mrznu! Isti je slučaj i sa Kunst–manovom tezom da je ime Rusije nastalo putem: *Ragusa > Rausa > Rusa* !⁵⁵ A Dubrovčani govore braniborskim (brandenburškim) dijalektom, i *đevojku* zovu: *muola*, isto onako kako je Danilo Kiš, imitirajući Dubrovčane, zvao konobaricu u Gradskoj kafani kod Kneževa dvora.

---

⁵³ Prokopije, uz 495. godinu. *Vizantijski izvori*, I, Beograd, 1955, 22.

⁵⁴ V. naš prijevod u zborniku *Kraljevina Vojislavljevića*, 1999, 143. Kunstman, *Die Welt der Slaven*, br. 29, 1974.

⁵⁵ Isto, br. 30, 1986.

Prof. Pantelić je u knjizi **Die Urheimat der Kroaten in Pannonien und Dalmatien** već u naslovu odredio njihovu pradomovinu, ali knjiga ne zavisi od te teze, jer ona daje veoma pregledan osvrt na razne teorije: prvo, o pradomovini Slovena (11 – 19), zatijem: o germanskoj, persijskoj, gotskoj, anglosaksonskoj, grčkoj i slovenskoj etimologiji hrvatskog imena (20 – 28); o pradomovini Hrvata u Panoniji i Dalmaciji (Arivati, Kureti, 29 – 37); nadalje, o kretanju Hrvata sa juga ka istoku i sa istoka ka zapadu (38 – 46); o migraciji Lingona i Volinjana sa juga na sever (47 – 49); o arheološkim tragovima seobe Hrtava (50 – 73); o Bijeloj odnosno Velikoj Hrvatskoj Porfirogeneta (74 – 121); o udjelu Avara (Obara) u seobi Hrvata (122 – 124); o povratku Hrvata ka Panoniji i Dalmaciji (125 – 194); o pokrštavanju Hrvata (195 – 213), nakon čega je dat opširni pregled izvora (214 – 221), literature (222 – 241) i index (242 – 266). Na kraju je nekoliko dokumentarnih priloga. Tako je na malom broju stranica, rijetkom sažetošću i potpunošću, osvijetljena hrvatska povijesna problematika, prvenstveno na osnovu toponimije. Dakle, mi smo u osnovi primijenili isti metod, samo što nalaženje onomastičke podudarnosti na udaljenijem prostorima ostavlja uvijek pitanje: što je starije? Broj paralela koje smo našli ne rješava pitanje – pravca naseljavanja! Da bi se riješila ta zagonetka, mora se pribjeći drugim lingvističkim sredstvima. Zato smo mi obratili pažnju na riječi koje su ključne (*ljudi, ljubav, crkva, mlijeko, hljeb, riba, smokva*, pomorska terminologija) i tražili: odakle smo ih uzeli! **Ta je analiza potvrdila ono što je logično, da su naši preci donijeli te ključne termine sa severa na jug, jer, da su selili sa juga na sever, ponijeli bi tamo mediteranske termine! Na ovaj naš ključni argumenat mi nijesmo dobili odgovor ni od Mužića ni od Pantelića, ni od Kunstmana!**

U knjizi **Hrvatska krstionica** Pantelić razvija tezu da su Hrvati (ne starošedioci nego oni koji su došli u drugom talasu, a to su tzv. Bijeli Hrvati Porfirogeneta) došli na jug iz plemenskog saveza Obodrita. Ove doseljenike Kunstman naziva “Saksonskim Hrvatima”. Podsticaj za ovu da je Porfirogenet, koji je napisao da su ovi Bijeli Hrvati obitacali u blizini Franačke i Saske. No Porfirogenet kaže da je ta Hrvatska: Bijela odnosno Velika, pa je u svu literaturu, od Šafarika do danas, i ušao običaj da se piše; Weiß oder Groß. A ovaj pridjev: Velika Pantelić daje samo u navođenju tuđih mišljenja na tri stranice. U rezimeima na više jezika isključivo pominje Bijele Hrvate. Mi smo više puta dokazivali da Bijele Hrvatske nije bilo, nego je taj termin Porfirogenet upotrijebio nesigurno, pa je i dodao: Bijela odnosno Velika, a *bijela* ne može da bude *velika*, ali zato može da se pomiješa *бела* i *вела* u grčkome čitanju *bete* na dva načina, pa je : Βελαγραδα = Belagrada a Βοδηνα = Voden ! U poljskome **Slowniku** donesena je stara mapa Češke, na kojoj su ucrtane dvije Hrvatske: jedna

velika a jedna mala! A to su oni :”Chrouati et altera Chrouati” Markarta.⁵⁶ O ovome smo raspravljali u Kraljevini Vojislavljevića (110–114). Dukljanin, kao baštinik latinske tradicije, mogao je da upotrebljava samo utvrđene modele: *superio*, *inferior*, *magna*, *parva* a ne kolorističke oznake strana svijeta koje su bile odomaćene u Aziji. Osim toga, baš u Hrvatskoj kronici, u kojoj se termin *dalmatinski* zamjenjuje sa *harvacki* nema Crvene Hrvatske a ima Bijele, prema Porfirogenetu, koji, takode. ne zna za Crvenu Hrvatsku. Kao što za nju ne zna ni jedan papa, ni jedan biskup, ni jedan drugi vizantijski ili domaći izvor, ako nije nastao poslije Dukljaninovoga *Regnuma Sclavorum*, jer je neki prepisivač, prema Bijeloj Hrvatskoj, ne znajući da je to Vela Hrvatska, dodao izmišljenu Crvenu Hrvatsku.)

Mi smo u Polabljju konstatovali naselja raznih etničkih skupina koje nijesu činile većinu stanovništva, i tu smo mapu donijeli na str. 199. Pantelić je, zamislite slučajnosti, upravo na istoj 199. stranici svoje knjige Hrvatska krstionica donio mapu ”hrvatskih” toponima sa područja Obodrita, nastojeći da na njoj identifikuje ona Porfirogenetovahrvatskaimena: Κλουκασ, Κοσεντζησ, Λοβελος, Μουχλο, Βουγα, Τουγα i Ηρωβατοσ. Da krenemo abecednim redom.

Za *Bugu* našao je *Alt Bukov* i *Neubukov*. Alo to je, po Trautmanu (II, 39): Bukowe 1220, od polapsko–pomorskog *buk* = *bukva* (Buche)!

Za ime *Hrobotos* nije nađeno ništa slično.

Za *Klukasa* našao je: *Klukow*. U Hane Skalove toga nema. Ali i u nje i u Trautmana ima: *Klokov*, pored: *Klodkov*, a osnova je *kloda* u poljskom jeziku, *klada* u našem!

Za *Kosencisa* našao je: *Cose* i *Kose*. Ni toga nema ni u Trautmana ni u Hane Skalove. Svi slični toponimi su iz osnova: *kosъ*, *kosa* ili *koza* (Kosakovici, Kosov, Kosovec, Koza, Kozel, Kozlov). Ima: *Kože* (MH 82), ali opet od osnove *koza*, *koži*... Nije, uostalom, objašnjeno, kako bi glasio slovenski oblik od: *Kosencis*?

Nije nađeno ništa što bi podsećalo na Lobelosa. Pantelićevo ispisivanje *Hlobelosa* ispod toponima: *Clubuchziz* – *Klobuččići* nema nikakvoga smisla.

Za ime: *Muhlo* Pantelić nalazi: *Mücheln*. Trautman ima: *Muholy*, *Muchov*, *Mych*, *Mychovici* a Hana Skalova: *Mucholici*, *Mucholy*, a atimologija upućuje na: *muhu*, *Fliege*. (Trautman, II: 58). Veza sa Muhlom nije isključena.

Za ime *Tuga* nije nađeno ništa slično.

---

⁵⁶ *Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge*, Leipzig, 1903, 129, 137.

U knjizi *Die Urheimat der Kroaten* (78) *Pantelić* je miješao: *Muglhof* i *Mücheln*, što nije ispravno je jedno je *mogila* >*gomila* >*grob* a drugo je *muha*. Što se tiče *Kosencesa*, *Miklošić* je naveo: *Kozinu*⁵⁷, ali *Bahmanov* toponim *Ort Kössain* je u Bavarskoj a ne u Polabljju. Dalje *Pantelić* navodi toponime: *Cosence* u Goti i na rijeci *Sali*, što je izvan Polablja. Takođe, navodi i *Kozencu* u Italiji!

Za ime *Tuga* nije nađeno ništa slično.

Pogledali smo i *Šlimpertov* imenoslov. Nema ni u njega ovijeh imena. A on je za to najpozvaniji, jer ovo drugo su miješanje imena i toponima!

Da pogledamo sada kako stoji pitanje navodnoga *Višeslava* na krstionici.

Pantelić s pravom ukazuje na činjenicu da se tekst na krstionici mora prevoditi tako da njegov smisao bude u skladu sa namjenom! Zaista je neobično da se u jednoj katoličkli obrazovanoj sredini zaboravlja na takav aksiom. Dakle, tekst je tek sada preveden precizno. Ostaje samo pitanje imena. *Orešković* je u pravo kada kaže da se "iza imena kneza navodi i njegova narodnost", ali nije u pravo kada piše da je to tako "uvijek".⁵⁸ Dakle, kada je pred nama natpis: *UUONOMIROSCLAVO*, jasno je da se ne radi o *Vojnomiroslavu* nego o *Vojnomiru Slovenu*. Ali kada piše: *VITSSASCLAVO*, pitanje je da li je riječ o *VVITSSA SCLAVO*, to jest *Vitšanu Slovenu*. Da iza imena ne stoji "uvijek" narodnost navešćemo nekoliko primjera: *Wizeslaus princeps Ruianorum*; *Domino Wartizlauo castellano de Stetin*; *quidam Sclavus dictus Tugumir*; *Buggeslaus dux Pomeranorum*; *Bohuse Florinus villicus in Gorlez*; *quidam liber homo Bor, natione Slavus*; *Bor, nobilis de Mansuelt*; *Borasch de Luscherowe*; *Borezlaus de Dobelin*; *Boris de Zbor*; *Borko de Kercow*; *nobilis viris Bozlao et Kazimaro, ducibus Pomeraniae*; *nobili viro Zazlao de Schoninberg*; *Dalimirus tribunus*; *Deruanus dux gentis Surbiorum*; *dominus Dubeslau*; *Drasco, dux Obodritorum*; *Chotebor de Copitz*; *princeps Rugianorum vir nobilis Jaremarus*; *Jaroslaus de Olwin*; *Cazimarus de Dimin*; *Mirzlaus castellanus*; *Paxslaus de Nymans*; *dominus Ratiboro*; *Sclaomir, Abodritorum rex*; *Zuentepolch filius nomine Zuinike*...što se sve može naći u *Šlimpertovome* imenoslovu. Dakle, uz ime ide ili a) titula (*princeps*, *dux*, *rex*), ili b) društveni status (*villicus*, *nobilis vir*), ili c) zanimanje (*servus*, *miles*) ili d) srodstvo (*filius*) ili e) mjesto iz kojega je (*Borezlaus de Dobelin*). Prema tome, olako se izmišljaju pravila!

---

⁵⁷ *Pantelić*, 78. Prema: *Die Bildung der Ortsnamen aus personennamen im Slavischen*, Wien, 1865, 41.

⁵⁸ *Pantelić*, 32.

A onda; što bi značilo to ime: VVITSSA? Da je to Visan ili Višan, samo je nagađanje. A onda, kad u Šlimperta, kojega Pantelić uporno izbjegava, pa ga i nema u popisu izvora (!), nađemo imena: *Wiczán* (1389), *Wyzsk* (1298), uz ta imena nalazimo i njegov komentar: slaw. Wyšan; bulg. Višan, Vyšeslav.⁵⁹ Dakle, Pantelić je iščerao ovoga Višeslava kroz prozor a on se vratio unutra kroz glavnu kapiju.

A u Hane Skalove fino piše: VITŠA i VITŠIN (kvadrati 7. i 12.)! Prema toma taj VVITSSA na krstionici nije ni VISAN, ni VIŠAN, ni VICAN nego VITŠA! U Trautmana stoji da je to ime (MH:164). A Witzin na Pantelićevoj mapi je: Vicin kako i stoji u izvorniku.

Pantelić je otuda doveo i *Konavljane*!⁶⁰ A kako? Tako što je našao mjesto *Conowe*, zabilježeno 1270. godine. No to je notirao i Trautman (II,55) i izveo, sasvim logično, iz osnove: *konь*, *Pferd*. Kakve to veze ima sa Konavlima, i *kona(v)lima* > *konalima* > *kanalima*?

Nešto je drukčije pitanje *Travunjana*. I Kunstmanu, i Hermanu prije njega, pala je u oko moguća ekvacija: Travnjani > Travunjani. Mi smo na mapi 18. donijeli "hercegovačke" toponime: Zelena gora, Chojnica, Bileića, Trebina, Stolec, Kokorina, Ljubinj, Baba, Domanici, Opyzy, Čepe-lin, Ljubinj (v. str. 187. i komentar na str. 230), u kojima je lako prepoznati: Bileću, Trebinje, Opuzen, Čapljinu... Ali to ne znači da smo riješili pitanje značenja toga termina. I da li Travnjane možemo vezati za Travunjane. Jer Travna je tamo u Polabljju rijeka, njiva i šuma. Imamo: *Trauenemunde* = ušće rijeke Travene, Travne (kvadrat 6 u H. Skalove), *Travena silva* (isto mjesto), što su tuđa bilježenja koja H. Skalova označava sa č. Dalje imamo: *Travna*, rijeka i njiva (kvadrat 6. i 14) i isto to u obliku: Travnja. Trautman (II:47) navodi: *flumen Travenna* (1198),; *flumen Travenna* i *silva Travena* u Adama Bremenskog (II,18), i to izvodi od *trava*, *Kraut*, *Gras*. Time je moguće objasniti i *šumu* i *njivu* ali je teško povezivati *rijeku* i *travu*! Zato, kad je u pitanju *flumen Travenna*, moramo da podšetimo da smo našli i oblik *Dravena*, *Dravna*, rijeka u istom kvadratu 6; *Drawehn*, kraj u tuđem bilježenju i *Drawaina*, njiva u kvadratu 18. Dakle, treba odvojiti *travu* za njivu i šumu, a za rijeku tražiti staroevropsku vezu: *Drava* > *Trava*.

Što se tiče balkanskoga naziva: *Travunija*, mi smo ukazali na najstariji oblik imena Trebinja: *Trijebina*, dakle: *krčevina* kao u primjerima: Trijebač : Zatrijebač u Kućima, Trijebine kod Sjenice... Pantelić piše da se Kunstman slaže sa tom našom etimologijom.⁶¹

---

⁵⁹ Schlimpert, 1964, 54.

⁶⁰ Pantelić, 127/128.

⁶¹ Isto, 125.

Smatramo da za svojiju tezu o nekoj većoj seobi Hrvata = Obodrita u VIII vijeku na jug Pantelić nije našao dovoljno građe.

Inače, mi smo konstatovali da je tamo bilo neke skupine Hrvata, pa smo i unijeli na mapu, na str. 199. te naseobine, koje upravo svojim imenima (Charvati, Serbino, Čechov, Sasy, Nijemci, Sarmoty) dokazuju da stanovništvo okolo tih njihovijeh naselja nije bilo ni srpsko, ni hrvatsko, ni njemačko, jer bi inače bilo nemoguće da se usred Nijemaca neko selo nazove: Nijemci ili Njemica! Eto zašto nalazimo Hrvatiniće u Grblju, Rvatsku stubicu na Morači, Srb u Hrvatskoj a Rvate i Rvatsko selo kod Beograda. A tamo de su na teritoriji Hrvatske zabilježeni: Hrvace kod Sinja, Hrvatski Blagaj kod Slunja, Hrvatski Leskovac i Horvati kod Zagreba, Hervatska ili Horvatska kod Varaždina, uvijek je postojao isti razlog, to jest potreba razlikovanja, u vrijeme višetoljetne okupacije Hrvatske i naseljavanja drugih etničkih skupina: Srba, Madara i drugih. Tako je i Matavulj pomenuo razlog zašto su u zaleđu Zadra nastala dva Islama: Islam grčki i Islam latinski. U “grčkome” su naseljeni pravoslavni a u “latinskome” – katolici!⁶²

Sa Pantelićem imamo i drugi spor, oko ekavice, ikavice i ijekavice polapskoga areala. Prof. Pantelić nije u stvari polemisaao samo sa nama nego sa prof. Nikčevićem u radu *Dolazak Crnogoraca*, objavljenom u “Hrvatskim obzorjima” (4, 1999,885 –892). Nikčević je odgovorio u “Hrvatskim obzorjima” (1, 2000,201–208), u radu: *O postanku ijekavice*.

Pantelić nije imao na raspolaganju naš rad *Ijekavica u onomastici kao crnogorski etnički i kulturni identitet*, objavljen u zborniku Crnogorskog PEN centra *Jezici kao kulturni identiteti* (Podgorica, 1998,111 –125).⁶³

Pantelić dosta kontradiktorno veli da se navod da najstariji preci Crnogoraca “vode podrijetlo iz saveza plemena Veleta/Ljutića i Obodrita može preuzeti bez komentara” jer dalje tvrdi da se pradomovina Slovena, označena u P. Vlahovića na prostoru između Karpata, Baltika i rijeke Labe “mora potpuno zabaciti, pa tako i misao da su Veleti/ Ljutići i Obodriti bili autohtoni na rijeci Labi”. Prvo, Vlahović nije izvorni naučnik i njegov zbornik *Narodi i etničke zajednice sveta* (Beograd, 1984), sasvim je površna kompilacija, koja je otkrila da on ne zna za Velete a Ljutiće i Vilce ne tretira kao dva naziva istoga saveza plemena, iako je to objasnio Ajnhard (“francica autem Wiltzi vocatur”). Teorija koju je Pantelić pripisao Vlahoviću ima s njime veze samo utoliko što ju je on preuzeo, kao *vladajući*

⁶² Matavulj, *Bilješke jednog pisca*, Beograd, 1939,28.

⁶³ Pantelićeva polemika odnosi se uglavnom na rad prof. Nikčevića: *Štokavski dijaisistem* (cetinje, 1996). Naš rad je materijal sa naučnoga skupa održanog u Podgorici 14 – 15. oktobra 1997.

teoriju o pradomovini Slovena. Naravno, Panteliću je bilo lakše da svali krivicu na Vlahovića nego da se uhvati u koštac sa cjelokupnom slavistikom, koja tu pradomovinu samo malko pomijera, čas na istok (da se zadovolje Rusi,), čas na zapad (da ne bude krivo ni Poljacima).⁶⁴ Drugo, ko je to napisao da su Veleti/ Ljutići i Obodriti autohtoni na rijeci Labi? Mi smo po izvorima pratili Velete sa ušća Visle, đe su zatečeni u II v. naše ere, ali smo pitali: odakle su došli na ušće Visle? Povezivali smo ih (str. 59) sa ševernim Rusima (Vjatičima)! Dakle, o njihovoj autohtonosti na Labi u nas nema ni retka! Ali, mi smo naveli da je Polablje njihova pradomovina zato što su se na tome prostoru oformili ako savez plemena, prije velike seobe. Evo Pantelićevoga zaključka:

”Pradomovinu Slavena treba dakle prvotno tražiti na jugu, gdje su postojali privredni uvjeti za život a onda prema sjeveru sve do Baltika. Zato se i postavlja pitanje nije li potrebno i pretke Crnogoraca tražiti prvo na jugu a onda u baltoslovenskoj jezičnoj zajednici, a dolazak Slavena u Polablje možemo datirati u V. i VI. st. po Kr.”(886)

Po ovome proističe da su preci Crnogoraca tek seobom sa juga na šever stupili u kontakt sa balto–slovenskom zajednicom. A evo što o balto–slovenskoj jezičkoj zajednici kaže Rozvadovski, koji je naveo sve kontroverze oko toga pitanja: Brugmana i Mejea, Požezinjskog i čistokrvnog Baltijca Endzelina. On zaključuje da je ta zajednica trajala u trećem mileniju prije naše ere ali da je više nije bilo u drugom i prvom mileniju prije naše ere.⁶⁵

Dakle, preci Crnogoraca bi selili na šever još u III mileniju prije Hrista, dok je balto–slovenska jezička zajednica još postojala! I to ne bi bilo

---

⁶⁴ *Slownik*, V, 1975, 456/457. daje najsazetije ove koncepcije pradomovine Slovena: 1) “nienaukova.., o pld., naddunajskim rodowodzie Slowian”, dakle nenaučna, o južnom. panonskom porijekllu Slovena; 2) koncepcija K. Mošinjskog (1925), o dolasku Slovena iz Azije; 3) o pradomovini na jugoistoku od Njemena i Dnjepra (Rozvadovski 1906,1913, Šahmatov 1911); 4) o pradomovini na srednjem Dnjepru (J. Rostafinski 1908, M. Fasmer 1923,1926, K. Mošinjski 1957, H. Ulašin 1959), sa širenjem na zapad do Visle i Varte; 5) koja lokalizuje pradomovinu u porječju Odre i Visle (J. Kostževski 1923, L. Kozlovski 1925,1937, L. Čekanovski 1927, M. Rudnicki, T. Sulimirski 1938–45, J. Filip 1941, T. Ler–Splavinjski 1946, K. Jaždevski 1940–49, S. Nosek 1946–48, K. Timjenjecki 1951, V. Kočka 1958) i 6) koncepcija koja spaja 4. i 5., to jest koja lokalizuje pradomovinu Slovena u porječju Odre, Visle i srednjega Dnjepra (J. Poulik 1948, P.N. Tretjakov 1950–53, V. Hensel 1954, T. Ler–Splavinjski i T. Milevski 1960). Kao što se vidi, Pantelić je pripisao Vlahoviću ono s čim on nema veze a opredijelio se za prvu tezu koja je u nauci odbačena.

⁶⁵ Rozwadowski, *O pierwotnym stosunku wzajemnym języków baltryckich i slowi-anskich*, “Rocznik slawistyczny.V, Krakow, 1–37.

samo po sebi neizvodljivo da su tada postojali Crnogorci! Ali tada još nije bilo ni Germana ni Grka, pa ni Crnogoraca. Tada, zapravo, još nijesu bili rođeni ni grčki bogovi.

A ako se dolazak Slovena sa juga stavlja u VI i VII vijek, kao u potonjoj rečenici, onda to nema veze sa balto-slovenskom zajednicom. Drugo su veze Balta i Slovena. One postoje i danas. No termin "zajednica" upućuje na jasan praistorijski sloj.

I sve bi se to moglo shvatiti kao nespretna formulacija, da prof. Pantelić nije u nastavku napisao i ovo:

"Vilci ili Ljutići kako se nazivaju u zapadnoj literaturi ili Veleti, kako ih naziva(ju) Rotković i Nikčević, bili su do 789. samostalan narod. Prvi koji je spominjao Vilke(?) u obliku "Oueltai" na obalama Baltičkog mora bio je Ptolomej...u II stoljeću po Kr. Franački izvori imenuju taj narod krajem VIII st. Einhard kaže da su se Vilci (otkud sad Vilci kad su, po njemu, Vilki?) nazivali Welatabi a Franci su ih nazivali Wiltzi: '*natio Sclavenorum propria lingua Welatabi, Francica autem lingua Wiltzi*'".

U čemu je onda spor, ako mi, kao i Ajnhard nazivamo Vilce i Veletima? (*Annales Singalenses*, kako to na istoime mjestu navodi i Pantelić imaju, mjesto Welatabi – Weletabi.) A što je slovenski oblik *Veletabi*? Malko pogriješno zapisan pravi naziv: *Veletovi* ! Da su Veletovi – Veleti, nije još sporio niko, od Šafarika (1837), sve do Pantelića (1999) – pune 162 godine. Poljski *Słownik* (koji smo citirali na str. 327) piše o Veletima pod Wieleci (VII, 430 – 436) i tamo nema nikakve dvojbe da su Veleti isto što i Ljutići, odnosno Vilci. A na skici plemena polapsko-pomorskoga prostora čitav je taj areal od Baltika do skretanja Labe na sever ispod Magdeburga (Devina) pokriven imenom saveza plemena: Wieleci! Ono što tamo piše Eva Rzetelska-Feleško kazuje i Rospond⁶⁶, povezujući Ptolemejev (a ne Ptolomejev) naziv Ουελται sa ie. osnovama: *vel-, *vol-, vɔl- sa vlagom, vodom. I zaista, to je područje ili moč(v)arno ili obiluje vodama. No ako se tumači ime Ljutići, onda treba poći od šire osnove koju je predložila Petljeva, dakle, ne samo od ie. *leut-, lut- = jarostan, svirep, kako je mislio Pokorni, nego i: žestok, tvrd, brz, što ima ie. korijen: *leu-. Eva Feleško s Veletima veže Ptolemejev Veletski zaliv sa: *Velti, Vilzi, Wieleteovie*, a to su oni Welatabi, Weletabi Ajnharda i Singalenskih anala.

Dalje Pantelić navodi po Ajnhardu Rerege kao ime danskog porijekla, prema gradu Reric, a riječ je o Rarozima, prema ihtionimu: *rarog*, vrsta jastoga. Ta je leksema česta u slovenačkim jelovnicima. Ako je to danski ihtionim, onda barem treba ukazati na naše i dansko *взаимо-*

---

⁶⁶ *Etnogeneza Slowian w świetle terminologii topograficznej, Onomastica jugoslavica*, 9, 1982, 113.

действие , jer i .u Danskoj ima slovenskih naselja⁶⁷, a danski kralj se, ponavljam, tituliseo kao "kralj Danaca i Slovena".

Dalje Pantelić stvara još jednu nejasnoću. Tumačeći Porfirogeneta, on veli da su Hrvati bili "na rijeci Labi gdje su bili Abodriti ili Obodriti i na rijeci Sali gdje se nalazila županija Hrvata. To znači da su Abodriti ili Obodriti kao i županija Hrvata pripadali Bijelim Hrvatima"! Je li problem u tome što se preci Crnogoraca, navodno, pojavljuju na istome prostoru ! Pa i da je tako, to ne bi bilo nemoguće, jer Trautman je računao da je gustina naseljenosti tada bila mala, svega 6 stanovnika na km/kv. Ali ta *istost*, kako bi rekla Isidora Sekulić, ne postoji sem kao *выдумка*, koju je teško objasniti. Prvo, Laba je veoma duga rijeka i formulacija da se neko pleme nalazi "na rijeci Labi" ne znači ništa, jer na toj rijeci je bilo je i Poljaka i Čeha, jer ona izvire u Krkonošama, na granici, pa i Hrvata koji su u Češkoj imali dvije skupine, i Srba oko Sale, i Saksonaca, zatijem Veleta i Obodrita, ali daleko na ševérozapadu! Na jednom kraju rijeke su Hrvati u Češkoj, a na drugome kraju Obodriti, blizu Danske! Zapravo na teritoriji koju je Danska dugo držala. Pantelić sam konstatuje da je Stargard, Viligard pod Ibrahim ibn Jakubu > Meklenburg, u obodritskome prostoru.

Zanimljivije od ovih nepreciznih formulacija je pitanje izgovora *jata* u polapsko–pomorskom području.⁶⁸

Prvo, treba raščistiti zabunu koja vlada u ogromnom broju radova o ovome pitanju. Za poljskoga lingvistu Lera–Splavinjskog, koji je objavio gramatiku polapskog jezika,⁶⁹ i za druge istraživače istočno od Labe, Polablje je po – Labi, zapadno od Labe, s one strane Labe, ali za one koji su s *o n e strane* Labe, Polablje je s *o v e strane*. Pantelić je naglasio da je glavni izvor za polapski jezik oko Lineburga (Lüneburg) rječnik pastora Heninga koji je na početku XVIII v. zapisao od jednoga Venda (Wenda) iz svoje župe kako se njemačke riječi nazivaju na njihovome jeziku, koji su

---

⁶⁷ Mi smo na str. 312. naveli W. Thorndala, *Slowianskie nazwy miejscowości w Danii*, Scando–Slavica, IX, 1963, 234 – 238. Možemo dodati radove F. Schierna: *Om den slaviske Oprindelse til nogle Stedsnavne paa de danske Smaathoer*, Kopenhagen, t.2,1857; J. Seenstrup, *Venderne og de Danske for Valdemar den Stores*, Kopenhagen, 1900; M. Fasmerá, *Slavische Spuren auf Fehmarn*, u časopisu,1934; od istoga; *Spuren von Westslaven auf den dänischen Inseln*, takode u istom Zeitschrift für slavische Philologie, 18, 1942. U *Slowniku* ovo je pitanje obradio G. Labuda (V,294).

⁶⁸ Mi smo prihvatili taj širi termin po savjetu Šlimperta, s kojim smo razgovarali u Berlinu. On je, naime, napisao dvije knjige o slovenskim imenima u njemačkim izvorima srednjega vijeka.

⁶⁹ *Gramatyka polabska*, Lwow, 1929.

nazivali "slivjanska rječ".⁷⁰ Samo, on neće da kaže da je taj Lineburg! Zato smo prinuđeni da ukažemo na skicu ispitivanoga prostora Hane Skalove, u 32 kvadrata, objavljenu na str. 166. Lineburg se nalazi na ševerozapadu, u kvadratu 17. Ova će nam mapa, inače, poslužiti i za nastavak rasprave.

Lineburg je, budući na periferiji, svakako bio udaljen od jezgra Slavije i od oslonca na Češku i Poljsku. Dakle, Lineburg nije centar polapsko-pomorske Slavije, ali i do njega je dopro barem jekavizam u riječi –"rječ". I u *Slowniku* (IV, 210/211) pod *polapskim jezikom* podrazumijeva se samo "narzeczce Drzewian" koji su, već zbog svoga isturenoga položaja na zapadu bili podložni "calkowitiej germanizaciji", što je spriječilo cijeli niz daljih promjena. Na kraju članka Hana Popovska-Taborska kaže da se termin *polapski jezik* "odnosi isključivo na Slovene na lijevoj obali Labe". A mi ispitujemo desnu obalu Labe, odnosno prostor između Labe i Odre.

Mi smo više puta konstatovali da su tri još uvijek "ilegalne" crnogorske grafeme i foneme: *Š* (*šednik*), *Ž* (*Koži hrbat*) i *3* (*bi3in*, *bron3in*) sačuvana u poljskom alfabetu, kao znak da je crnogorski glasovni sistem usklađen sa poljskim, a to je jedan od elemenata koji dokazuje sušedstvo predaka Crnogoraca u polapsko-pomorskoj Slaviji i Poljaka. Pantelić dodaje da je možda "potrebno uzeti u obzir i današnji vendski jezik, koji se još u XVI st. tako nazivao ali su ga Nijemci prekrstili u sorbski, odnosno gornjosorbski u kojemu nalazimo mekane foneme *ś* (u Pantelića svakako štamparska grješka: *ć*) i *dź* u oba jezika vendskom i sorbskom, *ś* i *ź* u sorbskom, i *ž*, *dž*, *š* i *č* u vendskom tvrdi a u sorbskom mekani. Vendski se govori danas oko Berlina i oko Cottbusa, a sorbski oko Hoyerswerda nedaleko Dresdena." Mi smo u ovoj knjizi (str. 49) objasnili da je Gornja Lužica na jugu, zato što je na bregovima a Donja na ševeru, zato što je u ravnici. Ne vidimo nikakav problem u ovim navodima, koji se baziraju na Švelinoj gramatici gornjo- i donjo-lužičkog jezika.⁷¹ Mi smo boravili u Lužici, slušali tamošnji govor i sporazumijevali se sa njima na ruskom ili njemačkom, jer je lužički jezik, od svih slovenskijeh jezika, najviše udaljen od srpskog, pa i crnogorskoga jezika. To je, za srpski jezik, konstатовao i Pavle Ivić u prvoj knjizi *Istorije srpskog naroda* (1981, 135).⁷² Oni sebe zovu Serbjo i Lužičenjo. Dakle, ni po tome nemaju veze sa balkanskijem Srbima.

---

⁷⁰ Pantelić navodi i da je taj rječnik objavljen, u: *Sprachquellen des Polabischen*, Časopis tovarjstva matjicy serbskeje, Bd. 16. i 17. Bautzen (Budišin), 1883– 1884.

⁷¹ G. Schwela, *Vergleichende Grammatik der ober – und niedersorbischen Sprache*, Bautzen (Budišin), 1926, 8. Pantelić, 888.

⁷² "Jezici Lužičkih Srba... nemaju nekih posebnih sličnosti sa srpskohrvatskim ili sa njegovim srpskim dijalektima."

Gornja, to jest južna Lužica je pod uticajem češkog, a Donja, to jest severna pod uticajem poljskoga jezika. To je, pored ostalog, i dovelo do dijeljenja jednoga lužičkoga jezika na dva jezika. Na jugu imaju prijelaz *g>h* (*gora* je *hora*, *noga* je *noha*). Ali postoje i druge razlike koje smo naveli na str. 49/50.

Pantelić misli da neke vendske riječi dokazuju veću sličnost sa crnogorskim nego sa poljskim jezikom. Navodi imenicu *djed*, što je na venskom *džed*, a na poljskom *dziedzic*, no mi nalazimo *dziad*, prema crnogorskome *ded*. Ali dalje nalazi paralele sa kajkavskim, sa *wnuk*, što odgovara kajkavskom *vnuk*, ne navodeći da je i u rus. *внук*. Mogao je pomenuti i protetsko *V* u Polabljju u: *Wostrow*, *Wotartze*, *Wotekitz*, *Wotmunde* (mi smo imali u Pivi, prije potapanja: Odmut), ali toga ima ne samo u kajkavaca (*u > vu*) nego i u Boki. U peraštanskom prikazanju razgovora Jezusova "s vučenicima svoiema" (oko 1700. god.) i u drugim crnogorskim govorima. "U Crmnici je, koliko se zna, poznato protetičko *v*: *Vulcinj*, *vuzda*, a drugdje i *vusta*, *vono*", piše D. Petrović.⁷³ Ove pojedinačne paralele nas ne zanimaju mnogo. Važnije ono što slijedi. On kaže: "Dalje nam ostaje problem ijekavice, koju ne možemo naći ni u današnjem venskom govoru, koji se upotrebljavao u susjedstvu polabskog jezika niti u poljskom jeziku, gdje možemo govoriti o iekavici." "Polabski jezik je doduše izumro", veli dalje Pantelić, "ali su nam konzervirane neke riječi u imenima mjesta. Tako pojedini primjeri govore da su Abodriti i njihovi dijelovi Wagriji i Polabi u današnjim njemačkim provincijama Lübecka, Lauenburga i Mecklenburga a i Vilci ili Ljutići govorili ekavicom, jekavicom i ikavicom." Iako se ovđe radi o periferiji areala koji mi ispitujemo, jer Lauenburg je s druge strane rijeke, nasuprot Lineburgu a Meklenburg (Stargard) je takođe u području Obodrita (na mapi H. Skalove to su kvadrati 6, 7, 12 i 13, mada ne cijeli), ipak moramo da krenemo sa principijelnog stanovišta. i obuhvatimo i to područje.

Teškoće da se ustanovi đe je: *e*, *je*, *ie* i *ije* imamo mi i ovamo, u dokumentima novijega vremena; novijega u odnosu na davninu predseobenoga doba. Vodi se, na primjer, polemika: da li je **Oktoi**h Crnojevića pisan ekavski ili ijekavski! Iako je ekavsko/ijekavska izoglosa zabilježana još u **Miroslavljevom jevanđelju** (Kotor, prije 1190), đe je glavni pisar, Zećanin, ijekavac, a njegov pomoćnik, Gligorije dijak, koji i svoje ime piše na dva načina, dosljedni ekavac.⁷⁴ Zato P. Đorđić ističe da su imena Stefan i

---

⁷³ *Zbornik za jezik i književnost*, 1, Titograd, 1972, 69.

⁷⁴ P. Đorđić. *Književni jezik*, Enciklopedija jugoslavije, 4, Zagreb MCMLX, 512.; V. Nikčević. *Crnogorski jezik*, I, Cetinje, 1993, 319. Vidi u ovoj knjizi str. 206 –209. O problemu *jata* u *Oktoi*hu: Jasmina Grković – Mejdžor, *Fonetske crte Oktoi*ha

Tekla u zetskoga pisara sa *jatom*,"što lepo odgovara... narodnim oblicima sa pravilno zamenjenim *jatom* Stjepan ili Šćepan i Čekla". Raški pisar zna samo za: Stefan i Tekla. Imamo, primjera radi, zapis štampara Pahomija "ot Crnije Gori, od Reke" na **Služabniku** Božidara Vukovića 1519, na **Psaltiru** 1520 (a riječ je o Rijeci Crnojevića), iako u Škrivanićevom **Imeniku geografskih naziva srednjovekovne Zete** (Titograd, 1959) ne nalazimo ni jedan ekavski toponim. Istina, bilo ih je u zapisima, ali su shvaćeni kao greške pisara ili kao nesavršenost naše grafije. Osim toga glagoljica nije imala *-je*. Crkva je nametala, čestom upotrebom, neke ekavizme: *celov*, *grešnik*, *telo* (Hristovo). U **Kotorskim spomenicima** (II, Zagreb, 1981) nalazimo da se selo Bijela (u Boki) piše i kao Bela. Na primjer:"filius condam Basilii de Bela" (18. XII 1334); "nos terras de Bela" (23. X 1335); "filius Deschi de Bela". Ali, i "filius condam Basilii de Belia" (2. I 1335), a to je onaj isti Marinus, sin Vasilija iz prvoga primjera. Takođe, u jednome dokumentu od 11. X 1333. nalazimo "Chichoe de Bela" i "villa de Biela de Cataro". Naravno, nije se mijenjao naziv sela nego je pisar pažljivije ili nemarnije pisao dokumenat! Tako je ime plemena Cuca pisano na 10 načina!

U polapsko-pomorskom arealu nalazimo, prema očekivanju, iste razlike. Ne samo da je vokalizam bio problem za njemačke pisare ("trudne dla niem. pisarzy grupy spólgloskowe"⁷⁵, nego nijesu sigurni ni u suglasnicima, i to kada su u pitanju svima poznati oblasni nazivi, kao što je Pomorje (Pommern). (Uzgređ da pomenemo da sam utvrđeni naziv južne obale baltika kao *Pomearnija*, njem. *Pommern*, svjedoči o slovenstvu toga naziva, jer Germani nemaju predmetak *po-*, a nije ga imao ni latinski jezik. To je primijetio i prevodilac poznatoga djela Fransisa Konta o Slovenima.)⁷⁶ **Annales Altahenses**, na pr. bilježe da je 1046. "Zemuzil dux Bomeraniorum". Onda je jasnije kako se Dobromisl, vojvoda Obodrita bilježi kao *Tabomuizl* (862. u **Fuldenškim analima**). *Jeroslav* je *Geroslav* (*Gerozlaus*) u Braniboru 1244. i td.

Postoji dovoljno razloga da se misli da je polapsko-pomorski areal u jezičkome smislu izgledao sasvijem drukčije u vrijeme seobe u VI vijeku nego 1300 godina kasnije. Već pomenuti F. Kont piše da su Sloveni "govorili jednim, zajedničkim slovenskim jezikom sve do doba velikih seoba

---

prvoglasnika iz štamparije Crnojevića, u zborniku: *Crnojevića štamparija i staro štamparstvo*, CANU Podgorica 1994, 13 – 21; Aleksandar Mladenović, *Neke osobine jezika naših prvih štampanih knjiga*, Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku XXXIV/1, Novi Sad 1991, 71 – 75; V. Nikčević, *Jezik izdanja Crnojevića štamparije*, u zborniku: *Pola milenijuma Crnojevića štamparije*, Zagreb, 1996, 189 – 208.

⁷⁵ *Slownik*, IV, 1970, 223.

⁷⁶ *Sloveni*, I, Beograd, 35.

(u 5. i 6. vijeku), a kad su jedan dio Slovena vizantijski misionari preveli u hrišćanstvo, u 9. vijeku, bilo je dovoljno da za sve prirede samo jedan liturgijski, odnosno staroslovenski jezik”.⁷⁷ Ali, u isto vrijeme mora da se kaže da je *Этимологический словарь славянских языков* do 1977. imao četiri knjige, a *Slovník praslovianski* u Krakovu prvi tom i da je njihovo upoređenje pokazalo “на 900 словарных статей на А и Б около 400 (почти половина!) признается несомненными диалектизмами”. Truubačev primjećuje da nikada do sada praslovenski leksički fond nije pokazivao takvu dijalektalnu raznolikost!⁷⁸ A onda – pitanje *nazala*. Iako se smatra “da je praslovenski jezik u poslednjoj fazi svoga razvitka imao nosno *o* i nosno *e* “ i da je “prirodno da nazali nisu imali isti izgovor na celom prostranstvu slovenske jezičke zajednice” i da “nije nimalo verovatno da se denazalizacija vršila istovremeno u svim slovenskim jezicima”, pa ni u “svim dijalektima pojedinih slovenskih jezika”⁷⁹, nas na ovoime prostoru čekaju nova iznenađenja. Toponimi i imena bilježena u XII–XIII vijeku dokumentuju nazale: *Bandemer*, *Postamp*, ali začuđuje naizgled poremećena hronologija. Očekivali bismo da su nazali starija a denazalizacija novija pojava. A to se očekuje stoga što je, očigledno, nazala bilo, jer ih imamo zabilježenijeh u tuđoj transkripciji: *Montimerus* > *Mutimir* u povelji iz 872, odnosno *Μουντιμηρος* u Porfirogeneta (949.g.). No u Braniboru (Brandenburgu) imamo obrnutu hronologiju: *Postupimi* (993. g.), a *Postamp* (1304,1317,1375), dakle dosljedno. Naselje je, naime, bilo sojeničko, na stupovima, na Crnom jezeru (danas: Zern–See). Arheolozi su tu našli slovensku keramiku. Zidani zamak iz XIII vijeka dao je osnovu novoga izgleda naselja. Ovđe je teško govoriti o grešci pisara, jer to nije slovensko *ie* koje u njemačkome čitanju daje *i*, pa od *Briest* dobijemo *Brist*, a *Bijelo Polje* postane *Bielefeld*, dakle – poluprevedeno, polusačuvano, ali se i ono sačuvano *Bijelo* sada čita: *Bile*–. U primjeru *Postupimi* – *Postampimi* jasno je da je od X do XIV vijeka došlo do promjene. Da prije nije bilo nazala, a kasnije ga je bilo, pod uticajem, svakako, poljskoga, lehitskoga jezika?

Da taj slučaj nije usamljen, nalazimo u Šlimperta novu potvrdu. U njegovome slovenskome imenoslovu u njemačkim izvorima srednjega vijeka bilježi se: *Tugomir*, *Tugumir* (“quidam Slavus, dictus Tugumir, dominus Haveldorum”) u Helmolda, 939. god. A ovo je isto područje rijeke Hobole : Havela koja veže Branibor i Berlin. Na mapi H. Skalove kvadrati 25 i 26. A još ranije, godine 826. južnije, među Sorabima, imamo: “*Tunglo*, unus de

⁷⁷ Isto, 15.

⁷⁸ *Этимоло́гия*, Moskva, 1978,9.

⁷⁹ R. Bošković, *Uporedna gramatika*, 61/62.

Soraborum primoribus” u Ajnharda, prema prasl. *tongъ = hrabar, smion*.⁸⁰ Dalje, imamo u Titmara takode: istaknute Slovene Borisa i Većemisla (“ε Sclavis optimos Borisen et Wezemu– islen” (1012/18. g.), dakle, umjesto Venćemisla imamo Većemisla (onoga koji je mudriji, saglasno sa: *Dobromisl*). Imamo *Boranta* (ali: 1324), što odgovara našem: *Boreta, e* (Budva), ali to je na jugu, u Ahaltu, odakle je Katarina Velika “Anhalt von Zerbst”, koju je Lj. Nenadović zbog toga nazivao Srpkinjom, ali u Braniboru je *Goleta* a ne *Golenta* (1182)!⁸¹ U oblasti Berlina, na rijeci Dohni (Dahna kod Podgorice!),⁸² nalazimo *Šćepana Radeka* (< *Sczepan Radeken son*) a u Braniboru je tada: *Randico magister de Dranso* (1251) Je li to vrijeme kada je i u Branobor prodro nazal? Mnogo diskutovano ime: *Svjatopolk, Svetopelek* (u prijepisima Dukljanina), zabilježen je u oblicima; *Swantepolc* (1243) u Tiringiji, a *Zuentepolch* (1127/29. u Helmolda na severu. Istovremeno imamo: *Svetoboga (Zwetebochus)* 1130. bez lokalizacije.

Što ovo pokazuje? Ili da je bilo nazala, pa su nestali, da bi, pod uticajem lehitskog jezika ponovo nastali? Prvo, to je previše komplikovano, a drugo, bilo bi prerano da nazali iščeznu još u X vijeku! No ako su nas iščezli u XI, možda se možemo složiti sa Boškovićem da su nestajali u drugoj poolovini ili krajem X vijeka, pa bi u tom slučaju braniborski primjer mogao da se objasni nestajanjem prvobitnog nazala i kasnijim nastajanjem novoga nazala! Ali onda moramo da uzimamo krajnje oprezno sve ono što znamo o tzv. polapskom jeziku, i s obzirom na prostor koji taj pojam obuhvata i s obzirom na refleksje *jata*.

Trautman samo dokumentuje ono što smo već rekli, ali sada s obzirom na : *e,i,ie,ije*. Prvi primjer (II,42)⁸³: ojkonom iz fitonima: *Brest* (1409), *Brist* (1371), danas *Breest* (okrug Demin); *Briest* (danas u okrugu Stendal), *Brist* (1375). Dakle, isto naselje je navedeno i kao *Brest*, i kao *Brist* a danas je *Breest*, dakle sa dugim *e*, što nije slučajno, ili *Briest*. Okrug Demin je u kvadratu 9, lijevo pri dnu, a okrug Stendal u kvadratu 24, desno pri vrhu. Time, u stvari, obuhvatamo prostor od Baltika do lijeve obale Labe, u ravnini Branibora (Brandenburg). A Pantelić navodi *Klein Below* iz okruga Demin (kvadrat 9). Trautman (II,45) navodi fitonim *lijeska*, uz napomenu da je u polapskom: *laska* (1186), kao što je i zabilježeno u okrugu Koniz, ali

---

⁸⁰ Schlimpert, *Slawische Personennamen*, 1964,50/51.

⁸¹ Isto, 11, 23. Izvori su za Ahnalt : *Codex diplomaticus Anhaltinus* a za Branibor (Brandenburg): *Codex diplomaticus Brandenburgensis*. Nenadović nije znao da Zerbst nije Srbište nego Červiše, jer se radi o pčelarstvu. V. str. 51.

⁸² Objasnjava se da to dolazi od *Damb = Dub: Dambe: Dahme: Damme* (Trautman, II,40). U svakom slučaju promjena je ista.

⁸³ Upotrebljavamo iste skraćenice kao i ranije, vidi str. 73.

nalazi i *Liezeca* iz starijeg zapisa (995) kao i *Liezca* u Titmara (1003). dakle, stariji oblik je *lijeska*. Uz imenicu *pijesak* Trautman (13) navodi poljski oblik *Piaski*, češ. *Pisek*, i *Pezeke* (1230) u Lauenburgu, kvadrat 12. na zapadu, *Peske* (1270) u Stargardu ali i *Pyazeke* (1314) u **Pomersches Urkundenbuch** (izdanje: Štetin, 1868,5, 192) i *Pjazesna* (1240, isti izvor, knj. I, 302), što smo mi povezali sa našim *Pijeske* na Skadarskom jezeru. Tu bismo u stvari imali *jat > ja*. Ali – dočetak je isti na *-ke*. Dalje Trautman navodi *Belitz* (1270) u obodritskom Aldenburgu < Stargardu ali i *Beelitz* u okrugu Zauch–Belzig, u plemenskom prostoru starih Moračana (kvadrat 30). A to ne može biti slučajno. Pantelićev Mecklenburg = Wili grad je, po Trautmanu "eine Konjektur des Textes von Ibrahim ibn Jaqubs Bericht über die Slavenlande" (I,22), jer je njemački naziv bio: *Aldenburg* a slovenski : *Starigard*, dakle: prije metateze koja je od *gard* dala *grad*, od *darč* > *drač*. ("Slavica lingua Srarigard", piše Helmold, I, 23). A Helmold je živio u tome Stargardu. A jevrejski putnik ibn Jakub za Nijemce piše, ili citira al–Masudija: Namdžin a pod Hairavas vjerovatno treba podrazumijevati Hrvate. Zanimljivo je da opisuje gusle sa osam struna.⁸⁴

Otkud ikavizam u *Bisdede stagnum* (II, 27, g.1229), bez obzira što je to u obodritskome kraju, kad tu nije bilo *jata* ? Otuda što je u Poljskoj: *Biezdziezde*, pa je *ie* dalo *i*, ali u njemačkome izgovu! Provincija *Lassan* (1230) bila je "provincia *Lesane*" 1177. u **Pommersches Urkundenbuch–u** (I,46). Rijeka Pjena zabilježna je kao *flumen Pene* (1053) (II,17), kao što je i *rijeka – reka*, ali otkud onda stariji oblik, i to plemenski naziv: "**Sclavorum natio Riezani**" (965,975) u diplomama Otona I i Otona II, u kojijema je trebalo paziti što se piše, "**provincia Riaciani**" (1188, Trautman II, 103) prije nego je u bilježenju došlo do fiktivnoga ekavizma? Jasno je da ime rijeke Pjene nije bilo izvorno latinsko (kao *Albis flumen* > *Laba* > *Elba*) nego je ona dobila ime kao *rijeka koja pjeni* i zato su oni koji stanuju s one strane te rijeke Prekopjenci, na poljskom *Czrezpienianie*. Dakle, Pantelić griješi što navodi ime te rijeke kao *Pena*, *Peanis flumen*. U poljskome jeziku *pjena* je *piana* ali *ljeniti je – pienić*!

Dakle, imamo istu pojavu kao kod nazala, to jest novo stanje i tzv. polapsko *jat > a* ne poslije seobe dijela tih Slovena na jug, nego tek poslije X –XI vijeka.

Mi smo u radu o ijekavizmu naveli i primjer Brežana. I pored njem. *Berg* koje je moglo uticati na naše *Breg – Brijeg* mi imamo zabilježenu zemlju *Briježana*, koja je u Helmolda napola označena kao **terra Brisatorum** (I, 37) ali kao **terra Briezanorum** 1167. godine, i to u **Mecklenburgisches Urkundenbuch–u** (I, 82).

⁸⁴ *Naše narodni minulost v dokumentech*, Praha, 1954,25.

Ako nije bilo ijekavizma, otkud onda: *Liepousiennizha*? (Ojkonim nije potpuno jasan, jer može da bude riječ o *pšenici*, *šenici* ali i o *švenici*, *ševnici*, to jest malome naselju koje je poznato po šveljama i ševcima = krojačima. Poznati sorbski lingvista Schuster–Ševc objašnjava njemačkim dijelom prezimena onaj slovenski.) No – *lijepo* se vidi ono: *Liepo*–. A da li je tu *ie* ili *ije* to vam ne bi znali odgovoriti ni u Rijeci Crnojevića, jer niko nije precizno, instrumentima, izmjerio da li se kaže: *Rieka* ili *Rijeka*. A. Mladenović u Ceklinu u XVIII v. nalazi: *zapovieda, presvietli, riečke nahije, ne smiemo, pruie (prijе)*.⁸⁵ U jeziku vladike Danila konstatuje da "većina slučajeva sa grafijom *e* mesto starog *jata* može se identifikovati sa jekavskim refleksom".⁸⁶ Otuda i Pantelićev podatak da je Osijek u Slavoniji pisan u XIX vijeku kao: Osek, Osiek i Osik. I još važniji podatak: ime mjesta *Lječenje* u Wagriji (Vakraju). Kako je zapisano to ime mjesta? *Leezen!* Dakle, izoglosa *ie:ije* nije toliko važna, jer se miješa i u Hercegovini, a u Crnoj Gori u djelu St. M. Ljubiše. I Petar I je pisao: *сїуаріешинамъ, цїелу, цїели*...⁸⁷

Otkud *Niecurim* u H. Skalove (kvadrat 25), *Brieskow* (kv. 27, zabilježen i kao *Wriezen*, jer se radi o *vrijesku*)! Otkud *Wieternikh* (14) u Piršhegera?⁸⁸ Zašto je ona sve te "ekavizme" označavala sa *rogatim e*, koje mi nemamo u fontu pa ne možemo da ga prenesemo, ali se zna kako ga Česi pišu, to jest *e* sa izvrnutijem cirkumfleksom (^)?

Otkud u **Monumenta Germaniae historica**, u vrijeme kralja Ludviga: *Tiecosit*, sluga, 864. godine?⁸⁹

Otkud u Cojsa: *Bjelawoda* za rijeku koju Adam Bremenski navodi kao: *Bilena fluvius* (danas: *Bille*)?⁹⁰ Otuda što je slovensko *Biela* dalo u germanskome izgovoru *Bila* a u stvari *bila* je – *Bijela*!

Razvila se polemika između prof. Marojevića i prof. Nikčevića oko dviju tema koje se tiču nas. Marojević, naime, tvrdi da govore crnogorskog jezika i poljsko–polapski areal "ne vezuje ni jedna zajednička genetska crta (osim onih koje su zajedničke svim slovenskim jezicima". Na to mu je prof. Nikčević odgovorio preko prof. Šimundića, koji je upravo onomastički ekspert, a on konstatuje da crnogorski "višak" od tri fonema: *ž i dz(3)*

⁸⁵ *Zbornik za jezik i književnost*, 1, 1972,49. Kako da se to čita? Potpuno subjektivno.

⁸⁶ *Jezik vladike Danila*, 72.

⁸⁷ B. Ostojić, *Jezik petra I Petrovića*, 1976, 40.

⁸⁸ *Die slavischen Ortsnamen in Mürzgebiet*, Lajpcig, 1927.

⁸⁹ Schlimpert, 49.

⁹⁰ Zeuss, *Die Deutschen und die Nachbarstämme*, Heidelberg, 1927, 396.

pošeduje "u cjelini još poljski jezik". Nikčević je, takođe, gramatički razložio i utvrdio: "Polapsko *ie* je prototip i prazvor našeg (*ije*)".⁹¹

Ključni Pantelićev argument za selidbu dijela našijeh predaka sa juga na šever on nalazi u toponimu: *Blaue Adria* ! Taj bi toponim bio veoma značajan, da mu se zna, i to starija, hronologija! I da nije – u Lužici! Ali toponim bez hronologije znači koliko oni *Harvati* u Grčkoj, za koje je tek na mostarskome simpozijumu o predslovenskim elementima u etnogenezi Južnih Slovena (1968) rečeno da su nastali u vrijeme turske okupacije.

Termin *slivjanska rječ* koji je zapisan u Lineburgu u XVIII v. možda pomaže da se odgonetne etimologija etnonima Sloveni! Naime, veliki broj etimologa naginje rješenju da je semantika *Sloven: Nijemac* istoga tipa, samo u obrnutome pravcu. *Nijemac* bi bio onaj s kojijem se ne može pričati, pa je kao *nijemac*. Isto značenje ima i ime plemena *Hotentoti*. A Sloveni su oni koji među sobom *slove*, zbore tečno, kao što Nijemci među sobom zbore tečno, razgovjetno, *deutlich*, i otuda njih o v naziv za sebe, i naziv zemlje: *Deutscher, Deutschland*.⁹² Na isti način Zef Mirdita tumači i naziv *Shqipni*, preko *me shqiptue*, što bi značilo "sloviti, govoriti, a latinski *excipere*". U istom pravcu je i objašnjenje za Vels: *Wälsch* – falš, loše!⁹³ Rospond se poziva na Budimira koji je 1921. dao istu etimologiju, od ie. **k'leu-*, **k'lou-* t e ć i, lat. *cloaca* = *slivnik*, što je prihvatio i Rozvadovski u istome Belićevome zborniku. Rospond navodi toponime: *Slovene* kod Novgoroda i u Bugarskoj; *Slawa*, rijeka u porječju Warte u Poljskoj, jezero u Šljonsku; *Slawica*, u porječju Warte i kod Smolenska.⁹⁴ Može se navesti i stari slovenski naziv za Dnjepar: *Slovutič*.

Slivjanska rječ upućuje na *sliv*, lako slijevanje riječi u rečenice. Našli smo i jednu narodnu pjesmu Lužičkih Srba, koji su bili na granici prema Nijemcima od XV vijeka: *Serbjo se do Njemcom hotovahu*, u kojoj se, baš u narednome stihu kaže: da riječ s njima razmijeniti nemogahu. Dakle, narodna pjesma Lužičkih Srba podupire ovu istu etimologiju: *Nijemci : Sloveni!*

Naši su preci napustili polapsko–pomorsku Slaviju u VI vijeku, idući tragom Langobarda, koji su ranije sišli u Panoniju i već u 568. iz

---

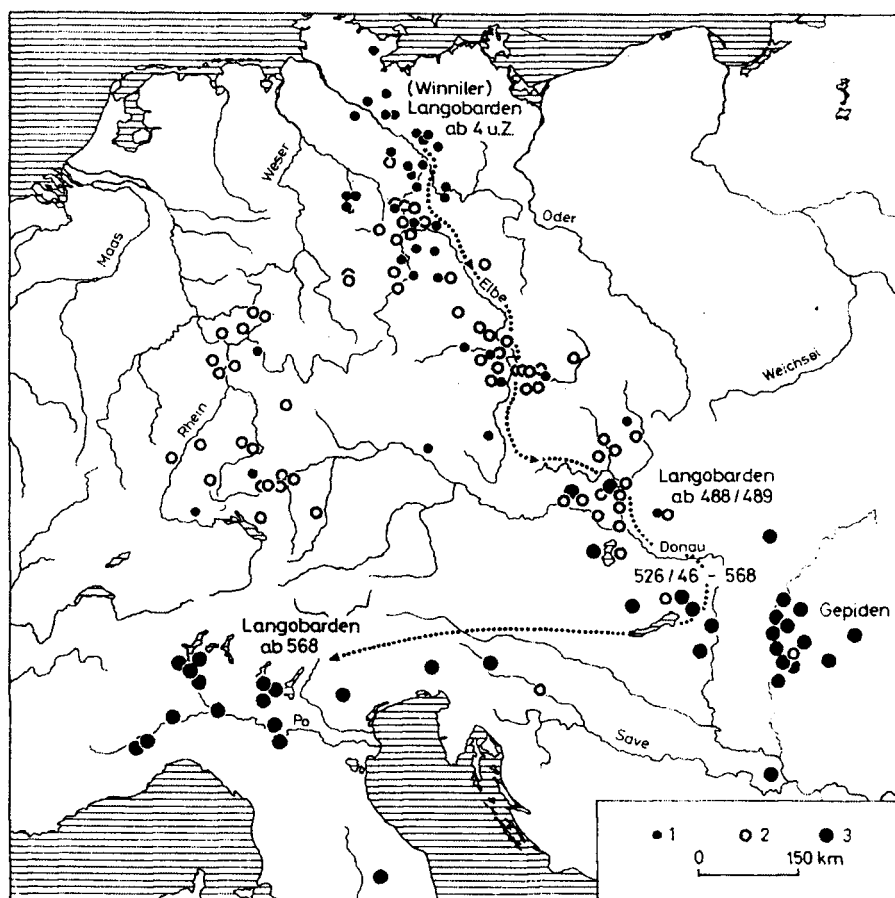
⁹¹ R. Marojević, *Ijekavizmi i pseudoijekavizmi*, "Monitor", br. 502, 3–4; 40–41. V. Nikčević, *Šešeljevska lingvistika*, "Monitor", br. 503, 40–43.

⁹² Isto, Boris Simeonov, *Произход и значение на името славяни*, u : *Вековни български езикови традиции*, Sofija, 1980, 126–128. Najvažniji zastupnik ove teze je O.N. Trubačev.

⁹³ *Iliri i etnogeneza Albanaca*, tekst objavljen na više mjesta. Citat: *Iz istorije Albanaca*, Beograd, 1969, 14.

⁹⁴ *Onomastica yugoslavica*, 9 (1982), 111/112.

Panonije stigli na sever Italije, i dali ime Lombardiji. U njihovoj vojsci, samo oko jednoga grada, u opsadi, bili je angažovano nekoliko hiljada najamnih vojnika – Slovena. Mi smatramo da su iz te iste mase bili i oni Sloveni koji su iz Panonije krenuli na južni Jadran. A da su oni tamo došli u prvome talasu, vidi se *ipso facto* iz činjenice da su tamo zasnovali državu, koja je već do sredine X vijeka, po priznanju srpskoga historičara Ćirkovića bila "formirana i jasno razgraničena od susjednih slovenskih kneževina i vizantijskoga područja".⁹⁵ A koje su bile te sušedne slovenske kneževine? Hrvatska do Cetine, Raška do Lima i Bosna severno od Rame.

Kretanje Lanbogarda ka Panoniji i severnoj Italiji, kojoj su dali ime Lombardija. Istim putem su za njima išli i preci Crnogoraca, da bi se iz Panonije usmjerili ka južnome Jadranu.

⁹⁵ Zbornik Crna Gora, Beograd, 1976, 127.

Izvori o seobi sa juga na sever su literarni i nastali su pod uticajem Biblije, koja je jasno stavila Adama (ad-hama, prvoga čovjeka) u Getsemanski vrt! A narodi se, po tome, nijesu mogli namnožiti drukčije sem iz centra u kojemu se nalaze prvi ljudi! Poslije potopa (jer je Bog bio razočaran prvom verzijom svijeta pa je napisao drugu), sve je krenulo sa Ararata, iz Nojeve (Noahove) lade. Zato je i Orbin (1601) pošao od Nojevoga starijega sina Jafeta, čije je potomstvo iz Kilikije stiglo do Britanije i Skandinavije. Orbin i ime Jafetovo tumači "širenjem" (allargamento). Pa je, dakle zbog Biblije kojoj je cijeloga života služio, vodio Slovene do Skandinavije, da bi ih vraćao na Jadran. Iz te osnove su nastale sve verzije o seobi sa juga, i u Nestora i Anonima Gala (Panonija, kao etapa u kretanju sa Ararata na sever), i Dalimilova hronika (XV v.), koja kreće iz Grčke. Time je zaveden, a da, možda, toga nije ni svjestan, i prof. Pantelić, jer i on "s Bogom ruča", što bi rekao Stefan M. Ljubiša.

Medu onijema koji su negirali seobe na jug bio je i Mađar Sabo. I na njega se pozivao Mužić. Njima smo obojici, na str. 35. objavili mapu seobe Mađara, koji su stigli i do Španije, i do Danske. Pa ako nije sporno da su se Romi iz Indije razišli po svijetu; da su Jevreji iz Judeje uradili to isto; da su Vandali sa Baltika stigli u Afriku; pa su neki egipatski faraoni imali Slovene kao učitelje, o čemu piše **Slovník** Poljske akademije nauka u članku *Slowianie w Afryce*; da je jedan Sloven, postavši velikodostojnik, osnovao Kairo i da je zato u Kairu bila ne samo "slovenska ulica" nego i "slovenski kvart"; da je 40.000 Slovena odjednom (686.g.) prešlo i naselilo se u Opsikonu, između Galipolja i Smirne u današnjoj zapadnoj Turskoj, Bitiniji, oko Carigrada, Zagori na južnoj obali Crnoga Mora i istočno od Kilikije; a Sloveni iz Pripjetskih močvara (Dregovići iz Dregve), Severci iz malo istočnijeg kraja, s drugim plemenima (u Bugarskoj ih je pominjano sedam) iz ostalih srednjeruskijeh predjela došli na Peloponez, de su činili većinu 218. godina, tako da je vizantijski car Porfirogenet uzviknuo više nego napisao: "Posloveni se (εσθαλαβωθη) sva zemlja i postade varvarska",⁹⁶ – kako to da je sporno samo doseljavanje Hrvata i Crnogoraca? I što ima patriotsko u tome da tražimo u vrijeme Rima slovenske Ilire, koji su dijelom bili toliko maloumni da ostave naranče i smokve i odu u maglu, snijeg i led? Da bi nakon hiljadu i više stotina godina štedeli 11 mjeseci ,

---

⁹⁶ *Vizantijskimi izvori*, II, 1959, 75. *De thematibus*, 6. Čudno je da se navode sdamo latinski naslovi, iako je Porfirogenet pisao na grčkom.

kako bi, barem 20 dana ljeti, mogli da se brčkaju u toploj vodi svoje postojbine? I da se pitaju: što nam bi da idemo odavde? Kad smo čak i imenicu *smokva* uzeli od Gota!

Već smo kazali da je za nas izoglosa *ie:ije* sporedna, jer je imamo pomiješanu na malim prostorima. Važnija je *e:je,ije* izoglosa. Iako je i ona sačuvana u Zagorju i Sloveniji, ipak je karakteristična za istočni Balkan i za Belorusiju, sa kojom, evo, uspostavljaju kontakte ne samo srpski političari nego i povjesničari i arheolozi. Iz imena slovenskih plemena koja su identifikovana na istočnome Balkanu vidi se da su zaista došla iz srednje Rusije, u kojoj se razvio ekavizam. Pojava različitih izgovora *jata* u spomenicima pismenosti i literature nije, naravno, vrijeme njihovoga nastanka. Pismenost je bila vezana za Crkve, a one su imale jezičku normu, bilo da je latinska, bilo da je slovenska. Ali ako potražimo pažljivije, naći ćemo i u tome fondu, u **Žitiju Klimenta Ohridskog** od Teofilakta, uz god. 885/6. da učenici Metodijevi "dodoše do Beograda" (Βελαγραδων πολει)! Dakle, nijesu došli do nekoga *Bjelgoroda*, *Bjelo-grada* nego do *belog ili velog grada*, jer Βελαγραδων može da bude i *Velegrad* za ondašnje pojmove! A to znači da je tamo ekavizam star. Eto zašto je taj ekavizam zasvjedočen već u prvome (zajedničkome) ćirilickome spomeniku Zete (Stare Crne Gore) i Raške (Stare Srbije), u **Miroslavljevom jevandelju** (Kotor, prije 1190), đe Rašanin Gligorije (Grigorije) dijak piše Stefan a Zećanin Varsameleon: Stefan sa *jatom*, otvarajući tako put ka obliku: *Šćepan*, zabilježenom i u vendskom Žarovu 1381. kao *Šćepan, sin Radeka*!

Jedino velika masa doseljenika drugoga jezika mogla je promijeniti 100.000 zemljopisnijeh naziva na području Balkana, između Đerdapa i Istre.⁹⁷ A ako je onijeh 85% starošedilaca takode bilo istoga roda i jezika, zašto to nijesu učinili oni, nego su čekali da naide onijeh 15% antropološki nezanimljivih ljudi da to rade?

Mi razumijemo da se ne odnosi na Slovene onaj plač sv. Jeronima iz Stridona (Trsat, Rijeka), uz god. 396. kada on vapije: "Bezbroj najdivljijih naroda zauze cijelu Galiju... Ima već trideset godina da varvari prelazeći dunavsku granicu, vojuju unutar Rimskoga Carstva. Od dugog prolijevanja suze su presušile",⁹⁸ ali iz toga izvlačimo zaključak: da je propast Velikog Rimskog Carstva stvorila vakuum koji je usisavao čak i horde iz Azije! Kako onda da se ne pokrenu Sloveni sa Baltika, kada su i Germani (Vandali, Burgundi, Langobardi) iz istijeh krajeva krenuli na jug!? Ne samo da bi to

---

⁹⁷ Uzeli smo ovu cifru simbolično, zato što se računa da Poljska ima 100.000 naselja.

⁹⁸ *Eusebii Hieronimi Stidonensis epistolae*, izdanje; Migne, *Patrologiae latine...* tom XXII, 600/601. Prijevod naš.

bilo neobjašnjivo. Ostale bi nejasnim i one velike površine na starim mapama Germanije, de je raširen natpis: *Desertum slavicum*. Da su to bile nenaseljene pustinje, po čemu bi dobile slovensko ime? Zašto se i za mnoga naselja piše – “villa deserta” ili čak “totaliter deserta”? Trautman (I, 20 – 22) piše da je na ostrvu Rujan (Hruodland – Crvena zemlja) (nazvan po *ruju* koji je bio važan izvozni artikal Crne Gore za bojenje tkanina),”ca. 140 Orte mit slavischen Namen wüst”! Dakle samo na tome ostrvu je 140 slovenskih naselja – pusto! U okrugu Jerihov I, od ukupno 93 naziva gradova i komuna, oko 72 je imalo slovenski naziv! U tome okrugu nađeno je oko 100 opušćelih slovenskih naselja! Za mnoga naselja sa njemačkim imenom navodi se u XIII vijeku i staro, slovensko ime. Āe su nestali ti ljudi? Otišli su otuda na jug, ali ovamo, navodno, nijesu došli! A gasnih komora još nije bilo!

Amicus Plato... ali – istina je mnogo važnija.

Upravo kad smo završili ovaj Komentar, stiglo nam je novo pismo prof. Pantelića.

Ono što je za nas, naravno, bilo od bližega interesa, jeste Pantelićeva informacija u pismu od 26. maja:

”Najstarije predke Crnogoraca Vilke (po nama Vilce – p.n.) i Ljutiće sam pronašao na izvoru rijeke Visle u Poljskoj, pa bi se onda morali slagati da su preci Crnogoraca došli iz Poljske preko rijeke Odre. Ja sam samo protiv teze da je precima Crnogoraca bila prado-movina u Polablju.”

Ovo se u stvari slaže sa onim što smo mi napisali, da je Ptolemej našao Velete na početku naše ere na ušću Visle (v. str. 55). Razlika je, dakle, samo u tome što mi smatramo da su se Veleti odatle razišli na zapad, preko Odre i na severoistok, de su postali Vjatiči, ali da su tek poslije toga iz Polablja krenuli na jug. Prema tome, prije velike seobe u VI stoljeću oni su bili u Polablju a ne na Visli. Pantelić, međutim, smatra da su sa Visle, preko Odre krenuli na jug, a to nije pravac za jug nego za zapad!

Inače, Lorenc je zabilježio u vislanskoj pra-pradomovini Veleta, u poljskome Pomorju, toponim CZARNA GORA!⁹⁹ Na tome kašupskome prostoru, zapadno od Visle, nalazimo i druge, nama prepoznatljive toponime: Rumia, Sopot, Bialogora, Tczew, Czarna woda, Trzebunj, Kawcze, Brda (rijeka), Milocice, Niedalino (u nas: Nedajno), Lutowo, Tuchlino, Wielimie, Bobowo... Sve su to samo *reliquiae reliquiarum* one postojbine na Visli, iz koje su Veleti = Ljutići selili u pradomovinu preko Odre, da bi odatle, jednim dijelom, krenuli dalje na jug. Prof. Pantelić misli da je prado-movina Crnogoraca na Visli. A sloboda mišljenja spada u građanska prava.

---

⁹⁹ Fr. Lorentz, *Pomorze zachodnie*, Poznanj, 1923,255.

Očekujemo najavljeni Pantelićev rad Pradomovina Crnogoraca, na koji ćemo se osvrnuti u trećem izdanju ove knjige. Ako bude Boga i Crnogoraca.

Toliko do – trećega izdanja.

**ОТКУДА ПРИШЛИ
ПРЕДКИ ЧЕРНОГОРЦЕВ**
Ономастические исследования
Резюме

Наша книга очевидно открывает прародину черногорцев, на просторе между Ганновером и Балтиком. Топоними, по Трубачеву, свидетели переселения народов и племен. И в новое время заметим в США что Немцы называли свои населення Берлином, Гамбургом, а русские - Москвой, Петербургом, Киевом. Англичане, вспоминаясь *Yorcka*, назвали свой новый город *New York*. И все это очень старая привычка. Автор собрал на помянутом просторе свыше 860 топонимов (не считая повторения одного типа), котые находят свои параллели на далеком юге, в Черногории, коекогда в Герцеговине. А именно этот простор охватывает первое черногорское государство, Поморская земля, Королевство Воиславлевичев, еще в начале 1078. года признато со стороны папы Грегория VII ! До такового международного признания Сербия ожидала еще 139 лет, до 1217. года.

Западнославянская прародина черногорцев называлась у западных аналитистов: *Slavia cisalbina* с одной, *transalbina* с другой стороны реки: *Albis flumen* (Эльба). На этом просторе существовало племенное объединение Велетов (Лютичев), которое Птолемей в начале н. э. находит около устья Вислы.

Из этого бассейна они шли на запад, до Галлии с бургундами (начало V ст.), до Англии со саксами, откуда вернулись (419. г.) в Фризию (дн. Голландия).

Западнославянская прародина черногорцев очевидна и по буквам которые черногорцам нужны что бы выразить свою звуковую систему. Три буквы которых нет у Караджича, находим в польском языке! Это: *ś* (*śekira* – топорь), *ź* (*izesti* – проесть) и особый знак в замену за дз в чужих словах (*bi3a* – собака). Лингвисты которые оспаривают (!) эти три буквы, принуждены тоже употреблять их (есть Бог!) когда изучают диалектов Черногории. Тожественность черногорской и польской звуковой системы объясняется соседством их предков в далеком прошлом! Однако, и отсутствие гласных - их соседство с немцами: *крсѣи*, рус. керст; *ѣрсѣи*, рус. перст; *Трсѣи*, рус. Триест, как у немцев: *Strom*, *Strumpf*, в Голландии еще сложнее: *Zandstra*, *Dijkstra*...

Хана Скалова, в интересной книжечке (*Praha*, 1965) успела просторно распорядить все эти славянские топонимы в днешней (!) Германии, их 12.000 (считая повротения одного типа) не только в регистре но и на 32 географических картах. И именно этот материал открыл новое чудо: что часто одинаковый и их распорядок в северной Славии и Черногории, вопреки огромном расстоянию и различием морфологии ландшафта! Одинаковые топонимы из имен растения (фитонимы), животных (зоотопонимы), вод (гидронимы)... Но еще важнее что повторяются и имена племен! На пример: *Moraciani* на севере – Морачани на юге, *Lessanen* – Лешани, *Riezanen* – Ријечани, *Tutzen* на севере, Цутце на юге, в кирилическом документе из 1743. года. "Черногорских" названиях и у Польши и в Чехии, но там нет имен племен! Нет одинакового распорядка!

И так показалось что черногорцы не сербского а иного славянского происхождения, что разница между: *време* - *вријеме* не случайна, как неслучайна и между италянского и испанского: *tempo* – *tiempo*, *festa* – *fiesta*; *украинскогo* : *сіно*, *хліб*, *дід* и русского: *сено*, *хлеб*, *дед* ! А эта разница среди черногорского и сербского языках засвидетельствована уже в первом кирилическом

памятнике Евангелие Мирослава, переписаном и иллюстрированном в Которе около 1190. г.

Объясняется, тоже, зачем сербы свое первое государство организовали далеко од моря и Дуная, с центром в римской *Arsii* (Рас) и зачем восточная граница Хорватии во время Багрянородного (949. г.) на реке Цетиня, западно от Наренти. Южное побережье Адриатики заняли претки черногорцев и их государство XI и XII веков разширилось от реки Цетиня на западе до реки Бояни на юговостоке .

Вес этот простор називались: Поморская земля. И в сербских грамотах отделяется ясно что и где „Сербская земля” а что и где „Поморская земля”. Так Савва Неманич, который стоял во главе сербской православной церкви, подписывался как „архиепискуп сербской земли и поморской”, когда территория Черногории была под сербской окупацией (1183 - 1355). Значит, государство одно, но земля иное дело! Это - народ!

Ф. Дворник установил что сербы и хорвати пришли на Балканы в одно время, после 626. года, со званиями взятыми от обров - *жуян*, *бан*, а раньшие переселенци, предки черногорцев, пришли с титулами *князя*, от герм. *kuninga*- (ЭССЯ,13, Москва, 1987, 200-201). Соседство с германами последовало взаимоотношением в области лексики, так как одного корня и наше *люди* и немецкое *Leute*, наше: *црква*, русс. *церков*, и старогерманское *керк*, без связи с лат. *ecclesia* и греч. *εκκλησία*! Взаимные корни наших и германских слов: *любов* (*Liebe*), *сїрела* (*Strala*), *камен* (*Hammer*), *сїена* (*Stein*), *хум* (*Holm*), *крсїй*, русс. *керсїй* (ЭССЯ,13;76), *хлеб* (*Hlaibas*) итп.

Сербский историк Янкович рассказывает что прародина сербов на просторе ятвагов, Белорусии и восточной Польши (смотри. ст. 254). Южные славяне последователи погребальной культуры трупосожжения а сербы - трупоположения! Все это поддерживает находки топонимии и объясняет распорядение сербов, хорватов и черногорцев на Балканах и развитие их по хронологии и этническом состоянию различных государств.

Черногорцы формировались как народ под влиянием старожилых (субстрат) и соседей (адстрат) прежде всего благо-

даря многостолетном их государстве. Неперерывная борьба против захватчиков, германами на севере, а византийцам, македонцам, сербам, туркам, венецианцам и другим на юге, отшлифовала особый агонический черногорский характер, который нарисовал П. А. Ровинский, проживший 25 лет в Черногории, в своем труде Мировоззрение черногорского народа (1886). Нет таких трудов о сербам и хорватам, потому что их этническая основа пестрее.

Ровинский заметил что в Черногории „имя сербъ означало православного”. Так и этот основной „аргумент” что черногорцы - сербы отброшен, потому что *српсѣво* в Черногории существовало несколько времени только как религиозное различание од католиков, и представляло импорт из Далмации и Боснии и Герцеговини, где народ разделялся по религии, потому что небыло их самостоятельных государств и таким образом оформления особых народов как: далматинцев, герцеговинцев, босняков. По свидетельству Гилфердинга, который был русским посолем в Сараеве около 1850. года, русского царя считали сербом, потому что православного обряда!

Автор не спрашивал себе разве ли черногорцы сербы или нет, но - зачем нет! А зачем нет, видно и по топонимическом материале.

SADRŽAJ

I

ULAZAK U LAVIRINT	7
1. Kako je počelo	7
2. Toponimi - svjedoci migracije.....	9
2.1. Toponim kao etnička oznaka	11
3. Antropološke teze Zaborovskog	13
4. Iliri i Prasloveni.....	15
5. Keltski i "keltski" onimski sloj	17
6. Ostali mogući praslavizmi na Balkanu	19
7. Od Praslovena do Slovena na Balkanu	21

II

UVOD U IZUČAVANJE SEOBA

1. Miksoetnijska - nekada normalno stanje	25
1.1. Tipovi suodnosa	25
1.2. Primjer kohabitacije	28
2. "Neprijetna mirnodopska naseljavanja"	28
3. Postepenost prodiranja.....	30
4. "Plod razvoja na tome tlu"	31
5. Autohtonisti minimiziraju značaj seoba	32
6. Da li su Iljmenski Sloveni došli sa Skadarskog jezera?	38
7. Još o pravcima kretanja : tri mogućnosti	

III

LUŽIČKI SRBI	47
1. Srbi i Lužičani nekada su bili udaljeni	47
2. Dva lužička jezika	49
3. Lužička onomastika	51
4. Najnovija istraživanja o razilaženju Srba.....	52

IV

VELETI = LJUTIĆI I OBODRITI	55
1. Najstariji izvori o Veletima = Ljutićima	55
2. Veneti, Venedi, Wenden, Vinidi, (V7Indi	56
3. Odakle su došli Veleti	59
4. Sastav veletskog plemenskog saveza	61
5. Odlazak Veleta i Slovena ka Atlantiku	61
5.1. "Cronica de Trajecto et eius episkopatu"	62
6. Da li su Veleti = Ljutići i Obođriti selili na Balkan	67
6.1. Čedadsko jevanđelje	68
6.2. Ajnhard o Veletima na Balkanu	69

V

POLAPSKO-POMORSKE I ZETSKO-POMORSKE

ONOMASTIČKE PARALELE	71
1. Teže do svoga no do tuđega	71
2. Uvod u čitanje Registra	73
2.1. Problem identifikacije izvorog oblika	74
2.2. Bliža uputstva za čitanje	74
2.3. Objašnjenje latinskih citata	75
2.4. Objašnjenje njemačkih citata	75
3. Kotorski spomenici i etnografske studije	75
4. Registar polapsko-pomorskih i zetsko-pomorskih onomastičkih paralela	76

VI

KARTOGRAFSKI PREGLED ISPITIVANOG PODRUČJA	165

VII

ANALIZA ONOMASTIČKE GRAĐE	195
1. Izostavljeni su dvojezični toponimi ("Mischnamen")	195
2. Toponim - antroponim	196
3. Oskudnost biblijskih imena	196
4. Reljefi ispitivanih područja su veoma različiti	197
5. Usamljene etničke grupe u polapskoj Slaviji	199
6. Izolekse kao oznake posebnosti i jezičkih granica	199
6.1. Titula kneza kao trag porijekla i uticaja	201
6.2. Jezero kao zapadnoslovenski trag, nasuprot ruskome ozero	202
6.3. Toponimi iz osnove kokot-	203
6.4. Toponimi iz osnove laz-	204
6.5. Toponimi izosnova gost- i -gost	206
6.6. Ekavsko-ijekavska izoglosa	206
7. Podudarnost toponima u Polablju-Pomorju i na Crnogorskom primorju od Debeloga briježa do Špiča i u Kučima	209
8. Dukljaninovi toponimi i njihove polapsko-pomorske paralele	209
9. Podudarnost ličnih imena u Dukljaninovom Kraljevstvu Slovena i polapsko-pomorskom imenoslovu po Trautmanu i Šlimpertu	214
10. Čarolija jednakoga rasporeda	221
11. Rujan, Hruodland - Crvena zemlja - Crvena Gora?	224
12. Travnjani i Šaranci	229
13. Ko su bili Vetonci Ane Komnine u dolini Neretve?	230
14. Dvornikove teze o Neretljanima, knezu, vojvodi, županu, banu	231
15. Hum i Travunija u kvadratu 18.	232
16. Teze J. Nelepe o zapadnom porijeklu Južnih Slovena	235
17. Novakovićeve koncepcija zapadnoslovenske pradomovine Obodriti (Istočni) u Vojvodini	239

VIII

JEDNA ILI DVIJE SEOBE. GOTI I AVARI	247
1. Jagićeve teze o jednoj seobi, u Archivu 1895.	247
2. Dokaz sa ralom	250
3. Dokaz uz pomoć oružja	252
4. Dokaz uz pomoć grobova	254

5. Dvije-tri riječi o zabludama N. Jeremića o Ličanima, Bijeloj zemlji i Duklji	257
6. Uloga Gota u etnogenezi Dukljanskih Slovena	260
7. Uloga Avara u etnogenezi dukljanskih Slovena	268
8. Villa rustica u Kručama kod Ulcinja iz druge polovine VI vijeka i pitanja koja izaziva	274
 ZAKLJUČCI	 277
 IZVORI I LITERATURA.....	 283
 KOMENTARI UZ PRVO IZDANJE.....	 317
 ОТКУДА ПРИШЛИ ПРЕДКИ ЧЕРНОГОРЦЕВ.....	 357

Akademik Radoslav Rotković, književnik i naučni savjetnik, rođen je 1928. u Mojdežu, Herceg-Novi. Slavističke nauke završio je u Zagrebu a političke u Beogradu. Doktor je filoloških nauka. Od svoga prvoga romana o pobuni mornara 1918. uporedo se bavi i historijom i književnošću. Prevodi sa raznih jezika i to mu omogućava da konsultuje brojne i razne izvore o Slovenima. Tako je naišao i na građu koja otkriva pradomovinu Crnogoraca.

Sada se inače ovim poslom bave sve slovenske akademije nauka, u izradi Opšteslovenskog lingvističkog atlasa, koji će dati odgovor na brojna pitanja migracija. Pošto je uočio da srpski i hrvatski izvori jasno svjedoče da Crnogorci, po svome porijeklu, nijesu ni Srbi ni Crveni Hrvati, postavio je sebi pitanje: zašto nijesu? I našao odgovor u nekoliko hiljada isto-vjetnih zemljopisnih naziva u Polabljju i u Crnoj Gori, među kojijema su i plemenska imena, pa čak, ponekad, i isti raspored tih toponima na severu i jugu! Zato je glavni dio ove knjige registar tih paralela, sa mapama na kojijema se vidi i njihov raspored! Inače, objavio je, pored ostalog, i zbornik građe o najstarijoj crnogorskoj državi Kraljevini Vojislavljevića XI i XII v., koja se naslanja na prvo izdanje ove građe. Jer tek je sada jasno zašto je Crna Gora nastala i razvila se na južnom Jadranu, zašto je Srbija krenula da se širi iz Rasa a istočna granica Hrvatske u X vijeku bila na rijeci Cetini.

MontEdit

Akademik dr
Radoslav Rotković

ODAKLE SU DOŠLI PRECI CRNOGORACA

Onomastička istraživanja

Drugo, istovjetno izdanje, sa Komentarima na kraju

Za izdavača
Milan Rotković

Priprema drugoga izdanja
Radoslav Rotković
Aleksandar Samardžić

Štampa
CICERO, Cetinje

Tiraž
1500 primjeraka

Ovo izdanje su pomogli:

“Auto-Zeta” - Podgorica

Radule Nedović

Duvanski kombinat a.d. - Podgorica

Dragoljub-Mića Dautović